

C. H. F.
ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRE

ZABITLARI

10 - 18 MAYIS 1931

13 Haziran 1936

E. M. M.	
Kütüphanesi	
Es. No. :	1936, 1346
Remiz :	S. S. 142

1931
İSTANBUL
DEVLET MATBAASI

Cümhuriyet Halk Fırkasının nc Büyük Kongresi müzakere zabıtları aynen yazılmıştır.

Kongre, o zaman mer'i olan nizamnamemizin 10 ilâ 18 inci maddeleri mucibince kurulmuş ve çalışmıştır. Müzakerelere esas olan ruzname aşağıya yazılmıştır. Bu ruzname mucibince nizamnameye göre intihap edilen kâtiplerle encümenlerin, gelecek kongreye kadar vazife görecek umumî idare heyeti azasının isimleri keza aşağıda yazılmıştır.

Kongrenin kabul ettiği yeni nizamname ile Fırka programı ayrıca tabı ve neşredilmiş olduğundan bu cilt içinde yalnız zabıtların ve müzakere sırasında okunan maddelerin aynen kaydile iktifa olunmuştur. Vilâyet kongreleri dileklerine müstenit olan büyük kongre mesaisi neticesinde kabul olunan mazbatalar dahi ayrıca neşredilmiş olmakla beraber bunların suretleri müzakere edilen ve kabul olunan şekilde ayrıca dercolunmuştur.

C. H. FIRKASI BÜYÜK KONGRESİ ÇALIŞMA HULÂSASI
TOPLANMA TARİHİ 10/5/931

10 MAYIS RUZNAMEŞİ

- 1 — Dört kâtip intihabı: (Nizamname madde 13).
- 2 — Umumî reisin kongreyi açması ve umumî reis namına vekilinin geçen senelerdeki icraat hakkında beyannameyi okuması (Nizamname madde 14).
- 3 — Nizamname, Lâyiha ve Hesap Encümenleri intihabı (11 rer azadan mürekkep) (Nizamname madde 13).
- 4 — Umumî heyeti idareden gelen aşağıdaki evrakın encümenlere havalesi (Nizamname madde 31).
 - A) Yeni Fırka programı ve nizamnamesi projeleri (Nizamname Encümenine).
 - B) Vilâyetler kongreleri temennileri ve Fırka vekillerinin temenniler hakkındaki cevapları ve mütaleaları (Lâyiha E.).
 - C) Dört senelik Fırka merkez teşkilâtı hesap blânçoları (Hesap Encümenine).

Müteakıp içtima ruznameleri :

- 1 — Encümenlerce tetkik edilip heyeti umumiyenin münakaşasına ve tasvibine arzedilecek meseleler.
- 2 — Umumî heyeti idare intihabı.

Haşiye: Nizamnamenin 18 inci maddesi mucibince müzakerenin hitamında kongrenin faaliyeti neticesile Fırkaya verilen yeni istikamet hakkında umumî reis bir nutuk irat veya beyanname neşrederler.

BÜYÜK KONGRE MÜZAKERELERİNDE VAZİFE GÖRMEK ÜZERE İNTİHAP EDİLEN KÂTIPLER

<i>Ruşen Eşref</i>	<i>Bey</i>	Afyon Karahisar Meb'usu
<i>Avni</i>	"	Yozgat Meb'usu
<i>Hilmi</i>	"	Bilecik Mümessili
<i>Cevdet Kerim</i>	"	İstanbul Mümessili

BÜYÜK KONGRE TARAFINDAN İNTİHAP EDİLEN NİZAMNAME ENCÜMENİ

1 — <i>Yunus Nadi</i>	<i>Bey</i>	(Muğla Meb'usu) Reis
2 — <i>Hakkı Tarık</i>	"	(Giresun Meb'usu) Mazbata Muharriri
3 — <i>Necip Ali</i>	"	(Denizli Meb'usu) Kâtip
4 — <i>Vasıf</i>	"	(İzmir Meb'usu) Aza
5 — <i>Refik Şevket</i>	"	(İzmir Meb'usu) "
6 — <i>Hasan Fehmi</i>	"	(Gümüşane Meb'usu) "
7 — <i>Celâl Sahir</i>	"	(Zonguldak Meb'usu) "
8 — <i>Süleyman Sırrı</i>	"	(Yozgat Meb'usu) "
9 — <i>İsmet</i>	"	(Çorum Meb'usu) "
10 — <i>Emin</i>	"	(Samsun Meb'usu) "
11 — <i>Süreyya</i>	"	(Aksaray Meb'usu) "

BÜYÜK KONGRE TARAFINDAN İNTİHAP EDİLEN LÂYİHA ENCÜMENİ

1 — <i>Rana</i>	<i>Bey</i>	(İstanbul Meb'usu) Reis
2 — <i>Muttalip</i>	"	(Malatya Meb'usu) Mazbata Muharriri
3 — <i>Cevdet Kerim</i>	"	(İstanbul Mümessili) Kâtip
4 — <i>Yaşar</i>	"	(İstanbul Meb'usu) Aza
5 — <i>Sadeddin</i>	"	(İzmir Meb'usu) "
6 — <i>Remzi</i>	"	(Van Mümessili) "
7 — <i>Celâl</i>	"	(Çankırı Mümessili) "
8 — <i>Refet</i>	"	(Yozgat Mümessili) "
9 — <i>Tevfik</i>	"	(Maraş Mümessili) "
10 — <i>Tahir</i>	"	(Bolu Mümessili) "
11 — <i>Rifat</i>	"	(Erzurum Mümessili) "

BÜYÜK KONGRE TARAFINDAN İNTİHAP EDİLEN HESAP ENCÜMENİ

1 — <i>Mazhar Müfit</i>	<i>Bey</i>	(Denizli Meb'usu)	Reis
2 — <i>Asım</i>	„	(Kocaeli Meb'usu)	Mazbata Muharriri
3 — <i>Ziya</i>	„	(Tekirdağ Mümessili)	Kâtip
4 — <i>Cemal</i>	„	(Antalya Meb'usu)	Aza
5 — <i>Rasim Ferit</i>	„	(Bursa Meb'usu)	„
6 — <i>Remzi</i>	„	(Sivas Meb'usu)	„
7 — <i>Tahsin</i>	„	(Elâziz Meb'usu)	„
8 — <i>Kâzım</i>	„	(Aksaray Meb'usu)	„
9 — <i>Mükerrem</i>	„	(Isparta Meb'usu)	„
10 — <i>Remzi</i>	„	(Isparta Mümessili)	„
11 — <i>Rakım</i>	„	(Konya Mümessili)	„

GELECEK KONGREYE KADAR VAZİFE GÖRMEK ÜZERE

BÜYÜK KONGRE TARAFINDAN İNTİHAP OLUNAN UMUMİ İDARE HEYETİ

1 — <i>Recep</i>	<i>Bey</i>	Kütahya Meb'usu [*]
2 — <i>Saffet</i>	„	Erzincan Meb'usu
3 — <i>Abdülmuttalip</i>	„	Malatya Meb'usu
4 — <i>Esat</i>	„	Amasya Meb'usu
5 — <i>Hasan Cemil</i>	„	Bolu Meb'usu
6 — <i>Doktor Cemal</i>	„	Antalya Meb'usu
7 — <i>Reşit Galip</i>	„	Aydın Meb'usu
8 — <i>Hasan Reşit</i>	„	Muş Meb'usu
9 — <i>Hakkı Tarık</i>	„	Giresun Meb'usu
10 — <i>Memduh Şevket</i>	„	Elâziz Meb'usu
11 — <i>Muhlis</i>	„	Kütahya Meb'usu
12 — <i>Doktor Fikri</i>	„	Erzurum Meb'usu
13 — <i>Mustafa Fevzi</i>	„	Manisa Meb'usu
14 — <i>Kâzım Hüsnü</i>	„	Konya Meb'usu

[*] Umumî idare heyetinin intihabından sonra Fırka nizamnamesi mucibince umumî reislik tarafından yeniden Fırka Kâtibi Umumiliğine intihap olunmuştur.

C. H. F.

ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRENİN İÇTİMA ZAMANLARINI GÖSTERİR CETVEL

İn'ikat	Celse	Tarihi	Günü	Açılma		Kapama	
				Saat	Dakika	Saat	Dakika
1	1	10-5-931	Pazar	14	35	15	30
1	2	10 " "	"	16	05	16	30
1	3	10 " "	"	17	30	17	55
2	1	13-5-931	Çarşamba	10	50	12	45
2	2	13 " "	"	14	30	18	10
2	3	13 " "	"	18	50	20	15
2	4	13 " "	"	22	30	0	25
3	1	14-5-931	Perşembe	10	00	11	20
3	2	14 " "	"	17	30	20	00
4	1	16-5-931	Cumartesi	10	30	15	45
5	1	17-5-931	Pazar	10	10	12	00
5	2	17 " "	"	14	10	16	20
5	3	17 " "	"	17	20	19	00
5	4	17 " "	"	22	10	24	00
5	5	17 " "	"	1	15	3	00
6	1	18-5-931	Pazartesi	12	10	12	45

UMUMİ FİHRİST

1 — Umumî Reisin kongreyi açma nutku.	1
2 — Umumî Reis namına vekilinin geçen senelere ait icraat hakkındaki beyanatı okuması.	2
3 — Encümenler intihabı ve müzakeratı.	11
4 — Umumî idare heyetinden gelen evrakın encümenlere havalesi.	16
5 — Hesap Encümenince tetkik edilip heyeti umumiyenin tasvibine arzolunan Hesap Encümeni mazbatasının müzakeresi.	21
6 — Nizamname Encümenince tetkik edilip heyeti umumiyenin tasvibine arzedilen Fırka programı müzakereleri.	24
7 — Muhtelif vilâyetler kongreleri temennilerini ve vekâletlerin bunlar hakkındaki cevap ve mütalealarını ihtiva eden dosyaların tetkiki üzerine Lâyiha Encümeninin tanzim ettiği umumî mazbatanın müzakeresi.	91
8 — Nizamname Encümenince tetkik ve heyeti umumiyenin tasvip ve tasdikına arzolunan Fırka nizamnamesinin müzakeratı.	227
9 — Türk Ocaklarının Fırkaya intikali hakkındaki kurultay kararının kongreye arzı ve tasvibi.	279
10 — Heyeti umumiyece Lâyiha Encümenine havale edilen takrirler ve Encümenin bu husustaki tetkikatı neticesinde heyeti umumiye arzetmiş olduğu mazbataların müzakeresi.	280
11 — Umumî idare heyeti intihabı.	285
12 — Kongreye riyaset eden reis vekilinin kapama nutku.	286

C. H. F. ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ

BİRİNCİ AÇILMA SAATİ : 14,35

10 - 5 - 1931 PAZAR

Reis — *Gazi Mustafa Kemal Hazretleri*

Kâtipler — *Ruşen Eşref B. (Afyon Karahisar), Cevedet Kerim B. (İstanbul)*

Efendiler;

Cümhuriyet Halk Fırkasının üçüncü büyük kongresini açıyorum. Bu münasebetle, Firkamızın muhterem murahhaslarını hürmetle selâmlarken duyduğum sevinç ve saadetin büyük olduğunu heyecanla arz ederim.

Arkadaşlar;

Birinci umumî kongremiz bundan on iki sene evvel Sivasta, bir mektep dersanesinde yapılmıştı. Oraya gelen murahhaslar türlü takipler altında, birçok müşküllerle karşılaşmışlardı. Müzakerelerimiz dahilî ve haricî düşmanların süngü ve idam tehditleri içinde vuku buluyordu. Fakat türk milletinin hakikî his ve emellerini temsil ettiğine kani bulunan kongre heyeti, millî vazifesini ikmal lüzumunu her mülâhazanın üstünde tuttu. Takip etmekte bulunduğumuz prensiplerin ilk esaslarını tesbit etti. Ondan sonra da ferağatle ve azim ile o esaslar üzerinde yürüdü, muvaffak oldu. Millî mefkûreye tam iman ve onun icaplarına tereddütsüz tevessülün neticesi elbette muvaffakiyettir. Bugünkü kongremizin işlerine başlarken, Sivas Umumî Kongresini yad etmekten maksadım, onun Firkamızca inkılâbımızın tarihî bir hatırası olarak, mahfuz tutulmasında fayda gördüğümüdür. Millet için ve milletçe yapılan işlerin hatırası her türlü hatıraların üstünde tutulmazsa millî tarih mefhumunun kıymetini takdir etmek mümkün olamaz.

Sivas Umumî Kongresinden bugüne kadar bunca engellere karşı mefkûre yolunda attığımız adımlar göz önüne getirilirse önümüzdeki senelerin Firkamız için vadettiği muvaffakiyet ufuklarının ne kadar geniş olabileceğini tahminde güçlük çekilmez.

Bu mülâhazanın isabeti bir şarta bağlıdır. O şart, aziz milletimizin, muhabbet ve itimadının Firkamızın üzerinden eksik olmamasına dikkatle ve ferağatle çalışmaktır.

Firkamız bunda kusur etmedikçe, selim hisli, şuurlu, vefalı milletimizin muhabbet ve itimadından daima emin olabiliriz.

Arkadaşlar;

On iki sene evvelki Sivas Umumî Kongresinde ve dört sene evvelki kongremizde olduğu gibi, Firkamızın bugünkü kongre heyeti dahi milletin hakikî hislerini, arzularını temsil mevkiinde bulunmaktadır. Bunun

reddolünmaz bir hakikat olduğunu son umumî intihap neticesi, açık bir surette göstermiştir.

Büyük milletimizin Fırkamıza göstermekte olduğu alâka ve itimada karşı — ayağa kalkarak — en derin tazim ve hürmetle iğilir ve ona minnet ve şükranlarımızı sunarım.

Büyük kongrenin muhterem azası; geçen devrede yaptığımız işleri bir beyanname halinde hulâsa ettik. Burada itilânıza arz olunacaktır.

Önümüzdeki seneler içinde yapacağımız işleri ve alacağımız tedbirleri burada hep beraber düşünüp konuşacağız.

Arkadaşlar;

Herbiriniz vatanın bir bucağından, halkın içinden geliyorsunuz. Memleketin ihtiyaçlarına, halkın yeni derterine yakından vâkıf bulunuyorsunuz. Fırkamızın prensiplerini tatbik eden İcra Vekilleri arkadaşlarımız da içimizdedir. Müzakere ve münakaşalarımız birlikte olacaktır. Bu müzakere ve münakaşaların feyizli neticeler verebilmesi için arkadaşların kayıtsız ve şartsız seneler içinde konuşmaları, tenkidî icap eden noktalar görül-
dükçe müsamahalı davranmamaları lüzumu tabiidir.

Arkadaşlar;

Biz yüksek mefkûreli büyük bir fırka ailesinin, birbirine samimî arkadaşlıkla bağlı azasıyız. Müşterek mefkûre ve karşılıklı samimiyetin icabı, birbirimizi tenvir ve irşat ederek umumî heyeti en isabetli yolda yürütmektedir.

Fırkamız mensuplarının bu şiarı yükseldikçe, Fırkamızda tesanüt yüksek birlik ve millî mefkûreye hizmet kudreti inkişaf eder, yükselir. Biribirimizi irşat ve halkı tenvir etmekte yalnız fayda vardır. Bundan asla zarar gelmez, fakat aksinden çok zarar görüleceği tecrübelerle sabittir.

Muhterem arkadaşlar, büyük kongre mesaisinin memleket ve milletimiz için yeni saadetler hazırlamasını temenni ederim (Alkışlar).

Müzakere ruznamemizde kâtiplerin intihabı vardır.

Recep Zühtü B. (Sinop) — Kâtiplerin intihabının reyî işaretini ile olmasını zamandan kazanmak için teklif ediyorum.

Hasan Fehmi B. (Gümüşhane) — İştirak ederiz.

Recep Zühtü B. (Sinop) — Kâtiplik için Ruşen Eşref (Afyon Karahisar), Avni (Yozgat), Cevdet Kerim (İstanbul), Hilmi (Bilecik) Beylerin intihabını teklif ederim (Muvafık sesleri).

Reis — Efendim Recep Zühtü Beyin teklifine muvafakat edenler lütfen ellerini kaldırsın... Muvafakat etmeyenler ellerini kaldırsın... Bu teklif kabul edilmiştir. O halde bu zevatın kâtipliklere intihabını kabul edenler ellerini kaldırsın... Kabul etmeyenler ellerini kaldırsın... Bu dört arkadaşımız kâtipliğe intihap olunmuştur.

Şimdi müsaade buyursanız, riyaset beyannamesi Heyeti Aliyenize arz olunacaktır. Söz İsmet Paşa Hazretlerindir.

C. H. F. III ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİNİN AÇILMASINDA UMUMİ RİYASETİN BEYANNAMESİ (1931)

Başvekil İsmet Paşa (Malatya)

Muhterem Efendiler;

Umumî Riyaset, 1927 büyük kongremizden itibaren Fırkamızın gerek

memleketteki vaziyet ve faaliyeti ve gerek memleket idaresinde musadif olduğu ahval ve takip ettiği hattı hareket hakkında büyük kongreye hulasaten maruzatta bulunacaktır.

DAHİLİ SİYASET

Dahilî siyasette Fırkamız geçen dört sene zarfında cümhuriyetçi ve halkçı zihniyetini ciddiyetle ve sebatla takip etmiştir. Dört sene evvelki ahvalı beraber derhatır eylesersek dahilî siyasette elde ettiğimiz neticelerin nekadar mühim ve muvaffakiyetli olduğu anlaşılacaktır (Alkışlar).

İrtical ve umumî büyük hadiseler karşısında konmuş olan Taktirî Sü-kûn Kanunu 1927 senesinde el'an mer'iyette idi. Dört senelik cümhuriyetin, büyük inkılâbatı ile seferberliği intaç eden büyük kıyam karşısında memleketin nizamını ve inkılâbatın masuniyetini fevkalâde kanunlara muhtaç olmaksızın temin edebileceğinde tereddüt edilebilirdi. Fırkamız için bundan daha mühim olan imtihan, fevkalâde esbap karşısında alınan istiklâl mahkemeleri, taktirî sükûn gibi ve idareî örfiye gibi fevkalâde tedbirlerden bilhizmet vazgeçip geçmiyeceğinin anlaşılması idi. Her memleket için çok esaslı sayılacak birçok büyük inkılâbat bizim memlekette tahakkuk ettirildikten sonra onların normal ve umumî zabıtalara müdafaa olunabileceğinden bihakkın endişe olunabilirdi. Geçmiş zamanların tecrübeleri samimiyet erbabının bütün bu endişelerine hak veriyordu. Bütün bu esbap, dahilî idarede fevkalâde tedbirlerin idamesine bizi sevketsen idi, inkılâbın ve cümhuriyetin müdafaasına matuf olduğu için gelecek nesiller karşısında ve tarih nazarında Fırkamızı yine tamamen mazur gösterecek mahiyette idi.

Biz bütün bu varit endişelerin üstünde bulunarak, hareket ettik.

Fırkamız cümhuriyetçi ve halkçı vasıflarında milletimizin esas temayülüne ve kabiliyetine istinat ettiği ve bu memleketin muasir bir devlet kudret ve umranına mazhariyeti için cümhuriyetçi, halkçı, milliyetçi, lâik ve inkılâpçı bir idarenin yerleşmesinin esas şart bulunduğu kanaatinde idi. Tesaduf ettiğimiz maniaları hep bu zihniyetle takip ettik.

Fevkalâde hadisat karşısında aldığımız tedbirleri, geçmiş politikacılar gibi, bize fırsat veren vesileler değil ihtiyacın bir an evvel izalesine kaldırılacak muvakkat tedbirler cümlesinden saydık.

İşte bu zihniyetledir ki, 1927 de mevcut olan Taktirî Sükûn Kanunu, müddetinin hitam bulduğu 1929 senesinde kaldırılmıştır.

Bizim memlekette normal bir cümhuriyet hayatı tesis etmek için me-saimiz dahilden ve kısmen hariçten türlü mücadeleleri tahrik etmiştir.

1925 kıyamından sonra, şarkta bazı vilâyetlerimizde vukuat ve hadisat, bazan yeni ümitlerle tekerrür etmiştir. Milliyetçi ve halkçı bir idarenin istikrar ve kudretinden şüphe eden anasır, hariçten de sühulet bularak, cümhuriyet aleyhine talilerini mükerreren tecrübe ettiler. Bu tecrübeler daima husranla neticelendi (Bravo sesleri, alkışlar). Türk vatanının tamamıyetine itikat eden vatandaşlar için cümhuriyetin umumî, müsavi takayyüdünden başka mesnet ve mahrek olamayacağı mükerreren ispat edildi (Sürekli alkışlar).

Bu uğurda ehemmiyeti daha çok yeni hadisata tesaduf etmek te, türk milletinin ve türk zihniyetinin bu vatanı kat'i sahip ve hâkim olduğu sarsılmaz bir temel olarak ebediyen kalacaktır (Bravo sesleri, alkışlar).

Halk idaresinin tekâmülâtı dahili idarede bizi mütaleaya şayan müşahedeler karşısında bulundurmıştır.

Takriri Sükûndan sonra, muhalif matbuat tedricen artarak, vatandaşlar arasında münakaşat, birçok duredişlere endişe verecek manzaralar göstermiştir (Doğru sesleri).

Bu memlekette birkaç defa tekerrür eden bu devrelerin haleti ruhiyesindeki eşbab malûmdur. Evvelâ; şüphe yoktur ki fevkalâde tedbirlerle kapalı tutulan devirlerden sonra hissiyattaki tezahürat bittabi normalden fazla bir coşkunluk gösterir. Saniyen, bu devirlerde türlü maksatlı tahrikâtçılar kendi maksatları için efkârı azamî derecede tağlit etmek isterler.

Bir an gelir ki bütün bu hadisat, saf vatandaşları bedbinliğe ve idarenin ve kanunların kifayetinden şüpheye sevkeder. Devlet idaresinin zayıf ve âciz olduğu zannı ise, memlekette cesaret ve fırsat bulamıyan fena fikirleri ileri atılmağa ve meydana çıkmağa teşci eyler.

Bu gibi hadisat karşısında sükûneti muhafaza edebilmek ve inkilâbın ve devletin kudretine itimadı muhafaza ederek vaziyeti mütalea edebilmek lâzımdır. Yoksa böyle hadisat, yeniden fevkalâde tedbirler için sebep teşkil edebilir ve fevkalâde tedbirlerin hitamile aynı anarşi ve mukabele devirleri tekerrür eyler. Millî hayatın istikrar ve inkişafı bir dairei faside içinde mütemadi sarsıntıdan kurtulamaz.

Fırkamız esas prensiplerine olan sadakati ve milletin akli selimine ve kendi idealinin kuvvetine olan itimadı ile bu safhayı, millî hayat için bir tekâmül temin ederek, atlatmağa muvaffak olmuştur (Bravo sesleri, alkışlar).

Sakinane ve vakurane bir tahammül ve sebat, vatandaşların selim muhakemelerini uyandırmış, kanunların faaliyet ve tesirleri tedricen kendini hissettirmiş, idarede istikrarın alevli ve sunî tahrikâtın müteessir olmyacak derecede kuvvetli olduğu anlaşılmıştır (Alkışlar, bravo sesleri). Bütün bu ahvalin muhalif matbuata, ve zit fikirlerin karşılaşmasına karşı memleketin büyümesini takviye etmesi tabiidir.

Şimdiye kadar vâsil olduğumuz neticeler çok ümitbahıştır. Cumhuriyetçi fikirlerin münakaşa ve mücadelesi, karşılıklı vatandaşları haysiyetlerinden örselemeksizin ve birbirine düşman yapmaksızın tabii bir istikrara doğru gidecektir.

Dahili siyasette, bir muhalif fırkanın zuhûru ile vukua gelen hadisat ta mütaleaya şayandır.

Vatanda cümhuriyetçilerin içtihatlarını serbest ortaya koyabilmelerinin temin etmeği biz ana vasıfımızın icabından sayıyoruz, bu sebepler ki devlet idaresinde bizimle hemfikir olmyan dostlarımızın muhalif bir siyasi fırka teşkil etmelerini tasvip ve teşvik eyledik. Bütün fırka teşkilâtımıza yeni doğan muhalif fırkanın hayırhane ve dostane karşılanmasını tavsiye eyledik. Bizim hattı hareketimizin sebebi halis cümhuriyetçi ve halkçılığın bir vazifesini halisane ifa arzusu idi. Yoksa karşımıza çıkanların fikirlerinin, içtihatlarının bizim kanaatimizce, isabetsizliğinde ta bidayetden itibaren asla tereddüdümüz yoktu (Bravo sesleri, sürekli alkışlar).

Muhalif bir siyasi fırkanın zuhurunda vukua gelen hadisat hatırlarda o kadar tazedir ki bu hadisatı burada yeniden tafsil etmeğe lüzum görmüyoruz.

Umumî reisinden itibaren bütün teşkilâtında, dostane karşılamak kararı hareket eden Fırkamız, bir ay içinde, zorla aleyhine ihtilâl yapılmış düşman muamelesi ile karşılaştı (Öyle oldu, yazık sesleri.)

Bizim cümhuriyet ve halkçılık namına aldığımız vaziyet, fikir iştiraki ve Fırkamızın yüksek idare ve mes'uliyet mevkiinde bulunan erkânı arasında gizli bir anlaşamamazlığın bir tertip şeklinde tezahürü olarak işaa edildi. Bu işaalar kendi Fırkamızın efradı arasında bile tereddüde, menfi ve mürtעי fikirli anasının ise alenen inkılâp aleyhinde vaziyet almalarına mahal verdi. Son belediye intihabı mücadelesi, Büyük Millet Meclisinin idaresine tesir edecek bir vasıta addolunmasına kadar menfi ümitlerin revacına vesile oldu.

Bu hulâsa, hadisata mahiyetini sadece müşahede için yapılmıştır. Bu hususta mes'uliyet aramak veya tevcih etmek, maksadımızın haricindedir.

Vahim akıbetleri aşikâr olan bu müşahedeler karşısında Fırkamızın, bütün haklarını ve vasıtalarını ortaya koyarak mücadeleye ve milletimizin tenvir ve ikazı için faaliyete geçmesi zarurî oldu.

Her şeyden evvel umumî reisin memleketin idaresindeki fikir ve içti-hatlarının istikametinde hiçbir şüpheye mahal bırakılmıyacak bir vuzuh husulüne çalışmak ve diğer taraftan mürtעי fikirlerin fırsattan istifadesine mahal bırakılmıyacak bir surette Büyük Millet Meclisinin kudret ve nüfuzunu tebarüz ettirmek icap etti.

Ahval böyle vazih ve ciddî bir safhaya girince karşı fırka rüesası fırkalarını feshetmişlerdir.

Bu hususta intişar eden fikirleri ve sebepleri yeniden tazelemeğe lüzum görmüyoruz. Aşikârdır ki karşı fırkanın prensipleri, fikirleri ve görüşleri ilk günden itibaren Fırkamızdan ayrı olduğu kadar onun umumî reisinin fikirlerinden, prensiplerinden ve görüşlerinden ayrı idi (Doğru sesleri).

Memleket idaresinde Fırkamızın prensiplerini ve icraatını doğru görmemek, onun umumî reisinin prensiplerini ve icraatını doğru görmemekten ayrılmazdı.

Muhallif fırkanın infisahı kararında Fırkamızın ve umumî reisinin veya vekilinin hiçbir arzusu lâhik olmamıştır. Bilâkis, böyle bir kararı biz kendi anlayışımıza göre asla terviç etmedik.

Bundan sonra zuhûra gelen Menemen hâdisesi, irticân Kurunu Vustadaki kadar vahşi ve müntakim olduğunu gösterdiği gibi ahvalden ne-kadar cür'et almış olduğunu da göstermek itibarile intibaha şayandır.

Lâik cümhuriyetçi ve inkılâpçı Fırkamızın idaresi mukabil tedbirleri derhal ittihaz etmek mecburiyetinde idi. Inkılâpların müdafaası için Fırkamızın bütün aza ve teşkilâtı daima mukabeleye hazır bulunacaklardır (Bravo sesleri, alkışlar).

Bu defa da Fırkamız fevkalâde hâdisenin davet ettiği tedbirleri asgarî zamanda kaldırarak normal hayatın iadesini azamî derecede tesri eylemiştir.

Nikbinliği sarsacak mahiyette olan bütün bu tecrübelerden sonra da memleket hayatında cümhuriyetçi ve samimî karşılıklı fikirlerin faaliyetine imkân vermek hususundaki esas karar ve temayülümüzden sarfınazar etmedik.

Son meb'us intihabatında bizim programımızdan başka bir programın isabetine kani olan cümhuriyetçi, milliyetçi, lâik ve samimî vatandaşlar için Fırkamızın müntehibi sanilerinin serbest takdirlerine müracaat eyledik.

Ümit ediyoruz ki memleket bu tedbirlerden müstefit olacaktır. Her halde biz lâik cümhuriyetçi ve halkçı bir idarenin bütün tecelliyatını vatanda temin etmek yolunda musır ve sabit kalacağız (Bravo sesleri, alkışlar).

Bir dereceli intihabat gayemizi tahakkuk ettirmek için geçen devrede

mühim bir hatve attık. Belediye intihabatına kadın ve erkek, bütün vatandaşların iştirakini tatbik edebilmek Fırkamız için mühim bir muvaffakiyettir. Gerçi ilk intihapta hâdis olan ahval, diğer birçok tesiratın da inzımmamile, endişe verecek şekiller gösterdi. Fakat bu ilk tecrübe gelecek intihapların daha sakin ve salim bir mecrada vukuu için istifadeli olacaktır. Bu suretle hâsil olan intibah ve melekeler, diğer taraftan geçecek zamanda memleketin mücehhez olacağı maddî ve manevî vesait, meb'us intihabında da bir dereceli kadın ve erkek vatandaşların iştiraki ile umumî intihapların demokrasi ahkâmı dahilinde tesisine imkân bırakacaktır.

Bütün bu hadisat Fırkamızın cümhuriyetçi, halkçı, lâik, milliyetçi ve inkılâpçı idaresinin şuur ve sebatla takip olunduğunu gösterir. Bu kadar muğlâk hadisattan sonra memlekette huzur ve sükûn tam bir halde, bizi beğenmeyenlerin istediklerini mahkeme karşısında mes'uliyetini göze alarak her mubalâğa ile neşredebilmeleri, ve Büyük Millet Meclisi kürsüsünde icraatımızın serbesçe tenkidi vesaitinin mevcut olması Fırkamızın büyük bir muvaffakiyetidir (Alkışlar).

Muhterem Efendiler;

Dahilî siyasetimizin ana hatları üzerinde geçirdiğimiz safahattan bahsettikten sonra geçen devrede tahakkuk ettirdiğimiz birçok işlerden teferruatı ile bahsetmek lüzumsuz yorgunluk yapabilir.

Geçen devredeki programımızda mevzubahs olan işleri mütemediyen takip etmekteyiz. Nüfus politikasını takibe esas olacak cihazları vücuda getirdik. Tam teşekküllü nahiyelere başladık, mütemediyen artırıyoruz.

Vilâyetlerin idaresinde gerek teşkilât gerek salâhiyet itibarile ihtiyaca göre mütemadi bir tekâmül takip ediyoruz.

Muhterem Efendiler;

Geçen devrede adliyyede tahakkuk ettirdiğimiz eserler zikre lâyıktır.

Medenî ve muasır bir devlet için lâzım olan bütün kanunlar kabul olunmuştur. Bu kanunların, tatbikatı memleketin vesaitine ve hususiyetine göre yeni birtakım ihtiyaçlar gösterdiği doğrudur. Tezahür eden ihtiyaçlar üç zümrede toplanabilir.

Birisi, kanunların tatbikatında memleketimizin hususiyetine göre tadili icap eden usul ve teferruata aittir. Bu, munhasıran tecrübe meselesidir.

İkincisi, muasır bir devlet adliyesinin muhtaç olduğu vesaitin temin olunmasıdır. Kanunlara göre binalar, tebliğ ve icra vasıtaları gibi paraya ve zamana mütevakkıf olan ihtiyaçlardır.

Üçüncüsü, icap eden evsafıta hâkimlerin lâzım olduğu kadar mevcut olmasıdır. Bu da yetiştirme ve zaman meselesidir.

Gördüğümüz eksiklerin mütemediyen ikmal ve ıslahı ve vesaitin mütemediyen tamamlanması bizim hatı hareketimizdir. Şurası muhakkaktır ki adli siyasetimizin ana istikameti ve kanunlarımızın esas ve mahiyeti musip ve mükemmeldir.

Bu istikamette devam edeceğiz. Eksikleri tamamladıkça cümhuriyet adliyesinin umumî hayattaki tesiri en kuytu köşeye kadar vazihan anlaşılacaktır.

Bizim kanaatimizce, memlekette inkılâbın müdafaası, cümhuriyetçi ve halkçı bir idarenin bütün nimetlerinin inkişafı, ve cümhuriyet prensiplerinin ve nimetlerinin fena maksatlı adamlar elinde bizzat cümhuriyet

ve cümhuriyetçiler aleyhine kullanılmasının men'i mükemmel ve muasır bir adliye ile ve onun muktedir hâkimleri ile mümkündür (Bravo sesleri, alkışlar).

HARİCİ SİYASET

Muhterem Arkadaşlar;

Harici siyasetimizin bu geçen dört sene zarfında elde ettiği neticelerden bahsetmek hakikaten memnuniyetinizi tahrike lâyıktır.

Dürüst, sulhperverane siyasetimiz Türkiyenin beynelmilel vaziyet ve itibarını mühim surette takviye etmiştir.

Dostlukları takviyede ve ihtilâfâtı halledip dostluklar tesisinde, Türkiyenin beynelmilel emniyet ve itibarını muhafaza ve teyit eylemekte ciddi ve sebatkârane mesai sarfettik.

Sovyet Rusya ile dostluğumuz, samimî ve ciddi bir surette kuvvet ve resanet göstermiştir. Hariciye Vekâletinin karşılıklı ziyaretleri, 1929 da aktettiğimiz mukavele ile 1931 de aktettiğimiz deniz protokolü, aradaki emniyet ve yakın dostluğun yeni ifadeleridir.

İtalya ile münasebatımız bu geçen devrede dostluk istikametinde zikre şayan inkişaf göstermiştir. 1928 de hakem ve bitaraflık muahedesi aktettik. Hariciye Vekâletlerimiz arasında karşılıklı ziyaretler ve temaslar aradaki münasebatın samimiyet ve ciddiyetini gösterecek mahiyettedir.

İngiltere ile aramızda, bütün ihtilâfat hallolunmuş bir hüsnümünasebet, devam eden devrenin vasfıdır. İngiliz donanmasının dostane ziyareti, son zamanda velevki hususî olarak İngiliz hanedanı yüksek azasının müsafereği memnuniyetle zikre şayandır.

Fransa ile aramızda hudut mesaili hallolundu. Gerçi henüz mer'iyyete girmede ise de, aramızda bitaraflık ve hakem muahedesinin imza edilmiş olması hüsnümünasebat arzularımızın maniasız ve ciddi olduğuna kuvvetli bir delildir.

Yine bu son devrede Paris kumandanını Ankarada misafir etmekle memnun olduk.

Amerika ile iyi münasebatımız devam ve inkişaf etmiştir. Ticaret muahedesi aktettik.

Almanya ile aramızda hakem ve bitaraflık muahedesi mer'iyyete girdi. Münasebatımız cidden dostanedir.

Japonya hanedanı muhterem azasını Ankarada misafir etmekle mübahî olduk. Aradaki münasebatta samimiyet tezahüratı görülmüştür.

Yakın komşularımızla münasebatımızdan bahsedeceğim. Irak münasebatı halisanedir. Tarafeynin yekdiğerine karşı zihniyeti emniyet ve teşriki mesai arzusuna müstenittir.

İranla münasebatımızın esasta dostane vaziyeti, şayanı arzu olmyan geçen hudut hadiselerinin aksi tesiratına galip ve hâkim olmuştur. Karşılıklı itimat ve hüsnüniyetle hudut hadiselerinde teşriki mesai için tarafeynin temayülâtı iyi yoldadır. Arada henüz halli bitmemiş bir tek hudut tayini meselesi vardır ki bu meseleyi bir an evvel makul bir surette hallemek bizim cidden samimî arzumuzdur.

Bulgaristan ile münasebatımız iyidir ve itimatkâranedir. Aramızda hakem ve bitaraflık muahedesi mevcuttur, arada hiçbir ihtilâf mevcut değildir.

Yunanistan ile geçen kongrede henüz mevcut olan ihtilâfat kâmilen

hollolundu. Asıl şayanı ehemmiyet nokta zihniyet ve siyasetlerde hakikî bir inkılâp vukua gelmesidir. Tarafeyn, ihtilâflardan ve mazi hatıralarından samimiyetle vazgeçti ve ilân etti. Yunan başvekilinin ve hariciye vekilinin resmî ziyaretleri iki memleket münasebatında yeni ve mes'ut bir devrenin başlangıcı olmuştur. O zamandanberi iki memleket ve millet arasında umumî ve hususî münasebetlerde bariz bir samimiyet mevcuttur.

Dost Macaristanın başvekilinin ve hariciye nazırının ziyaretlerinden iki memleket münasebatı yeni bir kuvvet ve samimiyet almıştır. Arada hakem ve bitaraflık muahedesi mevcuttur ve münasebatımız cidden dostanedir.

İsviçre ile, Çekoslovakya ile hakem ve bitaraflık muahedesi alettik. İspanya ile aramızda hakem muahedesi mevcuttur. Burada ilân olunan cümhuriyeti tanımak için müsaraa ettik.

Afgan Devleti ile dostane münasebatımız, bu memlekette geçen takalübata rağmen daima mahfuz kalmıştır.

Diğer devletlerle normal münasebat mevcut ve dostane hissiyat ve temenniyat aramızdaki temasları tanzim etmektedir.

Beynelmille sulhu tarsin için Şarkî Avrupada aktolunan Litvinof Paktına, Bütün dünyada mühim bir sulh vesikası olan Kelloğ misakına iştirak ettik.

Görüyorsunuz ki Türkiyenin haricî vaziyetini takviye ve sulh ve hüs-nümünasebat mesaisinde bu son dört senede aldığımız neticeler zikre ve memnuniyete şayandır (Bravo sesleri, alkışlar).

MAARİF

Muhterem Efendiler;

Maarifte geçen devrenin en mühim hâdisesi türk harflerinin kabul ve tatbikidir. Türk harflerinin resmî ve umumî hayatta tatbiki iki sene sürdü. Mekteplerde bu ıslahın icap ettirdiği tadilat sūratle tahakkuk ettirildi. Bütün devlet devairinde, matbuatta ve vatandaşlara açılan umumî kurslarda ve mekteplerde türk yazısı tamim ve talim olundu. Şimdi basit bir iş zannolunan bu hâdisе tarihimizin büyük hadiselerinden ve başlıca dönüm noktalarından biri olarak ebediyen zikrolunacaktır (Alkışlar).

Türk dilinin müstakil hüviyeti ile mükemmel ve medenî bir gayeye erişmesi için esash mesai de geçen devrede başlamıştır.

1927 programının tatbikına ciddiyetle devam ettik. Ancak ihtiyaç o kadar çok ve milletimizin irfana rağbeti o kadar artmıştır ki daha uzun zamanlar elimizdeki vesait ve bizim bütün gayretimiz taleplere kâfi gelmeyecektir. Bizim bütün mesaimiz atide de maarifte yeni vesait bulmağa ve bilhassa tasarrufkârane usullerle eldeki vesaitten azamî netaiç tahsiline matuf olacaktır.

İÇTİMAİ VE SİHHİ SİYASET

Kadının içtimaî hayatta lâyük olduğu haklı ve yüksek mevkii alması geçen devrede esash olarak yerleşmiştir.

İçtimaî muavenet teşkilâtında kadın ve erkek vatandaşlar ciddi bir alâka göstermişlerdir. Yer yer hayır ve muavenet teşkilâtları Fırkamızın daima muzaheret ve muavenetine mazhar olmuşlardır.

Sihhat mücadelesini bilhassa sıtma için takviye ve tevsi ettik. Senelere,

çok geniş ve ince teşkilâta ihtiyaç gösteren bu mücadeleden aldığımız neticeler, ve bu yüzden büyük vatan parçalarının gördüğü istifadeler iftihar ile zikre şayandır.

Dahilden çıkan ve hudut haricinden gelen salgınlara karşı sıhhat teşkilâtımız muvaffakiyetle mukabele etmiştir.

Ancak mesele o kadar mühim ve ihtiyaç her sahada o kadar çoktur ki daima vesaitini artırarak sıhhat mücadelesini ve teşkilâtını tevsi etmeğe çalışacağız.

İKTISAT VE İMAR

Muhterem Efendiler;

İktisadiyata ithalât ve ihracat arasındaki nispet ve yekûn üzerinde bilhassa iştigal ettik. Memleketin refahında gidilen istikametini ve alınan tedbirler heyeti mecmuasının ve millî hayatın müspet gidişinin semeresi hulâsa olarak ancak böyle anlaşılabilir.

İlk defadır ki Türkiye kendi mevaddı gıdaiyesini ekmek gibi esas ihtiyaçlarda kendisi temin etmeğe başlamıştır. Bütün gıda maddelerinde bu neticeye varmak için çalışıyoruz.

Yerli sanayiini inkişafı için kuvvetli ve mütemadi tesirat icra etmeğe çalıştık. Birçok işlerde memleketin aldığı neticeler zikre şayandır. İpekçilik ve ipek kumaşları tahdisen bu cümledendir.

Yerli mahsul ve mamullerin revacını teşvik için gerek devlet usullerinde, gerek Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti gibi hususî ve içtimâî teşekküllerde müessir tedbirler alınmıştır.

Hayvanat ıslahı için, ziraat mevaddı ve yerli sanayi için müteakıp sergiler açılmıştır. Bunların ciddî semeresi görülmektedir.

Kredi müesseseleri ile ciddî olarak iştigal ediyoruz. Millî bankalar ciddî bir inkişafa mazhar olmağa namzettirler. Memleket iktisadiyatında iyi tesirleri kendini hissettirmektedir.

Kredi kooperatifleri teşekkül etmeğe başladı. İlk neticeleri ümitbahşur. Bunları arttırmağa çalışıyoruz.

Faiz yüksekliği ile mücadele bir taraftan faal sermayelerin artması diğer taraftan kooperatif teşekküllerinin çoğalması ile mümkün olacaktır.

Millî tasarrufu her ailede ve her fertte yalnız kendilerine ait bir menfaat değil, aynı zamanda vatanın refahını temin edecek en esaslı vasıta olarak mütemadiyen anlatmağa çalışıyoruz.

Şimendifer programımızda en mühim hedeflere geçen devrede eriştik. Sivas, Malatya, Balıkesir, Çankırı istasyonlarını açtık. Bu basit ve kısa sözler, mühim hadiselerin ifadesidir (Alkışlar).

Deniz seyrüseferlerindeki neticeler memnuniyet veren, kendisinden daha vâsi neticeler beklediğimiz bir mikyasa ve mahiyettedir.

Cümhuriyet Merkez Bankası için lâzım olan sermayeyi kaydettik ve ilk kısmının tediyesini ve kâmilen taahhüt olunmasını tahakkuk ettirdik.

Muhterem Efendiler; Geçen devrede geçirdiğimiz büyük bir mücadele işi de millî paranın kıymetini müdafaa etmek olmuştur. Her memlekette büyük hadiselerden madut olan böyle bir tehlike ile müspet olarak mücadele etmek memleket için zikre şayan bir muvaffakiyettir (Alkışlar).

Gümrük tarifelerini milletin iktisadî menafiine tevfiik etmeğe çalışan

bir umumî ve müstakil tarife Türkiye hayatında ilk defa olarak geçen devrede vücade getirilmiştir.

Muhterem Efendiler;

Millî müdafaa için temin etmeğe muvaffak olduğumuz vesaiti burada zikretmiyorum, fakat herkesin gözü önünde bulunan tayyareler ve donanmadan millî müdafaa vesaitinde çok şey tedarik ettiğimizi tahmin etmeğe imkân vardır (Alkışlar).

Muhterem Efendiler;

Buraya kadar ana hatlarını ve başlıca eserlerini hulâsaten saydığımız işlerin malî vesaitini munhasıran cümhuriyetin hazinesi ve millî Türkiyenin menabii temin eylemiştir (Alkışlar).

Bahsettiğimiz memleket müdafaaları kurulan ve kurulmakta olan bankalar, yapılan şimendiferler, işliyen gemiler ve görülen donanma ve tayyarelerin bedellerini ay başında muntazaman ödenen maaşları, Millî Cümhuriyet Türkiyesi vermiştir, vermektir. (Sürekli alkışlar).

Geçmiş hangi devirde devlet ve millet parası ile böyle eserler görülmüştür (Alkışlar).

İnsaf ve ızanı zayıf olan vatandaşların da gaffetlerinin yardımı ile bu son devrede devletin hazinesi manen büyük hücumla maruz kalmıştır.

Şüphe yoktur ki cümhuriyet hazinesinin kudretini sarsacak manevî bir darbe millî devletin mevcudiyetine açılacak en vahim bir yaradır.

Malî ıslahatın seyri, ve umumiyetle vergiler aleyhine husule getirilen namüsaîit havanın tasfiyesi de geçen zamanın mühim hadiselerindendir.

Mütemadî ve esasî maliye ıslahatı önümüzde de devam edecektir.

Büyük Kongrenin Muhterem Azası;

Geçen kongredenberi başlıca icraatımız bunlardır. Cümhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı Fırkamız geçen devrede müspet eserli ve muvaffakiyetli olarak çalışmıştır. Bunu açık alınla ve itimadî nefisle ifade ederiz (Sürekli alkışlar).

Reis — Efendiler; işittiğiniz bu beyannamenin muhteviyatı hakkında söz söylemek arzu eden var mı?.. O halde ruznamedeki diğer işlere geçmek lâzımdır. Encümenlerin intihabı. Fakat daha evvel on dakika istirahat (Gazi Hazretleri sürekli alkışlar arasında kürsüyü terk buyurmuşlardır).

Kapanma saati: 15,30

İKİNCİ CELSE

AÇILMA SAATİ: 16,5

Reis — İsmet Paşa (Malatya)

Kâtipler: Ruşen Eşref B. (A. Karahisar), Avni B. (Yozgat)

Reis — Celse açıldı. Fırka nizamnamesine göre ilk işimiz encümenleri intihap etmektir. Üç encümen intihap olunacaktır:

Nizamname Encümeni, Lâyiha Encümeni, Hesap Encümeni. Her encümen de on bir azadan mürekkep olacaktır. Nizamnameye göre umumi heyeti idareye ve İcra Vekillerine mensup olanlar encümene aza intihap olunamazlar. Encümenler faaliyetinde encümene dahil olmayan aza encümenle in mesaisinde hazır bulunabilirler. İcra Vekilleri encümenlerin emrindedir. Her iş için çağırırlar, istedikleri malûmatı, tafsilâtu kendilerinden alırlar.

Encümen intihabına geçmezden evvel kongre azasının isimlerini bir defa okutturacağız. Bu suretle hem aza arkadaşlar birbirlerini tanımış olacaklar, hem de encümenlere aza intihabı için not almalarına yardım edilmiş olacaktır.

ADANA :

Ali Münif B.
Hilmi B.
Zamir B.
Ömer Resül B.
Fahri B.
Turhan Cemal B.

AFYON KARAHİSAR :

Ali B.
Haydar B.
İzzet B.
İzzet Ulvi B.
Mollaoğlu Cemal B.
Ruşen Eşref B.
Şemseddin B.
Hüseynin Haşim B.

AKSARAY :

Ahmet Süreyya B.
Besim Atalay B.
Yaşar B.
Hadi B.
Hasan Hulûsi B.

AMASYA :

Esat B.
İsmail Hakkı B.
Nafiz B.
Sıtkı B.
Rıza B.

ANKARA :

Ali B.
Eşref B.
Gazi Mustafa Kemal Pş.
Halit Ferit B.
Hasan Yakup B.
Muslihiddin Abdullah B.
Rifat B.
Şakir B.
Yahya Galip B.
Rifat B.
Mümtaz B.

ANTALYA :

Doktor Cemal B.
Doktor Nazifi Şerif B.
Haydar B.

Numan B.

Rasih B.
Münir B.

ARTVIN :

Asım B.
Mehmet Ali B.
Vehbi B.
Osman B.

AYDIN :

Adnan B.
Doktor Reşit Galip B.
Doktor Mazhar B.
Fuat Şahin B.
Tahsin B.

BALIKESİR :

Ali Şuuri B.
Hacim Muhiddin B.
İbrahim Yörük B.
İsmail Hakkı B.
Kâzım Pş.
Mehmet Cavit B.
Muzaffer B.

Pertev Etçi B.
Vasfi Mehmet B.
Naci B.
Namık B.

BAYAZIT :
Halit B.
İhsan B.
Ubeydullah B.

BİLECİK :
Hayreddin B.
İbrahim B.
Salih B.
Hilmi B.
Hakkı B.

BOLU :
Cevat Abbas B.
Dr. Emin Cemal B.
Falih Rifkî B.
Hasan Cemil B.
Şükrü B.
Tahir B.
İsmail B.

BÜRDÜR :
Mustafa Şeref B.
Fuat B.
Mehmet B.

BURSA :
Asaf B.
Bakteriyolog Refik B.
Dr. Galip B.
Dr. Rasim Ferit B.
Emin Fikri B.
Esat B.
Mustafa Fehmi B.
Refet B.
Hulûsi B.
Vasfi B.

CEBELİBEREKET :
Hasan Basri B.
İbrahim B.
Naci Pş.
Hacı Mahmut B.
Abbas B.

CANAKKALE :
Osman Niyazi B.
Samih Rifat B.
Şükrü B.

Ziya Gevher B.
Veli B.
Tahsin B.

ÇANKIRI :
Mustafa Abdülhalik B.
Rifat B.
Talât B.
Ziya B.
Sait B.
Celâl B.

ÇORUM :
Bekir Karamemet B.
Dr. Mustafa B.
İsmail Kemal B.
İsmet B.
Münir B.
Nabi Rıza B.
Mustafa B.
Mehmet B.

DENİZLİ :
Dr. Kâzım B.
Emin Aslan B.
Haydar Rüştü B.
Mazhar Müfit B.
Necip Ali B.
Yusuf B.
Ali Rıza B.
Esat B.

DIYARBEKİR :
Kâzım Pş.
Zekâi B.
Zeki Mesut B.
Zülfü B.

EDİRNE :
Faik B.
Hasan Hayri B.
Şakir B.
Şeref B.
İbrahim B.
Mithat B.

ELÂZİZ :
Ahmet Saffet B.
Fazıl Ahmet B.
Hasan Tahsin B.
Hüseyin B.
Memduh Şevket B.

ERZİNCAN :
Abdülhak B.
Aziz Samih B.
Saffet B.

ERZURUM :
Nafi Atuf B.
Asım B.
Dr. Ahmet Fikri B.
Necip Asım B.
Dr. Hakkı Şinasi Pş.
Nafiz B.
Aziz B.
Nafiz B.
Rifat B.

ESKİŞEHİR :
Alioğlu Ahmet B.
Cafer B.
Emin B.
Yusuf Ziya B.
Osman B.
Saffet B.

GAZİ ANTEP :
Ahmet Remzi B.
Kılıç Ali B.
Reşit B.
Şahin B.
Muhtar B.
Abdülkadir B.

GİRESUN :
Hakkı Tarık B.
İhsan Pş.
Kâzım B.
Münir B.
Şevket B.
Ermin Salim B.
Halil B.

GÜMÜŞANE :
Edip Servet B.
Hasan Fehmi B.
Şevket B.
Nabi B.
Kadri B.

HAKÂRİ :
İbrahim B.

İCEL :
Emin B.
Hakkı B.

Ali B.
Halil B.

İSTANBUL :

Abdülhak Hâmit B.
Akçoraoglu Yusuf B.
Ahmet Hamdi B.
Ali Rana B.
Dr. Refik B.
Halil Ethem B.
Hamdi B.
Hasan Vasfi B.
Hayrullah B.
Salâh Cimcoz B.
Yaşar B.
Cevdet Kerim B.
Sadettin Rıza B.

İZMİR :

Dr. Tevfik Rüştü B.
Kâmil B.
Mahmut Celâl B.
Mahmut Esat B.
Mehmet Sadeddin B.
Mustafa Rahmi B.
Osmanzade Hamdi B.
Saracoğlu Şükrü B.
Vasif B.
Esat B.
Kenan B.

İSPARTA :

Hüseyin Hüsnü B.
Kemal Turhan B.
İbrahim B.
Mükerrerem B.
Ahmet Remzi B.
Hilmi B.

KARS :

Baha Tali B.
Faik B.
Mehmet Nazif B.
Muhiddin Pş.
Ömer Kâmil B.
Halim B.
Hüseyin B.

KASTAMONU :

Ali Rıza B.
Halil B.
Hasan Fehmi B.

Refik B.
Tahsin B.
Velet B.
Hamdi B.
Hilmi B.

KAYSERİ :

Ahmet Hilmi B.
Reşit B.
Sait Azmi B.
Ömer B.
Necmeddin B.

KIRKLARELİ :

Dr. Fuat B.
Mehmet Nahit B.
Şevket B.
Şevket B.
Ali Rıza B.

KIRŞEHİR :

Hazim B.
Lütfi Müfit B.
Serdar Ahmet B.
Mehmet B.
İzzet B.

KOCAELİ :

Ali B.
İbrahim Süreyya B.
Kemaleddin B.
Ragıp B.
Reşit Saffet B.
Salâhaddin B.
Asım B.
Yüce Rifat B.

KONYA :

Ahmet Hamdi B.
Kâzım B.
Kâzım Hüsnü B.
Kemal Zaim B.
Mustafa B.
Mustafa Lütfi B.
Naim Hazim B.
Refik B.
Sırrı B.
Tevfik Fikret B.
Rakım B.
Ali B.

KÜTAHYA :

Hakkı B.

İbrahim B.
Muhlis B.
Ömer Davut B.
Recep B.
Alâeddin B.

MALATYA :

Abdülmuttalip B.
Dr. Hilmi B.
İsmet Pş.
Mahmut Nedim B.
Talât Haşim B.
Vâsıf B.
Osman Hilmi B.
Şevki B.

MANİSA :

Halil Nifli B.
Kâni B.
Mehmet Sabri B.
Mustafa Fevzi B.
Osman B.
Refik Şevket B.
Turgut B.
Yakup Kadri B.
Hamit Sinan B.
Haşim B.

MARAŞ :

Abdülkadir B.
Mehmet B.
Mithat B.
Nuri B.
Tevfik B.
Nihat B.

MARDİN :

Abdürrezzak B.
Ali Rıza B.
İrfan Ferit B.

MERSİN :

Ferit Celâl B.
Hamdi B.
Süleyman Fikri B.
Muhtar B.
Salih B.

MUĞLA :

Dr. Hüseyin Avni B.
Nuri B.
Şükrü Kaya B.
Yunus Nadi B.

Cemal B.
Hatemi B.

MUŞ :

Hasan Reşit B.
Kılıçoğlu Hakkı B.
Muhiddin Nami B.
Arif B.
Remzi B.

NIĞDE :

Ahmet Vefik B.
Faik B.
Halit B.
Sadık B.
İsmail Safa B.

ORDU :

Ahmet İhsan B.
Hamdi B.
İsmail B.
Recai B.
Şevket B.
Nazım B.
Sabri B.

RİZE :

Akif B.
Ali B.
Atif B.
Esat B.
Fuat B.
Hasan Cavit B.
Mehmet B.
Şevki B.

SAMSUN :

Dr. Asım B.
Emin B.
Ethem B.
Mehmet Hacı Yunus B.
Selim B.
Kadri B.

SIIRT :

Halil Hulki B.
Mahmut B.

SINOP :

Hulûsi B.
İbrahim Alâeddin B.
Recep Zühtü B.
Yusuf Kemal B.
Şükrü B.
Abdullah B.

SIVAS :

İsmail Mehmet B.
Necmeddin Sadık B.
Rahmi B.
Rasim B.
Remzi B.
Şemseddin B.
Ziyaeddin B.
Hüseyin Veli B.
Hikmet B.

ŞEBİN KARAHİSAR :

İsmail B.
Sadri Maksudi B.
Vasfi Raşit B.
Hayri B.
Tevfik B.

TEKİRDAĞ :

Celâl Nuri B.
Cemil B.
Faik B.
Ekrem B.
Eyup B.

TOKAT :

Bekir Lûtfi B.
Hüsnü B.
Mustafa Vasfi B.
Nazım B.
Süreyya Tevfik B.

Behçet B.
Hüsameddin B.

TRABZON :

Daniş B.
Hakkı Sofu B.
Halil Nihat B.
Hasan B.
Nebzade Hamdi B.
Raif B.
Süleyman Sırrı B.
Kâni B.
Azmi B.

URFA :

Ali Saip B.
Dr. Refet B.
Mahmut B.
Refet B.

VAN :

Hakkı B.
Münip B.
Mehmet Remzi B.
İbrahim B.

YOZGAT :

Ahmet Cevdet B.
Avni Doğan B.
Avni Erzurumlu B.
Hamdi B.
Süleyman Sırrı B.
Refet B.
Saim B.

ZONGULDAK :

Celâl Sahir B.
Esat B.
Halil B.
Hasan B.
Ragıp B.
Rifat B.
Tevfik B.
Süleyman Sırrı B.

Reis — Encümenlerin takririne geçeceğiz. İntihap için bir takrir vardır.

YÜKSEK REİSLİĞE

Encümenler ihtisas komisyonlarıdır. Bunlarda çalışacak zevatın umum arasından tefriki müşküldür. Bunun için arkadaşlar hangi encümende çalışacağımı ifade ederse kendilerini namzet ilân etmelerini ve bunların rey-i işari ile kabulünü teklif ederiz.

Hacim

Mazhar Müfit

Hasan Fehmi

Reis — Takriri reyinize koyuyorum. Arkadaşlarımızın encümenlere kendi namzetliklerini koymalarını ve bunu reyi işaret ile tayin olunarak meselenin bu suretle halledilmesini teklif ediyor. Bir usul olarak bunu tasvip ediyor musunuz?

Takriri kabul edenler... Kabul etmeyenler... Takrir kabul edilmiştir.

Encümenlere sırasile namzet gösterilecektir. Evvelâ Nizamname Encümeni.

Arkadaşlar; Nizamname Encümeninin vazifesini hulâsaten söyleyeyim. Yeni Fırka programını ve nizamname projelerini tetkik edecektir.

On bir aza olacak, namzet gösterilen arkadaşların isimlerini şimdi arzedeceğim. Yirmi dokuz kişidir. Bu yirmi dokuz kişi içinden on birinin reyi işaret ile tayinine imkân yoktur. Onun için on bir azayı bu yirmi dokuz namzet içinden intihap edeceksiniz (Kura ile yapalım sesleri).

Reis — Başka türlü tabrika imkân yoktur.

Zamir B. (Adana) — Paşam; yirmi dokuz arkadaş, içlerinden on bir kişi intihap etsinler (Olmaz sesleri).

Reis — Usul için muhtelif teklifler var. Arkadaşlarınızdan birisi bu yirmi dokuz arkadaş arasında kura çekilmesini teklif ediyor, diğer bir arkadaş bu yirmi dokuz arkadaş içtima ederek kendi aralarında on birini tefrik etmesini teklif ediyor. Bu iki teklifi reyinize koyacağım. Kurayı arzu ediyor musunuz? (Hayır sesleri).

Kurayı arzu edenler el kaldırsın. Etmeyenler... Arzu edilmemiştir.

Bu yirmi dokuz arkadaşın kendi aralarından on birini intihap etmelerini kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Şimdi namzet gösterilen yirmi dokuz arkadaşın isimlerini okuyacağım:

Refik Şevket B., Hakkı Tarık B., Namık B. (Balıkesir), Sadeddin B. (İstanbul), Veli B. (Çanakkale), Haşim B. (Manisa), Necip Ali B. (Denizli), Ahmet Muhtar B. (Gazi Antep), Vasif B. (İzmir), Süreyya B. (Aksaray), Faik B. (Tekirdağ), Sadri Maksudi B. (Ş. Karahisar), Süleyman Sırrı B. (Yozgat), Hasan Fehmi B. (Gümüşane), Celâl Sahir B. (Zonguldak), Mustafa B. (Çorum), Ziya Gevher B. (Çanakkale), Emin B. (Samsun), Hüsameddin B. (Tokat), Şemseddin B. (Sivas), Yunus Nadi B. (Muğla), Aziz Samih B. (Samsun), Hikmet B., İsmet B. (Çorum), Hakkı B. (Bilecik), Nazım B. (Tokat) Vasfi B. (Balıkesir), Alâeddin B. (Kütahya), Hulûsi B. (Bursa).

Reis — Tefrik olunan yirmi dokuz namzet, intihaba geçilmesini tebliğ ettiğimiz zaman kendi aralarından Nizamname Encümeni azasını intihap edeceklerdir.

Diğer encümene geçiyoruz: Lâyiha Encümeni:

Vilâyetler kongrelerinin temenni ve mütalealarını tetkik edecek olan Lâyiha Encümeni için de aynı usul ile aza intihap olunacaktır.

Bu namzetlerin isimlerini okuyoruz.

LÂYİHA ENCÜMENİ

Hamdi B. (Yozgat), Mümtaz B. (Ankara), Rakım B. (Konya), Kâzım B. (Aksaray), Azmi B. (Trabzon), Abbas B. (Cebelibereket), Sıtkı B. (Amasya), Şükrü B. (Sinop), Veli B. (Çanakkale), Salâhaddin B. (Kocaeli), Muhlis B. (Bursa), Yusuf Ziya B. (Eskişehir), Fahri B. (Adana), İhsan Paşa (Giresun), Vasfi Raşit B. (Ş. Karahisar), Hadi B. (Aksaray), Osman B. (Eskişehir), Tahir B. (Bolu), Hulûsi B. (Bursa), Celâl B. (Çankırı), Eşref B. (Ankara),

Hilmi B. (Kastamonu), Şükrü B. (Bolu), Şemseddin B. (Sivas), Hasan B. (Zonguldak), Remzi B. (Van), Yaşar B. (İstanbul), Sadeddin B. (İzmir), Refet B. (Yozgat), Rifat B. (Erzurum), Tevfik B. (Maraş), Cevdet Kerim B. (İstanbul), Rana B. (İstanbul), Abdülmuttalip B. (Malatya), Muslihiddin B. (Ankara), Cemal B. (Antalya), Rifat B. (Kocaeli), Çorum mümessili Mustafa B., Muhtar B. (Mersin).

Reis -- Eksik var mı? karara göre bu arkadaşlar toplanıp kendi aralarından Lâyiha Encümenine aza intihap edecekler.

Dört senelik Fırka Hesap Encümeni için 31 namzet vardır. İsimlerini okuyacağız.

Ziya B. (Tekirdağ), Mithat B. (Edirne), Ali Rıza B. (Kırklareli), Asım B. (Kocaeli), Münir B. (Antalya), Rasim Ferit B. (Bursa), Emin Sâlim B. (Giresun), Müfit B. (Kırşehir) Fahri B. (Adana), Remzi B. (Isparta) Mazhar Müfit B. (Denizli), Osman B. (Malatya), Tahsin B. (Çanakkkale), Hüsni B. (Tokat), Muzaffer B. (Balıkesir), Pertev B. (Balıkesir), Hamdi B. (Kastamonu), Emin Fikri B. (Bursa), Yahya Galip B. (Ankara), Avni B. (Yozgat), Kâzım B. (Konya), Ali B. (Konya), Esat B. (Denizli), Dr. Cemal B. (Antalya), Bekir Lûtfi B. (Tokat), Taşsin B. (Elâziz), Mükerrerem B. (Isparta), Selim B. (Samsun), Rakım B. (Konya), Sadık B. (Niğde), Remzi B. (Sivas).

Reis -- Her üç encümenin namzetleri şimdi vereceğimiz müzakere fasılasında ayrı ayrı odalarda toplanacaklar ve aralarında intihap yapacaklar. Kongre kâtiplerinin elinde namzetlerin isimleri var.

Nizamname encümeninin isimleri Avni Beyden alınacak ve bir oda gösterilecektir. Hesap Encümeninin isimleri Cevdet Kerim Beyden alınacak ve bir oda gösterilecektir. Lâyiha Encümeninin namzet isimleri de Ruşen Eşref Beydedir. Bu arkadaşlar toplanarak kendi aralarında intihap yaparlar ve neticesini bize bildirirler. Celseyi saat beş buçuğa kadar tatil ediyorum.

Kapanma saati: 16,30

ÜÇÜNCÜ CELSE

AÇILMA SAATİ: 17,30

Reis — İsmet Pş.

Kâtipler: Ruşen Eşref B. (Afyon Karahisar), Avni B. (Yozgat)

Reis -- Celse açıldı Efendim. İntihap neticesini arz ediyorum. Nizamname Encümenine intihap edilen zevat:

Hakkı Tarık B.	26	rey
Vasıf "	22	"
Refik Şevket "	22	"
Hasan Fehmi "	22	"
Yunus Nadi "	21	"
Celâl Sahir "	15	"
Süleyman Surri,	15	"
İsmet " (Çorum)	14	"
Emin " (Samsun)	14	"
Necip Ali "	14	"
Süreyya " (Aksaray)	12	"

Onbir azadır ki, Nizamname Encümenini teşkil eden arkadaşlar bunlardır. Hasan Fehmi B. (Gümüştane) — Arkadaşlar intihap neticesi görülüyor ki, Nizamname Encümenine evvelce nizamname ve Program Encümeninde bulunan arkadaşların hemen ekseriyeti azimesi ayrılıyor. Halbuki biz zaten bununla meşgul olmuştuk. Yeni arkadaşların ve murahhas beylerin bu teşkilâta iştirak etmeleri daha muvafık olur. Bunun için bendemiz affımı istirham ediyorum. Yerime murahhas arkadaşlardan birini intihap ediniz (Doğru değil sesleri).

Reis — Encümenlerin hepsini bir defa bildirelim; sonra istifa eden arkadaşlar için yeniden muamele yaparız.

Hesap Encümenine intihap edilen arkadaşlar şunlardır: Mükerrerem B. (Isparta), Cemal B. (Antalya), Tahsin B. (Elâziz), Mazhar Müfit B. (Denizli), Remzi B. (Sivas), Rakım B. (Konya), Rasim Ferit B. (Bursa), Kâzım B. (Konya), Remzi B. (Isparta), Asım B. (Kocaeli), Ziya B. (Tekirdağ), müttefikane intihap olunmuşlardır.

Lâyiha Encümeni: Yaşar B. (İstanbul) Sadeddin B. (İzmir), Remzi B. (Van), Celâl B. (Çankırı), Refet B. (Yozgat), Rifat B. (Erzurum), Tevfik B. (Maraş), Tahir B. (Bolu), Cevdet Kerim B. (İstanbul), Rana B. (İstanbul), Abdülmuttalip B. (Malatya).

Kongrenin kabul ettiği usule göre muhtelif encümenlere gerek meb'us olan arkadaşlardan ve gerekse vilâyet kongrelerinin muhterem murahhaslarından azalar girmiştir. Yapılacak başka bir muamele görüyor musunuz arkadaşlar? (Hayır sesleri) O halde intihap tamamdır.

Şimdi encümenler bu içtimadan sonra derhal toplanılar; reis ve kâtiplerini derhal intihap buyururlar, çünkü encümenlerin bir an evvel faaliyete geçmesi lâzımdır. Encümenlere havale olunan evrak ve vesaik kâmilene Kâtibi Umumîliktedir. Kâtibi Umumîlikten gelen ilk evrakı Heyeti Celileye arz ediyoruz.

(Tezkereler okundu).•

CÜMHURİYET HALK FIRKASI BÜYÜK KONGRESİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

Fırka nizamnamesinin 15 inci maddesi mucibince Hesap Encümenince tetkik edilmek üzere Umumî Heyeti İdarece ihzar edilen dört senelik merkez hesabı kat'î blâncoları leffen takdim kılınmıştır. Umumî Heyeti İdarenin derin tazimat ve ihtiramatını arz ederim Efendim.

C. H. F. Kâtibi Umumîsi
Kütahya Meb'usu

Recep

CÜMHURİYET HALK FIRKASI BÜYÜK KONGRESİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

İhzar edilen nizamname ve program projeleri büyük kongremizin münakaşa ve tasvibine arz edilmek üzere bağlı olarak takdim kılınmıştır.

Bu projeler nizamnamemiz mucibince Fırka Riyaset Divanının tasvibine iktiran eylemiştir. Umumî Heyeti İdarenin tazimatını arz ederim Efendim.

C. H. F. Kâtibi Umumîsi
Kütahya Meb'usu

Recep

CÜMHURİYET HALK FIRKASI BÜYÜK KONGRESİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

Nizamnamemizin onuncu maddesi mucibince vilâyet kongreleri temenni lâyhalarını bağılı olarak takdim ediyorum.

İşbu lâyhalar, kongreleri aktolunan ve isimleri işbu maruzatım altında yazılı bulunan elli üç vilâyete aittir.

Fırka teşkilâtı mevcut bulunan, Gümüşane ve Van vilâyetleri kongrelerini geç vaptıklarından hentüz temenni raporları gelmemiştir. Muş ve Siirt vilâyetleri kongrelerini yapmamışlardır. Bayazıt, Diyarbekir, Elâziz, Hakâri, Mardin ve Urfa vilâyetlerinde Fırka teşkilâtımız vücutlanmamıştır. Bu sebeble mevcut (63) vilâyetten onunun temenni raporları yoktur.

Bu seferki vilâyet kongreleri temennileri celbedilirken vilâyetlerin kazalar taleplerile ne dereceye kadar alâkadar buldukları anlaşılacak üzere kaza kongreleri temennileri de celbedilmiştir. Vilâyet kongreleri temennileri hulâsa edilerek her talebin taallük ettiği işlere göre yapılmış listeleri ayrı ayrı ait olan vekâletlere gönderilmiş ve bu temenniler hakkında vekâletlerin noktai nazarları alınmıştır.

Kongre Encümeninde bu işlerin mütaleasında kolaylık olmak için bütün temenniler asıllarına göre (32) esas maddeye irca edilmiş, her maddede mevzubahs işlerin hangi mahiyetleri üzerinde, hangi vilâyetlerin talep dermeyan ettikleri de ayrıca cetvellere kaydolunmuştur.

Su hâlde vilâyet temennileri ve temennilerin hulâsalaları üzerinde ait olduğu vekâletlerin mütaleaları ve temenniler heyeti mecmuasının esas listesi ve bu listedeki işlerin cetvelleri toplu olarak takdim edilmiş bulunuyor. Büyük kongremize yüksek muvaffakiyetler dileyerek Umumi İdare Heyetinin derin tazimatını arzeyerim Efendim Hazretleri.

MELFUF LİSTESİ

A) 53 vilâyetin temennilerini ihtiva eden dosyalar (53).

B) Yapılan hulâsalalara göre her vekâletin muhtelif vilâyetler temennilerinden kendine taallük eden işler hakkında noktai nazarlarını muhtevî cevap dosyaları. [HAŞİYE : Tezkere metninde zikredilen (53) vilâyetin listesi bağılıdır].

VİLÂYETLERİN İSİMLERİ

Adana, Afyon Karahisar, Aksaray, Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Cebelibereket, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Edirne, Erzurum, Erzincan, Eskişehir, Gazi Aynıtıp, Giresun, İğel, İstanbul, İzmir, Isparta, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş, Mersin, Muğla, Niğde, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Sivas, Şibin Karahisar, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Yozgat, Zonguldak.

C) Bütün vilâyetler temennilerinin (23) asla irca edilmiş umumî hülasa cetveli.

D) (C) de bahsi geçen cetvelin her maddesinin hangi vilâyetlere ait olduğunu gösterir cetveller (23) adét.

Reis — Tezkereleri encümenlerine tevdi ediyoruz.

Reis — Gelen tezkerelere merbut evrak, evvelâ encümenlerde tetkik olunacak ve orada verilecek kararlara göre Heyeti Celileye arz olunacaktır. Bundan başka İstanbul murahhasının bazı teklifatı var ki muhtelif iktisat ve iş müesseselerine ait temennileri ihtiva ediyor. Bunlar diğer vilâyet kongreleri temennilerinde mevcut değildir. Bunu da Lâyiha Encümenine tevdi ediyoruz. Bidayette de söylediğim gibi, encümenler çalışırken İcra Vekilleri daima encümenlerin her arzusunu temin için hazır bulunacaklar ve her türlü tafsilât ve malûmatı kendilerine vereceklerdir. Encümen azası olmıyan kongre azasının encümen müzakeratında hazır bulunmaları mümkündür. Encümenlerin çalışması için iki gün bırakmağı tensip ederseniz kâfi zaman bırakmış oluruz. (Kâfi sesleri). Bu halde encümenler derhal kendi teşkilâtını ikmal ederler ve çalışmağa başlarlar, yarın öbür gün çalışırlar, gündüz ve gece, arzu ettikleri kadar içtima için her türlü vesait temin olunmuştur.

Çarşamba günü saat onda içtima etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Kapanma saati: 17,55

İKİNCİ AÇILMA

13-5-1931 ÇARŞAMBA

BİRİNCİ CELSE

AÇILMA SAATI : 10,50

Reis — İsmet Paşa Hazretleri

Kâtipler — *Avni B. (Yozgat) Cevdet Kerim B. (İstanbul Mümessili)*

Reis — Celse açıldı.

10 Mayıs içtimainın zaptı arkadaşlara dağıtılmıştır. Zabıt hakkında söz istiyen var mı? (Hayır sesleri)

Geçen içtimainın zaptı kabul olunmuştur.

Hesap Encümeni tetkikatını mazbata ile kongreye arz etmiştir.

Mazbata okunacaktır.

C. H. FIRKASI HESAP ENCÜMENİ MAZBATASI

C. H. FIRKASI BÜYÜK KONGRESİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi İdare Heyetinin 1 Haziran 927 tarihinden 30 Nisan 931 tarihine kadar üç sene on bir aylık varidatı 43,244 lira 80 kuruşu 926 senesinden müdevver olmak üzere 710,878 lira 50 kuruştan ve sarfiyatı dahi 620,073 lira 14 kuruştan ibaret olup 90,305 lira 36 kuruş 1 Mayıs 931 tarihine devrolunduğu ve işbu varidat ve sarfiyatın kuyut ve defatire mutabakatı ve sarfiyat evrakının usul ve teamüle muvafakatı ve sarfiyatın müdevverat ile beraber varidat yekünü ile mütevazın bulunduğu anlaşılması olmakla heyeti muhteremenin tasvibine arz olunur Efendim.

11/5/1931

C. H. FIRKASI BÜYÜK KONGRESİ HESAP ENCÜMENİ

Reis	Mazbata muharriri	Kâtip
Denizli Meb'usu	Kocaeli Mümessili	Tekirdağ Mümessili
<i>Mazhar Müfit</i>	<i>Asım</i>	<i>Egüp Ziya</i>
Aza	Aza	Aza
Antalya Meb'usu	Bursa Meb'usu	Sivas Meb'usu
<i>Dr. Cemal</i>	<i>Dr. Rasim Ferit</i>	<i>Remzi</i>
Aza	Aza	Aza
Elâziz Meb'usu	Konya Meb'usu	Isparta Meb'usu
<i>Tahsin</i>	<i>Kâzım</i>	<i>Mükerrem</i>
Aza	Aza	Aza
Isparta Mümessili	Konya Mümessili	
<i>Ahmet Remzi</i>	<i>Rakım</i>	

**C. H. FIRKASI UMUMİ İDARE HEYETİNİN 1 HAZİRAN 927 TARİHİNDEN
30 NİSAN 931 GAYESİNE KADAR UMUMİ VARİDAT VE SARFIYATI**

23

VARİDAT:

<u>İCMAL</u>	
Lira	K.
926 senesinden devrolunan nakit	43,244 80
927 senesi varidatı	174,197 70
928 senesi varidatı.	140,512 66
929 senesi varidatı.	126,868 34
930 senesi varidatı.	226,055 00
Varidat yekünü.	<u>710,878 50</u>

SARFIYAT:

<u>İZAHAT</u>	
Fasıl	Madde
BİRİNCİ KISIM MAASAT	
Kâtibî Umumîlik ve merkez memurları maaşları	
1	1
1	2
1	3
İKİNCİ KISIM MAASLAR	
2	2
Mütferrik ve gayrimelhuz masraflar	
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
Masraf yekünü.	
Mayıs 931 iptidasına devredilen Yekün	

927 senesi		928 senesi		929 senesi		930 senesi		İCMAL	
Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.
16,260	17,115	16,260	14,905	64,540					
45,360	32,500	32,750	13,750	124,360	64				
2,160	2,400	2,760	2,530	9,850					
34,149	31,556	29,580	74	16,917	32	112,203	76		
30,496	43,036	47,800	37	76,837	88	198,170	94		
27,991	2,447	1,196	100	31,734	77				
5,344	092	18	0	7,642	54	13,079	35		
0	0	0	0	41,228	69	41,228	69		
0	0	0	0	24,904	99	24,904	99		
161,763	00	129,146	61	130,347	11	198,816	42	620,073	14
								(1) 90,805	36
								710,878	50

(1) Mayıs 931 bidayetine devredilen mevcudun mütferdatı.

<u>İŞ BANKASINDA MEVCUT NAKİT</u>	
Lira	K.
48,716	50
14,583	89
27,504	97
90,805	<u>36</u>

İş Bankasında mevcut nakit
Kasada mevcut nakit
Sarfıyatı muvakkatde bulunan miktar
Yekün

Reis — Reyinize arzolunan mazbata tabolunarak tevzi olunmuştur. Mazbata hakkında söz istiyen var mı ?

Süleyman Sırrı Bey — Bir sual Paşa Hazretleri.

Efendim mevcut (90805) lira 36 kuruşun (48716) lira 50 kuruşu İş Bankasında ve (14583) lira 89 kuruş kasada mevcuttur. Bazı cemiyetlerin nizamnamelerinde vardır : meselâ cemiyetin vезnesi İş Bankasıdır. Cemiyetin muhasibi şu kadar miktarda kadar doğrudan doğruya sarfiyat yapar. Bundan fazla sarfiyat yapması için idare âmirlerinin, azalarının müspet ve sarih muvafakatleri lâzımdır. Bendeniz görüyorum ki kasada (14583) lira 89 kuruş varmış. Acaba bu kasaya vâziulyet bulunan zevat mükeffel midir, değil midir ?

Yusuf Bey (Denizli) — Emniyet üzerine müessesistir. Böyle şeylerde kefalet mevzu bahis olamaz.

Süleyman Sırrı Bey (Yozgat) — Müsaade buyurursanız cevap vereyim Paşa Hazretleri, Efendim Yusuf Bey arkadaşımız emniyetten bahsediyorlar. Bendenizin de bugün hayalimden asla emniyetsizlik geçmez. Fakat mesele şahıs meselesi değildir, istikbal işidir. İstikbal için yapılan her şeyde behemehal bu gibi zevatın kefalet vermesi lâzımdır.

Yusuf Bey (Denizli) — Kefalet meselesi ancak devairi resmîyede olabilir, bu gibi yerlerde olamaz.

Süleyman Sırrı Bey (Yozgat) — Bunlar beylik lâflardır. Yoksa benim de sizin kadar emniyetim vardır.

Yahya Galip Bey (Ankara) — Efendim, kefalet meselesi yalnız maliyede caridir, müessesatı milliyede kefalet meselesi mevzu bahis değildir. Binaenaleyh millette taallük eden müessesat için kefalet mevzu bahis olamaz.

Mazhar Müfit Bey (Denizli) — Efendim, Süleyman Sırrı Beyefendinin sorduğu 14 bin liradır. Bunlar avans muamelâtidir. Avans ta aynen nakit demektir. Maamafih kefalet meselesini mevzu bahis buyurdular. Muhasibi Meş'ul Meb'us Kâzım Hüsnü Beydir. Binaenaleyh Kâzım Hüsnü Beyin kefaleti altındadır.

Kâzım Hüsnü Bey (Konya) — Efendim, kongre azayı muhteremesinin harcırahı için yirmi bir bin lira alınmıştı. Onun için bu on dört bin küsur lira kasada görülmüştür. O da sarfedilmiştir. Kasada mevcut nakit yoktur. Bizim İş Bankasile olan muamelâtımız aynı vезne muamelâti gibidir.

Reis — Başka söz istiyen var mı? (Hayır sesleri) tahriri teklif var mı?

Halil Bey (Giresun) — Efendim, mazbatamız geçen hesabataın tekkikine aittir. Kefalet olacak olmyacak meselesi bunda hiç mevzu bahis olmamalıdır. Mevzu bahis olacak cihet geçmiş seneler zarfında yapılan hesabat doğru yapılmış mıdır, yapılmamış mıdır? mesele budur. Encümeni Mahsus bunu tekkik etmiş ve neticei tekkikatını Heyet-i Aliyeye arz ediyor. Bunda bir noksanlık varsa bu mevzu bahis olabilir. Eğer nizamnamelerimizde Firkanın hesabataına ait paraya vâziulyet olan zevatın mükeffel olması şarttır, kaydı varsa bu cihet mevzu bahis olabilir. Binaenaleyh mazbatanın tasdikını talep ediyorum (Güzel sesleri).

Azmi Bey (Trabzon) — Cümhuriyet Halk Fırkası Cemiyetler Kanunu ahkâmına tevfi kan teşekkül etmiş bir fırkadır. Kefalet meselesi resmî devairde mevzu bahis olabilir. Halbuki cemiyetlerde kefalet meselesi mevzu bahis olamaz. Biltümum cemiyetlerde meselâ Hilâliahmer ve sair cemiyetlerde de böyledir. Bu itibarla mükeffel olması icap etmez (Kâfi sesleri).

Ahmet Muhtar Bey (Gazi Ayıntap) — Efendim, kefalet meselesi, fırkada mevcut değildir. Fırkamız memleketin mukadderatını eline almış, onu idare ediyor. Fırkamızın teşkilâtı dahilinde kefaletle lüzum görmüyorum. Çünkü emniyetsizlik hiçbir vakit mevzubahs olamaz.

Reis — Teklif var mı? (Müzakere kâfi sesleri). Hesap Encümeninin mazbatasını reyi âlinize arzedeceğim : Ondan evvel başka söz isteyen veya bir teklif dermeyan eden var mı? (Yok sesleri). Hesap Encümeninin mazbatasını kabul edenler lütfen el kaldırsın... etmeyenler lütfen el kaldırsın...

Hesap Encümeninin mazbatasını kabul olunmuştur. Diğer encümenler faaliyetlerine devam ediyorlar.

Program ve Nizamname Encümeni Büyük Kongreye arzolanacak program lâyihasını ihzar etmiştir, tab'olunmaktadır. Öğleden sonra onların müzakeresine başlayabileceğiz. Ruznamede şimdi başka bir şey yoktur. Saat 14,5 ta içtima etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Kapanma saati : 12,45

İKİNCİ CFLSE

AÇILMA SAATİ: 14,30

Reis — Başvekil İsmet Paşa.

Kâtipler — Ruşen Eşref Bey (A. Karahisar), Cevdet Kerim Bey (İstanbul). mûmessili

Reis — Celse açıldı.

Nizamname Encümeni tetkikatını bitirmiş ve programı kongreye arz etmiştir. Okuyacağız.

C. H. FIRKASI BÜYÜK KONGRESİ REİSLİĞİNE

Fırkamız encümenince hazırlanan rapor hühûmet makamlarında bulunan Fırka arkadaşlarımızın tecrübeli tetkiklerinden de geçirildikten sonra Umumî Reislîk Divanı tarafından hususî bir dikkat ve itina ile mütalea ve telhis ve teksif olunarak tertip edilen Fırka programı projesi encümenimize tetkik ve müzakere olundu.

Fırkamızın dayandığı büyük esasları veciz ve vazıh surette tesbit eden ve vatanın ve milletin bütün ihtiyaçlarını nazif ve şamil bir nazarla görüp bunları tatmin için takip olunacak yolları ve yakın ve uzak istikbalde alınacak tedbirleri ifade eden bu proje bütün esas hatlarla encümenimizce tamamen tasvip edilerek ancak maksadı daha vazıh anlatmağa yarıyacak bazı kelime taddileri ve maarif, iktisat, maliye ve adliye işlerine taallûk eden kısımlar da birkaç ilâve ile kabul edilmiştir.

Tadil ve ilâveler sebeplerini kendi kendine gösterecek mahiyette olduğu için vakitten kazanmak üzere burada onları birer birer saymağa lüzum görmiyerek son şekli bir an evvel müzakere ve tasvibinize arz ediyoruz.

12 mayıs 1931

Nizamname En.	M. M.	Kâtip	Aza	Aza
Reisi: Muğla	Manisa	Denizli	Aksaray	Zonguldak
<i>Yunus Nadi</i>	<i>Refik Şevket</i>	<i>Necip Ali</i>	<i>Ahmet Süreyya</i>	<i>Celâl Sahir</i>
Aza	Aza	Aza	Aza	Aza
Samsun	Giresun	Gümüşane	Çorum	Yozgat
<i>Emin</i>	<i>Hakkı Tarık</i>	<i>Hasan Fehmi</i>	<i>İsmet</i>	<i>Süleymân Sırrı</i>
				<i>Vasif</i>

Reis — Programın heyeti umumiyesi hakkında müzakere açılmasını arzu buyuruyorsanız bu hususta müzakere açarız ve heyeti umumiyesi hakkındaki müzakere bittikten sonra maddelerin müzakeresine geçeriz. Programın heyeti umumiyesi hakkında söz isteyen var mı Efendim?

Akçoraoğlu Yusuf Bey (İstanbul) — Fırka Arkadaşları! Cümhuriyet Halk Fırkası seneden seneye tekâmül ederek ve ona muvazaten ilk programı olan umdeleri de gittikçe mükemmelleşerek bugün önümüzde bulunan cidden mükemmel ve hayattan müstahreç olmak itibarile hayata uygun, bir program haline gelmiştir. Programımızın bu tekâmülünden dolayı cümlemizi tebrik etmek muvafık olur zannındayım.

Hatırı âlilerinizdedir ki, ilk Cümhuriyet Halk Fırkasının teşekkülünde Gazi Hazretlerinin filen yapmış oldukları işlerle program maddeleri olarak nizamnameye ilâve edilen umdeler mevcuttu. Muahhar kongrelerde umdeler tavzih ve ikmal olunarak program mevaddı daha çoğaldı. Nihayet bugün bütün dünyada mevcut fırkaların hepsinde gördüğümüz tarzda muntazam mükemmel ve hayli tafsilli bir programı elimize almış bulunuyoruz.

Programın heyeti umumiyesi, bilhassa hayattan çıkma olması itibarile, yani kâbeli (=apriori) olarak tanzim edilmiş nazarı bir şey olmamak itibarile, kanaatimce fevkalâde kıymettardır. Çünkü, programda munderiç mevaddın bir kısmı zaten filen yapılmış bir kısmı da tatbikatta yapılmaktadır, diğer bir kısmının da yüksek anketler neticesi olduğunu biliyoruz. Bu cihetle heyeti umumiyesini tenkit etmek için zannediyorum ki söylenecek bir söz yoktur. Hele bazı esaslar vardır ki, bu esasları bugün Türkiye Cümhuriyetinde idareyi ele almış ve onun hayırlı istikbalini temine çalışmakta bulunmuş olan Fırkanın programında görmek benim gibi eski ve ihtiyar bir türkçü için çok sevinilecek bir hâdisedir:

Ezcümle esaslar kısmında çok doğru ve derin olarak tesbit edilen bir hakikat vardır: "Vatan, türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bugünkü sınırlarımız içindeki yurttur."

Zannediyorum ki bugünkü türk vatanını bu kadar yüksek ve derin ifadelerle tarif eden, hiçbir vesikamız şimdye kadar mevcut değildi. Bu vesikayı bugün elde tutarken, bunu yazan zatlere teşekkür etmek millî bir vazifedir. Hakikaten bugünkü tetkikatı ilmiye ve tarihiye göstermektedir ki bazı muhalif ve muarızların, bilhassa hasımlarımızın hakikati tarihiyeyi tahrif ederek iddia etmek istedikleri bazı nazariyeler tamamen yanlıştır. Bugün üstünde oturduğumuz topraklar en derin mazidenberi Türklerle meskûn olan bizim öz ve en eski ana yurdumuzdur. Bu, bugün Cümhuriyet Halk Fırkasının programında tesbit edilmiştir.

Yine aynı fikrin millî talim ve terbiye faslında tebarüz etmiş olduğunu görüyoruz. Fırkamız, vatandaşların Türkün derin tarihini bilmesine fevkalâde ehemmiyet verir, bunu gençlerimize ve hatta ihtiyarlarımıza öğretmek Fırka arkadaşlarımızın hususî bir vazifesi olduğu da programda tesbit edilmiştir.

Bütün bu şayanı takdir ve tasvip ve iftihar olan maddeler bulunduğu gibi, zannediyorum ki bir iki maddede tavzih edilecek biraz belki tafsil edilecek cihetler de vardır. Fakat, o heyeti umumiyeye ait olmadığı için maddeleri geldikçe ayrıca bütün arkadaşlarımız gibi ben de fikrimi arzedeceğim, söylemek istediğim şeyleri söyledim. Yani Fırkamızın programı,

şimdiye kadar bizim memleketimizde değil belki başka memleketlerde bile hakikat ve şeniyete yakınlığı itibarile, mevcut programların enderlerinden birisidir. Binaenaleyh kabul olunması muvafıktır. Heyeti umumiyesinin kabulile maddelere geçilmesini teklif ederim.

Reis — Programın heyeti umumiyesi hakkında başka söz istiyen var mı? (Yok sesleri) maddelere geçiyoruz.

METHAL

Cumhuriyet Halk Fırkasının programına temel olan ana fikirler, inkılâbımızın başlangıcından bugüne kadarki filiyat ve tatbikatta aşıkârdır.

Bundan başka bu fikirlerin başlıcaları Fırkanın 1927 senesinde Büyük Kongrece de kabul olunan nizamnamesinin umumî esaslarından ve aynı kongrece tasvip edilen Umumî Reislîğın beyannamesinde ve 1931 Büyük Millet Meclisi İntihabı mü-nasebetile neşredilen beyannamede tesbit olunmuştur.

Yalnız birkaç sene için değil, istikbale de şamil olan tasav-vurlarımızın ana hatları burada toplu bir halde yazılmıştır.

BİRİNCİ KISIM

ESASLAR

1) Vatan, 2) Millet, 3) Devletin esas teşkilâtı, 4) Amme hu-kuku.

1 — Vatan, türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve toprakla-rının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur.

Vatan, hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir küldür.

Reis — Birinci madde hakkında söz isteyen var mı?

Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Birinci madde kabul olunmuştur. İkinci madde okundu.

2 — Millet, dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağılı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimaî heluttur.

Reis — İkinci madde hakkında mütalea dermeyanı arzusunda bulunan var mı? Kabul edenler.. Etmeyenler.. İkinci madde kabul olunmuştur.

Üçüncü madde okundu.

3 — Devletin esas teşkilâtı: Türk milletinin idare şekli, vahdeti kuva esa-sına müstenit olan bugünkü devlet şeklimizdir. Bu şekilde Büyük Millet Meclisi, millet namına hakimiyet hakkını kullanır. Reiscümhur ve İcra Vekilleri Heyeti onun içinden çıkar. Hakimiyet birdir, kayıtsız, şartsız milletindir. Devlet teşekküllerinin en muvafığı bu olduğuna Fırka kanidir.

Reis — Üçüncü madde hakkında söz söylemek isteyen var mı?

Fazıl Ahmet Bey (Elâziz) — Arkadaşlar; arzetmek istediğim şey üçün-cü maddenin son parçasına bir kelime ilâvesidir. (Hakimiyet birdir, kayit-sız ve şartsız olarak milletindir) şeklinde tadilini rica ederim "kayıtsız ve şartsız milletindir," cümlesi türkçenin nezahetine uygun bir ifade değildir. Bu iltibasa mahal verir. (Yok sesleri).

Recep Bey (Kütahya) — Muhterem arkadaşım Fazıl Ahmet Beyefendi mazur görsünler. Bu cümleye (olarak) kelimesi ilâve olunursa cümlemin ifadesi günlük ifadelerimize biraz yaklaşıyor. Halbuki "hakimiyet kayıtsız, şartsız millettir", tarzında tarifler birbirini arkasından teselsül ederse büyük olan mananın kat'iyet ve mehabeti muhafaza edilmiş olur (Doğru sesleri)

Şunu da arz edeyim ki bu (olarak) kelimesi encümünde de bazı arkadaşlar tarafından teklif edilmiş ve bunun üzerinde encümen epeyce tevakkuf etmiştir. O zaman bu (olarak) kelimesinin ilâvesini teklif eden arkadaşımız sonradan bunun lüzumsuzluğuna kani olmuştur. Tahmin ederim ki Fazıl Ahmet Beyefendi de kani olarak tekliflerinden vazgeçerler.

Yusuf Akçora Bey (İstanbul) — Yalnız bir şartla; kayıtsız şartsızdan sonra bir virgül koymak suretile kabul edilmelidir. Çünkü (kayıtsız şartsız millet) manasını ifade edebilir.

Tahsin Bey (Aydın) — Yusuf Akçora Beyin fikrini reye konmasını rica ederim.

Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim. Encümen tamamen Recep Beyefendinin mütaleasındadır. Yani kayıtsız ve şartsızdan sonra olarak kelimesinin ilâvesi ile ifadenin zâf kespedeçeğine kanidir. Ve bunda ısrar ediyor.

Yusuf Akçora Bey (İstanbul) — Virgül ilâvesi şartını kabul etmiyor musunuz?

Fazıl Ahmet Bey (Elâziz) — Virgül ilâvesiyle olabilir. Yoksa bu şekilde iltibas zail olmaz.

Refik Şevket Bey (Manisa) — Virgül ilâvesinde mahzur yoktur.

Mazhar Müfit Bey (Denizli) — Virgül reye konmaz, virgül için rey olmaz.

Reis — Müzakere esas fikrin daha sarih ifade edilip edilmeyeceği noktasında toplanmıştır. Arkadaşların mütaleası bu yoldadır.

Fazıl Ahmet Beyin kayıtsız ve şartsız olarak tabirinin bir iki kelime ilâvesiyle daha sarih bir ifade vücutte geleceği fikri vardır. Encümeni dinledik onlar da bunu münakaşa etmişler ve bu okunan şekilde daha sarih olduğu kanaatine varmışlardır. Evvelâ Fazıl Ahmet Beyin fikrini reye koyuyorum (fikrinden vazgeçti sesleri).

Tahsin Bey (Aydın) — Bendeniz Fazıl Ahmet Beyin teklifinin reye konulmasını arzu ediyorum. Virgül koymak kaydı ipka edilmelidir.

Reis — Maddeyi virgül ilâvesiyle kabul edenler... etmeyenler... kabul edilmiştir.

3 — Devletin esas teşkilâtı: Türk milletinin idare şekli, vahdeti kuva esasına müstenit olan bugünkü devlet şeklimizdir. Bu şekilde, Büyük Millet Meclisi, millet namına hakimiyet hakkını kullanır; Reisi cumhur ve İcra Vekilleri Heyeti onun içinden çıkar. Hakimiyet birdir, kayıtsız, şartsız, millettir. Devlet teşekküllerinin en muvafığı bu olduğuna Fırka kanidir.

Dördüncü madde okundu:

4 — Amme hukuku: Türk vatandaşlarına Teşkilât Esasiye Kanununun verdiği ferdî ve içtimai hürriyet, müsavat, masuniyet ve mülkiyet haklarını mahfuz bulundurma Fırkamızca ehemmiyetli esaslardandır.

Kılıçoğlu Hakkı Bey (İzmit) — Arkadaşlar bu dört numaralı maddede

yazılı "ferdî, içtimâî ve saire...", tabirleri mevcuttur. Bendeniz ferdî kelimesinden sonra vicdanî kelimesinin ilâvesini teklif ederim. Biz hürriyeti vicdanî ancak bu büyük Fırkanın zamanında bulduk. Avcı Sultan Mehmet zamanından başlayan bu vicdanî hürriyet mefhumu birçok kanların akmasına sebep olmuştur. Vicdanî kelimesi konması burada büyük bir hakkı ifade eder. Esasen kanunun burada ifade etmek istediği esas maksatlardan biri de budur. Binaenaleyh fikrimin kabulünü rica ediyorum.

Reşit Bey (Gazi Ayıntap) — İçtimâî meselelerde vicdan kelimesi istimal edilemez Paşam.

Azmi Bey (Trabzon) — Ferdî ve içtimâî hürriyet aynı zamanda vicdanî hürriyeti de mutazammındır. Bunun için ilâveye lüzum yoktur.

Reis — Encümenin mütaleası var mı?

Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim, bu maddede hürriyetlerin envası sayılmış değildir. Alelittak hürriyetin mahfuziyetinin temini tasrih edilmiştir. Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda muhtelif hürriyetleri, vicdan, matbuat, mesleğin, sâyü amel. Hulâsa bunların envamı saydıktan sonra yeniden tarife lüzum görülmediğinden dolaydır ki alelittak hürriyetle iktifa etmiştir. Ferdî hürriyet bizatihi bütün hürriyetlere şamildir. Bundan dolayı tadil teklifini kabul edemeyiz.

Reis — Beşka söz isteyen var mı? Tadil için tahriri bir teklif var mı? (Yok sesleri).

Dördüncü maddeyi reynize arz ediyorum. Kabul edenler.. Kabul etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

İKİNCİ KISIM

CÜMHURİYET HALK FIRKASININ ANA VASIFLARI

Madde 1 — Cümhuriyet Halk Fırkası, A-Cümhuriyetçi, B-Milliyetçi, C-Halkçı, D-Devletçi, E-Lâik, F-İnkılâpçıdır.

A) Fırka, cümhuriyetin millî hakimiyet mefkûresini en iyi ve en emin surette temsil ve tatbik eder devlet şekli olduğna kanidir. Fırka, bu sarılmış kanaatle cümhuriyeti tehlikeye karşı her vasıta ile müdafaa eder.

B) Fırka, terakkî ve inkişaf yolunda ve beynelmîlîl temas ve münasebetlerde bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber türk içtimâî heyetinin hususî seciyelerini ve başlıbaşına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar.

C) İdare ve hakimiyetin kaynağı millettir. Bu irade ve hakimiyetin, devletin vatandaşına ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkile ifasını tanzim yolunda kullanılması Fırkaca büyük esastır.

Kanunlar önünde mutlak bir müsavat kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertleri halktan ve halkçı olarak kabul ederiz.

D) Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde - bilhassa iktisadî sahada- devleti filen alâkadar etmek mühim esaslarımızdandır.

E) Fırka, devlet idaresinde bütün kanunların, nizamların ve usullerin ilim ve fenlerin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini prensip kabul etmiştir.

Din telâkkisi vicdanî olduğundan Fırka, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve bilhassa siyasetten ayrı tutmayı milletimizin muasır terakkide başlıca muvaffakiyet amili görür.

F) Fırka milletimizin birçok fedakârlıklarla yaptığı inkılâplardan doğan ve inkişaf eden prensiplere sadık kalmayı ve onları müdafaa etmeği esas tutar.

Refik Şevket Bey (Manisa) — Müsaade ederseniz Paşam, bir tertip sehvi vardır. (C) fıkrasındaki "idare," kelimesi "irade," olacaktır.

Vasıf Bey (İzmir) — Efendim; maddenin (E) fıkrasında . . . "Din telâkkisi vicdanî olduğundan Fırka, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve bilhassa siyasetten ayrı tutmağı milletimizin muasır terakkide başlıca muvaffakiyet amili görür," cümlesinde (bilhassa) kelimesini lüzumsuz ve hatta zararlı buluyorum. Lâisizm esası Heyeti Celilenin malûmu olduğu üzere, dinin bilhassa devlet ve dünya işlerinden ayrılmasıdır. Büttün medenî memleketlerde dinin siyasetle işğal etmemesi keyfiyeti artık tabii bir şekil almıştır. Medenî ve içtimâî heyetler bunu her saniye göz önünde bulundurmışlardır. Fakat gerek encümeniniz, ve gerek raporu yazan arkadaşlarımız memleketimizin umumî vaziyeti itibarile siyasetten dinin ayrılmasını tasrih etmeği lüzumlu görmüşler. Bu fikre iştirak ediyorum. Fakat şu şartla ki (bilhassa) kelimesinin çıkartılmasile..

Mazbata Muharriri Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim, Vasıf Bey arkadaşımızın mütaaleatına encümen de iştirak eder. Bu teklifi kabul ediyorum.

Ahmet Remzi Bey. (Gazi Ayıntap) — Vasıf Bey arkadaşımızın mütaaleatına iştirak edildiği takdirde (siyasetten) kelimesine lüzum kalır mı?

Refik Şevket Bey (devamla) — İster Efendim. Esasen bu maddenin vazı memlekette siyasi hayatın başladığı tarihten itibaren milleti idare etmek behanesile, vesilesile fırkacılık yapanların ilk defa olarak halkı din perdesi altında iğfal yolunu takip etmelerinden tenzih içindir.

Efendim, bu sarahat kalmak suretile Fırkamızın noktâi nazarını izah etmekte büyük faide vardır (bilhassa) kelimesinin kalmasına encümen de iştirak eder.

Reis — İkinci kısım birinci maddenin (C) fıkrasının başında (idare) diye tab'olunmuştur. Encümen (irade) ve (hakimiyetin) diye tashih ediyor, din telâkkisi vicdanî olduğundan Fırka, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden (ve bilhassa) bu bilhassa kelimesi çizilecektir.

Reis — Başka söz istiyen var mı?

İkinci kısmın birinci maddesinde reyinize arz ediyorum. Kabul edenler.. Kabul etmeyenler.. Kabul olunmuştur.

İKİNCİ KISIM

CÜMHURİYET HALK FIRKASININ ANA VASIFLARI

Madde 1 — Cümhuriyet Halk Fırkası, A-Cümhuriyetçi, B-Milliyetçi, C-Halkçı, D-Devletçi, E-Lâik, F-Inkılâpçidir.

A) Fırka, cümhuriyetin millî hakimiyet mefkûresini en iyi ve en emin surette temsil ve tatbik eder devlet şekli ol-

duğuna kanidir. Fırka, bu sarsılmaz kanaatle cümhuriyeti tehlikeye karşı her vasıta ile müdafaa eder.

B) Fırka, terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber türk içtimai heyetinin hususi seciyelerini ve başlıbaşına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar.

C) İrade ve hakimiyetin kaynağı millettir. Bu irade ve hakimiyetin, devletin vatandaş ve vatandaşın devlete karşı- lıklı vazifelerinin hakkile ifasını tanzim yolunda kullanılması Fırkaca büyük bir esastır.

Kanunlar önünde mutlak bir müsavat kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertleri halktan ve halkçı olarak kabul ederiz.

D) Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde — bilhassa iktisadi sahada—devleti filen alâkadar etmek mühim esaslarımızdandır.

E) Fırka, devlet idaresinde bütün kanunların, nizamların ve usullerin ilim ve fenlerin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini prensip kabul etmiştir.

Din telâkkisi vicdanî olduğundan Fırka, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ayrı siyasetten ayrı tutmayı milletimizin muasır terakkide başlıca muvaffakiyet amili görür.

F) Fırka, milletimizin birçok fedakârlıklarla yaptığı inkı- lâplardan doğan ve inkişaf eden prensiplere sadık kalmayı ve onları müdafaa etmeyi esas tutar.

İkinci madde okundu.

Madde 2 — Türkiye Cümhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürek- kep değil ve fakat ferdî ve içtimai hayat için iş bölümü itibarile muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir.

A) Küçük çiftçiler, B) Küçük sanayi erbabı ve esnaf, C) Amele ve işçi,

C) Serbest meslek erbabı, D) Sanayi erbabı, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccar, türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bun- ların herbirinin çalışması, değerinin ve umumî camianın hayat ve saadeti için zarurîdir. Fırkamızın bu prensiple istihdaf ettiği gaye ve sınıf müca- delesi yerine içtimai intizam ve tesanüt temin etmek ve birbirinin nak- zetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler, kabi- liyet ve çalışma derecesile mütenasip olur.

Reis — Okuduğumuz madde hakkında söz isteyen var mı?

Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim müsaade buyurursanız bir şey arzedeceğim:

Nihayet dördüncü satırda (biribirinin) yazılmıştır. (Biribirini) olacaktır.

Ruşen Eşref Bey (Afyon Karahisar) — Tabii öyle olacaktır.

Reis — Efendim söz isteyen var mı? (Yoktur sesleri) ikinci maddeyi reye arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... kabul edilmiştir.

(Kabul edilen şekil)

2 — Türkiye Cümhuriyeti halkını, ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdi ve içtimai hayat için iş bölümü itibarile muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir.

A) Küçük çiftçiler, B) Küçük sanayi erbabı ve esnaf, C) Amele ve işçi, D) Serbest meslek erbabı, E) Sanayi erbabı, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccar, türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların herbirinin çalışması, diğerinin ve umumî camianın hayat ve saadeti için zaruridir. Fırkamızın bu prensiple istihdaf ettiği gaye sınıf mücadelesi yerine içtimai intizam ve tesanüt temin etmek ve birbirini nakzetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler, kabiliyet ve çalışma derecesile mütenasip olur.

(Üçüncü kısım birinci madde okundu)

ÜÇÜNCÜ KISIM

İKTİSAT

ZİRAAT VE SANAYİ, MADENLER VE ORMANLAR, TİCARET, NAFİA İŞLERİ

1 — İktisatta hareketli sermaye mühimdir. Normal sermayenin yegâne membaı millî sây ve tasarruftur. Bunun için çalışmayı arttırmak fert ve aile hayatında ve umumiyette devlet idaresinde mahallî ve millî idarelerde tasarruf fikrini kökleştirmek, Fırkamızın başlıca prensipidir.

Ahmet Remzi Bey (Gazi Ayıntap) — Efendim, "İktisatta hareketli sermaye mühimdir," deniyor. Hareketli sermaye neye karşılıktır? menkul veyahut mütedavil gibi bildiğimiz, tabirlerden hangisinin karşılığıdır.

Muhiddin Nami Bey (Muş) — Mütedavil karşılığıdır.

Ahmet Remzi Bey (devamla) — Sonra normal sermaye tabiri vardır: Müphem bir ifadedir, sermaye, esas itibarile normal olmaz zannediyorum. Yoksa normal tabiri membaa mı matuftur? Anormali, normal diye tefrik mümkün müdür? Bu cihetleri sormak istiyorum.

Encümen namına Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim; hareketli sermayeden maksat, mütedavil sermayedir. Normal sermayeden de millî sermaye kastedilmiştir. Maksat kendi menabii milliyemizden elde ettiğimiz sermayedir. Bunun haricindeki sermaye anormaldir. Yalnız, bu hususta encümenin noktai nazarını aramızda yaptığımız taksimi vazaiye binaen Hasan Fehmi Beyefendi izah edeceklerdir.

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Söylesinler Efendim, maksatları ne ise izah etsinler.

Ahmet Remzi Bey (Gazi Ayıntap) — Beyefendiler; sermayeyi normal vasfile ifade etmekten arkadaşımız Refik Şevket Beyin izahatı üzerine bendeniz maksadın millî sermaye olduğunu anladım. Millî vasfile ifade etmek daha doğrudur ve iktisat tekniğine de muvafıktır.

Encümen namına Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Arkadaşlar; kelimeleri burada lûgat manasında kullanmış değiliz... (İşitmiyoruz sesleri). Bendeniz müsaade ederseniz iştiriririm. Bir devlet için, bir millet için

normal sermaye tabii milli sermayedir. Fakat mutlak olarak sermayeden bahsederken gayrimilli, milli gibi... Esas olan sermaye üzerinde fazla tevakkuf etmekte faide yoktur mahzur vardır. Fakat bu fıkra ile bütün memlekete ve millete tasarruftan doğacak normal sermaye demekle yani fikri tasarrufu telkin etmekle burada milli sermayenin ehemmiyetini murat etmektir. Normali biz burada arzettiğim maksat ve mana için kullandık. Yoksa lûgat manası için koymuş değiliz. Zannediyorum ki maksat tavazzuh etti başka bir tereddüt varsa arz ve izah edelim.

Tahsin Bey (Aydın) — Refik Şevket Beyin ifadesinden öğrendiğimize göre hareketli sermaye demek mütedavil sermaye yerine konulmuştur. Bu kelime zaten ötedenberi alışılmış bir kelimedir. Hareketli sermaye demekle iki kelimenin kastettiği mananın mahiyeti bir oluyor böyle olduktan sonra niçin ötedenberi alışılmış bir tabir yerine başka yani hareketli sermaye tabiri kullanılıyor.

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Efendim; bu yazı meselesidir. Bendeniz mütedavil sermaye diye yazarım Zatı Âlileri de günden güne eski olan kelimeleri atarak yerlerine daha yeni ve safi türkçe kelimeleri kullanmak heves ve arzusunda olduğunuz için Zatı Âliniz de hareketli sermaye diye yazarsınız. Yalnız bu bir yazı meselesidir. Maksat ve manayı değiştirecek hiçbir şey yoktur.

Tahsin Bey (Aydın) — Fakat ötedenberi alışılmış bir fıkrayı değiştirmekle yerine alışılmamış bir kelime koymak doğru değildir (Efendim o kelime artık ihtiyaçlanmış sesleri).

Ahmet İhsan Bey (Ordu) — Mütedavil sermayeden bahsediyorlar, acaba fabrikalardaki makineler bu tabire dahil değil midir?

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Beyefendi; buradaki maddede doğrudan doğruya hareketli sermaye, milli sermaye ile milli sermayenin teraküm ettiği membalara işaret ediyorum. Ve bunda da tasarrufun esas olduğunu ve hariçten istediği kadar sermaye bulamayan milletler ve memleketler için tasarrufun lüzum ve ehemmiyetine işaret etmiş bulunuyoruz.

Ahmet İhsan Bey (Ordu) — Çok doğrudur. Fakat, mütedavil sermaye tabirinin kullanılmasındaki manayı anlayamadım. Gayrimütedavil sermayeler mühim değil mi?

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Efendim; onların hepsinin yeri geliyor. Bir şeye mühim demek diğerinin ehemmiyetsiz olduğunu ifade etmez. Bilhassa milli sermayenin milli tasarruftan doğacağını ehemmiyetini burada teksif ediyoruz. Yoksa milli tasarruftan çıkacak mütedavil sermayenin ehemmiyetinden bahsedip sabit sermaye kıymetsizdir demek istemiyoruz ve bu mana hiçbir zaman çıkmaz.

İhsan Bey (Ordu) — Bendenizce burada (mütedavil) kelimesine lüzum yok.

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Burada iki maksat vardır. Biri: sermayeye işaret etmek, diğeri de memleketi tasarrufa davet etmektir.

Onun içindir ki mütedavil sermayeden bahsediliyor.

İhsan Bey (Ordu) — O halde tasarrufa riayet için mütedavil sermaye daha ehemmiyetlidir dersiniz daha iyi ve sarıh olur.

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Lüzumu kadar sarıhtır. Yazılan şey her halde kanun değildir. Belki kanunlara mehz olacak prensipleri

ifade eder bir programdır. Binaenaleyh bunun kelimelerinin işaret ettiği muhtelif maksat ve şekiller vardır. Bunun maksat ve manaları izah-nameleri yazıldıktan sonra daha vazih bir surette tebellür edecekler. Bazı fıkralar vardır ki arzettiğim normal sermaye bahsinde olduğu gibi belki bugün izahımda faide dahi görülmeyecek noktalar olabilir.

Celâl Nuri Bey (Tekirdağ) — Efendim encümünde misafir sıfatile bulundum ve oradaki intibahımı arz ediyorum. Hareketli sermaye demek (kapital anormal) fransızcası yani kúp içinde bulunan ve hiçbir işe yarayan binlerce altın demek değildir. Yahut eski zamanlarda olduğu gibi milyonlarca lira sarfile bir saray yapılarak bir işe yaramaz, istihsal faidesi olmayan sermaye değildir. Bunu reddetmekle hareketli sermaye denmiştir. Devvar sermaye de başka bir şey değildir. Ticaret ve şirket istilâhidir. (O da başka bir şeydir sesleri) deveran eden sermaye demektir. Normal sermayeye gelince normal sermaye bir milletin sâyi ve iktisadî tasarrufu neticesinde hâsıl olan sermaye demektir. Bir de başka türlü bir sermaye gelebilir, dışardan istikraz tarikile, yahut bir ecnebinin gelip memlekette yapacağı iş noktâi nazarından konan sermaye neticesidir. Asıl normal olarak memlekete sermayenin girmesi bu suretle olur. Binaenaleyh eğer böyle olursa normaldir. Öteki anormaldir. Fakat anormal demegi istemediğimiz manasına alınmamalıdır. İstemediğimiz bu sermayedir kanaatinde olmamalı.

Recep Bey (Kütahya) — Arkadaşlar gerçi Celâl Nuri Bey arkadaşım arz ettikten sonra benim izahat vermeme hacet kalmadı fakat bu noktâi nazarı biraz daha tavzih etmek istiyorum. Remzi Bey arkadaşımız hareketli kelimesi üzerinde tevakkuf ettiler. Söylenen sözlerle dikkat edecek olursak şimdiye kadar lisanımızda bu manada kullanılmamış olan hareketli kelimesinin ifade ettiği mefhum iyi anlaşılacak için hakikaten biraz daha izahat istiyor. Halk Fırkası programı bize iktisadî düşüncelerimiz noktâsından sirkülasyon halinde bulunan sermayenin ehemmiyetli bir gözle görülmesi lüzumunu anlatıyor. Çünkü iktisadî hayatın durgun olması, faal olması, harekette bulunan bir sermayeyi lüzumlu görmek ve onu temin etmekle kabildir. Bu mefhumla biz umumî görüşlerimiz arasında alelittlak sermaye üzerindeki ehemmiyetli telâkkimizden başka has-saten dönen, işleyen ve hareket halinde bulunan sermayeye ehemmiyet vermek zihniyetinde bulunduğumuzu tebarüz ettirmek istiyoruz. Malûmu Âlinizdir ki devvar sermaye büsbütün başkadır. Şimdiye kadar kullanılan mütedavil sermaye tabiri de eskimiş ve umumîleşmiştir. Bu tabirin kastedilen mana noktâsından daha kuvvetli ve daha canlı bir mefhum kasti ile buraya konulduğunu söylemek isterim. Bir memleket için millî servet noktâsından sabitlemiş sermayenin de elbette çok ehemmiyeti vardır. Bu nekadar artarsa vatanın umumî kuvveti o kadar artar. Fakat biz bu madde ile bunu değil, günün yaşaması ve istikbale ait iktisadî inkişafın temini için hareket eden, dönen bir sermayenin lüzumunu Fırkamızın esas noktâi nazarları meyanında bu suretle tesbit etmiş oluyoruz. Hareketli kelimesinde müğlâk olan bir şekil olmamakla beraber bilâkis hareket kelimesinin açık manasile, maksadı daha vazih bir surette anlatmış olacağımız kanaatindeyim.

Sonra, diğer cümledeki normal sermaye tabirine gelince millî sermayenin tabii membaı millî muhitin iktisadî hayatta vücade getireceği tasarruflar olmak lâzımgelir.

Sermaye, tedarik olunduğu membalara nisbetle muhtelif nevilere, muhtelif vasıflarla tarif olunabilir. Fakat Cümhuriyet Halk Fırkasının nazarında, bir memleketin feyzine doğrudan doğruya müessiriyeti haiz tabii bir sermaye mefhumu, mutlaka millî tasarrufun hulûsalarından birikmiş bir yekûn olmalıdır. Gelelim öbür arkadaşımızın fikrine: Bir devlet her zaman istikraz suretile ve başka suretlerle tedarik edilen paralarla muvakkaten işler görebilir, müskülleri başarabilir. Fakat dünyanın servet ilmi noktai nazarından her devlet ve her millet kaide ve esas olarak kendi işlerini, kendi muhitinin artırdığı paraların vücude getirdiği sermaye ile görmelidir. Biz de programımıza bunu vaz ediyoruz. Gerçi bu şimdilik güç görünür. Fakat hayatımızda millî bir mefhum olarak bunu başardığımız gün, bizim de dünya muvacehesindeki iktisadî kıymetimiz artar ve sıkıntılarımızın hepsi mündefi olur. Fikrimi tavzih için İktisat ve Tasarruf Cemiyetimizin her tarafa astığı faydalı ve küçük levhalardaki yazıyı hatırlatırım: Onların birinde beş milyon vatandaşın günde beşer kuruş biriktirirse bir senede 90 milyon lira toplanacağı yazılıdır. Bu millî sermaye toplamanın yolunu ve ehemmiyetini gösterir bir fikirdir, bir mefhumdur. Hakikaten hepimizin günlük hayatımızda artırılmış az ve çok paraların vücuda getireceği yekûn nihayet seneler geçince mühim işlerinizi görebilecek ve artıranlara da kâr temin edecek bütün iktisadî ve hayatî inkişaf ve mesainin istinat ettiği bir yekûna baliğ olur. Yoksa muvakkat tedbirlerle tedarik edilen para bizim tabii inkişafımıza devamlı ve kârlı surette yardım edecek sermaye vasıtası değildir. Normal kelimesini buraya yazmaktan maksat arzettiğim gibi — Cümhuriyet Halk Fırkası için — bu memleketin tabii olarak istinat etmesi caiz olan sermayenin millî çalışma muhassalasının, tasarrufunun yekûnu olarak kabul ettiğimiz prensipini koymaktır. Normal kelimesile bunu istihdaf etmek istiyoruz. Binaenaleyh hem harekette kelimesi, hem normal kelimesi tamamen yerinde kullanılmıştır. Bunların kaldırılması teşrih ettiğim büyük mananın esasını sakatlar.

Bir zat — Mesele tavazzuh etmiştir.

Fazıl Ahmet B. (Elâziz) — Arkadaşlar, muhterem ve mütehasıs arkadaşlarımız sermaye mefhumu etrafında lâzımgelen bütün tafsilâtı verdiler. Bilhassa Recep Bf. normal kelimesile pek ziyade ehemmiyet alan bu meseleyi ceyyit, taze ve söylenmesi mümkün olabilecek derecede söylediler.

Bendeniz bu nokta üzerinde tevakkuf etmek istemiyorum ve hatta hiçbir şey söylemeyeceğim. Fakat demin Zatı Âlilerini rahatsız ettiğim gibi yine şimdi Fırkamızın büyük prensiplerinden birisi olan türk diline en parlak bir mahiyet vermek prensiplerimiz dahilindedir. Binaenaleyh bu cümlelerin içinde müsaadenizle bir noktanın tashihini rica edeceğim. Burada diyoruz ki (bunun için çalışmağı artırmak fert ve aile hayatında ve umumiyetle devlet idaresinde mahallî ve millî idarelerde tasarruf fikrini kökleştirmek...)

Arkadaşlar, (kökleştirmek) türkçede kök haline getirmektir. Bizim dilimizde buna köklendirmek derler. Binaenaleyh (kökleştirmek) yerine (köklendirmek) suretinde tashihini rica ederim.

Kenal Turan B. (Isparta) — Bendeniz esas proje ile encümeden çıkmış olan programı mukayese ettim. Burada ilk projede yegâne menba millî tasarruf idi. Buna sây ilâve edilmiştir. Ve fiivaki bunda büyük bir isabet vardır. Çünkü bizde daima tasarruf denilince; yenecekten, içilecekten

ve giyilecekten tasarruf etmek hatıra gelir. Halbuki sayimizi artirmak Firkamizin esas prensipi olduğu halde ifade edilmekten sarfi nazar ediliyor. Fakat madde hakkında yukarda sayi ilâve ettik, ve bunu millî bir memba addettik, Firkamız prensipi yalnız tasarruf olmamalıdır. Buraya sayı da ilâve edilmelidir. Binaenaleyh, say kelimesinin ilâvesini istirham edeceğiz.

Reis — (Say ve tasarruf fikrini köklendirmek...) olacaktır.

Turgut Bey (Manisa) — Muhterem Arkadaşlar, servet istihsalinde en büyük rolü oynayan mütedavil sermayedir. Ve şimdye kadar iktisat kitaplarında mütedavil sermaye diye gördüğümüz tabiri Fırka Encümeni hareketli sermaye diye tercüme etmiştir ve bu suretle her şeyde her eski kelimeleri tercüme etmek hususunda gösterdiğimiz yolu burada da göstermek arzusunu izhar etmiştir. Hareketli sermaye diye tabir edildiği takdirde Firkamızın gayrimütedavil sermayeye yani binalara, ve sairelere, makinelere ehemmiyet vermeyeceği manası tabii anlaşılır. Fakat hakikati halde bugün Fırka iktisadî bir program tanzim ederken nazarını bilhassa bu noktaya tevcih etmesi en mühim bir meseledir. Çünkü, memlekette baştan-başta tanımış olduğumuz veçhile bizim bugün dahi iktisadî sıkıntı diye tesmiye ettiğimiz vaziyette en ziyade amel olmuş bir şey varsa, o da kazandığımız parayı hiçbir vakit böyle seyyal bir halde bulundurmamak ve işimizde kullanmak emelini takip etmeyip daima bir yere bağlamak emelini takip etmiş olmamızdır. İzmir gibi yerlerde bugün ticarî faaliyette kendisine lâzım olan parası vaktile mevcut olan fakat onu bir binaya bağlayan ve bundan dolayı bugün sıkıntıya maruz kalan vatandaşlar vardır.

Ziraat sahasında da vaziyet böyledir. Çiftçilerimizin çoğu birçok para kazandığı halde bu parasiyle mevcut olan bağını, bahçesini ve tarlasını bir sene, iki sene sonra işletebilmek için bir miktarını saklamak fikrini düşünmüyerek mutlaka yeni birkaç dönüm bağ veya tarla almak fikrinde bulunmuşlardır. Bu suretle işimizi görmek için elimizde mütedavil sermaye ferdin bulunduramadığımız gibi içtimai hayatımızda da bu hal İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin başlangıcı ve bankalarımızın kumbara reklâmları yapıncıya kadar mevcuttu. Binaenaleyh memlekette bilhassa millî olmak şartile ki - normal tabirile gösterilmiştir ve orijinal bir tabirdir - aşağıdaki izahattan normalin millî manada olduğu pek âlâ anlaşılmaktadır. Milletçe, gerek ferdin ve gerek içtimai bir surette daima ikraz edilebilecek ve yahut icabında kullanılabilir mütedavil, hareketli sermayeye daha fazla ehemmiyet vermek ve o terbiyeyi tesis etmek hususundaki noktai nazar çok doğrudur. Binaenaleyh maddenin olduğu gibi kabul edilmesini ben-deniz teklif ediyorum (Müzakere kâfi sesleri).

Reis — Efendim, encümen lütfen izah etsin!

Encümen namına Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim, kökleştirmek ve köklendirmek hususundaki noktai nazar: her ikisi de lisanımızda müstameldir. Biz kökleştirmek tabirinin daha şümulü olduğu kanahtedir.

Sonra Efendim, diğer arkadaşımız Kemal Turan Beyin arzu ettiği sayı sözük maddenin ikinci fıkrasında sarahaten vardır. Bunun için mutlak olarak çalışmak kelimesini bir defa vazettikten sonra diğer taraftan teferuata girişerek ayrıca sayı kelimesinin ilâvesine lüzum görmemekteyiz.

Yusuף Akçora Bey (İstanbul) — Arkadaşlar! benzin Turan Beyin teklifinin çok muvafık olduğu zannındayım. Tabii teklifini yazarak vereceklerdir. Fakat burada dikkat buyrulursa görülür ki birinci madde-

nin üçüncü fıkrası bunun için çalışmayı artırmak fert ve aile hayatında ve umumiyette devlet idaresinde mahallî ve millî idarelerde sây ve tasarruf fikrini kökleştirmek lâzımdır. Çünkü; hepimizin malûmu olduğu veçhile memurların bazıları sây meselesinde biraz ihmalkârdılar. Buna herkes ve hepimiz de az çok şahit olmuşuz. Burada devlet idarelerinde tasarrufun ne kadar kıymetli olduğu malûm ise sâyin de o nisbette kıymeti vardır.

Efendiler! daha çok çalışmak bütün camia için bir membaı varidat olduğu tesbit edilmiştir. Onun için bu noktâ nazardan bu arkadaşımızın teklifini çok muvafık görüyor ve kabulünü rica ediyorum.

Reis — Encümenin namına söz söyleyecek misiniz?

Encümen namına Refik Şevket Bey (Manisa) — Söylendi Efendim.

Reis — Asıl memba, çalışmak ve tasarruftur. Binaenaleyh millî idarede, hususî idarede velhasıl her yerde tasarruf şarttır. Kemal Bey diyor ki; istihsalde asıl memba olan millî sây ve tasarrufu her yerde kökleştirmek lâzımdır (Çok doğru sesleri). Yani normal sermayenin yegâne membaı millî sây ve tasarruftur.

Bunun için çalışmayı artırmak lâzımdır. Şimdi Kemal Beyin teklifi (mahallî ve millî idarelerde tasarruf fikrini kökleştirmek) deneceğine (sây ve tasarruf fikri Fırkamızın başlıca prensipidir) anlaşılın diye izah ettim. Reyinize koyacağım.

Necip Asım Bey (Erzurum) — Bençeniz kapital anormal yerine müteharrik sermaye konması taraftarı değilim. Müteharrik kulağa iyi gelmiyor. Onun için dolaşan sermaye desek iyi olmaz mı? (O zaman serseri sermaye olur sesleri).

Akçoraoğlu Yusuf Bey (İstanbul) — Efendim; buyuruluyor ki yukarıda (çalışmak) dedikten sonra, neden tekrar olunsun. Yukardaki çalışmak fiildir. Burada fikirden bahsolunuyor. Fikrî sâyi ve fikrî tasarrufu kökleştirmek. Onun için cümlelerin baş tarafı bunu ifade etmiyor, binaenaleyh konmalıdır.

Reis — Encümenin mütaleası var mı?

Encümen namına Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim; bir program mevzu bahis olurken encümenimizin fikri mümkün olduğu kadar tekrardan içtinap etmenin lâzım olduğudur. Çalışmayı artırmak düsturunu koyduktan sonra bundan müstesna ne fert, ne devlet ve ne de eşhası maneviyeye kalır. Bunun için bu düsturdan sonra fert ve aile hayatında ve devlet idaresinde, mahallî ve millî idarelerde tasarruf fikrini kökleştirmek evvelâ çalışmak düsturunu vazettikten sonra şu veya bu müesseselerde aledderecat tasarruf fikri hakkındaki kat'î tasarrufa verilen kıymet ve ehemmiyeti ifade için tekrar mevzudur. Biz encümen bu metne bir şey ilâvesine tarafdar değiliz.

Reis — Bir takrir var okunacak.

YÜKSEK REİSLİÇE

İktisat bahsinde 1 inci maddenin ikinci fıkrasına (sây) kelimesinin ilâvesini rica ederim.

Isparta Meb'usu
Kemal Turan

Reis — Tavriri kabul edenler... Etmeyenler... Kabul olunmamıştır. Madelere geçiyoruz. Birinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul olunmuştur. (Kabul edilen şekil)

ÜÇÜNCÜ KISIM

İKTİSAT

ZİRAAT VE SANAYİ, MADENLER VE ORMANLAR, TİCARET, NAFİA İŞLERİ

1 — İktisatta hareketli sermaye mühimdir. Normal sermayenin yegâne membaı millî sây ve tasarruftur. Bunun için çalışmağı arttırmak fert ve aile hayatında ve umumiyyette devlet idaresinde mahallî ve millî idarelerde tasarruf fikrini kökleştirmek, Fırkamızın başlıca prensipidir.

İkinci madde okundu.

2 — Kredi ve sigorta meseleleriyle ihtiyacın talep ettiği ehemmiyette işğal olunacaktır. Kredide ucuzluk ve kolaylık temini başlıca emelimizdir

Kâmil Bey (İzmir) — Fırkamızın bu porgramı memleketin bütün ihtiyaçlarına cevap vermek için yazılmıştır. Bendenizin burada bir şey nazarı dikkatimi celbetti, maruzatta bulunacağım. Kredi deyince malûmu âliniz ticarî muamelâta inhisar eden kredidir. Buradaki maksat bankaların tüccarlara yapmakta olduğı kredilerdir. Halbuki memlekette birçok ziraat erbabı vardır ve memlekette zürra tarlalarını, bağlarını Ziraat Bankasına terhin ederek para istikraz etmektedir. Diğer taraftan memlekette Emlâk ve Eytam Bankası vardır. Bunlar da emlâk ve akarat mukabilinde ikraz yapmaktadır. Bu gibi şeylerden hariç kalmamak için bendeniz bu ikinci fıkraya kredi kelimesinden sonra (ve teminatlı ikraz işlerinde) fıkrasının ilâvesini rica edeceğim ve bu hususta bir tavriri takdîm ediyorum.

Reis — Başka söz istiyen var mı?

Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim; burada mevzubahs olan prensiptir. Bu prensip kredidir. İçerisinde hepsi dahildir. Ayrıca tasrih etmeğe lüzum yoktur.

Kâmil Bey (İzmir) — Efendim, beynettüccar cereyan eden bütün muamelâta ve bütün piyasalarda kredi kelimesinin manası ekseriyetle, tüccarın yekdiğerine kefalet suretile yaptığı itibara matuftur. Halbuki memleketimizin en büyük ihtiyacı bilhassa zürraın ihtiyacıdır. Bundan maada Emlâk ve Eytam Bankasının yaptığı ikrazata da o derece ucuzluk yoktur. Halbuki Fırkamızın her cihetten kiredinin ucuzlanması maksadile bunu buraya koyduğı muhakkaktır. Bendeniz teklifimin reye konulmasını rica ediyorum.

Turgut Bey (Manisa) — Kredi deyince kredi agrikol, kredi fonsiyer, kredi kommersiyal bütün bunlar ifade edilmiş olur. Kredi umumî bir tabirdir ve nitekim kredi kooperatifleri de aynı maksatla tevsim edilmiştir. Kredi kooperatifleri doğrudan doğruya zürraa ikrazat yapan bir müessesedir.

Para ikraz ederken — Şevket Beyefendinin dediğı gibi — (Teminatlı ikraz işlerinde) demek icap ederse bundan otuz tane kredi tesbit etmek

lâzımgelsecektir. Binaenaleyh bendenizce bütün manayı şamil olmak itibarile kredi kelimesi kâfidir.

Reis — Söz istiyen var mı Efendim? (Hayır sesleri) Kâmil Beyin takriri okunacaktır (Kâmil Beyin takriri okundu).

YÜKSEK RİYASETE

İkinci fıkradaki (kredide) kelimesinden sonra (ve teminatlı ikraz işlerinde) fıkrasının ilâvesini teklif ederim. İzmir Meb'usu

Kâmil

Takriri kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir. İkinci maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir (Kabul edilen şekil).

2 — Kredi ve sigorta meseleleriyle ihtiyacın talep ettiği ehemmiyette iştiğal olunacaktır. Kredide ucuzluk ve kolaylık temini başlıca emelimizdir.

Üçüncü madde okundu.

3 — İthalâtın ihracattan fazla olmaması ve en nihayet aynı kıymette olması tediye muvazenesinin temini için elzem addettiğimiz şarttır.

Reis — Söz istiyen var mı? üçüncü maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... kabul edilmiştir.

Dördüncü madde okundu.

4 — Çiftçimizi kredi ve istihsal kooperatifleri gibi iktisadi teşekküllere mazhar etmek ve bu teşekkülleri terakki ve tekâmül ettirmek gayedir. Büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin ziraî kredileri rehin mukabili temin olunacaktır. Ziraî kredinin ana müessesesi olan Ziraat Bankamızı kanunî murakabe altında bulunduracak surette sahiplendirmek ve faaliyetini daha ziyade ziraî sahada teksif etmek tedbiri alınacaktır. Bankanın sermayesini ziraî hareket ve faaliyetlerin inkişafını temin edecek kıymete çıkarmak, esaslı çalışma mevzuumuz olacaktır.

Remzi Bey (Gazi Ayıntap) — 2 inci fıkrada (büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin ziraî kredileri rehin mukabilinde temin olunacaktır) diyor. Bu cümleden maksat ne olduğu iyice anlaşılamiyor, acaba küçük arazi sahiplerinin rehin mukabilinde istifadeleri nefiy mi edilmek isteniliyor? Yoksa büyük arazi sahipleri rehin mukabilinde istifade ederler. Küçük arazi sahipleri için bir kayıt yoktur, gibi mi bir mana anlaşılacaktır.

Veli Bey (Çanakale) — Arkadaşlar! Bu maddede çiftçilere yapılacak muamele tarzı ve şekli gösterilmiştir. Bu cihetler tahakkuk etmiş olsa bile bugün çiftçimizin bulunmuş olduğu müşkülâtın kurtulması imkânı yoktur. Çünkü çiftçiyi bu müşkül vaziyete düşüren bu noksanlardan daha ziyade bugünkü (zahire) fiatlarıdır. Birkaç sene evvel memleketimizde yetiştirilen zahire kendi ihtiyacımıza göre ve daha az olduğu için ve kendi ihtiyacımızı kısmen hariçten temin ettiğimiz için hükümet gümrük vasıtasile çiftçiyi himaye etmek zaruretinde kalmıştır. Ve bu suretle yapılan himaye neticesinde çiftçimiz vaziyetini inkişaf ettirmiştir. Ve bugün kenî memleketimizin ihtiyacını temin ettikten başka

harice ihracat yapacak bir vaziyete gelmiştir. Fakat bu vaziyet çiftçi için hayırlı bir netice olmamıştır. Çünkü bizim memleketimiz, bizim çiftçimiz başka memleketlerin çiftçileriyle rekabet edebilecek vaziyette olmadığı herkesçe malûmdur. Meselâ Amerika gibi, hatta Romanya gibi ziraat memleketleriyle rekabet etmenin imkânı yoktur. Vaziyet bu merkezde iken bir de Rus dampingi belâsı çıkmıştır. Binaenaleyh öyle bir vaziyete gelmiştir ki zahire fiyatları istihsal fiyatlarının hemen hemen nısfına düşmüştür. Bu hayırlı mıdır? Bu memleket için hayırlı bir netice değildir. Vakfâ ucuzluk iyi gibi görülüyorsa da bilâkis memleket iktisadiyatını sarsan bir şeydir. Binaenaleyh bütün memleket, bütün vatandaşlar memleket ziraatını ve memleket çiftçisini tutmak zaruretini duymuştur. Evet; zahire fiyatları bugünkü fiatta kalmıyacaktır. Eski haline bıraksak bile; fakat bu hal devam ederse çiftçimizin bir kısmı sahadan çekilmiş olacak. Çünkü köylümüz ziraatten başka bir şey yapmak kudretinde değildir. Binaenaleyh birçok çiftçimizin zeriyaatlarını noksanlaştıracak ve bu suretle gene eskisi gibi buğdayımızı hariçten tedarik etmek mecburiyeti hâsıl olacaktır. Ve sonra birçok vatandaşların işsiz kalmasını intaç edecektir. Ve birçok aramız boş kalacaktır. Bendenizin aklıma gelen şudur. Belki sayanı kabul değildir. Acaba çiftçiye başka bir himaye tarzı, bir prim tarzı düşünülemez mi? Memleketteki istihsalâtın inkişafını temin etmek için, bu bendenize daha muvafık gibi geliyor. Meselâ: hükümet kambi-yoda yaptığı gibi harice ihraç edilen zahireyi kendisi makul bir fiatta mubayaa ederek ve zararını kendisi takabbül ederek harice satması. Bu vehleten hükümet için bir bar teşkil edebilir, fakat hakikatte bu bar değildir.

Beyefendiler, çünkü bu sayede çiftçinin istihlâk kudreti artacaktır. Çiftçi ekseriyetle dahil sanayi mamulâtını sarfettiği için sanayi erbabına, tüccarlara faydası dokunacaktır. Bu ne demektir? Çiftçinin vaziyetine bütün vatandaşların iştirak etmesi demektir. Çünkü satış yetişen zahireyi yalnız harice sevk değildir, tabii kısmı küllîsi dahilde istihlâk ediliyor. Dahildeki müstehlikler de çiftçi bu vaziyete iştirak edecektir. Ve bu suretle zannediyorum ki bir muvazene hâsıl olacaktır. Bugünkü vaziyette çiftçi diğer sınıflara nisbetle daha himayesiz bir şekilde kalmıştır. Bütün sanayiimiz de himayeye muhtaçtır, bunları himaye etmek lâzımdır. Ve bu himaye dolayısıyla birçok eşyalar pahalıdır. Çiftçinin hayvannalı pahalıdır, kumaş pahalıdır, manifatura pahalıdır, fakat çiftçinin yetiştirdiği zahire ucuzdur.

Binaenaleyh bunun önüne geçmek için bir tedbir almak zarurî olduğuna kaniim. Ve bu şekli ifade etmek üzere bu maddenin nihayetine (zahire fiyatlarının istihsal masraflarını azaltmak için...) çalışılacaktır, tarzında ilâve edilmesini teklif ediyorum.

İkinci maruzatım; Ziraat Bankası hakkındadır. Bugünkü vaziyette Ziraat Bankası hemen hemen sahipsiz vaziyettedir. Sahipleri belediyeler midir? idarei hususiyeler midir? yoksa mahallî çiftçiler midir? kimsenin bildiği yoktur.

Meclisini teşkil eden zevat kararlar veriyor. Fakat bunu esaslı ve sahipli bir vaziyete sokmak hususundaki fikir çok doğru, yalnız bunun asıl sahibi çiftçiler olduğuna nazaran mahallî idarelerin sahibi olması en doğru olur kanaatindeyim. Aynı zamanda Ziraat Bankasını çiftçiye para verecek bir şekle sokmak demek bankaya, bankacılık yapar bir vaziyete

sokmak demektir. Banka bugünkü vaziyette zengin bir sermayedardır, daha doğrusu bir faizcidir.

Başka yaptığı bir iş yoktur çiftçiye göre. Binaenaleyh 17 milyon lira tevdi edilmiş sermayesi olmak gibi mühim bir vaziyette bulunan Ziraat Bankası bunu çiftçinin vermiş olduğu para ile kendisine temin etmiş olduğu vaziyetten para temin etmeli ve bu para ile çiftçiye yardım etmelidir. Çünkü, kendisinin bugünkü vaziyeti çiftçinin sâyinden ve çiftçinin verdiği paradan mütehasıldır. Banka bütün mesaisini çiftçi üzerine teksif etmelidir. Elde edeceği sermayeyi ve başka vaziyetleri hep çiftçi lehine sarfetmelidir. Maruzatım bundan ibarettir. Bu fıkranın ilâvesini arz ve teklif eyliyorum.

Sadettin Rıza Bey (İstanbul) — Efendim; ziraatın inkişafı ve zürraın himayesi için buraya vazedilen kaide ve tedbirlerin lâzım olduğu derecede ihtiyacı tatmin etmediğine bendeniz de Veli Beyefendi gibi kailim. Kredi temini, kooperatifler tesisi için Ziraat Bankası lâzım olduğu derecede çalışırsa istihsal fiatlarında yüzde on kadar bir miktar tenezzülün temin eder. Halbuki cihan iktisadiyatının bugün maruz kaldığı buhran neticesi olarak işтира kabiliyetinin azalması da emtia fiatlarına o kadar tesir etmiştir ki, bugün köylünün istihsalâtın kendisinin mesai masrafı dahil edilmediği takdirde ancak satış fiatlarına tekabül edebilecek bir mahiyettedir ve bu da Veli Beyefendinin dedikleri gibi köylünün ihtiyacı hakikiyesi olan manifatura, şeker, gaz gibi emtialar üzerinde mevcut gümrük ve sair resimler ilâve edilirse köylü en ziyade ihtiyacatını çok yüksek bir vaziyette elde etmesine nazaran sâyni kaybettikten başka bir de bu yüzden zarardide olmaktadır. Onun için bendeniz bütçe meselesi olmak dolayısıyla Veli Beyin gösterdiği tedbiri pek muvafık bulmuyorum. Fakat diğer memleketler bu vaziyete yani emtia fiatlarının tenezzülünü nazarı itibara alarak muhtelif tedbirler bulmuşlardır. Zengin memleketler yani Amerika ve saire gibi memleketler hazineден bunu telâfi etmek suretile temin etmişlerse de Bulgaristan ve Yunanistan gibi yerlerde doğrudan doğruya bu zararını müstehlîke taksim ve tahmil etmek suretile telâfi etmişlerdir ki; arzettiğim gibi biz de bu düsturu ve bu tedbirleri almayacak olursak memleketin istihsalâtı çok zâfa uğrıyacağı gibi köylü de ayağa kalkamayacak bir vaziyette kalacaktır. Onun için bendeniz bu vaziyete çaresiz olmak için şu dördüncü maddeye şöyle bir fıkranın ilâvesini teklif ve rica edeceğim. (Mahsulât fiatlarının memleketin matlup kudreti istihsalîyesini zâfa ve zarara uğratacak derecede tenezzülü halinde dahildeki müstehlîklerle bu zararın tahmil ve taksimi suretile tedbir alınmasile) Heyeti celile bu fıkranın ilâvesini kabul ederse hâsil olan zararların müstehlîk ve müstahsile taksim olacağı için böyle favkalâde bir zamanda bundan başka bir çare bulunamayacağı kanaatindeyim. Bunun sureti tatbikiyesinde olacak müşkülât her halde her memleketin vaziyeti istihsalîyesine göre nazarı itibara almak lâzımdır.

Hükûmetin iktisat programında zirai kooperatiflerin mevcudiyetleri de bu için kolaylıkla intacında amil olacağı muhakkaktır.

Reis — Söz istiyen var mı?

Necip Asım Bey (Erzurum) — Efendim; vaktile askere pirinç vermek kanunlarımız da mevcuttu. Şimdi ise çıkan pirinçlerde vitamin denilen muzır bir madde mevcuttur. Hatta cilâlî pirinçler o cilâlî pirinçlerle beslenen

güvercinler bir ayda ölüyor. Binaenaleyh bu pirinçler bizim İstanbul'a Avrupa'dan geliyor. Binaenaleyh askere pirinç yerine buğdayın enva yemeği vardır. — dövmesi, kırması, bulguru ve sairesi — Bunları yedirmeği teklif ediyorum.

İkincisi bizim ziraatle meşgul olan ahali kışın altı ay boş oturuyor. Bu halkı çalıştırmak, bunun eline ip ve çıkırcık vermek lâzımdır. Benim buna aklım erdiği için bunu arz ediyorum.

Tahsin Bey (Aydın) — Beyefendiler; bey arkadaşlarımız günün pek mühim bir hâdisesine temas ettiler. Hakikaten bu her şeyden evvel ve en ziyade düşünmekliğimiz lâzımgelen bir mevzudur.

Ziraatin son senelerde görülen terakkiyatı rus arazisi gayet vâsi, düz ve cesim makinelerle en müttekâmil ve en mükemmel bir surette tatbik edilen ziraatle istihlâatını son derece artırmışlar ve her işi yoluna koymuş olan bir millet olduğu halde çıkardığı tarzı mesai ile bütün piyasaları hububata garketmek suretile bütün dünyanın vaziyetini değiştirmektedir. Bizim daha kara sabanla sürülen ve ufak araziye ayrılmış olan ufak parçalarda yetişen mahsul ile bunlara mukavemet etmek imkânı yoktur. Bizim ziraat alelümum köylülerin ektiği hububat ziraatinden ibarettir. Bunu tanıdıkları için yalnız bunu yapıyorlar. Fakat Amerika, Romanya gibi en müterakki ve makinelerle çalışan memleketler Rusların bu vaziyetine mukavemet edemedikleri halde bizim rençperlerimizin bu vaziyette onlara yetişmelerinin imkânı yoktur. Bunun için ancak şu vaziyete daha bir, iki sene tahammül ederek emeklerinin boşa gittiğini görünce en nihayet vazgeçeceklerdir.

Veli Bey arkadaşımızın gösterdiği tarzı hal bilmem ne dereceye kadar kabili tatbiktir. Meselâ zürraa prim vermeği gösteriyor. Prim vermek meselesi mevzubahs olunca buna müstahak olacak olan hakikî müstahsilleri tayin etmek ve herkese hakkı kadar prim vermek müşkül bir meseledir. Kat'iyyen müstehikleri ayıramazlar ve sarf edilen paralar da heder olur. Bu gayet büyük bir teşkilât işidir. Biz bunu yapamayız. Halbuki bizim bugün başlıca uğraşacağımız mesele Rusların çıkardıkları (damping) meselesinden mütevellit olan vaziyettir. Rusların bu dampingi ancak bizim hububat ziraatimizi ızzar ediyor ve onları ziraatlerinde, mesleklerinde tahammülü mümkün olmayacak bir vaziyete sokuyor. Bunun için bizim yapacağımız ancak bir şey vardır. O da Devlet Demiryollarının hububatı teşkil eden mahsulâtı ziraiyeyi meccanen nakletmesini teminden ibarettir. Bu navlunlardan yalnız rençper istifade edecekler. Bu kabili tatbiktir. Eğer hükümet böyle bir fedakârlığa katlanabilecek bir vaziyette ise derhal bu zarurî keyfiyetin temini lâzımdır. Zürraın mesleklerinde sebatna ancak bu suretle amil olabiliriz. Binaenaleyh bunun dördüncü maddeye ilâvesini arzu ediyorum.

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Muhterem Arkadaşlar! program müzakere edilirken zannediyorum ki tatbikata, icraata ve doğrudan doğruya kanun ve nizam mevzularına temas ediyoruz. Programlar, malûmu âlileridir ki esasları ve gayeleri gösteren birer eserdir. Vakiâ mütaalealar çok kıymetlidir. Primin yüzünden buğday fiyatlarının nasıl yükseltileceğini düşünmek gibi şeyler faydalıdır. Fakat maksatla yani programla ve müzakere ettiğimiz madde ile o maddenin tadilini istihdaf edecek bir netice ve mülâhaza beyan etmek gayesinden uzaktır.

Takdir buyrulur ki Cümhuriyet Halk Fırkası yapmayacağı hiçbir şeyi vadetmemiştir. Birçok şeyleri yaptıktan, tahakkuk ettirdikten, onu meydana getirdikten sonra memleketi "ben şunu yaptım, dedi. İşte programını da bu zihniyet altında ve yakın senelerde tahakkuk ettirilmesi mümkün olan işler üzerinde tevakkuf etmekte fayda mülâhaza ederek vüde getirmeğe çalışıyor.

Vakâ programda idealimizi gösteren fikirler de vardır. Fakat müspet ve maddî işlere gelince çok büyük taahhüde girip te uzun seneler beklemektense kısa zamanlarda yapılması mümkün olan ve memleketin şeraiti umumiyesine göre, vesaitine göre, parasına göre yapılması mümkün olan işler üzerinde tevakkuf etmekte fayda mülâhaza eder. Buğday fiatlarının çok düşkün olması, memleket nüfusunun hemen üçte ikisini teşkil eden çiftçimizin pek muztarip olduğu hepimizce malûmdur. Ve bundan bir ay evvel Meclis müzakereleri esnasında bu bahse mükerreren temas edilmiştir. Fakat bir program mevzuu mudur? Programda faraziye olarak meselâ : Buğday fiatlarının yüksek tutulması diye bir fikir tesbit edilse o fikri icra etmek için, onun bütün vesaiti ihzar edilmiş midir? Meselâ : Altı ay sonra ahval ve şerait değiştiği takdirde kendimizi programımızla bağladığımız için programdaki şeklin haricinde başka bir şeklin tatbikına imkân bulamayacağız. Buğday fiatlarının yükselmesi için lâzımgelen tedabirin ehemmiyetini takdir ederim. Fakat programa buğday fiatlarını yüksek tutacağız diye bir fikir ilâvesinde amelî bir şey olmayacağına da kailim. Çünkü hadisat altı ay sonra o fikrin aksini veyahut başka bir tedbirin tatbikini iştizâm edebilir. Bunlar programa girecek şeyler değildir. Bunlar tatbikat ve icraat programlarında yer alacak işlerdir. Takdir buyrulur ki, Cümhuriyet Halk Fırkası, memleketin idaresini eline aldığı günden bugüne kadar, azamî mesaisini ve azamî faaliyetini, memleketin istihsalâtını himaye etmek, tezyit etmek, teksir etmek, cinsini islah etmek, ve azamî surette himayeye mazhar kılmak esasını takip etmiştir. Bunu bütün mevzuat ile, bütün kanunlarla her zaman dahilideki çiftçi vatandaşlarımızı, harice ve dünyaya ispat etti. Gene bu programda dahi görülüyor ki, diğer kısımların yalnız esas prensiplerini ifade etmekle iktifa edilmiş, fakat iktisadî sahada bilhassa ziraat sahada diğerlerinden farklı olarak biraz daha geniş vaitler ve taahhütlere girişmek gayesini istihdaf etmiştir. Fakat bu demek değildir ki, buğday üzerinden nakliyat ücretini kaldıracağız.

Efendiler, takdir buyrulur ki, bugün buğdaydan alınan nakliyat ücreti kömür bahasına tekabül edebilecek bir derecede bile değildir. Yani buğdaydan alınan nakliyat resmi diğer eşyadan alınan nakliyat resmile kıyas kabul etmez derecede azdır. Eğer lüzum görüyorlarsa altı ay için bunu hiç ekmiyelim. Fakat programa bunlar giremez. Altı ay sonra bu şerait değişirse tekrar bunlardan para almak imkânı olur mu? Ebediyen ekmiyelim gibi bir taahhüde girilebilir mi? Vakâ mevzu ehemmiyetlidir, arkadaşlarımızın temasından çok istifade ediyoruz. Fakat bendenizce bunlar program mevzuu değildir. Çünkü bu mesele dahilî değildir. Eğer dahilî olsaydı çoktan bunun çaresi bulunurdu. Hariç piyasalarda bizden daha çok kuvvetli memleketler vardır. Birisi çok buğday istihsal eder, birisi de yok bahasına buğday satar. Bu, ne Türkiye mukadderatını idare eden Cümhuriyet Halk Fırkası ve ne de türk milletin elinde olmyan bir vaziyettir. Buyruldu ki, bazı memleketler müstehliklerine bunu ödet-

tirdiler, çok açık ve samimî olarak arz ediyorum. İlk daimî tarifeleri teklif eden olduğum için 337 senesinden itibaren Türkiye Halk Fırkası, türk çiftçisinin lehine buğday fiyatını müstehlik zararına dahi olsa çiftçinin lehine muhafaza etmiştir.

Gümrük tarifelerini o zamandan itibaren tezyit etmek suretile, yani bunu yapmamış değildir. Takdir buyrulur ki, buğday üzerinde normal fiat 12 kuruş olduğundan biz bundan 3,5 kuruş resim alıyorduk. Son zamanlarda bununla da iktifa etmedik, 6 kuruş 20 santime kadar çıkardık.

Dünya o kadar değişmiştir ki, bizim gümrük resmimizi sifıra indirecek bedava mal verecek şekle gelmiştir. Bu hadiseler öyle hadiseler ki, bunu başarmak kimsenin elinde olmadığı gibi bu nevi hadiselerin zararlarına tahammül edebilir mi diyerek kuru olarak kararlar verecek vaziyette değiliz.

Maddeye müteallik olarak bir arkadaşım, büyük çiftçi rehinle para alacak ta, küçük çiftçi alamıyacak mı? diye sual buyurdular: Küçük çiftçi, iki suretle istifade edebilir, birisi kefaleti müteselsile ile, diğeri de rehin suretile ve hatta zirai kooperatifler bulunan yerlerde üç suretle para alabilirler. Halbuki büyük çiftçi için bu şerait yoktur. Onlar yalnız rehin suretile para alabilir. Kefaleti müteselsile altına giremezler.

Maahaza o maddenin alt tarafında "Ziraat Bankası kanunî murakabe altına alınacak ve faaliyeti ziraat sahasında teksif edilecek", denmektedir. Bu, Ziraat Bankasının müstakbel idaresi hakkında çok geniş bir kanun tanzim edileceğine işaretir. Bunun teferruatı o kanun geldiği zaman mevzuahs olacak hususattır. Yoksa büyük zürra rehin mukabilinde Ziraat Bankasından ihtiyacatını temin etsin de küçük zürra temin etmesin fikri asla varit olmadığı gibi böyle bir şey düşünmek imkânı da olamaz. Bugünkü mevzuatımızı da bu prensip tebdil etmiş olmuyor. Haklar bugün ne ise yarın da mahfuzdur. Fakat takdir buyrulur ki, Ziraat Bankası gerek büyük ve gerek küçük çiftçiye para tevzi etmiştir. Bugünkü şeraiti ziraiye ve zahire fiatlarına göre gününde tahsil edememiş bulunduğu için çiftçinin hergün artmakta olan ihtiyacatına istenildiği derecede yetiştirilememesinden mütevellit gerek büyük ve gerek küçük çiftçilerde az çok bir sızıltı mevcuttur. Fakat bu sızıltı doğrudan doğruya Bankanın sermayesinin zürraın talebine kifayet edecek miktar ve mahiyette olmamasından mümbaistir. Bendenizce madde üzerinde, program üzerinde hayalî olmayacak — ki şimdiye kadar hayalî hiçbir şey vadedmedik — ve bu program ile de hayalî bir şey vadedmiyelim, hakikatte yapılacak şeyleri vadedelim, atide uzun zamanlarda yapılacak şeyler için aramızda düşünelim, geç yapilsa bile, düşünülen ve mümkün olan şeyleri programa koyalım. Fakat bütün bütün vesaitini düşünmediğimiz herhangi bir talebi programa koymakla şimdiye kadar takip ettiğimiz usul ve sistemden çıkmış olmayalım. Yapabileceğimiz işi tam ve kâmil olarak programa alalım (Doğru sesleri).

Vasıf B. (İzmir) — Muhterem Arkadaşlar! Hasan Beyefendinin fikirlerine maalesef iştirak etmiyerek söze başlıyorum. Memleketin bugün en mühim ıstırap membalarından biri çiftçilerimizin ve küçük müstahsillerimizin maruz kaldıkları vaziyettir. Yalnız millî bir noktai nazardan değil, bütün dünya âlemini bugün en çok işgal eden mesele, bu buğday ve hububat fiatları meselesidir. Milletler aralarında birçok kongreler akteyerek, dünyanın en büyük siyasî ve iktisadî şahsiyetlerini getirerek bu

derde çare aramakla meşguldür. Nasıl tasavvur edilebilir ki; memleketin bütün mukadderatına hâkim olan ve daima yüksek faaliyetlerde istikamet göstermek vazifesini üzerine alan Cümhuriyet Halk Fırkası kongremiz nasıl olurda bu kadar hayati bir mesele ile meşgul olmayacaktır. Zannediyorum ki; şimdiye kadar görüştüğümüz bundan sonra da görüşeceğimiz ve başlarında iki muhterem arkadaşımızın dikkatli ve şurlu olarak ortaya atıkları bu meselede değil tevakkuf etmek hatta saatlerce ve icap ederse günlerce münakaşalar yaparak hakikate doğru yürümek ve bu elim derde bir çare bulmak hepimize terettüp eden vicdanî bir vazifedir.

Bendeniz de Nizamname Encümeninde olduğum halde bunu düşünemediğimden şimdi burada büyük bir vicdan azabı duyuyorum.

Muhterem arkadaşımızın da dahil olduğu Cümhuriyet Halk Fırkasının buğday ve hububat fiatlarıyla meşgul olacağı ve icap eden tedbirleri alacağımızı memlekete ilân etmek, efkârı umumiye noktai nazarından da çok faideli bir şey olur. Bu itibarla eğer müsaade buyurursanız bu formülü Nizamname Encümenine havale edelim. Ondan sonra sarıh bir formül halinde Heyeti aliyene arz edilsin (Çok doğru sesleri). Programımızda bu meseleye temas edeceğimizi açık olarak ifade etmeliyiz.

İkincisi: Bu maddenin en esaslı muhteviyatından biri de Ziraat Bankasıdır. İlk projede mevcut olmayan bir fıkrayı bazı arkadaşlarımız teklif ettiğimiz zaman "kanunî tedbirler alınacaktır, cümlesi içerisinde "faaliyetini daha ziyade zirai sahada tefsif etmek için icap eden tedbirler alınacaktır," kaydini de ilâve ettirdi. Ben bu kongrenin azası olarak bu kürsüden bir hakikati tebarüz ettirmeği lüzumlu buldum. Ziraat Bankasının memleket çiftçilerine, müstahsillerine ve köylülerimize yaptığı hizmeti kimse inkâr etmez.

Bu hizmeti ve daima tekâmül sahasında attığı adımları bu kürsüden lisanı takdir ve şükranla yad ederim. Fakat dairei intihabiyemde yaptığım bütün temaslarda ve bilhassa son zamanlarda üç dört vilâyette teşkilât yapmağa memur edildiğim için daha çok yaptığım temaslarda vâsil olduğu bir kanaat vardır.

Köylümüz ve bilhassa küçük çiftçimiz Ziraat Bankasından lâzım olduğu kadar yardım göremiyor. Bunu iki şekilde hulâsa edebilirim.

Biri: Mevzuatı kanunîyesinin eşkâli dolayısıyla sıkıntıya duçar oluyor. Bunu bir an evvel ıslah etmek, köylüyü ve çiftçiyi Ziraat Bankası kapılarında 50 lira vermek için günlerce süründürmemek ve bunun için icap eden tedbirleri almak lâzımdır. Bunun için tafsilâta girmek istemem.

İkincisi: Sermayenin ademi kifayeti meselesidir. Şüphesiz sermayesinin tam manasile kâfi gelmediğini herkes bilir. Nitekim Cümhuriyet Halk Fırkası kongresinde kabul edilecek olan bu programda sermayesini böyle kâfi miktara getirmek tedbiri vardır ve hükümetimiz Ziraat Bankasının sermayesini kâfi miktara ifrâğ için çalışmaktadır.

Nizamnameye nazaran da bu memlekette her işten evvel en çok ehemmiyet vereceğimiz ve en çok üzerinde dikkatle çalışacağımız mevzu bu Ziraat Bankasıdır. Halkın en çok temas ettiği — Halk Fırkası kongresinde bulunduğumuz için gayet açık söyleyeceğim — hatta fırkacılık noktai nazarından en çok anladığı mesele bu Ziraat Bankası meselesidir. Nereye gittikse şikâyet sorduğumuz zaman üzerine en çok şikâyeti toplayan, Ziraat Bankasıdır.

Halbuki Ziraat Bankası bilhassa geçen seneye kadar itiraf etmek lâzımdır ki muamelâtı umumiye içerisinde tüccarlarla muameleye daha çok kıymet vermiştir. Arkadaşlar, bankacılık noktâi nazarından bunu anlamak çok kolaydır. Bu köylüye ve çiftçiye verilecek olan paranın teminatı belki daima kuvvetli olmayabilir. Fakat bir ticarî muamele yapmak hem vadenin kısa olması itibarile hem emniyetli olması itibarile elbette bir banka için daha kolay ve daha kavidir.

Bankacılık noktâi nazarile düşünöldüğü zaman Ziraat Bankasını haklı bulmak mümkündür. Fakat arkadaşlar, bizim Ziraat Bankası benim nazarımda ticaret yapmakla mükellef bir müessesesi maliye değil, devletin hizmetini umumiyesinden birini ifa eden bir müessesedir. Fazla para kazanmaktan ziyade zürra nafi olmak vazifesile mükelleftir (Alkışlar). Eğer daha çok para kazanması imkânı var iken bunu ihmal ederek yalnız çiftçiye kredi temin etmek yoluna gittiği zaman onu tenkit etmem belki vazifesini daha şuurulu ve kendisini tesisten beklenen gayeye hizmet etmiş olduğundan dolayı onu tebrik eder ve alkışlarım. Bu meseleyi arkadaşlar arasında görüştüğümüz zaman bana ve bu fikri terviç etmek isteyen arkadaşlara söylemek istenen bir itiraz vardı: Ziraat Bankasına birçok vatandaşların birçok tüccarın mevduatı vardır. Ve ticarî muamele ancak bu mevduat mukabilinde yapılıyor. Eğer banka ticarî muameleden vazgeçerse bu bankayı sarsar.

Bu mütalea bendenize gayrivarittir. Zannediyorum ki vatandaşlarımızın Ziraat Bankasına yardım etmelerinin, ona mevduatta bulunmalarının en büyük sebebi bu bankanın kuruluşundaki gayeye yardım etmekte ve bu banka ile bütün milletin meşgul olmasındadır. Binaenaleyh ticarî muamele yapmazsa ve işlerini zirai muameleye hasrederse mevduat azalır denirse bu bir vehimden ibarettir. Burada ifademi uzatarak sizi tasdi etmek istemem fakat dünyada zirai inkişafı temin yolunda bu misal diye gösterilen Bulgar Bankasında milyonlarca mevduat bulunduğunu bir misal olarak söylemek isterim. Orada tüccar için ayrılmış bir tek para bulamazsınız. Bütün sermayesini yalnız zirai sahaya inhisar ettirmiştir. — İsterseniz projeleri arz edeyim — Bunun içindir ki Bulgar çiftçisi daha müreffeh ve zirai sahada daha mütekâmil bir istikbal üzerindedir. Ziraat Bankasının mesaisi daha ziyade zirai sahaya tevdi olunmalıdır fikri gerek hükümet için ve gerekse arkadaşlar için kâfi bir direktif değildir. Belki bu "daha ziyade," kelimesinden bir kanaat çıkarılarak suitefsir ederek, yanlış mana vererek bundan iki sene evvel olduğu gibi ticarî muamelede daha fazla mesai sarfına meydan açacaktır.

Fakat muhterem Arkadaşlar, zannediyorum ki ve bu kongre arkadaşlarımızın beni lütfen alkışlamalarınızdan intikal ediyorum ki Heyeti Aliyenizin arzusu, Ziraat Bankasını daha çok ve elden geldiği kadar tamamen zirai sahada inkişaf ettirmek ve ancak çiftçilerimize azamî faaliyet yaptırmaktır (Alkışlar).

Binaenaleyh Heyeti Aliyenizin de hayatı hakikiyeye temas eden ve milletin hakiki ihtiyacatına cevap veren hissiyatınızdan mülhem olarak Ziraat Bankası heyeti aliyesini teşkil eden zevata tavsiye ediyorum ki bundan sonra maksatları, hedefleri para kazanmaktan ziyade yalnız ve yalnız ıstırap içinde bulunan türk çiftçisine yardım etmek olsun. Bütün köylülere, türk köylüsüne mümkün olduğu kadar zahîr ve muin olsunlar.

Zamir Bey (Adana) — Muhterem Arkadaşlar, girmiş olduğumuz mevzu

hakikaten memleketimizi ve iktisadiyatımızı şiddetle alâkadar eden bir mevzudur. Bunun üzerinde program haricinde olsa bile, böyle yüksek bir kongre huzurunda münakaşa ve müzakere etmek çok hayırlı olur. Onun için bu hususta bendenizin de bazı ifadelerim vardır. Heyeti celilenize arzedeceğim.

Muhterem Arkadaşlar, harbi umumî felâketinden sonra malûmu ihşanınız milletler, bilhassa sanayile uğraşan milletler ziraatle uğraşmağa ve ziraatle uğraşan milletler sanayile iştigale başladılar ve azamî istihsal peşinde koştular. Bu öyle bir vaziyet husule getirdi ki bilhassa bu son zamanlarda husule gelen vaziyet çiftçilerin aleyhine döndü. Evvelce bir muvazene vardı; bu muvazene tamamen kayboldu. Bilhassa memleketimizde, güzel Türkiyemizde bu muvazeneyi şöyle bir göz önüne getirecek olursak çiftçimizin ne kadar müşkülâtla uğraştıkları meydana gelir.

Çiftçi Arkadaşlar; birkaç çiftçi arkadaş bir okka buğday getirir ve pazarda satardı. Bir okka gaz alır giderdi. Bugün bir okka gazi almak için yedi okka buğday satması lâzımdır. Sonra bir metro basma aldı. Bunun için nihayet nihayet 100 para üç kuruş verirdi. Halbuki bugün aynı basmayı 40 kuruşa alıyor. Demek sekiz misli artmıştır. Evvelce bir elbiselik kumaşın kaç a alındığı malûmdur. Bugün ise aynı kumaş 400 den 1500 kuruşa kadar çıkar. Demek ki bütün bu saydığım zarurî ihtiyaçlar çiftçinin aleyhine olarak meydana gelmiştir. Bütün dünya bu mesele ile uğraşmaktadır. Muhterem arkadaşım Vasif Beyefendi izah buyurdular. Her tarafta, bilhassa Cemiyeti Akvamda bunun için projeler vardır. 18 mayısta uzunuzadıya görüşülecektir. Büyük konferansta bunlar mevzubahs olacaktır. Bu esas teşkil eden noktalardan birisidir. Şüphesiz ki hükümetimiz de bununla meşgul olmaktadır. Bunu biliyoruz. Fakat Heyeti Celileniz huzurunda bu mesele birlikte konuşulacak olursa belki daha güzel bir fikir tebellür edebilir. Bendenizin aklıma gelen şeyler; bugün şüphe yok ki bu vaziyet karşısında türk çiftçisi ihracat yapamaz bir vaziyettedir. Pekâlâ, ihracat yapamazsak ne olacaktır. Demek ki ihtiyacımızdan fazla olan mahsulâtımız üzerimize ikinci bir müşkülât çıkarmış olacaktır. Yani beş kuruş üzerimize ikinci bir müşkülât daha getirecektir. Yani beş kuruş dahi bir para getirmeyecektir. Ve çiftçi pazara götürdüğü zaman satamıyacak ve diğer şeyler için para bulamıyacaktır. Bunun için yapılacak şey memleketi iyi tetkik etmek lâzımdır. Bu sene buğdayımız kaç ton oluyor ve ne miktar olacak, bizim ihtiyacımız nedir. Türkiye kaç ton istihlâk edecektir. Bunu bir defa tesbit etmek lâzımdır. Bunu tesbit ettikten sonra bakiye buğdayı (mümkün ise hükümetimizden çok rica ederiz) bunu mubayaa etsin. Hiç olmazsa pazardan fazla miktarını kaldırsın. Türk köylüsü elindeki buğdayını getirdiği zaman satsın ve cebine para girsin, böyle olmazsa emin olunuz ki arkadaşlar, türk köylüsü ihtiyacını pazardan alamıyacaktır. Bu bütçe meselesidir, müsait midir, değil midir bilmiyorum. Bunu yapmak müküm ise, çiftçiler için çok faydalı bir şey olur. Mümkün değilse ne yapacağız, yine bir şey karşısındayız. O kadar büyük bir ihtiyaç ki çiftçileri çok müşkül bir vaziyete sokmuştur. Çok rica edeceğim, bu teşkilât ile uğraşan bizler bunu — kendim de çiftçiyim ve bunu söylüyorum — mahsulümüzün yarısını meccanen verelim. Hiç olmazsa bakiye kalanı pazara çıkardığımız zaman para yapalım. Ve ihtiyacımızı temin edelim ve muvazene

de husule gelsin. Bu mesele uzunuzadıya düşünülecek meseledir. Sonra arkadaşlar, bu dünya buhranının bize getirmiş olduğu dalgalardan kurtulmak için belki bu da kâfi değildir. Çünkü mesele çok mühimdir. Bütün milletler bu buhran içindedir. Her halde Ziraat Bankamızı bugünkü mevcut şekilden hali aslisine irca etmek. Yani tamam bir ziraat bankası olarak vazifesine bedetmek zarureti karşısındayız. Fakat bugünkü sermaye bilirsiniz ki kâfi değildir. Eğer mümkünse, ki bilmiyorum, tabii bu hususta tetkikatım yoktur, bu sermayeyi tezyit zarureti vardır ve sonra bunu da uzun vade ile vermek lâzımdır. Altı ay, sekiz ay, çiftçiye ikraz yapmakla bir iş çıkmaz. Hiç olmazsa 10 sene, 20 sene devam etmelidir (Öyle şey olmaz sesleri).

Mustafa Bey (Tokat) — Ondan sonra iflâs eder.

Zamir Bey (devamla) — Bu yapılmazsa, bir şey yapılmış olmaz ve bu vaziyetten de kurtulunmaz. Türkiyemiz bir çiftçi memleketidir, ziraat memleketidir. Bu hususta güzel kararlar vermek Heyeti Celilenize aittir. Maruzatım bundan ibarettir.

Sadeddin Rıza Bey (İstanbul) — Efendim; bendeniz zannediyorum ki, program mevzubahs olduğu zaman memleketin ihtiyaçları bitamamiha tahlil edilecek ve o programda yer alacaktır. Hasan Fehmi Beyefendinin buyurdıkları gibi bu hayati meselenin bu programda yer almayacağına kani değilim. Vasıf Beyefendinin bu reye iştiraklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Hasan Fehmi Beyefendiye acaba sorabilir miyim ki, şu gösterilen tedbirler ancak zahire fiatlarında yani memleketteki istihsalâta azami olarak yüzde on fiat farkı tevliht edecektir. Yüzde on miktar normal zamanlarda şayanı istisgar bir mahiyette değildir. Fakat bugün normal mefhumu ortadan kalkmıştır. Maliyet esasatını tamamlamaya orta yerden kaldıran devletlerin cihan piyasasında oynadığı rol bu yüzde onu normal değil, anormal bir hale ifrağ etmiştir.

Bugün öyle hadisat hâdis olmuştur ki; mahsulâtı ziraiyeden bir kısmında % 50, bir kısmında % 60, bir kısmında da % 40 yani vasatı olarak %50 tenezzül vakidir. Bu %50 ye %10 nun tekabül edemeyeceği ve bu hususta bir rol oynıyamıyacağı gayet tabii bir şeydir. Onun için programda her halde en evvelâ yer alacak olan Vasıf Beyefendinin buyurduğu gibi programda en evvelâ yer alacak bu mesele olduğunu tekrar teyit ederim. Kendilerinin buyurdıkları bu meselenin, encümen arız ve amik tetkik edilerek programda lâzımgelen formüle ithal olunması bittabi daha şayanı unutarak ticarî sahada sermayesini kullandığı, şayet sermayesini ticarî sahada hiç kullanılmıyacak olursa sermayesini zayi edeceği kanaatindeyim. Filhakika Ziraat Bankası memleketin her tarafında çok fazla laşmıştır. Böyle olmakla beraber Ziraat Bankasının esas mevzuu olan zürraı unutarak ticarî sahada sermayesini kullandığı, şayet sermayesini ticarî sahada hiç kullanılmıyacak olursa sermayesini zayi edeceği kanaatindeyim. Halbuki Ziraat Bankası Vasıf Beyin buyurduğu gibi ticarî işlerde sermayesini kullanmamasile sermayesi tenakus etmez. Bilâkis tezyüt eder. Çünkü Bankanın doğrudan doğruya iktisadî vaziyeti yani krediyi nazarı itibara aldığı zaman bu Bankanın senelerdenberi ancak zürra sermayesi kullanması ve sonra doğrudan doğruya arazi gibi ipotek mukabilinde para vermeye hasebile Bankanın sermayesi tezyüt etmektedir. Bilâkis

ticaretle iştigal etmesi itibarile bangerler nezdinde ehemmiyetini kaybeder. Onun için bugünkü müdürlerin bu hususta serdettikleri nazariye hiçbir vakit doğru değildir. Bugün İstanbulda Emniyet Sandığı doğrudan doğruya emlak mukabilinde ikrazatta bulunmakla sermayesini azaltmış ve itibarını kaybetmiş değil bilâkis arttırmıştır. Binaenaleyh Ziraat Bankasının zürraa tüccarları tercih etmesi kendisini daima zâfa uğratacak bir hâdisedir. Onun için bendeniz Ziraat Bankasının hatta esas bidayetindenberi takip etmiş olduğu gayenin yani doğrudan doğruya zürraa ikrazatta bulunması taraftarıyım.

Bir de zannediyorum ki programda yer alacak olan nokta Ziraat Bankası faizlerinin tenzili meselesidir. Belki bu program meselesi değildir denebilir. Fakat bendeniz bunun program meselesi olduğuna kısa aklımla kanaim. Ziraat Bankası %10-12 ye kadar iskonto faiz ve saire alıyor.

Muharebeden evvel % 6 faiz, % 1 de kaydiye alıyordu. Sonra bu % 1 kaydiyeyi kaldırdı. O gün yüzde altı ile idare edilip te temettü veren Bankanın bugün %10-12 faiz alması doğru bir şey değildir. Bilhassa vadeleri tenakus ettirmek ve faizin faizini almak suretile çiftçiden fazla para alıyor. Eskiden vadeler on seneye kadar tevali ediyordu. Eskisile mukayese edilirse çok farklı olarak faiz aldığı görülmektedir. Onun için bendeniz bu dördüncü maddeye bir formül bulunmasını rica edeceğim.

Emin Ben (Eskişehir) — Efendim; bendeniz bu maddede ileride lâzım olacak bir noksanlık gibi bir şey hatırıma geldi de onu arzedeceğim. Hakikaten memleketimizin en canlı ve esaslı bir derdi olan ziraat derdini insan düşünüyor. Cemiyeti Akvam, Avrupa Birliği ne yapabilir? Ne Cemiyeti Akvam ve ne de Avrupa Birliğinden bir faide yoktur.

Bendenizin vâsil olduğum netice şu oluyor: Dünyanın asıl istihlâk pazarları da buğdaycı olduğuna nazaran bizim memleketimiz gibi mütenevvi mahsul veren memleketlerde her halde tasnif ve tahdit zarureti kendisini gösterecektir. Heryerde gördük ki böyle sun'î yardımlar bilhassa devletlerin yardımı ki, piyasayı tutmak en zengin devletlerin bile hakkından gelemediği bir şey oluyor, bendeniz tamamen ihtiyacatımız tatmin edildikten sonra ve dünya ahvalinde, devletin yapacağı ticaret muahedelerinde hububat istihsalâtımızdan, makine alırken sen de bizim buğdayımızı al, gibi bir şey teklif etmek mümkün olmaz mı! bu mümkün olmazsa istihsal işlerimizin tesbit ve tahdidi kanaatindeyim. Bunu yegâne çarei hayat götürüyoruz. Programda noksan gördüğüm için arzetmeğe ihtiyaç duydum.

Meselâ Adana muhitini ne ile yaşatacağız. Düşünelmi. Sen pamuk ekeceksin, ben senin pamuğuna fabrika yapacağım. Memleket dahilinde bezleri senin pamuğundan yapacağım. Buğday, arpayı Adanaya ektirmemeli. Başka yerlere bunu tahsis edip yine inkişafına müsait yerleri de büsbütün hububat yetiştirmeğe bırakmalı. Bizim memleketimiz için şuna buna arzı iftikar etmeden yegâne kurtuluş çaresini bu tesbit ve tahdit usulünde görüyorum. Halkı kendi kendine bırakırsak tabii yürüyüş devam eder. Fakat bugün için bu yürüyüşten ziyade devletin takip edeceği böyle bakımsız bir yola doğru istihsal işlerimizi sevk etmek ve halkı ona göre idare etmek bence muvafık bir yoldur. Bir fırka prensipi olarak böyle bir maddeye lüzum ve zaruret vardır. Mademki amentümüz budur. Hepimiz buna iman edeceğiz. İkinci kongreye kadar bunun haricinde başka bir şey

yapmayacaksak başlıbaşına bu usul ile yürümeliyiz. Bunun programa yazılmasını lüzumlu görüyorum.

Zamir Bey arkadaşımız gibi hepimiz bu işin yangınıyız. Feyiz, bereket isterken bugün ne yapacağız diye düşünmekteyiz. Bunun için ne devletten, ne de haricîten fayda olmadığını hükümetimiz de, memleketimiz de biliyor. Ne devletin yardımı bu işi yapabilir ne de başka bir yardım. Başka memleketler de Almanya, Fransa gibi müstehlik pazarlarda herhangi bir mukavele ile buğday vermek imkânı münselip olunca memleket dahilinde ekmek biçmek ve saire gibi tarzi mesainin değiştirilmesi lâzımgelir. Devletin yardımı o zaman şu şekilde tezahür edebilir. Meselâ: hazarda ordu kamyon ve saire kullanılmıyarak araba kullanmasını, hatta bizim vekillerimizin eski süslü arabalardan kullanması lâzımgelir.

Yahya Galip Bey (Kırşehir) — Birer süslü merkep tedarik etmek te mümkündür.

Emin Bey (Eskişehir) devamla — Aç kalıp sefil olmaktansa merkebe binmek daha şereflidir (Doğru sesleri).

Efendim; benzeniz hakikaten şu işi mevzubahs eden adama teşekkür ederim; birçok arkadaşlar kürsüye gelmişler ve devletin bu işle alâkadar olarak meselâ vergi yerine zahire almasının faildeli olabileceği zihniyetini serdetmişlerdir.

Fakat benzenizce bu fikir çok sakattır ve devletimizin vaziyeti, bütçesi ve mahalli sarfı malûmdur. Onun bize yardım edemeyeceğini bilmemiz lâzımdır. Bugün yapabileceğimiz yegâne iş istihsal muntakalarını tahdit etmek ve siz mevaşi besliyeceksiniz, siz buğday ekeceksiniz, demek lâzımdır. Fakat bu belki birkaç sene sonra yapılabilir. Fakat daha evvel nümune olmak üzere vekiller otomobillerini birer (garağa) çeksinler ve yerine birer araba alsınlar. Bu suretle biz de 5-10 şinik fazla arpa satmış oluruz (Alkışlar).

Haşan Beyefendi teklifimizin programa dahil edilecek bir mesele olmadığını ifade buyurmuşlardır. Vasıf Beyiendi cevap verdiler. Hakikaten bu programa dahil edilecek bir meseledir. Çünkü çiftçinin vaziyetini düzeltmek için ziraî kooperatifler teşkil edilecektir ve kredi yapılacaktır, diye birtakım fikirler konmuştur. Binaenaleyh teklifimiz de çiftçinin vaziyetini düşünmek için yapılacak tedabiri hükümetin nazarı teemmüle almasını istihfad ediyor. Behemehal yapını diye bir kayıt konulmamıştır. Teklifimiz esasen kısa bir şeydir. Bu vaziyetin husul bulması için teklif ettiğimiz çare bir münakaşadan ibarettir. İkincisi: dahili bir mesele değil haricî bir meseledir buyurdular. Evet hakikaten haricî bir mesele gibi görünüyor. Fakat bizim memleketimizde bu iş dahil bir meseledir. Çünkü; yapacağımız ihracat neticesinde çok fena bir tesir yapmaktadır. Hakikî miktarı gümrükten maalesef öğrenemedim. Beş on bin lirayı geçmez fakat zahire piyasalarımız ihracat fiatlarına göre yürümek zaruretinindedir. Yoksa yaptığımız ihracat memleketin serveti umumiyesine büyük bir şey ilâve etmiyor. Ve belki bu sene ihracat yapamayacağız. Benzeniz de çiftçiyim. Bu sene çok az aldım, hatta gelecek sene belki de hiç ekemeyeceğim. Onun için bu sene biraz da bereket noksan olursa esasen, mahsul az olduğu için fiatlar yükselecektir. Ve binaenaleyh bu tedbire de lüzum kalmıyacaktır. Yapılacak yardım her halde bütçe için büyük bir bar olmayacaktır, tabii tetkik edildiği zaman hakikî miktar anlaşılacaktır. Üçüncü bir şey de müstehlikin fena vaziyete düşeceği. Bugünkü ucuzluk bugün

elimizde bulunan buğdayın zarurî olarak verilmesidir. Yoksa gelecek sene esasen buğday fiatları bittabi zarurî olarak kendi kendine yükselecektir. Sonra Emin Beyefendi dediler ki sınıfı yardımlarla piyasayı tutmak doğru değildir. Beyefendiler, hepimiz biliyoruz ki (10-15) sene evvel yiyeceğimiz buğdayı un halinde Marsilyadan, şurdan burdan getiriyorduk, çok şükür milli hükûmet bunun fena bir cereyan olduğunu takdir etti ve gümrük tarifelerine kilo başına (3) kuruş otuz para gibi yüksek bir miktar vazetti. Ve bu sayededir ki çiftçi bugünkü kabiliyeti istihsaliyeye geldi. Yoksa fiatlar daha yüksek olacaktı. Nasıl ki diğer mahsulât için meselâ tütüncülere yapılan himaye zararlı değilse çiftçilere de yapılacak himaye bilâkis onun gibi faydeli olacaktır. Binaenaleyh himaye edilmek zarureti vardır. Himaye edilmedikçe memlekette ziraatin inkişafına imkân yoktur. Binaenaleyh teklifimin hiç olmazsa bir kısmının kabulünü rica ederim.

Doktor Ali Rıza Bey (Denizli)— Efendim, nizamnamenin dördüncü maddesinde Ziraat Bankası faaliyetinin daha ziyade ziraat sahaya inhisarı yerine munhasıran ziraat sahaya inhisarı tarzında tashihi hakkında bir teklif yapmıştım. Takririmde istinat etmiş olduğum esbabı mucibeyi zikredecektim. Bendenizden evvel söz almış bulunan muhterem hatipler, bilhassa kıymetli meb'uslarımızdan Vasıf Beyefendi bu husus hakkında arz ve amik vazih malûmat verdiler. Onun için esbabı mucibe hakkında tekrar maruzatta bulunmak istemiyorum.

Bir de diğer arkadaşlar munhasıran ziraat işlerle meşgul olduğu takdirde Ziraat Bankasının kıymeti zail olur olmaz tarzında bazı şayialara cevap verdiler. Bendeniz de iddia edeceğim ki bu kadar senedenberi muhafazai mevcudiyet etmekle beraber çok kıymetli bir müessese olarak mevcut bulunan Ziraat Bankasının tevsi vaziyeti ancak ve ancak ziraat sahasında daha ziyade çalışmadan ilerigelmıştır. Üç dört sene içinde ticaret sahasına atılmakla büyük bir memur kadrosu husule gelmiştir. Ondandır dolayı kendi elindeki mahdut sermayesini ticaret işlerine hasretmiştir. Eğer eldeki (17) milyonluk sermayeyi munhasıran ziraate tahsis ettiği takdirde her halde daha müfit olacaktı. Ve geniş olan yaramızın bir kısmının kapanması mümkündür olacaktır. Bendeniz bugün iddia edebilirim ki — Vasıf Beyefendi Hazretlerini teyiden — Ziraat Bankası meselesi bir banka meselesinden daha ziyade bir fırkacılık meselesi olmuştur.

Pardon başka türlü söylüyeyim: Fırkacılık Ziraat Bankası meselesi haline gelmiştir. Bugün köylerden vilâyet merkezine gelip Fırka kapısına dayanan ve Fırkadan istimdat eden binlerce halk bizden rica ediyorlar, Ziraat Bankasından yardım teminini istiyorlar. Bizler her sahada kendilerine az çok müfit olduğumuz halde maalesef bu işte kendilerine bir yardımımız olamıyor. Bu da hiç şüphesiz Ziraat Bankasının sermayesinin azlığından ilerigeliyor. Yara çok büyüktür. Bunu telâfi için Ziraat Bankası ne kadar yardım yapmak istese imkân yoktur. Fakat hiç olmazsa elinde mevcut bulunan sermayenin tamamını ziraat sahaya inhisar ettirecek olursa yaranın daha mühim bir kısmını telâfi etmiş olur. Bendenizin maruzatım bundan ibarettir Efendim.

Muhtar Bey (Gazi Ayıntap) — Ziraat erbabının bugünkü halinden muhterem arkadaşlarımız uzunuzadıya bahsettiler. Tabii bundan fazla bahsetmeğe lüzum yoktur. Bütün konuşukları ve bütün sözler evvelce iki, şimdi, üç tedbir üzerine münce oldu.

1 — Hükûmetin fazla istihsalâtı mubayaa etmesi.

2 — Ziraat Bankasının zürraa yardım edip edememesi.

3 — Bazı muntakalarda ziraatin tahdidî meselesidir.

Hükümetin fazla mahsulât mubayaa etmesine kongremizin karar vermesi doğru olamaz. Efendiler, bu bir bütçe meselesidir. Bunu Büyük Millet Meclisi ancak karar altına alabilir. Kongremizde konuşulacak şeyler malûmu âlileri en ziyade esas prensipler ve ana hatlardır. Bununla beraber hükümetin böyle bir karar ittihaz etmesi için kongremiz bir temenni kararı verebilir.

Hububatın tahdidî meselesine gelince, bundan birkaç sene evvel harîçten memlekete buğday celbediyorduk ve memleketimiz hububatsızlık yüzünden açlıktan kırılıyordu. Tabii bugünkü halimiz bir buhrandır, normal bir hal değildir. Bunun için programımıza birtakım arazinin hububattan mahrumiyetini vazederek yarın bir kıtlık karşısında bulunuruz. Ve doğru bir karar vermiş olmayız. Binaenaleyh bu hususta müzakere kâfi derece olmuştur. Bendeniz Vasıf Beyefendinin mütaleasını teyiden daha ziyade yardım edecek bir formül ilâvesi için maddenin encümene iadesini teklif ederim.

Reis — Başka söz isteyen var mı Efendim?

Turgut Bey (Manisa) — Programımızın dördüncü maddesinde kredi vaziyeti tetkik edilirken bir iki arkadaş bugün yalnız bizim memlekette değil, fakat bütün dünyada tam manasile alâkası olan bir mevzuaya temas etmişlerdir. Buhran meselesi ve bu buhranın bilhassa bizde temas ettiği zahire buhranı meselesi olmuştur. Bendenizce bu dördüncü maddede yalnız Ziraat Bakanının vaziyetini mevzubahs etmek suretine kararımızı vermek en doğru harekettir. Çünkü yalnız kredi meselesi mevzubahstir. Saniyen iktisadî programımızda bütün maddeleri tetkik ettim. Meselâ hayvancılığa, balıkçılığa ehemmiyet verilecektir diye birtakım kayıtlar vardır. Bunun gibi bir madde daha ilâve edelim. O maddeye buhran ve buhranın amil olduğu maddelerle uğraşmak vaziyet ve vazifesini hükûmete tahmil edelim, bu daha doğrudur.

Bir arkadaşımız, ziraatî tahdit noktasına temas etmiştir. Yani ziraatçının buğdayın bugün maruz bulunduğu buhranı izale için tahdit formülünü ortaya atmıştır. Buhranı izale etmek için düşünülecek tedbirlerin en tehlikelisi ve en korkuncu bu tahdit meselesi olduğuna kanaat ettiğim için bilhassa bu noktayı izah etmek maksadile heyeti celilenizi tasdi ediyorum.

Ziraatte tahdit, Avrupada aktedilen birçok konferanslarda mevzubahs oluyor. Hatta komşu birkaç devlet bütün gibi bazı istihsal maddelerinde memleketler arasında tahdit yapılmasını ortaya sürüyorlar. Ziraat, fabrikacılık demek değildir. Sanayide tahdit meselesi mevzubahs olabilir. Çünkü bir fabrikanın kaç beygir kuvvetinde, ne kadar gazle işliyeceği, su kadar sây sarfile ne kadar iş temin edeceği noktası tamamen tesbit edilebilir. Fakat ziraatte bunu derpiş etmenin kat'iyyen imkânı yoktur. Meselâ tahdit yaptığımız zaman ihtiyacımız ki, Türkiye Cumhuriyeti halkının senede yüz bin ton buğdaya ihtiyacı vardır, elli bin tonu Adana, elli bin tonu Sivas istihsal etsin. Elli bin ton Adanada ekilir, bir süne gelir bunu mahveder. Sivastan başka yerde ekin ekildiği için yüz bin tonluk ihtiyaca mukabil elde elli bin ton kahr.

Sivas diyeceğiz. Adana 50 bin ton buğday hazırlamakta iken bir sinek müptelâ olur. Kâmilan mahsulü yer ve bu 50 bin tondan bizi mahrum

eder. Tütün için de vaziyet aynidir. Ziraatte amil, tabii müessirat oldukça burada hükümetin bir santim dahi müdahalesi daima zarar tevli eder. Onun için ziraatte tahdit meselesi bu noktalardan düşünülürse hiçbir vakit nazarı itibara alınmaması lâzımgelir.

Ziraat bankasının sırf zürra ile uğraşması ise ötedenberi bir bedahet halindedir. O esasen ismi üstünde, memleket ve millet bunu tesis ettiği vakit sırf zürraa yardım fikri millisile tesis etmiştir. Binaenaleyh bu Ziraat Bankasının teessüs ettiği devirde yalnız bizim muntakamızda teessüs etmemiştir. Bilâkis tarihin acı cilvelerile bizden ayrılmış yerlerde de vardır. Sırf teşekkülü aynı teessüsü elde bulundurmak şartile bugün kendi çiftçilerine bizden daha çok faydalı işler yapıyor.

Şüphesiz bizim memleketimizin mütemadi bir surette harplerle uğraşması Ziraat Bankasının sermayesini azaltmış, çok daha azalması buna mümasil birçok sebepler dolayısıyla memleket zürraına fazla yardımda bulunmamıştır. Fakat herne suretle olursa olsun Ziraat Bankası sırf zürra ile iştilal etmek vaziyetindedir. Bu vaziyet karşısında mevduat meselesi esasen benzenice mevzubahs olmamalıdır. O tâli bir meseledir. Binaenaleyh Ziraat Bankası sırf zürra için tahsis edilmiş bir müessesedir. Onun için dördüncü maddeyi sırf zürra işleriyle iştilal etmesi tarzında tahşih ettikten sonra programımıza cihan buhranı karşısında memleketimizin bu buhrandan hangi maddeler üzerinde tesir görecekse esaslı surette uğraşması vazifesini hükümete tahmil etmeliyiz. Bence hububattan maalesef dahilen tedbir ihtihaz etmek suretile esaslı bir çare bulmanın imkânı yoktur. Çünkü bizim hububatımızın cihan hububat istihsalâtı karşısında nisbeti pek küçüktür. Ve bugün burada temas edilen rus dambinginden evvel hububatta en mühim darbeyi vuran Amerikada, Kanadada ziraatte tatbik edilen ziraatte sanayileştirme usulü olmuştur. İstihsal umumî harpten evvelki hadden çok daha fazla hadde çıktığı halde istihlâk onun %25 nisbetinde bir rakamla gösteriliyor, daha ziyade azalmıştır. Binaenaleyh bu kudretli tezayüt varken buğday fiyatlarını tesbit hususunda yapacağımız tedbirlerin çok cılız kalacağı şüphesizdir. Bununla beraber tamamen serbest bırakmak meselesi de hiçbir vakit vârit olmamalıdır. Bazı arkadaşların bunu teferruat addetmesi doğru bir mesele değildir.

Hükümeti bunları mubayaaya sevk etmek noktasına gelince: Bu bazı yerlerde tecrübe edilmek istenmiştir. Amerika gibi devlet hazinesinin çok kuvvetli olduğu yerlerde mubayaa sistemi çok zayıf görülmüştür. Bundan başka bazı şekillerle ziraate yardım yapmak ciheti düşünülmüş, hatta satınalmak meselesi de mevzubahs olmuştur. Fakat, bütün bunlar esaslı netice verememiştir. Bugün niçin buğdayla meşgul oluyoruz. Tiftik te aynı vaziyettedir. Fiyat gittikçe düşmektedir. Ve yarın öbür gün daha fazla düşmesi mümkündür. Bunları mütemadiyen satınalmak ve muvazaneyi temin etmek ciheti her halde çok sakat olur.

Saniyen maliyet fiatı nedir? Hükümet memleketimizde istihsal mallarımızın maliyet fiatının hangisi olduğunu ne şekilde tesbit etsin ki maliyet fiatının dununda satış yapıyorsa onu satınalabilsin? Bunun birçok sui-istimallere ve birçok yanlış tatbikata sebebiyet vereceğine şüphe yoktur. Böyle maliyet fiatını tesbit etmek kadar güç bir mesele yoktur. Bir arkadaşımız bazı yerlerde büyük makineler kullanmak suretile maliyet fiatının çok aşağılaştığını söylemişti. Bizim memleketimiz bunun tamamen

aksidir. Hatta Rusyada devlet çiftliklerinde büyük makineler kullanmak suretile yapılan ziraat, son Sovyetler kongresinde Ziraat Vekilinin irat ettiği bir nutukta istihsalde makineden ziyade pulluk kullanmak meselesinin çok daha hayırlı olacağını iddia etmiştir. Bizim çiftlikler için bu, daha varittir.

Ziraatte böyle makinelerden ziyade at beslemek ve pullukla iş görmek daha hayırlı olur. Çiftlik sahipleriyle görüştüm. Ahlatım, hepsi aynı şeyi kabul ediyorlar. Bizde aynı zamanda petrol olmadığı için mütemadiyen bunlara da ayrıca para veriyoruz. Sonra bizde tamirci ve makinist azdır. Bu yüzden de birçok zararlara uğrayoruz. Meselâ bir çiftlikte makine bir arıza gösterirse ıslah edilinceye kadar günlerce vakit zayi oluyor. Bu yüzden çiftlik elbette zarar görür. Çiftlik sahiplerinin tecrübeleri de sözlerimi teyit ediyor. Binaenaleyh çiftliklerde makine yerine pulluk ve hayvan kullanılmak suretile yapacağımız tasarruf azım olur. Bu suretle arpa ve saire sarfiyatı da çoğalmış bulunacaktır. Çiftçilerimizin ve diğer halkın otomobillerden hakikaten içtinap etmesi lâzımgelir. Arabacılık sanayimiz bu yüzden sönmüştür. Otomobiller için 1926 dan 1928 tarihine kadar (25) milyon lira vermişizdir. Benzin ve sair masrafları bundan hariçtir. Fakat çiftçilerin ve sair iş erbabının fevkalâde işine yarıyan ve sürat temin eden kamyon ve kamyonetler için bu fikri söylemiyorum. İtiraz ettiğim yegâne cihet, lüks otomobillerdir. Demiyorum ki ziraat için, yolcu nakliyatı için kullanılan kamyonetler menedilsin. Lüks otomobil değil de doğrudan doğruya günlük ve esas hayata taallük eden otomobillerin kullanılmasında elbette ihtiyaç vardır.

Fakat lüks otomobillerinin memlekette yaptığı tahribat her tahribattan ziyade düşünülmeli lâzımgelen bir meseledir. Hakikaten bugün Türkiye Cumhuriyetinde istihsal ve ihraç maddeleri arasında en büyük darbeyi yiyen bilhassa ziraatin buğday ve arpa kısmıdır. Fakat bunda doğrudan doğruya cihan fazlai istihsalini ve hükümetin ademi müdahalesini sebep göstermek doğru birşey değildir. Türkiye arpalarının bira imalinde hemen hemen bütün dünya arpalarından yüksek olduğu malumdur. Arpa fazlai istihsalini biraz ucuzlanmış olmakla beraber yine ihraç edilebilecektir.

Londrada bira amillerinin yaptığı bir içtimada türk arpalarının bira imaline daha müsait olması dolayisile bira imali için lâzımgelen arpanın Türkiyeden alınması kararı verilmiştir. Hatta bendeniz bu kararı bütün matbuata haber vermek suretile arpalarımızın ıslah ve tasfiyesini tavsiye etmelerini rica etmiştim. Arpalarımız bugün umumî harpten evvelki arpalar değildir. Tohumlar bozulmuştur. Tereddidi etmiştir. Hatta ihracında da top-rakla, taşla karışık olarak sevkedilmektedir. Ziraî istihsalâtın buhrandan kurtarılması düşünüldürken yalnız hükümetin mubayaasını düşünmek doğru olmayacaktır. Aynı zamanda zürrain bu gibi mahsulâtın ihracatına vesile olmak üzere tohumların ıslahı cihetlerini halletmek lâzımdır. Her halde buhran ve buhranın tevlit ettiği maddeler üzerinde ısrar etmek ve bunlarla uğraşmak kongrenin en mühiim vazifesidir.

Teklif edilen tahdit meselesinin mevzubahs olmamasını tekrar rica ediyorum (Alkışlar).

Esat Bey (Denizli) — Muhterem Arkadaşlar! Ziraat Bankası hakkında söylenen sözler tamamen yerindedir. Bendeniz de bu hususta birkaç söz söylemek isterim. Ziraat Bankasının (30) milyon liralık sermayesinin (24)

milyon lirası tamamen tahsil edilmiştir. Geriye kalan (6) milyon liradır. (929) senesi blâncosunda bu suretle görülüyor. Bu (24) milyon lira tamamile zürraa verilmiş değildir. Zürraa verilmiş gösterilen para zahire tüccarına verilmiştir. (24) milyon lira para çiftçiye verilseydi elbette çiftçi müstefit olurdu. Geçen senelerde zürraa tohumluk para namile (25) lira verildi. Halbuki çiftçi bunu almak için gelir, iki üç gün muamelesini yapmak için merkezlerde kalır ve alacağı paranın bir kısmını böylece sarfeder. Diğer kısmını tahsildar alır. Ondan sonra eli bögüründe üstelik borçlu olarak köyüne döner. Eğer köylünün refahı temin edilmek isteniliyorsa Ziraat Bankası yalnız Ziraat Bankası olarak kalmalıdır. Ticaretle alâkasını kesmelidir. Ve bu husus programımıza sarıh olarak madde halinde konulmalıdır. Maruzatım bundan ibarettir.

Halil Bey (Giresun) — Bendeniz fazla söz söylemekle Heyeti Celileniz: tasdi etmek istemem. Bendeniz esasen köylüyüm. Köylü olduğum münasebetile ve başka köylülerden bahsetmek için birkaç söz söylemeği fâideli görüyorum. Müzakere ettiğimiz Fırkamızın programıdır. Program demek bendenizin anladığıma nazaran Fırkamızın ileriye doğru gideceği yolu çizmek ve bir gaye gözetmek ve bu gayeye vusul için lâzımgelen teferruatı yapmaktır. Şimdi Ziraat Bankası yalnız çiftçilere para versin veya buğday arpa satınsın. Ziraat Bankası şöyle yapsın, böyle yapsın, bunlar münakaşayı uzatmaktan başka bir şeye yaramaz. Yalnız Fırkamızı köylülerin bu ihtiyacatını anlasın, ve bu ihtiyaçların tatmini çarelerini düşünsün. Biz, Fırkamızdan bunu bekleriz. Fırkamız bu ihtiyacatı hakikaten anlamış ve ciddi surette bunun tatminine çalışacağını ve bu ihtiyacın nev'ama Ziraat Bankası vasıtasile göreceğini söylüyor. Binaenaleyh müzakereyi kâfi görüyorum. Bendeniz arazi mukabilinde Ziraat Bankasından bir köylü sıfatile para alıyorum. Bu meseleler Bankanın sermayesinin tezyidi, teşkilâtının teksiri kanunlarla halledilecek meselelerdir. Kanun yapılırken bu cihetler nazarı dikkate alınır. Müzakeresini yaptığımız program olmasına nazaran ve programın manasını böyle anladığıma göre bu hususta fazla müzakereyi zait görüyorum. Maddenin aynen tasvibini teklif ediyorum (Bravo sesleri, alkışlar).

Reis — Efendim; kifayeti müzakere hakkında teklif vardır. Birçok hatipler meselenin ehemmiyeti ile mütenasip olarak söz istemişlerdir. Söz istiyen arkadaşlar daha çoktur. Riyasete gelen teklifleri arz edeyim: Kifayeti müzakere takriri var, bir defa bunu rey arz edeceğim. Ondan sonra kifayeti müzakere ile beraber bütün bu mülâhazat ve teklifler nazara alınarak meselenin encümünde tetkik olunması vardır. Maddenin tekrar encüme havalesi için de birkaç takrir vardır.

Birtakım takrirler de maddenin doğrudan doğruya burada nasıl tadil olunacağını göstermek için verilmiştir. Evvelâ kifayeti müzakere hakkında sözünüz var mı? Onu reyeye koyacağım.

Remzi Bey (Sivas) — Efendim; her halde zuhul vaki oldu. Bendeniz diğer söz istiyen arkadaşlardan çok evvel söz istemişim (Müzakere kâfi sesleri) takrirlerden evvel söz istemişim (Müzakere kâfi sesleri).

Reis — Müsaade buyrunuz arkadaşlar, müzakerenin vaziyetini arz ettim, madde mühimdir ve birçok arkadaşlar daha söz söylemek için söz almışlardır. Mesele tenevvür edinceye kadar müzakere devam edecektir. Yalnız bir kısım teklif vardır. Bu teklif ve müzakerelerle beraber maddenin encümüne

tevdiî teklif ediliyor. Bir kısım da maddenin doğrudan doğruya tadilini teklif etmektedir. Şimdi evvelâ takrirlerin okunması için karar vereceksiniz.

Recep Bey (Kütahya) — Arkadaşlar! Müzakere eğer devam etmez, burada inkıta ederse vaziyet tavazzuh etmeden yanlış bir karara varılabilir. Bu sebeple takrirlerin havale mercilerini tayin etmek için usul hakkında söz söylemek üzere huzuruza geldim. Takrirlerin bir encümenine havale olunması lâzımdır. Fakat bu encümen kongrenin uzun zamanlar için vazedeceği prensipler üzerinde çalışan Nizamname ve Program Encümeni değil, gelen temennilerin hepsini tetkik eden Lâyiha Encümeni olmalıdır. Bu encümen tetkik eder, bir neticeye varır ve bu iş te bilâhare Kâtibi Umumilik tarafından takip edilecek işler arasına girmiş olur.

Lâyiha Encümeninin bu temennileri ve bu takrirleri tertip etmesi lâzımdır. Şimdi arkadaşlar, işin esası üzerinde konuşacak olmamakla beraber bu maruzatımın sebebini kısaca izah etmeğe fırsat bulmak için birkaç şey söyleyeyim: Bunlar buhran meselesi olsun, buğday meselesi olsun ve onlara müteferri olan Ziraat Bankası meselesi olsun esasa ait her mesele müzakere edilen programın kısmen kelimelerinde ve kısmen de mefat ve manasında vardır. Tesbit edilen esaslar hakikaten birbirlerini tam ahenk teşkil edecek tarzda itmam eden fikirlerden mürekkeptir. Ziraat Bankasına ait işler ise programın teklif edilen maddesinde sarih ve gayet etraflı olarak yazılmıştır. Bu umumiyet içerisinde bu temennilerin ihtiva ettiği ve zamana göre tahavvül eden mütemevviç mahiyetteki meseleleri koymaktansa, bunlar hakkında kongrenin arzu ve temayülâtının Lâyiha Encümenince temenniler heyeti mecmuası meyanında bir temenni halinde kongreye gelmesi ve kongrenin tasvibine iktiran etmesi muvafık ve kâfidir.

Vasıf Bey (İzmir) — Usul hakkında muhterem arkadaşım Recep Beyefendinin fikrine iştirak edemeyeceğim. Bendenizin verdiğim bir takrir vardır. O takrir programımızda Cümhuriyet Halk Fırkasının çiftçileri bugün ıztıraba sokan buğday ve mahsul fiatlarla alâkadar olduğunu tesbit edecek olan bir maddenin ilâvesini teklif ediyorum. Bu, hükümetten yapılması arzu edilen bir temenni değildir. Doğrudan doğruya Cümhuriyet Halk Fırkası programına ithal edilecek bir madde teklifidir. Böyle bir teklifi Lâyiha Encümenine göndermektense tarafınızdan sizin namınıza program hazırlamak vazifesini deruhde eden Nizamname Encümenine göndermek lâzımdır. Bunu tebarüz ettirmek mecburiyetindeyim. Hububat işile Fırkamızın doğrudan doğruya alâkadar olduğunu programda bir madde olarak ifade ve tebarüz ettirmek istiyoruz. Binaenaleyh takririmin Nizamname ve Program Encümenine havalesini arz ve teklif ediyorum.

Recep Bey (Kütahya) — Vasıf Beyefendi arkadaşımın son beyanına göre anlıyorum ki, bu meselenin müzakeresinde henüz derinleştirilmesi lâzımgelen bir mahiyet vardır. Henüz vuzuha vâsil olamamışız. O halde takririn şu veya bu encümenine havalesinden evvel daha konuşmak lâzımdır. Meselenin kifayeti müzakere kararı verilebilecek olgun bir hale gelmediği anlaşılıyor. Bunu riyaset makamına arz ediyorum. Şayet müzakere kifayeti reye konacaksa, bendeniz izahat vermek, ve kifayeti müzakere hakkında söz istiyorum. Ve o halde esas meseleler hakkında da söz istiyorum (Müzakerenin devamını istiyoruz sesleri).

Reis — Bu fikre iştirak eden arkadaşlar vardır. Ev kere hakkındaki takriri reyinize arzedeceğim,

YÜKSEK REİSLİĞE

Müzakere kâfidir. Maddenin reye konulmasını teklif ederim.

Kırklareli

Şeoket

Reis — Müzakerenin kifayeti kanaatinde olanlar lütfen ellerini kaldırsınlar... Olmıyanlar... Müzakere devam edecektir.

Remzi Bey (Sivas) — Muhterem Arkadaşlar! Programın iktisadî kısmının dördüncü maddesi dolayısıyla temas edilen mevzuları bendeniz de çok ehemmiyetli gördüğüm için bu noktaya temas edeceğim. Ben zahire fiatlarının tenezzülünden çiftçilerde hâsıl olan zararın muhterem bir arkadaşımızın teklif ettiği gibi müstehliklere taksimi suretile telâfisi mümkün olabilecektir. Bendeniz de bu fikre temas ve iştirak ediyorum. Gerçi bu mesele programa dahil olacak bir mevzu değildir. Çünkü ittihaz edilecek tedbirlere müteallik tedbirler tabii muvakkat olacaktır. Fakat ben o kanaattem ki kongremiz bu hususta programını tadil etmemekle beraber ehemmiyeti hasebile bir karar ittihaz edebilir. Bendeniz bu teklifi yani zararların müstehliklere taksimi suretile kabili icra olduğu fikrindeyim. Bazı arkadaşlarımızın dediği gibi hükûmetin mubayaa etmesi suretile değil. Bu, gayrikabili tatbik bir şeydir. Fikrimce yegâne çare gümrük himayesini takviye etmektir. Gerçi buğdaylardan alınan resim vazedildiği zamana göre çok ehemmiyetli bir şey, fakat görülüyor ki; bu resim kâfi tesiri hâsıl ediyor. Bunun için bu gümrük resmini artırmak lâzımdır. Hatta icap ederse muvakkat bir zaman için gümrük hududunu hariçten gelecek buğday gibi bazı sahillere karşı bir müddet kapatmalıdır. Fikrim budur.

Reis — Saat 18 buçukta içtima etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Kapanma saati: 18,10

ÜÇÜNCÜ CELSE

AÇILMA SAATİ 18,50

Reis — İsmet Paşa (Malatya)

Kâtipler — Avni Bey (Yozgat), Hilmi Bey (Bilecik)

Reis — Celse açıldı. Müzakereye devam ediyoruz.

Azmi Bey (Trabzon) — Heryerde, memleketimizin her kısmında gerek iktisadî ve gerekse ziraî sahasında ızırabat ve teallumat mevcut olmadığını kimse iddia edemez. Nitekim Trabzonda bir dönümlük araziden 55 kuruş masarifi istihşaliye ile elde edilen bir kilo tütünün maliyet fiatı bu istihşal masarifine tekabül etmiyor. Fakat, bunların bugün müzakere etmiş olduğumuz mevzu ile asla vehi irtibatı yoktur. Çünkü mevzuumuza dahil olan mesele Cümhuriyet Halk Fırkasının iktisadî programının ihtiva etmiş olduğu umumî esasat ve ana hatlarıdır. Bilûmum teferruatda

bu ana hatların içerisinde. Bu ana hatlarla beraber Halk Fırkası iktisadî sahada, ziraî hayatta bunların azamî derecede terakki ve inkişafını kâfil birtakım esasat vaziediyor. Ve bu vazetmiş olduğu esasat ta tabii hükûmete bir veçhe, bir istikamet tayin ediyor.

Bugünkü içtima sahnede teşkil eden meclis ancak bir kongredir, bu kongreyi teşkil eden heyeti umumiyedir. Kongrede ise fırka nizamnamesi mevzubahs olur. Arkadaşlar tarafından dermeyer edilen hususat, ancak teşriî hayatta kongrenin tabii muhterem azaları tarafından dermeyer edilecek olan hususattandır. Muhterem arkadaşlar, ancak bu gibi hususat ve bu gibi mehaziri bertaraf edecek olan tekliflerini hususî şekilde dermeyer edecek oldukları kanunî tekliflerle bertaraf edebilirler. Onun için mesele haddi kifayeye vâsıl olmuştur. Böyle programla irtibat ve alâkası olmayan bu gibi esasatı mevzubahs etmek bittabi doğru değildir.

Hasan Reşit Bey (Muş) — Muhterem Beyefendiler! Münakaşa ve müzakere ettiğimiz madde öntümüzde geniş bir mevzu açtı, bu mevzuun içinde söz söylemek için kürsüye çıkan arkadaşlarımız cümlemizi müstefit edecek kıymetli beyanatta bulundular. Ben şahsan çok istifade ettim.

Yalnız tetkik mevzuu olan maddeyi bırakarak daha geniş ve radikal fikirler peşinde koşuyoruz. Ziraat Bankası ne şekilde bir müessesedir ve nasıl faydalı olabilir? biz bunu tetkik ediyorduk. Çiftçiye kredi verebilmek için en iyi ve kolay usul nedir? bunları tetkik edecektik. Ziraat Bankası, çiftçiden toplanan sermaye ve emanet olarak verilen mevduatla toplanan paradan vücuda gelmiş bir müessesedir. Bu sermaye ise, memleketin ihtiyacı için kâfi değildir. Ziraat Bankasının sermayesi artar mı? artmaz mı? nazarı dikkatimizi celbeden cihet budur; bunda iki veçhe görürüz. Birisi, asıl sermayenin daha fazla artırılması, diğeri mevduatın artırılması. Yahut hükümetin herhangi bir şekilde muavenet maksadile para vermesidir. Esaslı olarak düşünülecek noktalar bunlardır. Bunların da, devlet bütçesi, memleketin sial maliyesile telif edilmesi iktiza eder. Bazı arkadaşlar, Ziraat Bankasının uzun vadeli ikrazatta bulunmasını istiyorlar. Bunu temin etmek için mevcut sermayeyi beş altı misli arttırmak lâzımdır. Bu ise sial maliye ile telif edilebilir mi? Yalnız çiftçiye para verilirse gene bazı arkadaşların istediği gibi elbette faydalı olur. Fakat Ziraat Bankasının memleketin uzak köşe ve bucağında müteaddit şubeleri vardır ki, temin ettikleri kâr masraflarının birkaç misli azdır. Ve blâncolarını zararlı kapatırlar. Ziraat Bankası sermayesinin mühim bir kısmı ise mevduattır.

Munhasıran çiftçiye verildiği takdirde bu mevduata sahip olanlar paralarını bir gün çekmek isterlerse karşılarında bomboş kasalar göreceklendir. Şu itibarla Ziraat Bankası sermayesinin hiç olmazsa mevduat kısmını kısa vadeli ve sehlüttahsil yerlere vermesi mecburidir. Programda da bu husus tasrih edilmiştir. Ziraat Bankası kabul olduğu kadar çiftçiye para vermesini temin edecek. Şu halde ortada bir mesele yoktur. Bu meyanda muhterem arkadaşlarımızdan birçokları piyasadaki buhranın buğday ihracatını müşkülleştirdiğini ileri sürdüler. Efendiler! Dünyadaki iktisadî buhranı ehemmiyetle nazarı itibara almakla beraber bilhassa türk vatanında türk müstahsillerinin tâbi olduğu istihsal şartlarını nazarı dikkate almak icap eder. Türkiye tamamen buğday istihsal memleketi değildir. Türkiyede Romanya ve Rusya gibi vâsi ovalar yoktur. Türkiyede bir Kanada mevcut değildir. Fakat buna mukabil dar fakat çok mümbit bir

çok Kanadalar ve Besarabyalara maliktir. Tabiat bu memlekete altmış kûsur ova bahşetmiştir. Hepimiz kendi muhitimizi panoramik bir surette göz önüne getirirsek buraların birer ova ve bu ovaların da uzanan ve yükselen birer dağ ile muhat olduğunu görürüz. İklimlerin muhtelif şartlarını koyunlarında cemedden bu ovalarda mütenevvi mahsulât ve hayvanatın yetişebileceği muhakkaktır. Bunu görmekle bittabi hepimiz seviniriz.

Meselâ benim dairi intihabiyem olan Muş ovasını gayet feyizli bir ova halinde müşahede ederiz. Bunun yanında yükselen dağlarda muhtelif memleketlerin mahsulâtına da tesadûf aderiz. Daha yüksek ovalarında hayvanat yetiştirilmesine müsait yerlerini görürüz. Fakat Muş ovasının bu mütenevvi istihşalâtını arızaları yenerek. Meselâ: Muşun Batnos boğazını geçirek Trabzona sevetmek veya aşağı yerleri takip ederek Diyarbekire çıkarmak lâzımdır. Bu dolambaçlı ve namütenahi yolların buğday maliyetine neler zammedeceğine tahmin buyurunuz. Binaenaleyh mahsulün sürümünü temin etmek ve piyasaya ihracına amil olmak için ayrıca tedbir ittihaz edilmelidir.

Bizde buğday ihracını temin eden sebeplerden birisi ya dahilde veya civardaki kıtlıklardan ilerigelmektedir. Kıtlık tabiidir ki ne dahil ve ne hariç için temenni edilir. Vaziyeti göstermek için söylüyorum. Ya Irakta veya Suriyede muhakkak bir kıtlık olmalıdır ki bu kıtlık sahalarına yakın olan ovalarımız mahsulünü ihraç edebilsin. Ve bütün emsalimizde de müessir vaziyet budur. Samsun hinterlandından Samsun piyasasına getirilecek olan mahsulâtı arziye çok uzak yerlerden geldiği ve birçok kötü yollardan nakledildiği için maliyet fiatını artırmaktadır. Ez-cümle bu toplanacak olan mahsullere eğer cihan piyasası da pek muhtaç değilse şüphesiz alacağı kıymet en az kıymetten başka bir şey olamaz. Yalnız arkadaşlarımız bütün hatayı zürraa kâfi miktarda kredi verilmesinde veyahut hükûmetin himayesinin azlığında buluyorlar. Bu yanlışır. Ziraat Bankası için bu programa konulan madde muvafıktır. Ben diyorum ki kabil olduğu kadar zürraa yardım etmek cihetini iltizam eden ifade doğrudur. Sıkıntı en çok benim arzettiğim hususattan ilerigelmektedir (Doğru sesleri).

Fikri Bey (Mersin) — Muhterem arkadaşlar! Programımızın 3 üncü kısmının dördüncü maddesi müzakere edilirken birçok kıymetli arkadaşlar söz aldılar ve mevzuu epey dağıttılar. Bu mütalealar arasında söz Ziraat Bankasına intikal etti ve Reşit Bey arkadaşımızın buyurduğu gibi Ziraat Bankası hakkında birçok kıymetli hatipler tarafından mütalea beyan edildi. Bu arkadaşların mütaleaları doğru ve haklı olabilir. Fakat insafla tetkik ve görmek lâzımdır ki Ziraat Bankası zürraa sermayesi nisbetinde ve son blâncosunun tetkikinden de anlıyoruz ki yardım etmiştir. Ve yine Ziraat Bankası müdürü ile vaki olan temasından anladım, sermayesi nisbetinde zürraa yardım etmek istiyor. Programımız dahi bunu gösteriyor. Yalnız memle-timiz çiftçi memleketi ve halkımız ekseriyetle zürra olduğu için müracaat edilecek yer yegâne orayı görüyoruz. Esasen kendi bankamız olmak dolayısıyla oraya müracaat etmek hakkımızdır. Mevcut sermaye tevzi edilmediği için zürrain her müracaatı is'af edilemiyor ve şikâyetler de bundan ileri geliyor. Bendeniz bazı arkadaşlarımızın beyanından anlıyorum ki Bankanın sermayesi kâfi değildir. Fakat programda Bankanın sermayesini mümkün olduğu kadar tezyit etmek çareleri aranacaktır.

Bir arkadaşımız faizin çokluğundan bahsettiler. Evet diğer memleketlerdeki sermaye vaziyetine nazaran ve oradaki faize göre bizim Bankamızın almakta olduğu faiz çoktur. Fakat memleketteki sermayenin vaziyeti umumiyesine nazaran bende kendi hesabıma bu faizi çok görmüyorum. Yalnız Bankadan rica ediyorum ki % 50, % 40, % 60 faizle para veren madrabazlardan bizi kurtarsın.

Bir arkadaşımız yine buyurdular ki Bankanın memurları çoktur ve israf vardır. Memleketimizde bilhassa biz çiftçilerin yegâne istinat ettiği bir Bankanın hakiki bir banka halini alabilmesi için bankacılığın icap attığı eşkâli muhafaza etmesinin zarurî olduğuna kaniim. Şurasını da ilâve edeyim ki bankamızın istinat ettiği sermaye, zürraın verdiği sermayedir. Zürraın ihtiyacını temin etmek için sarfettiği mesai malûmdur. Bunun için bu para israf edilecek bir para değildir. Banka çok tasarrufkârane hareket etmeğe mecburdur.

Bankacılığı çok iyi bilen ve kıymetli bir bankacı olarak yetişen ve bugün kıymetli müdürümüz olan Şükrü Beyefendiden çok rica ediyorum ki, (Gürültüler) (Burada olmaz sesleri) millî iktisadımızın ve millî ziraatimizin temin ve takviyesi için biraz daha ferağat lâzımdır.

Programımızın dördüncü maddesi sarahati kafiyei haizdir. Bu madde nin aynen kabul edilmesini rica ederim Efendim.

Emin Bey (Eskişehir) — Efendim bendeniz bir şeyi faydalı bulduğum için çıkıyorum. Tahdit edilmemenin yapacağı tesir çok fenadır. Bendeniz dışarda İktisat Vekili Beyefendi ile de temas ettim, hububatta tahdit caiz değildir dediler. Halbuki vazife icabı tahdit edilmemenin yapacağı tesir memleket için çok muzır olacaktır, vaziyeti tenvir için arzetmek macburiyetinde kaldım. Tahdit etmenin sebebi nedir? Memlekette Allah vermesin kıtlık olur, harp olur, zürra da para kazanmak için hububatını elinde bulundurursa hükûmet müteaddit yerlerde ambarlar yapıp kendisi hifzederse bu çok iyi olur.

Şimdi Adananın buğdayı bir sene yaşar, Samsununki altı ay yaşar (Eskişehirin buğdayı sesleri) Eskişehirin buğdayı on sene yaşar (Handeler gürültüler).

Eğer hükûmet bunları nazarı itibara alır da öylece bir tahdit yaparsa doğru olur. O vakit Adana pamuk istihsaline çalışır pamuk fabrikaları yapılır ve hepimiz de bezini giyeriz. Bendeniz tahdit edilmemenin yapacağı tesiri memleketin atisi için muzır görüyorum.

Hükûmetin bu fikri değiştirmesini ve bunu tetkik etmesini rica ediyorum. Çünkü şuurlu bir müdahalenin lüzumuna kaniim. O noktai nazardan hiç olmazsa şu dördüncü maddeye ziraatimizde ahvalin icap edeceği tedabir alınacaktır kaydi konmasını teklif ediyorum (Bunun gibi 3-4 kayıt vardır sesleri).

O halde pek âlâ...

Recep Bey (Kütahya) — Muhterem arkadaşlarım! Oldukça karışık bir mahiyet aldığı görüldüğü bu maddelerin müzakeresi münasebetile açılan meseleler ve teklif buyrulan fikirler üzerinde benim takdirime göre vuzuha medar olabileceğini tahmin ettiğim bazı noktai nazarlarımı, tahammülünüzü mümkün olduğu kadar sulüstimal etmiyerek ve mümkün olduğu kadar kısa ifadelerle arzedeceğim:

Muhterem Arkadaşlarım! Bu müzakere programımızın iktisat bahsinin

dördüncü maddesi münasebetle açıldı. Bu maddenin hududu ve manası üzerinde sözüme başlamadan evvel evvelâ nazarı dikkatinizi celbetmek isterim :

Bu madde, yalnız Ziraat Bankasının bugün bulunduğu hepimizce malûm olan az, çok şikâyetlere zemin teşkil eden vaziyetten bugünkü görüşümüze nazarın bugünkü mikyasımıza göre ideal addolunacak bir yükseklilik derecesine çıkarılması için Firkanın tasavvur ettiği esasları ihtiva ediyor. Bu maddenin hududu içinde, Ziraat Bankasının iyileştirilmesi, yenileştirilmesi, yükseltilmesi ve memlekete daha iyi, en iyi hizmet edecek bir hale getirilmesi için takibi lâzımgelen ve faydeli görülen esaslar teksif edilmiş ve maksat, hayalsiz, kabili tahakkuk bir formül halinde ifade ve tersim edilmiştir. Muhterem arkadaşlarımdan bazıları, ezcümle Çanakkale Mümes-sili Veli Bey ve İstanbul Mümes-sili Sadeddin Bey ve diğer bazı arkadaşlarımla arzettiğim gibi hududu ve şümulü bu mana içine maksur olan bu madde vesilesile bu memlekette başka memleketlerdeki vaziyete nisbeten hakikatte olduğu dereceden biraz da büyütülmüş manzara ile hepimizi işgal eden büyük bir meseleyi bu kürsüden vazettiler.

Vazedilen mesele, müzakere edilen maddeye nisbetle ve benim zati takdirime göre biraz sadetten bile hariçtir. Fakat mesele, ehemmiyeti hayatiyeyi haiz olduğu için bir kere söz açılmış iken bunun hakkındaki noktai nazarlarımı arzetmek istiyorum. Taki mesele bir taraflı değil, iki taraflı olarak mütalea edilmiş olsun.

Programın dördüncü maddesinin bahsedilen zemine temasına vesile olan mahiyeti zannediyorum ki; ilk kelimenin çiftçi diye başlamasıdır. Galiba onun için size bu madde çiftçi mahsulâtı, buğday ve un meselelerine temas ediyor gibi geldi. Yukardaki maddede, krediye olan ihtiyacının temini ve umumî olarak memleketteki kredi meselesi kısa ve veciz bir surette tasvir ediliyor ve deniyor ki krediyi kolaylaştıracağız ve ucuzlaştıracağız. Bu tabir her nevi krediye aittir. Sonra bu dördüncü maddede memleketin mühim bir tabakasını teşkil eden çiftçilere ait kredinin nasıl tevzi edileceğini mümkün olduğu kadar tafsil ve izah ediyoruz. Çiftçi kredisi için iki nokta düşünülüyor. Birisi küçük çiftçilere ziraî kooperatifleri yolu ile kredi, ikincisi ziraî kooperatiflerin teksifi icabı olarak ve bu teşekküllere giremeyen bunun haricinde kalan büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin kredilerinin nasıl temin olunacağıdır. Ziraat Bankasının yani memleketin büyük bir teşekkülü olan bu müessesenin ıslahını düşünürken hiçbir vakit hayal hududuna girmiyoruz. Maddenin metnine göre Ziraat Bankasını yani çiftçiliğin vatanda ilk ve ana müessesesi olan bu Bankayı evvelâ sahiplendireceğiz. Bu suretle Bankanın tâbi olduğu murakabe artırılmış olacak. İkincisi Banka sermayesini arttırmağı prensip yapıyoruz. Üçüncüsü de Ziraat Bankasının sermayesini daha ziyade ziraî ihtiyaç üzerine ve çiftçi ihtiyacına teksif edeceğiz. Ziraî kredinin ucuzlatılması hükmü ise bütün krediler hakkında biraz evvel kabul edilmiş olan ikinci maddenin umumî hükmüne dahil bulunuyor.

Şimdi arkadaşlar, tarifimize avdet edelim, ne diyoruz? Biz Ziraat Bankasını sahiplendireceğiz. Bu tabir hakikaten bugünkü derdin halli için Bankanın tam ıslahı için takip edilecek yolun anahtarıdır. Bugün Ziraat Bankasının üzerinde toplanan birçok dedikoduların ve şikâyetlere zemin teşkil eden sebeplerin esası, yeni programımıza göre tam manasile banka-

nın sahipli olmayışıdır. Şu halde ana tedbir sahiplendirmek olmalıdır. Bunu takdir buyurursunuz.

Malûmu âlinizdir ki arkadaşlar, bu Banka ya devletin kendi sermaye-sile tesis edilmiştir. Binaenaleyh murakabesi, ikrazat, teminat, kiredi ve sair bütün muamelesi ve harekâtı hükûmetin murakabesi altında tanzim edilir. Veyahut ta böyle olmaz cebinden kesesinden para vermiş birtakım hissedarlar tarafından tesis edilmiştir. Bu takdirde de heyeti umumiyesi toplandığı zaman hissedarlar kendi işleriyle ne kadar alâka gösterirse Banka hakkında da aynı alâkayı sarfederler. Halbuki arkadaşlar, bugünkü Ziraat Bankasının statüsü ne öyle ne de böyledir. Şimdiki şekilde taksimatı mülkiye dairelerinin, filân vilâyet, ve kazaların da bankaya sahip olduğu zannediliyor. Ve banka filen kendisine sahip olan hissedarların murakaâesine tâbi olmaktan uzak bulunuyor. Amma ben bunu söylerken devlet merkezinde bir devletin ziraat işlerine temel olan koskoca bir müessesenin murakabesini yapan hiç kimse yoktur demek istemiyorum. Ben, Bankanın bugünkü hakikî ve kanunî vaziyetindeki, onun işleyişine tesir yapan mahiyeti teşrih ediyorum ve Bankayı sahiplendirmek tedbirinin, lüzumunun sebeplerini anlatıyorum. Hepimizin dimağları vazife ile işlerimizle meşbu olduğu bir sırada birimizi banka heyeti umumiyesine intihap ediyorsa herhangi bir hayhuyu içinde çalışırken bir gün bana tevccüh gösteren bir kaza veya vilâyet bir mektup yazıyor. Sizi filân tarihte in'ikat eden bankanın kongresi için aza yaptık, diyor. Arkadaşlar! Bu halde kendî vazifelerim arasında dalarak hatta içtima gününü unutarak gitmediğim vakidir, hepiniz bunu aynen kendiniz için de düşünebilirsiniz. İçtimalara gittiğim de vakidir. Fakat zihnimde beni meşgul edecek mühim şeyler olduğu için başka arkadaşlar düşünür diye söz de söylememişimdir. Bu, hakikî vaziyetin tarifidir. İşte bunun için arkadaşlar! Fırkanız diyor ki ziraat krediye ait işleri tanzim için Bankayı şöyle böyle yapacağız amma ana dert budur; Bankayı sahiplendireceğiz. Sahiplendirmenin şekil ve tarzı nedir?

Bunlar üzerinde muhtelif şekiller şayanı tavsiyedir. Bu hususta birçok fikirler de söylenmiştir. Ana bir mesele olarak Fırkamız Bankayı sahiplendirmeğe karar verince bununla uğraşacak olanlar bunu iyi yapmak nasıl mümkün olacağını tetkik ederek en iyi şekli tatbik edeceklerdir. Bu madde üzerinde daha çok durmıyacağım. Arkadaşlar! Yalnız esasında mutabık olduğumuz teksif meselesi üzerinde, Vasîf Beyin buyurdıkları noktai nazarla tearuz eden fikirlerimi, son sözlerim olarak nihayette arzedeceğim. Şimdi Ziraat Bankası meselesini burada bırakıyorum. Ve bahsedilen ve bu maddeye taallûku olmanın diğer meseleye geçiyorum :

Arkadaşlarım diyorlar ki, bu memlekette buhranın vücudu kabili inkâr değildir. Heryerde var. Bizde de vardır. Bazıları bizde daha az der. Bazıları da daha çok diyorlar. Bu hükümleri söyleyenlerin memleketteki yaşayış tarzlarına ve vaziyeti içtimaiye farklarına göre değişiyor. Ve iktisadî vaziyetin içindeki mevkîin derecesine göre buhranı kimisi az kimisi çok takdir ediyor. Meselenin halli çaresi üzerinde mütalealar dermeyan edilirken de bu takdir derecesinin farkı müşahede olunuyor.

Aziz arkadaşım Veli Bey prim usulünü teklif ettiler. Hükûmet hububatı satınsın dediler. Bu teklif, her büyük meselede dermeyan edilen her fikir gibi alâka ve dikkatle takip ve mütalea edilirse onun zıddı tamımı olan bazı fikirlerle de karşılaşıya gelinir. Zahire fiatının azlığını telâfi için

müstahsilere prim temin etmek veya onu satınalmak ve ihracat yaparken arzu edilen değer fiyatını bulmazsa farkı bütçenin sınımasına çekmek. Bu sistemler zaman zaman düşünölmüş ve bazı yerlerde muhtelif şekillerde kısmen de tatbik edilmiştir. Tatbik edilen yerlerden alınacak misalleri söylediler, ben de başka bir misal alacağım. Meselâ Yunanistanda hükümet bugün müstahsilin satışa çıkarabileceği buğdayı müstahsili koruyacak bir fiatla para vererek satınalır. Hepsini kendisine maleder. Kilo üzerine bir fiat koyar. Ve onu müstehtliklere ekmek ve saire halinde satacak olan san'at erbabına satar. Diğer mahsulâtı arziyeye ekmeğe de buğdayın hakiki piyasa fiyatına nisbetle fazla tutan bir fiat verilmiş olur ve bu suretle hükümet te ziyandan kurtulmuş olur. Burada Sadeddin Beyin taleplerine tetabuk edebilecek bir vaziyet hâsıl olur. Nevama buğday müstahsillerinin buğdaylarının fiatı sun'î olarak pahallılaştırılır ve mesele buğday müstahsillerinin kârına olarak müstehtliklere yük yükletmek şekline girer. Fakat Yunanistan, kendi memleketindeki buğday istihlâkâtından daha az istihsal yapan bir yerdir. Eksiğini ithalât ile kapar. Bu vâziyette bu şeklin tatbiki kolaydır. Halbuki bugün bizde memleket içinde kullanılacak miktardan fazla çıkan ve gittikçe fazlalaşarak bir ihracat maddesi haline giren buğdaylarımız üzerinde hükümetin, hazinenin büyük zararını göze almadan böyle bir muamele tatbik etmesine imkân yoktur. Bu mahsulâtı fazla fiatla aldıktan sonra ucuz satarken hâsıl olacak ziyânı sineye çekmek için de halini bildiğiniz bütçemiz müsait olamaz. Buğday ihracatçılarına prim vermek sistemi de netice itibarile anyidir. Bu da arkadaşlarımızdan birinin söyledikleri gibi bütçe meselesidir. Böyle bir muamelenin bütçeye yükleyeceği yeni masrafı karşılayacak yeni bir varidat membaı aramak lâzımgeldiği zaman bir arkadaşımız kalkıp tasayım ve arazi vergilerine zam yapmak lâzımgelir derse ne yapacağız. Halbuki bugün bu vergilerin tenzili istenmektedir. Biliyorsunuz ki bugünkü bütçemiz iki yüz milyondan, çok aşağı bir rakam üzerindedir. Arkadaşların bütün bu metalibatını nazarı dikkate alarak ve meseleyi bir taraflı düşünerek kararlar verirsek bunun karşılığı olarak milyonlarca yeni masraflara yol açmış oluruz. Unutmamalıyız ki Lâyiha Encümenindeki aynı derecede ehemmiyetle bahsedilecek toplanan temenniler arasında hep masrafı artıran ve iradı azaltan mahiyette talepler vardır. Bu zihniyetle devlet nasıl yaşatılacaktır: Binaenaleyh bu metalibin mümkün merite tenkis edilmesi lâzımdır. Bunlar arasında yalnız buğdaya verelim de desek şimdiki vaziyette bu da doğru olmaz, çünkü bu himaye fikrinin bütçeye yapacağı sikleti izale için dediğim gibi gene vergilere zam lâzımgelir. Bir taraftan himaye için müstahsillere tahsisat vermek diğer taraftan bu tahsisatın bütçeye yapacağı tesiri karşılamak için sayım gibi, arazi gibi gene çiftçi vergilerine zam yapmak fikirleri tam bir tearuz teşkil ederler, halbuki bu vergilerden tenzilât mevzu bahis olduğu gibi gene çiftçi vergisi olan zirai müsakkafat vergisinin büsbütün kaldırılması düşünölmektedir. Hem buğdaya devlet parası ile yardım hem de çiftçi vergilerinden tenkis fikrine gelince bu da başka fikirdir, ayrıca mütaleaya şayandır. Ezcümle bazı muhterem arkadaşlar düşen buğday fiyatlarını yükseltmek için verilecek tahsisatın müstehtliklere tevzii şikkını teklif ettiler. Tatbikatı için sistem ve şekil söylemediler. Bunu gayet umumî bir tabirle ifade ettiler. Çiftçilerimizin maruz kaldığı sikleti tahfif etmek için bugünkü halimizde bu tek-

lifi yapmak binnetice memleketimizde bir sınıf meselesini tahrik etmek demektir. Halbuki biz, hentuz kabul ettiğimiz programın esas maddelerinin birinde sınıf mücadelesi yapmıyacağımızı, bir sınıfın zararına diğer sınıfı himaye etmiyeceğimizi söylüyoruz. Maamafih eğer bu teklif bir sınıfın diğer sınıflara nisbeten imtiyaza nail olduğu bir zamanda olsaydı bu mütealea muvazenevi iade etmek maksadile doğru olabilirdi. Halbuki bunun aksine de vaziyetler vardır. Meselâ eğer memlekette bugün bir sıkıntı varsa bunu bütün sınıflar hissetmektedirler. Meselâ işçi ve ameleyi ele alalım, malûmdur ki son seneler zarfında amele yevmiyesi düşmektedir. Bir günde (50 : 60) kuruşla çalışanlar vardır. Çiftçinin hayatını refahlandırmak bizim çok esaslı gördüğümüz bir fikir olmakla beraber bir sınıf için diğer sınıfları tazyik etmenin muvafık olmadığı kanaatindeyim.

Arkadaşlar! Memleketimizin büyük kütlelerini teşkil eden çiftçilerimizin refahı için tedbirler almak lüzumunda müttefikiz. Bendeniz bu programla ona tabii ve normal yollardan teşebbüs ettiğimiz kanaatindeyim. Memleket istihşalâtının maliyet fiatını indirmek tedbiri en b-şta gelir. Biz bir kere çiftçilere ait vergilerde tenzilât derpiş etmekle bu maksada hizmet yollarını derpiş etmiş bulunuyoruz. Bundan başka, şimdi müzakere ettiğimiz perogram profesinin şimdi okunan maddesinde zirai kredi ve istihşal yani satış kooperatiflerinden bahsediliyor. Kooperatifleri mütealea buyuran arkadaşlar bunların faide ve ehemmiyetini bilirler. Biz istihşal ve satış işlerini kooperatif şekillerile tedricen tanzim etmek yolundaki idealimizde çiftçinin iki mahsulü olan maddeyi kooperatifin sitandarizasyon ve tağşisten koruma tedbirleri ile kıymetlendirmek yoluna gireceğiz. Bundan başka müteselsil birçok mütevassıtların yaptıkları kârı müstahsile bırakmış olacağız. Ayrıca yukardaki maddede zikredilen zirai kredi faizini indirmek maksadı da temin edildiği zaman maliyet fiatını indirecek bir çare daha tahakkuk etmiş olacaktır. Bunlar yavaş yavaş yapılsa bile daimî ve esaslı tedbirlerdir. Ve bana göre prim vermek, mahsulü satınalmak gibi çiftçiyi de yanlış telâkkiye alıştıracak ve bir gün yapılsa bile daimî bir usul haline konulamıyacak olan muvakkat tedbirlere müreccaktır. Çiftçinin menfaatine de daha uygundur. Bir arkadaşımız burada kredinin ucuzlatılabilmesi ile maliyet fiatı ancak % 10 küçültülmüş olur dediler. Bence istihşalâтта maliyet fiatının % 10 eksilmesi çok şeydir. Bu, mahsulün yüzde on pahalı satılması demektir. Fakat ben o kadar nikbin de değilim. Kredinin ucuzlaması bu miykastan daha az bir faide getirir.

Bir taraftan kredi faizlerinin mümkün olduğu kadar hafifletilmesi yolunda alınacak tedbirlerle maliyet fiatı eksilirken diğer taraftan da satış kooperatifleri mesaisi satış kıymetini arttıracığı için maksada hizmet edilmiş olur. Yalnız şunu da derhal ilâve edeyim ki bu tasavvur edilen çareler günlük çare değildir. Derece derece zamanla tahakkuk ettirilecek şeylerdir. Fakat fennidir, daimidir. Ve biz de furka kongresi olarak günün derdine günlük çareyi değil icabında günün tesirâtı altında da düşünmekle beraber daha çok teferruat ve tatbikatı hükûmete bırakıp istikbale doğru ideale doğru gidecek hakiki ana tedbirleri ve prensipleri programda tesbit etmek mevkiindeyiz. Günün vaziyetine gösterilecek tedbirin yeri Program değildir. Onun yeri Lâyiha Encümeninin tetkik ettiği temenniler arasındadır. Programda ihtiyaçlara teknik bir surette cevap verecek tedbirler yazılmıştır. Programın meselemize taallük eden başka bir madde-

sini arzedeceğim. Bu maddenin henüz müzakeresine gelmedik. Fakat maksadı tenvire yarar. İktisat bahsinin yedinci maddesi haricî ticaretin tanziminden millî mahsulâtın revaçlarını teşhil ve şöhretlerini muhafaza tedbirleri ile yakından alakadar olacağımızdan bâhistir. İşte bu da diğer mahsulât gibi buğday meselesine ve çiftçilerimize yardımcı olan bir esastır.

Hasan Fehmi Bey arkadaşımızın söylediği bir söze, istinad ediyorum. Biz Fırkaca yapabileceğimiz ve yapılmasında kat'î faide gördüğümüz şeyleri programımıza koymalıyız. Sözlerine şeref rabitası ile bağlı olan Cumhuriyet Halk Fırkasının programında prensip olarak yer alan bütün işler, muhakkak ve muhakkak ki şimdiye kadar olduğu gibi tedricen ve fakat muntazaman tatbik sahasına girecektir (Alkışlar).

Muhterem arkadaşlarımı! Turgut Bey, meseleyi hakikaten büyük bir vukuf ve dikkatle mütalea buyurduktan sonra işi umumileştirerek ve meseleyi buğdaydan ve arpadan çıkararak buhranın tesiri altında kaldığından bahisle bütün mahsulâtımıza teşmil ettiler ve daha umumî bir hale getirerek teklifi tevsi ettiler, bunıa haklıdırlar. Çünkü iş bu mecraya gelince mütaleanın bütün mahsulâta teşmilî fikri tabiidir. Bendenizce muhterem Turgut Bey arkadaşımızın mütaleası veçhile bütün mahsulâtı arziye hakkında programda yazılı olanlardan başka bu programa zemin olacak vaziyette mesle yoktur. Fiat düşüklüğünün veya tahavvüllerinin yalnız buğday ve arpa üzerinde değil, bunun birçok mahsulâtı arziyeye şamil olduğu doğrudur. Çiftçi için bütçeden yardım düşünülürse diğer mahsulât müstahsilleri de tabii bunu isterler. Hatta sade toprak değil bazı sınaî istihsal erbabı da bu talebe iştirak ederler. Fiat düşüklüğü bugün tiftik, afyon, pamuk ve saire gibi arzî mahsulâta da şamildir.

Meselâ pamuk piyasası 75 senedenberi dünyanın görüp işitmediği bir dereceye tenezzül etmiştir. Geçenlerde kânunuevvel, kânunusani aylarında İzmirde seyahatte bulunduğumuz zaman orada bu hususta izahat vermek zahmetini esirgemeyen Turgut Beyefendi vaziyeti o zaman bize söylemişlerdi. Bu izahata göre o aylarda Londra piyasasında pamuk bu kadar sukt etmişti.

Fakat buna rağmen meselâ arkadaşımız Adana Mebusu Zamir Beyin pamuk fiatları üzerindeki fikirlerini sorduğum zaman «bu bir hakikattir, fakat fiatların 75 senedenberi görülmiyen bir derecede düşmüş olmasına rağmen bugünkü satışlardan şikâyet edenler haklı değildirler. Biz yalnız çıkarttığımız malı satabilelim. Bu vaziyette de pamukçular zarar etmezler» demişti.

Afyon meselesi de malûmu âlinizdir. Geçirdiğimiz mevsimde afyon fiatları iki, üç aylık zaman zarfında kendi fiatının yüzde yüz, yüz ellisi kadar bir temevvüç göstermiştir. Tiftik, yapağı ve saire de böyledir.

O halde yalnız buğday ve arpanın günlük vaziyeti ile iştilgal etmek mi, yoksa bir küllûtam olan vatanın bütün mahsulât ve ihracat malları üzerinde esas nokta nazarlar tesbit etmek mi daha doğru olur?... Hüküm ve kararı Heyeti Aliyenize terkederim.

Arkadaşlar ; bir noktaya nazarı dikkatinizi tekrar celbederim:

Demiştin ki, programa daimî ahkâm girmelidir. Değişecek mahiyetteki vaziyetlerin tedbiri temenni şeklinde kalmalıdır. Şimdi hububat fiatı meselesinin daimî bir mesele mi yoksa ehemmiyeti ile beraber değişen bir mesele mi olduğunu mütalea edelim : Hatıralarınızı iki sene evvele irca

etmenizi rica ederim. Bugün ıstırap diye düşündüğümüz şeylerden bu memlekette ve bütün dünyada iki sene evvel eser var mıydı? Belki gün ay farkı vardır, lâkin iki sene tabirini umumî olarak alıyorum. Meselâ, bundan birkaç sene evvel (Damping) kelimesini bugün burada hazır bulunan muhterem arkadaşlarımdan kaç kişi işitmişti?... (Bilmiyorduk sesleri).

Yusuf Bey (Denizli) — Daha yeni duyduk.

Recep Bey (devamla) — Arkadaşlar! İki sene evvel Türkiyede bugün buğday buhranı hâkim dediğimiz bu kürstünün hâkim olduğu, bu vatanda bir yüklü araba saman 50 : 100 liraya satılmakta idi, buğdayın kendisi değil, onun samanı bu fiata satılıyordu, yüzlerce kilometre, mesafelerden kıymetli bir meta gibi vagonlarla, arabalarla mıntakadan mıntakaya saman naklediliyordu, o zaman sap ve saman kilo başına beş kuruş belki masrafı edilerek taşınan bir cevher halinde idi. Bugün buğday o günkü samandan ucuzdur. İki senelik bu temevvücün bundan iki sene sonra nasıl bir neticeye doğru gideceğini hatta iktisadî görüşlerine itimadımız olan hangi arkadaş bize doğru olarak tesbit edebilir?

Demek ki, vaziyeti iktisadiyede istikrar yoktur. Fakat istikrarın olması da yalnız bize ait değil âlemşümül bir mesele olarak ifade olunabilir.

O halde arkadaşların bugünün hissi altında kalarak hiç olmazsa dört sene sonra toplanacak olan büyük kongrenin esas prensipleri arasına bunu sokmak hususundaki fikirlerinin muvafık olmadığını zannedirim. Fırkanın daimî çalışan organlarını, meclis ve hükümetini böyle kayitler altına almak hiç muvafık olmaz.

O zaman yine bir araba saman - Allah göstermesin diyelim, çünkü ben bolluk taraftarıyım. Bunu şahsî fikrim olarak arz ediyorum - Bundan birkaç sene sonra yine samanın arabası 150 lira mı edecek yoksa bugünkü vaziyetini mi muhafaza edecek veyahut daha aşağı bir fiata mı düşecek, bunu şimdiden kimse kestiremez. Buna şimdiden kat'i surette bir hüküm vermek kat'iyyen doğru olmayacağı kanaatindeyim.

Ziraat Bankasının kanunî murakabe altında bulundurmamak suretile sahipgeriye bırakmıştım. Ziraat Bankası sermayesinin yalnız ziraatte teksifi fikrini kökleştirmek, kuvvetlendirmek azmîle bugün programı tesbit etmiş olacağız. Müsaade ederseniz o kısmı okuyacağım :

Ziraat Bankası kanunî murakabe altında bulundurmamak suretile sahiplendirmek ve faaliyetini daha ziyade zirai sahada teksif etmek... Maksat için acaba bundan daha kuvvetli söylenemez mi? Meselâ, Ziraat Bankası zürradan başka kimseye para veremez şeklinde daha kuvvetli olarak ta yazılabilir.

Fakat teksif talirile gidilen yol odur. Bu tabir Bankanın Fırka prensipi olarak hangi istikamete götürüldüğünü gösterir. Zaten bu tabir muhterem arkadaşım Vasıf Beyin teklifi ile encümende programımıza girmiş ve kendileri ile mutabık kalmıştır. Ve kendileri bu teklifi yaparak programa hizmet etmişlerdir. Bu hizmetlerini burada söylemeği vazife bilirim.

Yalnız Bankanın birdenbire ticaret sahasından çekilmesi fikrine karşı kaydı ihtirazîmi de arz etmek isterim.

Ziraat Bankasının bu şekli hakikaten şikâyetlere zemin olan mahiyeti arz ediyor. Herkazan bu şikâyetler işitiliyor. Fakat arkadaşlar, büyük şeylere karar salâhiyetini haiz olan büyük insanlar ve büyük heyetler

hükümlerini verirken onların uzaktan yakından tevlit edebileceği faide ve mahzurları ehemmiyetle derpiş ederler. Kongreniz büyüktür. O itibarla hakikatlere temas etmesi lâzımdır. Biz Bankanın bazı kusurlarını ıslaha ve onu programda yazdığımız şekil ve kuvvete çıkarabilirsek bu, büyük bir muvaffakiyettir. Bundan fazlasını şimdiden söylemek fazla olduğu gibi bazı zararları tevlit edebilir.

Bugün Ziraat Bankasının bilirsiniz ki, nakit olarak mevcut olan sermayesi 24 milyon kadardır. Bundan binalara ve sair gayri menkullere bağlanmış olan kısımına bazı avanslara verdiği birkaç milyon çıkarılırsa elinde mevcut olan paranın yekûnu 17 milyon kadar bir şey tutar. Banka bugün memlekete bunun tam iki misli olan 34 milyon lira ikraz etmiştir. Diğer on yedi milyon mevduattır.

Kendi nakit sermayesi 17 milyon olduğu halde 34 milyonluk plâsmandan yirmi milyondan çok fazlası çiftçi elindedir. Bankadan burada tafsil zemin olmıyan benim de bazı şikâyetlerim olabilir. Meselâ Bankanın cüzdânlarında uzun müddetli ve hatta temditli epey yekûnlar teşkil eden ticarî hesabı cari muameleleri olduğundan mühim şikâyetler işitiliyor. Bunlar tedricen ve bir sistem altında düzeltililebilir. Fakat ne olursa olsun bugünkü hakikate nazaran bu sermayeler birçok piyasalarımızda plâse edilmiş ve ticarete hareketlere esas olmuş demektir. Diğer bir arkadaşımızın teklifi veçhile Ziraat Bankasının yardımı yalnız çiftçiye munhasırdır diye bugünden bir madde yazarsak veyahut bu paranın piyasadan çekilmesi takdirinde fena vaziyetler hâsıl olabilir. Hatta bu takdirde tüccarın doğru veya yanlış bankadan almış oldukları hesabı carilere müsteniden giriştikleri muamelâtı ticariyede bir panik husulü ihtimalini bile düşündürürüm.

Bendenizce her iş için olduğu gibi eşası kaybetmemekle beraber tetkik edilen çareleri, günler, zamanlar şartlarına uyarak hudutları dahilinde tatbik etmekle iktifa etmelidir. İslah teşebbüsleri parlak ve sevilir bir iştir. Fakat günler icaplarına uygun ve tatbik içindir. Çerçevelenmiş, kadrolanmış fikirlerle hareket etmek memleket için çok büyük hayrı mucip olur. Son söz olarak arzedeceğim. Mütalealarını söylemiş olan arkadaşlarımızın fikirlerini ve söylenen sözlerin hepsini benim fikirlerimin aleyhinde de olsa lâakal kendi fikirlerim kadar kıymetli ve değerli buluyorum. Bunun aksi benim için hotbin bir nokta nazar takip etmek olur. Muhterem arkadaşların tetkik ve tahlilleri kıymetli olmakla beraber onları günler icabına uymıyan bir mahiyette zannediyorum. Bu fikirlerin düstur halinde programa geçmekten ise tatbikatında göz önünde bulundurulacak bir formüle rappedilmek üzere tekliflerin Lâyiha Encümenine havalesini münasip ve kâfi gibi mütalea ediyorum. Bunun kabulünü rica ederim (Alkışlar).

Vasif Bey (İzmir) — Muhterem arkadaşlar; itiraf ederim ki, vaktin geçikmesi dolaşısıyla tekrar söz söylemekliğim ruhi halet nokta nazarından o kadar doğru bir şey değildir. Fakat memleketin dört senelik icraat ve faaliyetini tesbit edecek olan bir memlekette bütün ümit ve emelinin tahakkuk sahasını gösterecek olan muhterem kongrenizin bu kadar mühim mevzular üzerinde sabır göstereceğini ve benim de o sabrı suüstimal etmiyeceğimi tebarüz ettirmek istiyorum. Şunu evvelâ ve her şeyden evvel sarih olarak ifade etmek mecburiyetindeyim ki Recep Beyin Hasan Fehmi Beyefendiden naklen söylediği bir esasın manasını anlamamışım.

Cümhuriyet Halk Fırkası programda yazdığı maddelerle kendi şerefini temin etmiştir. Ve bunları yapacaktır. Bunda şüpheye mahal yoktur. Ve bunları ayrı ayrı mütaleaya da hacet görmüyorum, sözü ne münasebetle ve kime karşı söylenmiştir, Bunu anlıyamadım. Cümhuriyet Halk Fırkasının çok sadık ve şuurlu bir azası olarak ben de kendileri kadar bilir ve derim ki Cümhuriyet Halk Fırkası yazdığı programile ve programdaki vaatlerine sadakatle memleketi daima saadet ve refaha götürmeğe çalışmış ve çalışacak bir firka'dır. Bunu bize ihtar etmek istediklerindeki maksadı anlamaktan âcizim.

Arkadaşlar; çok kıymetli bir dikkatle, Çanakkale ve İstanbul murahasası arkadaşlarımız bize memlekette ıstırap veren bir meseleyi iktisadiye var dediler. Ben bu mesele üzerinde söz söylerken çarei hal olarak hemen bugün kat'i tedbirler tesbit etmeğimizi teklif etmedim. Yalnız Fırkanın programında mevcut ve çok hayati bir meseleye temas eden bir maddeye lâzımgelen kıymeti vermeliğimizi arzettim ve programımızda da bir formül bulunmak üzere encümene havalesini teklif eyledim. Recep Bey bu meseleyi programa girecek kadar mühim görmüyorlar. Fakat bundan sonra gelecek maddeleri okuyacak olursanız programın sonlarında süngercilik ve balıkçılıktan bahsedildiğini görürsünüz, ben bu meseleler programa girmesin, bunlar mevzu bahs olunmasın demiyorum fakat köylünün ve dolayısıyla memleketin hayatı ile alakadar bir meseleye, buğday meselesine lâzımgelen ehemmiyet atfedilsin diyorum. Çünkü bu mesele yalnız iktisadi bir mesele değildir. Bunun için yalnız memleket istihsalât ve ihracatı zavıyei rü'yeti içerisinde tetkik edilmediğine kaniim, memleketimizdeki buğday meselesi memleketin içtimai ve siyasi vaziyeti üzerine icraye tesir eden bir meseledir. Bunu mükerreren ilân ettik. Hatta Büyük Şefimiz gayet yüksek bir nutkunda büyük bir belâgatle ifade etti, dedi ki: Bu memleketin efendisi köylüdür. Bunu ilân ederken nekadar mefharat duyuyorsak köylüye karşı vazifelerimiz de o kadar artar. Köylünün ıstırabına çareler aramak ve o çarelere Firka programımızda hiç olmazsa süngercilik ve balıkçılık kadar bir yer ayırmak vazifedir. Recep Beyefendi buyurdular ki mevzu bahs olan madde Ziraat Bankası meselesi idi. Arkadaşlar ne münasebetle bunu açtılar?.. Arkadaşlar, bu program içerisinde buğday itibarile başka bir madde yok ki o madde geldiği zaman bunu açalım. Her halde bu meseleyi burada ilân eden arkadaşlarımızın hakları vardır. Çünkü bundan sonra gelen maddelerde ziraate ait bir şey yoktur. Lûtfen mazur görşünler. Kongrede şekilperestliğe bu kadar kıymet vermesinler. Ziraat istihsalâtı ve zirai kredi ile ziraatin inkişafından bahseden bu madde okunduğu zaman bundan istifade ederek bugün en mühim bir meseleye temas ettik. Biraz evel arzettiğim vehile bu mesele hayati bir meseledir. Nerede ticarete ait kongreler aktolunmuş ise hazır bulunduğum zaman bütün dünya murahasaları yalnız buğday meselesinde saatlerce söz söylediler. Geçen sene bütün devletlerin iştirak ettiği bir kongrede bütün milletler murahasaları bu mesele ile çok alakadar oldular. Bütün dünyanın bu kadar hayati olarak telâkki ettiği bu meseleyi bizim kendi programımızda temasa bile lâyıq görmemekliğimiz bendenizce kat'iyyen doğru değildir. Böyle beynelmil el ehemmiyetli bir mesele tekrar ediyorum ki benim nazarımda bilhassa bu memleketin bütün bir hayatı meselesidir.

Bu, buğday, arpa fiatının tenezzülü meselesinin eğer önüne geçmezsek

memleketin bütün uzviyetini tahrip edecek bir vaziyet olabilir. Bu memlekette büyük sanayi yoktur. Eğer buhranı iktisadiden diğerlerine nazaran daha az mutazarrır olmuş isek bir polikültürün bu memlekette mevcut olduğuna atfetmeliyiz. Çok bahtiyarım. Bilhassa kendi dairei intihabiyemde bulunan tüzüm ve incir dünya buhranından müteessir olmamıştır. Bunun için memleketin mühim bir kısmı halep ayakta bulunabiliyor. Fakat bunu bertaraf edersek bu memleketin hayatiyetinin membaı doğrudan doğruya çiftçiliktir. Doğrudan doğruya köylünün müstahsil bir vaziyete girmesidir. Bunu temin edemezsek, bunu azim ve ihtimamla yapmazsak karşımızda yalnız iktisadî bir mesele görünmeyecek, memleketin doğrudan doğruya bünyesini sarsan bir vaziyet tahaddüs edecektir. Bunu programımıza koymakla Fırkamızın köylü ve çiftçi ile olan alâkasını bir daha tebarüz ettirmiş olacağız. Balıkcılık, süngercilik kadar bu meseleye de ehemmiyet verdiğimizizi ifade etmiş olacağız. Bunda ne zarar vardır, bilmiyorum. Bunu bir türlü anıyamadım. Eğer bugün burada bu vaziyete çaresiz olmak için bir arkadaşımızın söylediği gibi hükûmetin prim vermesi, diğer bir arkadaşımızın söylediği gibi bunun tahmil edilmesi gibi çareleri tetkik edersek ben de kaniim ki tehlikesiz bir yola girmiş oluruz. Bu tedbirleri derhal almak, Fırka kongremizin dört senesinde teşekkül edecek hükûmetlerimize ve Fırkamızın meclis grupuna direktif olarak vermek bizim vazifemizdir. Recep Beyefendi, diğer arkadaşlarımızın sözlerinden bahsederken; programımızda sınıf mücadelesini nehyediyoruz. Fakat bu tarzdaki mütalealar yeniden yaratılacak bir hava meydana getirebilir, mütaleasında bulundular. Bendeniz müstehliklere tahmil edelim gibi bir şey söylemedim. Fakat söz söyleyen bir arkadaşınız sıfatile hububat meselesi mevzubahs olduğu zaman Recep Beye derakap cevap vermek mecburiyetindeyim ki hiçbir zaman benim ve hatta zannederim ki diğer arkadaşlarımızın dahi hatırından amelenin ve işçinin zararına olarak çiftçiyi himaye etmek fikri geçmemiştir. Bunu bize kürsüden ve efkârı umumiye karşısında atfetmek hakkına malik değildir. Biz de bu Fırkanın çok samimi bir azası olarak memlekette sınıf mücadelesi yaratmamağa ahtetmiş adamlarız. Biz de bu memlekette işçi ve amelenin hukukunu muhafaza etmek isteyen adamlarız. Buğday meselesini, çiftçiyi ve köylüyü himaye edeceğimiz demek başka bir sınıfın aleyhinde bir mana ifade etmez. Recep Beyefendi bilmem bu manayı nereden çıkarmışlardır. Onu anlamıyorum. Benim maksadım programımızda bir küçük madde ile ki, şimdiden bunu tesbit etmiyorum, bilâhare encümünde tesbit edilsin. Kongremizin çiftçi ve köylü ile ve bilhassa bugünkü buğday ve hububat fiatları ile yakından temas ettiğini ve bunun için birçok tedbirler alacağını ifade etmesini teklif ediyorum.

Küçük bir madde bu maksadı ifade eder. Ve bu suretle Fırka grubu keñali dikkatle büyük kongrenizin direktifile hareket eder. Bunu bir temenni değil, doğrudan doğruya programa girecek bir esas madde olarak teklif etmekteyim. Binaenaleyh bu teklifimin Lâyiha Encümenine değil Program ve Nizamname Encümenine havale edilmesini talep ederim.

Ziraat Bankası meselesinde bu maddenin bu maksadı temin edeceğini ve binaenaleyh artık yapılacak bir şey olmadığını söylediler.

Fakat buna rağmen söz söylemekten maksadım, şunu isteyeceğim ki bilhassa heyeti celilenizden ilham alarak Ziraat Bankasının elden geldiği

kadar ve çok çabuk faaliyetini ziraî sahada temin ve o fikrin mazharı tasvîp olduğunu bu kürsüden ifade edelim. Çünkü arkadaşlar bu söz nakarat olarak tekrar edilmiştir. Fakat maalesef geçen seneye kadar faaliyet sahasında, hakikat sahasında bütün Ziraat Bankası kongrelerinde tekrar edilmiştir, buna rağmen hakikat başka surette tecelli etmiştir.

Ticarî muamelede fazla ihtimam ve dikkat göstermiştir. Çiftçilere ve köylülerimize kredi vermek hususunda azim dikkat gösterilmemiştir. Bu nokta üzerinde çok tafsilât verebilirim. Çünkü çok tetkikat yapmışım. Fakat ne heyeti aliyenizi tasdi etmek istiyorum, ne de benim için ve bütün memleket için çok kıymetli bir müessesesi maliye üzerinde fazla teferruata girerek söz söylemek istiyorum. Fakat eğer heyeti aliye ısrar ederse istatistiklerle yarın zatı âlinize ispat edebilirim ki iki sene evveline kadar daha çok ticarî muameleyle ehemmiyet verilmiştir.

Binaenaleyh bu maddeyi koymakla beraber yine kongrenin bir muarahhası olarak burada bunu tebarüz ettirmekte bir faide ve lüzum telâkki ettim. Yoksa Recep Beyefendinin zannettiği veçhile başka bir sahaya meseleyi götürmek maksadım değildir. Eğer maksadım bu olsaydı bu maddeyi daha başka türlü arz edebilirdim. Heyeti celilenizden ilham alarak Ziraat Bankasının bundan sonra çiftçilere ikrazat hususuna çok dikkat etmesini ve umumî mesaisini, faaliyetini zürraa hasretmesini talep etmek istedim. Maruzatım bundan ibarettir.

Recep Bey (Kütahya) — Benim çok aziz ve kıymetli arkadaşım Vasıf Bey şimdiki konuşması esnasında bir küçük noktaya dikkat etmiş olsalardı hakikaten memlekette en mühim meselelerin dostlar lisanında nasıl konuşulacağını gösteren bir misal vermiş olurlardı. Bu, benim gibi kendisi ile uzun seneler, dostluk, arkadaşlık etmiş ve bundan sonra da ömürlerini bu dostlukla geçirecek olan insanlar arasında ciddî ve mühim devlet işlerinin nekadar iyi görüşülmüş olduğuna ve görüşülmesi lâzımgeldiğine bir nümune olurdu. Kıymetli arkadaşımın konuşma tarzında takip ettiği sistemi, hepimizin her zaman için müşterek ve mühim meselesi olma üzere tebarüz ettirmek lâzımdır. Arkadaşım benimle şahsî konuştu. Biz arkadaşlar biribirimizle bu memleketin daha bunun gibi ve daha mühim pek çok meselelerini mütemadiyen aramızda konuşacağız. Fakat konuşma tarzımız öyle olmalıdır ki mevzubahs mesele, meclisin veya kongrenin, ekseriyetinin kararı ile halledildikten sonra birimizin sözleri beşerî telâkkiler icabı diğerimizin gönlünde ve kalbinde acı bir iz ve his bırakmasın.

Aziz arkadaşlarım, Vasıf gibi aziz arkadaşların ağzından çıkan sözler zâhiren hararetili olsa dahi bunlar bende hiçbir vakit derin ve acı itiba bırakmazlar. Yalnız sözlerinde mevcut tarzlar, benim gibi bunları gayri şahsî olarak telâkki etmeyecek herhangi bir başkası dinlediği zaman iki samimî arkadaş arasında gayritabii hislerin mevcut olduğu zannını uyandıracak şekilde idi. Ben aziz arkadaşımın bunu ehemmiyetle hatırlatarak bir dikkat noktası olarak göstermek isterim. Fakat aynı zamanda kendisine derhal vadedirim ki benden böyle bir hareket sadır olduğu zaman aynı şekilde ikaz ve ihtarı benden esirgemezse memnun olacağım ve bu sözlerini hüsnü telâkki edeceğim. Bu münasebetle hepimiz için dinlenmesi faydalı olacağını sandığım bir fikrimi söylüyeyim. Aziz arkadaşlarım. Cumhuriyet Halk Fırkası mensupları arasındaki sevgi, samimiyet

ve merbutiyet hisleri bu memleketin mesnedi ve mütekâsıdır. Bu hislerin sade bozulması değil bozuk görünmesi ve bozulmak istidadi göstermesi bile zararlılara sebep olur... Şimdi Vasıf Beyefendinin fikirlerine geleyim: Söylediğim sözleri tekrar etmeyeceğim. Yalnız temas etmediğim noktalar hakkındaki fikirleri hakkında kısa maruzatta bulunacağım. Evvelâ (şeref) meselesi... Bizim lisanımızda şeref kelimesi hassas bir kelimedir. Bu kelime kullanıldığı zaman dikkat edilmezse ifadenin tarzı cereyanına göre lehte veya aleyhte müspet veya menfi her halde keskin bir mana ifade eder. Ben o kelimeyi bir noktai nazarımı izah ederken Fırkamızın, yapacağı işler hakkında söylediklerini tuttuğunu ifade ederken kullanmışım.

Fırkamız, hayalâta kapılmaz, söylediğini yapar, sözünü tutar demişim. Bütün sözlerimizi dinliyen mühterem heyetinizi bu meselede âdil hakem tutarım, (Bravo sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar ikinci suitefehüm noktasını arzedelim. (Türkiyenin köylü efendidir). Ben köylümüz hakkında bilmukabele bu büyük sözün tekrarına sebep teşkil edecek bir şey söylemedim.

Bunu söyleyen büyük ağzın, bunu düşünen büyük başın o esnada tasavvur ettiği ve bugün düşündüğü şeyleri tefsir etmeği kendi hakkım sırasında görmediğim için bu bapta yeni bir şey söylemeyeceğim. Fakat ben de aynı düsturu hak tanıyan bir insanım.

Arkadaşlar; şimdî sünger ve balık meselesine geçiyorum:

Sünger, balık meselesi verdiğimiz program profesinde niçin süngerden bahsedilmiş te buğdaydan bahsedilmemiştir, diyorlar. Programda gerçi bunun adı buğdaydır diye yazılı bir şey yoktur. Fakat programın iktisat kısmını terkip eden fennî isimler ve tabirlerinin altını kazığımız zaman orada buğdayın da ismi ve resmi mevcut olduğu görülüyor amma programda sünger ve balık ismi geçiyorsa bunun başka sebebi vardır. Sünger ve balık bizim memleketimizde ihmal edilmiş servet membalarıdır. Ben bu hükümetin teşekkülüne dahil olduğum halde yakın zamana kadar benim zihnimde böyle bir servet membaı tebarüz etmiş değildi. Hakikati söylüyorum. Bu servet membaını işletmeğe müntehi bir zihniyeti Cümhuriyet Halk Fırkasına vermek gayretidir ki bunun kısa bir cümle halinde programa konmasına sebep olmuştur. Yoksa bunu kaydetmek süngeri buğdaydan üstün görmek zihniyetinden mütevellit değildir. Dikkat edilirse programın iktisat kısmının başından son kelimesine kadar her yerinde bütün memleket mahsullerini kıymetli kılacak tedbirler düşünöldüğü görülür. Sonra mühterem arkadaşım müstahsilin mahsulü kıymetlendirmek için külfeti müstehtliklere tevzi noktai nazarında da benimle hemfikir değildir. Tabii fikirlerde ihtilâf olabilir amma diğer söz söyleyen arkadaşların fikirleri de aynı olduğunu söylüyorlar. Bu arkadaşlar kendi fikirlerine uyar mı onu bilmiyorum. Eğer bunu ifade buyurmadan diğer arkadaşlarla görüşmüşlerse vaziyet tabii öyledir.

Vasıf Bey (İzmir) — Arkadaşlar ; (gürültüler kâfidir sesleri). Müsaade buyurun da bir iki kelime söyleyeyim. (Gürültüler, kâfidir sesleri). Çok güzel, bravo.

Müzakere kâfi sesleri.

Reis — Müzakerenin kifayetini reyinize arzedeceğim. Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Etmeyenler. Müzakere kâfi görölmüştür. Takrirler vardır.

YÜKSEK REİSLİĞE

Ṭadil için verilen takrirlerin bir temenni formülünde toplanması için bunların Lâyiha Encümenine havalesini ve program maddesinin reye konmasını arz ve teklif eylerim.

Kütahya Meb'usu
Recep

KONGRE YÜKSEK RİYASETİNE

Programın dördüncü fıkrasında Ziraat Bankası iskonto fiatlarının tenzili ve Ziraat Bankasının munhasıran ziraî ikrazatla meşgul olması hususatının ilâvesini teklif eylerim.

İstanbul
Sad'iddin Rıza

YÜKSEK RİYASETE

Dördüncü maddede Ziraat Bankası faaliyetinin (daha ziyade) ziraî sahaya inhisarı tabiri yerine (munhasıran) ziraî sahaya hasrî şeklinde tashihini teklif ederim Efendim.

Denizli Murahhası
Dr. Ali Rıza

Müzakere kâfidir. Mesele tenevvür etmiştir. 4 üncü maddede Ziraat Bankasının çiftçilere mümkün olduğu kadar yardım etmesini temin edecek hüküm mevcut idüğünden maddenin aynen reye vaz'ını arz ve teklif eylerim.

Yozgat Meb'usu
A. Hamdi

BÜYÜK KONGRE YÜKSEK REİSLİĞİNE

Efendim;

1 — Mahsulâtımızın tezyit ve ıslahında ve satışını teshilde müstahsilere en fazla müfit olacak şüphe yok ki kooperatif teşkilâttır. Kooperatiflerin matlup neticeye varabilmeleri ise kuvvetli olmalarına ve iyi idare edilmelerine tâbidir. Bu hususta en ziyade müessir olacak kooperatif birlikleridir. Bu sebeple programın iktisadî kısmının 4 üncü maddesine (ve birlikleri) kelimelerinin ilâvesini.

2 — Sanayimizin inkişafı daha ziyade iptidai maddeleri dahilden tedarik edilen kısımlarında bekleneceğine nazaran programın iktisada ait faslının beşinci maddesinin nihayetine (bilhassa iptidai maddelerimizin ıslah ve imali teşvik ve himaye olunacaktır) fıkrasının konulmasını arz ve teklif eylerim Efendim. 13/5/1931

Kocaeli Mümessili
A. Asım

CÜMHURİYET HALK FIRKASI BÜYÜK KONGRESİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

İktisat faslının dördüncü maddesi nihayetine (zahire fiatlarının istihsal masraflarile ahenktar olmasına çalışılacaktır) ibaresinin ilâvesini istirham eylerim.

Çanakkale Mümessili
Veli

FIRKA RİYASETİ MUHTEREMESİNE

Müzakerenin kifayetinin reye konmasını ve maddenin encümene havalesini teklif eylerim.

Yozgat
S. Sırrı

YÜKSEK REİSLİĞE

4 üncü maddeye (buhranı ziraî zail oluncuya kadar hububatın Devlet Demiyollarile meccanen nakli) cümlesinin ilâve edilmesini teklif ederim.

Aydın
Tahsin

YÜKSEK REİSLİĞE

Fırka programının Fırkamızın buğday ve hububat meselesile alâkasını gösterecek bir maddenin tesbiti için keyfiyetin Nizamname ve Program Encümenine havalesini arz ve teklif eylerim.

İzmir Meb'usu
H. Vasıf

YÜKSEK RİYASETE

Mesele kâfi derecede konuşulmuştur. Zürraa fazla yardım için maddeye bir formül ilâvesinin encümene havalesi.

Gazi Ayıntap
Ahmet Muhtar

Reis — Recep Beyin takririni reyinize arz ediyorum. Kabul edenler, etmiyenler, kabul edilmiştir. Bu teklifler temenni mahiyetinde addolunarak Lâyiha Encümenine verilecektir. Şimdi ondan ayrı olarak programdaki dördüncü madde müstakillen reye konacaktır.

Programdaki dördüncü maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmiyenler.. Dördüncü madde kabul olunmuştur.

4 — Çiftçimizi kredi ve istihsal kooperatifleri gibi iktisadî teşekküllere mazhar etmek ve bu teşekkülleri terakki ve tekâmül ettirmek gayedir. Büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin ziraî kredileri rehin mukabili temin olunacaktır. Ziraî kredinin ana müessesesi olan Ziraat Bankamızı kanunî murakabe altında bulunduracak surette sahiplendirmek ve faaliyetini daha ziyade ziraî sahada teksif etmek tedbiri alınacaktır. Bankanın sermayesini ziraî hareket ve faaliyetlerin inkişafını temin edecek kıymete çıkarmak, esaslı çalışma mevzuumuz olacaktır.

Şimdi saat yirmiyi çeyrek geçiyor. Saat yirmi iki buçukta toplanmak üzere celseyi tatil ediyorum.

Kapanma saati 20,15

DÖRDÜNCÜ CELSE

AÇILMA SAATİ: 22,30

Reis — *İsmet Paşa Hazretleri*

Kâtipler: *Ruşen Eşref Bey (Afyon Karahisar)*

Reis — Celse açıldı. Üçüncü kısım iktisat beşinci maddededeyiz. Beşinci madde okunacaktır.

Beşinci madde okundu:

5 — Küçük san'atler erbabını ve esnafı müşküller ve zaafılardan kurtarmak ve onları daha kuvvetli, emniyetli bir vaziyete koymak ve onlara kredi müesseseleri yaratmak düşündüğümüz esaslı noktalardandır. Küçük ve büyük sanayi, iptidal madde müstahsillerinin menfaatlerinde uygun himayeye nail olacaktırlar.

Milliyetçi türk amelesi ve işçilerinin hayat ve haklarını ve menfaatlerini göz önünde tutacağız. Sây ile sermaye arasında ahenk tesisi ve bir iş kanunu ile ihtiyaca kâfi hükümlerin vaz'ı Fırkanın mühim işleri arasında görülür.

Sanayi ve Maadin Bankasını hareketli bir sermaye ile teşhiz etmek aslı düşüncelerimizdendir.

Hasan Vasıf Bey (İstanbul)— Bu maddenin mevzuu işçilerin hayatına ve esnafın mukadderatına taallük ediyor. Ve bu da Fırkamızın bunlar hakkında alâkasını gösteriyor. Bundan dolayı bu alâkayı bütün erbabı sanayi namına şükranla telâkki eder ve neticelerine intizar ederiz. Yalnız bu madde de bazı fıkraları ve meselâ esnafı müşküllattan kurtarmak gibi büyük vaatleri havidir. Bu vaatler pek umumî ve mühimdir. Fakat acaba programda tafsilât kabil değildir. Yalnız aşağıda bir madde görüyoruz ki Sanayi ve Maadin Bankasının hareketli bir sermaye ile teşhiz edilmesi hakkında bir vaat vardır. Bu en kat'î ve kuvvetli bir vaittir. Çünkü sermaye meselesi çok mühim bir meseledir. Avrupada en büyük sanayi inkişafına ve kuvvetlenmesine saik sermayedir. Memleketimizdeki sanayi inkişafına ve kuvvetlenmesine saik sermayenin noksanlığındandır. San'at ve sermayenin ehemmiyetini takdir eden Fırkamızın Sanayi ve Maadin Bankasını böyle kuvvetli sermaye ile teşhiz etmesi elbette bir fali hayırdır. Fakat acaba bütün memleket sanayiini yükseltecek bir amil olacak mıdır. Çünkü Sanayi ve Maadin Bankası mevcut olduğu halde bütün sanayi bundan istifade edemiyor. Sanayi erbabına büyük vaatler yapan bu maddenin asıl tabiki Bankanın sermaye ile teşhiz edilmesidir. Fakat Sanayi Bankası şimdîye kadar tuttuğu hattı harekette yalnız kendi sanayiini ve kendi fabrikalarını düşünüyor. Diğer sanayi veya fabrikalarla alâkadar olmuyor. Acaba yalnız kendi fabrikalarile memleketin ihtiyacını temin edebilecek midir?. Sanayide sermayenin ne büyük rol oynadığı malûmdur. Fakat Sanayi ve Maadin Bankasının doğrudan doğruya fabrika yapması ile bu mesele halledilmiş olmayacaktır. Bunu bir misal ile göstermek için Ziraat Bankasını ele alalım. Ziraatın yükselmesi için Ziraat Bankası nasıl bilfiil ziraat yapmağı hiçbir vakit hatır ve

hayaline getirmiyorsa Sanayi Bankasının da böyle düşünmesi lâzımgelir. Fakat Sanayi ve Maadin Bankası buna zıt olarak doğrudan doğruya kendine fabrikalar yapıyor ve bu suretle erbabı sanayie hiçbir faydası olmıyacaktır. Çünkü Sanayi ve Maadin Bankası doğrudan doğruya esnafa rakip bir vaziyete giriyor. Bunun için Ziraat Bankasının nasıl doğrudan doğruya çiftçilik yapması hatır ve hayalinden geçmıyorsa Sanayi ve Maadin Bankasının da sanayi erbabını finanse etmesi daha büyük bir tesir icra edecektir. Fakat bugün Sanayi ve Maadin Bankası fabrikaları vasıtasile esnafa rakip kaldıkça erbabı sanayi bundan büyük bir zarar görmekte devam edecektir. Evet bazı sanayi teşebbüsleri vardır ki bunlar büyük sermayelere mütevakkıftır. Bu gibi büyük işlere Sanayi ve Maadin Bankasının teşebbüs etmesi doğru olabilir. Fakat en küçük teşebbüslere kadar Sanayi ve Maadin Bankasının girişmesi muvafık değildir. Meselâ: bir çift kundura için bile sipariş alıyor. Halbuki kunduracı esnafı vergi veriyor. Sanayi Bankasının Beykoz Kundura Fabrikası her türlü vergiden muaftır. Eğer Sanayi Bankasına verilecek olan bu sermaye yine bu şekilde devam edecek olursa bu madde de küçük sanayi erbabına vait edilmiş olan himayetlerle tamamen zıt bir şey olacaktır. Acaba kabil değil midir ki; eğer bu maddede Sanayi Bankası alacağı bu sermayeleri küçük sanayi erbabının teşebbüslerine yardım etsin de onlarla rekabet mevkiine girmesin. Bunun yeri burada değildi, yukarda bir madde geçmişti, fakat sırası gelmişken söyleyiverdim. Bu da devleti.. iktisadî sahalarda filen alâkadar olmasıdır. Rakip bir vaziyette devlet teşebbüslerine girecek olursa ondan fayda yerine çok zarar husule gelir. Çünkü küçük sanayi erbabı Sanayi ve Maadin Bankasının bu rekabetinden çok müteessir olmaktadır ve bundan çok büyük zarar görmektedir. Bunun için bu madde ile Sanayi Bankasına yapılacak yardım, doğrudan doğruya küçük sanayi erbabını (Finanse) etmesini bütün sanayi erbabı temenni eder.

Mustafa Şeref Bey (Burdur) — Efendim; Vasif Beyefendi izahatında bilhassa icra kısmına temas etti. Program malûmu âliniz kongre direktiflerini ihtiva eder. Her direktif prensip ve kaide şeklinde formüle edilir. O prensip ve kaidenin tatbikatı kongrenin bilâhare icra makamına bıraktığı kimselere aittir. Onlar için icraata ait hudutlar da tesbit edilecek olursa icrada bulunanların icra tatbikatındaki mes'ullerinin üstünde tesir yapılmış olur. Eğer icraya ait bazı formülleri programa ithal edecek olursak icra edeceklerin mes'uliyeti onu programa ithal eden kongreye geçmiş olur. Bu itibarla program müzakeresinde mümkün olduğu kadar icraya ait formülleri koymamağa gayret etmek lâzımgelir. Bunu arzettikten sonra Vasif Beyefendinin Sanayi ve Maadin Bankası hakkında beyan ettikleri noktai nazarı buradaki ibare itibarile teşrih etmek istiyorum:

Buradaki ibarede Sanayi ve Maadin Bankasının bundan böyle bu program çıktıktan sonra dahi fabrikalar açarak hususi teşebbüs ashabile rekabet haline gireceğini ifade eder bir kelime yoktur. Filhakika bugün Sanayi ve Maadin Bankasının idaresinde birkaç fabrika bulunmaktadır. Sanayi ve Maadin Bankasının idaresinde bulunan bu fabrikalar, Sanayi ve Maadin Bankasının tarihinden ilerigelmektedir. Esas itibarile herhangi bir suret ve sebeple devletin eline geçmiş olan fabrika Sanayi ve Maadin Bankasına devredilmiştir. Fakat aynı zamanda bu bankanın kanununda bir an evvel ve imkân bulunduğu takdirde bu fabrikalar ano-

nim şirketi haline kalbedilecek hususî müessesat meyanına ithal olunacaktır diye bir hüküm vardır. Bu hükmün tatbikına devam edilmektedir.

Malûmu âliniz, kanunların her hükmü muhakkak suretine imkânla tatbik edilebilir. Filhakika elde bulunan fabrikaları anonim şirketine kalbederek hususî müessese sınıfına geçirmeği kanun emrediyor. Fakat, anonim şirketi haline kalbetmek demek hisse satarak onları satmak demektir. Elde bulunan üç fabrikadan birisinin hisseleri çıkarılmış fakat satılmadığından Sanayi ve Maadin Bankasının kasasında banka namına kalmıştır. Bu program, zaten yeniden fabrika inşasına müsait bir nokta ihtiva etmediği gibi zaten Sanayi ve Maadin Bankasının kanununda da elde bulunan müesseseleri hususî müesseseler haline kalbetmek vardır. Bu nokta üzerinde yüründükçe birkaç sene sonra elde bulunan fabrikaların hepsi hususî müessese haline geçecektir. Bu itibarla Vasif Beyin o noktadaki endişelerine mahal yoktur. Programın bir maddesinde devletin fiil olarak iktisadî hayat ile âlâkadar olacağını, acaba hususî teşebbüs erbabilere rekabet sahasına gelecek midir diye tafsil ettiler.

Malûmu âliniz Fırkanın iktisadiyattaki noktai nazarı devletçi olmaktadır. Devletçi olmak demek kendisi bizzat ticaret hayatına, istihsal hayatına girerek kazanmak gayesini takip etmek demek değildir. Devletçilik tanzim eder, murakabe eder, himaye eder, teftiş eder. İcabında amme hizmeti şeklinde bizzat idare eder. Murakabe etmek, teftiş etmek, himaye etmek, tanzim etmek teşebbüsü şahsî esasile devletçilik esasında teşebbüsü şahsîyi esas olarak kabul ederek bizzat idare ettiği hususî müesseseler üzerinde ancak amme hizmeti şeklinde yani bir temettü kastetmeksizin müşterek menfaatleri istihsal etmek ve o menfaatleri o hususî teşebbüse bıraktığımız takdirde vatandaşların bir kısmı diğlerinin nefine çalışmakla müntehi olabilir. Yahut o mevzuu teşkil eden hizmet lâyıkile istihsal olunamaz. Buna mâni olmak için veyahut lâyıkile elde etmek için amme hizmeti şeklinde onu idare eder, devletçilik bu şekilde olduğuna göre bilfiil iktisadî hayatı âlâkadar etmekte ancak bu çerçevede dahilinde bir mana ifade eder. Vasif Beyefendinin gerek Sanayi ve Maadin Bankası hakkında izhar ettikleri endişe, gerek o formülün bilfiil iktisadî hayatı âlâkadar etmesi, hiçbir suretle hususî teşebbüs ile devletin rekabet haline geçmesi herhangi bir prensip ifade etmemektedir. O itibarla gösterilecek bir endişeye mahal yoktur. Sanayi ve Maadin Bankası hususunda düşünülen de hakikaten kendilerinin düşündükleri gibidir. Bir an evvel bunun kredi bankacılık kısmını ile müessesat kısmını birbirinden ayırmak ve müessesat kısmını hususî fabrikalar sınıfına ithal etmek gördükleri mahzuru bertaraf etmektedir. O mahzur ki; bugün sermayesile teşekkül etmiş (kontranuar) altında hususî müessesatla rekabet etmek vaziyetindedir. Onu da bertaraf etmeği, zaten Fırkanın bu formülü istihdaf etmektedir. Oraya doğru da bizzarure gidilecektir.

Reis — Söz istiyen var mı Efendim ?

Naci Paşa (Cebelibereket) — Efendim; beşinci maddenin beşinci satırında "iptidai madde müstahsillerinin menfaatine de uygun," cümlesi "iptidai madde müstahsillerinin menfaatine de uygum," olacaktır.

Reis — Başka söz istiyen var mı? Bir teklif takriri var mı? (Yok sesleri) Maddeyi reyinize arz ediyorum. Beşinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Beşinci madde kabul olunmuştur.

(Kabul edilen şekil)

5 — Küçük sanatler erbabını ve esnafı müşkülle ve zaaf-lardan kurtarmak ve onları daha kuvvetli, emniyetli bir vaziyete koymak ve onlara kredi müesseseleri yaratmak dü-şündüğümüz esaslı noktalardandır. Küçük ve büyük sanayi, iptidai madde müstahsillerinin menfaatlerine de uygun hima-ye nail olacaklardır.

Milliyetçi Türk amelesi ve işçilerinin hayat ve haklarını ve menfaatlerini göz önünde tutacağız. Sây ile sermaye ara-sında ahenk tesisi ve bir iş kanunu ile ihtiyaca kâfi hüküm-lerin vaz'ı, Fırkanın mühim işleri arasında görülür. Sanayi ve Maadin Bankasını hareketli bir sermaye ile teçhiz etmek aslı düşüncelerimizdendir.

(Altıncı madde okundu).

6 — Memleketin inkişafında bütün ticaret faaliyeleri mü-himdir. Normal çalışan ve tekniğe istinat eden sermaye sa-hipleri teşvik ve himayeye lâyıktır.

Reis — Söz isteyen var mı? Maddeyi reyinize arz ediyorum. Altıncı mad-deyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Altıncı madde kabul olunmuştur.

(Yedinci madde okundu).

7 — Haricî ticaretimizin tanzimi başlıca işimizdir. Bu hu-susta ticaret erbabının faaliyetini semereli kılacağız. Millî mahsulât ve mamulâtımızın revaçlarını teshil, şöhretlerini muhafaza ve ihraçlarını temin tedbirleriyle yakından alâkadar olacağız.

Reis — Söz isteyen var mı? Maddeyi reyinize arz ediyorum. Yedinci maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Yedinci madde kabul olunmuştur.

(Sekizinci madde okundu).

8 — Vatan servet membarları olan ormanları ve madenle-ri işletmek ve bu suretle istikbalimizi açmak ve aydınlatmak için yapılabilecek olan her tedbire tevessül olunacaktır.

Ries — Reyinize arz ediyorum kabul edenler el kaldırsın. Sekizinci madde kabul edilmiştir.

(Dokuzuncu madde okundu).

9 — Nafta işlerimiz her şubesinde amelî ve verimli bir tatbik prog-ramına tevfikân takip olunacaktır. Bu işlerden büyük feyiz ve kuvvet vasıtası olan demiryolu inşaatına devam edeceğiz.

Limanlar inşaatına münasip zamanlarda başlamak lüzumu göz önün-de tutulacaktır.

Vilâyet şoseleri üzerinde çalışmakla beraber memleketi bağliyan iyi ve fennî köprülere ve şose şebekesine kavuşmak için amelî bir program tatbik olunacaktır.

İktisadî maksatlara vefa edecek bir büyük su işi idealimizdir. Küçük su işlerimizi başarmak ilk hedeflerimizdendir.

Mersin Murahhası Muhtar Bey — Efendim; limanlar inşaatına taallük eden fıkrada müphemiyet görüyorum. Limanlar inşaatı münasip zaman-

larda, diyor. Bu münasip zaman kelimesinden maksat nedir? Mersin limanının on senedir inşa edileceğini işitiyorum. Fırka programlarına girmişti (Para olduğu zaman sesleri). Gazi Hazretlerinin beyannamelerinde zikir buyurdukları şekilde bir kelime ilâvesini rica ediyorum. Ereğli, Samsun, Mersin limanlarının da inşasına gireceğimiz mesai devresinin münasip zamanlarında başlanacaktır, fıkrasının ilâvesini teklif ediyorum.

Reis — Söz isteyen var mı ?

Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane) — Efendim; münasip zamandan ne murat edildiğini soruyorlar. Bunun manası çok açıktır. İmkânı malî ve maddîdir. Fakat Fırka programında tasrihan zikrediliyor. Bunun için çare arıyoruz, arıyacağız ve bulacağız. Liman inşasında bendeniz hususî olarak yalnız Mersin limanından bahsetmiyeceğim. Türkiyenin birinci derecede haizi ehemmiyet limanları bir değil, birkaç tanedir. Mersin limanı da onlardan biridir.

Fakat liman inşası alelâde, bir köprü inşası, bir yol inşası kadar basit değildir. Çok azım sermayeye tevakkuf eden bu iş bilhassa liman inşası üzerinde Fırkanın ehemmiyetle düşündüğü ve tevakkuf ettiği ve bunun için istihzaratta bulunduğunu kaydediliyor. Fakat yarın başlayacağım, öbür gün başlayacağım dinebilmesi daha ziyade icra işi olmakla beraber eğer bugün, bu sene başlanması için imkânı maddî olduğuna kanaat edilse idi programa da daha kat'iyetle taahhüdü tazammun edecek bir fırka konulabilirdi. Yalnız liman işinin ehemmiyetinden ve bunun Fırkaca prensip ittihaz edildiğinden bahsedilmesindeki maksat ta icra heyetine bunun vesait ve çaresinin taharrisi için bir veçhe ve bir direktif vermiş olmaktır. Binaenaleyh bundan daha vazih bir taahhüt alamayız. Alırsak çok ciddi olmaz. Binaenaleyh işin ehemmiyetini lüzumu kadar tebarüt ettirmiş olduk. Biraz daha sabretmemiz lâzımgeleneği kanaatindeyim.

Reis — söz isteyen var mı? (Hayır sesleri) Bir tekrar vardır **okunacak.**

YÜKSEK REİSLİÇE

Ereğli, Samsun, Mersin limanlarının da inşasına gireceğimiz mesai devresinin münasip zamanlarında başlanacaktır fıkrasının 9 uncu maddeye ilâvesini teklif ederim.

Mersin Mümessili
Doktor Ahmet Muhtar

(Mersin Doktor Muhtar Beyin tavrı okundu)

Reis — Tavrı reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Tavrı kabul olunmamıştır.

Dokuzuncu maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Dokuzuncu madde kabul edilmiştir.

(Kabul edilen şekil)

9 — Nafia işlerimiz her şubesinde amelî ve verimli bir tabii programına tevfikân takip olunacaktır. Bu işlerden büyük feyiz ve kuvvet vasıtası olan demiryolu inşaatına devam edeceğiz.

Limanlar inşaatına münasip zamanlarda başlamak lüzumu göz önünde tutulacaktır.

Vilâyet şoseleri üzerinde çalışmakla beraber memleketi bağliyan iyi ve fennî köprülere ve şose şebekesine kavuşmak için amelî bir program tatbik olunacaktır.

İktisadî maksatlara vefa edecek bir büyük su işi idealimizdir. Küçük su işlerimizi başarmak ilk hedeflerimizdendir.

(Onuncu madde okundu)

10 — Kara, deniz, hava nakliyeciliğinin tanzim ve inkişafına çalışacağız.

Reis — Onuncu maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir. (On birinci madde okundu)

11 — Hayvancılığın teşvikine ve hayvanlarımızın ıslahına ve çoğaltılmasına çalışılacaktır.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. On birinci madde kabul olunmuştur.

(On ikinci madde okundu)

12 — Balıkçılığa ve süngerciliğe ehemmiyet vereceğiz.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul olunmuştur.

(On üçüncü madde okundu)

13 — İktisadî mülâhazalarımızda herhangi vekâlet ve makamlara taallük eden bütün devlet işlerinin millî iktisat noktai nazarından mutlak kârlı ve faydalı olması kaidesini umumiyetle esas tutarız. Eskiden kalmış kanunların ve usullerin zamanla bu noktadan ıslahına ehemmiyet veriyoruz.

Reis — On üçüncü maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. On üçüncü madde kabul olunmuştur.

DÖRDÜNCÜ KISIM

MALİYE

(Birinci madde okundu)

1 — Fırkamızca devamlı ve hakikî tevazüne müstenit bütçe fikri maliyede esastır.

Reis — Söz istiyen var mı? yoktur. Maliye kısmının birinci maddesini kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(İkinci madde okundu)

2 — Vergi matrahlarını mümkün olduğu kadar safi irat esaslarına irca hedefimiz olmakla beraber mevcut vergi kanunlarımızı amelî ve tatbikî bir itina ile ve milletin tediyeye kabiliyetini istihfaf etmeyen bir zihniyetle tekâmül ettirmek hususundaki mesaiye devam olunacaktır.

Reis — Söz istiyen var mı? Maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Üçüncü madde okundu)

3 — Gümrük tarifelerini ve muamelelerini milletin iktisadî menfaatlerine daha uygun şekillere koymağa çalışmak ehemmiyet verdiğimiz hususlardandır.

Reis — Söz istiyen var mı? Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

BEŞİNCİ KISIM

MİLLÎ TALİM VE TERBİYE

(Birinci madde okundu).

1 — Millî talim ve terbiyede esas düsturlarımız şunlardır:

A) Maarif siyasetimizde temeltâşı, cehlî izalesidir. Maarifimizde hergün nisbeten daha fazla çocuk ve vatandaş okutacak ve yetiştirecek bir program takip olunmalıdır.

B) Kuvvetli cümhuriyetçi, milliyetçi ve lâik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburi ihtimam noktasıdır. Türk milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Türkiye Devletine hürmet etmek ve ettirmek hassası bir vazife olarak telkin olunur.

C) Fikrî olduğu gibi bedenî inkişafa da ehemmiyet vermek ve bil-hassa millî seciyeyi derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak büyük emeldir.

D) Terbiye ve tadrise takip edilen usul, bilgiyi vatandaş için maddî hayatta muvaffak olmayı temin eden bir cihaz haline getirmektir.

E) Terbiye her türlü hurafeli ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, millî ve vatanperver olmalıdır.

F) Her tahsil ve terbiye müessesesinde talebenin teşebbüs kabiliyetini kırmamağa şefkat ve nüvazişle itina etmekle beraber onları hayatta kusurlu olmaktan vikaye için ciddi bir intizam ve inzibata ve samimî ahlâk telâkkisine alıştırmak mühim olduğu kanaatindeyiz.

G) Fırkamız, vatandaşların, Türkün derin tarihini bilmesine fevkalâde ehemmiyet verir. Bu bilgi Türkün kabiliyet ve kudretini, nefesine itimat hislerini ve millî varlık için zarar verecek her cereyan önünde yıkılmaz mukavemetini besliyen mukaddes bir cevherdir.

Reis — Söz isteyen var mı?

Naim Hazım Bey(Konya) — (E) fıkrasının daha vazih bir şekle vaz'ını istiyorum ve bir takrir veriyorum; evvelâ, hurafeli denemez, doğru bir ifade değildir. Sonra başta her kelimesi burada sarf kavaidine mugayirdir. Sonra uzak, üstün, millî kelimeleri virgüllerle birbirlerine bağlanmıştır. Halbuki (ve) ile ayrılması lâzımdır. Sonra aşağıda vatanperver vardır. Terbiye vatanperver olamaz, onun için millî ve vatanî şekilde olursa daha muvahlık olur.

Reis — Hilmi Beyin taktıriri var okunacak.

YÜKSEK REİSLİĞE

A fıkrasının sonunda (takip olunmalıdır) yerine (takip olunacaktır) tabirinin konulmasını teklif ederim.

Malatya Meb'usu
Dr. Hilmi

Reis — Bir taktırir daha vardır Efendim, okunacaktır.

YÜKSEK RİYASETE

E fıkrası şu şekilde olmalıdır :

Terbiye, her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak ve üstün, millî ve vatânî olmalıdır.

Konya
Naim Hazım

Mazbata Muharriri Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim; A fıkrasındaki (takip olunmalıdır) yerine (takip olunacaktır) teklifine encümen de iştirak eder.

Naim Hazım Beyin tekliflerindeki terbiye her türlü hurafelerden (ler) kelimesinin hazfile hurafeden olarak kabul ediyoruz. Ancak vatanperverane olmalıdır, sözü encümenimizde mevzubahs oldu. Fakat vatanperver olmanın tesiri manevisini ihlâl eder bir mahiyet görüldü. Binaenaleyh vatanperver sözünü tercih ettik. Fakat heyeti celile hangisini kabul ederse bittabi biz de kabul ederiz. Yalnız vatânî olmaz.

Reis — Birinci maddenin (A) fıkrası (olunmalıdır) tarzındadır.

Malatya Meb'usu Doktor Hilmi Bey, bunun (olunacaktır) şeklinde tadilini teklif ediyorlar.

Bu tadilî kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

O halde fıkrâ şu şekli almıştır.

A — Maarif siyasetimizde temeltaşı, cehlin izalesidir. Maarifimizde hergün nisbeten daha fazla çocuk ve vatandaş okutacak ve yetiştirecek bir program takip olunacaktır.

(Konya Meb'usu Naim Hazım Beyin taktıriri tekrar okundu)

Reis — Bu taktıriri kabul edenler... Etmeyenler... (Anlaşılmadı sesleri) Taktıriri kabul edenler lûften ayağa kalksınlar.

Naim Hazım B. (Konya) — (Vatânî) kelimesi yerine (vatanperver) kelimesini kabul ediyorum Efendim.

Refik Şevket B. (Manisa) — Encümen bu şekle muvafakat ediyor Efendim.

Reis — Naim Hazım Bey taktıririnde (vatânî) kelimesi yerine (vatanperver) kelimesinin konulmasını kabul ediyor. Encümen de buna muvafakat ediyor. Binaenaleyh taktıriri reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Kabul edilen şekil)

BEŞİNCİ KISIM

MİLLÎ TALİM VE TERBİYE

1 — Millî talim ve terbiyede esas düsturlarımız şunlardır:

A) Maarif siyasetimizde temeltaşı, cehlin izalesidir. Maarifimizde hergün nisbeter. daha fazla çocuk ve vatandaş okutacak ve yetiştirecek bir program takip olunacaktır.

B) Kuvvetli cümhuriyetçi, milliyetçi, lâik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburî ihtimam nokta-

sıdır. Türk milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Türkiye Devletine hürmet etmek ve ettirmek hassası bir vazife olarak telkin olunur.

C) Fikrî olduğu gibi bedeni inkişafa da ehemmiyet vermek ve bilhassa milli seciyeyi derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak büyük emeldir.

Ç) Terbiye ve tedriste takip edilen usul, bilgiyi vatandaş için maddî hayatta muvaffak olmağı temin eden bir cihaz haline getirmektir.

D) Terbiye her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, milli ve vatanperver olmalıdır.

E) Her tahsil ve terbiye müessesesinde talebenin teşebbüs kabiliyetini kırmamağa, şefkat ve nüvazişle itina etmekle beraber onları hayatta kusurlu olmaktan vikaye için ciddi bir intizam ve inzıbata ve samimî ahlâk telâkkisine alıştırmak mühim olduğu kanaatindeyiz.

F) Fırkamız, vatandaşların, Türkün derin tarihini bilmesine fevkalâde ehemmiyet verir. Bu bilgi Türkün kabiliyet ve kudretini, nefesine itimat hislerini ve milli varlık için zarar verecek her cereyan önünde yıkılmaz mukavemetini besliyen mukaddes bir cevherdir.

(İkinci madde okundu)

2 — Mektepler hakkında başlıca fikirlerimiz:

A) Şehirlerde, köylerde veya köyler mıntakasında vaziyet ve ihtiyaca göre gündüzlük veya yatı ilkmektepleri, muntazam bir tatbik programı altında artırılacaktır. Köy mekteplerinde sıhhat, yaşayış ve mıntakası ile münasebeti olan ziraat ve san'at fikirleri verilecektir.

B) Meslek ve san'at mektepleri memleketin ihtiyacına yetişecek derecede artırılacak ve lüzumlu kurslar açılacaktır.

C) Her vilâyet merkezinde ve orta tahsili memlekete yaymak esası gözetilerek icap eden kazalar mıntakalarında ortamektep bulundurmak lüzumuna kanîiz. Ortamekteplerden uzak muhitlerdeki vatan çocuklarının huzur ve emniyetle istifadelerini temin için talebeyi gece ücretle yatıracak teşkilât yapmağa çalışılacaktır. Bu mekteplerde mıntakalarile münasebeti olan meslekî malûmat verilmesine itina olunacaktır.

Ç) Liselerimizi yüksek tahsile tam kabiliyetli talebe yetiştirecek surette her noktai nazardan takviye ve ikmal edeceğiz.

D) Darülfünun ıslah ve tensik edilerek lâzım olan dereceye yükseltilecektir. Yüksek mekteplerimiz kendilerinden beklenen neticeleri verebilecek mükemmeliyete getirilecektir.

Reis — Söz istiyen var mı? (Yoktur sesleri)

İkinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Üçüncü madde okundu)

3 — Güzel san'atlere bilhassa musikiye inkılabımızın yüksek tecellisi ile mütenasip bir surette ehemmiyet vereceğiz.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Dördüncü madde okundu)

4 — Müzelerin ve umumiyetle eski eserlerin itina ile tasniflerine ve icap edenlerin yerlerinde iyi muhafazalarına itina olunacaktır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Beşinci madde okundu)

5 — Türk dilinin milli, mükemmel ve mazbut bir dil haline gelmesi hakkındaki ciddi teşebbüse devam olunacaktır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Altıncı madde okundu)

6 — Kitap, neşriyat ve kütüphane işleri Fırka için mühimdir.

Reis — Söz istiyen var mı?

İbrahim Alâaddin Bey (Sinop) — Maarife ait kısmın encümünde müzakeresi esnasında bendeniz de encümen azası sıfatile değil, hariçten iştirak etmiş bir arkadaş sıfatile hazır bulunmuştum ve bu maddeyi encümen azayı kiramının lütfü kabulüne arzettim. Orada söylediğim esbabı mucibe ki, bizim memleketimiz için, bizim memleketimizin hayatı irfanı için bir geçit noktası teşkil eden harf inkulâbına istinat ediyordu. O esbabı mucibeyi lütfen nazarı takdire alan heyet azayı muhteremesi bu maddeyi altıncı fıkra olarak kabul buyurmuşlardı. Altıncı fıkra o suretle kabul edilmiştir.

[Kitap ve neşriyat vatana.....] bu derecesinin kabulü elbette şayanı şükrandır. Ancak, bendenizin arzettiğim şekil, harf inkulâbının istilzam ettiği neşriyat meselesini daha basit surette söylediği için daha ziyade mütezem zannediyorum. Belki bir iki satır fazla idi. Ancak harf inkulâbı bizim memleketimiz, bizim hayatı irfanımız için o kadar mühimdir ki, fırkamız değil böyle iki üç satır fazla yazmak, bunun kadar ayrıca bir fırka neşriyat ve kütüphane programı nazarı tasvibinize arz edilmiş olsaydı fazla görülmezdi. Onun için encümen azayı kiramının lütfen bu kadar kabul ettiği teklifi heyeti celileniz tamam olarak kabul buyururlarsa, himmet ikmal edilmiş olur. Bendeniz o maksatla orada arzettiğim şekli teklifi huzuru âlinizde okuyorum:

[Muhtelif halk zümrelerinin okuma ihtiyaçlarını tatmin için muntazam ve devamlı neşriyatta bulunmayı, ilim ve fennin milletler arasında kıymet kazanması eserlerini lisanımıza nakletmeği ve bu suretle gelecek seneler zarfında dilimizin kütüphanesini kurmağa mümkün olduğu kabar yardım etmeği Fırka vazife bilir]. (Lâyih Encümenine sesleri) Zannediyorum ki, bu kabul edilmekle harf inkulâbına yardım edilmiş olur.

Refik Şevket B. (Manisa) — İbrahim Alâaddin Bey arkadaşımızın teklifleri biraz mukayyettir. Halbuki; bizim encümünde tertip ettiğimiz kısım kendilerinin arzularını daha vâsi surette temin eder. Orada beynelmilel şöhret bulmuş bilûmum kitaplar mevzubahstir. İbrahim Alâaddin Beyin takririnde bu kitapları takyit etmiş gibi bir vaziyet vardır. Biz lâalettayin kitap neşriyatı herne kitabı olursa olsun heyeti mecmuasını kabul mahiyetinde olduğu için encümen bu mütaleaya iştirak edemez Efendim.

Reis — Alâaddin Beyin takririni reyinize arz ediyorum, kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmemiştir.

(Kabul edilen şekil):

6— Kitap, neşriyat ve kütüphane işleri Fırka için mühimdir.

Reis — 6 ncı maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.
Yedinci madde o kundu.

7 — Fırkamız, türk vatandaşlarının vücuda getirmiş oldukları ve getirecekleri bütün spor teşekküllerini milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasından fevkalâde mühim addeder; bu teşekkülleri idame ve himaye eylemeği vazife bilir.

Yusuf Akçora Bey (İstanbul) — Arkadaşlar bu beşinci kısmın millî talim ve terbiye kısmında yani talim ve terbiye esas düsturu şudur denilen parçasında fikrî oduğu gibi bedenî inkişafa da ehemmiyet vermek deniliyor. Binaenaleyh gerek müessesatı unumiyemizle, mekteplerimizle. gerek müessesatı hususiye ile bedenî ve fikrî terbiyeye ehemmiyet vermek bir düstur olarak kabul olunmuştur. Yedinci fıkrada (fıkra sesleri) (saat on birden sonra bu kadar konuşulabilir). Yedinci fıkrada Fırkamız, türk vatandaşlarının vücuda getirmiş oldukları ve getirecekleri bütün spor teşekkülleri, milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasından fevkalâde mühim addeder. Bu teşekkülleri idame ve himaye eylemeği vazife bilir. Çok güzel, fakat aynı zamanda fikrî inkişaf için, harsî inkişaf için, ilmî inkişaf için yapılacak veyahut yapılmış olan, bu nevi müesseselerin de himaye edilmesi zannediyorum cümlelizce matluptur.

Bu noktai nazardan biz yirmi kadar bir arkadaş şöyle bir teklifte bulunuyoruz. Asıl teklifi yazdığımız zaman şu suretle yazmıştık.

7 inci maddenin yerine kaim olmak üzere bu metni teklif ediyoruz. Fırkamız türk vatandaşlarının vücuda getirmiş oldukları ve getirecekleri harsî, ilmî, fikrî ve edebî taazzileri ve milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasından mühim addettiği spor teşekküllerini idame ve himaye eylemeği vazife bilir.

Eğer bunun aynı fıkrada, aynı maddede dercolonması muvafık değilse o vakit iki ayrı ayrı madde yapılır. 7 inci madde olarak bu harsî, ilmî ve saire konur, 8 inci madde olarak ta spor meselesi konur. Nasıl arzu edilirse o suretle yapılabilir. (Gürültüler). Yalnız esasın kabul olunmasını rica ediyorum.

Encümen namına Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim, bir defa programın baş tarafında millî talim ve terbiyeye dair olmak üzere takip edilen siyasetin ana hatları gösterilmiştir. Ancak o ana hatlar gösterildikten sonra muhtelif kısımlara taallûk eden fikirlerde muhtelif noktalar da izah edilmiştir. Bu meyanda spora ehemmiyeti mahsusa atfeden yedinci fıkranın müstakil olarak kalması kendisine atfedilen ehemmiyeti ifade itibarile encümence matluptur. Ancak Yusuf Akçora Beyefendinin tekliflerinde bu ana hatlar içerisinde dermîyan edilmemiş bazı kısımların ayrı bir madde olarak tesbiti encümenimizce varittir. Tensip ederseniz şu arada biz, encümence müzakere ederek heyeti muhteremenize bir teklifte bulunuruz. (Muvafık sesleri).

Akçora Oğlu Yusuf Bey (İstanbul) — Efendim, bu kabul üzerine ben-deniz ayrı bir madde olarak tanzim ve iadesi için encümene verilmesine muvafakat ediyorum.

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey — Cemiyetler bir kanuna tâbidir. Hangi cemiyet himaye olunur, hangisi olunmaz, bunları hükümet tayin eder. Himayeyi Fırka programı olarak kabul edersek zâhirde iyi fakat

gaye itibarile muzır olması muhtemel olan her cemiyeti himayeye hükümeti mecbur etmiş oluruz ki doğru değildir.

Saracoğlu Şükrü Bey (İzmir) — Efendim, bu memlekette bilhassa 5-6 senedenberi talim ve terbiye ve tedris tevhit edilmiştir. Yusuf Akçora Beyefendinin teklif ettikleri madde de talim ve terbiye hars faaliyetlerine devletin muavenet edeceği söylenmiştir. Eğer bu mana ve umumî manada alınacak olursa görüldür ki doğrudan doğruya devletin eline ve amme hizmetleri meyanına geçmiş olan herhangi bir vazifenin dahi bu cemiyetler tarafından yapılabileceği gibi bir kanaat ve yanlış bir zehap verebilir, yazılış bizatihi fenadır ve bu fena manayı da verebilir onun için devletin eline geçmiş olan ve devletin inhisarı altına geçmiş bulunan vazifelerin vatandaşlar tarafından yapılabileceğini bildiren bu teklifin kabul edilmemesini rica ederim. Şayet Yusuf Akçora Beyefendinin teklifleri arasında bendenizin anladığım fikri ifade etmeyen bir teklif mevcut ise onun da encümene gönderilerek orada teklif edildikten sonra getirilmesini talep ederim.

Yusuf Akçora Bey (İstanbul) — Arkadaşlar (Gürültüler) zannederim ki hepinizin ihtiyarı benim. Henüz yorulmadım. Biraz hürriyet verin belki gürültü arasında yanlış birşey söylerim. Şimdi müsaadenizle söylüyorum Beyefendinin söyledikleri belki varittir. Beyefendi bizim teşkil ettiğimiz Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi cemiyetler vardır. Bu cemiyetler müstakil cemiyetlerdir. Fakat bu cemiyetler ne kadar olursa olsun hepsini himaye edeceğiz demek değildir. Asıl bu maddeyi arza beni sevkeden mesele şudur. Bizim memleketimiz zannediyoruz ki bedenî mesai bizim fikrî inkişafa da muhtaçtır. Sporcular yani bedenî kuvvet ashabını takviye etmek iyi bir şeydir. Fakat fikir ashabını da himaye etmek zannediyorum ki ondan daha iyi bir şeydir. Bunların içinde himayeye lâyık olıyanlar bulunabilir. Cemiyetler kanunla teşekkül eder. Bunlar malumdur. Bu suretle teşekkül eden cemiyetlerin mesaisini Fırkamız; memleketin menafisine muvafık görürse niçin himaye etmesin. Niçin yalnız bacağı bazusu kuvvetli olanlara yardım etsin de fikrî kuvvetlere yardım etmesin. Onun için bu teklifi yapıyorum. Fırka tarafından bazı yerleri tadil ediliyor. Böyle alehlik reddetmek için bilmiyorum esbabı mucibe nedir?

Ruşen Eşref Bey (Afıyon Karahisar) — Muhterem arkadaşlar, yerimden buraya söz söylemek için geldiğimden dolayı evvelâ affinizi rica ederim.

Ustadımızın fikirleri gayet doğrudur. Fakat bu kısmın üçüncü maddesinden yedinci maddesine kadar olan fıkralar zaten muhterem üstadımızı tatmin edecek mahiyettedir. Çünkü "Güzel sanatlere bilhassa musikiye inkılâbımızın yüksek tecellisi ile mütenasip bir surette ehemmiyet vereceğiz dediğimiz zaman zannederim edebiyata, tarihiyata ve fikriyata bunların heyeti mecmuasına lâzımgelen ehemmiyeti atfedeceğimiz aşikârdır. Bu fikirler ve bu maddeler Yusuf Akçora Beyefendinin bütün endişelerini izale etmektedir. Onun için ayrıca bir fıkrâ ilâvesine lüzum yoktur kanaatindeyim (Doğru sesleri).

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey (Muğla) — Efendim, cemiyetlerin teşekkülü Teşkilâtı Esasiye Kanununda musarrahtır. Fırka hangi cemiyetleri müdafaa eder, hangilerini himaye eder tabiidir ki tayin edecektir. Fakat burada mutlak olarak tasrih ederse korkarım ki yukarkı maddelerle tezat teşkil eder.

Akçoraoğlu Yusuf Bey (İstanbul) — Ne gibi.

Şükrü Kaya Bey (Devamla) — Fırkanın sıfatları malûm olunca ne gibi sorulmaz. Cümhuriyetçidir, milletçidir, devletçidir. lâiktir. Binaenaleyh mutlak olarak karar almak doğru olmaz. Encümenin kabul ettiği şekil en doğru şekildir. Spor kabul edilmiştir fakat diğerlerini mutlak olarak koyamayız. Fırkanın ana vasıflarile tenakuza düşersiniz, tehlikelidir.

Cevdet Kerim Bey (İstanbul) — Efendim, benzeniz burada bilhassa muhterem Yusuf Akçora Beyefendinin az ehemmiyet attettikleri spor teşkilâtının memlekette kıymet ve ehemmiyetinin tezahürü hususu malûm olmakla beraber bir iki sözle bunu teyit etmeği bir vazife ve bir vicdan borcu telâkki ediyorum. Ruşen Eşref Beyefendinin izah buyurdıkları veçhile Yusuf Akçora Beyefendinin teklifleri maddenin yukarki kısımlarında tamamen tavzih ve ifade edilmiştir.

Akçoraoğlu Yusuf Bey (İstanbul) — İlmî cemiyetler hakkında ne var Kerim Bey.

Cevdet Kerim Bey (devamla) — Esasen bu memlekette Fırka camiası içinde Fırka kongresinde konuşuyoruz. Cümhuriyet Halk Fırkasının prensiplerine hâdim olan, sadık olan her müessese daima himaye edilmiştir. Fakat bunu mutlak olarak bilhassa vatandaş kaydı koyarak bunu Cümhuriyet Halk Fırkası programına dercetmek zaman zaman gördüğümüz üzere endişebahş olabilir. Bunu teyit etmek lâzımdır ki vatanda bütün gençlik spor klüplerine beden teşkilâtına derin bir rabıta ile, alâka ile dahil olmakta bulunmaktadır. Ve geçmiş zamanlardaki ihmaline rağmen bugün lâyık olduğu kemal ve himayeye mazhar bulunmamasına rağmen spor teşkilâtı camiasına giren her gençten Cümhuriyet Halk Fırkası inkılâp ve cümhuriyet namına daima müzaheret görmüş ve daima kuvvet bulmuştur. Bu teşekkülü himaye etmek, lâzım olan mertebeye getirmek Cümhuriyet Halk Fırkasının mücerret köklü teşkilâtı için bir borçtur. Ve bunu munhasıran münferiden programımıza dahil etmek bizim için bir vecibedir. Bu itibarla bu maddeyi küçültmek çok insafsızlık olur sırf bu noktayı işaret etmiş olmak için tasdi ettim Efendim (alkışlar).

Fazıl Ahmet Bey (Elâziz) — Arkadaşlar, pek güzel malûmu âlinizdir ki terbiye mefhumu üç esaslı unsur ifade eder. Bunlardan bir tanesi beden terbiyesi, ikincisi fikir terbiyesi, üçüncüsü de terbiye ahlâkiye dediğimiz ve diğer terbiyelerin adeta tacını teşkil eden son kısımıdır.

Şimdi burada bir kelime görüyoruz ki o da yalnız beden terbiyesidir. Terbiye mefhumunun bir cephesini gösteriyor. Yani yalnız spordan bahsediyor. Spor, beden terbiyesinin yalnız bir cüz'üdür. Binaenaleyh beden terbiyesi içinde en çok haizi ehemmiyet olan şey insanın bünyesinin gürbüzleştirilmesinde ve iradesinin canlandırılmasındadır.

Şu halde müsaade buyurursanız bunun yalnız spor teşkilâtı değil, bütün bedeni terbiye, cismanî terbiye diyerek manasını teşmil etmek, istihdaf ettiğimiz gayeye daha muvafık bir fikir olur, bunun kabulünü rica ediyorum.

Akçoraoğlu Yusuf Bey (İstanbul) — Bey arkadaşlar, çıkmışken iki kelime daha müsaade eder misiniz? (Hayır sesleri, gürültüler)

Sözüm şu: Kerim Beyefendi kardeşim ve arkadaşım güya benim sporcularım aleyhinde bulunduğumu zannetmişler! Haşa, sümmehaşa! Ben sporculara hürmet ederim. Fakat fikre de biraz himmet rica ediyorum, mesele budur.

YÜKSEK REİSLİĞE

Mesele tavazzuh etmiş olduğu cihetle reye vaz buyrulmasını arz ve teklif eylerim Efendim.

Trabzon

Azmi

Reis — Efendim, Yusuf Akçora Beyin teklifi sekizinci madde hakkındadır (Ret, ret sesleri).

(Akçoraoğlu Yusuf Beyin tekriri okundu)

C. H. F. B. K. YÜKSEK REİSLİĞİNE

Beşinci kısmın yedinci maddesinin şu suretle tadilini teklif ederim:

"7 — Fırkamız türk vatandaşlarının vücuda getirmiş oldukları ve getirecekleri harsı, ilmi, fikri ve edebî taazzileri ve milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasından mühim addettiği spor teşekküllerini idame ve himaye eylemeği vazife bilir.

Istanbul	Sivas	Sivas	Erzurum	Sivas	Kocaeli.
Akçora Yusuf	İbrahim Alâaddin	Necmeddin Sadık	Necip Asım	Şemseddin	Salâhaddin
Erzurum	Giresun	Gazi Ayıntap	Konya	İsparta	Çankırı
Denizli	Naft Atuf	Ihsan Halil	Remzi	Refik	Mükerrem
				Talât	Yusuf

Reis — Takririn encümene havalesini kabul edenler... Etmeyenler... Takrir encümene havale olunmamıştır.

Reis — Efendim, bu münakaşanın hulâsasını arz etmek isterim: Takririn encümene havalesini kabul etmeyen hatipler Fırkanın programında bütün vatandaşlara müsavi ve umumî olarak temin ettiği himayeden fazla bir mes'uliyet altına girmemesi endişesindedir (Elbette sesleri). Yoksa, bütün vatandaşların her türlü teşebbüsleri kanun hudutları dahilinde mazharı himayedir. Böyle bir takririn encümene havalesini kabul eden arkadaşlar fikir, ilim hareketlerine şuurlu olarak gösterdiği alâka ve muhabbetten dolayı daha fazla bir hizmet temin edip edemeyeceğinin tetkik olunması arzusunun taşıyorlar. Bu sebeple programın heyeti umumiyesinin ruhunda ilim ve fikir hareketlerine kâfi derecede istinat gösterilmiş olduğundan takririn havalesi kabul edilmemiştir. Bu münakaşanın heyeti umumiyesi bu suretle hulâsa edilebilir.

Şimdi yedinci maddeyi reyinize arzedeceğim.

Yedinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Kabul edilen şekli):

7—Fırkamız türk vatandaşlarının vücuda getirmiş oldukları ve getirecekleri bütün spor teşekküllerini milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasından fevkalâde mühim addeder; bu teşekkülleri idame ve himaye eylemeyi vazife bilir.

ALTINCI KISIM

İÇTİMAİ HAYAT VE UMUMİ SİHHAT

(Altıncı kısım birinci madde okundu):

1 — Türk içtimal hayatında ailenin mahfuziyeti esastır.

Reis — Birinci maddeyi kabul edenler...Etmeyenler... Kabul edilmiştir. (İkinci madde okundu):

2 — Nüfusumuzu arttıracak tedbirleri ehemmiyetle takip edeceğiz.

Reis — İkinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. (Üçüncü madde okundu)

3— Fırka çocuk hayatile sureti mahsusada alâkadardır. Doğum evlerinin artırılmasına çalışılacaktır. Amele mıntakalarında kadın işçilerin çalıştıkları esnada çocuklarına bakacak müesseseler yaptırılmasına ve bunların artırılmasına devam olunacaktır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. (Dördüncü madde okundu)

4 — Kimsesiz çocuklar, yardıma muhtaç ihtiyarlar ve mailer milletin vesayet ve himayesi altındadır.

Reis -- Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. (Beşinci madde okundu):

5 — Sıhhat işleri Fırkamızca hususî bir ehemmiyeti haizdir. Bu husustaki mesai umumî ihtiyaçla mütenasip ve devamlı bir surette tevsi olunacaktır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. (Altıncı madde okundu):

6 — Sıtma, verem, frengi, trahom ve sair sari hastalıklarla mücadele tedbirlerini genişletmeğe devam edeceğiz.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. (Yedinci kısım, Birinci madde okundu):

YEDİNCİ KISIM

DAHİLİ, ADLİ, HARİCİ SİYASET, MEMURLAR, SERBEST MESLEK ERBABI

1— Bütün inkılâp neticelerini, vatandaşların tam emniyetini ve millî nizam ve inzıbatı dahilî ve adlî teşkilât ve kanunlarla koruyan ve hiçbir hâdise veya tesir önünde sarsılmıyan bir hükûmet otoritesi kurmak ve işletmek işlerimizin temelidir.

Reis — Maddeyi reyinizde arzedeceğim. Yedinci kısım birinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. (İkinci madde okundu):

2— Adliyede Mahkemelerin Teşkili Kanununu halkın ihtiyacına ve memleketin menfaatine en uygun gelecek surette tedvin ve ikmal edeceğiz.

Teminatı ihtiva eden basit, amelî ve seri muhakeme usullerini genişleteceğiz.

İcra ve tebliğ işlerinde matlup neticeleri seri ve kolay olarak temin edecek tedbirler alacağız.

Mevkufları mahpusları ayırmaya ve hapishaneleri birer ıslah yeri haline getirmeye çalışacağız.

Vasfi Raşit Bey (Şebîn Karahisar) — Muhterem arkadaşlar: Halk Fırkasının en büyük meziyeti milletin hakimiyetini her sahada kayıtsız ve şartsız olarak kabul ettirmektir. Milletin hakimiyeti, hükûmet sahasında kuvveî teşriyyeye halkın iştirakile tecelli ediyor. İdare sahasında belediye azalarile, meclisi umumî vilâyet azalarile tecelli ediyor. Adliye sahasında milletin hakimiyeti takyit edilemez. Adaleti kazaiyenin rûknü jüridir.

Beyefendiler, jürinin aleyhinde benim kadar yazı okumadınız. Fakat Beyefendiler, kendi prensipimizi inkâr etmedikçe, kendi hedefimizi inkâr etmedikçe jüri müessesesini kabulden imtina edemeyiz. Sulh mahkemesinde Ahmedin Mehmede vurduğu bir tokada türk köylüsünün hüküm veremeyeceğini zannetmek kadar hata olamaz. Kuvvei teşriiye bütün muamelâtı bir jüri olarak yapıyor. Siz bir vazifeyi tetkik ederken kanun ve ârayı umumiyeye ile kendimizi takyit etmediğiniz zaman jüriden başka bir şey misiniz?

Efendilerim; jüriyi reddedebilmek için kuvvetli bir sebep bulamazsınız. Prensipinizi inkâr etmedikçe bunu kabulde muztarsınız.

Jüri müessesesi aleyhinde en büyük iki delil vardır.

Şekavet halinde, şekavet zamanlarında memleket için jüri müessesesi felâkettir. Acaba memlekette eşkiya mı vardır ki ceza mahkemesinde jüri ile işliyemez diyoruz. Jüri mahkemelerinin aleyhinde en büyük itihamlardan birisi de memlekette siyasî ihtirasların hüküm sürdüğü zamanlarda işliyememesidir. Memlekette bu kadar feci siyasî ihtiraslar mı vardır?

Bu iki suali halletmedikçe, kendi prensiplerimizi inkâr etmedikçe — tabiri af buyurun — jüriyi kabul etmemek ihanettir.

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — Hüküm yok. Bizim namımıza hüküm vermeyin, kanaatinizi söyleyin.

Vasfi Raşit Bey (Şibin Karahisar) — Beyfendi, hürmetle dinliyorum.

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — Asabiyete lüzum yoktur.

Vasfi Raşit Bey — Bana anlatınız, inanayım. Mahkemelerimizi itihâm altında bırakıyorsunuz.

Salâhaddin Bey — Fırka programında yapılır. Hakikatte ihtiyaçla karşı karşıyayız, vasıta ile, sermayeye göre iş göreceğiz. Öyle balâpervazane iş yok. Jüri, bizim için de idealdir.

Vasfi Raşit Bey — Meclisi Meb'usan açılacağı gün felâkettir dedi. Millet için felâket olmadı, onu kurtardı. Jüri de bir memleketin adaletini idare edecektir.

Azmi Bey — Jüri meselesini bizde teşkil etmek en tehlikeli vahim neticeler tevliit edeceği şüphesizdir. Bir defa jüri meselesini tatbik edebilmek için hali hazırda memleketin seviyesi, iradesi, iktidarı, azimkârane harekâtı velhasılkelâm bir jürinin tatbikını istihdaf eder evsaf ve hürriyeti haiz olması icap eder. Halbuki bugün, bu bizde kabili tatbik değildir.

Alâaddin Bey (Kütahya) — Muhterem arkadaşlar, jüri meselesini ben-deniz dün encümünde mevzubahs ettiğim zaman karşıma iki tez çıktılar. Dediler ki, milletin seviyesi buna müsait değildir. Bendeniz bunu anlamadım çünkü, jürideki esas o cemaatin akli selimidir. Bu memlekette bir cemaat varsa o cemaatte bir akli selim de vardır. Bir millet varsa o millet kendine mahsus konsepsiyonları, idrakleri muhayyileleri vardır. Binaen-aleyh jüri bunun bir muhassalasıdır. Biz birçok medeni kanunlar aldık tercüme ettik ve memleketimizde tatbik ediyoruz. Bunu tatbik ederken neden onun aneksi olan jüriyi kabul etmiyelim; diyorlar ki bugün için jüriyi memleketimizde müdafaa edebilir bir şekil bir yer değildir. Evet biz programımızı neşrederken diyorduk ki kadınları meb'us intihap edeceğiz. Fakat vakti gelmemiştir. Bugün bunu bir ideal olarak kabul ediyoruz. Jüriyi de bir ideal olarak programımıza ithal edebiliriz.

Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim, adalete erişmek için insanlar ta-

rafından mevzu her müessesese gibi jüri de leh ve aleyhine söz götüren bir müessesedir. Binaenaleyh bu müessesenin türk camiasının ihtiyacına ne dereceye kadar muvafık olduğu yolunda encümenimizce cereyan eden müzakerede bilhassa adalet gibi tabiki her şeyden evvel yalnız hissi selime değil aynı zamanda bu hissi selimin ehem ve esaslı hukukî malûmata istinat etmesi lâzımgelen bir vecibenin alelittak şu veya bu heyete tevdiinden memleketimizin ihtiyacatı noktasından henüz zaman geldiğine kani değildir. Hakimiyeti bilâkaydû şart ilân demek mutlaka her teşkilâtta kendi ihtiyacat ve vicdanî, içtimaî muktaziyatımızdan ferağat ederek hep gördüklerimizi aynen tatbik etmek demek değildir. Onun için encümünde müzakere ettiğimiz bu meseleyi jüri usulünün aleyhine olarak nazarı dikkate almış ve bu maddeyi tanzimle iktifa etmiştir.

Vasfi Raşit Bey (Şebîn Karahisar) — Beyefendiler, sabrınızı iki dakikadan fazla suiistimal etmiyeceğim. Mevzubahs bir mesele vardır. Eğer jürinin Fransada cereyan eden şeklini nazarı itibara alıyorsanız o şeklin ben de aleyhindeyim. Orada şimdiye kadar taksimi kuva diye bir prensip vardı. Fakat tevhidî kuvayı kabul eden millete bundan ne zarar gelir.

Üç hâkimin biri halktan olursa ne kaybedersiniz. Bunların birisinin halktan olması bu kadar fesat mı verir. Teferruata girmek istemiyorum. Zannediyor musunuz ki efendiler, reinis yanındaki daha az istifadeli dir? (Alkışlar).

Bir ses — Tehlike var, tehlike!

Vasfi Raşit Bey — Meclis açıldığı gün de bu millet için tehlikelidir dediniz. Fakat tehlike olmadı, nimet oldu (Alkışlar).

Reis — Takrir okunacaktır.

YÜKSEK REİSLİĞE

Yedinci kısmın ikinci maddesinin birinci fıkrasının aşağıda yazılı şekilde tadil edilmesini teklif ederim. “Adliyyede Mahkemelerin Teşkilî Kanununu milletın kaza sahasındaki hakimiyetine, halkın ihtiyacına ve memleketin menfaatine en uygun gelecek surette tedvin ve ikmal edeceğiz.”

Şebîn Karahisar

Vasfi Raşit

Reis — Takriri kabul edenler el kaldırsın, kabul etmeyenler el kaldırsın, kabul edilmemiştir. İkinci maddeyi reye arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Kabul edilen şekil.

2 — Adliyyede Mahkemelerin Teşkilî Kanununu halkın ihtiyacına ve memleketin menfaatine en uygun gelecek surette tedvin ve ikmal edeceğiz.

Teminatı ihtiva eden basit, amelî ve seri muhakeme usullerini genişleteceğiz.

İcra ve tebliğ işlerinde matlup neticeleri seri ve kolay olarak temin edecek tedbirler alacağız.

Mevkufları, mahpusları ayırmaya ve hapishaneleri birer ıslah yeri haline getirmeye çalışacağız.

Üçüncü madde okundu.

3 — Yurtta sulh ve cihanda sulh, başlıca prensiplerimizdir.

Reis — Üçüncü maddeyi kabul edenler... Kabul edilmiştir.

(Dördüncü madde okundu):

4 — Milletin yüksek menfaatini daima göz önünde tutarak bütün dikkat ve himmetleriyle vazifelerine hayatlarını hasreden memurlar, her türlü huzur ve refaha lâyıktırlar.

Reis — Dördüncü maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. (Beşinci madde okundu):

5 — Memur olmanın serbest meslek erbabının millî türk mevcudiyeti için lüzumlu ve faydalı olan hizmetleri, Fırkanın takdir gözü önünde tutulur. Kabiliyetleri ve hizmetleri karşılığını görmeleri için faaliyetleri sahasını açık ve emin bulundurmak vazifelerimizdendir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Reis — Sekizinci kısım vatan müdafaasıdır.

SEKİZİNCİ KISIM

VATAN MÜDAFAASI

1 — Vatan müdafaası, millî vazifelerin en mukaddesidir. Fırka, askerliğin umum vatandaşlara istisnasız tatbiki esasını kabul etmiştir. Türk ordusu her türlü siyasi mülâhaza ve tesirlerin üstündedir. Ordunun, kendisine verilen yüksek vazifeyi her an muvaffakiyetle ifa edebilecek kudreti haiz ve asrın tekemmüllerine uygun vasıtalarla mücehhez olmasına ehemmiyet veriz.

Hamdi Bey (Ordu) — Efendim, encümeden bir sual soruyorum? siyasi hakların istimalinde cinsiyet farkları gözetilmediğine nazarın bu maddedeki istisnaiyet kaydında yine cinsiyet farkının gözetilmeyeceğine işaret var mıdır, yok mudur? (Handeler).

Reis — Birinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(İkinci madde okundu):

2 — Devletin yüksek bünyesinin sarsılmaz temeli olan ve millî mefkûreyi, millî varlığı ve inkılâbı kollayan ve koryan cümhuriyet ordusunun ve onun fedakâr ve kıymetli mensuplarının daima hürmet ve şeref mevkiinde tutulmasına sureti mahsusada itina ederiz (Sürekli alkışlar).

Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim, iki kelimenin tashihi rica edeceğim, birisi:

Birinci kısımda esaslar... (Birinci madde kabul olundu sesleri).

Reis — Efendim, müsaade buyurun, bu maddeyi de reye arz edeyim, ondan sonra heyeti umumiyesini arzetmeden söylersiniz.

Efendim, ikinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Buyurun Refik Şevket Bey.

Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim, esaslarda üçüncü maddenin en son cümlesinde (devlet teşekküllerinin) deniyor, bu (devlet şekillerinin) olacaktır.

Sonra şimdi okuduğumuz vatan müdafaası kısmında (istinatsız) vardır, bunun yerine de istisnasız olacaktır.

Reis — Programın heyeti umumiyesini bu tashihlerle kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir (Şiddetli alkışlar).

Yarın öğleden evvel saat on birde içtima edilmek üzere çelseyi tatil ediyorum.

ÜÇÜNCÜ İNİKAT

BİRİNCİ CELSE

AÇILMA SAATİ : 11,20

Reis — Başvekil İsmet Paşa (Malatya)

Kâtipler: *Ruşen Eşref B. (A. Karahisar) Cevdet Kerim B. (İstanbul)*

Reis — Celse açıldı. Lâyiha Encümeninin mazbatası kongreye takdim edilmiştir. Evvelâ mazbatanın heyeti umumiyesi okunacak, ondan sonra fasıl fasıl müzakere edeceğiz.

Rasih Bey (Antalya) — Efendim, her fasıl okundukça müzakere edilerek reye konması daha muvafık olur.

Reis — Müsaade ederseniz evvelâ dileklerin hulâsası, sonra mazbatanın heyeti umumiyesi okunsun, bilâhare de fasillara geçilerek müzakere edilsin. Hulâsa cetveli ile Encümenin mazbatası okundu.

BÜTÜN VİLÂYET DİLEKLERİNİN VEKÂLETLER SIRASI İLE 23 ASLA İRCA EDİLMİŞ UMUMİ HULÂSA CETVELİ

ADLİYE İŞLERİ

A — KANUNLARIN TADİLİNİ İSTİYEN VİLÂYETLER

(Ceza Muhakemeleri Usulü ile İcra ve İflâs Kanunlarının tadili ve hapsin mutlaka iadesi, adliye işlerinde sûrat temini)

Kanunlarda tadilât

Antalya	Vilâyeti	
Aydın	”	
Amasya	”	
Bolu	”	
Burdur	”	
Bursa	”	
Çankırı	”	
Çorum	”	Ayrıa Ceza Kanununun 414 415-440 442 inci mad- delerinin tadili.
Isparta	”	
Kocaeli	”	
Samsun	”	
Tokat	”	

Trabzon	Vilâyeti	
Denizli	"	
Afyon Karahisar	"	
Cebelibereket	"	
Konya	"	
Zonguldak	"	
İstanbul	"	(Fatih kazası)

B. TEŞKİLAT

Ağır ceza	Asliye mahkemesi	Hâkimi münferit	S. hâkimi	Noter Müstentik
Akseki (Antalya) Nazilli (Aydın V.)		Serik (Antalya) Göynük (Bolu V.) ceza hâkimi Akçaşehir (Bolu V.) Bucak (Burdur V.)		Serik (Antalya)
Çanakkale V.	Teşkilâtın itmasını temenni etmektedir. Edirne V.	İşkilip (Çorum) ilâveten	Çorum (bütün nahiyelerde) Keşap (Ciresun V.)	
İçel V.	Adliye teşkilâtının tevsi ve takviyesini temenni etmektedir.		Kütahya V. bütün nahiyeler	
Muğla V.		Dadya (Muğla)	Eşme (Manisa) Ordu V.	
	Lâdik (Samsun)			
Kangal (Sivas V.)	Ceza ve hukuk işleri için ayrı ayrı hâkim bulundurulması.	Alucra (Muavin olarak) Reşadiye (Tokat) Arıkova (Tokat) Erbaa (Muavin olarak)	Of (Trabzon V.)	
Aksaray V.		Gölpazarı (Bilecik) Bozöyük	Bozöyük	
Kars V.	Adliye işleri bozuktur tanzimi. Cihanbeyli (Konya V.) Pazarcık (Maraş V.)			
Kırklareli		(Pınarhisar nahiyesi)	İzmir V.	Nizip (G. Antep)

C. MUHTELİF TEMENNİLER

- 1 — İhtiyar heyetlerine, zabıtaya arama şalâhiyeti verilmesi.
- 2 — Hayvan sirkatının men'i hakkındaki kanununun tatbiki.
- 3 — İşlerin tesrii için sıkı teftiş ve murakabe.
- 4 — Adli tebliğler için muvazzaf mübaşir istihdamı.

MİLLÎ MÜDAFAA İŞLERİ

Askerlik bedelinin 400 lira tenzili	(Amasya Vilâyeti)
Askerlik şubesi açılması	Serik Kazası (Antalya Vilâyeti)
Askerlik şubesi açılması	Ayvacık Kazası (Çanakkale Vilâyeti)
Askerî muamelât memurluğu ihdası	Karacasu (Aydın) ve Lâdik (Samsun)
Askerlik şubesi açılması	Osmaneli (Bilecik) Göl pazarı (Bilecik)
Askerlik şubesi açılması	Bahçe (Cebelibereket)
Askerlik şubesi açılması	Bornova (İzmir)
Askerlik şubesi açılması	Silivri (İstanbul)

DAHİLİYE İŞLERİ

Yol vergisinin tenzili, mikyasının tadili, %50 lerin vilâyetlere terki.

%3 maarif hissesi alınmaması.

İdare memurlarının şalâhiyetlerinin tevsiî

Maarif için alınan %10 ların vilâyetlere terki.

Polis, jandarma kadrolarının tezyidi.

Bekçilerin jandarma emrinde kullanılmıyarak vazifei asliyelerinde bırakılmaları (Umumidir.)

Tam teşkilâtli nahiyeler.

Nahiye ve kaza teşkilâtı.

Hayvan hırsızlığının men'i,

Âsaişin temini(Niğe V.)

Muhtarlara ücret temini.

Kanunu Medenîden evvelki, ölüm, nikâh, doğum gibi nüfus vak'alarının kolayca teşçili. (mahakeme hükmüne hacet kalmadan).

Posta, telgraf şubeleri açılması.

Men'i İsrâfat Kanununun tatbiki.

Yol, köprüler ve belediye vezaifi.

Fuhsun men'i hakkındaki talimatnamenin sıhhl ve ahlâkî mahzurlarının önüne geçilmesi.

Seyyar nüfusun iskânı.

Belediye varidatının artırılması.

İSKÂN VE TEFFİZ İŞLERİ

İskân ve teffiz işlerinin tesrii, harçsız tapu verilmesi

Antalya	Vilâyeti
Aydın	"
Bursa	"
Edirne	"
Kocaeli	"
Kars	"

İskân işleri çok bozuktur, ıslahı.

İstanbul	Vilâyeti	Bilhassa Bekçiler ve Büyük kılıçlı köylerinde mübadillere her halde yardım.
İzmir	"	
Kırklareli	"	İskân İdaresinin lâğvı.

MALİYE İŞLERİ

A — SAYIM VERGİSİ

VERGİNİN TENZİLİNİ, ÇİFT HAYVANLARILE KUZU VE OĞLAKLARIN İSTİSNASINI İSTİYEN VİLÂYETLER

Amasya	Vilâyeti
Antalya	"
Aydın	"
Bolu	"
Burdur	"
Bursa	"
Çanakke	"
Çankırı	"
Edirne	"
Çorum	"
Eskişehir	"
İçel	"
Isparta	"
Kastamonu	"
Kocaeli	"
Kütahya	"
Manisa	"
Muğla	"
Niğde	"
Ordu	"
Samsun	"
Sinop	"
Sivas	"
Şibin Karahisar	"
Tekirdağ	"
Tokat	"
Trabzon	"
Yozgat	"
Mersin	"
Adana	"
Afyon Karahisar	"
Aksaray	"
Ankara	"
Denizli	"
Konya	"
Zonguldak	"
İzmir	"

B — KAZANÇ VERGİSİ

VERGİNİN TENZİLİ, MİKYASLARIN DEĞİŞTİRİLMESİ

Antalya	Vilâyeti
Aydın	"
Bolu	"
Burdur	"
Bursa	"
Çankırı	"
Çorum	"
Edirne	"
Eskişehir	"
İçel	"
Kayseri	"
Kırşehir	"
Kocaeli	"
Kütahya	"
Manisa	"
Niğde	"
Samsun	"
Sinop	"
Sivas	"
Tekirdağ	"
Yozgat	"
Adana	"
Afyon Karahisar	"
Aksaray	"
Ankara	"
Bilecik	"
Cebelibereket	"
Denizli	"
Konya	"
Maraş	"
Mersin	"
İzmir	"
İstanbul	"

C — KÖYLÜYE ARAZİ TEVZİİ

Aydın	Vilâyeti	Boş ve satılmıyan arazinin, zeytinliklerin köylülere verilmesi.
Çanakkale	"	Gelibolu kazası arazisi olmıyan köylülere arazi tevzii (Cumalı, Cevizli köyleri).
Erzurum	"	Metruk emlâkin köylüye verilmesi.
Erzincan	"	" " " " " "
Eskişehir	"	Çifteler arazisinin tevziinin ikmalı.
Isparta	"	Kıyı yaylâsının köylüye tevzii.
Kocaeli	"	Hendek kazası başkalarına verilmiyen arazinin köylüye tevzii.

Muğla	Vilâyet	Sahildeki çiftliklerin de Köyceğiz gibi halka tevzii.
Sivas	"	Mevcut ve metruk arazinin halka tevzii.
Trabzon	"	Mevcut ve metruk arazinin Oflulara ve halka tevzii.
Ceyhan (Cebelibereket)	"	Mercimek çiftliğinin halka tevzii.
Bakırköy (İst. V.)	"	Mahmutbey yaylâsındaki köylülere arazi tevzii ve diğer çiftliklerin istimplâki ile köylülere verilmesi.
(İstanbul)	"	"
Denizli	"	Şamlı çiftliğinin köylülere tevzii.
Kars	"	Halk kâmilen araziye sahip değildir. Bir an evvel tevziatın yapılması.
İzmir	"	Muhtelif kazalarda boş ve metruk arazinin köylüye tevzii.
Kırklareli	"	1 — 330 da iskân edilen muhacirler arazisinin bilâbedel terki. 2 — Tevzi harici arazinin Borçlanma Kanunu ile mübadil olmıyan muhacirlere verilmesi.

Ç — TÛTÛN İŞLERİ

Amasya	Vilâyeti	Tütün ve sigara fiatlarının ucuzlatılması.
Antalya	"	Serik, Elmalı, Manavgat ve Korkudelide tütün ekilmesine müsaade, fiatların tenzili. (% 40 iskarta çıkartılmaması. İhtilâfların halinde halk mümessillerinin tezyidi). Bütçede tasarruf ve mümkün ise bandrol usulünün kabulü.
Bolu	"	Çiftçi ve idare arasındaki ihtilâfın halinde çiftçinin hukukunu himaye.
Bursa	"	Bandrol usulü. Kabul edilmezse İnhisar İdaresinin halkı ezmemesinin temini.
Çanakale	"	Köylü sigaralarının iyi ve ucuz satılması.
Çankırı	"	" " " " " "
Çorum	"	" " " " " "
Edirne	"	Bandrol usulünün tatbiki.
Eskişehir	"	Köylü sigaralarının ucuzlatılması. (Seyitgazide tütün ekilmesine müsaade).
İçel	"	Bandrol usulünün tatbiki.
Isparta	"	" " " " " "
Kastamonu	"	Köylüye ucuz ve iyi sigara satılması.
Kayseri	"	Memnu mıntakadan vilâyetin çıkarılması.
Kocaeli	"	Tütün çiftçilerine İnhisar İdaresinin yardımı. İhracatın temini.
Kütahya	"	Köylüye ucuz ve iyi sigara satılması.
Manisa	"	Köylüye ucuz ve iyi sigara satılması ve çiftçiye idarenin zarar vermemesi.
Samsun	"	Tütün zürrainın idarece himayesi.
Tekirdağ	"	Köylüye iyi ve ucuz sigara satılması.
Tokat	"	İnhisar İdaresinin tütüncü halkı himayesi.
Trabzon	"	İnhisar İdaresi halkı mutazzarır ediyor. Veçhe verilmesi.
Ankara	"	Tütün ekilmesine müsaade verilmesi.

Bilecik	Vilâyeti	İdarenin tüccarı kaçıarak sonra ucuz mal alması. Fazla ambar resmi alınmaması, kontrolörlerin ahaliye zarar vermemesi.
Bursa	"	İnhisar İdaresinin halkı ezmemesi.
İzmir	"	" " " " "
G. Ayıntap	"	Behisni, Nezip ve Kiliste tütün ekilmesine müsaade.
İst. V. (Kartal K.)	"	İdarenin köylüyü himayesi. Hakikî fiat vermesi, ambar usulünün tadili ve kanunun tamamen ta'ibiki.
Kırklareli	"	Köylü sigaralarının ucuzlatılması.

D — MUAMELE VERGİSİ

VERGİNİN LÂCVINI İSTİYEN VİLÂYETLER

Amasya	Vilâyeti	
Artvin	"	
Antalya	"	
Aydın	"	
Burdur	"	
Bursa	"	
Çanakkale	"	
Erzurum ve Kars Vilâyetleri		(İhraç olunan hayvanlardan alınan muhtelif resimler ³ n lağvı).
Eskişehir	"	
İçel	"	
Kastamonu	"	
Kütahya	"	
Manisa	"	
Muğla	"	
Samsun	"	
Sinop	"	
Tekirdağ	"	
Adana	"	
Aksaray	"	
A. Karahisar	"	
Denizli	"	
Konya	"	
Mersin	"	
İzmir	"	

E — ARAZİ VE MÜSAKKAFAT

Aamasya	Vilâyeti	
Artvin	"	
Aydın	"	(Müsakkafat Kanununun da tadili)
Antalya	"	
Bolu	"	
Burdur	"	
Bursa	"	

Çanakkale Vilâyeti

Çorum "

Edirne "

Erzurum "

Eskişehir "

İçel "

Isparta "

Kastamonu "

Kars "

Bilhassa arazi tahririnde çok ve tahammül edilmez
suiistimal vardır.

Halkı idareden soğutmaktadır, Men'i.

Kayseri "

Kırşehir "

Kocaeli "

Kütahya "

Manisa "

Niğde "

Samsun "

Sinop "

Sivas "

A. Karahisar "

Tekirdağ "

Trabzon "

Adana "

Aksaray "

Ankara "

Bilecik "

Denizli "

Konya "

Maraş "

Mersin "

Zonguldak "

İzmir "

Kırkiareli "

Yeniden tahrir komisyonları teşkili.

MAARİF İŞLERİ

A — Lise	B — Ortamektep	C — Yatımektebi	D — Anamektebi
Amasya V.			Amasya V.
Antalya V.	(Alâiye) (Elmalı) (Akseki)	Aydın Çine	
Bolu V.	Düzce		
Bursa (Kız lisesi)	(Mudanya) (Gemlik) (Orhangazi) (İnegöl)		

A — Lise	B — Orta mektep	C — Yatı mektebi	D — Ana mektebi
	(Kemalpaşa) Biga (Çnakkkale)		Çanakkkale V. (Her kazada)
Erzincan V.	İskilip (Çorum V.) Sivrihisar (Eskişehir)	Mihalıççık (Eskişehir V.)	
İçel V. Isparta	İçel V. (Her kazada) Şibin Karahisar V. Develi (Kayseri V.)		
Kocaeli V.	(Karamürsel) (Hendek) (Gebze)		
Kütahya V.			
Malatya „			
Manisa „	Akhisar (Manisa)		
Niğde „	Bor (Niğde)		
Ordu „			
Rize „	Hopa (Rize V.)		
Samsun „ (Kız lisesi)	Veziroköprü (Samsun V.)	Havza (Samsun V.)	
Sinop V.			Çorlu (Tekirdağ V.)
Tokat V.	(Erbaa) (Zile) (Niksar)	Vakıkebir (Trabzon V.)	
Yozgat V.			
Kandıllı Kız lisesi	Bakırköy		
Kadıköy Erkek ve Kız lisesi	Kasımpaşa		
Üsküdar	Maltepe Kartal Erenköy Üsküdar (Kız) Çatalca Bergama (İzmir V.) Tire „ Ödemiş „ Karşıyaka „		
Denizli V.	Çivril K. Acıpayam		
Kars V.	Maraş V. Karaman (Konya)		Kadınhanı (Konya)
Mersin V.		Mersin V. (Nahiye merkezlerinde)	

Devrek (Zonguldak)

Vilâyetler çok miktarda muallim istemektedirler.

NAFIA ŞLERİ

A — YOL VERGİSİ

(Verginin tenzili mesai mikyasının tebdili amelenin fazla, uzak yerlerde çalıştırılmaması, bazı vilâyetlerce Vekâletin aldığı %50 lerin iadesi).

Amasya	Vilâyeti
Aydın	"
Bolu	"
Burdur	"
Çankırı	"
Çorum	"
Edirne	"
Erzurum	"
Erzincan	"
Eskişehir	"
İçel	"
Kastamonu	"
Kayseri	"
Kırşehir	"
Kütahya	"
Niğde	"
Ordu	"
Samsun	"
Sinop	"
Aksaray	"
Afyon Karahisar	"
Adana	"
Bilecik	"
Cebelibereket	"
Konya	"
Maraş	"
Zonguldak	"
İstanbul	"
Ankara	"
Kırklareli	"

B — SULAMA VE GÖLLERİ KURUTMA HAKKINDAKİ TEMENNİLER

İçel	Vilâyeti	Göklersuyu ile Silifke ovasının iskası.
Çorum	"	Osmancık kazasından Kızılırmak ile 250 bin dönümlük arazinin iskası.
Çorum	"	Söğütözü arazisinin iskası.
Çankırı	"	Kızılırmak vasıtasile arazisinin iskası.
Kayseri	"	Talas - Zercidere arasındaki arazinin iskası.
Kocaeli	"	Adapazarı K. iki gölün kurutulması.
Kütahya	"	Emet çayının Köydeğirmeni cihetinden iskaya elverişli hale konulması.
Kütahya	"	Porsuk çayının Nafiaca Kütahya ovasına akıtılması.
Malatya	"	Eski yenişehirdeki iska işinin halli.

Muğla	Vilâyeti	Bataklıkların kurutulması.
Samsun	"	Lâdik gölünün kurutulması.
Sinop	"	Karagöi, Aksaz, Sarıkum bataklıklarının kurutulması
Tokat	"	Yeşilirmak ve Kelkit çayları ile Kazova, Niksar ve Taşovalarının iskası.
Maraş	"	Hurman suyundan bir cetvel açılması.
İzmir	"	Gedizin Çili Ovasını sulaması.
Bilecik	"	Söğüt ve Osmaneli kazaları dahilinde Sakaryadan kanallar açılması.
Cebelibereket	"	Ceyhanın sulama programına ithali.
Denizli	"	Sarayköyünden akan Menderes kısmının programa ithali.
Konya	"	Çumra kanallarının ıslahı çareleri.

İKTİSAT İŞLERİ

A — ORMAN İŞLERİ

(İntifa Kanunu mucibince köylüye vaktinde ruhsatname verilmesi, orman memurlarının müşkülât göstermemesi, resimlerin tenzili, usullerin, kanunların tadili, yangın bekçilerinin lâğvı).

Eskişehir	Vilâyeti	Seyitgazi kazası
Amasya	"	(Bilhassa sulama dolaplarına muktazi kerestelerin sulama mevsiminden evvel verilmesi).
Antalya	"	(Kanunun tadili, ihracatın temini).
Çanakkale	"	Lâpseki kazası
Bursa	"	(Resmin tenzili)
Bolu	"	(Kanunun tadili, resmin tenzili, köylünün intifa ve tasarruf haklarının temini.
Çorum	"	
Çankırı	"	
İçel	"	(Resim tenzili).
Isparta	"	
Kastamonu	"	
Kayseri	"	
Kırşehir	"	
Kocaeli	"	
Kütahya	"	(Yangın korucularının lâğvı).
Manisa	"	
Niğde	"	
Samsun	"	
Sinop	"	
Şebn Karahisar	"	
Tokat	"	
Yozgat	"	
Adana	"	
Bilecik	"	
Danizli	"	
Kars	"	

Maraş	Vilâyeti
Zonguldak	»
İzmir	»
İstanbul	»

B — VAPUR ŞİMENDİFER TARİFESİNİN TENZİLİ

Edirne	Vilâyeti	Şimendifer
Eskişehir	»	Şimendifer (İstanbul Liman ve Rıhtım ücretinin de tenzilini temenni eder.
Kayseri	»	Şimendifer
Manisa	»	K. Şimendifer
Artvin	»	Vapur (ihraç olunan hayvanlar için ayrı vapur tahsis)
Erzurum	»	» " " " " " " " " " "
Antalya	»	» " " " " " " " " " "
Bursa	»	Vapur (İstanbul, Mudanya ve Gemlik ücretlerinin Yalova gibi tenzili).
Kocaeli	»	(Meyvaların şimendifer nakliye ücretlerinin tenzili)
Dörtüol C. Bereket,	»	Portakal nakliye ücretlerinin tenzili.
Konya	»	Alehtlak hububat için şimendifer ücretinin tenzili.
Konya	»	(Ermanak) K. Tren ve vapur ücretlerinin tenzili.
Kırklareli	»	Şark Şimendifer idaresinin refakse muamelesi hakkındaki son kararlarının refi ile hali sabıkına ırcı.

C. — ZİRAATE MUZIR HAYVANLARLA MÜCADELE

Amasya	Vilâyeti	Fare mücadelesi
Amasya	»	Meyva ağaçlarına musallat kurtlarla mücadele.
Çanakkale	»	Fare ve diğer muzır hayvanlara karşı mücadele.
Bursa	»	Farelerle mücadele.
Edirne	»	Fare.
Çorum	»	»
İçel	»	»
Kastamonu	»	»
Kütahya	»	Nebatî haşerat ile mücadele.
Kütahya	»	Simav K. Fare.
Manisa	»	Fare.
Ordu	»	Muzır hayvanlarla mücadele.
Samsun	»	Muzır hayvanlarla mücadele.
Samsun	»	Vezir köprü K. Fare.
Tekirdağ	»	Fare.
Tokat	»	Fare ve yabani domuzlar.
Denizli	»	Fare. (Hükümetçe yapılarak halka külfet tahmil edilmemesi).
Konya	»	Fare.
Mersin	»	»
İzmir	»	»
Kırklareli	»	Barut ve Saçma İnhisarının lâğvı.

Ç — HAYVAN HASTALIKLARI

Artvin	Vilâyeti	Sığır vebası.
Bolu	"	Göynük K. Süfyanlı nahiyesi.
Erzurum	"	
Kars	"	
Samsun	"	
Sivas	"	

D — İHRACAT

İhraçlarının teminini temenni eden yerler :

Artvin	"	Hayvan ihracı.
Antalya	"	Susam, limon, portakal.
Aydın	"	Söke kazası. Beygir.
Aydın	"	Meyanköktü.
Çanakkale	"	Palamut (Ağaçların imhasının da men'i)
Bursa	"	Zeytin (Rusya ile yapılacak mukavelede zeytinin yazılması).
İçel	"	
Ordu	"	İhracat eşyasının standarize edilmesi ve men'i tağşiş kanununun tatbiki.
Bilecik	"	Mahsulâta pazar tedariki.

ZİRAAT BANKASI

ŞUBE AÇILMASINI VE SERMAYESİNİN TEZYİDİNİ İSTEYEN YERLER :

Amasya	Vilâyeti	(Sermaye tezyidi)
Merzifon	Kazası	(" ")
Serik	} Antalya V.	(" ")
Manavgat		
Kaş		
Elmalı		
Karacasu	K.	(Aydın Vilâyeti)
Bolu	Vilâyeti	(Sermaye tezyidi)
Burdur	"	(" ")
Çanakkale	"	(" ")
Ayvacık	K.	(Çanakkale V.)
Eceabat	"	(" ")
Çorum	Vilâyeti	(Sermaye tezyidi)
Kavaklı	K.	(Edirne Vilâyeti)
İpsala	"	(" ")
Sinop	Vilâyeti	
Hafik	"	(Sivas Vilâyeti)
Tekirdağ	"	(Sermaye tezyidi)
Vakfikebir	"	(Trabzon Vilâyeti) Sermaye tezyidi
Polathane	"	(" ") " "
Sorgun	"	(Yozgat ")
Koyulhisar	"	(Şebın Karahisar V.)

Foça	Vilâyeti	(İzmir V.)
Silivri	"	(İstanbul ")
Şile	"	(" ")
Yalova	"	(" ")
Kadirli	"	(Adana ")
Ceyhan	"	(C. Bereket V.) Sermaye tezyidi.
Bahçe	"	(" " ")
İslahiye	"	(" " ")
Kars	"	(Sermaye tezyidi)
Konya	"	(" " ")
Cihanbeyli, Hadım	"	(Konya V.)
Cumra	"	(" ")
Seyit Gazi	"	(Eskişehir V.)
Güre	"	(Kastamonu ")
Gediz	"	(Kütahya ") Sermaye tezyidi.
Emet	"	(" ")
Pütürge	"	(Malatya ")
Dadya	"	(Muğla ")
Ulukışla	"	(Niğde ")
Fatsa	"	(Ordu ") Sermaye tezyidi.
Samsun	"	(Sermaye tezyidi)
Terme	"	(Samsun V.)
Vezirokprü	"	(" ") Sermaye tezyidi.

İKRAZÜDDETİNİN TEMDİDİNİ BORÇLARIN TECİLİNİ İSTİYEN YERLER :

Eskişehir	vilâyeti	
Giresun	"	(Aynı zamanda borçların da tecili)
İçel	"	
Kars	"	
Kastamonu	"	
Kırşehir	"	Borçların da tecili
Kocaeli	"	
Kütahya	"	
Malatya	"	(Aynı zamanda hesabı cari açması)
Manisa	"	(Borçların da tecili)
Niğde	"	(Ürgüp kazası. Borçların da tecili)
Ordu	"	
Samsun	"	
Sinop	"	
Tekirdağ	"	Köylü borçlarının da tecili
Tokat	"	Artıkova kazasında köylü borçlarının da tecili
Yozgat	"	Köylü borçlarının tecili
Şebin Karahisar	"	
Adana	"	Faizlerin de tenzili
Afyon Karahisar	"	" " "
Bilecik	"	
İzmir	"	Faizin tenzili, Ödemiş'ten borçların da tecili
Çatalca(İstanbul),	"	Borçların da tecili

Kartal (İstanbul) Vilâyeti	Munhasıran köylülere hasrı
Gazi Ayıntap	” Çiftçilere hasrı
Adana	”
Afyon Karhisar	”
Bilecik	” Borçların da beş sene tecili
C. Bereket	” Borçların da tecili
Denizli	” Kâmil köylüye hasrı.
	” Boldan kazasındaki borçların 8 : 10 sene tecili
Kars	”
Konya	” Borçların da tecili.
Mersin	”
Amasya	”
Artvin	”
Antalya	”
Aydın	”
Bolu	”
Burdur	”
Bursa	”
İznik	” (Bursa Vilâyeti. Borçların tecili)
Çanakale	”
Çankırı	”
Çorum	” (Köylü borçlarının da affı)
Edirne	”
Erzincan	”

MUHTELİF TEMENNİLER

Nakli nükut ücretinin tenzili
 Bankanın köylüye hasrı
 Faiz ve kumüşyonların tenzili
 Mahsulâtı ziraiye mukabilinde ikraz.
 Hayvanlar mukabilinde ikraz.

SIHHAT İŞLERİ

<u>Hastane, levazımı</u>	<u>Dispanser</u>	<u>Sıtma mücadelesi</u>	<u>Hekim</u>
		Isparta	Yalvaç
		”	Eğirdir
	Cide (Kastamonu)	Kastamonu	Zührevî hastalıklar.
			Küre (Kastamonu)
			Kocaeli: Nahiyelere sıhhiye memurları.
			Kandıra (Kocaeli)
Kütahya V. Elli yatak	Tavşanlı (Kütahya V.)	Uşak (Banazda frenji mücadelesi).	Kütahya V. Nahiyelere sıhhat memurları.
Uşak K. Elli yatak bir röntgen.			
Kırşehir V.		Kırşehir V.	
Kayseri V. yatakların tezyidi		Kayseri (Yahyalı ve civarında)	Kayseri V. Hekim ve nahiyelere sıhhat memurları.

<u>Hastane, levazımı</u>	<u>Dispanser</u>	<u>Sıtma mücadelesi</u>	<u>Hekim</u>
		Malatya V.	Manisa V. Muğla V.
Bor K. (Niğde V.)		Bor kazası ve Niğde V. frengi mücadelesi	Ordu : Sihat me- muru. Rize V. Seyyar he- kim. Terme (Samsun)
		Bafra V. (Frengi ile de mücadele)	
		Sinop V.	Sinop V. Kazalar için seyyar hekim ve sihat memurları. Hafik (Sivas V.) He- kim. Darende (Sivas V.) Hekim. Mesudiye : Hekim. Alucura : Hekim. Ş. Karahisar V. Has- tanesine operatör. Tekirdağ V. Her kaza ve nahiyelere hekim.
		Yıldızeli (Sivas V.) (Frengi mücadelesi)	
Antalya V. (Röntgen ma- kinesi)	Finike	Kurkudeli Antalya V. Elmalı Alâiye Söke Aydın V. Karacasu Düzce Bolu V.	
Bolu V. (Rnt- gen)			
Düzce K.	Gyntk (Bo- lu V.)		
	İznik (Bursa V.)	Gemlik Bursa V. Orhangazi İznik İnegöl Yenişehir Çanakkale V. Kumkale Ezine Lâpseki Biga Eskişehir (Frengi mücadelesi)	Domaniç (Bursa V.) Keles (Bursa V.) Yenişehir (Bursa V.) Çanakkale V. Eceabat Çankırı Operatör Sivrihisar (Eskişehir)

<u>Hastane ve İevazımı</u>	<u>Dispanser</u>	<u>Sıtma mücadelesi</u>	<u>Hekim</u>	
Tokat V.	Silifke Anamur	Erbaa (Frengi m- cadelesi)	Artıkova (Tokat V.)	
	Sorgun (Yoz- gat V.)			Akdağ Madeni (Frengi mücadelesi)
	Karaisalı (Ada- na V.)			Bilecik (Seyyar H.) Bahçe (C.Bereket) Hekim. Denizli (Çivril ve Acıpayan) Hekim. Ermenak (Konya) Kazalara hekim.
		Ereğli (Konya)		
İzmir V. İki İzmir (Dis- hastane. panser: 2)	Bartın (Zonguldak) Frengi mücadelesi Ereğli (Zonguldak V.) Sıtma ve frengi m- cadelesi.	Zonguldak (Frengi mücadelesi.	Zonguldağa röntgen mütehassısı tayini. İzmir. Kazalara sey- yar hekim.	
	Bergama (İzmir)			
Bayındır K. (İzmir V.)	Beykoz (İstanbul)	Dikili (İzmir V.)		
Beyoğlu (İstanbul)	Pendik (İstanbul)	Bakırköy (İstanbul)		
skdar (İstanbul)	Üsküdar (İstanbul)	Şile (İstanbul)		

Fuħşun men'i talimatnamesinin tadili birçok vilâyetlerce temenni edil-
mektedir.

A— SIFMA YAPAN DERELERİN TATHİRİ

Çanakkale Vilâyeti	Lâpseki çayının mansabı.
İçel	Anamor Kazası
Kastamonu	Cide Kazası
Manisa	Gediz ve Kumçayı mecraları.
Muğla	Bataklıkların kurutulması.
Ankara	Beypazarı K. Muıdarca deresinin kapatılması.
İzmir	Ak ve Kara gllerle Foçadaki Aygırınçay bataklığının kurutulması.
Konya	İlgın ve Ereğli bataklıklarının kurutulması.
İzmir	Bakır Çayının tathiri.

C. Bereket	„	İslâhiyedeki Emen bataklığının kurutulması.
Denizli	„	Çivrildeki ışıklı bataklığının kurutulması.
İzmir	„	Menderesin geçtiği kazalardaki bataklıkların kurutulması.

BANKA AÇILMASINI İSTEYEN YERLER

Çankırı	Vilâyeti	Emlâk Bankası
Giresun	„	„
Muğla	„	„
Malatya	„	İş
Fethiye	Kazası	(Muğla V.) İş Bankası
Fatsa	„	(Ordu V.) „
Osmaneli	„	(Bilecik V.) „
Yalova	„	(İstanbul V.) Emlâk Bankası
Menemen	„	(İzmir V.) „
Tarsus	„	(Mersin V.) „
C. Bereket	Vilâyeti	İş Bankası
Dikili	Kazası	(İmir) İş Bankası

TAYYARE CEMİYETİ

Çorum	Vilâyeti	Suiistmallerin men'i, ianenin bir tek mahrece hasrı
Samsun	„	Mahsulâtı arzıyeden alınan ianenin tütüne hasrı
Yozgat	„	İane için halkın fazla taziyk edilmemesi

DİLEKLER HAKKINDA LÂYİHA ENCÜMENİNİN UMUMİ MAZBATASI

C. H. F. BÜYÜK KONGRESİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

Vilâyet kongrelerinin dileklerini tetkik için Büyük Kongrece seçilen encümenimiz bu kongrelerin toplanan tekliflerini ve bunlara daha evvel vekâletlerden verilmiş olan tahriri cevapları ve bazı mümessillerin kongre riyasetinden havale edilen takrirlerinin Vekil Beyefendiler de hazır buldukları halde tetkik ve müzakere edilmiştir.

Vekâletlerce not edilen bu dileklerden bir kısmı idarî mahiyette olduğundan bunlardan bütçeye müteallik olanlar Büyük Millet Meclisince kabul edilecek bütçeye intizaren malî istitaatin vüs'atine bırakılmıştır.

Yeniden kanun yapılmasını veyahut mevcut kanunlarda tadilâtı icap ettiren kısımlar için de ait oldukları vekâletlerce icap eden hazırlikların yapılacağı ve yapılmakta olduğu anlaşılmiştir.

Şu hale nazaran vekâletlere göre cem ve tasnif edilerek dosyalara ayrılan bu mesai netayicinin vekâletler ve Meclis nezdinde takip edilerek vilâyetlere iblâğı için esas itibarile kâtabi umumiliğe tevdiî encümenimizce musip görülmüştür.

Ayrıca bu dileklerdeki aslı maddeler hakkında Vekil Beyefendilerin encümendeki izahları ve encümenin noktai nazarı aşağıya yazılmıştır. heyeti umumiyenin nazarı tetkik ve tasvibine arz olunur.

Reis İstanbul <i>Ali Rana</i>	M. M. Malatya <i>Muttalip</i>	Kâ İstanbul <i>Cevdet Kerim</i>	Aza İstanbul <i>Yaşar</i>
Aza İzmir <i>Sadeddin</i>	Aza Van <i>Remzi</i>	Aza Çankırı <i>Celâl</i>	Aza Yozgat <i>Refet</i>
	Aza Maraş <i>Tevfik</i>	Aza Bolu <i>Tahir</i>	Aza Erzurum <i>Rifat</i>

Başvekâlet faslı okundu :

BASVEKÂLET

Evkaf Müdiriyeti Umumiyesi :

Bazı yerlerdeki cami ve çeşmelerin, hamamların inşaat ve tamiratına müteallik dileklere karşı Umumî Müdür Niyazi Bey, malî vaziyetin müsaadesi nisbetinde bu arzuların teminine çalışılacağını ve asarı atikadan olanlarının tefriki için heyeti mahsusaca tetkikat yapıldığını ve muayyen talepler hakkında bizzat takibatta bulunularak mümkün olanların is'afını temin edeceğini söylemiştir. Bu beyanat encümence kâfi görülmüştür.

Reis — Başvekâlet, Evkaf Müdiriyeti Umumiyesi hakkında söz isteyen var mı? Başvekâlet faslında encümenin yaptığı hulâsaya kabul edenler.... Etmeyenler.... Başvekâlete ait fasıl kabul olunmuştur.

(Adliye Vekâleti faslı okundu)

ADLİYE VEKÂLETİ

Adliye işlerine ait dileklerin başında 19 vilâyet kongresi tarafından istenilmiş olan, İcra ve İflâs Kanununun tadili ile hapsin iadesi meselesi bulunmaktadır. Şahsî hürriyeti tahdit eden, kudreti olmıyanlara da tatbik olunması ihtimali bulunan ve muhtelif memleketlerde kaldırılmış olan borç için hapis usulünün bu kanun ile bizde de kaldırılmış olduğu, hapsin iadesi yerine alacaklının haklarını tamamilen temin eder birçok tedbirler konulmak suretile kanun tadil edilerek Büyük Millet Meclisine takdim kılındığı Adliye Vekili Bf. tarafından izah edilmiş ve Hukuk ve Ceza Mühakemeleri

Usulü Kanunları ile Ceza Kanununun da tadili için lâyiha hazırlanmakta olduğu ve mahkemelerin teşkilâtı meselesi tetkik edilmekte idiği, adli tebligat için muvazzaf süvari mübaşirleri istihdamı hakkındaki dileklerin vekâletçe de zarurî görülerek 1931 bütçesine (750) süvari mübaşiri tahsisatı ilâve kılındığı ve ağır ceza, asliye ve sulh mahkemeleri açılması hakkındaki dilekler bütçe meselesi olduğundan müstacelen is'afı malî imkânla mukayyet görüldüğü ve mer'i bulunan hayvan sirkatinin men'i hakkındaki kanunun hakkile tatbiki için cümhuriyet müddei umumîliklerinin yeniden dikkat nazarları celbedildiği ve Kanunu Medenîden evvelki nikâhlarla gerek bunlardan ve gerek Kanunu Medenîden sonraki kanunsuz münasebetlerden doğan çocukların tescili ve gaipler hakkındaki muamelelerle bütün bu hususlara müteallik sair meselelerin alâkadar vekâletlerce teşkil edilmek üzere olan bir komisyon tarafından tetkik edileceği ve kanuna muğayir nikâh yapanlar hakkında cümhuriyet müddei umumîliklerinin tamamen nazarları celbolunduğu Adliye Vekili Bf. tarafından ifade edilmiş ve encümence de muvafık görülmüştür.

Adliye Vekâleti. Bunun hakkında söz istiyen var mı?

Azmi Bey (Trabzon) — Efendim; benzeniz evveleminde Adliye Vekili Beyefendiden ceza usulü muhakemeleri hakkında yapılan tadilâtı tazammun eden umumî esasat hakkında bizleri tenvir eylemelerini rica edeceğim. Çünkü bütün mevzuatı kanuniyemizin heyeti umumiyesi inkilâbatımızın esasatını kâfil, hukukumuzu zamin bulduğu hakikaten şüphesizdir. Bu itibarla Adliye Vekâletinin bu hususta göstermiş olduğu meşkûr meşaisini hürmetle, şükranla yadetmeği vecibe addederim.

İcra Kanunu hakikaten Kurunu Vustaî bir zihniyet mahiyetini iktisap eden usulü tazyikin, usulü hapsin kaldırılması muvafıktır, bilhassa bütün dünya devletlerinin bütün mevzuatı kanuniyesinde efradin daha ziyade, daha mütekâmil, daha müterakki bir şekilde mâzharı hürriyet bulduklarını temin ve teyit edecek bazı maddeler, bazı müeyyideler meydana getirdiği bu sırada bizde hürriyeti tahdit edecek olan hapsi istemek insanî bir vazife ile de kabili telif değildir. Bu itibarla Adliye Vekâletini bu hususta tekrar tebrik ederim. Çünkü öyle zannediyorum ki bir kanunun leh ve aleyhinde beyanı müteale edebilmek için evveleminde o kanunun gerek muhassenat ve gerekse mehazirini yekdiğerile mukayeseden hâsıl olacak olan naticeye tebaan hüküm vermek icap eder. Böyle olmakla beraber usulü hapsin refedilmiş olması zirâî hayatımızda da fevkalâde inkişaf temin etmiştir. Çünkü bu zamana kadar yani bu hapis ahkâmının devam etmiş olduğu zamana kadar zürra daima tüccarlara, mukrizlere müracaat ederler ve onlardan her türlü teshîlât görürlerdi. Bu yüzden fazla derecede para alıyorlar ve bu vaziyette mallı muvazenelerini sarsacak derece borçlanıyorlar. Bu zürra için de iktisadî bir vaziyet tevliit etmiştir. Şimdi tüccarlar fazla derecede para verecek olsa hiçbir zürra almıyor, reddediyor. Çünkü hapis usulü de onlara iktisadî hayatı öğretmiştir. Onlar için iktisadî bir zemin teşkil etmiştir.

Diğeri kanunlara gelince: Medenînin asıl temas edecek olduğum cihet ceza muhakemeleri usulünün birkaç maddesidir. Bu maddeler maalesef hem adaletin tecellisinin geç kalmasını istilzam ediyor. Bazı zamanlarda zıyı hukuku da mucip oluyor. Ben arzu ederdim ki, kongremizin tabii ve muhterem azaları bulunan adliyecilerimiz yüksek meclise birinci içtima günlerinde bu tadilâtı arzermeli idiler. Arzetmediler. Adliye Vekili Be-

yefendiden buna taallük eden kısımları sormak ve tenevvür etmek istiyorum. Bunun birincisi esasata taallük etmez. Fer'dir. Fakat hayrete değer bir şekildedir. Yani Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun da şehadeti kâzibe yani yalan yere yemin ve tashihi sin davaları, esas mevaddı rü'yet eden mahkemede gayri bir şekilde rü'yet ediliyor. Yani bu esas davaya tebaan rü'yet ve intaç edilmiyor. Bu bittabi azım mahzurları da davet ediyor.

Bilhassa tashihi sin davalarında, ceza davasını rü'yet eden mehkeme; hukuk mahkemesinde derdesti rü'yet bulunan tashihi sin davalarının rü'yetine talikan hükümlerini geçiktirmeğe mecbur oluyor. Halbuki dava, ceza mahkemesindeki esas hükme tebaan rü'yet edilse idi bu esas dava ile beraber Mahkemei Temyize gidecek ve adaletin tehiri tecellisini mucip olan bu dava bertaraf edilmiş bulunacaktı. Esasen eski Ceza Usulü Muhakemeleri Kanununda bu mevcuttur. İkincisi maznun razı olduğu takdirde maznunun ifadeleri okunmalıdır. Çünkü: bazı davaların sürüncemede kalmasını — keyfiyeti tebliğin vaktinde yapılmamasına affetmekten ziyade — kanunda bunları izale edecek bir cihet bulmakla bertaraf etmek kabil olabilir.

Meselâ: bir suçluya tebligat yapılmaması yüzünden bir mahkemenin aylarca hatta senelerce sürdüğü vakidir. Üçüncü nokta nazar hazırlık tahkikatı ile tebliğin tevhidî cihetidir ki bu da lüzumsuzdur. Esasen resen kabili temyiz olan mevaddın 15 seneden 5 seneye indirilmesidir. Malûmu âlileridir ki Ceza Usulü Muhakemeleri Kanununun maddeî mahsusasına tevfiikan 15 sene ve daha fazla hapis mevaddı olan hükümler resen kabili temyizdir. 15 senenin duntünde bulunan hükümler resen kabili temyiz değildir. Mahkûm tarafından temyiz edilmedikçe iş kespi kat'iyet ediyor. Bittabi mahkûm tarafından temyiz edilmesi keyfiyeti de birtakım usul ve merasime tâbidir.

Evvelemirde vaziyet ve kudreti maliyesi yerinde olduğu takdirde 10 lira depozitoyu sandığa teslim etmek icap eder. Gayri müsait olduğu takdirde fakrı halini mutazammın bir ilmühaber tanzimi icap eder. Halbuki mahkemede mahkûm olan bir adamın bu mahkemenin bulunduğu mahalle (15) saat belki de (30) saatlik köyde olması mümkündür ve kanunun tayin ettiği zamanda bu ilmühaberi mahkeme kalemine ibraz etmesi çok müşküldür. Bu itibarla bu haddin bir seneye indirilmesi lâzımdır. Hatta avukat olmak itibarile üç veya beş adam biliyorum (13) veya (15) seneye mahkûm olmuşlardır. Yakın zamanda mahkûm olmuşlardır. Bunlardan birisi temyiz etmiştir. Mahkemei Temyiz buna taallük eden hükmü bozuyor diğerleri ilmühaber vermedikleri için haklarındaki hüküm kespi kat'iyet ediyor, tabiidir ki bunun gibi bazı işler vardır ki bunlarda mahkeme mazurdur, bu bir hâdisei kanuniyedir. Ve bunun neticesinde mahkûmiyet tecelli ediyor. Binaenaleyh (15) senenin (5) seneye tenzili lâzımdır. Sonra diğer bir mesele daha vardır. Müstentiklerde olduğu gibi (Gürültüler, devam sesleri).

Efendim, bu hepimizce mühim bir ciheti hukukiyeye taallük eder. Bunlar bendenizin gerek hâkimlik ve gerek avukatlık hayatımdan aldığım tecrübeleré müstenittir. Parası olmadığı için mahkûmiyetin kespi kat'iyet etmesi doğru değildir. Bunu daha emin ve salim bir sureti halle vusul noktasından söylüyorum. Bundan istifade edecek yalnız mümessili bulunduğum Trabzon değil Türkiyenin her tarafıdır. Binaenaleyh he-

pinizin hissiyatına tercüman oluyorum zannediyorum. " Müstentiklerde olduğu gibi mahkemelerde de hukuku amme dava „ (Fıkrayı okudu).

Bir müstentik suçlunun tayini halinde suçlunun ele geçmesi neticesi-ne talikan hukuku amme davasını muvakkaten tatile karar verebildiği halde mahkeme bu istifadeden mahrum bulunuyor. Ve bu da bittabi ve binnetice mahkemenin sürüncemede kalmasını intaç ettiriyor. Bendenizin maruzatım bundan ibarettir.

Reis — Söz istiyen var mı? Adliye Vekili cevap verecek. Daha evvel söz istiyen var mı? (Hayır sesleri).

Adliye Vekili Yusuf Kemal Bey (Sinop) — Efendim; muhterem Azmi Beyefendinin Adliye Vekâletine gösterdiği teveccühlere karşı Adliye Vekâleti namına teşekkür ederim.

Daha ziyade hukukun umumî teknik noktalarından bahis buyurdular. Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunu tadilâtı projesi Temyiz Mahkemesindedir. Tetkik ediliyor. Temyizin tetkikinden sonra ümit ediyoruz ki bastıra-cağız ve tevzi edeceğiz. Reylerini almak suretile kendilerinden de istifade edeceğiz. Şimdi burada sırf siyasiyat mevzubahs olurken bu teknik noktaların teferruatına girişmek suretile başınızı ağrıtmak istemem (bravo sesleri) yani kendilerinden de her vakit istifadeyi Adliye Vekâleti minnetle kabul eder (Alkışlar).

Reis — Mazbatanın Adliye Vekâleti kısmının müzakeresini kâfi görenler el kaldırsın. Kâfi görmiyenler el kaldırsın. Bu kısmın müzakeresi kâfi görülmüştür. Bu mazbatanın adliyeye ait olan kısmını kabul edenler, etmiyenler. Kabul olunmuştur.

(Millî Müdafaa faslı okundu).

MİLLÎ MÜDAFAA

Askerlik müddetinin bir seneye, bedeli naktînin 400 liraya tenzili ile bazı kazalarda askerlik şubesi açılmasını dilemiş olan Amasya, Antalya, Çanakkale, Aydın, Samsun, Bilecik, C. Bereket, İzmir ve İstanbulun bu dileklerine karşı Millî Müdafaa Vekâleti tarafından yazılan tezkerede askerlik müddetinin bir seneye tenzilinin memleketin âli menfaati noktasından mümkün olmayacağı ve bedeli naktînin indirilemeyeceği, şube açılması veya muamelât memurluğu ihdası dilekleri de bütçeye ve zabıt miktarına taallük ettiğinden imkân hâsil olunca askerlik muamelâtını ve halk işlerini kolaylaştırmak için bu husustaki arzuların da teminine çalışılacağı bildirilmiş ve encümenimizde muvafık görülmüştür.

Reis — Söz istiyen var mı? (Hayır sesleri).

Millî Madafaa kısmını kabul edenler. Etmiyenler, kabul olunmuştur. (Dahiliye Vekâleti faslı okundu).

DAHİLİYE VEKÂLETİ

Dahiliye işlerine müteallik dileklerden yol vergisinin tenzili, mikyasının tebdili ve % 50 lerin vilâyetlere bırakılması, % 3 maarif munzam hissesi alınmaması Nafia Vekâletine müteallik dileklerle birlikte müzakere edilmiştir.

Bu vekâlete ait diğer dileklerin başında idare âmirlerinin salâhiyetlerinin tevsii hususu bulunmaktadır. Halk işlerinin vilâyetlerdeki hükümet

dairelerince kolayca görülmesi ve vilâyetlerde hükûmet otoritesinin takviyesi, taşra teşkilâtımızca da zarurî bir ihtiyaç addedilmiş ve buna ait kanunun Büyük Millet Meclisine takdim edilmiş olduğu; mahallî idare bütçelerinden Maarif Vekâletine verilmekte olan % 10 ların vilâyetlere bırakılacağı, mahallî idarelerin takviye edileceği ezcümle tahsisi varidatın ilga edilerek meclisî umumilerin bütûn salâhiyeti tevsi edileceği ve ihzar olunan kanunun bu devrede Meclise arz olunacağı polis ve jandarma kadrolarının muntazam ve muayyen bir program dahilinde tezyidi ile nahiyelerde tam teşkilât yapılması, evvelce ihzar olunan program dahilinde her sene tezyit edildiği yeniden nahiyeye ve kaza teşkilâtına, memleketin umumî idare ihtiyacı nazarı dikkate alınarak yapılan programa tevfikân devam edileceği, posta telgraf şubeleri açılması bütçenin istitaatine mütevakıf bulunduğu; beğçilerin vazifei esasiyelerinde bırakılarak jandarma işlerinde kullanılmamasının temin ve tamim edileceği, ve fakat silâhlı olmaları itibarile bunların vazifelerini ifa hususunda daimî murakabeye tâbi tutulacağı, köy muhtarları hakkında Köy Kanununun ahkâmı mevcut olup mahalle muhtarları ve ihtiyar heyetleri için yeni bir kanun hazırlanmakta olduğu cihetle muhtar ücretlerinin de bu kanun hükmüne tâbi tutulacağı, hayvan sirkatının men'i hakkındaki kanun ile Men'i İsrâfat Kanununun tatbik edilmekte olduğu ve fuhşun men'i hakkındaki talimatnamenin tatbikına devam edilmekle beraber emrazı zühreviye nizamnamesi ve hıfzıssıhha kanunları hükümlerine göre sıhhi ve ahlâkî mahzurların önüne geçileceği, mahallî idarelerle belediyeler tarafından istenilen dileklerin takip edileceği, seyyar nüfusun iskânı için ehemmiyetle çalışmakta olduğu iskân ve tevfiz işlerinin tesrii ile bir an evvel kat'î neticelere bağlanması hakkındaki dilekler, Tasfiye Kanununun kabulü tarihinden evvel vaki olmuş bulunduğundan kanunun bu dilekleri tamamiyle temin ettiği Dahiliye Vekili Bf. tarafından izah olunmuş ve bu izahat encümenince de muvafık görülmüştür.

Nafia Vekâleti kısmında arzedildiği veçhile mahallî idarelerin salâhiyetlerinin tevsi, tahsisi varidatın kaldırılması ve alınan yüzdelerin bazı zarurî ve muvakkat kayıtlarla mahallerine terki hakkındaki dileklerin müzakeresi sırasında encümeninde bulunan Başvekil Pş. Hazretlerinin bu dileklere ve mahallî idarelerin takviyesine karşı gösterdikleri yüksek alâka encümenimizce teşekküre şayan bulunmuştur.

Reis — Söz isteyen var mı Efendim?

Rasih B. (Antalya) — Efendim, dahiliyeye ait temenniler arasında jandarmaya taallük eden kısımlar üzerinde bazı maruzatta bulunmak istiyorum. 1-2 sene evvel kabul ettiğimiz bir kanunla jandarma bir vaziyete konuldu, o da şudur: Jandarma teşkilâtı Erkânı Harbiye Umumiyyeye rappedildi. Harbî umumîde bu hususta memleket bir tecrübe geçirmiştir. Yani jandarma kendisinden beklenen memleketin emniyet ve asayîşi hususunda vazifesi bulunan bir mesleğe mahsus bir kuvvet iken doğrudan doğruya heyeti umumiyesile cepheye alındı. Ve neticede harp bitmezden evvel memlekette hâdis olan vaziyeti biraz düşünürseniz, bu alınmanın hem ordunun, hem de memleketin emniyetine zararı olduğunu gördük. Bugünkü kanunla jandarmanın aldığı vaziyet gene o vaziyettir. Jandarmanın bugünkü vaziyeti her halde bu kanunun ıslahını icap ettiren bir vaziyettir. Dahiliye Vekili Beyefendi bu hususta bizi biraz tenvir buyursunlar. Bu kanunun her halde

tadilinin lâzım olduğu görülmektedir. Bizim intihap dairelerinde gördüğümüz vaziyet bunu icap ettiriyor. Kendilerinin bu husustaki fikirlerini öğrenmek isteriz. Bu kanunun tadil edilmesi zaruridir.

İkinci kısım ise jandarmayı esaslaştırmaktır. Encümede Vekil Beyefendi bu hususta oldukça tatminkâr izahatta bulundular. Fakat müstacelen tahsisat bulmak suretile bir an evvel jandarmayı esaslaştırmamın bu seneden itibaren tatbikını zarurî görüyorum. Şimdilik karşılık olarak ta İktisat Vekâletinin orman muhafaza teşkilâtı, rûsumatın muhafaza teşkilâtı, daha umumî bütçemizde mevcut olan birçok muhafaza teşkilâtı vardır. Jandarmayı takviye etmek suretile onların istediğimiz vazifeyi jandarmadan istiyeceğiz kanaatindeyim. Onun için bu noktanın da imkânı var mıdır? Vekil Beyefendi bu hususta bizi tenvir buyurlarsa çok iyi olur kanaatindeyim.

Reis — Başka söz isteyen var mı ?

Hakkı Bey (Bilecik) — Kır bekçileri hakkında bir kanun mevcuttur. Köylerde bu bekçiler intihap edildikten sonra jandarma dairesi bunları tıpkı bir jandarma gibi karakollarda ve sair hidematta istihdam ediyor. Bu itibarla kır bekçilerinden maksut olan gaye tahassul edemiyor. Binaenaleyh kır bekçilerinin vazifei asliyelerinde istihdam edilmelerini bendeniz arz ediyorum.

Reis — Beşka söz isteyen yoktur, Dahiliye Vekili Bey izahat vereceklerdir.

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey (Muğla) — Memlekette kır asayişini muhafaza ile mükellef olan jandarma kuvvetlerinin bugünkü vaziyetinin ve yarınki alacağı şeklin anlaşılabilmesi için bunun geçirdiği tarihi safhayı kısaca arzetmeği vazife addediyorum. Daha uzaklara gitmezden evvel evvelâ memlekette jandarma, zaptiye unvanile birtakım başıbozuklardan gene onların arasından yetişmiş okumak, yazmak bilmez, kanun nedir anlamaz, keyfine göre idare eder. Subaşılığından gelmiş, kolağalığından, bölük ağalığından mürekkep bir kuvvet halinde iken bundan yetmiş sene evvel gayet iyi bir nizamname ile tensik edilmiş, fakat efradın kıymetsizliği ve başlarındaki ümeranın keza kıymetsizliği o nizamname ve kanundan da istifadeyi menetmişti.

Meşrutiyette hariçten getirilen mütehasısların elinde jandarma tensik edildi ve başına ordudan alınan kıymetli zabitan kondu ve hakikaten harbi umumîye kadar Türkiye jandarması Türkiye tarihinde hiç misli görülmemiş diğer en medenî memleketler jandarmasile aynı iktidarda vazifesini yapıyordu. Harbi umumîde zaruret karşısında bu jandarmalar vazifei vataniyelerini hudut boylarında görmek üzere oralara sevk edildiler ve ekserîşi şehit oldular. Binaenaleyh jandarmanın kıymetli anasırı harbi umumîde imha edilmiştir. Fakat o harbi umumî öyle bir facia idi ki, memleketin diğer sahalardaki bütün menabiini de, aynı suretle kurutmuştur. Harpte jandarmanın kullanılıp kullanılmaması keyfiyeti o harbi idare eden kumandanın o günkü kararına tâti bir keyfiyettir. Bu tabii, münakaşamızın haricindedir. Bugünkü jandarma o günkü jandarmanın bakıyesi ve bilâhare de cümhuriyet tarafından tensik edilmiş bir jandarma kuvvetidir. Bu, cümhuriyetin teessüs ettiği gündenberi hakikaten müterakki bir şekilde devam etmektedir. Bu kanun çıkmadan evvelki jandarma

kadrosunun noksanlığına, jandarma efradının menabiinin azlığına rağmen bu memlekette hakikaten kendileri ve zabitleri ferağatle hizmet etmişlerdir. Binaenaleyh bu kanundan evvel bu memlekette jandarmalarımız iktidarları nisbetinde vazifelerini bihakkın görmüşlerdir. Hepiniz hariçten geldiniz, memleketimizin yollarının nekadar bozuk bir vaziyette olduğunu pekâlâ bilirsiniz. Bu jandarma efradının bu kadar müşkülât içerisinde vazifesini bihakkın ifa etmesi cidden takdire şayandır. Bizim vazifemiz bu vaziyet karşısında şu idi. Jandarmayı memleketin ihtiyacatına göre ve elimizdeki bütçenin vüs'ati dahilinde tensik ederek kendilerinden azamî istifade etmek. Bir defa bugün için jandarmanın noksanları nedir, evvelâ onu tesbit etmek icap eder. Jandarmanın memleketin sahası ve nüfusile mütenasip, muayyen bir miktarı vardır. Yavaş yavaş o mertebeye getirmek meselesi her şeyden evvel bütçe meselesidir, memleketimizde nüfus miktarı itibarile jandarma adedi bugün nisbeten azdır, aradaki tenasüp farklıdır. Ve bu boşluğu dolduran jandarmanın fazla kudreti demin bahsedilen bekçilerin muavenetine tâbi bir hal olduğu gibi bir de program meselesidir. Jandarmada en evvel adet meselesi mevzubahstir, bunu da senelere taksim ederek öntümüzdeki boşluğu dolduracak bir program tanzimi işine başlayacağız.

İkincisi jandarmanın memba meselesidir ve ondan sonradır ki jandarmalık disiplini muhafaza edebilsin. O tahsilinden sonra jandarma mesleğinde uzun müddet bulunmuş olmalıdır ki vazifei meslekiyesini yapabilsin. Tabii askerle askerliğe ait olan evsaf başka bir şeydir.

Jandarmanın memba meselesi: Jandarma esnan erbabından gelecek gençlerden mi alınmalı yoksa jandarmayı bir mesleki mahsus haline mi koymalı? Herhangi bir memlekette malûmdur ki jandarmalık bir mesleki mahsus ve muayyendir. Onlarda aranan evsaf çok yüksek evsafdır. Evvelâ meslek inzibatını ve malûmatını ve memleketin ahvalini bilmiş olacak. Sonra birçok insanı vasıflarla mücehhez bulunacak, namuslu olacak, fedakâr ve cesur olacak. Bazı memleketlerde ve bizde de bazı jandarmamızda hürmetle gördüğümüz evsafı haiz bulunacak. Meselâ bazı medenî memleketlerde jandarma bulunduğu muhitin hem muhafızı, hem akıl hocası, hem de yardımcısıdır. Yirmi beş senedenberi o köy veya kazada jandarmadır. Devlet tarafından verilmiş evi vardır. Tarlası vardır. Resmî günlerin merasiminde öne geçer. Onların böyle şerefli bir mevki vardır. Tabii bizim de gayemiz jandarmamızı bu hale getirmektir. Evveleminde memba meselesi. Halbuki esnanı askeriye den alınan jandarma bir buçuk sene askerde kalacaktır. Nihayet o çocuk hergün tezkeresini bekleyen bir askerdir. Kendisi jandarmadan beklediğimiz vasıfları haiz değildir. Eğer vazifesinde bir noksan varsa o membaa ait aslî bir noksandır. Onu ikmal etmek icap eder. Yaptığımız program evveleminde sülûs sülûsan itibarile jandarmalığı meslek haline getirmek, sonra muayyen zaman zarfında jandarmanın hepsini mesleki muayyen ve mahsus haline koyup gedikli onbaşı, çavuşu, küçük zabiti ve zabıt yetiştirmektir. Jandarmanın efrattan sonra ihtiyacı olduğu kısım zabitanıdır. Zabitanın evveleminde mükemmel tahsilî askerisini görmüş olması şarttır.

Mütevali harpler, millî cidal esnasında hep bilirsiniz ki, birçok zabitanımızı vatan uğrunda feda ettik. Bu hisseye, jandarma zabitanı da iştirak etmiştir. Rumeli jandarmaları diye Selânikte yetişen jandarma zabitelerimizin

birçokları vatan uğrunda şehit oldular. Birçokları da yaşları dolayısıyla tekaüt edilerek işten çekildiler. Şimdi bu noksan telâfi edilmek için jandarmada gedikli küçük zabitan yetiştirmek ve mektep açarak zabiti yetiştirmek usulü takip edilmişti. Fakat bu usulde eski zaptiye gibi yetişmesi tehlikeli olan adamların jandarmanın başına geçmesi gibi bir tehlike hâsıl olmuştu. Buna yalnız asiyaşle alâkadar olanlar değil, hiçbir Türk müsaade edemezdi. Çünkü otuz kırk bin mevcuttu kıtaların başına tahsili askerisi olmıyanlar geçemezler. Bunun için bir zabıt mektebi açmak lâzımdır. Veyahut devletin zabıt yetiştirmekte olduğu membadan almak lâzımdır. Harbiye Mektebini jandarma için de tesis etmek için jandarmaya verilen tahsisat kadar tahsisat verilmek lâzımdır. Muallim, inzıbat, bina ve saire nerede bulunacaktır. Mademki devlet Harbiye Mektebine tahsisat veriyor, bu jandarma için de verilmesini emreden bir kanundur. Jandarmanın zabıt noksanından başka diğer noksanları da vardır. Bu da karakollar meselesidir. Jandarma deyince ilk akla, karakollar gelir. İki bin tane sabit karakol lâzımdır. Memleketimizde iki nevi karakol vardır. Küçük, büyük. Bunların tertibatı ve sairesi hepsi hazırdır. Bunun tertibatına geçtik. Bundan maada jandarmanın vazifesi itibarile de bazı cihetler vardır. Meselâ, vazifei mülkiyesi, — bundan tebligatı adliye ciheti şayanı nazardır. Bugün dört bin jandarma Türkiyenin köy yollarında adli tebligatı temin ile meşguldür. Zaten jandarmamızın miktarı azdır. Bunun da çaresi süvari mübaşirlerin ihdasıdır. Demin de Adliye Vekâleti meselesinde mevzubahs olan süvari mübaşirleri aslı vazifelerinde kullanılabilir. Aksi takdirde tecrübesiz ve genç jandarmaların yapacağı tebligatta birçok yolsuzluklar olacaktır. Çünkü mübaşir ancak adliye tebligatı ve buna mümasil adli işlerle uğraşır. Halbuki jandarma ise hergün şahit olduğumuz vak'alar ve almakta bulunduğumuz şikâyetnameler ve raporların gösterdiği üzere kendisine verilen evrakı meselâ; Ahmet oğlu Aliye verecek yerde Mehmet oğlu Aliye veriyor. Sonra bu jandarma evrakı verecek adamın fakirâne kıyafetine bakarak evrakın üzerindeki pulları gördüğü ve onları çok kıymetli zannettiği için bu adama vermeğe cesaret edemiyor, geri getirip zabıtine teslim ediyor. İşte buna çare bulmak için yapılacak yeğâne iş adliye bütçesine 750 mübaşir ilâvesidir.

Jandarmamızın diğer bir meşguliyeti de hapishaneler meselesidir.

Bugün, türk hapishanelerini (3200) jandarma beklemektedir. Bunun sebebi malûmdur. Biz acılarımızı, noksanlarımızı saklayan bir millet değiliz. Binaenaleyh itiraf ederiz ki hapishanelerimizin büyük bir kısmı bakımsız ve gayrifennî bir haldedir. Meselâ duvarları kerpiç ile imal olunmuş bir hapishanede vaki olması melhuz bulunan firarlara mâni olmak için o nisbette fazla jandarma kullanmak icap eder. Meselâ bilmem ne vilâyeti merkezinde iki hapishane kerpiç olduğu için duvarı delerek sekiz hapis firar etmiş, diğer hapislerin kaçmaması için duvarın yapılmasına intizaren sekiz jandarma orada bekliyecektir. Asıl kifayetsizlik bu gibi vesilelerden neşet ediyor.

Jandarma Kanunu evvelemirde bunun önüne geçmek için yapılmıştır. Meselâ : Jandarma zabıtı alınacaktır. Zabıtı Müdafaai Milliye, ve mektepler verecektir, ve bu zabıtın her terfiinde ayrıca staj yapmak mecburiyeti de bulunacaktır.

Malûmu âliniz malûmatı askeriye öyle bir şeydir ki mütemediyen tak-

viye edilmez ve müteaddit stajlarla derhatır edilmezse derhal unutulur ve disiplin zail olur. Biz istiyoruz ki jandarma zabiti her terfi ettikçe altı ay staj görsün ve terfi bu stajın vereceği neticeye muallâk olsun. Saniyen dünyanın her memleketinde eli silâh tutan herkes behemehal o memleket müdafaai milliyesinin onunla meşgul olan şuaabatında mukayyet olmalıdır. Sivil seferberlik diye Fransada bir sosyalistin çıkardığı bir şey vardır, hatta mektep sporları, izciler, ve hususî spor kulüpleri memleketin müdafaası noktai nazarından daimî bir kayıt altındadır. Hangi memleket- tir ki 30, 40 bin silâhının muhafazasını ve hangi cihetten ondan istifa- detmesini başıboş bırakır. Böyle bir şey ka'fiyyen tasavvur edilemez. Murakabe de bundan mütevellittir ve olmalıdır. Memleketin müdafaası bunu icap ettirir. Fakat jandarmanın mülki hidematta vazifei asliyesinden bütün mes'uliyeti idariyesi Dahiliye Vekâletine aittir, merbuttur. Efrat ve zabitanın hatta mukadderatı, terfi, tayin ve tahvili ve bu gibi bütün husu- satı Dahiliye Vekâletine aittir. Dahiliye Vekâletinin mes'uliyeti altında cere- yan eder. Dahiliye Vekâletinin istediği de bundan fazla bir şey olmamalıdır. Ve o kanun da bunu temin etmiştir. Zaten kanun olmasa dahi herhangi bir harp vukuunda meclisi âlinin şurada burada duran on jandarmadan istifade etmek için bir dakikada kanun çıkarması mümkündür, muhtemel- dir, belki de zarurî olur. Memleketin müdafaası noktai nazarından şuabatı idariyenin bununla meşgul olması zarurîdir. Bizim arıyacağımız iş doğrudan doğruya Dahiliye Vekâletine merbut bulunmasıdır. Benim ve arkadaşlarımızın kanaati şudur: Bu kanun muvafıktır. Müemmendir ve hatta müeyyettir. Jandarmamızla iki, üç hatta dört senedenberi meclisi âliniz çok yakından meşgul olmaktadır. Benimle beraber bu mesele ile meşgul olan birçok meb'us arkadaşlarımız vardır. Bu meydana Rasih Beyefendi ve bana yardım edici diğer arkadaşlar vardır. Encümenlerde jandarma meselesi mevzubahs olduğu zaman, tasarrufu dahi nazarı itibara almayarak yardım etmeğe çalışmışlardır. Bu haleti ruhiye devam ettikçe jandarmamız çok yakın bir zamanda, diğer devletlerde görülen, yahut bizde görülmesi arzu edilen şekli alacaktır. Ben buna maddeten kaniim. Tarih zikredeyim. Meselâ 1942 kânunusanisinde bizim jandarmamız tam bu memleketin muhtaç olduğu adedi bulacaktır. 1942 senesinde bu memleketin jandarması demin dediğim gibi dörtte üçü gedikli olarak zabitanın umum kadroları dolmuş, hepsi Mektebi Harbiyeden neş'et etmiş, meslekten yetişmiş zabitan olacaktır. Türkiye jandarması her halde medenî bir devletin jandarmasının evsâfı ve haricî eşkâli, üniforması ve temizliği itibarile onlarla boy ölçüş- secek bir hale gelecektir.

Bu sene hükümetin bütçesinden en büyük tasarruf senesidir. Beyefendiler, hükümetini geçen seneden bu seneye 35 - 36 milyon liralık bir tasarrufla girdi. Bu çok ıstırap ve çok elem veren bir zaruretin neticesidir. Hangi vekâlet, hangi vekil kurduğu bir makinenin durduğunu ister. Fakat memleketin yüksek ve büyük menfaati karşısında buna tahammül edildi. Fakat Beyefendiler, İsmet Paşa hazretleri fedakârlık gösterdiler, jandarmaya onda bir kadar para verdiler, bu fedakârlığı gösterdiler. Jandarma için en büyük teyit kuvveti bundan başka ne olabilir. Bu sıkıntı içerisinde Başvekil Paşa Hazretleri 1932 senesinde jandarmamızı daha ziyade takviye etmek lâzımdır buyurdular.

Köy bekçileri meselesine gelince: Köy muhtarları hakkında iki kanun var-

dır. Biri eski Köy Bekçileri Kanunu, bu, onlara jandarmanın kuvveti, kudreti veriyor. Diğeri de bizim kendi Köy Kanunumuzdur. Köy bekçilerini jandarma yerine kullanmamak üzere ızhâr olunan temenni, sırf nazarı bir halde kalır. Hakikaten memleketimizde köyler dağınıktır. Yollar bozuktur — memleketin ahvalini görerek söylüyorum — bu suretle ufaktefek vak'alarda müteferrik jandarmanın göremeyeceği işleri nerede kaldı ki bu köy bekçileri görsün? Bunları yapmasını da köylerin de çok istifadesi vardır. Buna rağmen kullanılmasın, yapılmasın diye biz kat'i emir verdik. Fakat bazı ahvali istisnaiyede kullanılacağını şimdiden tahmin ediyorum ve bu da zarurîdir.

Bir defa karakollarımızı ikmal ettikten sonra, kır bekçileri diğer memleketlerdeki şekli aldıktan sonra vazifeler ayrılacaktır. Fakat bunların yine birbirileri elele vererek çalışacaklarını tahmin etmekteyim. Bekçiler elinde silâh olduğu için her silâhlı adam gibi Dahiliye Vekâletinin murakabesi altında bulunacaktır ve bu murakabe de jandarma zabıtları tarafından idare edilecektir. Bir de Rasih Beyefendinin bahsettiği diğer müsellâh kuvvetler de vardır. Bu kuvvetler muhafaza bekçileri, tütün kolcuları, şunlar bunlar...

Biz bu kanunu yaptıktan sonra bütün malûmatımızı topladık, bunları tensik edeceğiz. Maliye Vekâletinin bu hususta — İtalyada olduğu gibi — bir tasavvuru vardır. Eğer ona muvaffak olunursa bunun valilerin ve Dahiliye Vekâletinin ms'uliyet ve inzıbatı altında işlenmesini istiyeceğiz ve yapacağız. İcap ederse bir madde kanuniye ile bunu Meclise getireceğiz. Tevhidi zabitanın bu bir başlangıcı olacaktır. Çünkü gerek orman bekçileri ve gerek korucular bugün müteferrik ellerle kullanılmaktadır. İhtimal ki bu suretle tasarruf temin etmek imkânı olduğu gibi belki tasarruf ederek az kuvvetle çok iş başarmak imkânı da hasil olacaktır.

Bugünkü jandarmanın teşkilâtımız ve bekçiler hakkındaki mütaleamızı diğer memleketlerle mukayese ettik. Gördük ki; heryerde aynıdır. En güzel jandarması olan devletleri tetkik ettik, kanunlarını getirdik. Tariflerine baktık. Bazı yerlerde tahsilde bulunan zabıt talebemiz vardı. Onlara tetkik ettirdik ve yaptığımız kanunu (bütçe müzakeresinde belki daha tafsilâtle görüülecektir) tamamen bu prensipleri telif ederek vücuda getirdik. Bunda, iki prensip bize rehber oldu.

1 — Eskidenberi jandarmalarını tensik eden milletlerin takip ettikleri esaslı, ilmi usuller.

2 — Memleketin ötedenberi asayiş itibarile arzettiği ihtiyaç manzarası. Bunları telif ederek tatbikat programını ihzar ettik.

Demincek te arzettiğim gibi her şeyden evvel ideal olarak jandarmanın çok yakın bir zamanda — milletlerin hayatında 10 sene hiçbir şey değildi — hepimizin itimat edeceği bir şekle gireceğine bendeniz şahsan kaniim.

Reşit Bey (Gazi Ayıntap) — Kır bekçilerini jandarmaların maiyetlerine alıp beraber köylere götürmesinin sebebi jandarma kadrolarının noksanlığıdır. Bu hal jandarmanın azlığından ilerigelmektedir.

Asayiş meselesi mevzu bahis olurken bütçede tasarruf yapacağız denilemez. Çünkü; her şeyden evvel asayiş gelir. Jandarmanın kadroları noksan değildir. Bu sene bu kadroya bir zam var mıdır?

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya B. (Muğla) — Efendim, yeni kadrolarımızın nisbetini arzettim. Adet hakkında malûmata hacet yoktur. İkinci kadromuz teşrihiyevelde, üçüncü kadromuz gelecek sene ikmal olunacaktır. Efradımız vardır, kâmilan mekteptedir.

Reis — Başka söz istiyen var mı Efendim? Şu halde Dahiliye Vekâletine taallûk eden kısım hakkındaki müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın. Kâfi görmiyenler.. Müzakere kâfi görülmüştür. Mazbatanın Dahiliye Vekâletine ait kısmını kabul buyuranlar lütfen el kaldırsınlar.. Kabul olundu.

(Hariciye Vekâleti kısmı okundu).

HARİCİYE VEKÂLETİ

Edirne vilâyeti kongresinin Meriçten hayvanların sulanması hakkındaki dileğinin men'ini tazammun eden hiçbir hükmü ahtı bulunmadığı ve böyle bir mâni çıkmış ise hemen izalesi tabii olduğu; Trabzon kongresince rus istilâsı münasebetle zarar görenlere tazminat verilmesi arzu edilmiş ise de aktolunan muahede hükümlerinde böyle bir kayıt bulunmadığı cihetle bu dileğin terصي imkânı olmadığı Hariciye Vekâletinden bildirilmiştir.

Reis — Söz istiyen var mı?

Bu kısmı kabul edenler.. Kabul edildi.

Müsaade buyurursanız bugün Büyük Meclisin içtimaı vardır. Büyük Meclisin içtimasına nihayet verildikten yarım saat sonra toplanır ve Lâyiha Encümeninin mazbatasını müzakereye devam ederiz (Gürültüler).

Müsaade buyurun Efendim celseyi daha tatil etmedim. Celseyi tatil etmeden evvel büyük kongreyi, memnun edecek mes'ut bir hâdiseden haberdar etmek istiyorum. Büyük Erkânharb Reisi Müşür Fevzi Paşa Hazretleri bu akşam kızlarını evlendiriyorlar. Bana bir tezkere yazarak kongreye arzetmek için benim tavassutumu rica ediyorlar. Şimdi bilhassa bu vazifeyi ifa edeceğim (Teşekkür ederiz sesleri, alkışlar).

Ziya Gevher Bey (Çanakkale) — Paşam bir takririmiz var.

Takrir okundu:

“Ordumuzun yüksek Müşüri Fevzi Paşa Hazretlerinin kongremiz için gösterdikleri nezaket ve muhabbete samimane teşekkür ederiz. Şahsiyetindeki ulviyetle mütemayiz bir vatandaş ve kıymetli bir asker olmakla beraber hâmil olduğu vazife itibarile de tür : ordusunun muhterem mümessili olan Müşarünileyh Hazretlerinin bu saadetine iştirak atmek kongre azası için bir şeref olacaktır.

Bu münasebetle Fırkamızın muhabbet ve hürmet hatırası olmak üzere Müşür Paşa ailesine münasip küçük bir hatıra takdim edilmesini münasip görüyoruz. Davetin kabulünü ve bu teklifimizin icrasının Riyaset Divanına tevdiini teklif eyleriz..”

Trabzon	Kütahya	Kocaeli	Malatya	Bilecik	İstanbul
<i>Azmi</i>	<i>Recep</i>	<i>Salâhaddin</i>	<i>Muttalip</i>	<i>Hi mi</i>	<i>Cevdet Kerim</i>
Giresun	Ankara	Çanakkale	İzmir		
<i>Emin</i>	<i>Mümtaz</i>	<i>Ziya Gevher</i>	<i>Rahmi</i>		

Reis — Takriri kabul edenler.. Etmiyenler.. Müttefikan kabul edilmiştir. Öğleden sonra Büyük Meclisin içtimaı vardır. Meclisin tatilinden yarım saat sonra toplanmak üzere celse tatil edilmiştir.

Kapanma saati : 13

AÇILMA SAATİ: 17,30

Reis — *İsmet Paşa (Malatya)*

Kâtipler: *Avni B. (Yozgat), Cevedet Kerim B. (İstanbul)*

Reis — Celse açıldı. Lâyiha Encümeninin mazbatasına devam olunacak. Mazbatanın Maliye Vekâleti kısmındayız.

MALİYE VEKÂLETİ

1 — Sayım vergisi:

Verginin tenzili ve çift hayvanlarla kuzu ve oğlakların resimden istisnası raporları tefkik edilen (53) vilâyetten (39) vilâyetçe arzu edilmektedir.

Encümenimizde izahatta bulunan Maliye Vekili Beyefendi, esas verginin devletçe harbi umumîden evvel alınan miktardan fazla olmadığını diğer kısmının (yüzde yirmi sekiz ilâ kırk) idarei hususiyelere ait bulunduğunu ve bu kısmın vergiyi çok gösterdiğini, Maliyeye ait kısmında tenzilat icrası, hidematı umumiyenin ifası için zarurî olan varidatın temini noktasından mümkün görülmemiş olduğunu ve esasen 35 milyonluk âşar vergisinin lâgvından sonra 5 milyon hayvanatı ehliye ve 3 milyon da arazi vergisi alındığı cihetle çift hayvanlarının resimden istisnası caiz olmamakla beraber tatbikatta da müşkülât ve suiistimallere meydan bırakılmış olacağını ve mâamafih Meclise takdim için hazırlanmış olan sayım lâyihasında bütün büyük hayvanlarla tiftiklerin resminden % 20 tenzilat icrası ve kesilen kuzu ve oğlaklardan alınan resmin ilgası teklif edildiğini ve bu teklifin bütçede 1,5 milyon liradan fazla tenzilat husule getireceğini, meclise takdimi derdest bulunan lâyihanın bu esas dahilinde hazırlandığını encümene bildirmişlerdir.

2 — Kazanç vergisi:

Meclise takdim edilmiş olan kazanç vergisi lâyihasında biraz maktuiyete gidildiği, hakkı takdirin küçük memurlardan alındığı, seyyar satıcıların vergilerden istisna edilerek hususî hükümlere tâbi tutulduğu, köylüler için mühim muafiyetler temin edildiği ve ziraatle iştigal ettiği halde muayyen zamanlarda çalışanların amele addedilmediği, kara değirmenlerinin iratları üzerinden vergiye tâbi tutuldukları İstanbul murahhaslarının (piyasa yerinden uzak fabrika mahsullerinin piyasa yerlerindeki yazıhanelerinin kazanç vergisinden muafiyeti) hakkındaki dileklerine karşı fabrika haricinde bulunan yazıhanelerine ve satış mağazalarına aynı fabrikadan mal alıp satan ticarethanelerden fazla bir muafiyet temini adilâne olmayacağından bunlardan kazanç vergisi alınacağı Maliye Vekili Beyefendi tarafından izah edilmiştir.

3 — Köylüye arazi tevzii:

Bazı vilâyetlerde köylülere tevzii istenilen araziden devlete ait bulunanlarının mukadder bedellerle köylüye tevzii edilmekte bulunduğu ve devlet elinde varidat getiren bu gibi arazi bırakılmaması bir prensip olduğu, istimlak suretiler tevzii istenilen arazinin de bütçeye müteallik bir mesele olduğu Vekil Beyefendi tarafından ifade edilmiştir.

4 — Tütün işleri:

Tütün mesaili hakkında vilâyet kongreleri dilekleri: Bazı mahallerde tütün zeriyyatına müsaade verilmesi ve tütün mubayaasında bayiin de hukukunun muhafazası ile beraber zürrai himaye edecek usullerin vaz'ı; bandrol usulünün ihdası, sigara satış fiatlarının tenzili hususatıdır.

Bu hususat hakkında Maliye Vekili Beyefendinin izahatı:

Tütün istihsalâtında fazla istihsalden ziyade nefis tütün yetiştirmek hem müstahsilin menfaati ve hem de tütün mahsulünün ihracında memlekete fazla para getirmek noktasından daha nafi olacağı cihetle tütün zeriyyatına elverişli olmayan menatıkta zeriyyata müsaade verilmesi doğru olmayacağı gibi bugünkü düşünceye nazaran İktisat Vekâleti marifetile yapılacak tecrübelerle istinat ederek tütün zeriyyatı menatıkını,ı tefriki yoluna doğru gidildiği ve inhisar idaresince takip edilen senet usullerile tütün satış ve ferâğlarının teshil edildiği ve inhisar idaresinin doğrudan doğruya köylüden mubayaa ve avans vermek suretile bir taraftan müstahsili himaye cihetine gidildiği ve maamafih tüccarı sıkıntıdan kurtarmak maksadile satılmıyarak tüccar elinde kalan beş altı milyon kiloluk tütünün mubayaası kararlaştırıldı;

Bandrol usulünün şimdiye kadar muhtelif defalar Büyük Millet Meclisinde müzakeresi sepkettiğinden tekrar mevzubahs edilmesine lüzum bulunmadığı, sigara satış fiatlarında kaçakçılığı men noktai nazarından dahi köylü sigaralarının tenzili fiatı düşünölmekte olup diğer tütün fiatlarında altın farkı hesap edilirse muharebeden evvelki fiatlardan fazla bir fiat mevcut olmayıp esasen lüks tütünler ihtiyaç düşüncesinden hariç olması hasebile fiatların yüksek olmasında bir mahzur olmadığı ve ne de olsa inhisar meselesi bir vergi meselesi olduğundan tütün fiatlarının tenzili bir varidat ve bütçe meselesi olduğu merkezinde toplanmıştır.

Inhisar idaresinin bütün senelik mubayaatı on milyon kilodan ibaret olup bunun yarım milyon kilosunu harice satması dolayisile 30 milyon ihracatı olan bu emtia üzerinde yarım milyon kilo satışın Avrupaya ucuz fiatla satılması yüzünden tütün fiatlarının düştüğü ve binnetice eldeki inhisar imtiyazından bilistifade tütün ihracatçıların rekabet edememeleri gibi bir vaziyet ihdası ile zararlı bir rol ifa edilmekte olduğunu gayri-varit bulunduğu ve esasan tütün pazarlarının türk tütünlerine son günlerde ademi rağbeti tüccar mallarının iyi olmamasından mütevellit olup eylevm hariç piyasaların ancak inhisar idaresi veyahut doğrudan doğruya müstahsilden mal almak tarıkını tercih ve ihtiyar ettikleri Vekil B. tarafından ileri sürölmüştür.

Encümenimiz; son günlerde tütün mubayaa fiatlarının epeyce tenez-zülü hasebile bu tenezzölden dahili tütün müstehliklerinin de istifade etmesini bir hakkı tabil gördüğünden tütün satış fiatlarında (bilhassa köylü sigaralarında) fiatın tenzili kaçakçılığa da mâni olacağını düşünmüş, inhisar idaresi kadrolarında tenkihat yapılmasını muvafık bulmuş ve bu son şekil Vekil Beyefendice de kabul edilmiştir.

5 — Muamele vergisi:

Verginin lâğvını isteyen 25 vilâyetin dileklerine karşı Maliye Vekili Beyefendi, muamele vergisinin kaldırılmasına şimdiki halde hukukî mâni bulunduğunu; ihracattan kâmilen kaldırılacağını, himayesi lâzım bir kısım sanayi için prim vermek suretile bu verginin teşrihinden himaye çareleri düşünölmüş olduğunu ve bu esaslara göre hazırlanmış olan kanun lâyiha-

sının Büyük Millet Meclisine takdim edilmiş bulunduğunu ve İstanbul murahhaslarının (fabrika muafiyetlerindeki müşkülâtın kaldırılarak basit bir şekle ifrağı) hakkındaki dileklerine karşı, bu meselenin Gümrük Kanununa tâbi olduğunu ve idari bir mesele ise kolaylıkla temin olunacağını, ifade ve izah etmişlerdir.

6 — Arazi ve müsakkafat vergisi :

39 vilâyet kongrelerimiz tarafından tadili istenilen arazi ve müsakkafat vergisinden şikâyetin kıymet takdirinden çıktığını ve bundan dolayı Büyük Millet Meclisine takdim edilmiş olan lâyihada halk mümessillerinin komisyonlarda fazlalaştırılmış, nisbetin indirilmiş olduğunu araziden ağaç ve saire dikilecek kısımlar için nev'ine göre üç seneden yirmi seneye kadar muafiyet konulduğunu, bataklık, taşlık arazideki nisbetlerin indirildiğini, seylâp ve saire dolayisile bir tahavvül husulünde verginin tenzili icap ettiği takdirde bunun da yapılacağını temin olunduğunu müsakkafatta tamirat payı bırakıldığını; ziraî müsakkafatın vergiden istisna edildiğini; nisbetin indirilmiş olduğunu ve halk lehine mühim tadilât yapıldığını Maliye Vekili Beyefendi bildirmişlerdir.

7 — Muhtelif temennileri :

Gazi Ayıntap murahhaslarının (gümüş meskûkâtın kaldırılması ve kaçakçılığın men'i) hakkındaki dileklerine karşı Maliye Vekili Beyefendi gümüş meskûkâtın tedavülünden men'i hakkında bir kanun bulunmadığını ve Cumhuriyet Merkez Bankası açıldıktan ve paramız tesbit edildikten sonra o taraflarda da kâğıt paranın aynı suretle tedavül edeceğini ümit ettiğini ve cenuptaki kaçakçılığın men'i için hududumuzun vaziyetine göre muhafaza teşkilâtı yapılacağını ve bunun için icap eden tedbirlerin alınacağını beyan etmiştir.

Bu beyanat encümençe muvafık görülmüştür.

Sadeddin Rıza Bey (İstanbul) — Kazanç vergisi: Efendim, İstanbul murahhaslarının yüksek reisliğe vermiş olduğu bir takdir Lâyiha Encümenine tevdi edilmiş ve İstanbul murahhaslarına atfen piyasa yerinden uzak fabrika mahsullerinin piyasa yerlerindeki yazıhanelerinin kazanç vergisinden muafiyeti hakkındaki dileklerine karşı fabrika haricinde bulunan yazıhanelere ve satış mağazalarına ticarethaneler muamelesi yapılmasının adalet noktai nazarından muvafık olmayacağı Maliye Vekili Beyefendinin verdikleri cevapta vardı.

Efendim; verdığımız takdirde şunu rica ediyorduk: İstanbulda veya memleketin herhangi mahallinde fabrikalar satış ve mubayaalarını yazıhaneleri vasıtasile yapıyorlar. Fakat, bu muamele yazıhanelerinde olduğundan dolayı Teşviki Sanayi Kanunundan istifade etmemeleri ve kazanç vergisinden muaf olmalarını hakkında son zamanlarda Maliye Vekâletinde bir kanaat hâsıl olmuş ve bu kanaat üzerinde yürünmekte olduğunu görüyoruz. Maliye Vekili Beyefendinin bu meselede adaleti orta yere atması bendenize biraz garip geldi.

Piyasa mahallinde bulunan fabrika yazıhanelerile ticarethanelerin kazanç vergisinden muaf olmaları hususundaki aranılan adalet esasta aranmadığından dolayı zannediyorum ki pek yerinde değildir. Eğer bütün memlekette olduğu gibi fabrikaların muafiyeti yani teşviki sanayi noktai nazarından muafiyeti düşünülmemiş olsaydı belki bu varit olabilirdi. Bun-

dan hâsil olacak netice yani Maliye Vekâleti bu işte ısrar edecek olursa hâsil olacak netice bendenizin kanaatime göre şudur :

Bütün fabrikalar bu kazanç vergisi gibi ağır tekliflerden kurtulmak için piyasa mahallindeki yazıhanelerini kapıyacak, doğrudan doğruya fabrikalarında muamele ticariye yapacaklardır. Bundan hiçbir faide hâsil olmayacağı gibi muamelâtı ticariyenin teshili icap eden noktada zayi edilmiş olacaktır.

Bir de su kuvvetinden istifade etmek suretile piyasadan uzak mahallerde birçok fabrikalar kışat edilmiştir. Bunlar da muamelâtı ticariyelerini kendi fabrikaları içerisinde yapmak zaruretinde kalırlarsa bundan da hiçbir faide hâsil olmaz. Binaenaleyh bu cihetlerin hallini Maliye Vekili Beyefendiden rica ediyorum. Bu noktanın bir cihetten de İktisat Vekâletine taallûk ettiğini görüyorum. Lütfen İktisat Vekili Beyefendi de bu hususu müdafaa etsinler.

Muamele vergisi meselesinde yine İstanbul murahhaslarına atfen bir fikir yazılmıştır. Bu fikri biz anlatamamışız. Tarafımızdan serdedilen nokta, yazılı olduğu gibi değildir. Biz dedik ki, muamele vergisi esasata hakkında vazedilen kanun, kuvvei muharrike esası üzerinden yapılmıştır. Bunların muamele vergisinden affı, diğer büyük fabrikalarla rekabet tevliht ediyor. Ve bu rekabet, netice olarak sanayide matlup olan inkişafın husulüne mâni oluyor dedik. Bir misal olarak göstereyim ki Ayvalıkta, Edremitte birçok yağ fabrikaları, eski bildiğimiz usul ve teamül üzere taş ile zeytinyağı çıkarıldığını görüyoruz. Binaenaleyh muamele vergisi hakkında bir kanun lâyihası hazırlanmakta olduğunu işittim. Sanayi inkişafı noktai nazarından bu meselenin Maliye Vekili Beyefendi tarafından nazarı itibara alınmasını rica ederim. Bu mesele aynı zamanda İktisat Vekili Beyefendiye de alâkadar ettiği için onun da müdafaa etmesini istirham edeceğim. Maruzatım bundan ibarettir Efendim.

Reis — Arkadaşlar; Maliye Vekâleti kısmındaki maddeler hakkında bütün mütalealarınızı söyleyiniz. Maliye Vekili Beyefendi de hepsinin birden müzakeresini teshil etsin.

Veli Bey (Çanakkale) — Arkadaşlar; bendeniz vergiler hakkında birşey söylemeyeceğim. Çünkü bu hususta o kadar çok şey söylenmiş ve o kadar münakaşa edilmiştir ki bugün hükümet dahi vergiler üzerinde yapılmış olan hataları takdir etmiş ve yeni kanunlarla bunları azaltmağa teşebbüs etmiştir. Yalnız bendenizin bilhassa arzedeceğim cihet maliye memurlarındaki zihniyetin sakametidir. Bu zihniyetten menfaati hazine zihniyetidir. Bu o kadar yer etmiştir ki gıya menfaati hazine ile millet menfaati ayrı ayrı şeyler gibi telâkki edilmeğe başlanmıştır.

Vergilerin tarzı cıbayetinde yapılan hataların bu zihniyetten doğduğu muhakkaktır. Meselâ: arazi vergisi. Biz arazi vergisinin fazlalığından müşteki değiliz. Bu vergi ancak altdan altdan yüzde ona iblâğ edilmiştir ki çok değildir. Fakat biz arazi vergisinin hakikî kıymetinin birkaç misli üzerinden vergi veriyoruz. Bizi asıl sıızlatan cihet bu cihettir. Arazi kıymetleri takdir edilirken orada maliye memurlarile beraber halkı temsil eden meselâ heyeti ihtiyariye azaları da bulunmuştur. Fakat bunlar memurların cereyanına, nüfuzuna kapılmışlar, bu suretle fazla vergi yazılmasına mâni olamamışlardır. Temenni olunur ki bundan sonra bu işe memur edilecek kimselerin zihniyeti bu mahiyette olmasın.

İkinci maruzatım Tütün İnhisarı hakkındadır. İnhisar idaresi bütün çiftçisine — birçok yerlerde şahit olduğum gibi — hakikaten müşkülât çıkarmaktadır. Tüccar bulunmayan yerlerde çiftçi hemen hemen İnhisar İdaresinin esiri vaziyetindedir. İnhisar İdaresi ne şekilde fiat arzu ederse çiftçi tütününü o fiatla terketmek zaruretindedir. Vakıâ İnhisar İdaresinin haklı olduğu cihetler de vardır. Meselâ iyi cins tütünler yetiştirmek gibi her mıntakada tütün iyi mahsul vermez. Bunun için en iyisi iyi tütün yetiştiren mıntakalar tayin ve tahdit edilmektir ve arzu edilmiyen mahallerde tütün zeriyyatına müsaade edilmesin.

İkinci bir cihet te bu idarede çok israf yapılmasıdır. Kendi memleketimin vaziyetini arz edeyim. Evvelce dört beş memurla idare edilen bu idare şimdi (15) (20) memurla idare edilmektedir. Ve bunların maaşları da devlet memuriyet maaşlarının iki mislinden fazladır. Bu hal devlet memurlarının ahlâki zihniyetlerine fena tesir yapıyor. Meselâ (40) lira alan bir maliye memuru Tütün İnhisarına geçiyor. Çünkü orada (80)lira alacaktır. Bu da diğer arkadaşları üzerinde fena tesir bırakıyor. Bendenizce fazla maaş vermekle İnhisar İdaresinin muamelâtı düzelmiş değildir. Bilâkis fenalaşmıştır. İnhisar İdaresinde eski Evkaf İdaresine rahmet okutacak derecede çok sakim muameleler oluyor. Bizzat şahit olduğum bir muameleyi misal olarak arz edeyim: Bunun tahakkuk etmesi için Maydostan açığa çıkarılan Şerefeddin Bey isminde bir zatin dosyası tetkik edilirse kâfidir.

Çiftçinin vaziyetini islah için 2, 3 milyon lira çok görülürken bu idarede belki (5) (10) milyon liranın israf edilmesini doğru bulmuyorum. Maruzatım bundan ibarettir.

Bir memleket meselesi olarak arz ediyorum. Hiçbir kastim ve kimseye karşı bir tarizim yoktur.

Alâaddin Bey (Kütahya) — Muhterem arkadaşlar; bendeniz lâyihanın maliye bahsi hakkında bir fikir veya söz söylemek için çıkmadım. Çünkü bu bahiste kendimi salâhiyettar addetmiyorum. Ancak memleketimizde bugün tuhaf bir hava esmektedir ki bu bahsi yakından alâkadar eder. Müsaadenizle bu hususta birkaç söz söylemek istiyorum.

Malûmu âliniz, Serbest Fırka çıktıktan sonra memlekette tuhaf bir propaganda başladı. Her tarafta vergiler ağırdır deniliyor. Bu propaganda o kadar fazla ve fena neticeler verdi ki vergi hakkında şimdiye kadar şahsan hiçbir ağırlık hissetmediğim halde bana da bir şüphe geldi. Acaba hakikaten vergiler ağır mıdır dedim. Binaenaleyh memlekette mühim bir telkin vesilesi oldu. Lâyihayı gözden geçirdiğim zaman gördüm ki Maliye Vekili Beyefendi, şimdi alınan vergilerin harbi umumîden evvel alınan vergilerden daha az olduğunu söylemişlerdir. Binaenaleyh arz etmek istediğim asıl mühim nokta, vergiler çok mudur, az mıdır, veyahut muayyen sınıflar üzerinde iyidir, fenadır şekillerini bilmiyorum. Bu maliye ilminin bir teknik meselesidir. Yalnız bir arkadaşımız demin vergilerin ağırlığından zeytinyağı fabrikalarının kapandığını söylediler (Oyle değil sesleri). Ben öyle anladım. Yahut buna yakın bir şey. Zeytinyağı fabrikaları vergilerin ağırlığından kapandı veya ziyan etti, bu mevzu bahis edildi zannederim (Oyle değil sesleri). Bendeniz bu kanaatte değilim. Gözüme ilişen bir kitap vardır. Orada vergi esprisi hakkında bana ufak bir fikir verdi. Orada deniliyor ki vergiler her zaman herhangi

bir sınıf için onu öldürücü bir amil olmaktan ziyade bazan memlekette sanayiın inkişafı için bir kamçı da olabilir diyor ve bunun için de İngilterenin ispirto imbikleri üzerine koyduğu bir vergiden bahsediyor, müsaadenizle bu küçük hikâyeyi arzedeğim: Mesele şöyle olmuştur, İngiltere ispirto imbikleri üzerine bir vergi tarhetmiş ve bu vergiyi yüzde yüz elli nisbetine çıkarmıştır. Umumî bir galeyan, bir itiraz vucuda gelmişse de sene nihayetinde ispirto istihşalâtının arttığı görülmüş. Çünkü bu (psikolojik) bir mesele olarak yüzde on, yüzde yirmi nisbetinde tezayüt etmiştir. İstihşalât fazlalaşmış ve ispirto vergileri üzerindeki hasılat daha fazla artmıştır diyor, sonra arkadaşlar yine memleketimizde garip kanaat vardır, bu kanaat hatta köylere kadar sokulmuştur. Vergiler ağırdır. Hükümet bir iş yapmıyor, fikri en küçük köylere kadar gitmiş ve herkesin kafasında yer etmiştir. Biz bir taraftan hükümetten birçok işler bekliyoruz, diğer taraftan para vermek istemiyoruz.

Efendiler, bugünkü vergi haraç değildir. Vergi nihayet hepimizin umumî işlere milletinin iştiraki demektir.

Bendenizin rica edeceğim nokta; biliyoruz hepimiz memleketin her tarafından geldik, tekrar memleketlerimize döneceğiz, bir vazife olarak şunu rica ediyorum. Fırka namına propaganda yapalım, ve bu zihniyeti köylünün ve halkın kafasından silmeğe çalışalım ve verginin vatanî bir borç olduğunu ve umumî işlere iştirak demek olduğunu telkin edelim.

Süleyman Sırrı Bey (Vozgat) — Onu halk pek âlâ bilir.

Halil Bey (Giresun) — Muhterem Efendiler; bendeniz vergiler hakkında birkaç söz söylemekle sizi tasdi edeceğim. Müsaade buyurmanızı istirham ediyorum. Bugün vergi meselesi memleketimizin en büyük dedikodusunu mucip olan bir meseledir. Bu herkesçe malûmdur, nitekim dün doğup yaşayamıyan Serbest Fırkacıların iğfalkâr propagandalarından birisi de vergi ağırlığı idi ve bu propaganda da halkın bir kısmını bu fikre temayül ettirdi ve hakikaten milletimiz ve halkımız arasında bugün vergiler meselesi adeta bir ıstırap halindedir. Bendeniz vergiler hakkındaki müşahedat, düşünce ve kanaatlerimi heyeti cellenize arz etmeği bir vazife bilirim. Gerçi bendeniz bir maliyecî değilim, yalnız sizi tasdi etmekle Maliye Vekilî Muhteremi Beyefendinin ve diğer bu husustaki mütehassıs arkadaşlarımızın bizi tenvir buyuracaklarına iman ediyorum.

Muhterem Efendiler, vergiler meselesi halka ıstırap veriyor, fakat bu ıstırap vergilerin ağırlığından neş'et etmiyor, vergiler meselesinin sureti tahakkuk ve tahsilindeki yanlışlıklardan, yolsuzluklardan ilerigeliyor. Bunu kemali itimat ile iddia ediyorum. Muhterem Efendiler, mübeccel inkılâbımızdan eserlerinden biri olan âşar usulünün ilgasile tabîi olarak bütçemizde büyük mînyasta bir açıklık husule geldi, bunu doldurmak için hükümetiniz mütenevvi vergiler aramak mecburiyetinde, zeruretinde kaldı, buna mecburdu. Fakat âşar vergisi bir membadandı. Bu bir memba yerine mütenevvi membalardan aramak ve bu suretle açığı doldurmak cihetine gidildi. Tahakkuk usulile yanlışlıklar da bu vergilerin tenevvüünden neş'et etti. Bugün memlekette kanunen 10 lira vergi vermesi lâzım gelen bir adamın 50 lira vergi verdiği vakidir. Beyefendiler! Kanunen yine 50 lira vergi vermesi icap eden bir adam da 3 lira vergi veriyor. Bendeniz halk arasında köylü ile yetişmiş ve birçok memuriyetlerde bulunmuş olmak itibarile iki taraflı mütevassıt bir adamım. Onun için

bendeniz müşahadatımı arzetmek istiyorum. Sonra Efendiler verginin bu suretle yanlış olmasıyla diğer suretle de tahsil cehetinden millet ıstıraba düşürülüyor. Evvelce vergi tahakkuk ettirildikten sonra Tahsili Emval Kanunu mucibince verginin tahsiline kıyam edilir ve hatta tevkif kararı ittihaz edilerek mahkemelere müracaat edilir. Mahkemeler de maliyeci ile birlikte tevkifin icrasının tehirine karar veriyorlar ve tehir ediyorlar. Bunu Vekil Beyefendinin aforine mağruren huzurlarında arzetmeğe teeddüp ediyorum. Fakat ne yapalım ki mecburiyet hâsıl oldu.

Evvelâ Maliye Vekâleti ile Adliye Vekâleti Celileleri arasında vaki olan muhaberat neticesinde maliyeden tahakkuk eden vergiler tahsil edilecektir. Mahkeme bunların tehirine karar vermiyecektir. Evvelâ haksızlık olduğunda mahkemeye müracaat edilecek. Haklı olduğu sabit olursa ıstırdat edilecektir deniyor.

Maliye Vekâleti Celilesi bu suretle tamim ediyor.

Muhterem arkadaşlar! eski usul sakım idi. Zira hazinei devletin matlubatı sürüncemede kalyordu. Fakat ahiren vazedilen yeni usulde mal-memurlarının elinde adeta bir silâh oldu. Hiç borçlu olmıyan bir kimseye yüz lira tahakkuk ettiriyor. Gel Ahmet ağa senin yüz lira borcun var diyor. Ahmet ağa geliyor. İstida veriyor. Kaymakama, valiye. İstidası maliyeye havale ediliyor. Malmemuru haydi sen git biz bakarız diyor. O adam gidiyor. Bir ay sonra jandarma geliyor; hakkında tevkif kararı var, haydi tevkifhaneye. Efendim biz istida vermiştik. Hayır istida filân bir şey yoktur diyorlar. Binnetice giriliyor hapse. Bunun çaresi avukat. Eğer insafsız bir avukat eline geçerse ver on lira der ve alır (Handeler, bravo, yaşa sesleri, alkışlar).

Muhterem Beyler, Muhterem Efendiler; çok ıstırham ediyorum. Şu kongremiz altın kalemlerle tarihe yazılacaktır ve bu kongrede ittihaz edeceğimiz kararlar milletimizi maddi ve manevî inkişafa nail edecektir ve bununla beraber memleketimizin her tarafından gelen arkadaşlarımızla burada bir aile gibi hasbihal edelim. Bu da ayrıca bizim için bir şereftir. Efendim, bu adam tevkifhanede yatıyor. Bir ay sonra çıkıyor. Para alınıyor. Bilâhare mahkeme kapılarında uğraşacağız. Avukat ücreti vereceğiz. Maliyeye verilen parayı sandıktan ıstırdat edeceğiz. Bendeniz ıstırdat edildiğini hiç görmedim (Handeler, gürültüler).

Bir adamın canı yanıyor. Efendim bana haksız muamele yapıldı. Bu işler haksız yapılıyor diyor. Nihayet o tahkir de ediliyor. Memura soruluyor. Yanlış yaptım bilemedim diyor.

Muhterem arkadaşlar, vazifesini idrak etmiyen bir memuru istihdam etmek bizim demokrasi idaremizle kabili telif değildir (Yaşa sesleri, alkışlar). Herhangi bir memur vazifesini ifa ettiği takdirde bu memurun huzur ve refahını temin etmek kongremizin programa dercettiği gibi bir borçtur. Vazifesini idrak etmiyen, yapamıyan memurlar halkın üzerinde adeta bir belâdır. Bu ifadelerimden rencide olacaklar bulunur. Fakat samimiyetle arz ediyorum ki, bendeniz memurların aleyhinde değilim. Memurum, Yarın da memur olurum. Yapamıyorsam atınsınlar, yapıyorsam refahımı temin etsinler. Binaenaleyh vergi tahakkuklarında yanlışlıklara meydan vermemek lâzımdır. Vekil Beyefendi de bu cihetleri tetkik buyurmuşlardır. Tenzil için Meclisi Âliye bir lâyiha hazırlamakta olduğunu ifade buyurmuşlardır. Yalnız vergilerin tenzili meselesinde şunu

arzedeğim ki, vergilerimiz ağır değildir. Binaenaleyh vergilerin tenzilini değil mehmaemken tevhidini teklif ediyorum. Zaman zaman birçok vergi kanunlarımız yapılıyor. Mer'iyete konuluyor. Üzerinden seneler geçiyor. O kanun tatbik edilmiyor. Muhterem Efendiler, Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu yapıldı, neşredildi. Mevkii mer'iyete kondu. Fakat bu Kanun tatbik edilmemiştir. Hiçbir kazada ve nahiyede tatbik edilmemiştir. Bu kanunu tatbik etmeyen memurlara niçin sorulmuyor, niçin tatbik etmiyorlar ?

Bu kanunun bir maddesinde mahallî köy heyeti ihtiyariyelerinin müddeti kanunîyesi zarfında parayı vermezse malmemurlarının huzurunda zabıt varakaları ile vergi tahakkuk ettirilecektir, deniyor. Şimdiye kadar Anadolunun hangi kazasında ve hangi yerde bu yapılmıştır. Hazinesinin ve bu milletin paraları niçin tahakkuk ve tahsil edilmemiştir. Şu halde vergilerin tahakkuku usulünün bir usulü salime rapını çok istihram ediyorum. Sonra vergilerin menşei, bir arkadaşım burada izah ettiler, arazi vergisine temas edeceğim. Bugün memleketteki arazi kıymetleri : Bugün malûmu âlinizdir ki, memleketimizin arazisinin vergileri tapu-larda yüzde bir derecesinde gösterilmiş olan arazi kıymetleri üzerinden tarhediliyor. Hatta bir kısım arazimiz tapuda yazılmamıştır. Tasdik ediyorum. Memleketimizde kadastro usulünün tatbiki senelere muhtaçtır.

Bu aynı zamanda bir para meselesidir. Bu husustaki düşüncelerimi arzedeğim. Bugün hükûmetimiz memleketimizdeki arazilerini on gün zarfında, nüfusumuz bir günde tahrir ettiği gibi yazıyor. Bunun için mesele her köyden intihap edilecek üç kişi ile köy heyeti ihtiyariyesi hem de masrafsız olarak on gün zarfında bütün araziye kâmilan tesbit eder. Defterler tasdik edilir, maliyeye tevdi olunur. Kadastro usulünün tatbikına kadar bu usul vergilere matrah ittihaz edilir. Çünkü bugün vergilerin matrahi meçhuldür. 31 den evvelki vergilersekiz misli üzerinden tahakkuk ettiriliyor. 31 den sonra tahakkuk eden vergilerin de bu suretle tahakkuk ettirildiği çok defa vakidir.

Kazanç vergisi meselesine gelince: Esasen bu verginin matrahi gayrimuayyendir. Meçhul bir matrahtan muayyen bir vergi almak imkânı maddeten imkânsızdır. Sonra bundaki nisbetsizlik, adaletsizlik pek barizdir. Efendiler, bunu bilmiyen yoktur. Aynı caddede, aynı yerde iki mağaza farzedelim. Bu iki mağazayı iki tüccar müsavi bir icarla meselâ : 50 lira ile tutuyor, fakat birisinin kazancı ve sermayesi diğerinin birkaç mislidir. Elli lira eder.

Fakat Ahmet on bin liralık iş yapıyor, diğer Mehmet te iki yüz liralık yapıyor. İkisinin de kazanç vergisi aynıdır. Efendiler, bunda bir nisbet, bir adalet var mıdır? Şu itibarla bendenizin istihramım verginin tenzili değildir. Tevhidi, tahakkuk usulünün selâmetidir. Tahsilât hususunda belki bir faide olur diye söylüyorum. Gazetelerde yazılmasını sevmem. Gazetelerde iş yapmasını sevmem. Fakat burada bir aile halkı gibi görüştüğümüzden dolaydır ki arzetmeyi bir vecibé biliyorum :

Beyefendiler, maliye tahsildarlarına lüzum yoktur. Çünkü matlubatin haczi için yalnız bir icra memuru bulunmalıdır. Çünkü adliye icrası bunu başaramaz. İcra memuru olursa vergiler hüsnü suretle tahsil edilir ve tahsildarlardan millet kurtulmuş olur. Size istihramım bundan ibarettir. Bundan başka kusurum varsa affini⁴hepinizden rica ederim (Alkışlar).

Reşit Bey (Malatya) — Efendim, bendeniz tütün hakkında bazı maruzatta bulunacağım. Bazı vilâyetlerde, çok kazalarda tütün ziraati menedilmiştir. Halbuki Tütün İnhisar İdaresi Kanununun 9, 10 nuncu maddelerinde "Her tarafta tecrübe yapılacaktır. Tecrübeten o tütünün fenalığı görülmüşse orada tütün zeriyaatı menedilecektir,, Esbabı nedir? Tecrübe yapılmaksızın menedilmiştir. Esbabı ne? Maliye Vekili diyor ki bu tütünlere sarfedilemiyor. Efendiler, arpa, buğday sarfedilmiyor diye buğday ekilmesini men mi etmek lâzımdır; halbuki bütün haricte sarfediliyor, dahilde de sarfediliyor. Ancak bizim halkımız fukaradır. 15 liraya bir kilo tütün alamaz. Çenup vilâyetlerin bazı yerlerinde tütün ekiliyor, kıyılmak için Urfaya götürüyorlar. Halk ekseriyetle bu tütünlere alıyor. Çünkü ucuzdur. Evet tütünün masrafı çoktur fakat memurları da çoktur. Bunu tenkis etmelidirler. Bir de sigara paketlerinin üstüne yapılan bir sıra çiçekler ve saireler vardır, bunlar tabii para ile oluyor. Bundan vazgeçsinler, doğrudan doğruya beyaz yapsınlar. Bendeniz Maliye Vekili muhtereminden çok rica ederim, tütünün ekilmesi menedilen yerlerde hiç olmazsa tecrübeten tütün ekilmesine müsaade etsinler, eğer fena netice alınırsa o zaman menetsinler.

Hasan Bey (Kars) — Muhterem Beyler; Serbest Fırkanın ortaya çıkması memleketin her tarafında bir vergi ağırlığı meselesi çıktı ve Karsta da biz fırkacılar bu mesele ile pek yakından alâkadar olduk ve bu husus için köy köy gezerek köylülerle temas ettik ve bu derdi tetkik ettik.

Beyefendiler; vergilerimiz haddi zatında ağır değildir. Yalnız bendenizden evvel bu kürsüde söz söyleyen muhterem arkadaşlarımız söyledikleri gibi bu vergileri halka ağır gösteren bazı uygunsuzluklar ve yolsuzluklardır. Bazı vergi tarhlarındaki yolsuz muamelelerdir. Burada heyeti celilenize bir misal arzedeceğim. Kars malûmu âliniz ana vatana iltihak etmiş yeni bir memleketimizdir. Burada Ruslar zamanında bir maktu vergi vardı, bu maktu vergi içinde tarik bedeli, sayım, askerlik bedeli hepsi dahil olduğu halde maktuan yalnız bir vergi tarhediliyordu. Şimdi bütün Türkiyenin diğer memleketlerinde âşar kaldırılır kaldırılmaz, sayım vergisi, tarik bedeli gibi birtakım vergiler tarhedilmiştir ve bundan başka ayrıca maktuan arazi vergisi namile bir vergi tarhedilmiştir ki köylüye ağır gelen de işte budur. Köylümüz bu vergiyi 5-6 senedir vermektedir. Şimdiye kadar hiç ağır gelmemiştir. Bu vergi bir iki senedenberi ağırlaştır.

Bunun sebebi, evvelce köylü malını pazara çıkardığı zaman para ediyordu, fakat şimdi etmiyor. Meselâ bir koyununu çarşıya çıkardığı vakit on iki liraya satıyordu ve vergisini veriyordu. Bir ineğini seksen liraya satıyordu. Halbuki şimdi bir ineği yedi liraya satıyor ve vergiler de bunun için ağır geliyor. Binaenaleyh hükümetimizden ricamız, köylümüze malının satışını temin etmek için bir mahreç bulmasıdır. Bu temin edilirse hiçbir zaman köylü vergisini vermekten çekinmez, kaçınmaz ve her zaman için bütün fedakârlığa hazırdır. Maruzatım bundan ibarettir.

Reis — Başka söz isteyen var mı Efendim.

Tahsin Bey (Aydın) — Beyefendiler; son olarak söz söyleyen arkadaşımızın en son sözü bendenize bir şeyi hatırlattı. Yunanlılar bir müddetbenberi bizden kasaplık hayvanat alıyorlardı. Hatta yakın bir zamanda yüz elli bin tane kuzu almışlardı ve Karadeniz sahilinden birtakım me-

vaşi alıp götürüyorlardı. Şimdi arkadaşımız diyorlar ki onların memleketinde geçen sene seksen liraya satılan bu sene yedi liraya satılıyor.

Hernekadar vergi ağır değilse de ve bunlar bu maddeden bir müşkülât çekmeyeceklerse de bu mevaşilerine, bu mahsullerine bir mahreç bulunmasını talep ediyor. İstanbulda bilmem İstanbul mezbahası etrafında rol çeviren birtakım esnafın yahut mezbaha idaresinde birtakım kimşelerle oranın baytar idaresinin bir manevrası mıdır, yoksa hakikaten bir hüsünüyete müstenit midir? diyorlar ki, eğer Yunanistana giden hayvanlarımızda bir hastalık olursa Türkiyeden hayvan almaktan çekinecekler, onun için karantineleri İstanbulda yapmağa mecbur ediliyorlarmış. Hatta geçen sene yedi yüz baş hayvan getiren bir tüccarı icbar etmişler, İstanbulda Karaağaca çıkarsın ve karantine edilsin demişler. Malûmu âliniz orada cepler esnafı soyuyorlar. Bir hafta mı müddeti var ne ise o müddeti ikmal etsin ve ondan sonra Yunanistana gitmesine ruhsat verilsin. Memleketimize gerek Acemistan hududundan, gerek Rusyadan birtakım hayvanat gelir ve bu hayvanlarla memlekete vebayı bakarı de sirayet eder. Baytarlarımız bununla mücadele ederler. Bizim memlekettten de Yunanistana gidecek hayvanların karantinesi Yunan Hükûmetine aittir. Hastalığı o düşünsün. Halbuki, Yunanlılarda malûmu âliniz ticaret pek müterakkidir. Aldıkları malı günün piyasasile hesap ederler. Karadenizden bir vapur mevaşiyi İstanbula getirip çıkarmak, masraf kapısı açar. Herifler bu yüzden bizden mal almaktan çekiniyorlar. Herifler diyorlar ki, bu hayvanda hastalık olup olmadığını düşünmek bize aittir. Esasen Erzurumdan Karadenize, Karadenizden İstanbula kadar karantine müddeti olan bu hafta fazlasile geçiyor. Fakat ille İstanbulda indireceksin deniyor, sebebi de mültezimler... Memur alacak, nihayet hepsi de ayrı ayrı ziflenecekler, bu suretle iş çığrından çıkacak herifin yüz liralık malı bu fuzulî masraflarla on liraya inecek.

Demir bir arkadaşımız vergi ağır değildir dedi. Halbuki yukarıda arzettiğim gibi bu sakim usullerle herifin yüz lira eden bir hayvanı bugün piyasada on liraya satılıyor. Şimdi burada İktisat Vekili Beyle Maliye Vekili Beyefendilere büyük bir vazife terettüp ediyor. Buna bir çare bulunlar. Mevaşi ticaretini bu mel'un mezbahadan kurtarsınlar. İstanbul ahali-sini de bu rezaletten ve memleketin ticaretini boğan bu zararlarla artık bir nihayet versinler, bendeniz bunu temenni ederim (Bravo sesleri alkışlar).

Reis — Söz isteyen var mı? Maliye Vekili Bey cevap vermeden evvel bir iki takrir vardır. Bunlar okunarak reyinize arz edilecektir.

YÜKSEK RİYASETE

Tütün zürra ve tüccarını himaye etmek için İnhisar İdaresinin yaprak tütün satmaması tüccarlığını tüccarlara bırakmasını teklif ederim.

Tokat Mümessili

Behçet

Reis — Takrir sahibi ayrıca izahat vermek istiyor mu?

Behçet Bey (Tokat) — Muhterem Arkadaşlar! Tütün yaprağının satışını tüccarlara bırakmakla İnhisar İdaresinin bundan sarfınazar etmesi şeklinde teklifimdeki sebep İnhisar İdaresi, mubayaatında kendisine verdiği tüccar ve zürraa mümkün olduğu kadar az çok müşkülât göstermekte hiçbir vakit gerikalmıyor. Bununla beraber İnhisar İdaresile tüccarın

mübayaaya ettiği tütünleri ve bilhassa tütünlerini beher kilosunu 60 kuruşa — kayme yaparak ve on kuruş nakliye ücreti vererek — İstanbula nakle ediyor. Bu naklettiği tütünleri — birden yediye kadar — 7 nev'e ayırıyor. Beher kilosu için % 15 alıyor % 15 te noksan geliyor. Şu hale nazaran bir kilo tütün İnhisar İdaresine yüz kuruşa mal oluyor. İnhisar İdaresi birden dörde kadar olan tütünleri yüz otuz beş kuruşa satıyor ve nitekim geçen sene Tabaküz ve Duhan Şirketlerine satmıştır ki kalan beşinci, altıncı ve yedinci neveleri de maliyet fiatına yani yüz kuruşa kendi depolarına naklediyor. Şu hale nazaran yerinde on, on beş, yirmi kuruşa alınmakta olan bu tütünleri kendî depolarına yüz kuruşa mal ediyor. (130) kuruşa sattığı tütünlerden otuz kuruş kazandığını tahmin ediyor. Bu vaziyette diğer tüccarlar satış yapamıyorlar. Çünkü birden dörde kadar olan tütünleri, değil bir tüccar zürra dahi 130 kuruşa mal edemez.

Zürra tütünlerini harice satmak imkânını bulamadıklarından birçok zarar çekmişler ve piyasadan çekilmişlerdir. Çünkü beş, altı ve yedinci neveleri koyacak depoları yoktur. İnhisar İdaresi bir yolda hareket etmemiş olsaydı hükümeti bugün müşkül vaziyette bırakan, beş milyon kilo tütün mübayaaya etmesi vaziyetini ihdas etmiyecekti.

Hükümetin bugün bankalara merhun olan tütünleri kurtarmak için yapmış olduğu talimatname memleketi kurtaracak ve çok nafi olacak bir vaziyette olmakla beraber bu talimatnamede zürrain da bankaya merhun olan tütünlerini almak, zürrai kurtarmak var olup yok olduğunu bilemediğim için soruyorum ve bir de İnhisar İdaresinin yaprak tütün satmayıp mamul tütün satmasını ve ticareti de tüccarlara bırakmasını rica ediyorum.

Reis — Takrirler vardır.

YÜKSEK REİSLİĞE

Tahriri arazi ve müsakkafat komisyonlarının tahrir esnasında arazi ve müsakkafatın, dönüm ve oda itibarile hasılatı nazara alınmak suretile taksiri kıymet edilmiş olmasından bugün araziden hâsıl olan mahsulât, vergisini ödememektedir. Yapılan tahrir, adilâne olmadığından yeniden tahrir yapılmasını arz ve teklif ederim Efendim.

Bilecik
Hakkı

Reis — Takrir sahibi yoktur. İkinci takriri okuyacağız.

C. H. F. UMUMÎ KONGERE RİYASETİ ALİYESİNE

Üçüncü Büyük Millet Meclisinin 37 inci in'ikadında hazineden taksitle gayrimenkul mal satınalmış olanlar hakkında bir kanun müzakere ve kabul edildiği ve bu kanunun en ziyade harp uğrunda tarihin mislini kaydetmediği felâketzedegâni alâkadar eylediği malûmu âlileridir. Biz bu felâkete maruz kalmış bir vilâyet mümessili sıfatile memleketin her dardını samimiyetle dinliyecek ve ona göre karar ittihaz edecek âli bir heyeti huzurunda temsil eylediğimiz vilâyetlerimiz halkının vesatetimizle heyeti muhteremelerinden istediklerini arzetmeği bir vazife addediyoruz. Kabul edilen kanuna göre hazineden taksitle gayrimenkul mal satınalmış olanların tediye edemedikleri taksitler birtakım şerait dairesinde tecil olunmakta ise de mümessili bulunduğumuz Bilecik vilâyeti gibi düşmanın baştanbaşa yakıp yıktığı mahallerde her nevi gayrimenkul mala muhtaç halkın istirdadı mes'udu müteakıp hükümetçe müzayedeye vazolunarak

satılığa çıkarılan emlak ve araziye değer bahasının on on beş misli fazla fiatla talip olması hem gayrimenkul ihtiyaçlarını temin, hem de memleketin istiklâl mücadelesinde düşmanın yakıp yıktığı mesken ve akarat ve imalâthanelerine mukabil o zaman hükûmetçe tanzim ve yetlerine ita edilen zarar ve ziyân mazbatalarının bir nisbeti âdile dairesinde takas ve mahsup edileceği ümidinden ilerigelmîşti. Salifülârz kanunun müzakeresi esnasında bu gibi taksitle satılan gayrimenkul malların heryerde değer fiatından çok yüksek bedellerle satıldığı ve işbu mallara esnayı müzayedede gösterilen rağbetin o zamanki mahsulâtı arzıye fiatları nazarı itibara alınarak satınalınan arazi ve emlakten temin olunacak istifade ile taksitlerin sühuletle tediyesi mülâhazası dahi meclisi âlide müteaddit meb'usarı kiram hazarâtı tarafından sarahaten ifade edilmiş olduğu halde 13 Mart 1340 tarih ve 441 ve 15 Nisan 341 tarih ve 622 numaralı kanunlar mucibince harikzedegâna tevzi edilmince üzere Ziraat Bankasına yatırılmakta olan mübadeleye gayritâbi eşhastan metruk emlak ve arsalar bedeli gibi harikzedegân hesabına Ziraat Bankasında teraküm eden bir paranın mevcut olmasına rağmen harikzedegânın müzayedeye iştirak suretile uhdelerine geçmiş olan gayrimenkul mallar bedelinden tediyeye edemedikleri taksitler için ya yetlerindeki zarar ve ziyân mazbatalarının mahsubuna veya Ziraat Bankasındaki paranın tevziine değin bilâfaiz teciline dair bir madde ilâve edilmemesi medyunları takatfersa bir müşkülâtâ düşürmüş ve esasen bu gayrimenkul malları alanlardan birkaç taksit tediyatta bulunmaları aldıkları malların kıymeti hazırai hakikiyesini fazlasile tediyeye etmiş oldukları gibi kıymetinden fazla da ayrıca tamir ve imar masarifine giriftar olmuşlardır. Es'arın hali hazırdaki kıymetile mütenasiben emvali mezkûre kıymeti dahi tenezzül etmekte olmasına göre medyunların badema verecekleri parayı zararlarına kaydetmiş olacakları şüphesizdir.

Kuvayı Milliyyeye merbutiyet şerefini bütün mameleklerine tercih ile muhaceret ve Kuvayı Milliye mıntakasına iltihaka şıtap eden ve işgalin ref'ile memleketlerine avdetlerindenberi bin türlü mihnet ve meşakı iktiham ile telâfii mafata çalışan ve hükûmeti âdilele cümhuriyemize sadakatleri hasebile şimdîye kadar tacizatta bulunmayan biçare harikzedegânın şu buhranı iktisadî içinde berveçhi maruz zayıatlarından mahsup edilir mülâhazası ile aldıkları gayrimenkul mallar bedelini tediyeye mecburiyetile bir kat daha müşkülâtâ düşürülmesi cümhuriyet idaremizin parlak adalet prensiplerile kabili telâf görülemez zannında ve heyeti âlinin de bu zanna iştirak edecekleri ümidi kavisinde bulunmaktayız. Mümessili bulunduğumuz vilâyetimiz harikzedegânına bir lûtf ve mükâfatı mahsusa olmak üzere ya salifülârz zarar ve ziyân mazbatalarından tensip buyrulacak miktarının bakıyei takasite mahsubuna veya kanunu mahsusları mucibince harikzedegân hesabına Ziraat Bankasında teraküm eden paranın tevziine değin bakıyei takasitin bilâfaiz teciline delâlet buyrulmasını iştirham ederiz Efendim.

14 - 5 - 931

Bilecik	Gümüşane	Giresun	Bilecik	Bilecik
Hayreddin	Şevket	Kâzım	Hakkı	Hilmi
Balıkesir	Balıkesir	Balıkesir	Balıkesir	Maraş
İbrahim	I. Hakkı	Vasfi	Pertev	Nihat
Edirne	Ankara	Trabzon	Konya	Rize
Lemi Etem	Halit Ferit	Daniş	Naim Hazim	Ali

Reis — Şimdi okunan takririn hulâsasını arz edeyim. Harp uğrunda mutazarrır olanların ellerindeki mazbataların emlâki milliye bedellerine mahsup edilmesi hakkındadır.

Hayreddin Bey (Bilecik) — İşbu takrirle heyeti muhteremenize arz etmek istediğimiz meselenin hulâsasını şudur: Harplar dolayısıyla memlekette yurtları tahrip edilmiş birçok muhtarip vatandaşlar vardır. Birçok vatandaşlar kendi öz yurtlarında yurtsuz ve yersiz kalmışlardır. Gerçi hükümet ve Meclisi Âli bu kabil vatandaşların ıstırabını teskin edecek mevzuat vazetmiştir. Fakat bu mevcut ıstırabı tamamen teskin edememiştir. Meselâ 1771 numaralı kanun mucibince hükümet mübadillere istihkak mukabili bonolar vermiştir. Bu bonolarla mübadiller mebani ve arazi almışlardır. Bonolar muhteviyatı işbu mebani ve araziye mahsup ediliyor. Mütebakisi yani ödemediği miktar için de 20 senede ödemek üzere hükümete borçlanıyor. Halbuki sırf memleket müdafaası yüzünden duçarı felâket ve ıstırap olmuş olan harikzedegân ve emsali ile bir mübadil ve bir mültecinin ıstırap ve felâketi arasında hiçbir fark yoktur. İşbu takirde kaydettiğimiz mesele mübadillere bahşedilen bu hakkın harikzedegâna da teşmili meselesidir. Harikzedegânın ellerine zarar ve ziyan mazbatası verilmiştir. İşbu mazbataların — mübadillere tatbik edildiği misillü — muhteviyatının hükümetten bilmüzayede almış oldukları emlâke mahsubu, ödemediği miktar için de yirmi sene için hükümete borçlanmasını arz ve teklif ediyorum. Veyahut Ziraat Bankasının harikzedeler namına toplanmış olan paranın tediyesine kadar altı sene evvel hükümetten bilmüzayede almış oldukları emlâk bedelinin tecilini talep ediyorum. Maruzatım bundan ibarettir.

Reis — Bir mazbata vardır. Rize vilâyetinin Hopa kazasına taallük ediyor okunacaktır (Okundu).

ANKARADA CÜMHURİYET HALK FIRKASI KÂTİBİ UMUMİLİÇİ HUZURU ÂLİSİNE

Hopa Belediyesinin fıkdanı varidatı dolayısıyla varidatının mehmaemken tezyit edilmek düşüncesile ve birçok masraf ve fedakârlık ihtiyarile arsa haline ifrağ edilmiş olan mezarlığın reisi sabık tarafından evkafa ve bahusus belediyenin yegâne varidatı mühimmesinden madut bulunan iskele rûsumunun da Vali Esbak Hürşit Bey tarafından muhasebei hususiyeye verildiğinden bahisle bu iskeleye yapılan masarif varidatından tenzil edildikten sonra bakıye kalacak meblâğın belediye tarafından verilmek üzere mezkûr evkaf arsasile birlikte belediyeye devri vilâyeti celileden ıstırah edilmiş ise de bu mağsup hakkın mahkemeye müracaatle ıstırad edilmesi cevabı verilmiştir.

Fer'en ayrı ve fakat aslen bir müesseseye merbut bulunan belediye ile muhasebei hususiyenin yekdiğerile muhasım bir vaziyette huzuru hâkimde duruşmaları çirkin bir manzara teşkil edeceği mülâhazasile mahkemeye müracaatten sarfınazarla her iki müessesenin âmiri ve sahibi hakikisi olan millet ve umum vekillerine müracaat edilmekle ihkakı hak edileceği teemmül olunarak arzı keyfiyete cür'et yap olduk. Şöyle ki:

1 — Kasabada metruk mezarlık enkazı belediyemiz tarafından birçok masraf ve fedakârlıkla tathir ettirilerek arsa haline ifrağ edilmiş ve icarei

zemin ile esnafa verilmişken, mezarlıklar evkafa aittir belediye bu masrafı fuzulî yapmıştır, denilerek mezkûr arsalar evkafa verilmiş ve yapılan bunca emek ve masraf heder olup gitmiştir.

2 — Belediyenin en mühim varidatından olan iskeleyi de Valii Esbak Hurşit Bey yüz lira bir para ile ahşap bir iskeleyi muhasebei hususiyeye yaptırmış, kanunun belediyelere bahşettiği bu hakkı intifa bu suretle nezedilerek varidatı belediye rahnedar edilmiştir.

3 — İşte belediyenin en mühim menabii varidatı yukarda arzedildiği veçhile bigayrihak elinden alınarak imar ve terakkiden mahrum bırakılmıştır ki bugün memleketimizde hamam, halâ, mezbaha, gazhane yoktur. Mevcut su çeşmeleri noksan ve belediye sınırı dahilindeki mahallât yolları gayrimuntazamdır. Harik teşkilâtı yok gibidir. Memurini sıhhiye ile müessesatı dahi yoktur. Kasabanın tenviratı da ancak dört lüks lâmba-sile bizzarur idare olunmaktadır. Bitmez tükenmez derdimizi arz ve tafsil badii tasdi ise de istitraten şunu da arzetmek ıstırarındayız, Hopa, Kars ve Ardahan ve Artvin vilâyetlerinin iskelesi olmak itibarile buradan gelen ve geçen ümera ve zabitanı askeriye ile memurini mülkiye belediyenin meflûç bir vaziyette bulunduğu ezcümle bir hamam ile halâyı vücuda getiremeyen belediyeye teessüf etmektedirler. Ardiarası gelmiyen bu tenkidattan kurtulmak belediyemizin muhik metalibini is'af etmekle kabil olabilecektir. Aksi halde heyeti belediye bu mahrumiyet içerisinde vaki tenkidata takat getiremeyeceğinden vazifeden çekilmekten başka çare kalmamıştır. Binaberin Belediye Kanununun bahşettiği eltaftan hissement olunmak üzere belediyemizin ruhu mesabesinde olan maruz mezarlık arsasıle iskelenin belediyeye devredilmesi esbabının istikmal buyrulmasını kemali tazarrula arzı ıstırahm eyleriz Efendim. 3/5/931

Hopa kazası Belediye Reisi

Fevzi

Aza

Haydar

Aza

Şefik

Aza

Hüsejin

Aza

Nusret

Aza

Cemal

YÜKSEK REİSLİÇE

Rize Vilâyetinin Hopa Kazası Belediye Meclisi azasından altı imza ile gönderilen mazbata tetkik olundu.

Mündericatu: Belediye, idarei mahalliyeye ve evkaf arasındaki ihtilâfın hallini temenniden ibaret bulunmuş ve halli, mahkeme hükmüne veya hut alâkadar vekâletlerin idarî kararlarına müteallik görülerek kongremizce iştilgal edilecek mevaddan görülmemiş olmakla mezkûr mazbatanın Dahiliye Vekâletine tevdiî münasip olacağı kararlaştırılmıştır Efendim.

Lâyiha Encümeni Reisi

İstanbul meb'usu

Ali Rana

Reis — Diğer bir takrir vardır okunacaktır.

YÜKSEK RİYASETE

Ancak kendi gıdasını temin edebilmek için çalışan amelemizden kazanç vergisi alınmamasını teklif ediyoruz.

İstanbul Meb'usu

Hayrullah Yaşar

İstanbul

A. Vasıf

İstanbul Meb'usu

Hamdi Mustafa

Reis — Söz istiyen var mı? Mâliye Vekili Bey mevzubahs olan bütün meseleler ve takrirler hakkında izahat verecektir.

Maliye Vekili Abdülhalik B. (Çankırı) — Muhterem arkadaşlar, cevap vermeden evvel, bir defa istenilen ve söylenilen şeyleri tekrar edeceğim; acaba unutulmuş ve hatırımda kalmamış olan bir şey var mı ki cevap verirken hata etmiş olmyayım. Kazanç ve muamele vergisinden, bunun bir iki maddesinden şikâyet edilmiştir.

Sadeddin ve Veli Bey arkadaşlarımız tütünden ve diğer bir kısım arkadaşlar da inhisar masarifinin fazlalığından bahsettiler. Zürraa nafi olmuyor. Zürrain bizzat yaprak yapmasından ve gerek tüccara, gerek harice serbest olarak tütün satısın ve idare tütün bedellerinden tenzilât yapsın Buğday gibi tütün de Erzurumda, Bitliste, Bihisnide, velhasıl memleketimizin her tarafında serbestçe ekilsin dediler.

Vergilere gelince: Bir kısım arkadaşlar vergiler ağırdır, tenzilât yapılmak lâzımdır dediler. Bir kısım arkadaşlar da vergiler ağır değildir. Yalnız cibayet, tahakkuk ve tahsil noktai nazarından fenadır. Tahsildarlıklar ilga edilmelidir. Ve her yerde bir icra memuru konulmalıdır. Sonra vergilerde adaletsizlik oluyor; on lira alınması lâzımgelen yerde elli lira alınıyor ve hatta hiç vergi ile mükellef olmıyan kimselerden arzu edildiği zaman yüz lira birden vergi alınıyor. Aşarın kalkması üzerine hükûmet ve Fırka mecburî olarak birçok vergi vazetti. Bundan dolayı bir sıkıntı hâsil olmuştur. Verginin memurlarla şu suretle tahrir edilmesine lüzum yoktur. Vergi tahriri, tahriri nüfus gibi tahrir edilebilir. Bu da kabildir. Tahsildarlar yerine bir maliye icra memuru bulundurmak kâfi gelirdediler. Arkadaşlarımızdan biri de müstesna bir mevkii olan Karstan bahsettiler. Vaktile oradan alınan vergilerle bugün alınmakta olan vergiler, hayvanatın satılmasından şimdiye kadar ağır gelmediği halde, bir iki senedenberi ağır gelmekte olduğunu söylediler. Maamafih tahakkuk ve tahsil usullerinin fenalığından, binaenaleyh bu usullerin iyileştirilmesinden bahsettiler.

Bir arkadaşımız da hayvan hastalıklarından dolayı nakliyat yapılamadığından ve İstanbuldan Yunanıstana mal ihraç edilemediğinden bahsettiler. Sonra da takrirler vardır. Takrirlerin bir kısmı demin arzettiğim İnhisar İdaresinin yaprak tütün satmaması, bir kısmı da yeniden tahriri arazi yapılması ve bir kısmı da harpten mutazzarrır olanların harpten dolayı evlerini ve sairesini zayı eden vatandaşların mübadiller gibi muameleye tâbi tutulması hakkındadır.

İstanbul murahhasları arkadaşlarımız da alelilfâk ameleden vergi alınmamasını istiyorlar. Başka bir şey varsa lütfen söyleyiniz, unutmıyayım, kaydedeyim ve cevap vereyim (Başka yoktur sesleri).

Encümende arzettiğim veçhile kazançtan fabrikası başka yerde ve yazıhanesi, satış yeri kasabanın içinde bulunan yerlerde acaba vergi alınır mı, alınmaz mı? Bu mesele İktisat Vekâletile Maliye Vekâleti arasında müzakere edilmektedir, bu kanun lâyihası Meclistedir. Meclisi Âlide müzakere edilirken halledilecektir. Burada her iki vekâletin noktai nazarını söylemesi ve bu hususta uzunuzadiya münakaşa edilmesi doğru bir mevzu olmak kanaatindeyim. Bunu müsaade ederseniz, zaten Kazanç Kanunu Meclistedir. Meclis encümenlerinde müzakere edilecektir. Ondan sonra meclis heyeti umumiyesine gelecektir. Bu mesele orada encümenlerde müzakere edilir. Hangi usulü Büyük Millet Meclisi kabul ederse o tatbik edilir.

Muamele vergisinde küçük fabrikalarla büyük fabrikaların kuvvei muharrikesi esas tutulması meselesi ile uğraşılmaktadır. Bu hususta bir kanun lâyihası hazırlanarak İktisat Encümenine tevdi edilmiştir. İktisat Encümeni arzu ederse yine tekrar onu tetkik eder... Orada bütün (kompetanlar)ın kabul ve izah edecekleri bir şekilde halledilir. Bunun için bu meselenin burada teknik bir surette müzakere edilmesi doğru değildir. Arkadaşımız arzu ederlirse bu hususta münakaşa edilebilir. Yalnız yine tekrar ediyorum bu husustaki lâyihal kanuniye hazırlanacak değil hazırlanmış ve İktisat Encümenine takdim edilmiştir. Muamele Vergisi Kanunu tetkik edilmektedir. Bu mesele için Büyük Millet Meclisi arkadaşlarımızdan 25 kişi ayrılmıştır. İçlerinde kompetanlar da vardır. Bunu tetkik ederler ve hangisi nafi ise onu tatbik ederiz.

Âşarın ilgasından sonra vergileri tezyit ettik, onun için ağır geldi diyorlar. Bunu rakam olarak ifade etmek mecburiyetini hissediyorum.

Arkadaşlar, bizim âşarı ilga etmeden evvel aldığımız vergilerin miktarı: ne idi, ve âşar ilga edildikten sonra ne miktar vergi alıyoruz? Âşar ilga edilmeden evvel de müsakkafat vergisi, temettü vergisi, arazi vergisi vardı. Bu vergiler yeniden konulmamıştır. Arazi hissesi ve müsakkafat vergisinin 340 taki tahakkuku Meclisi Âliye takdim ettiğimiz hesabı kat'ide 14 milyon lira idi, bugün bütçede yirmi milyon lirayı geçmiyor.

Âşar vergisinden 340 ta hükümetin tahsil ettiği miktar 35 milyon küsürdü, bunda hükümetin hissesi, bankalar hissesi ve hükümet menafii dahil olmadığı halde arz ediyorum. Kazanç vergisi ile temettü vergisi arasında pek az fark vardır.

Biz burada bunun ismini değiştirdik, temettü yerine kazanç dedik. bir de âşar vergisini ilga ettiğimiz zaman çift hayvanatından vergi alınmıyormuş. Bize âşar, hükümet hissesi olarak 35 milyon lira bırakıyordu. Halbuki şimdi büyük hayvanattan dört buçuk milyon lira, arazi, vergisi olarak ta üç milyon lira alıyoruz. Başka âşar vergisi yerine hangi doğrudan doğruya vergiyi koyduk lütfen söylesinler. 35,5 milyon yerine 8 milyon lira.

Bu daima denilen bir lâkırdıdır. Onun için Meclisi Âliye takdim ettiğimiz hesabı kat'î lâyihalarında varidatımız rakamıdır, o zaman da rakamdı. Bugün arzettiğim gibi arazi ve müsakkafat 20 milyon lirayı bulmuyor.

Tahakkuk ve tahsil usullerinin değişmesini hazırladığımız değil, meclise takdim ettiğimiz ve bugün Meclis encümenlerinde bulunan kanunları bütün müfettişlerimizin, memurlarımızın gördüğü kusurları nazarı dikkate alarak yaptık. Burada Meclis azalarının gördüğü kusurlar tahlil edilecek, ya bizim teklif ettiğimiz yeni usuller ya aynen veya tadilen veyahut ta bütünü yeni usullerle bu kanunlar çıkacaktır. Bunun için hakikaten tahakkuk ve tahsil işlerimizin iyi olduğunu iddia edecek vaziyette değilim. Bendeniz de doğrudan doğruya müştekiyim.

Arazinin tahririnin nüfus gibi on günde olacağına da itikad edenlerden değilim. Yalnız, tahriri nüfusta hiç kimsenin hakkı geçmiyor. Şu veya bu adam yazılacaktır. Halbuki tahriri arazide araziye bir kıymet koyacağız ve ondan vergi alacağız, onu yazdığım zaman şu kıymeti korken ve onun üzerine vergi alırken, halkın zarar veya menfaati olduğunu düşünmek mecburiyetindeyim. Binaenaleyh, bunun birdenbire 10 günde olacağına kani değilim. Muhtarlar ve heyeti ihtiyariyelerin vereceği beyannameler

üzerinden tahrir yapmak için bir tecrübe kanunu Büyük Meclisten çıkmıştır. Resmen 12 kazada da tatbik edilmektedir. Bunun vereceği neticeler üzerine tahriri arazinin basit bir surette doğrudan doğruya heyeti ihtiyarilerden alınacak beyannameler üzerine yapılp yapılmıyacağı hakkında bir neticeye de varmak imkânı vardır. Tahsildarı kaldırıp icra memuru yapmak kâffidir dediler. Kabil olan yerlerde tahsildarı kaldırdık. Pek âla biliyorsunuz ki; büyük şehirlerde birtakım tahsil şubeleri vücuda getirdik. Acaba! bununla muvaffak olduk mu zannedersiniz arkadaşlar? Bütün büyük yerlerde bu usulü tatbik ettik ve ediyoruz. Amme hizmetinden olan borcunu zamanında bu şubelere tediye eden yüzde kaç kişi vardır?

Vergiler üzerinde şu veya bu suretle muamele yapmak, vergiyi tahfif etmek çok kolay bir suretle ifade edilir bir haldir.

Yalnız lütfen sabahtanberi dinlediğimiz birçok dilekler vardır. Acaba bu dileklerin temini sırf vergilerin tenzile mi kabildir? Bu dileklerin bir kısmını yapmak için varidatımız bugünkü bütçemizin 3-4 misli olmak lâzımdır. Vergileri kabil olduğu kadar tenzile, ıslaha, tamamene arkadaşlarla beraberim tenzili icap eden yerlerde tenzilât mümkün olduğu kadar yapmağa bendeniz de taraftarım, fakat bundan ötesini istemek, birçok amme hizmetleriyle ifasile mükellef olduğu birçok hizmetleri devlet ifa etmesin demektir. O zaman devlet hayatile milletin mevcudiyeti icabatının bununla beraber yapılmasının imkânı yoktur.

Reşit Bey Heryerde tütün ekmeğe müsaade etmelidir. Tütün niçin buğday gibi olmasın dediler. Reşit Bey arkadaşımızın metalibatını zannederim birçok defalar müzakere ettik. Tütünün buğday gibi olmadığına her halde kendileri de kanidirler. Her tarafa tütün ekmekle iş bitmiş olmaz. Bunun herşeyden evvel sarfiyatını düşünmek icap eder. Bütün memleket 14 milyon halktır. Bizim bütün memleketimizde bugün tütünün hepimiz hatta adam başına iki kilo içmekle (bunun imkânı yoktur ya) yine sarfi mümkün olmaz. Bugün yetiştirmekte olduğumuz tütünü bu suretle içmenin imkânı yoktur.

Hepimiz ta doğduğumuz günden itibaren ölünceye kadar—her nüfusa iki kilo, üç kilo koysak — bizim bugünkü yetiştirdiğimiz tütünü içmenin imkânı yoktur. Sarfedilmesin de kalsın. Yani o da zürrain bütün mesaisini boşa gidermek demektir. Maamafih İktisat Vekâletinin üç sene zarfında tayin edeceği menatıkta yapılacak tecrübe neticesinde tütün ekilmesine müsaade edeceği menatık inhisar idaresi bildirecektir.

Tütünde, Rejide israfat vardır, evvelce az memur varken bugün daha çok memur vardır.

Arkadaşlarım, israfat belki olur. Şu veya bu tarzda—arzedecek değilim— fazla memur alabilir. Yalnız on milyon liralık masraf yoktur. Bütün molarifisi umumiyesi dört milyon lirayı geçmiyor. Bu galatı rü'yet olacak. Veya başka bir tesir altında iştirilmiş söz olacak.

Bütçemiz bu sene Büyük Millet Meclisine takdim edildi. Müzakeresi sırasında görülecektir. Evvelce üç buçuk milyon kilo istihlâk ederken bugün İnhisar İdaresi on milyon kilo istihlâk ediyor. Eski Reji zamanında fabrikalar üç, üç buçuk milyon kilo tütün işlerdi. Bugün on, on bir milyon kilo işliyor. Elbette bu fazla sarfiyat ve imalatın icap ettireceği birtakım mecburi masraflar vardır. Zaten hükümetimiz okuduğu beyannamelerde her tarafta tasarruf yaptığını bildirdiği gibi İnhisar İdaresinde de tasarruf yapacağız. Memurlar fazla ise indireceğiz ...

Maaşlarında şu veya bu fazlalık vardır. Maaş değil onlarınki ücrettir. Maaşla ücret arasında fark vardır. 40 liralık maaşlı memur "60, liralık ücreti hiçbir vakit tercih etmez. Memurinin birçok hukuku vardır. Öldüğü, şuraya buraya gittiği zaman kanunun kendine verdiği birtakım imtiyazlar vardır. Ücretli memurların böyle imtiyazı yoktur.

Büyük Millet Meclisine, verdiğimiz bir kararı takdim ettik. Bu karar mucibince bizim düşündüğümüz ücretli memurla maaşlı memur arasında olabilecek fark İnhisar İdaresinde nihayet %20, 25 i tecavüz etmez.

Reji İnhisar İdaresi yaprak tütün satmasını.

Arkadaşlar, hakikaten hükümet bu meselede bir çıkmazdadır. Tütün almadığı zaman tüccar bizim tütünü müzü niçin almıyorsunuz, tütünlerimiz kaldı diyorlar, alıp satdığı zaman da niçin satıyorsunuz diyorlar. Bizim prensipimiz kendi ihtiyacımız için on buçuk milyonu, doğrudan doğruya zürradan almaktır. Bu prensipten vazgeçmiyoruz. Dahilde sarfedeceğimiz tütünü, doğrudan doğruya müstahsilden alıyoruz. Vasıta istemiyoruz. Arkadaşım buyurdu ki, eğer Tütün İnhisar İdaresi, biraz yaprak tütün almaya idi bugün beş altı milyon kiloyu almak mecburiyetinde kalmıyacaktı. Sebepi bu değildir. Aldığımız tütünler, ihraç edilecek mal değildir. Yalnız İzmir mahsulâtı yirmi milyondur. Kalan kaç milyondur. Temiz işlenen tütünlerin daima müşterisi vardır. Fakat Taşova, Bafra diye tüccar tütününe fena tütün katarsak artık müşteri bulamayız. İzmir alındığı zaman, muhtelif şayialar vardı. Anasırı gayrimüslime gidince artık Türkler orada iktisaden mahvolacaklar diyorlardı. İzmirin istirdadında ilk valiliğinde bulundu. Hükûmete o zaman bir rapor vermiştim. İzmir mıntakasının bütün müstahsilleri Türktür. Ve söylenen sözler, propaganda mahiyetinden başka bir şey değildir dedim. Orada iki büyük Amerikan tütün kumpanyasının müdürleriyle görüştim. Samsundan niçin çekildiklerini sordum. Samsunda yerleşmeyi bizim fabrikalarımız için daha iyi buluyoruz. Fakat bize verdikleri tütünlerde iki defa aldandık. Bunun üzerine İzmir'e geldik. Buradan alıyoruz dediler. Henüz Samsuna avdet ettiklerini görmedim.

İngilterede büyük bir eve İnhisar İdaresinden resmen müracaat ettik. Dedik ki siz Virjini tütünü kullanıyorsunuz. Bu tütün bizim tütünlerimizden daha ucuz ve daha iyi midir? Gelen cevapta deniliyor ki: Virjini tütünü daha fena ve sizin tütünlerinizden daha pahalıdır. Fakat biz sizin hileli tütünlerinizi alamayız — bunu bir aile arasında ve samimi muhitimde söylememde mahzur görmüyorum — bu cihetle sizin tütünlerinizi almaktan vazgeçtik. Eğer tütünlerinizi İnhisar İdaresi bize garanti eder (spesifikasyon)u tamamen tekeffül ederse o vakit alırız. Bu ev İngilterede en çok tütün sarfeden bir evdir. Daha geçenlerde Almanyaya resmen bir müracaat yaptık. Orada 5 — 6 milyon kilo tütün alabilecek bir müessese vardır. Biz daha çok sarfettirmek istedik. Diyorlar ki biz fazla tütün almak istemiyoruz. Siz ise cebren satmak istiyorsunuz. Eğer tütünleriniz bizim arzu ettiğimiz evsafa ve hilesiz olsaydı sizden bu aldığımız miktarın birkaç misli daha fazla tütün alırdık. Yanınızdakine bakın bundan sonra yapacağınız ıslahat ile buna muvaffak olursunuz ve o zaman bir sizden altı milyon .değil on milyon kilo satın alırsız. Tütün satış istatistiklerimizde görüleceği üzere bu sene ancak bir buçuk milyon kilo satmışız. Diğer senelerde kendi harmanlarımıza girmeyecek yarım milyondan fazla tütün satmadık. Arkadaşlar, encümende

arzetmiştim. Bir arkadaşımın maruzatıma itiraz etmesine rağmen onu tekrar burada mevzubahs edeceğim, burada münakaşa ederiz. Biz aldığımız zaman belki tütünleri daha ucuza malederiz. Bunu kat'i olarak şimdi söyleyecek vaziyette değilim, fakat birisi işlenmiş ve kefalete rapte-dilmiş tütün istediği zaman ona kendi tütünlerimizin revacını göstermek ve temin etmek için yarım milyon, bir milyon kilo tütün satmamız çok de-ğildir. On milyon da dahil için alıyor ve mütebaki kısmı da harice satıyoruz. Harice satığımız yarım milyon gibi bir miktardan memleket hiçbir vakit zarar görmez, maamafih halen tüccarlar arkadaşım buyur-duki Taşovada böyle olmuştur, şöyle olmuştur. Tütünü Reji İdaresi İstan-bula getirdi, birinci neviden dördüncü nev'ine kadar (130) kuruşa maletti Tüccar bunu yapamıyor dediler. İyi amma arkadaşımız yalnız Samsundan bahsettiler. Halbuki İstanbulda, Bursada, İzmirde de böyledir. Yalnız Sam-sunu nazara alırsak biraz gayriadilâne olur. İzmirde de tüccar elinde 2 mil-yondan fazla tütün kalmıştır. Elbette ve elbette doğrudan doğruya müstah-sillerden tütün alan kumpanyalar ve İnhisar İdaresinden sonra tüccar gelir. Tüccar tütünü alır ve belki de kalitesini yükseltmek arzusuyla bir gün bir fırsatla satarım kanaatindedir. Bugün (80) küsur tüccar piyasada büyük bir kriz yapmamak için idareye satmağa karar verirler amma bu tütünü sarfetmekliğimizin imkânı yoktur. Bu tütün ancak ihraç edilecektir. Şu hal-de iki mesele vardır. Zürradan tütün almamak ki imkânı yoktur. Diğeri ise tüccardan almamak. O halde bugün tüccarı alamadığı tütünü biz bir vesile bulup çıkarmağa çalışacağız veyahut bu tütünü almamak lâzımdır. Tütünü almadığımız zaman da 80 tüccarın ziyan yapması ihtimali vardır. Tütün aldığımız zaman gelecek sene çıkarmak imkânı yoktur. Hiç zan-netnem ki arkadaşlar her sene zürradan tütün almamak taraftarı olsunlar veyahut zürradan almakta olduğumuz on milyon liralık tütünü daha aşağı miktarda almamızı ve bu suretle zürra için bir (kriz) meydana gelmesini terviç etsinler. Daima bunu almak istiyoruz.

Arazi tahririni yeniden yapmak için Büyük Millet Meclisi Encümenle-rinde bulunan kanun lâyhalarınızdaki salâhiyetler vardır. Hatta tahrir edildikten sonra gerek müsakkafat, gerek arazi için %20 noksan gördüğümüz zamanda hususi tadil istemek hakkını da koyduk. O kanunlarla bütün vilâyet kongreleri dileklerinin hemen kısmı azamî orada temin edilmiş olduğunu, arkadaşlarımızın tab'edilmiş kanun lâyhalarını alır okurlarsa göreceklerdir.

Hayreddin Bey arkadaşımız burada kendisi de bizimle beraber bulun-duğu bir zamanda, belki Mecliste bulunmamışlardı, çıkmış olan bir kanun-dan bahis buyurdular. O kanunun müzakeresi çok uzun sürmüştür. Encü-menlerde çok konuşulmuştur. Ondan sonra Büyük Millet Meclisinde kespi kanuniyet etmiştir. Kendileri burada olsalardı her halde iki zümreninaynı olduğu ifadesini tekrar beyan buyurmazlardı. Maamafih pek nazik bir mevzu olmakla beraber hakikat olarak söylemek lâzımgelir ki harpten mu-tazarrır olan ve ellerinde mazbatası olan vatandaşların mazbatalarda mu-harrer miktar sekiz yüz milyon ile bir milyar lira arasındadır. Bir kanundan bahsettiler. Emlâkin satılmasından hâsıl olacak miktar Ziraat Bankasına konur ve onlar arasında nispet dairesinde garameten taksim olunur.

Bir müddet böyle satılan emlâkin parasını Ziraat Bankasında bırakmış-lar. Nihayet toplanan para 200 — 300 bin lira olmuş. Şu halde sekiz yüz

milyona üç yüz bin lirayı taksim etmek icap eder. Bunun kabiliyeti tatbikiyesi olmadığı görüldükten sonra başka bir kanunla o kanunun hükümleri kaldırılmıştır. Bugün Ziraat Bankasında böyle bir para olduğuna dair malumatım yoktur. Bonolar böyle verilmişe olmuş. Öyle bir şey yoktur. Henüz daha bonoların verilmesine başlanmamıştır. Bir komisyon teşekkül etmiştir. Bütün alacaklılar tesbit ediliyor. Bonoların verilmesine başlandığı zaman böyle 10 liralık bir bono ile yüz liralık mal alsın diye bono verilecek değildir.

Henüz mazbatalarında bulunan istihkakın bir miktarını almıyanlara, noksan aldıkları için bono verilecektir. Mazbatalarında bulunan istihkakın bir kısmı için %20, %40, %50 olarak gösterilmiştir. % 20 alacaklar, % 18 veya % 10 almışlarsa mütebakisi için bono alacaklardır. % 40 alacaklar % 35, % 30 almışlarsa mütebakisi için bono alacaklardır. % 50 keza. Verilecek bu bonolarla yine kendi cinslerinden olan emvali metruke satışına da yine nakit gibi iştirak edeceklerdir. Emvali metruke satışlarında ellerindeki bonoya mukabil verdikleri paradan sonra geriye kalan için yirmi sene de tediye edebilecektir dediler, halbuki böyle bir şey bilmiyorum (Öyle değil sesleri).

Öyle ise yanlış anlamışım affinizi rica ederim.

Bono ile yirmi sene de itfa diye bir şey işittim. Yanlış işittim, o halde tekrar affinizi rica ederim.

Karstan beyanı mütalea eden muhterem arkadaşımızın cevaplarını en sonraya bıraktım. Biraz hissî birtakım noktalar olduğu için söylüyorum. Karsın, Ardahanın, Batumun, Kağızmanın ârayı umumiyeye nazır sıfatile hemen bütün nahiyelerini, köylerini gezdiğim için biraz daha fazla izahatta bulunmak mecburiyetindeyim. Buyurdular ki, Ruslar zamanında maktuan ve toptan bir vergi alınır, biz orayı aldığımız zaman oradaki Türklerin vaziyeti ile şimdiki arasında çok büyük bir fark vardır. O vakit hayatları müstemleke hayatından başka bir şey değildi. Hiçbir şeyleri yoktu, mektep açılmıyordu. Ruslar40-50 sene evvel nasıl almışlarsa öylece devam ettirmişler ve yavaş yavaş kendilerini mahvetsinler diye bırakmışlardı. Hatta 93 Muharebesinde Gümüşaneden gelen Rumları orada yerleşmişlerdi.

Mamur kısımları Rus malakan köyleri ve Ardahan etrafında Gümüşaneden giden rum köyleri idi. Biz aldıktan sonra Karsın ve diğer yerlerin vatanın diğer mahallerinden farklı bir muameleye tâbi olmasını hiçbir vakit düşünmedik, o da aynı suretle diğer yerler gibi hukuku haizdir ve aynı vergilerle mükelleftir.

Arazi vergisi daha tahrir edilmemiştir. Ağnamı aldık, müsakkafatı aldık, yol vergisini — idarei umumiyeye taallük etmediği için salâhiyetime taallük etmiyor — aldık. Arazi vergisini maktua olarak bıraktık, tütçelerimizde dâima görülür, yüz bin, iki yüz bin elviye selâse maktu vergisi Yazmadığımız yerlerde maktu almakta devam ettik. Karstaki vaziyet diye verginin son senelerde ağır görülmesinin sebebi hayvanat bedelinin ucuzlaması ve ihraç edilememesidir. Bir inek yedi lira hesap ediliyor. Bendeniz üç sene Müdafaai Milliye Vekâletinde bulundum. Orada askerimiz vardır. Kontrat yapıyorduk. Şarkın hiçbir tarafında kilosu yirmi kuruştan aşağı koyun, on beşten aşağı dana aldığımızı bilmiyorum. Harpten evvel orada vali idim. Yazın koyunun okkası 60 para idi. Tanesini bir mecdiyeden fazlaya aldığımız yoktu. Bugünkü fiatlarla o zamanki

fiatlar arasında, bugünküler yüksek olmak üzere fark vardır. Oradaki hayvanatı ehliye için yapılan masraflar etrafın tamamile otlak ve mer'a olması ve rayi için ya hiç masraf verilmemesi veya pek az masraf yapılmasından dolayı eti, kuzu olarak satmamaktadırlar. Büyüdükten sonra İstanbula, Halebe sevk ediyorlar. Bugün en aşağı satılan koyun altı liradır. Arzediyorum, çok arkadaşlar vardır. 29 da bendenizle orada bulunmuş olanlar mevcuttur. Bir mecdiyeden yukarı koyun yoktur.

Arkadaşlarımın bir kısmı yalnız yevmi kazancımı temin eden işçilerden hiç vergi alınmamasını teklif ettiler. Bu teklifi pek mutlak olarak söyledikleri için burada işçinin haddi nedir, kazancı nedir, mevzu bahis edilmemiştir. Şurasını arz edeyim ki, bizim yeni teklif ettiğimiz kazanç lâyihasında bir muafiyet haddi vardır. O da günde elli kuruş kazanan kazançla mükellef tutulmaz. Lâalettayin böyle bir had koymanın imkânı yoktur. O zaman kazanç vergisi tabiatile herhangi bir mükelleften daha pek çok para kazanan işçinin mükellefiyete tâbi olmaması, diğerinin tâbi olması neticesine varır. Had tayin edilmediği için başka mütalea arz etmiyeceğim. Teklif ettiğimiz Kazanç Kanununda elli ilâ altmış kuruş arasında kazananın bir muafiyet haddi kabul ettik ve muayyen zamanlarda yolda çalışanlardan vergiyi kaldırdık.

Başka unutarak cevap vermediğim bir şey varsa lûtfen söyleyiniz, cevap vereyim.

Kâzım Paşa (Diyarbakir) — Hayvanatın karantina meselesi.

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey — Bu hususta İktisat Vekili arkadaşım cevap verecektir.

Sadeddin Bey (İstanbul) — Zannediyorum ki, yazıhanelerinde..

Vekil Bey (devamla) — Bunu encüme de arz etmiştim. İki vekâlet arasında bir nokta nazar ihtilâfı vardır. Yeni Kazanç Kanunu Büyük Meclise verildikten sonra encümenlerde müzakere edilmesi lâzımdır. Meclise kabul edilen şekil bu ihtilâfı kaldıracaktır. Eğer arzu ederseniz burada münakaşa ederiz.

Behçet Bey (Tokat) — Tüccar tütünleri mubayaa edilecek zürrain da bankaya merhun olan tütünleri bunda dahil midir, değil midir?

Vekil Bey (devamla) — Gelen esami doğrudan doğruya ticaret ofisinden hükümete İktisat Vekâleti vasıtasile gelmiştir ve o suretle karar verilmiştir. Bu muamele zannediyorum ki, yalnız tüccarlara ait olacaktır. Çünkü zürrain bankaya doğrudan doğruya tütün merhunu olduğuna dair şimdiye kadar bir malûmat almadık.

Hüseyin Bey (Kars) — Deminki maruzatımda yanlış fikirler telkin edecek noktalar görüyorum. Müsaade buyurursanız ona mahal kalmamak için tasrih edeyim. Bendeniz arazi vergisinden bahsederken bazı yolsuzluklara işaret etmek istedim. Yoksa kat'iyyen rus vergilerinin şimdi yeni vergiden daha iyi olduğundan bahsetmek istemedim.

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey (Çankırı) — Bir inek Yedi liraya satılabilir. Fakat, biz on beş liradan aşağı almadık.

Hüseyin Bey (Kars) — Olabilir Beyefendi. Rus idaresinden sorsanız hatta beş liraya satılan vardır.

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey (Çankırı) — Efendim; arkadaşım ifade ederken belki bendeniz yanlış zapt etmişimdir. Rus idaresinin daha iyi olduğunu söylemiş oldukları için çıkmadım. Eğer yanlış zaptet-

mişsem af buyurmalarını rica ederim. Vergi tahakkuk ve tahsili hakkındaki mütalealarımı arzettim. Onun hakkında yeni yeni usuller teklif ettik. Büyük Millet Meclisinin heyeti umumiyesinde ne karar verilirse onu tatbik edeceğiz.

Reis — Söz isteyen var mı? Maliye kısmının müzakeresinin kifayetini reye koyacağım. Müzakerenin kifayeti, Lâyiha Encümeninin Maliye Vekâletine ait olan mazbata kısmının kabul olunup geçilmesidir. Maliyeye ait olan izahatı kâfi görüyor musunuz? (Evet sesleri).

Kifayeti kabul edenler lütfen el kaldırsın... Etmeyenler... İzahat kâfi görülmüştür.

Maarife geçiyoruz.

MAARİF VEKÂLETİ

Anamektepleri açılması vilâyetlere ait vazâif cümlesinden bulunduğu ve bu mektepleri açacak vilâyetlere muallim yetiştirmek üzere Çapada Kız Muallim Mektebinde iki sınıf mevcut olduğu, Vekâlet bütçesinden yatırmekteki açmağa imkân olmadığı ve bugünkü yatırmektepleri mahallî idarelerden alınmakta olan % 10 larla idare edilmekte ise de 1931 haziranından itibaren mahallî idarelerden % 10 lar alınmayacağından takriben iki bin mevcutlu yatırmekteplerinin de mahallî idarelere devrolunacağı, ortamektep ve lise açılması hakkındaki dilekler Vekâletçe de mühim görülmüş olduğundan nüfusu on bini geçen yerlerde ortamektep, yirmi bini geçen yerlerde lise açılması programa dahil bulunmuş olduğu ve ancak bütçeye ve muallim miktarına müteallik bu ihtiyaçların sıraya konulması zarurî olduğundan bu sene bütçesi müsait oldukça 8 zer ortamektep ve lise açılmasına çalışılacağı Maarif Vekili Beyefendi tarafından ifade olunmuştur. Bu beyanat encümence muvafik görülmüştür.

Çanak kale Murahhası Veli Bey — Arkadaşlar; maarifimiz günden güne inkişaf ve terakki etmektedir. Yalnız bugünkü muallim miktarı bugünkü ihtiyaca cevap verecek vaziyette değildir. Bu sebeple birçok köylerde tahsil çağında bulunan çocuklar tahsilsiz kalıyor. Maarif idaresi başka şekillerde tedrisata müsaade etmiyor. Halbuki birçok köylerimiz buna muhtaçtır. Bu itibarla masrafını ve sairesini kendisi deruhde etmek isteyen köyler için lâzım olan muallimin ehil olup olmadığını tayin etmek hususunda teshilât ve muavenet göstermek suretile bu şekilde arzu eden yerlerde ve köylerde tedrisat yapılmasına müsaade etsinler. Bu suretle çocuklarımızın bir kısmı daha tahsil görmüş olurlar.

Bu usul tatbik edilmezse, muallim yetişinceye kadar köylü çocuklarımızın birçoğu tahsilsiz kalacaktır. Çünkü muallim yetiştirmek senelere muhtaçtır. Takriri takdim ediyorum. Kabulünü rica ederim.

Reis — Takriri okuyacağız.

C. H. F. B. K. YÜKSEK REİSLİĞİNE

Atideki teklifimin maarif faslına ilâvesini rica ederim.

“Muallim verilemeyen köylerde ücretleri köylü tarafından verilmek üzere tedarik edilecek muallimin ehliyeti maarif idarelerince tahakkuk eylediği takdirde tedrisata müsaade edilmesi.” Çanak kale Mümessili

Veli

YÜKSEK RİYASETE

Nüfusu on bini geçen yerlerde yerine, nüfusu beş bin olup ta köyle-
rile nüfusu elli bini mütecaviz olan kazalarda ortamektep açılacağı
yazılmasını teklif ederim.

Tokat Mümessili
Behçet

Besim Atalay Bey (Aksaray) — Arkadaşlar, arkadaşım bir şey teklif etti. Tekliflerine bir şey diyemem. Herkes birçok tekliflerde bulunabilir. Yalnız bendeniz bir şey arzetmek isterim. Bir karış yol yaparsak, bir mektep açarsak veya herhangi bir iş yaparsak yapalım, onun bize getireceği kârı düşünelim. Karnımızı doyuruyor mu, doyurmuyor mu? İktisadî ölçü ile ölçelim. Beş on bin nüfusu olan yerlerde ortamektep ve daha fazla olan yerlerde lise açalım. Arkadaşlar, soruyorum neticede ne olacaktır? Emsalini daima gördüğümüz veçhile kalemi kapan bütçenin etrafına koşacaktır. Beni doyor diyecektir. Bunu benim istemekliğimin birinci sebebi evvelâ yapacağımız işleri elimizde para varsa, elimizde yapmak kabiliyeti mevcut ise iktisadî sahada meyva verecek, iktisadî sahada karnımızı doyurmak için bize ekmecek verecek yerlere sarfetmeliyiz. İkinci sebep bizim mekteplerimizden şimdiye kadar çıkanların hemen hepsinin müstehlik olması, yiyci bulunması beni bu beyanata sevk etmiştir. Memleketimde gördüğüm bir şeyi söyleyeceğim. Uşağa gitmişim, orada bir ortamektep vardır. Hısmırlımdan birinin oğlu bu mektepten çıkmak üzere. Babası halıcılık ile işigal eder. Bu baba oğluna; oğlum git boyahanede boya imalini öğren demiş, oğlu ise "hayır baba ben bu mektebe boyahanede ip boyamak için gitmedim. Ben memur olacağım, ben meb'us olacağım", cevabını vermiş. İşte arkadaşlar bütün mekteplerimizden çıkanların gayesi budur (Alkışlar).

Garp müelliflerinden biri "Gayesiz tahsil insanı anarşist yapmak için en birinci yoldur," demiştir. Pek doğrudur. Gençlerimizin hepsi kendisini istikbalde büyük bir adam olmak için çalışmaz ve istihsal hayatına atılmazsa bu memleketin atisi ne olacaktır? Eğer memleketin hayatını kırtarmak istiyorsak yapacağımız işlerde daima bir faidei iktisadiye aramalıyız. Efendiler, memleketimizdeki liseler san'at mekteplerinden adet ve keyfiyet itibarile çok yüksektir. Ve meslek mekteplerimiz memleketin ihtiyacına kifayet edecek derecede değildir. Mevcutlarının da mezun ettiği çocuklara meslek aşkıını verip veremediğini onu hayata hazırhyabilip hazırlamadığını münakaşa etmek ayrı bir meseledir. Memleketimizde 21 lise ve 13 meslek mektebi vardır. 21 liseden senevi beş yüz küsur talebe çıkar, meslek mektepleri ise ancak 163 mezun verir.

Arkadaşlar, Almanyada 291 lise 462 tane meslek mektebi vardır. Romanyada 122 tane lise vardır. 271 tane meslek mektebi vardır. Memleketin her tarafında sanayi ve meslek mektepleri daima fazladır. Hele Danimarkada 2 tane lise 279 tane meslek mektebi vardır. Bizde ortamektep, liseler daha çoktur. Halbuki bu doğru değildir. Her halde kazanç mektepleri tesis etmek ıstırarındayız.

Arkadaşlar, bizim meslek mekteplerimiz acaba ekmeğini taştan topraktan çıkaracak talebe yetiştirebiliyor mu? Bilâkis arkadaşlar, birçok adamlar vardır ki meslek ve ziraat mektebinden mezun olmuşlar ve hepsi de memuriyete girmişlerdir. Hepsi de yine bir vesile, bir yolunu bulup

bütçenin başına musallat olmuşlardır. Maarifin yapacağı bir şey varsa evvelâ çalışmak ve serveti muhafaza etmek, yemekten ziyade kazanmak terbiyesi, tasarruf terbiyesi ve iktisat terbiyesi cihetine ehemmiyet vermedir (Alkışlar).

Şu kısa hayatımda birçok zengin aileler biliyorum ki babasının kazandığını oğlu veyahut torunu bitirmiştir.

Efendiler, işte çocuklarımıza verilecek terbiye, çocuklarımıza verilecek veçhe ve (yön) bunlar olmalıdır. Türkiyeyi yükseltmek istiyorsanız çocuklarınıza halkın ensesinden, devlet bütçesinden geçinmeyi değil kendilerinin kazanmasını öğretmelidir (Alkışlar). Efendiler, bize lise ve sanayi akademisi mektepleri değil, tenekeci mektebi lâzımdır! Memlekette sanayi akademisi, bu; kel başa şimşir taraktan başka bir şey değildir.

Ah Efendiler, içerim yanıyor..

Bu bir kapristir. Bu bir geçici şeydir, hevestir Efendiler. Ne ise dert söyleniyor. İçim yanıyor. Ben Serasker Rıza Paşanın oğlu değilim. Ben demirci Mehmet Ustanın oğluyum. Ben açlığı bilen, aç halinden anlıyan bir adamım. Onun için bu şekilde tahsilin ve memur yetiştirmenin cidden aleyhtarıyım. Kökünden yıkılması taraftarıyım. Sanmayın, kalbinize gelmesin ki ben mektep aleyhtarıyım. Ben ışık ve Türk âşığıyım. Ben nura, ışığa âşik bir adamım. Fakat bilirim ki aç gözlere ışık batar.

Maarif Vekili Esat B. (Bursa) — Muhterem arkadaşlarımızdan iki takrir verildi Efendim. Birisi muallim miktarının kâfi gelmediğinden muallim verilmiyen köylere, ücreti köyden verilmek üzere muallim tedarikine tevessül edilmesi. Bu takririn mündericatinı göre Maarif Vekâletinizin mura-kabesi altında aynı programları takip etmek şartile muallim tedarikinde hükûmetiniz bir mahzur görmez. Yalnız bunu düşünmek lâzımdır ki bugün elde açılmış 23 tane muallim mektebi vardır. Bu mekteplerden senede vasatı olarak 850—900 muallim çıkıyor, genç çıkıyor. Filvaki bazı yerlerde muallim tedariki müşkül görüldü. Fakat bazı yerlerde de idarei hususiyeler kendi varidatlarının kifayetsizliğinden dolayı bazı muallimleri kendi mntakalarında istihdam edemiyorlar, Maarif Vekâletinizin emrine iade etmek istiyorlar. Şüphesizdir ki böyle varidatı hakikaten az olan bazı vilâyetlerde istihdam edilemeyecek muallimler Maarif Vekâletine emrine iade edilirse diğer bir vilâyete gönderip onlara yer bulmak imkânı da yoktur. Meselâ yakın zamanda idarei hususiyelerin gönderdikleri bütçelerden ve Maarif Vekâletinize vaki olan müracaatlerden şunu anladık ki hatta Ankara vilâyetinden dahi köylerdeki okumak yazmak çağında bulunan talebenin, şehirlerde okumak çağında bulunan talebelere nisbetle pek dun bir derecede bulunmasından ellerinde fazla muallim tutmak istemiyorlar ve iade ediyorlar. Orta Anadoluyu misal alacak olursak ki, varidatı Ankara vilâyetine nisbetle daha dundur, burada onların fazla muallim bulundurmasına tabiatile imkân yoktur. Hatta elimizde bulunan dokuz muallime yer bulmakta müşkülât çekerken hariceten muallim tedarik etmek hiç muvafık olur mu? olmaz mı? bu da ayrıca düşünülecek bir meseledir. Muhterem arkadaşımızın çok doğru olarak söylediği gibi ihtiyacı olan vilâyetler Maarif Vekâleti tarafından gösterilecek muallimleri herne suretle olursa olsun kabul etmek istira-rında kalırlarsa elbette yetişmiş muallimleri istihdam etmet tabiidir ki memleket çocukları için daha nafi olur.

Maarif Vekâleti açılacak mekteplere muallim vermek imkânını bulamazsa muhterem arkadaşımızın söylediği teklif çok musiptir ve onun tarafından tedris kuvvetini haiz olduğu anlaşılmiş bir muallim bulunması her halde boş kalacak mekteplere daha fazla bir faide temin edebilir. Bunu kabul etmekte benzeniz Maarif Vekâleti namına bir mahzur görmüyorum.

Lâyiha Encümeninin mazbatasında nüfusu on bini geçen yerlerde birer ortamektep açılacaktır diye yazılmıştı. Halbuki diğer arkadaşımız da bu miktarın beş bine indirilmesini teklif buyurdular. Lâyiha Encümeninde hulâsa ettiğim maruzatımda Maarif Vekâletinin on senelik bir program vazetmiş olduğunu söylemiştim. Maarif Vekâleti on senede tatbik edilmek üzere bir program hazırlamıştır.

Burada nüfusu 10 bin olan yerlerde bir ortamektep açılması, 10 bini geçen yerlerde lise açılması esastır. Tabiidir ki, bunlar bütçenin vaziyetile mütenasiben kısmen tatbik edilmiştir, kısmen de tatbik edilmektedir. Bu şu demektir ki muhterem arkadaşımın dışarda biraz görüşüm, meselâ, beş bin nüfuslu bir yer var, yine diğer iki bin nüfuslu, üç bin nüfuslu yer var, yañut beş bin nüfuslu yer var da nüfusu az olanlar uzaktır. Uzak olan yerleri telâfi ettirecek derece de ortamektep açılması lâzıngelen yerlerde açılabilir. Mümkün olan her bir şeyi yapmak esasen programa dahildir. Nekadar çok mektep açsak Besim Atalay Beyin fikrine rağmen o kadar faydalı olacaktır. Buna şüphe yoktur. Binaenaleyh Beyefendinin takrirlerini nazarı dikkate alarak bütçe ve muallim müsait oldukça hepsini tatmin etmek isteriz. Gerek Çanakale murahhası arkadaşımızın buyurdıkları ve gerekse Behçet Bey arkadaşımızın buyurdıkları bizim için şayanı kabuldür. Şu şartla ki, bütçe vaziyetimiz ve muallim tedariki müsait olsun.

Besim Atalay Beyefendi arkadaşımızın buyurdıklarına gelince, ortamektep ve lise açmaktan ziyade meslek mektepleri açılması hakkındaki arularını muhterem arkadaşlarımız arasında kabul etmiyecek hiçbir arkadaş yoktur. Hiç şüphe yoktur ki, memleketimize ihtisas temin etmiyen ilmin faidesi yoktur. Meslek mekteplerinden maksat, maddî hayatımızı temindir. Elbette Besim Atalay Bey arkadaşımız da takdir buyururlar ki, ihtisas, meslek ilimle olur. İlim olmayınca meslek hiç şüphe yoktur ki elde edilir bir meta değildir. Meselâ; demircilik mütehassısı yetiştirelim, onun da okuyacağı, öğreneceği birtakım şeyler vardır. Ortamektep demekle arzettim ki daha bundan evvel de Fırka Grubu müzakerelerinde bunları görüştük. Ortamektep demek ilkmektebin tahsilinin temadisinden başka bir şey değildir. Eğer imkân olursa bütün ilkmektep sınıflarının adelerini ortamektep tahsili derecesine çıkarmağa mecburuz. Fakat buna bütçemiz şimdilik müsait değildir. Bunu bütün muhterem arkadaşlarımız takdir buyurdıkları gibi Besim Atalay Bey kardeşim de takdir buyururlar. Maamafih dün akşamki kabul buyurulmuş olan Fırka programında bu meselelere daha vazih bir surette işaret edilmiştir. İlkmekteplerde olduğu gibi meslek tahsili hakkında da mümkün olduğu kadar fazla malûmat vereceğiz. Millî birtakım kabiliyetler yaratacağız. İlkmekteplerde buna tevessül edilmesini mübeccel Fırkamız emrediyor. Binaenaleyh Besim Atalay Beyin dediğini ilkmekteplerde tatbik etmek mecburiyetinde olduğumuz gibi ortamekteplerde meslekî tahsil için de tedbir alınmasını bizim Fırkamız emretmiştir. Bunu Fırkamız söylüyor. Bu mek-

teplerde ve ortamekteplerde mıntakavî meslekî malûmat verilmesine itina olunacağı esasen Fırkamızın kabul ettiği prensiplerdendir.

Sonra meslekî mektepler ki; hakikaten çok mühimdir. Besim Atalay Beyin dedikleri bu mekteplerin adedini arttırmak ve mevcut meslek mekteplerinde fazla kurslar açılmakla takviye edilmesine muhtaç olduğumuz hususâtı da Fırkamız yine mübeccel programında emretmiş ve dün akşam heyeti umumiyesini müzakere edip kabul buyurmuştur. Binaenaleyh Besim Atalay Beyin buyurdıkları bu teklifler esasen heyeti celileniz tarafından kabul edildiğinden Besim Atalay Beyin teklifleri burada bir tekitten başka bir şey değildir. Burada Sanayii Nefise Akademisi ise zannedirim ki kabili ihmal bir şey değildir. Çünkü memleketimizin bir harika suretile yapıp meydana çıkarmış olduğu bu muazzam inkılâbı tamamlamak için bizim millî seciyelerimizi, millî tarihimizi inkişaf ettirmek mecburiyetindeyiz. Bunlar arasında nasıl dilimiz, ve nasıl sporlarımız, edebiyatımız mevcutsa aynı veçhile san'atimizi dahi güzelleştirmek mecburiyetindeyiz. Bizim millî san'atlerimiz, sporlarımız, millî dilimiz vardır. Bunları yükseltmek ancak sanayii nefise ile olabilecektir. Bugün türk musikisini meydana getirmek, türk musikisinin tarihini meydana getirmek. Sırf bundan bahsettiğimin sebebi yine Fırkamızın sanayii nefise hakkında vermiş olduğu direktif içerisinde bilhassa bundan bahsetmesidir.

Fırkamızı temsil eden muhterem arkadaşlarımız, Maarif Vekilimize şöyle emrediyorsunuz. Güzel san'atlere, bilhassa musikiye inkılâbımızla mütenasip bir surette ehemmiyet veriniz buyuruyorsunuz. Tabiidir. Biz bunu yapmağa mecburuz. Sonra mekteplerimizde tasarruf terbiyesi, iktisadî terbiye vermek meselesini tavsiye ediyorlar. Kemali ciddiyetle takip ettiğimiz en mühim bir mesele bütün tahsilimizi, terbiyemizi her tahsil derecesinde iktisadî hayatta amil olacak bir şekilde yetiştirmektir. Bugün bunu yapıyoruz. Faka, her halde yapıyoruz demek ve yapmahlığımız kâfi değildir. Daha ziyade hayata yaklaşıp takviye etmek mecburiyetindeyiz. Meslek mekteplerinden çıkanların böyle memuriyetleri arzu ederek devlet hazinesinden para almaları ve saire tabii artık onların mesleklerinde alacağı bir zevk ve bir arzu ve saire müessir olabilir. Bir genç meslek mektebinden çıkar, o meslekte devam etmez. Yine gözü hükümet memuriyetinde olur. Tabii ona karşı bir şey denemez. Yalnız ne var? Meslek mekteplerinden çıkacaklara edindiği mesleği memlekette kullanabileceğ bir tarzda kendisine mümkün olan yardımları yapmamız lâzımdır. yine Fırka Grubu içtimalarında arzettiğim gibi Maarif Vekâleti bunları teemmül etmiştir. Vilâyetlerde meslek mekteplerinden, san'at mekteplerinden çıkacaklara kendi başına olsa da ufak bir dükkân açacak kadar birkaç yüz lira avans verilmesini, bilâhare taksitle ödemelerini ve yine icap ettikçe bu gibi mekteplerden mezun olanların imalâthanelere ve saireye girmelerine yardım edilmesini idareî hususiyelerden Maarif Vekâletiniz rica edecektir. O yardımları da meselâ bu suretle yapacağız. Bu maruzatımı muhterem Besim Atalay Bey arkadaşımız da pek güzel dinlemişlerdi. Bunu pek çabuk unutmuşlardır.

Abdülhak Bey (Erzincan) — Efendim; sual soracağım. Memleketimizde binlerce hektar ormanlarımız vardır. Buralardaki köyler ovalardaki köylerle kabili kıyas değildir. Evler birbirinden uzaktır. Bir köyün sahası yarım hatta bir saat temadi eder. Oralarda tesis edilen mekteplerde tahsil

zamanının kışa gelmesi dolayısıyla bu uzak yerlerden gelip tahsil etmeğe imkân olmuyor.

Çünkü evden eve gitmek gayet müşkül iken böyle uzak mesafelerden bilhassa küçük çocukların yalnız başına gelip gitmesine imkân yoktur. Böyle yerleri, geziyor, görüyoruz. Mektep vardır, muallim vardır, fakat talebe yoktur. Binaenaleyh bunları diğer köylerde olduğu gibi okutabilmek için, ne tasavvur buyruluyor. Bu cihet hakkında tenevvür etmek istiyorum.

Sonra bir noktayı daha arz edeyim. Muhterem arkadaşlarımızdan biri, köy muallimlerinin köylüler tarafından maaşları verilmek suretile muallim verilmesini teklif buyurdular. Bendeniz buna katıyyen taraftar olamam.

Maarif Vekili Esat Bey (Bursa) — Abdülhak Bey arkadaşımızın buyurdukları mesele yine müsaadeleri ile arzedeceğim, eğer doğru anladı isem yine Fırkamızın dün akşam kabul buyurmuş olduğunuz prensipleri içerisinde dahildir. Şimdiye kadar köylerde bazı köy yatmektepleri açılmıştır. Fakat bunlar pek mahduttur. Fırkamız bunu derin, ince düşünmüş, bu ilkmekteplere birer yatmektebi halini vermeği tavsiye buyurmuştur. Zannediyorum ki bunu bu seneden itibaren tatbik etmek lâzımdır. Mevkii tatbika koyduğumuz gün zannediyorum ki bu fikir bertaraf edilmiş olacaktır. Şu halde şehirlerde, köylerde veya kasabalarda vaziyete göre gündüzlük ve yatı ilkmektepleri muntazam bir program tahtında arttıracaktır. İlkmektepleri böyle yatmektepleri haline koyduğumuz gün bu mahzur ortadan kalkmış olacaktır. Tabii bunu maarif bütçesi ile yapacak değildir. Maarifin nezareti ve murakabesi altında vilâyetlere yaptırmağa çalışacağız. Diğer noktaya yani arkadaşımızın söylediği muallim tedariki noktasına gelince, bu mesele bittabi köylülerin eline bırakılamaz. Bu bir buçuk asır evveline rücu etmek demek olur. Fakat ihtimal ki o köylerin bulunduğu kaza merkezlerinde veya vilâyetlerde muallimliğe hakkile ehil ve kudreti ilmiyeyi haiz kimseler görülürse köylülerin müracaatı üzerine ve vilâyetlerdeki veya kazalardaki maarif dairelerinde vekâletin verdiği program dahilinde yapılacak imtihanla o kimseler muallim tayin edilebilir.

Fakat müsaadei âlilerile arz edeyim ki bu en son tedbir olmak üzere müracaat olunacak bir husustur. Muallim mekteplerinde yetiştirdiğimiz muallimler duruyorken ve onlara yer bulamazken köylerden muallim taharrisi yoluna gitmek doğru bir semere vermiyecektir. Bu çareye ancak açık yerleri doldurmak için muallim mektebi mezunu bulamadığımız zaman tevessül edeceğiz.

Abdülhak Bey (Erzincan Mebusu) — Teşekkür ederiz.

Veli Bey — Bendenizin maruzatım da bundan ibarettir.

Maarif Vekili Esat Bey (Bursa) — İzah ediyorum Efendim. Yalnız Abdülhak Beyefedi başka surette anlamışlardı. Kendilerine tarafî âlinizden izah olmak üzere arzettim.

Reis — Müzakerê kâfi mi? (Kafi sesleri).

Maarif kısmının müzakeresini kâfi görenler... Görmiyenler... Maarif kısmı kabul edilmiştir.

Arkadaşlar! Cumartesi günü sabahleyin saat onda toplanmak üzere içtimaa nihayet veriyorum.

Kapanma saati : 9,20

DORDÜNCÜ AÇILMA

16-5-1931 CUMARTESİ

BİRİNCİ CELSE

AÇILMA SAATI : 10,30

Reis — *İsmet Paşa Hazretleri*

Kâtipler — *Avni B. (Yozgat) Cevdet Kerim B. (İstanbul) Hilmi B. (Bilecik)*

Reis — Celse açıldı Efendim.

Lâyiha Encümeninin mazbatasının müzakeresine devam ediyoruz.

NAFİA VEKÂLETİ

Bu Vekâlet işlerine müteallik dileklerin başında yol vergisi bulunmaktadır. Mahallî idarelere taallûku cihetile Dahiliye Vekâletini de alâkadar eden bu vergi eski olmakla beraber mükelleflerce adilâne görülmemekte olduğundan nisbetinin tenzili, mesai miqyasının tebdili, amelenin fazla uzak yerlerde çalıştırılmaması ve Nafia Vekâletine verilen %50 lerin vilâyetlere bırakılması talep edilmekte bulunmuştur. %50 lerin Vekâlete verilmemesi hakkındaki dilekler halkımızın mahallî idarelerin takviyesi yolundaki arzularından mütevelliit bulunmuş ve mahallî idarelerine mevdu vazifelerin tamamen ifası için böyle bir hissenin alınmaması ve devlet vazaifi noktasından yapılacak yol ve köprüler için umumî bütçeden kâfi miktarda para verilmesi muvafık ise de buna imkâp hâsıl oluncuya kadar vilâyetlerin müşterek yol ve köprü ihtiyaçlarının temini maksadile azamî %15 miktarına kadar bir hissesinin Nafia Vekâletine verilmesi ve mahallî idarelerden tahsisi varidat usulünün kaldırılması ve buna mukabil mahallî idarelerin bütçeleri üzerindeki devlet murakabesinin devam etmesi ve mükelleflerin şikâyetleri nazarı itibara alınarak verginin altı lira nakdî mükellefiyet esası üzerinden tesbiti ile memleket müsaadei iktisadiyesine göre meclisi umumîlerin bu miktara iki lira zam icra edebilmeğe mezun kılınmalarının ve mükellefiyetlerini nakten ifa edemeyecek hali malîde olduğu sabit olanların Nafia işlerinde, 6 lira için 8ve 8 lira için 10 gün çalıştırılmak ve alacakları ücret vergi borçlarına mahsup ettirilme ve başkaca para istenmemek suretile ifayı mükellefiyet etmeleri esasının kabulü ve mesai miqyası kaldırılarak bu müddet zarfında mükelleflerin bihakkın çalışmalarının temini için tedbirler alınması encümenimizce tesbit edilmiş ve bu hususların müzakeresinde Başvekil Paşa Hazretleriyle Nafia Vekili Beyefendi de hazır bulunmuşlardır.

Nafia Vekâletine müteallik diğer dileklerden şümendüfer tarifelerinin tenzili için vekâletçe tetkikat yapılmakta ve cümlesinin bir asla ircaı düştü-

nülmekte olduğu; hububat için tenzilât yapıldığı; Aydın hattı imtiyazlı bir şirkete ait bulunduğundan mukavelenamesi mucibince muamele yapılması zarurî bulunduğu ve ancak başka tedbirlerle halkın iktisadi dileklerinin temini mümkün bulunduğu, İstanbul rıhtım ücretinin tenzili Vekâletçe takip edilmekte ve mümkün olmadığı takdirde şirketin vaziyeti hakkında tedbir alınması icapeylemekte olduğu, sulama ve gölleri kurutma hususlarına müteallik dileklerin is'afı mühim miktarda sermaye tedarikine mütevakkıf bulunduğu cihetle malî imkân ile mukayyet bulunduğu ve maamafih vekâlet bütçesindeki tahsisat miktarına göre nehirlerin taşmasından husule gelen zararların önüne geçmek için çalışıldığı Nafia Vekili Beyefendi tarafından ifade edilmiştir.

Veli Bey (Çanakkale) — Muhterem arkadaşlar; yol mükellefiyeti hakkında raporda kâfi derecede cevap olduğu için bundan bahsetmek lüzumunu hissetmiyorum. Yalnız bir usul hakkında Nafia Vekili Beyefendiden bir ıstırhamım var.

Şoselerin münakasalarına iştirak için müracaat edildiği zaman bir mühendisin bulunması mecburiyeti tahmil ediliyor. Halbuki ihaleden evvel mühendis bulmak için talipler birçok müşkülâta tesadüf ediyor. Hiç şüphe yok ki şose gibi fennî bir işin muhtaç olduğu inşaatın yapıldığı esnada bir fen memurunun bulunması elzemdır. Halbuki bu mecburiyet ihaleden sonra tahmil edilirse müracaat edenler için çok kolaylık olacaktır. İhaleden evvel mühendis bulunması kaydı dolayısıyla talipler birçok fuzulî yere fedakârlık yapmak mecburiyetindedirler. Bir mühendisin imzasını almak için beş yüz lira bin lira gibi bir para vermek zaruretinde kalıyorlar. Onun için bu kayıt ihaleden sonra olursa bu müşkülâtın önüne geçilmiş olur.

İkinci ıstırhamım Çanakkaleye aittir. Çanakkalede bir çay var. Bu çayın kasabaya taşmaması için Fatih zamanında bir set yapılmış. Bu set bilâhare kâfi gelmediğinden Nafia Nezareti bu çayın kasabaya taşmasını men için bazı tamirat yaptırmış. Fakat son zamanlarda çay bunun bazı kısımlarını tahrip etmiştir. Bu suretle yine kasabayı su basmaktadır. Yalnız bir kısmı belediye tarafından tamir edilerek şimdilik önüne geçilmiştir. Fakat bir iki sene devam ederse daha bozuk olan kısımlardan daha fazla gidecek bir kasaba ile beraber binlerce dönüm arazi de yine su altında kalacaktır. Vaziyetin tetkik edilmesi için Nafia Vekili Beyden ıstırham edeceğim.

Üçüncü ıstırhamım; yine Çanakkale Kumkale civarındaki bir bataklıktır. Bu bataklığın bulunduğu mahal arazi hemen hemen yüz bin dönüme yakındır. Aynı zamanda evvelce burada iki rum köyü vardı, şimdi arazisi tamamen boş bırakılmıştır. Bu bataklık harpten evvel Nafia Vekâletinin teşebbüsü ile kurutulmak istenmiş ve projeleri yapılmıştır. Hatta hükümet harp zamanında amele taburlarile bunu kurutmağa çalışmış ve bir kısmı mühimmini de kurutmuş ve bu şekilde bırakmıştır.

Zannederim ki bu kısım pek uzun bir masrafa hacet kalmaksızın kurutulabilecektir. Bu kısım arazi kurutulacak olursa Bulgaristandan birçok Türkler buraya gelip yerleşeceklerdir. Esasen bu civardan arazi aramaktadırlar. Şu halde buraya yapılan masrafın 5-10 misli temin edilebilecektir.

Burası kabil ıskadır. Çünkü bataklığı bir memba suyu vücuda getir-

mektedir. Bataklık kurutulursa civar köylüler sıtmadan kurtulacak ve rum köylerinin olduğu arazi de kabili iskân bir hale gelecektir. Bu cihetin tetkik buyrulmasını Nafia Vekili Beyden rica ediyorum ve ayrıca da bir de takrir takdim ediyorum.

Reis — Başka söz isteyen var mı?

Ali Rıza Bey (Denizli) — Efendim, yol vergileri hakkında uzun muamele yapmak itibarile adilâne olmıyan bir vergi olmak üzere addediyorum.

Vatandaşlarımızdan yevmiye yüz lira kazanan bir adamın da aynı vergi ile mükellef olması, yevmiye elli kuruş gibi bir para ile çalışan bir ameleden de aynı miktarda vergi alınması meselesi bütün vatandaşlarımız arasında haylice teessürü mucip olmaktadır. Onun için yol vergisi hakkında herkesin istitaati maliyesi nisbetinde bir vergi tarhedilmesini teklif ediyorum.

Encümenimiz, yol vergisi hakkında altı lira olmak üzere kabul etmiş ve iki lirasını da mahallî meclisi umumilerine Köprüler Kanunu mucibince zammetmek salâhiyetini bahşetmiştir. Altı lira için çalışmak isteyenler hakkında sekiz gün, sekiz lira için de on gün çalışmağı muvafık görmüştür. Encümenin bu çalışma meselesi hakkındaki günleri biraz fazladır. İşlerin tamamen murakabe edilebilmesi için Nafia Vekâletince bulunmuş olan bir iş formülü vardır ki bu iş formülü çok fazladır. Bazı vatandaşlarımız mükellefiyeti bedeniyelerini ifa etmek için 15 gün çalıştıkları halde mükellefiyetlerini bir türlü eda edememektedirler. Yol mükellefiyetini eda etmek için, tesviye etmek için köylerinden sekiz, on saatlik mesafelere kadar gelmiş ve günlerce çalışmış olduğu halde kendilerine ifraz edilen vazifeyi ifa edemiyerek bırakmış gitmiş, bilâhare bu kadar mesaisine rağmen, mesailerini ikmal edememeleri dolayısıyla tekrar nakte tahvil edilmiş ve nakte tahvil edildiği dakikadan itibaren tesviye müddetini geçirmiş olmasından dolayı iki misli cezayı naktiye duçar olmak suretile tesviyeye mecbur tutulmuşlardır.

Bu tesviyeyi yapamıyan vatandaşlarımız kafile, kafile hapishanelere sevk edilmişlerdir. Bu vaziyet karşısında bütün muarızlarımız bize demişlerdir ki, efendim, Beniisrail kavmine yapılmıyan zulümleri yapmağa vasıta oluyorsunuz. Filhakıka, muarızlarımız bize herhangi bir ihtirasın zebunu olarak zehirlerini saçmak maksadile söylemiş olsalar bile madde-ten bu paraların tahsili için gözlerimizin görmekte olması ve madde tayini suretile itiraz ettikleri için kendilerine karşı zayıf bir tarzda kalıyoruz. Onun için bugün aile meclisimiz olan bu büyük kongremizde bu meselelerimizi lâykile hallederek kabiliyeti tatbikiyeyi haiz usuller ve formüller vazetmek suretile vatandaşlarımızın kabiliyeti tediyelerini nazarı dikkate almak mecburiyetindeyiz. Bendeniz fikri acizaneme göre vatandaşlarımızın kudreti tediyeleri nisbetinde zengin, orta halli ve fakir olmak üzere üç dereceye ayrılmağını ve birinci derece için sekiz, ikinci derece için altı, üçüncü derecedeki fakirlerden dört lira alınmasını teklif ediyorum.

Efendim; şüمندüfer tarifelerinin tenzili meselesine ait olan noktaya temas edeceğim.

Yine encümenimizin tesbit ettiği hususat hakkında şüمندüfer tarifelerinin, vaziyeti iktisadimiz üzerindeki tesirâtı nazarı dikkate alarak Devlet Demiryolları ve şebekeleri güzergâhında bulunan vilâyetlerimiz halkının iktisadî vaziyetlerine icrayı tesir etmek için Nafia Vekâletince mühim

tedbirler alındığı musarrah bulunuyor. Bendeniz Denizli vilâyetinin mümessili olmak sıfatile Aydın Demiryolu Şirketinin güzergâhında bulunan vilâyetlerimiz üzerinde söz söylemek istiyorum.

Aydın Demiryolu Şirketi öyle bir şirkettir ki Efendiler kendi menfaatından başka ve kendi istifadesinden başka hiçbir şeyi düşünmeyen bir şirkettir.

Mustafa Bey (Tokat) — Ona şüphe mi var. Çünkü ecnebi şirkettir.

Ali Rıza Bey (Denizli) — Bu ecnebi şirketin vaktile yapmış olduğu mukavele o kadar ağırdır ki vaziyeti iktisadiyemize derin bir surette icrayı tesir etmektedir. Bu noktai nazardan şirket hububat nakliyatı ve daha başka nakliyat için iki türlü tarife kullanılmaktadır. Bir kısmı havale suretile diğeri doğrudan doğruya alınan tarifedir. Havale tarifesinden alınan kısa nakliyatı başka bir yolla geçebilecek olan şehirlere, köylere racidir. Kendi menfaatini bu noktadan himaye etmek için bunlara nisif tarife tatbik etmek ve nisif tarife lûtuflarından dolayı kendi kayıplarını, zararlarını diğeri istasyonlardan nakliyat yapacak adamların üzerine yükletmek suretile bu zararları ödemektedir. Binaenaleyh Denizli vilâyetiniz başkaca bir rekabet vasıtası bulamadığından kendi nakliyatını başka bir yolla götürmeyeceği için şüمندüfer kumpanyasına arzı iftikar etmekte olduğundan çok ağır bir tarifeye tâbidir. Bunun için yegâne bir çare bizim de bir rekabet yolu vücude getirmek mecburiyetimizdir. Bu rekabet vasıtamız Alaşehirle Denizli arasındaki, Alaşehirle Muğla arasındaki müdafaa yolumuzun iktisat yolu olmak üzere ikmal. Eğer bu yol ferşiyat inkişap ettiği surette Muğladan itibaren Alaşehire ve Alaşehirden İzmire kadar bütün nakliyatımızı kamyonlarla ve tekerlekli vesaitle yapmak suretile şüمندüfer kumpanyası ile rekabet edebileceğiz. Esasen bu yolumuzun büyük fedakârlıklarla tesviye tûrabiyesi ikmal edilmiş olduğundan dolayı bu yol pek seri bir zaman zarfında ikmal edildiği takdirde biz şüمندüfer kumpanyasına karşı boyun eğmekten kendimizi kurtarmış olacağız.

Büyük Gazi son Anadolu tetkik seyahatinde Denizlimizi teşrif ettikleri vakit bu mühim meseleyi mahallinde tetkik buyurdular. Bu husus için % 50 lerin mahallinde ipkasını temenni etmiştik. Cazi Hazretleri buyurdular ki % 50 lerle mahallinde tahakkuk etmiş olan vergilerimizin miktarı bu mühim meselenin halline kâfi gelmediğinden dolayı hatta muvazi yol inşası suretile işi bu müdafaa yolundan iktisadi vaziyetten istifade etmek noktai nazarından olsun bu mühim işi acilen yapmalı ve bu mühim iş devletin işinde birinci numarayı işgal etmelidir buyurdular. Maiyetlerinde bulunan iktisat ve nafia müsteşarları tarafından not edilmesini emir buyurdular. Biz mümessiller de, Büyük Kongrede bu meseleyi müdafaa etmemizi emir buyurdular. Bu noktai nazarı huzurunuzda arz etmeği bir borç bilirim.

Göreceğimiz devlet yardımı ile seri bir zaman zarfında ikmal edildiği takdirde bu rekabet vesaitinden istifade etmemiz itibarile bizim buhranı iktisadimiz zail olmakla beraber şüمندüfer kumpanyası da göreceği zararlar mukabilinde yirmi sene mukavele müddetini ikmal etmeden devletin huzuruna gelerek herne bahasına olursa olsun devlete şüمندüferi vermek mecburiyetinde kalacaktır. Bu suretle Devlet Demiryolları şebekesine Aydın demiryolu şebekesi de ilâve edilmek suretile iki taraflı faide temin edilmiş olacaktır. İşte bu mühim mesele hakkında maruzatım bundan ibarettir

Muhtar Bey (Mersin) — Arkadaşlar, Firkamızın programı müzakere edilirken bu programın iktisat ve nafiaya ait kısmında limanlar inşaatına taallük eden fıkranın zamanı inşaları itibarile müphemiyet arzettiğini beyan ederek paraya dair kat'i vazih kelimesi ilâvesini rica etmişim. Verilen izahata nazaran Fırka programına tahakkuku paraya muhtaç olan işlerde ka'fiyet ifade eden kelimelerin konulmamasından bahsedilerek esasen bu işin hükümet programında dahil olduğu ve para bulunduğu zaman yapılacağı zikredilmişti. Bu teminata teşekkür etmemek ve bunun Fırka programında vevlki müphem kelimelerle ifade edilmiş olduğunu takdir ve minnet ile görmemek mümkün değildir. Bununla beraber bugün nafia ve iktisat işleri ve bunlara müteallik dilekler mevzubahs olurken bu mevzua bir defa daha temas etmeği lüzumlu ve faydalı görüyorum. Bendeniz Mersin mümessili olmak itibarile Mersin limanının vaziyetinden bahsedeceğim.

Arkadaşlar, Mersin şehrinin ve Mersin limanının iktisadî coğrafyamızdaki ehemmiyetini bilmem burada izahalüzüm var mı? Türkiye'nin şarkî Akdenizde yegâne mahrecini ve kapısını teşkil eden Mersin limanının yalnız Mersin şehri değil birçok şarkî ve cenubî vilâyetlerimizi teşkil eden zengin ve geniş bir mıntakayı alâkadar etmesi itibarile bu limanın memleketimizin iktisadî mukadderatında haiz olduğu kıymeti ve ehemmiyeti kolaylıkla tebarüz ettirmek mümkündür. Arkadaşlar, sözümü fazla uzatmamak için maksadımı bir iki rakamla hulâsa etmek istiyorum.

Mersin Ticaret Odası Kongresi tarafından bu sene kabul edilen bir raporda Mersin limanının üç senelik bahri faaliyeti şu suretle hulâsa ediliyor.

928	senesinde	631 875	tonluk
929	"	679 512	"
930	"	714 656	"

sefain Mersin limanına uğramıştır. Bu istatistik ve rakamlardan liman faaliyetinin iktisadî vaziyetimizdeki buhranlara rağmen mahsus derecede tezayüt etmiş olduğu aşikâr bir surette anlaşılıyor. Bundan başka yine deniliyor ki: Mersin limanı şarkî Akdenizde yegâne limanıdır. Akdenize en yakın bulunan Adana mıntakası mıntakai iktisadiyesinin kapısıdır.

Hinterlandının genişliği ve kıymeti iktisadiyesi itibarile büyük bir inkişafa müsaittir. Bu mıntakai iktisadiye ise pamuk, hububat noktai nazarından bir mevkii mahsus haiz olmakla yakında irva ve iska amelîyesinin mevkii tatbika vaz' ile de lâakal 400 bin hektar vüs'atindeki arazinin pamuk hububatı, ekerkamışına tahsis edilmek suretile büyük bir istikbale müsaittir. Bundan başka deniliyor ki:

Aynı zamanda, bu mıntakanın mevaddı iptidaiye ve ziraiyesile beraber su kuvvetine de malik olması itibarile büyük bir sanayii ziraiye merkezi olması da tabiidir.

Mersin — Haydarpaşa hattile hiç olmazsa Konyaya kadar olan saha Mersine bağlanmıştır.

Mersin limanı halen Mersin - Nusaybin ve Mersin - Malatya hatlariyle Türkiye'nin aksamı şarkîyesinin iskelesi olmuştur.

Ulukışla - Kayseri hattının kariben ikmalı inşası halinde Kayseri hinterlandı Sıvasa kadar uzayacaktır.

İşte Arkadaşlar yukarda arzettiğim sebepler dolayısıyla Türkiye liman-

ları içerisinde müsait olan Mersin limanının bir an evvel yapılmasını rica ediyoruz ki Mersin limanının inşası ve hiç olmazsa şimdilik bir (mendirrek) yapılması suretine nakliyat husule gelen müşkülâtın muhafaza edilmezse husule gelen mütemadi hasarlar, ithalât ve ihracat işlerinin yapılması İskenderonun rekabeti karşısında Mersin limanını rağbetten büsbütün düşürecektir. Filhakika şimdiden bu rekabet kendi cenup vilâyetlerimizde kendini hissettirmeye başlamıştır. Hükümetimizin de bu hususta ne döşündüğünü öğrenmek ve yakın bir zamanda bu limanın yapılmasını ümit etmek istiyoruz.

Reşit Bey (Gazi Ayıntap) — Efendiler, arkadaşımız tarik bedelâtı hakkında bazı maruzatta bulunduğundan söz söylemek mecburiyetinde kaldım. Arkadaşımız dediler ki tarik bedelâtını zengin olanlar (8) vasatî olanlar (6) ve daha fakir olanlar (5) lira versinler. Efendim nasıl ki mükellefiyeti askeriye bir şahsî mükellefiyet ise bu da öyledir. Binaenaleyh zengin fakir herkes bunu yapmak mecburiyetindedir. Esasen para vermek mecburiyeti yoktur, para vermeyenler bedenen çalışırlar. Yalnız geçen sene yapılan kanunda (8) lira tarik bedeli konmuştur. Fakat yol ihtiyacı fazla olan vilâyetlerin buna (2) lira ilâve etmek salâhiyetleri vardır. Bunun için 8 lira zaten tarik bedeli vardır. İki lira da umumî meclis zammediyor, üç lira da maarif vergisi. Bu hakikaten çok ağırdır. Bendenizce meclisi umumilere verilen bu salâhiyet kaldırılmalıdır. Çünkü lüzum olsa da zammediyorlar, olmasa da zammediyorlar.

Binaenaleyh altı lira mıdır, sekiz lira mıdır o doğrudan doğruya tesbit edilmelidir. Halk ta ne vereceğini bilsin.

Geçen sene Köprüler Kanunu mucibince on beş gün zarfında yola gitmeyenlerden altı lira alınıyor. Bu evrak janarmaya, zabıtaya veriliyor. Bazan vaktinde sahibinin eline tevdi edilemiyor. Bu suretle halkın ve bilhassa rençberin zararına oluyor. Esasen bizim halkımızın ekserisi rençberdir, zürradır, vaktinde gelemiyor, veremiyor. Aynı zamanda bizim halkımız henüz o seviyeye gelmemiştir ki git dediğin zaman gitsin. Fakir rençbere bir de ayrıca altı lira zammediliyor. Bu doğru değildir. Bu kanunun tadili lâzımdır. 15 gün geçti mi altı lirayı ver diyorlar, zavallı rençber ökülünü satıyor ve bu parayı vermeğe mecbur oluyor.

Reis — Takrirler ve teklifler vardır. Reyinize arzedeceğim. Fakat tekrar sormak istiyorum. Söz isteyen var mı?

Hulûsî B. (Sinop) — Efendim, bu yol işlerimiz de diğer işlerimiz gibi en mühim işlerimizdendir. Bu hususta maruzatım vardır. Bu amelei mükellefe ile yapılan yollardan hiç hayır çıkmıyor. Fen memurları dikkat etmiyor. Valiler bakmıyor. Amele çalıştırma hususu da suiistimal ediliyor. Bu sene yapılacak yol gelecek seneye kalıyor.

İkinci cihet: Malûmu âliniz yol yalnız amele ile olmaz. Su lâzım, kum lâzım, taş lâzım halbuki parasızlıktan bunların hiçbirini gelmiyor. Susuz silindir çekiliyor. Kum y erinetoprak kullanılıyor. Sonra çamurdan geçilmiyor ve çabuk bozuluyor. Yol mükellefiyatında esas, mükellefiyeti naktiye olursa o vilâyetin yolları parça, parça ufak mikyasta müteahhitlere ihale edilir, bu yollarda yine yevmiye ile o vilâyetin ameleli çalışıyor ve verdiği paranın iki mislini müteahhit alır. Diğer bir mahzur daha vardır. Bir amele on saatlik yerden kalkıyor. Bir defa o gün yolda geçiyor. Bir gün de öyle geçiyor. İş bitince vesika alacağım diye de iki gün geçiyor. On gün

on beş gün oluyor. Bunları memleketteki müşahedatım üzerine arz ediyorum. Bir de takrir veriyorum. Nazarı dikkate alınmasını rica ediyorum.

Ziya B. (Tekirdağ) — Muhterem Efendiler, yol vergisi hakkında çoktanberi bir düşüncem vardır. Belki tatbik sahasına koymak müşküldür diye arzetmekten vazgeçmiştim. Bendenizden evvel şimdi beyanatta bulunan Beyfendi yol vergisinin bedeni vergi olmaktan ziyade para ile ödenen vergiler sırasına dahil olmasını teklif ettiği için sözüme cesaret verdi.

Yol vergisi zengin, fakir, parası var yok düşünmeden tarhedilen vergilerden, kendi tabiri ile şahsî vergilerden olduğu için eski bir vergidir. Gayriâdildir. Şimdiye kadar bunu bir suretle âdil görüyorduk, bu da bu vergi bedeni vergidir diyorlardı, herkes vatana olan rabitasını onun yolunda, onun imarında çalışmakla veyahut bizzat bedenen çalışmağa gidemiyenler yerine adam göndermek için devlete para verirlerdi. Halbuki bu verginin şekli zahirişidir. Vergi aslında şahsî bir para vergisidir. Binaenaleyh sonra bu verginin âdil olabilmesi için sonunda sekiz veya on günlük kazancım vermesi lâzımdır.

Fakir bir zavallı çiftçi yahut çok fakir bir amele sekiz gün yolda çalışmağa giderse, sekiz gün bütün mahasalını feda etmiş oluyor. Evinde kazanacak başka birisi yoktur. Ailesi hiçbir şey kazanamayacaktır. Bütün mahasalı vergi uğrunda feda oluyor.

Bu amele ve fakir çiftçi vergiyi verirken nekadar ıstraba uğruyorsa, zenginlerin ve sermaye sahiplerinin, her halde fakir, çok fakir olmaları da vergiyi verirken aynı ıstrabı hissetmeleri lâzımdır. Yani, amelenin sekiz günlük mahasalını kaybetmesi gibi meselâ, benim kazancım günde üç lira ise sekiz günde yirmi dört lira vermeliyim. Bilmem anlatabildim mi? (Anlaşıldı sesleri).

Vergiyi bu esasa götürmek bir senede mümkün değilse, dört senede bu esasa doğru gitmek işini programımıza koymalıyız. Fakat bir şart daha kalıyor; bazı fıkara ve amele vatana vergi borcunu ödemek fırsatını bulamaz, herkesin vatanla uzaktan, yakından bir vergi ile alâkadar olabilemesi için bu şahsî vergiyi çok az bir miktara indirmeliyiz.

Meselâ; iki liraya indirmeli, bakıyesini de emlak üzerine yapılacak ilâve ile almalıdır. Kazancı malûm olanların sekiz günlük kazancının yol vergisi alınmak suretile şahsî vergide adaletsizliği yavaş yavaş adalete doğru götürmeliyiz. Bunu programımıza koymağı teklif ederim.

Reis — Efendim, başka söz isteyen yoktur, takrirleri okuyacağız.

Sinop Meb'usu Hulûsi, Çanakale Murahhası Veli, Trabzon Murahhası Azmi Beylerin takrirleri okundu.

YÜKSEK RİYASETE

Yol mükellefiyetinde mükellefiyetin yalnız nakten olmasını ve sekiz lira yol parasının beş liraya indirilmesini arz ve teklif ederim.

Sinop Meb'usu

Hulûsi

C. H. F. B. K. YÜKSEK REİSLİĞİNE

Aşağıdaki teklifimin dilekler meyanına ithalini istirham eylerim :

1 — Münakasalarda ihaleden evvel taliplerin mühendis bulundurmak mecburiyetinin kaldırılması.

2 — Çanak kale çayı seddi ile Çanak kalede Kumkale bataklığının kurutulması için Nafia Vekâletince tetkikat yapılması.

Çanak kale Mümessili
Veli

YÜKSEK REİSLİĞE

Yol parası muhterem refikimin tavsifi veçhile vergi mahiyetinde olmayıp bedeni mesaiyi istihdaf eden bir mükellefiyet olduğu ve şu suretle tekâlif misillü miktarının kazanç esasına ve malî vüs'at ve kudret derecesine istinat ettirilmesi gayricaz olmakla beraber esasen vuzuh ve sarahati madde münakaşaya da mâni bulunduğu cihetle ârâya vaz'ına müsaade buyrulmasını arz ve teklif eylerin Paşa Hz.

Trabzon Murahhası
Azmi

Cevdet Kerim Bey (İstanbul) — Efendim, arkadaşlarımızdan Hülusi Bey yol vergisinin bugünkü miktarının doğrudan doğruya ve kat'î olarak beş liraya indirilmesini teklif buyurdular. Diğer bir arkadaşımız da mükellefin kudreti maliyesine göre zengin, fakir ve orta olmak üzere üç şekilde alınmasını teklif buyurdular. Kongremize teşrif buyuran arkadaşlarımızın hepsi bilirler ki; ocak ve köylerden itibaren vilâyetlere kadar kongre müzakeratı içinde halkın başlıca işaret ettiği şey az zamanda telâfisini arzu ettikleri ihtiyaç yol ihtiyacıdır. İstibdat devrinde memlekete hiç bakılmamış, meşrutiyet devrinde mütemediyen harpler ve saire ile vakit geçirilerek ihtimam edilmemiş, işte ancak istiklâl harbinden sonra birkaç senedir ki; vatana yüz çevrilmiş olduk ve bugün her şeyin esas olan yol derdile karşılaştığımızı hepimiz sarih bir şekilde gördük. Ve bunu kongreden de dinledik. Bugün para itibarile 8 - 10 lira alınırken, bedeni faaliyet itibarile 10-13 gün çalıştırılırken para 6 ilâ 8 ze, bedeni faaliyet ise 10 ilâ 8 ze indiriliyor. Bu defaten mükellefe gösterilen büyük bir faidedir. Fakat mükelleften bu ağır yük kaldırılırken onun her şeyden evvel kongrelerde talep ettiği yol dileğini de rahnedar etmemesini düşünmek zannederim ki bizim kongremizin en birinci vazifesidir. Binaenaleyh bu tenzilât mükelleften alınan yol parasının nisfından daha fazladır. Bu vaziyet ise asırlardanberi çok ehemmiyetli olan fakirinin, tüccarının, hatta içtimâî münasebatın esas dileğini teşkil eden yol derdini hatta yıllarca asırlarca bakamamış ve yapamamış oluruz. Çünkü alınan bu miktar mevcudu bile muhafazaya kâfi gelmez.

Sonra kat'î olmasına gelince : yine malûmu âlileridir ki vilâyetlerde Fırka kongreleri şehir meclislerinin bütçelerinin tanziminden evvel akte-dilir. Kongrelerde biz arkadaşlarımızla toplanıp dertleştiğimiz zaman bir taraftan yol ihtiyacı tebarüz edecek, bir taraftan da geçen sene 6-3 den 8 almışsak vergi hususundaki müşküllerle karşılaşacağız. O zaman toplanmış

olan arkadaşlara deriz ki yol ihtiyacı bizim mecliste bu sene şu kadar yüz bin lirayı icap ettiriyor. Vergi ise bu kadar. Eğer vergiyi biz bu sene 7-8 yaparsak derterimizin bir kısmını kapatabiliriz. Vergi bu sene mahalli mahsul ve sairinin azlığı dolayısıyla ağır gelecek derseniç o halde yol taleplerimizde şu kısımları azaltalım, vergiyi altında bırakalım deriz. Kongremizde bu kararları aldıktan sonra şehir meclislerinde arkadaşlarımızla görüşerek kaç lira olarak tesbit ettireceksek o sene meclisi umumii vilâyetlere bunu teklif ederiz. Başvekil Paşa Hazretleri de lûtfen encümeni teşrif ve fikirlerimizi tasvip buyurdular. Bendenizce memleketin bu yol derdinin büyüklüğü karşısında (6) miktarı kâfi bir şeydir. Ve mutlak olarak bırakmayıp ta (6-8) dersek arzettiğim gibi bütçelerden evvel görüşür, tesbit ederiz. Eğer para ciheti halkı o sene sıkıştırmışsa (6), yok yol derdimiz daha fazla ise (7, 8) e çıkarız. Binaenaleyh bendenizce (6) kâfidir. 6-8 diye bir saha, bir sia bırakılması en iyi bir şey olur kanaatindeyim.

Azmi Bey (Trabzon) — Bu yol ihtiyacı ta evelden her yerde meclisi umumilerin takdirine bırakılmış bir keyfiyettir. Bunu takyit etmek doğru değildir.

Nafia Vekili Hilmi Bey (Adana) — Efendim, Çanakkale Mümessili Veli Bey arkadaşımız yol ihalelerinde tutulan usule dair beyanatta bulundular. Müsaade ederseniz bunu tetkik edeyim. Daha ziyade müteahhidin üzerine bir şey takarrür etmemiş iken mühendis aramak külfetine maruz kalması keyfiyettir. Bunun ihale ka'fiyet kespettikten sonra yapılması noktai zararını serdetmişlerdir.

İkinci kısım: Çanakkale setlerle Çanakkale civarındaki bataklığa aittir. Bizim bütçemizde sular hakkında koyabileceğimiz rakam maatteessüf çok mütevazidir. Binaenaleyh daha birkaç sene büyük su işleri bizim için kabul olamayacaktır. Maamafih bu iş mahiyeti itibarile su işinin bize vereceği meşgale meyanına dahil olan işlerdendir. Çünkü birkaç sene için su işlerinde vekâletin tutmak istediği hatı hareket suların zararlarından korunmak siyaseti olacaktır. Nehirlerin taşmalarına karşı zararlarına mâni olmak ve bataklıkların kurutulması meselesidir. Bunu da tetkik etmeğe müsaade istirham edeceğim.

1 Mersin Mümessili Muhtar Bey, Mersin limanının inşasından ve bunun ehemmiyetinden bahsettiler. Bilhassa diğer Samsun ve Ereğli limanları da bu derecede hükümetçe haizi ehemmiyettir. Vekâlette bu limanların projeleri mevcuttur. Hatta vekâlet inşasına mezundur. Fakat tahsisat kullamadığı için ne zaman yapılacağı sözünü söylememe imkân yoktur. Kredi üzerinde talipler vardır. Müzakere nihai safhaya gelirse Mersin, Ereğli ve Samsun limanlarının inşasına tevessül edebileceğimiz zamanlardan bahsetmek kabul olabilecektir. Diğer arkadaşlar Denizli murahhası ve Çanakkale Tekirdağ murahhası beyler yol mükellefiyetinden bahsettiler. Huzurunuzda yol kanununu henüz getirmiş değiliz. Yalnız bugün mer'i bulunan Şose ve Köprüler Kanunundan vuku bulan şikâyetler gerek encümene ve gerek hükümete aksetmiş olan şikâyetler tetkik edilerek halka ferahlık verecek esas üzerinde verginin tahfiinde ittifak edilmiştir. Bugün elimizde bulunan kanun mükellefiyeti şöyle tarif eder: Bir senelik bedeni mükellefiyet vasatı kuvveti haiz bir amelenin on günde yapacağı iş miktarından ibarettir. Bir günlük iş miktarı, fenni surette Nafia Vekâletince tesbit olunur. Şikâyet buradadır. Çünkü bir günlük vasatı, iş

miktarı olarak tesbit edilen miktarı 15 günde başarabilmek dahi kabil olabiliyor. Tatbikattaki bu hatanın önüne geçilebilecektir. Fakat bu 10 gün bir amelenin çalışmadığı halde aylık kalması demek te olmiyacaktır. Ve bunun için Vekâlet tedbir olacaktır. Bugün yol vergisi her şahsı verginin haiz olduğu mahzuru maalesef haizdir. Ve esasen Fırka programımızda, mükellefiyetin iktidarile mütevazın olması, mümkün olduğu kadar buraya çabuk varılması esası kabul edilmiştir. Fakat bugün yol vergisi 18, 19 milyon arasında dönen bir vergidir. Buna mukabil hepiniz bilirsiniz ki vergi kadar yollardan ve yolsuzluktan da pek çok şikâyetler vardır. Tesbit edildiğine göre bizde 20,21 bin kilometre yola ihtiyaç vardır. Ve bu da aşçığı yukarı (200) küsur milyon liraya mütevakkıftır. Bendeniz Büyük Millet Meclisine takdim edilmek istenen yol vergisinin ana hatları olmak üzere encümeniniz tarafından tesbit edilen miktar ile, halkın yol vergisinden şikâyetinin büyük miyasta önüne geçileceği kanaatindeyim. Bir defa üç lira maarif vergisi kısmını ve bu suretle yol vergisi üzerinden kaldırmak miktarı indirecektir. Binaenaleyh on lira mükellefiyeti asliye ve üç lira maarif kısmı olmak üzere (13) lira farz buyurursunuz ve bugün de yol vergisinin (6) lira olmak üzere kabul edildiği nazarı dikkate alınacak olursa yol mükellefiyetinin yarı yarıya indirilmiş olduğu görülür. Vekâletçe alınan %50 lardan büyük miyasta şikâyet olmuştur. Vilâyetlerin halen bu yol vergisi bakıyesile iş göremeyecek bir mahiyette olduğu da söylenmektedir. Bu yüzde on beşe indirilmiştir. Ve indirirken bu haddin azamı olduğu ve fırsat buldukça hükümetin bunu indireceği arz olunmuştur. Yalnız şunu da arzetmeme müsaade buyrunuz, Şose, Köprüler Kanunu iki senedenberi mevki tatbiktir.

Bu zamanın bir kısmı zarurî olarak istihzarata gitmiştir. Bununla beraber Şose, Köprüler Kanunu Vekâletçe tatbik edilirken çok müsmir ve çok feyizli olmuştur. Vekâlet eline aldığı hisse ile Anadolunun her tarafına serpiştirilmiş, 25 büyük köprü ihale etmiştir. Ve büyük yol şebekelerinin bazılarını da ihale etmiştir. Ve bundan hiçbir vakit müstağni kalamadığı içindir ki Vekâlet ufak bir hisseyi elinde tutmak istemiştir.

Bir arkadaşımız meclisi umumilerin yol programını doğrudan doğruya tatbik edeceğinden bahsettiler. Zaten bugün tatbik edilen şekil de budur. Belki biz (5) senelik mesai programını dörde çıkarmak ve bu suretle tatbik etmek istiyeceğiz ki bu da meclisi umumilerin dört sene devre müddetlerle program müddetlerinin tetabuk etmesini istediğimiz içindir. İstiyoruz ki bir meclisi umumî yaptığı programını tamamen ve müstemirren devresi nihayetine kadar tatbik etmek fırsatını bulsun. Vekâletin bundan sonra da yapacağı tetkikatın esası memleketteki yolların bağlantısız olmasını temin etmektir. Ve meclisi umumî programlarında yapılan tadilat ta memleketteki yolların birbirleriyle rabitalarını temin etmek içindir. Encümenimizin lâyihasında gösterilen murakabe keyfiyeti de bu şekildedir. Ve bu programlar üzerinde yapılabilecek murakabeyi bu suretle anlıyoruz. Evrakı fenniye Vekâlet tarafından tetkik edilerek tasdik edilmesini de esaslı bir prensip addetmektedir. Çünkü bu halkın yol ihtiyacatını dürüst olarak temin edecektir. Maruzatım bundan ibarettir.

İsmail Kemal Bey (Çorum)—Vekil Beyden bir sual, amelei mükellefinin 6 günlük yevmiyesi gerek nakten ve gerek beden en olduğu surette her yerde müsavaten mi alınacaktır? Meselâ Adanada amele yevmiyesi yüz kuruştur,

başka yerlerde seksen, hatta yetmiş kuruştur. Bunun tanzihini rica ederim.

Nafta Vekili Hilmi Bey — Efendim, arzettiğim gibi kanun projesi karışısında değiliz. Bugünkü kanunu esas ittihaz ederek encümen bunun nispetini tenzil etmiştir. Fakat nakfi olarak mükellefiyet tesbit edildikten sonra bunu düşünürüz. Ve bu yolda takdim edeceğimiz kanunda müzakere mevzubahs olabilir. Yalnız şu münasebetle bir arkadaşımızın sözüne cevap vermemiş olduğumu hatırladım. Onu da arzedeyim:

Aydın şimendiferinin tarifeleri üzerine müessir olabilmek için bir yol şebekesinin ikmalinden bahsettiler. Reisi Umumîmiz Gazi Hazretlerinin bu direktifi Vekâlete tebliğ edilmiştir. Esasen Vekâletçe alınan hisseler bu gibi iktisadî inkişafı temine maksur olacağından bunun üzerinde işliyeceğiz (Alkışlar).

Kâni Bey (Trabzon) Efendim, şimdi bahsetmekte olduğunuz yol kanununda köy yollarına muavenet kaydı var mıdır?

Nafta Vekili Hilmi Bey — Efendim, Vekâletin eline geçecek olan hisse miktarı taayyün ettikten sonra nerelerde ve ne gibi yolları yapacağımızın taayyün etmesine munhasırdır. Bu nihayet bir program meselesidir. Eğer köy yollarına muavenet edeceğiz şeklinde bir taahütte bulunursak o halde Vekâletin eline geçecek olanları tekrar vilâyetlere iade etmek zarureti mutlakası vardır (Doğru sesleri).

Reis — Nafta Vekâleti kısmına ait olan müzakereyi kâfi görenler lût-fen el kaldırırsınlar. Kâfi görmiyenler. Kâfi görülmüştür.

Nafta kısmı kabul edilmiştir.

İktisat bahsine geçiyoruz:

İKTİSAT VEKÂLETİ

1 — Orman işlerine ait dileklerden bir kısmı idarî mesailden olduğundan nazarı dikkate alındığı, diğer kısımları ise kanuna müteallik bulunduğu cihetle yeni Orman Kanunu lâyihasında bu kısımların da düşünölmüş ve kanunda hükümler mevcut bulunmuş olduğu, orman yangını bekçileri için kanunen mecburî mükellefiyet olmadığı halde mahallerince mecburî bir şekil verilmiş olduğundan bu hususta halkın rızası munzam olmaksızın bekçiler için ücret namile bir şey alınmamasının mülhakata tamimen bildirileceği, Ormanlarda vukuu beyan edilen suiistimallerin bir kısmı tarihi eski olan kanunların suiistimale mâni olmak lüzumu ile koyduğu merasimin ağırlığından ilerigeldiği ihbarattan anlaşıldığı için yeni kanunda bu gibi merasimin tahfif edildiği, diğer taraftan memurlar hakkında vaki ihbarat üzerine daima müfettişler gönderildiği ve birçoğunun mahkemelere verildiği ve bu hususun ehemmiyetle murakabesi için heyeti teftişiyenin takviye edilmek üzere bulunduğu,

2 — Vapur tarifelerinin mümkün olduğu kadar indirileceği,

3 — Ziraate muzır hayvanlardan farelere karşı yapılan mücadeleden eyi neticeler alındığı, istilâ ettiği altı milyon dönüm araziden yarısının temizlenmiş ve bir buçuk milyon da kesafeti azaltılmış ve mütebaki iki milyon dönüm arazide de mücadelenin devam edilmekte bulunmuş olduğu, diğer yebani hayvanlar ve nebatî haşerelere karşı da mücadele yapılmakta olduğu,

4 — Hayvan hastalıklarından sığır vebasının (240) köyde söndürölerek bugün (6) köyde kaldığı, buralarda ve şark hudutlarımızda hastalığın

izalesi için inzıbatı tedbirlere devam edildiği, aşı usulü de yapılmakta olduğu,

5 — Bazı vilâyetlerden ihracatın temini istenilen maddeler için devletlerle aktolunan ticaret mukavelenamelerinde mütekabiliyet şartı devletler tarafından sağlanmaya tâbi tutulabilecek olanları hakkında hükümler konularak ihracatın temini edildiği, portakal ve zeytin, susam, üzüm ve incirin Rusyada satılacak maddeler arasında bulunduğu, ve bunlardan (2) milyon liralık miktarının yeni ticaret mukavelesine dercedildiği ihracat (offisinin) takviye edilmekte bulunduğu ve hatta bazı tütün gibi mühim maddeler için müstakil ofisler tesisi de düşünüldüğü, açılacak enstitüler için Avrupalı mütehassıslar intihap olunduğu, ziraat odalarının ıslahı için kanun lâyihası hazırlandığı, yerli malların memurlarca mecburî olarak giydirilmesi için tetkikat yapmak zarurî bulunduğu, Sanayi ve Maadin Bankasının ıslahı ve müesseselerinin kendisinden tefriki derpiş edilmiş olduğu,

6 — Maraş murahhasları tarafından verilen taksir üzerine memleket pirinç istihsalinin dahilen istihlâkının temini için pirinç zeriyaatı himayesinin takviyesi lâzım bulunduğu, cenebi mütehassısı getirilerek bu sene Maraşta bir pirinç istasyonu açılmasının bütçe şartları içinde teminine çalışılacağı, pirinç kanunu lâyihasının hazırlandığı,

7 — Gazi Ayıntap murahhaslarının taksirine karşı, sanayi ve ticaretteki hile ve tağşişe karşı kanun hükümlerinin tatbik olunacağı ve müeyyideler kâfi görülmediği takdirde arttırılacağı,

İktisat Vekili Beyefendi tarafında izah edilmiş ve bu maddelere müteallik izahlar encümençe muvafık görülmüştür.

Sadeddin Bey (İstanbul) — Efendim, biz İstanbul murahhasları İktisat Vekâletini alâkadar eden iki taksiri heyeti aliyeye tevdi etmişik. Bunlar Lâyiha Encümenine tevdi edildi. Ve burada İktisat Vekili Muhteremî hazır bulunduğu halde münakaşa edildi. Taksirlerimizden birisi ihracat mallarımızın bugünkü vaziyet ve aynı zamanda sürümünün temini noktai nazarından lâzımgelen tedabirin alınması hakkında idi. Büyük kudreti ilmiyesi ile hadisatı iktisadiyeyi bihakkın tetkik eden İktisat Vekili Beyefendi bu husustaki tedbirlerin bir kısmının yapıldığını ve bir kısmının da yapılmakta olduğunu bize beyan buyurdular, ve biz de bundan inşirah duyduk. Yalnız vaziyeti siyasiye dolayısıyla afyon emtiyasının halî hazır vaziyetinin çok elim ve çok fecî olduğunu bize anlattılar. Yakında aktedilecek konferansta bu emtiyanın memleketin serveti noktai nazarından müdafaa edilmesini vait buyurdular. Aynı zamanda hadisatı iktisadiyenin doğurduğu vaziyeti çok anl, çok seri kararlarla kavrayan bu zevattan bu cihetlerin nazarı teemmüle alınacağını ümit etmekteyiz.

Taksirimizin ikincisi sanayi meselesini alâkadar ediyor. Bu taksirimizde mevcut olan taleplerin bir kısmının gene nazarı itibara alındığını ve gene bir kısmının da nazarı itibara alınmakta olduğunu Vekil Beyefendi lütfen izah buyurdular, bundan da çok memnun olduk. Yalnız bir taksirimizde bir meseleyi arz ve teklif ediyorduk ki, bu mesele de memleket mahsulâtı snaiyesinin memlekette sarf ve istihlâkını ve aynı zamanda sanayiî inkişafını temin için devlet bütçesinden maaş ve ücret alan zeyatın yerli malı ile ilbas ve iksası meselesi idi. Beyefendi bu noktai nazarımızı çok cazip gördüler, ve fakat bazı endişeler sert buyurdular. Bu endişelerin sebebi ise böyle bir mecburiyet karşısında talebin

fazla olması ve memlekette mevcut fabrikaların gayrikâfi bulunması dolayısıyla ihtikâr yoluna sapılacağını ve memurimiz yüksek fiatla ihtiyaçlarını temin etmek vaziyetinde kalacağı noktai nazarından idi. Bendeniz bu edişlere cevap ve biraz da izahat vermek isterim.

Böyle bir kanunun mevkii mer'iyete konduğu dakikada talep biraz tezeyüt edecektir. Fakat bu pek az bir zamana inhisar edecektir. Böyle bir talebin zuhûrile memlekette bulunan sanayi erbabı ve aşhabı sermaye derakap fabrika miktarını tezeyüt ettirecklerdir ve fabrik ve tezgâhlar çoğalacaktır. Bu tezeyüt noktasından da bir ihtikâr düşüncesi, rekabetin tahaddüsü dolayısıyla zail olacaktır. Belki 6 ay veyahut bir sene için bir miktar tereffüü fiat ihtimali varsa da, her halde muhtelif yerlerde konulacak komisyonlarla bu tereffüü fiatı menedecek esbaba tevessül etmek imkânı vardır. Değirmencilikte buna ait bir misal gözümüzün önünde geçmiştir. Bunu size arz edebilirim:

Cidali millîden sonra memlekette değirmen miktarı çok azdı ve ihtiyaca kâfi derecede değildi. Hükümetimiz memleket mahsulâtını himaye noktai nazarından un ithalâtına fazla gümrük vazetmişti ve bunu değirmencilik sanayiini çok himaye ettiğinden bir müddeti muvakkate için un fiatları tereffüü etti. Fakat, sermayedarların değirmen açmak hususundaki teşebbüsleri neticesi değirmen adetleri çok tezeyüt ettiğinden rekabeti tabiiye hâsıl ve binnetice bu yükseklik zail olmuştur.

Endişelerinin ikincisi, murakabe imkânının kabil olamaması noktasıdır. Efendim; bendeniz zannediyorum ki, memleketin memurini kavaninin formüllerine bihakkın riayette ve onları tatbikte hiçbir terahî göstermezler. Esasen demin arzettiğim veçhile rekabet dolayısıyla bu yerli mamulât fiatlerinde hiçbir suretle bir yükseklik hâsıl olmayacak ki, herhangi bir memurumuz kanun hilâfına hareket etmek suretile bir vaziyet alsın. Esasen alâmeti farika koymak suretile bunun bir dereceye kadar önüne geçilebilir. Fakat arzettiğim gibi hiçbir faide melhuz olmanın bu gayrikanunî harekete hiçbir memurumuzun cür'et edeceğini nazarı itibara almazsak bu meselenin de gayrivarit olduğunu bendeniz iddia edebilirim.

Faideler: Efendim, muharebeyi umumiyyeden sonra cihanda emtia stokları çok tezeyüt etmiştir. Aynı zamanda buhranı iktisadî dolayısıyla cihanda işтира ve istihlâk kabiliyetleri çok azalmıştır. Bu vaziyet karşısında bütün hükümetler ancat kendi memleketi muamelâtını istimal etmek ve haricî emtiadan ziyade yerli mamulâtı kullanmak sistemini takip etmektedirler.

Biz de bu suretle hareket mecburiyetindeyiz; sonra memleketin oldukça mühim bir mahsulü olan yün mahsulünü memlekette sarf ve istihlâk etmek suretile ihracat emtiamıza bir mevki vermiş oluyoruz.

İkincisi: Sanayii nesçiyenin tabiatile inkişafı faidesidir. Sanayii nesçiyenin inkişafı memlekette hem sermayeye hem de amçleye bir iş sahası temin etmiştir. İşsizliği her halde bugün için memleketimizin nazarı itibara alacağı en mühim bir mesele olduğunu hepimiz takdir buyurursunuz. Bu faideleri arzettikten sonra şurasını da arz etmek isterim ki; Bulgaristan bu kanunu bizden çok evvel tatbik etmiş ve birçok faidelerini de bilfiil görmüştür. Onun için bugünkü Bulgaristanın tezgâhlarının mevcudiyeti ve aynı zamanda bulgar şayaklarının bizim memleketimize kadar gelebilmesi sırf bu kanunun tatbikından sonra hâsıl olmuştur.

Vekil Beyefendi bu kanunun tatbikiyle hâsıl olacak iyi netayıcı gümrük tarifelerinde tezayüt cihetinde aramak zarurî olduğunu mütalea buyurdular. Fakat benzeniz şurasını da arzedeğim ki; herhangi bir gümrüğü tezyit edecek olursak mukabilinde ecnebi devletler de bizim ihracatımıza karşı gümrüklerini tezyüt ettirerek bundan hâsıl olacak istifadeyi bu suretle iptal ediyorlar. Ve bu şerait dahilinde hâsıl olacak faidenin de telâfisi hiçbir suretle kabil olmuyor.

Efendim, cidalı millideki muvaffakiyetimizin başlıca sırrı zannediyorum ki çok mahrumiyetlere katlanmağımız neticesidir. Bu iktisat muharebesinde ister istemez birçok mahrumiyetlere katlanmak zarureti ka'fiyesindeyiz (bravo sesleri) bugün bundan başka tedbirler alınmasını memleket mahsulâtını sarf ve istihlâk etmek suretile daha birtakım tedbirlerin çok elzem olduğunu benzeniz tekrar arz ederim Efendim (Alkışlar).

Veli Bey (Çanakkale) — Muhterem arkadaşlar; iktisat meselesinden bahsederken bu kelime hakkında birkaç söz söylemekliğime müsaade buyurmanızı rica edeceğim. İktisat bizde pek yeni görüşülmeğe başlamış bir kelimedir. Belki de henüz birçoklarımız bu kelime ile istinas peyda edememiştir. Belki son buhran ve sıkıntı olmasaydı bu kelime ile meşgul olmak ihtiyacını bile duymıyacaktık. Fakat harplerin yapmış olduğu tahribattan sonra bütün milletler iktisadî bir dert ve gaye arkasında çalışmağa başlamışlardır. Bu hususta uzun boylu mütalea serdedebilecek vaziyeti ilmiyede olmadığım için bir şey söyleyecek değilim.

Yalnız tasarruf ve israf hakkında birkaç söz ve mülâhazada bulunacağım, bizde tasarrufu o şekilde bir zihniyet ve mefkûre haline sokmalıdır ki her fert ve her vatandaşı bunu millî ve vatanî bir borç olarak telâkki etsin. Bugün hepimiz itiraf ederiz ki bu hususta çok lâübaliyiz. Ve hiçbir ihtiyaç hissetmeyiz. Fakat bu his telkin edilirken baştan başlanması ve büyüklerimizin önyak ve rehber olması lâzımdır. Bizde halkın en ziyade hükûmete ve hükûmetin rehberliğine ihtiyacı vardır. Ve bunun içindir ki hükûmet nekadar muktesit ve tasarrufa riayetkâr olursa halk ta o derecede zannedirim ki bu hususa meyleder. Ve çok şükür, görüyoruz ki hükûmetimiz bu ciheti tamamen düşünmüş, bütçelerinde ve bütün sarfiyatında en ziyade tasarrufu nazarı dikkate almıştır. Yalnız hususî ve mülhak bütçelerde bu cihete pek itina edilmediğini görüyoruz. Binaenaleyh maruzatımdaki maksat budur

Tasarrufu halka telkin ve bunu itiyat haline getirmek için fevkalâde bir gayretle çalışmak lâzımdır. İyi bir teşkilât yapmak lâzımdır. Yoksa bu itiyat hâsıl olmazsa geçici bir havesle gayeyi aramak ve maksadı temin etmek imkânı zannedirim ki pek azdır. İkinci maruzatım İktisat Vekâletinin ziraat şubesi hakkındadır. Bugünkü ziraat teşkilâtımız amelî sahada hiçbir kıymeti olmıyan bir teşkilâttır. Ve bu teşkilâtı idare eden zevat — belki mektepten çıktıktan sonra çiftçilik hakkında işigalde bulunabilirler— Amelî hiçbir malûmatı olmıyan kimselerdir. Bugün yaptıkları vazife, jandarma karakollarından yalan yanlış toplanılan ihşai malûmatı tertip edilmiş listeler, istatistikler halinde neşretmektir. Bu istatistiklerin yanlış tertip edildiği Lâyiha Encümeninin fare mücadelesindeki malûmatından da anlaşılıyor. İktisat Vekâleti fare mücadelesinde şukadar bir dönümde şukadar farenin tamamen itilâf edildiğini, şukadar bin dönümde azaltıldığını, şukadar yerde mücadeleye devam edilmekte olduğunu söylüyor,

halbuki bendeniz kendi muhitimde biliyorum ki maalesef yapılan mücadele, hiçbir netice vermemiştir. Bugün fareler yine mevcut ve bir âfet halindedir. Fakat bunda birçok amil vardır. Teşkilât noksanıdır. Para yoktur. Fakat fare bitmiş değildir. Bitmiştir diye sırtüstü yatarsak yarın belki kulaklarımızı de fareler kemirecektir.

Bağcılık; arkadaşlar, bağcılık Müskirat İnhisarı yapıldıktan sonra bazı yerlerde çok müşkülâta tesadüf edilmektedir. Meselâ, mahsulünü yaş olarak sarfedemiyen yerlerde şarap imalinde gösterilen birçok merasim dolayısıyla üzüm, çürüyor. Sirke yapılıyor ve ziyan oluyor. Bunun için İnhisar İdaresinin bu gibi yerlerde ispiroto fabrikaları yapmak ve başka yerlerde sarfetmek üzere mubayaa etmeleri cihetini İktisat Vekili Beyefendiden rica ederim.

Muzır hayvanat: Çiftçiye bugünkü vaziyette çok ziyan yapmakta olan hayvanlardan birisi domuzdur. Domuz, belki başka memleketler için servet membaidir. Fakat bizde başlıca muzır bir hayvandır. Bu gibi muzır hayvanlarla mücadele, bizde belediyelere terkedilmiştir.

Fakat bu tamamen kendimizi avutmaktan başka bir şey değildir. Köylü kendine mazarrat gördüğü yerlerde mücadele yapıyor. Fakat belediyelerinki hiç mertebesindedir. Ziraatte ağaç çiftçinin yoktan gelmiş bir varıdadır, fakat maalesef zirai asayiş olmadığından ağaç yetiştirmek çiftçi için çok müşküldür. Meselâ: çiftçi tarlasındaki herhangi bir ağacı aşılacak fakat bir hayvan gelir, o aşığı bozar. Köy Kanununda asayiş için bazı maddeler ve kayıtlar vardır. Fakat köylüler kendi aralarında kanun tatbikına gitmedikleri için bunun önüne geçilemiyor. Vekâletten bu usulün dahi başka bir şekilde rapını istihram edeceğim.

Sonra ziraatte hiçbir teşkilât yoktur. Meselâ ziraat odaları otuz sene evvel yapılmış nizamnameleri tatbik ediyor. Ve şimdiye kadar hiçbir salâh görülmemiştir. Bu odaların hatta yazı yazacak kâğıdı ve kalemi mevcut değildir. Halbuki ziraat odaları muntazam bir teşkilât haline konur ve çalışabilecek bir vaziyete sokulursa çiftçilik için büyük işler yapabileceklerdir. Meselâ tüccarlar ticaret odasına kaydolanmağa nasıl mecbur iseler çiftçilerimiz için de böyle bir kayıt konulabilir. Ve odaya mensup çiftçilerin toplanarak kendilerine ait işleri konuşmaları daha iyi semereler verebilir.

Çiftçilikte pulluk en mühim vazifeyi görür, fakat maalesef bugün çiftçilerimizden yarısından fazlası pulluk sahibi değildir. Bu parasızlıktan ziyade çiftçinin lâkayit olması yüzünden oluyor. Belki de pulluk pahalı ve tedarikinde müşkülât çekildiği için vukua gelmektedir.

Bu memlekette sarfedilen pullukların hemen kısmı azamî hariçten gelmektedir. Fakat bu pulluklar dahilde pek âlâ yapılabilecek bir metadır. Yalnız demire su verilmesi müşkülâtı badi olmakla beraber bu müşkül kısımları hariçten getirilmek üzere diğer aksamı adı bir demircilikten ibarettir. Bu hususta Vekâletin ne düşündüğünü anlamak istiyorum.

Sonra tohumluk meselesi çiftçiliğin en mühim meselesidir. Birçok yerlerde çiftçinin tohumu bozulmuştur. Bunun ıslahı hakkındaki Vekâletin noktai nazarını öğrenmek istiyorum.

Son bir istihramım daha vardır ki o da Traktörler Kanunu dolayısıledir. Bu kanunun mevkii mer'iyete konduğu tarih ile müracaat zamanı arasında o kadar çok az bir zaman konulmuştur ki kanunda mukayyet olduğu gibi

Vekâlet tarafından yapılacak nizamname bu müddetin hitamından sonra tebliğ olunmuştur. Traktör sahipleri, biz de dahil olduğumuz halde kanunun ruh ve maksadını anlıyamadık. Müracaat zamanı geçti. Ve bu yüzden bazıları füzuli olarak para aldılar. Füzuli tabirindeki maksadım kanunun yapılmasındaki ruh ve maksadı bendeniz anlıyamadım. Çünkü bir sene evvel meselâ bin liraya bir traktör almış olan bir traktör sahibine %10 tenzil ediyorlar. (900) lirayı tazminat olarak veriyorlar. Ve bu yüz lira bir sene kaldıktan sonra traktör sahibinin oluyor. Bundaki ruh ve manayı kendim anlıyamadım, ve anlamıya da imkân yoktur. Maruzatım bundan ibarettir.

Behçet Bey (Tokat) — Muhterem arkadaşlar, iktisadî işlerimizi alâkadar eden ve Türkiyenin ihracat emtiasından bulunan ve bilhassa Tokat vilâyetile Erbaa ve Niksar kazalarında çıkan mahlep denilen bir mahsul vardır. Bu mahsul heryerde çıkmadığı için ihtimal ki, bilemezsiniz. Bu mahlep denilen şey kiraz ağacı gibi büyük ve meyvəsi kirazdan daha ufak sarı ve kırmızıdır. Memleketin tapulu arazilerine hususî dikilmiş ağaçlardan çıkan bir mahsuldür. Bu mahsul zamanı gelince toplanır, kurutulur ve değirmende çekilir. İçinde bulunan meyva bademiçi çıkarıldığı gibi çıkarılır ve İstanbula sevk edilir ve satılır. Bu bilhassa sıcak memleketlerde yenilen ve eçzayı tıbbiyede kullanılan bir mahsuldür. Bu mahsulümüz âşarın ilgasından evvel âşar müteferrikası meyhanında ihale suretile verilirdi. Âşarın ilgasından sonra da diğer hububat gibi sevk edilmekte idi. İki senedenberi İktisat Vekâletinin vermiş olduğu bir emir dolayısıyla bu mahsulün tapulu araziden olduğuna dair menşe şehadetnamesi istenilmekte olduğundan orman idaresince tezkere verilmesine başlandı. Halbuki bu mahsul bir kasabanın, bir kazanın meselâ 100 köyünde çıkar. Bu 100 köylü malını kasabaya getirir. Alıcı on tanedir. Ve bu alıcılar rasgeldiği köylülerden alır. Fakat kimden aldıklarını bilmezler. Bunların hepsini öğrenmek için behemehal yüz gün lâzımdır.

Bu yüz gün yalnız menşe şehadetnamesi almak içindir, bir de orman muhafaza memuru gidecek, mahallinde tetkikat yapacak, heyeti ihtiyariye ile beraber bir zabıt tutacak, bunun için de yüz gün lâzımdır.

Bu mahzur yüzünden alıcılar tövbe etti ve birçoqları da çekildi. Piyasada kalan iki kişi de köylünün yarımı iki yüz kuruşluk olan malını yüz kuruşa almak istedi. Köylü de mal getirmemeğe başladı. Bu yüzden Tokat vilâyeti tam 180 bin lira kaybetmiştir.

Halbuki hükümetin bir ziraat ve ticaret odası vardır, bunlardan birisinin verdiği bir menşe şehadetnamesi ile orman idaresi tezkereyi vermemelidir, bu lâzım ve elzemdir. Bunu İktisat Vekili Beyefendiden istirham ediyorum. Bu hususta âcil bir emir ve bir karar vermesini tekrar istirham ederim. İkinci bir istirhamım da tütün zürraına aittir.

Tütün ekenler üç beş tarlaya maliktir. Tütünü diker fakat tarlalar için kendi namına tezkere alamaz, sergi yapamaz. Çünkü beş tarlayı bir arada toplayıp bir elde idare etmek imkânı yoktur. Karışır, oğlunu hatta üç yaşındaki çocuğunu 18 yaşında göstererek ve muhtarı da bu yalanı söylemeğe mecbur ederek tarlaları kaydettirir. Zira başkasının namına kaydettirse ya haczedilir veyahut ta adam mala sahip olur. Çünkü elinde bu resr. i bir senet demektir.

Vakile Reji Müdürü Mustafa Efendi namında bir zat gelmiş, bu vaziyetin fenalığını görmüş ve bunu kaldırmış ve bütün mes'uliyeti üzerine

almış ve bu usulü vazetmiştir. Bu böylece iki sene devam etmiş ve hiçbir mahzuru da görülmemiştir. Bir şahsın namına olan iki tarlada peşin muamelesi yapılacağı zaman ikisini birleştirmek lâzımdır ve bu peşin muamelesi tütün ziraati için müşkülâtı mucip olmaktadır. Bunun için inhisar nizamnamesine bir madde konulmasını teklif ediyorum.

Bir de Efendilerim, arkadaşlarım, inhisar nizamnamesinde bir noksanlık daha vardır ki tütünün iyileştirilmesini, nefasetini temine çalışıyoruz. Halbuki bir zürra tütün diker, iki üç tarlasını yapar, oturacak iki odalı bir evi vardır. Birisinde yatar diğeri mutfağıdır. Bu adam çıkarmış olduğu tütünü odaya asmak mecburiyetindedir. Başka yeri yoktur. İnhisar İdaresi yeşil tütünler tahrir edildikten sonra hevenk olarak bu tütünlerin satılmasına mâni oluyor. Halbuki yeri müsait olan başka kimseler müsait yerlerde bunu yetiştirmek imkânına maliktiler. Bu yaptırılmıyor. Beriki fakir daracak odasında üstü başı sürünerek, kolu değerek tütününi asıyor ve birinci derecedeki tütün uçları kırılması yüzünden beşinciliğe düşüyor. Bunun neticesi hevenk olarak 50 kuruşa satabileceği bir tütünü denk yaparak ancak 20 kuruşa satabiliyor. Bu yazıktır. Hevenk olarak tezkere verilmeli. Birinin demetini kapayıp diğerrinin demetine nakledilebilmelidir. Bunu da istiyorum.

İnhisar İdaresi talimatnamesi çıkmak üzereydi veya çıkmıştır. Bu iki maddenin ithalini rica ve istirham ediyorum (Bravo sesleri).

Dün gazetede okudum ki ben Tütün İnhisarının zeriyaatı tahdit eylemesi yolunda bir söz söylemişim, bunu söylemedim. İnhisarın tahdidî nefaset noktasından lâzımdır. Tecrübe icap eden yerler bu kısma dahil değildir. Fena tütün çıkartan yerler vardır. Bunlar tahdit edilmelidir. Meselâ Zile bugün tütüncülüğü terketmiştir. 3 milyon kilo tütün çıkaran Zilede bu sene 30 bin kilo tütün yoktur. Bunu tahdit etmek te doğrudur. Maliye Vekili Beyefendinin bu husustaki sözlerine iştirak ederim (Bravo sesleri, alkışlar).

Emin Bey (Eskişehir) — Efendim, bizim için daima söz söylemek imkânı varken bu kürsüyü işgal etmek biraz doğru değilse de meseleyi biraz ehemmiyetli gördüğüm için bunun kongremizde mütalea edilmesinde belki faide olacağını zannettiğimden kanaatimi arz etmek istiyorum. Bendeniz kongrenin programını okuduktan sonra çok dikkat ettim. Tenkit edilecek noktalarını araştırdım. Fakat tenkit edilecek hiçbir madde bulamadım. Yalnız programda öyle muhteviyat vardır ki tatbikatta İktisat Vekâletine pek çok mes'uliyet tahmil ediyor. Sonra yine İktisat Vekâletine ait öyle mes'uliyetler gördüm ki İktisat Vekâleti hariç devletlerle bir muahede aktedip yapıldığında İktisat Vekâleti mes'uldür. Sonra Dahiliyede idare adamlarımız lâzımgelen randımanı ve mesaiyi yapamadıkları takdirde yine İktisat Vakâleti mes'uldür. Binaenaleyh maruzatımı arz edeyim. Bu ağır yüklerle beraber büyük bir şerefi haiz olan İktisat Vekâletinin bugünkü şerait dahilinde bu müşkül işi başarabileceğine bendeniz kani değilim. Hükümetimiz zayıf olsa idi vaziyeti pembe göstermek belki borç olurdu. En müşkül zamanda en müşkül işleri yapmak muvaffakiyetini gösterdiği tecrübemizle sabittir.

Şu halde bu vaziyet dahilinde bu müşkülâtı tahlil ve tenkit ederek kendisinin bu baptaki enerjisini tahrik ederek muvaffakiyet amili olmakta fayda vardır.

Arkadaşlar, iktisadî vaziyetimize amil olan programımız gayet iyidir.

Yalnız umum hükûmet ve milletçe tatbikatta gösterdiği gayret gayrikâfidir. Bendeniz bu noktadan diyorum ki; vaziyeti gösterdiğimiz alâka ve heyecandan daha ciddi olarak telâkki edilmeğe lâıyk mahiyette buluyorum. Şimdi bendeniz bu noktadan diyorum ki; acaba her noktayı ele alsak; memleketin vaziyeti umumiyesini düşünersek buğdayımız, hayvanımız, tiftiğimiz, pamuğumuz ve sairemiz hepsini ele alalım. Bir de dünyanın yeni aldığı şekilde vaziyetini düşünmeli, sonra devletin masarifatı umumiyesini, bu yeni zamana göre tahlil ederek ıslah edilmesine ihtimale emeliiyiz. Devletler arasında yapılan muahede ve akitler ve saire. Şimdi fırkacılık, devletçilik fikrini programın şümulü olmasının sebebinin burada buluyoruz. Yani her işte devletlerin müdahalesi zarurî oluyor.

Buna nazaran biz ne yapacağız. Buğdaycılık diye ortaya bir şey koyduğumuz zaman buğday nedir? mahiyeti nedir? devlet nasıl hareket ediyor. Buna dair bir fikri müspetimiz yoktur. Elimize bir tütün alıyoruz. Bu zamana kadar on milyon kilo tütün alan memleketler bugün almamıştır. Sebebi nedir? Ortada bir pamuk görüyoruz. Bu mallarımızla yapılan beyaz mallardan memlekette 30-40 milyon lira çıkıyor. Elimizde pamuk var, dünyanın iktisat memleketlerinde fabrikalar mahreşsizlikten durmuş. Memleketimizde teşviki sanayi ve gümrük himayesi gibi bir himaye kanunumuz da var. Şu halde elimizde pamuk varken hiçolmazsa iptidai bir şeyimizi hariçten fabrika tedarik ederek burada bunu müstacelen bugünkü parasızlığımıza rağmen halletmek imkânı var mı, yok mu? Bendenize göre imkânı var. Hariçte fabrika var, bizde de pamuk. O halde menfaatler birleşmiş demektir. Ortada bir tiftiğimiz var ve istihsal edecek mahal var. Bu Anadolu hariçten fabrikasının yegâne ihrac maddesidir. Tiftik nedir? ne olabilir? ne yapılmalıdır, ne yapılabilir? Bugün gerek milletimiz gerek hükûmetimizde bu işin üzerinde nasıl yürüyeceğimize dair müspet bir fikir yoktur. Yani her işimizde böyle bilgisizlik vardır. Zamanın icap ettirdiği fevkalâdeliği şimdiye kadar ne ilim, ne amel tesbit etmemiştir. Zamana göre bir vaziyet almak icap ediyor.

Bendeniz tasarruf zamanında bu vaziyeti çok mühim gördüğüm için İktisat Meclisi Âlisini canlandırmak zerureti hissediyorum. Böyle bir masrafin memleket için hakiki bir tasarruf olacağına kaniim. Yanlış bir adım atıp beyhude israf edecek paramız olmadığına nazaran bu iktisat meclisini fundıktan, üzümünden ve saireden memleketimizin her membaından birer veya ikişer, hükûmetin göreceği lüzum üzerine bu işte filen çalışmış insanlardan, zevattan, ilim, liyakat formalitesini ikmal için birkaç ta muktedir zevattan teşkil edersek geç gündüz çalışarak devletin yapacağı iş nedir? bizim yapacağımız iş nedir? o meclise bunu gösterir, geniş bir program verirse ve icabında ecnebi mütehassıslardan da istifade etmelerine salâhiyet verirse zannediyorum ki, bu karışık zamanda devletin de, milletin de gideceği yol aydınlanmış ve selâmete erişilmiş olur. Mesalâ, orman işini arzedeğim..

Devletin büyük ormanları vardır. Devlet ormanlarını işletmek için adam arayacağı vakit, hangi noktadan aramalıdır. Acaba memlekette sermaye mi, teknik mi noksanıdır? Bendeniz görüyorum ki, devlet müşteriyi iyi bulamıyor. Devlet ormanlarına, müstehlik pazarlarından müşteri aramalıdır. Çünkü memleketin dahili sarfiyatını yapacak kadar mütesesat lüzumundan fazla yetişmiştir. Hatta ihracat yapmağa mecburdur. Bu ihra-

cat işinin bilinmemesi yüzünden eminim ki vekil beyefendiler de bizden fazla müteessirdirler. Bu hal, memleketimizden bilâsebeb bir milyon lira kadar paranın harice gitmesine sebep olmuştur. Binaenaleyh Mısır ve Suriye gibi memleketlerle hükümet anlaşmalıdır. Bunların çok istihlâkı vardır. Bu iş için büyük sermayeye ihtiyaç yoktur. Bunı bizde yapacak sermaye bulunabilir. Yegâne müşkülât istihlâk pazarlarının temin edilememesindedir.

Meselâ kooperatif yapalım diyoruz. Gerçi milletimiz, İngiliz milleti gibi, ben şehirde demircilik san'atini öğrendim. Filân müstemlekeye gidip orada çalışmam demiyor. Milletimizin basit hayatı bununla bizi karşılaştırmıyor. Onlar gibi hükümetimizin işsizleri beslemek için tembelhaneleri yoktur. Halkımızın basit hayatı, devletimize yük olmuyor. Ancak yapacağımız işlerde, devletçilikle manasını anladığıma göre milletin her sınıf halkını düşünmek demektir.

Hele şu zamanda devletin himayesi ile kooperatifler teşkil edeceğiz. Kooperatif hangi suretlerle teşkil edilir? Kooperatif, bakkal kooperatifi ise kooperatiften hariçte kalan bakkalların ne iş yapacağını düşünmek lâzımdır (Çok doğru sesleri). Bunu devlet tesbit etmek zaruretindedir. Farzedelim ki yeni kanunlarla ve yeni alınacak tedbirlerle teşkil edilen kooperatifler 5 - 10 bin nüfusu beslesin, bu kâfi değildir. Bir taraftan hayır yapalım derken diğer taraftan birçok insanları müteessir edersek makul bir iş görmüş olmayız.

Bendenizin nokta nazarım sabit ve esaslî bir iktisat meclisi teşkiline lüzum vardır. Zannediyorum ki zamanın icabı her vilâyetin değil, hatta her köyün; indelicap devlete vereceği vergiyi yiyeceğini, giyeceğini çıkaracak esasları; şurlu bir surette tesbit edecek bir hale getirmekle devlet mükelleftir. Devletçilik deyince bu hatıra gelir. Yalnız bir şey hatırlatacağım. 30 - 35 milyon liralık âşara mukabil 5 - 6 milyon lira vergi alınır diyor. Evet âşar kalkmakla büyük bir iyilik ve refah zemini açılmıştır.

Halk Fırkası programının devlet işlerine tatbiki ile köylüyü ve memleketi daha ziyade refaha eriştirmeğe muvaffak olunabilecektir. Ve hiç şüphe etmem ki bu programın icabı noktası noktasına tatbik edilebildiği gün milletimiz dünyanın en bahtiyar bir milleti olacaktır (Bravo sesleri, alkışlar). Ancak bugün köylüden alınan verginin yekünü 5-6 milyon lirayı tecavüz etmiyor gibi görünüyorsa da hakikat başkadır. Diğer taraftan tuz ve diğer taraftan gümrükler üzerine ilâve edilen miktar ile köylüye tahmil edilen yük bundan çok fazladır. Bilâvasıta vergilerden tenzil ettiğimiz miktarı bilvasıta vergiler üzerine zammederek almaktayız. Binaenaleyh bu bilvasıta vergiler içinden köylünün hissesini ayırarak ona göre hesap yapmak daha makuldür.

Ziya Gevher Bey (Çanakkale) — Sizin yaptığınız hesabın neticesi neye vardı.

Emin Bey (devamla) — evet bizim hesabımız şu neticeye varıyor ki bundan evvel yapılan vergi kanunlarıyla menabii varidatı kurutmak tehlikesi yoktu.

Bu hesapta âşar kadar âşara yakın bir vergi tahmil edilmiştir. Ancak buğdayın kilesi (4) liraya olduğu için ödiyebilecek vaziyette idik.

Âşar gibi sakım bir vergi yerine aynı miktarda olsa bile diğer vergileri köylü çok görmez. Ancak nisbet iki taraflı bozulmuştur. Eskiden

dört yüz kuruşa olan buğday bugün yüz kuruşa inmiştir. Muvazene iki taraflı bozulduğu için halkın tahammülü kalmaması benden istediğiniz hesabın sıhhatini göstermeğe kâfidir.

Arkadaşlar, zannederim ki bu memlekette oturan bizler eğer maişet sıkıntısı çekersek gelecek nesil bizi affetmez. Çünkü madenleri var, tütünleri var, hayvanları var iken aç kalmışlardır diyeceklerdir. Bu lânetten kurtulmak için en aşağı ferdimizden en yüksek ferdimize kadar ferağati nefisle çalışmak lâzımdır (Alkışlar). Hayvanat memleketimizde bence altın madeninden daha kıymetlidir. Çünkü altın istihsali; maadın azalabilir ve altın da çoğalursa kıymeti düşebilir. Fakat hayvan daima bir kıymettir ve daima nakte tahvil olunabilir. Onun için çok himayeye muhtaçtır. Büyük Reisimiz hayvancılığı teşvik ettikleri gibi bendeniz de çiftçileri hayvancılığa teşvike lâyük görüyorum.

İktisat Meclisi dedim fakat devlet daha münasip ve daha teknik, daha başka türlü bir taazzuv yapabilir, pekâlâ öyle bir taazzuv ki orada ilim ile amel birleşsin. Ve ne şekilde olursa olsun nazariyattan kaçsın. Anadolu yayla mıntakasının bir kısmı mer'a şeklindedir. Ve orada hayvanı himaye etmek, müsmir olacaktır. Bazı yerlerimizde de tütünü himaye etmek, müsmir olacak. Hulâsa memleketin her kısmı bundan istifade edecektir. Bol paramız olmadığı için bu husustaki tecrübe sahihlerine sarfedecek paramız azdır. Bendeniz hükümetten bunu rica edeceğim ve heyeti umumiye bu bapta bendenizin noksanlarını ikmal ederek hükümet için tam ve kâmil bir veçhe verecek bir hale getirir. Ve bunu tetkik edecek olan İktisat Meclisi Âlisini ihmal etmeden vücade getirelim. Bunu rica ediyorum.

Şükürü Bey (Bolu) — Muhterem arkadaşlar; memleketin ormanları içinde maişeti ormanlardan kereste imal ve ihracına munhasır olan mühim bir kısım halk vardır. Bunların istihsalâtı hakkındaki talepleri orman idaresinin büsbütün gayrikâfi olan bugünkü fennî ve idarî teşkilâtile is'af ve temin edilememektedir. Bu hakikat kongre münasebetile encümemde tamamen meydana çıkmış ve idarenin bugün elinde mevcut vesaitile bunu daha çok seneler ve hatta iddia olunabilir ki yarım asra kadar — arzu ettiğimiz şekle — ifrağ edileceği ümidi bile görülmemiştir. Bütçenin vaziyeti hazırası bu noksanı ikmal için bugün kâfi olmadığı vekili aidi tarafından itiraf ve tasdik olunmaktadır. Bütçenin müsait olduğunu farzetsek bile lâzım olan 1700 fen memurunu yetiştirmek için 20 - 25 sene kadar zamana muhtacız.

Vaziyetin bu kadar bariz olan müşkülâtı karşısında bu işle meşgul ve canını ormanlarda istihsalâtla kazanan halka intizar edeceksiniz, Hükümet fen adamlarını yetiştirecek, ormanları amenaje edecek sonra sizin istediğinizi yapacak ve verecek demek onları perişanlığa, sefalet sürüklemek demektir. Halbuki böyle bir vaziyete rıza ve muvafakat edecek bir hükümet tasavvur edilmediği gibi milletimizin refah ve saadetini istiyen hükümetimiz için asla arzu edilemez. Bu ihtiyaç memleketin hemen tamamını istilâ etmiştir. Şikâyetler, dilekler hemen aynı mevzuda toplanmıştır. Memleketin orman muhitinde geçirmekte olduğu buhran ve sıkıntının %50 si ormanlarımızdan istihsalâta engel olan usullerimizdeki müşkülâtta görülmektedir. Ormanlarda kat'iyat ve ihracatın sureti icrasına dair olarak meclisten 22-nisan 340 tarihinde çıkarılan ormanların fennî usulde idare ve işletilmeleri hakkındaki kanun mucibince mutlaka kat'î plân yani amenajman plânları tanzim

edilecek ve yapılmamış olan yerlerde muvakkat plânlar tatbik olunacaktır. Halbuki arzettiğim gibi idarenin bugün ormanların maktalara tefriki ile kat'î ve muvakkat plânlar yapabilecek iktidarı haiz olan mühendislerinin miktarı 1700 e karşı 94 kişiden ibarettir. Bu kadar az ve gayrikâfi memur ile 6,5 milyon hektar vüs'atında olan ormanlarımızın kat'î plânlarını yapmak imkânı görülemediği tabiidir. İşte bu yoksuzluk ve fen adamların noksanlığı yüzünden plânları yapılamayan ormanlardan vâsi imalât yapılmıyor. Maişeti kerestecilikten başka bir vasıtaya merbut olmıyan köylünün ve ormanlar içinde bulunan sair müteşebbis halkın bu imkânsızlık karşısında duçar olduğu müşkülât nazarı dikkati celbetmiş ve Meclisi Âli Fenni Usul ve İdare ile İşletme Kanununun neşri tarihinden 8 ay geçmiş olduğu halde mezkûr kanuna zeylolarak aşağıda okuduğum kanunu neşir ve ilân etmiştir. Bu kanun şudur: (Kat'î ve muvakkat işletme plânları tanzim edilmemiş bulunan devlet ormanlarından köylülerin; ve senevî bin metre mikâbına kadar kat'iyatta bulunacak müstahsillerin ve şahsî ormanlarla köy baltalıklarından alâkadarının istifadesi için kemafis-sabik kat'iyat icrası caizdir). Halbuki bu kanun vekâleti aidesince asla tatbik edilmemektedir. Bu kadar ihtiyaca karşı hâlâ tatbika yanaşılmamaktadır. İşittiklerimiz doğru ise satışlar yapıldığı ve ormanlar işletildiği takdirde köylülerin istihallerini büyük tüccarlar alarak ihtiyaçları temin edeceği cihetle büyük ihalât ve işletmeler de tamamen duracak ve köylü kendi mesai ve vesaiti ile keresteyi daha ucuza malederek satacağı için büyük müstahsillerin rekabetine ve binaenaleyh büyük ormanların vâsi ve fenni şekillerde işletilmesine mâni teşkil edecektir. Heryere verilen emirlerle bu kanun mevkii mer'iyetten kaldırılmıştır.

Muhterem arkadaşlar! Fenni Usulu İdare ve İşletme Kanununun emrettiği kat'î ve muvakkat plânları orman idaresi her orman memleketinde % 50 nisbetinde yapmağa muvaffak olduğu zaman keşif raporlarıyla yapılması ilcayi zaruretle kabul edilen kanunun ilgası elbette tabii ve muvafık olur. Çünkü fenni şekillerde ve vâsi mikyasta ormanlar işlemeğe, istismara başlandığı gün esasen san'ati, maişeti itibarile bu meslekte devama mecbur olan halk gayet tabii olarak bu müesseseler maiyetinde çalışır ve müreffeh olur. Bu halkın işlediği ormanlarda öküzü ve bütün vesaiti ile istih-sal ettiği menfaat çok az ve mesaisile telif olunamayacak kadar küçüktür. Fakat muhitinde hayatını kazanacak yegâne vasıta olduğu ve başka bir tarzı maişete halen imkân bulunmadığı için mecburî olarak bu müşkülâtı iktiham etmektedir.

Binaenaleyh idarenin henüz fenni işlemeğe hazırlanmadığı ormanlardan arzettiğim mülahazatı —ki bugün için gayrikabili tatbiktir— ileri sürerek halkı hayat ve maişetinden mahrum etmesi doğru olamaz. Bugünkü memurini bazıra ile kolayca tatbik edilecek usule avdet etmesi zaruretî aşikârdır.

Tatbik edilmeyen ve keşif varakalarile ihalâtın icrasını ve sair ihtiyaçların verilmesini temin eden 6 Kânunuevvel 340 tarihli ve 526 numaralı kanunun tatbiki çok lâzım ve zaruridir.

Eğer idare bugünkü vesaitsizliğine rağmen yine faidesiz zihniyette ısrar edecek olursa bir an bile durmasına imkân olmıyan ihtiyaç sevkile halk ormanlardan kanunsuz, yolsuz kaçak surêtlerle ihtiyaçlarını temin etmekte devam eder bununla da ormanların harabisine sebebiyet verilmiş olur. Halbuki keşif raporlarına müsteinden yapılacak kat'iyatın velev basit

şekilde olsun bir faidei fenniye ve idariyesi bulunduğu şüphesizdir. Yoksa böyle bin bir müşkülâtla kıvranan ve ihtiyacını göremiyen halk gayet zarurî olarak ormanlara hücum etmekte ve tahribat hakikaten yürekleri acıtacak şekle girmektedir.

Muhterem arkadaşlar, sözümün sonunda şunu da arzetmeden geçemeyeceğim. Bizim muhitimizde ormanlar ve ormanlarla mahlûl bulunan yaylak mer'aları, köylülerin muhafaza ve intifaina terkedilmiş olduğu zaman ormanlarda lüzumsuz hiçbir kat'iyat ve tahribat ıka edilmez ve bâkir vaziyetleri ihlâl olunmazdı. Halkımız hayat ve maîşetlerini ormanlardan ve yaylaklardan intifa ve istihsal ile kazandıkları için hudutlarını çevreleyen ormanlara çok muhabet besler ve sıyanet gösterir. Ve hatta kendilerinin hududundan bir ağaç kesen herhangi bir mütecevizi şedit surette mender, öküzünü arabasını zapteder ve bu uğurda adam dahi telef ederler ve ormanlarını bu suretle muhafaza ederlerdi.

Ormanların usulü idaresinin devlet hesabına geçtiği 1285 tarihinde neşrolunan orman nizamnamesi, devlet ormanlarının eşhas ormanlarıyla köy baltalıklarından tefrikını ve bu nizamnamenin bu tefrik ve tahdit muamelesi hitam bulduktan sonra cari olacağı esasını istihdaf ediyordu. Bu muamele yapılıyordu. Devlet eşhas ormanları ve köy baltalıkları karışık vaziyette kalan ormanlara nazarı olarak vaziyet oldu. Fakat yukarda arzettiğim gibi halkın kadîmen mevcud olan teamül ve intifalarını ihlâl etmedi. Emri muhafazada küylünün çok mühim olan hizmetlerini muayyen hudutlarla kendilerinin intifaina bırakılan ormana başkalarını sokmamak hususundaki itiyadı bozmadı. Çünkü devlete ait ormanları diğerlerinden tefrik ve tahdide kâfi vesaiti devlet henüz ihzar etmemişti. Bu mühim mesele yani tefrik ve tahdit işi gün geçtikçe gevşedi ve buna rağmen idare ormanların kâffesine fiilen vaziyet etmeğe, muhafazasını kendi uhdesine almağa kalktı. Fakat işte bugünkü elim ve ormanlar için felâketle tavsif edilecek netice ile karşılaştı.

Orman idaresinin bugünkü teşkilâtı idarî ve fennî noktai nazardan Kastamonu, Bolu, Karadere ormanları gibi üç büyük yerin idaresine bile kâfi değildir. Bu kifayetsizlik bugünkü malî şerait ile daha uzun müddet devam edecektir. Fakat halkın talep ve ihtiyaçları durmadığı için ormanlarda kat'iyat ta durmıyacaktır. Bu vaziyette ormanların atisini kırtarmak için âcil tedbirlere ihtiyaç zaruretindeyiz. Ne yapalım ve nasıl bir tarzı idare ile bu elim tahribatın önüne geçelim. Aynı zamanda halkın ihtiyacını da tatmin edelim. İşin halline mecbur olduğumuz cihet budur. Kanaatime göre yukardanberi izahına çalıştığım veçhile ormanların fennî usulü idaresi ve işletilmeleri hakkındaki kanunun istihdaf eylediği, plânlar yapıncaya kadar milletin ihtiyacını temin için neşrolunan müzeyyel 6 Kânunuevvel 340 tarihli kanunun mevkil tatbika konulması ve keşif raporlarıyla muamele ifası ve teshilât yapılması lâzımdır.

İkinci talep, hudutlarına bırakılan ormanlarda hilâfî usul ve nizam ahval vukuunda heyeti ihtiyariyenin mes'ul tutulmaları şartile ormanların muhafazasını muhafaza memurlarıyla birlikte köy halkına yaptırmak, ormanlarda bu kabul yolsuz kat'iyata mâni olacağı ve halkı müşküllerinden kırtaracağı kanaatindeyim. Lâyiha Encümeñi mazbatasının ormanlar hakkında yaptığı tetkikata ait kısmında muhterem Vekil Beyefendi, müşküllerin bir kısmının idarî olduğunu ve bunların nazarı dikkate alınacağını vadetmektedir.

Hiçbir faidei ameliyesi olmıyan ve köylere fazla külfet tahmil eden harik kolcuları için halktan rızaları hilâfında vergi alınmıyacağına tamim edilmesi bu cümledendir ki şayanı şükrandır. Diğer kısımlarının kanuna müteallik ve yeni Orman Kanunu lâyihasında bu kısımların düşünölmüş ve kanunda hükümler mevcut bulunmuş olduğu beyan edilmiştir. Muhterem arkadaşlar; Yeni Orman Kanunu lâyihasının İktisat Encümeninde müzakeresi sırasında bulundum. Halkı ve müstahsilleri alâkadar edecek işleme kısmı arzettiğim gibi fennî usul ve idare ile işletmeğe müteallik kanunun hükümlerini kabul ve nakletmiş ve işletme ve intifaa müteallik başka bir hüküm mevcut bulunmamış olduğdan başka köylülere devlet ormanlarından zafî ihtiyaçları için meccanen istifade ve yaylâklardan hayvanlarının intifa etmesi hakları ilga edilmiştir. Bu lâyihanın ne gibi bir şekilde kespi kanuniyet edeceği henüz malûm olmadığı için bunun üzerinde fazla tevakkufa lüzum görmüyorum. Yalnız bugün hükmü mer'î olan alelümüm ormanların fennî usul ve idare ile işletilmeleri hakkındaki kanunda tasrih edildiği vechile devlete, eşhasa, müessesata, köylere ait bilûmum orman ve baltâklarda kat'iyat icrası işletme plânlarının tanzimine mütevakıftır diye vazolunan hükümden başka yeni kanunda bir hüküm bulunacağına ihtimali' fennî ve idarî yoktur. Yani ormanlardan kat'iyat ve istihsalâtın amenajman plânlarının tanzimine tevakkuf eylediği pek tabiidir.

Ormanların istikbali ve muhafazai ensali gayet bedihidir ki fennî usulü idarenin tatbiki ile tahtı emniyete alınabilir. Fakat yukardanberi arzettiğim vachile orman idaresinin bugünkü şekil ve vesaiti ile bu fennî lâzimeyi (25) senede değil yarım asırda ancak tahakkuk ettirebileceğine kani olmak icap eder. Halbuki ormanlarda intifa ve istihsalât ile geçinen, hayat ve maişeti bu mesleğe bağı olan memlekette milyonlarca halk vardır ki bunların hayatını durdurmak bittabi imkânsız olduğuna nazarı dikkati âlinizi celbetmek ve İstanbul da dahil olduğu halde otuz vilâyet halkının alâkadar olduğunu hatırlatmak isterim. Binaenaleyh bugün içinde ve yeni Orman Kanununun neşredildiği günde aynı ihtiyaç ve zaruretle karşılaşacağımızı kat'î olarak arz edebilirim.

Şu halde yukarda dahi arzettiğim gibi 6 Kânunuevel 340 tarih ve 526 numaralı fennî usulü idare ve işletmeler hakkındaki kanuna müzeyyel kanunun tatbikını ve mümkün olan teshilâtın halka gösterilmesini istirham ediyorum.

Sonra idarenin memursuzluğundan ve vesaitin noksanlığından şikâyet ediliyor. Bunu da istitraten arzedeceğim. 8 Mart 341 tarihli neşredilen ve yine tatbik edilmeyen bir kanun daha vardır ki bu kanunda — köylülere ve köylü mahiyetindeki kasaba ahalisine irae edilecek odun, kömür maktaları lüzum ve icabatı mahalliyeye göre (3) senelik ihtiyaca tekabül etmek üzere tayin ve tahdit ile birden ruhsatiyenin verilmesi caizdir — denildiği halde bu kanun da tatbik edilmemektedir. Orman idaresi bu kanunu tatbik ederse tabii çok sühuletli muameleler yapmış olur. Vekil Beyden bunlar hakkında izahat istirham ediyorum. Maruzatım bundan ibarettir.

Reis — Saat ikiğe müzakereye devam etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Kapanma saati: 12,40

DÖRDÜNCÜ AÇILMA

İKİNCİ CELSE

AÇILMA SAATİ: 14,20

Reis — *Başvekil İsmet Paşa Hz. (Malatya)*

Kâtipler — *Avni Bey (Yozgat), Cevdet Kerim Bey (İstanbul) Hilmi Bey (Bilecik)*

Reis — Celse açıldı. Müzakereye devam ediyoruz.

Haşim Bey (Manisa) — Efendim; malî müzakerenin cereyan ettiği esnada Maliye Vekili Beyefendi lûtfettikleri izahatta İktisat Vekâleti haricî ticaret ofisliğince tanzim edilmiş listeye istinaden harice satılmamış tüccarın elinde kalan millî bankalara merhun beş, altı milyon kilo tütün satınalmayı kararlaştırdığını beyan buyurdular. Bilhassa tütüncülükle alâkadar olan Manisa vilâyeti bu kararı şükranla telâkki etmiştir. Bunu burada hassaten kaydetmek isterim. Ancak vilâyetimiz Akhisar kazasında sermayesi tamamen millî tütün çiftçisi ve tütün tüccarı ile muamele yapan Tütüncüler Bankası vardır. Bu bankaya mahallî tüccarların Akhisar tütün muntakasından mubayaa ettiği (200) bin kiloya yakın tütün merhundur. Bunlar bu listeye dahil edilmemiştir. Bu tütünlerin satılmaması bir defa orada tütün dikme mevsiminin ta nihayetine kadar zürraa muaveffet eden mahallî tüccarlar sermayesinin bağlanıp kalmasını ve kendilerinin mütemadiyen faiz vermesini intaç edeceği gibi bankanın faiz almak değil tütün çiftçisinin yardımına tahsis ettiği sermayenin de bağlı kalmasını intaç edecektir ki iki türlü ve zürrada gerek banka ve gerek tüccarın muavenetinden mahrum kalmak suretile, muzaaf zararı intaç edecektir. Bundan başka memleketim olan Kula geçen sene kuraklıktan çok müteessir olmuş, hububatı ancak tohuma tekabül edebilecek bir raddede husule gelmiştir. Memleketin yegâne servet membaı olan halıcılık ta buhrandan müteessir olmuştur. Halkın ümidi ancak 150bin okka olarak istihsal edilen tütün mahsulüne inhisar etmiştir. Bunlar bugüne kadar satılamamıştır. Mütevali maruzatımız üzerine inhisar idaresine bunun 5—6 bin okka kadarını 50—60 kuruş gibi cüz'î bir fiatla satılmıştır. Halk tarlasını hazırlamıştır, fideeri hazırır, işsizlik yüzünden amele yevmiyesi 15 kuruş gibi bir fiata düştüğü halde bu kadar cüz'î bir yevmiyeyi bulup tütününü diktürmeğe muvaffak olamıyor. Bu şekilde önümüzdeki seneler istihsalinden de mahrum kalacağız. Bendeniz İktisat Vekili Beyden gerek Akhisar ve gerek Kula tütünlerinin bu listeye ithal edilmemesinin sebebi hakkında lütfen izahat vermelerini ve her ikisi de çok mühim olan bu tütünlerin tamamen değilse bile hiç olmazsa mütenasiben listeye ithalinin teminini istirham eylerim.

5—6 bin kilo tütün satınalmakla bunu ellerinde tutan tüccarların istrapları tamamile izale edilmiş oluyor. Fakat geri tarafta hakikî müstahsiller

elim bir mevkide kalıyor. Bu itibarla eminim ki şu maruzatım her halde nazarı itibara alınacaktır.

Asım Bey (Kocaeli) – Bendeniz arkadaşlarımın temas ettiği bir iki nokta üzerinde maruzatta bulunacağım. Sadeddin Beyefendi sanayiın himayesinden bahsederek yerli mallarının memurlar tarafından kullanılması için bir kanun tanzimini ileri sürdüler. Filhakika Bulgaristanda ve diğer memleketlerde tecrübe edilmiş ve iyi netice vermiş olan bu cihet sayanı temennidir. Fakat bizde san'at dendiği zamam nazarı dikkate alınacak mühim bir nokta daha vardır; o da, mevaddı iptidaiye meselesidir. Yün mensucatı ile meşgul olan fabrikatörler ile temas edecek olursak anlaşılır ki bugün yerli mensucat diye giydiğimiz şeylerin hemen hepsinin mevaddı iptidaiyesi hariçten geliyor. Ve yerli yünden yapılabilen şeyler aba ve şayağa inhisar ediyor ve calibi dikkattir ki, aba ve şayağın içinde de ehemmiyetli bir miktarda bulunan mevaddı iptidaiyeyi memlekette ecnebi sermayesile kurulmuş büyük bir müessesese veriyor. Oryant Karptin İzmirde büyük bir tesisatı vardır. Bunun rekabeti yüzünden Sanayi ve Maadin Bankasının eli altındaki fabrikalar güçlük çekiyorlar. Binaenaleyh, eğer biz yerli mali meselesinde mevaddı iptidaiyeyi düşünmeyecek olursak zannediyorum ki, matlup neticeye varamıyacağız. Malûmu âliniz kullanılacak malda en çok aranılacak keyfiyet, ucuzluk, sağlamlık ve nefasettir. Bizim bugünkü mevaddı iptidaiye ile bunları tamamen temin etmemize imkân yoktur. İmkân olmadığına nazaran mevaddı iptidaiye keyfiyetini tedricen nazarı dikkate almayıarak süratle gitmenin memleket nefine olacağına kani değlim.

Sanayi mevzubahs olduğu zaman mevaddı iptidaiye meselesini nazarı dikkate alarak ıslahını düşünmek lâzımdır. Anadoluda çıkan yün arzettiğim gibi aba ve şayağın imaline yarıyor. Kıvrırcık yerine, bir dereceye kadar merinos cinsi lâzımdır. Vaktile düşünülmüş ve Karacabey harasına merinoslar getirilmiş ise de maalesef yalnız o muhite inhisar ederek taammüm edememiştir. Hatta calibi dikkattir, çiftlik müdirile görüştüm. Bu sene fiatların yerli yünden daha düşkün olduğunu söyledi. Yüncülük böyle.

Diğer taraftan ipek mensucat fabrikatörleriyle temas edildiği zaman aynı mevaddı iptidaiye meselesi meydana çıkıyor. Bursanın ve İstanbulun son zamanlarda ipek üzerine mühim faaliyeti var. Yeni tezgâhlar açılıyor, fabrikalar kuruluyor. Bu sebeple geçen sene Bursa ve İstanbulda fabrikatörler koza bulmakta müşkülâta uğramışlar ve hatta bir kısmı hariçten ipek celbine ve sun'î ipek kullanmağa kadar gitmişlerdir. Memlekette kâfi derecede koza yetiştirilememesinin ehemmiyetli bir sebebi de dut fidanları meselesidir. Bendeniz son zamanlarda koza yetiştiren havalide dolaştım, sordum. Geçen senekine nazaran istihsalâtınız nekadardır dedim. Birçokları geçen seneki kadar koza tohumunun açılmadığını ileri sürdüler. Bu meyanda fiat meselesini de mevzubahs ettik. Bilhassa dut fidanları da bu meyanda çok ehemmiyetlidir. Diğer taraftan pamuk istihsali meselesi memlekete ithal edilen pamuk çok mühimdir. Aşağı yukarı 75-80 milyon liralık pamuk ithal olunuyor. Ancak bu 75-80 milyon ithalâtımız nazaran İhracatımız 14 milyon lira raddesindedir ki ithalâtımız ihracatımız ancak dörtte biri derecesindedir. Binaenaleyh bizim memlekette mevaddı iptidaiye olarak kullandığımız pamuk şöyle böyle ithalâtımızın dörtte biri nisbetindedir. Bu pamuk ta Adana pamuğudur ve açık söylemek lâzımgelirse Adana

pamuğu esaslı bir kumaş yapılmasına yaramıyor. Geçen sene Ziraat Bankasının yaptırmış olduğu fabrikadaki kumaşların birçokları kalın olması dolayısıyla satılamamıştır.

Emin Bey (Eskişehir) — Pek âlâ her yerde satılıyor.

Asum Bey (devamla): — Binaenaleyh nazarı dikkate alınacak mesele mevaddı iptidaiye meselesi olduğu gibi sanayiın de ileri gitmesi için uğraşmak lâzımdır. Bu bittabi uzun uzadıya tetkik etmeğe, uğraşmağa ve zamana muhtaç bir meseledir. Bulduğumuz vilâyet dahilinde ziraat memurlarile görüştüm. Muhtelif meseleler üzerinde uğraştıklarından zürrai bu husus hakkında tenvire vakit bulamadıklarını söylediler. Bunları en ziyade meşgul eden mesele mücadele meselesidir. Maamafih tahsisatları az olduğundan bu mücadele meselesinde de istedikleri gibi muvaffak olamadıklarını söylemektedirler. Arkadaşlardan birisi ormancılık hakkında temasta bulundular. Ezcümle köylüler ruhsat filân alamamaları yüzünden ormanlarla meşgul olamadıklarını söyledi. Bugün memlekette vesaiti en mükemmel olan fabrikalar bile dahilde dahi ecnebi mallarına rekabet yapmak hususunda müşkülûta maruzdurlar.

Bazı kerestenin harice ihracı zarurî bir keyfiyettir. Bu hususta tetkikat yapılacak olursa görülür ki bizim kerestelerimiz ekseriya maliyeti itibarile ecnebi emtiasının ihrac iskelelerindeki fiata tekabül edemeyecek kadar ağırdır. Bunun esbabı tabii muhtelifdir. Yalnız şekli umumide Emin Beyefendinin temas ettikleri bir nokta, meselâ buyuruyorlar ki dahildeki müstahsillerimiz kâfi derecededir. Biz mahreç bulalım. Eğer biz bu kabil mevaddın haricte revacını istiyorsak ne gibi esbap karşısında ecnebilere rekabet edemiyoruz, bunu tahmin etmeliyiz. Bunu tetkik ettikten sonra hükümet bu işe direktif verebilir. Meselâ son zamanlarda bazı yerlerde orman rüsumunu tenzil etmişler. Bu ne dereceye kadar mühimdir. Bizim, gerek dahilde sanayi inkişafının gerek harice karşı rekabetin temini hususunda bir mütalea beyan etmeden evvel tetkikat lâzımdır. Bunlar üzerinde hükümet ciddi tetkikat yaptığı takdirde zannederim ki halka direktif verecek noktalar bulunacaktır. Ve bilhassa şu hususta maruzatımı tekrar etmek istiyorum. Ziraat memurlarının halkı tenvir ile bilhassa meşgul olmaları lâzımdır. Muhtelif yerlerde ameli ziraat mektepleri vardır ki bunlardan çıkan gençler ya hükümet işlerine girmiş yahut ta başka bir iş bulmuşlardır. Bu ameli ziraat mekteplerinden çıkan gençlere çiftçiye nümune olmak için yer gösterilir, teşvik edilir ve bu suretle memleket bir taraftan sanayi inkişafına ve diğer taraftan da ziraatin ıslahına doğru yürürse belki bugün müfittir. Fakat memlekette memur çok azdır. Bunun haricinde bizlerin de bu işle meşgul olmamız lâzımdır.

İktisat ve Tasarruf Cemiyeti bununla fevkalâde meşguldür. Ve yerli malı kullanmamız için bize birer taahhütname imzalatmıştır. Haddi zatinde yerli malı denilen şeyler mevaddıimaliyesi memlekette kalan şeyler gibidir. Arkadaşlarımızdan bir zat tütün meselesine temas ettiler. Bizim vilâyet için de aynı mesele vardır. Birtakım tütünlerimiz satılamıyor. Tütünler bankalarda rehin edilmiştir. Yalnız İstanbuldaki büyük bankalara terhin edilen tütünler değil diğer tütünlerle de meşgul olarak bu meselenin umumî şekilde halli daha doğrudur.

Bir de kooperatif meselesi vardır. Kooperatifler hakkında muhtelif noktai nazarlar vardır. Bendeniz program sırasında bir şey teklif etmişim,

Müzakereye vakit kalmadı. Kooperatiflerin tüccara ve diğer bazı kimse-
lere zarar vereceği hatıra gelebilir. Fakat bunun memlekette en çok dü-
şünülecek kısmı, çiftçilere ait kısımdır.

On dört milyon nüfusumuzdan on milyonunu teşkil eden kısım, çift-
çilerdir. Bu sınıf ne vakit refah içine girer, zengin olursa diğer sınıf ta
o kadar istifade eder. Tüccarın alıp sattığı köylünün malıdır. Binaenaleyh
köylünün kuvvei işiraiyesi azaldığı içindir ki, bugün buhrandan bahse-
diyoruz.

Kooperatifler için mevzii teşkilât yapmaktansa merkezden muhite doğru
yapmak doğrudur. İhracat eşyamız beş on kalemdir. Bunların gerek
dahilde ve gerek hariçte talip bulmalarını temin etmek ve rekabet edilemi-
yecek hale sokulmaları lâzımdır. Bunun için de iki noktaya dikkat etmek
lâzımdır. Birisi, nefaset itibarile iyi olmalıdır. İkincisi ucuz istihsal edile-
lidir. Kooperatiflerin bu hususta büyük tesiri olacaktır. Fakat mevzii
olursa idaresi güçtür. Hem de ıslahat yapılamaz. Bunlar arasında bir itti-
hat yaparak ihracat emtiamız üzerinde kuvvetli teşkilât yapacak olursak
kooperatifler muhitinde bir uzviyet olmaktan çıkar, kuvvetli bir ticaret
teşkilâtının teminine yarar. Hem de zürraa daha müfit olur.

Arkadaşlarımdan birçokları tütüncülük cihetinden birtakım noktalara
temas ettiler. Vekil Beyefendilerin de çok iyi tahlil buyurdıkları veçhile
bizim ihracat işimizde istandarizasyon yapılmamasının tağşiş edilmesinin
çok tesiri vardır. Memleketimizde vaktile hali faaliyette bulunan bazı şirketler
vesaitsizlik ve parasızlık yüzünden işten el çekmiştir. Meselâ: Debagat
şirketlerinin birçoğu faaliyetlerini tatil etmiştir. Vaktile bunların haricin-
de kuvvetli sermaye türk şirketleri bulmak çok güçtü. Kooperatif şirket-
leri teşkili bu şirketlerin göreceği işleri daha muvaffakiyetli bir surette
başararak mühim bir noxsana cevap vermiş olacaktır ve eğer bunlar
yüksek nezaretler altında teşkil edilecek ve hini faaliyette de şiddetli bir
murakabeye tâbi tutulacak memleketi her taraftan müstefit edecek
şekilde hareket edecek ve mukabil ecenebi emtiasına karşı rekabet
imkânı hâsıl olacaktır. Maruzatım bundan ibarettir.

Turgut Bey (Manisa) — Sabahki celsemizde bir arkadaşımız ihraç mad-
desi olan bir orman mahsulünün son orman takayyüdatı münasebetile
uğradığı akibeti çok güzel izah etmişti. Onun gibi Ege iktisadî munta-
kası olan İzmir ve civarı ormanlarından umumî harpten evvel toplanan
ve ihraç edilen ve memlekete külliyetli bir para temin eden birçok or-
man mahsulâtı vardır ki son orman takayyüdatı üzerine pek müşkül bir
vaziyete düşmüştür. Ve birçok mesaiye rağmen hâlâ onların ihraç yaba-
nemesinin de sehil ve muntazam bir tarza ircai mümkün olamamıştır.
Bunların adedi belki otuz kırk kadardır. Fakat en meşhurları ve hepini-
zin bildiği tefne yaprağı, mehmuze, kitre, yabani soğan kökü gibi şeylerdir.
Benim mensup olduğum bir kasabanın birkaç kilometre üstünde yabani
soğan kökü umumî harpten evvel binlerce kilo miktar köklenir ve sa-
tılırdı. Bu suretle 20-30 amele de bir hafta kadar yevmiye alırdı, hiç or-
manı olmıyan bu mahalle şimdi yavaşmanın imkânı kalmamıştır. Oradaki
soğan kökünü bir şehirli gidip toplıyamaz. Hatta Kemalpaşa kazasında
yerli bir kimse bile bu soğan kökünü çıkaramaz, bunun için kazanın
köylerinden bir köylü bulunmak lâzımdır ki o müsaade istihsal etsin, fakat
köylünün de ilk maruz kaldığı şey bir yangın çıkacak olursa mes'uliyet

buna aittir. Bu vaziyet karşısında şüphesiz o da ekseriya vazgeçiyor. Ve bu suretle soğan kökleri çürüyüp mahvoluyor, tefne yaprağı da ve diğerleri için de vaziyet aynıdır. Onlar da bu suretle çürüyorlar.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası geçen sene hükümeti merkeziyeye bu vaziyeti bildirmişti. Bizzat kendim burada takip ettim. Vekâlet ve müdiran da vaziyeti tasvip buyurdular ve hatta bu zorlukları kaldırmak için yazmışlardı. Aradan bir buçuk sene geçtiği halde vaziyet hâlâ olduğu gibi duruyor.

Kâzım Paşa (Diyarbakir) — Nedir bu soğan kökü.

Turgut Bey — Devamla — Sümbül soğanıdır. Hollandaya ihraç edilir, yalnız İzmirden değil, Antalya, Konya ve Burdurdan da İzmirle getirilir. Evvelce yüz binlerce hatta milyon derecesinde ihraç edilirdi. Orman mütehassısları da bunun bir orman mahsulü olmasına imkân yoktur diyorlar. Bazan orman kenarlarında bulunursa ekseriya ve hatta bulunduğu yerde bile orman olmayan yerlerde çıkar.

Halbuki buna orman mahsulâtı demişler ve hatta bunlardan alınan ihraç resmi de gayet ağırdır. Bu sebeplerden bu istihsal edilemiyor. Diğerleri de aynı vaziyettedir. Tefne yaprağından on bir kuruş mehmuzeden 8 kuruş şuradan, buradan alınan resimler, bugün satış fiyatına bile tekabül edilmeyecek şekildedir. Orman mahsullerinin ihracata ait olan kısmı malesef bu şekildedir ve arzettiğim veçhile Ankara merkezi bunun doğruluğuna ve müşküllerin izalesine karar verdiği halde emirlerin böyle en ufak yerlere gidesiye kadar takip ettiği merhaleler tıpkı elektrik enterjisinin sakat hatlarda ve çürük ampullerde kaybolduğu gibi merkezin hüsnü niyet ve enerjisi tamamile kaybolup gidiyor. Memleketimizde, bilhassa bu defa programımıza koyduğumuz harici ticaret siyasetinin temerküz edeceği en mühim nokta yaş meyva ihracatıdır. Bilhassa Avrupada vitamin nazariyesi çıktıktan sonra Avrupa halkının yaş meyva, kuru meyva sarfiyatındaki istihlâki o kadar artmıştır ki son istatistiklere göre ekmek sarfiyatı bu yüzden yüzde on derecesinde düşmüştür. İzmir şehri ve civarı umumî harpten evvel yaş üzüm, karpuz, kavun ve buna mümasil külliyetli miktarda meyva ihraç ediyordu. Bilhassa Odesa ve Mısır.

Sonra gömrük tarifesinde bu yaş meyvanın konulması için kullanılan hurma dallarından mamul birtakım sepetler vardır. Bunların biz tanesini otuz kuruşa alırlar.

Gömrük tarifesininin 310 bu kadar maddesine göre bu sepetin gömrük resmi 450 kuruştur. 30 kuruş kıymetinde bulunan bir sepetten kabulü muvakkat, muafiyet ve himaye gömrük sistemlerinin herhangi mevzu-bahs olursa olsun 30 kuruş kıymetinde bulunan bir sepetten 450 kuruş gömrük resmi istemenin ben hakikaten manasını anlıyamadım. Ve yine kendi memleketimizde yapılan bir malı himaye için hariçten gelen bir mala gömrük resmi konulur, fakat bizim gömrük tarifemizde bunun mukayesesi yüzde yirmi beş olarak kabul edilmiştir. Yüzde yüz kuruşa diye kabul etsek yine otuz kuruşa satılan bir sepet ancak 60 kuruş gömrük tarifesine tâbi olabilir.

Eğer bu sepetlerin kat'iyyen memleketimize girmemesini kabul ediyorsak, bunun da fiyatını azami olarak 150 kuruş yapalım. Fakat 450 kuruş görülmemiş bir fiatır, bunu kime söyledimse herkes mütehayyir kalmıştır. İzmir harice, Mısır ve diğer bazı yerlere yaş meyva sevkeder. Yaş mey-

vayı da zurufta içinde gönderiyor. Bu malı ihraç ettiği vakitte sepet alıyor. İzmir'in Pınarbaşı köyünden Mısır'a şeftali ihraç eden köylüler vardır. Bunlar defalarca ticarete toptanına gelmişlerdir. Bu adamlar bu sepetleri temin etmek için senede 10 bin liralık şeftali için iki bin sepet almak ve bu sepetler için de on beş bin lira depozito yatırmak lâzımgelir.

Halbuki bu depozitoyu da ancak bir sene sonra birçok müşkülâtlarla kurtarabiliyorlar.

Binaenaleyh bu adamların ellerinde fazla sermayeleri olmadığı için herhangi bir tüccarı bulmak ve ondan bir kredi mektubu almak gibi kanunun irae ettiği yolu bulmak için yüzde ellisinden fazlasını oraya bırakıyor. Bundan on, on bir ay evvel İzmir Ticaret ve Sanayi Odası bunu İktisat Vekâletine yazmıştır. On bir ay geçtikten sonra İktisat Vekâletinden İzmir Ticaret ve Sanayi Odasına gelen cevap şu olmuştur: (Mesele Maliye Vekâletine yazılmıştı, Maliye Vekâletinden alınan cevap leffen taksim edilmiştir. Harice giden meyvalar için satılan sepetlerden alınan gümrük resmi tarifinin filân maddesine göre alınmaktadır Efendim) (Handeler, alkışlar). İzmir Ticaret ve Sanayi Odası gümrük tarifelerini okumaktan âciz midir ve gümrük resminin hangi maddeye göre alındığını anlamaktan âciz midir? ve bunun için bu iki vekâleti yormak lüzumunu mu gördü? Biz bunu vekâlete yazmış isek bu işin fecaatini anlatmak ve esaslı bir şekilde istinat ettirmek arzusunu göstermiştik.

Akçoraoğlu Yusuf B. (İstanbul) — Buna brokasi derler.

Turgut B. (devamla) — Geçen sene Mısırdan bir tüccar İzmir'e gelmişti. Vapurun içinde sepetleri mevcuttu. Diyordu ki, eğer depozito vermeden bu sepetleri çıkarıp üzüm doldurmama müsaade ederseniz çıkaracağım, eğer gümrük resmi isteyecekseniz ben bu işe gelemem. Çünkü İzmirde 5 ay, 6 ay, 7 ay kalıpta gümrükten depozitomu gerialmak için vaktim yoktur. İzmir Gümrüğü tabiidir ki, müsaade etmemiştir ve Tarife Kanununun o maddesi mevcut oldukça memur müsaade edemez de. Meğer ki, işin hakikî mahiyetini bilip mes'uliyeti üzerine alsın. Fakat kabul etmemesi pek tabii bir şeydir. Bu sepetler Girit adasına giderek üzüm almış ve Mısır'a götürülmüştür.

Tütün tacirleri Avrupaya bir kilo, iki kilo, üç kilo sıkletinde tütün nümunesi gönderiyorlar. Belki kaçakçılık olur diye beş yüz bin, bir milyon lira ile çalışan bir tütün tüccarı bu üç beş kiloyu kaçak suretile satar diye Tütün İnhisar İdaresi onlara mutlaka nakil ruhsatı verecektir. Pek güzel! Tüccarlar bu noktayı nazardan muntazaman alınmak suretile bu tütün nümunelerini postaya vererek Avrupaya göndermekte idiler. Son çıkan İnhisar Kanun ve Talimatnamesinin bir maddesi bu iltihaber, nakil tezkeresile beraber İnhisar İdaresinin o nümunesi mühürlemesi lâzımdır diyor ve binaenaleyh İzmirde Amerikan Toparka, Herman Spirer ve mümasili çok kuvvetli sermaye ile çalışan tütün kumpanyaları bu defa mühürlenmiş olarak postaya verdikleri nümune için evvelce verdikleri 25 kuruş posta ücreti yerine 350 kuruş vermeğe başladılar. İstanbuldan tahkik ettirdim. Aldığım cevaba göre orada bu tatbik edilmiyor. İzmir tatbik ediyormuş, belki şimdi İstanbulda da tatbik ediliyor. Fakat her halde tatbik edilmesi lâzımdır. Çünkü kanunu okudum, mühürlenmek lüzumu sarahaten maddede mevcuttur.

Bu işin en kolay bir tarzda hallini Tütün İnhisarı Müdiriyeti Umumiye-

sine yazmakta buldum ve ticaret odası vasıtasile bu meseleyi tabiatile İnhisar İdaresi Müdiriyeti Umumiyesine yazdım. İki ay sonra aldığım cevap şu idi: İzmir Ticaret Odası bu mesele hakkında gönderdiği tahriratı altında kurşun kalemile yazılı ufak bir kâğıda 15 kuruşluk pul yapıştırılmadığı için istidamızın muamelesi terviç edilmemiştir (Handeler). Evvelâ pulu yapıştırınız demektedir. Hernekadar bu mesele Damga Kanununa taallûk ediyorsa da bu misalin güzel olduğu kadar güzel bir misal daha arzedeğim. Geçen sene İzmir müthiş bir seylâp hâdisesi geçirdi ve bu seylâp hâdisesinden şüمندüfer kumpanyasının ambarında bulunan 100 binlerce liralık tüccar malı esaslı bir surette ziyan görmüş ve bu ambarların tamiri aynı zamanda Nafia Vekâletine taallûk eder bir meseledir. İzmir Ticaret Odası tabii mercii aidi olan İktisat Vekâletine yazmış ve fakat odanın bir prensipi vardır. İktisat Vekâletine yazdığı herhangi bir işi âlâkadar diğer vekâletlere de birer suretini göndermeği işin teshili için bir prensip addetmiştir.

Binaenaleyh İktisat Vekâleti ambarlara verilen tahriratın bir suretini de Nafia Vekâletine göndermiş ve bu da dört ay sonra Nafia Vekâletinin evrak memuru tarafından gelen tahrirat şu idi: (Gönderdiğiniz istidaya pul yapıştırmadığımız için henüz mevkii muameleye konmamıştır.)

Bendeniz meseleyi oda hukuk müşavirliğinden sordum. Hukuk müşavirliğinin verdiği cevapta pulun yapıştırılması lâzımgelmediğini söyledi. Esasen buna bendeniz de pul yapıştırılmaması kanaatinde olduğum için Nafia Vekâletinden gelen cevabı Maliye Vekâletine gönderdik. Daha evvel de Maliye Vekâletine gönderdiğimizizi Nafia Vekâletine bildirdim. Fakat bu defa da evrak memuru Maliye Vekâletinden soruyor, iki ay sonra yine cevap alıyoruz. Meseleyi Maliye Vekâletinden (aynen tabiri kullanıyoruz) ledelistizah pul yapıştırılması lâzımgeldiğinden Maliye Vekâletinin cavabını leffen gönderiliyor. Bu defa doğrudan doğruya Maliye Vekâletile temas etmek suretile evrakı Maliye Vekâleti Celilesine gönderiyorum. İki ay sonra Maliye Vekâleti Celilesinden hem de İzmir Defterdarlığı hatta orada bulunan bir pul müfettişi vasıtasile on beş kuruşluk pulun yapıştırılması lâzımgelceği oraya tebliğ edilmiştir. Oradan ayrılırken orada bulunan arkadaşlarımdan rica ettim. Bu meseleyi Şûrayı Devlete göndersinler. Ve belki de Büyük Millet Meclisine kadar gelsin. Maksadım demin arzettiğim gibi hükümeti merkezide düşünülenle bu düşünmeden mütehassıl kararların böyle muhtelif tabakalardan geçce geçce uğradığı garip şekilleri izah etmektir. Yoksa şimdi zannedirim ki Türkiye Cümhuriyetinde inkılâptan sonra yapılan en güzel eserlerden biri olan ticaret ve sanayi odalarının kanunu, nizamı ve talimatnamesi bilhassa ve bilhassa bu işlerin ait oldukları mercilere bildirmeği emreder. Ve hiçbir vakit bu gibi ammeye taallûk eden, memleketin iktisadi hayatında en mühim noktalarına temas eden bu gibi işlere pul yapıştırmanın hiçbir vakit icap etmeyeceğini yarım saniye zarfında Maliye Vekili Beyefendi ile halletmenin hiç te müşkül olmayacağını kat'iyyen bilirim. Ve hiç te şüphe yoktur ki derhal evet diyeceklerdir.

Fakat deminki arzettiğim meseleyi teyit etmek için bu misali de veriyorum.

Arkadaşlar, iktisadi programımızın en mühim ve en kuvvetli maddesi ihracatla ithalâtımızı tevzin etmek noktasını teşkil eder. Bunu düşündüğümüz vakit te son zamanlarda bilhassa, üzüm, incir, tütün ve bilmem buna

benzer ihracat maddelerimizin ambalajlarının iyi yapılmadığı, tüccarlar tarafından iyi satılmadığı ve bilmem daha buna benzer birtakım iddialarla, bu maddelerle uğraşılmamak lâzımgeldiği yolunda birtakım mütalealar yürütülmektedir. Belki bugün bizim ihraç ettiğimiz maddelerin ambalajı ve satış fiyatları noksan olabilir. Fakat bilhassa eskidenberi ihraç edilen bu maddelerin bugün Avrupa ve cihan piyasasındaki mevkiî her halde bizi hiçbir vakit endişeye düşürmeyecek şekildedir. Bilhassa bendenizce en mühim nokta harbi umumîden evvel ihraç ettiğimiz halde şimdi ihraç edilmiyen maddelerin aranılması ve bunların sebeplerinin izalesidir. İzmir mınhtakası ise harbi umumîden evvel tahin helvasını ve üzüm helvasını üç milyon kilo raddesinde ihraç etmekte idi. İstihlâstan sonra birkaç bin kilo ihraç etti. Şeker İnhisarı çıktıktan sonra hiç ihraç edilemeyeğe başlamıştır. Helvaya karşı talep olmadığından değil. Çünkü ben odada kâtibî umumî iken Cezayir ve Fas gibi helva alan yerlerden helva amirlerinin adresleri istenmişti. Binaenaleyh hervakit talep mevcuttur. İnhisar resmi şekere inzinam edince bu suretle helva satmamak veyahut artık bu işi Yunanistana vermek mecburiyetinde kalıyoruz. Bu işi hükümeti merkeziye arzettik. Derhal nazarı dikkate aldı. Reddi Rûsum Kanununu çıkardı. Geçen sene Ankarayı ziyaretimde Reddi Rûsum Kanunu Meclisten çıkmış ve tebliğ edilmişti. Fakat bu kanun için yapılan nizamname, talimatname, tarifname, izahname helva ihracatını eski şekilde hâlâ bulundurmaktadır. Çünkü gümrükte gümrük kimyageri şekeri başka türlü bulunan maddeye ve şekerin glikoz, sakkaroz bilmem birtakım şeylerini sayarak öyle kuyudat koyuyor ki, yüz okka ihraç edilecek olan bir helva için bu helva kıymetinden daha fazla para sarfedilmesi lâzımgeliyor. Binaenaleyh arzettiğim gibi hükümeti merkeziye meseleyi gayet kolay hallettiği halde yerinde bunu halletmenin imkânı yoktur. Bilhassa ihracata taallük eden orman mahsulleriyle buna müteallik diğer meseleler hakkında İktisat Vekâleti böyle istizan suretinde tahriî surette değil, daha salâhiyettar teşekkül ve taazzuv ile gayet açık, sarîh ve kat'i olarak memleket menafii namına mutlaka tanzimî lâzımgelen bu meseleleri seri bir surette hallederse ihracat noktaî nazarından çok iyi neticeler temin edeceğimiz tabiidir. İzmir limanından her sene bugün istihlâstan sonra yapılan ihracatımızın vasatî miktarı 400 bin ton raddesindedir. Bu ihracat miktarını İzmirde ihracat işleri ile meşgul olan birkaç vapur acentası adeta bir inhisar altına almıştır. Her sene tütünün, üzümün ve incirin ihraçatı navlununu istediği şekilde tesbit eder. Eğer buna inhisar ismini verdi isem hakikaten bir inhisar olduğundan dolayı verdim, bu öyle bir inhisardır ki, İktisat Vekâletinin, Seyrisefainin ve âlakadar şirketlerin hatta devletin taazzuv ve teşekküllerinin gayretine rağmen buna bir şey yapmanın imkânı olmamıştır. Çünkü orada çalışan acentalar muayyen birkaç vapur kumpanyasını ellerine almıştır. Yaptıkları program o kadar muntazam ve o kadar mükemmeldir ki, herhangi bir kumpanyanın gelişip bunlara rekabet etmesinin imkânı yoktur. Rekabet için bir kumpanya geldi mi üzümden ton başına 30 şilin yerine 10 şilin almağa başlıyor. Bittabi o kumpanya bu rekabet karşısında duramıyor, o gidince bu acentalar tekrar eski fiyatlarını iade ediyorlar. Seyrisefain geçen seneden itibaren Mısra seyrisefer yapmağa başlamıştır. Bunun üzerine ihracat tüccarlarının verdiği navlun yüzde elli nisbetinde tenezzül etmiştir. Seyrisefain

işe başlamadan evvel 30 günde bir vapur bulmak zorken şimdi haftada bir iki vapur bulmak kabil oluyor. Seyrisefainin orada bu işe başlaması ile hem navlunlar ucuzlamış hem de vesaiti nakliyenin bolluğu temin edilmiştir.

Şunu da arz edeyim ki, eskiden İzmirden Mısra sevk edilen kavun, karpuz ve şeftali vapurlarda yeniyordu. Halbuki Seyrisefainin seferlerinde yüz karpuz, yüz karpuz olarak gidiyor (Bravo sesleri). Seyrisefainin namuskârane olan bu nakliyatı diğer ecnebi vapurlara da sirayet etti. Onlar da yememeğe başladılar. Aksi takdirde müşteri bulamayacaklardır. Bendeniz bu suretle İzmir ticaret odaları kongrelerinde de bu nokati zararımı arz ettim. Dört yüz bin ton radesinde olan ihracatımızın mühim bir kısmı Avrupaya, bilhassa Londraya yapılmaktadır. Seyrisefain İdaresi Avrupaya bilhassa eylül, teşrinievel ve teşrinisani aylarında devam etmek üzere üç, dört Şilep ile ihraç edecek olursa— bunu diğer kumpanyalara rekabet etmesi için söylemiyorum, Mısırdaki yaptığı namuskârane seferlerinden müstefit olmak emelile söylüyorum — çok müfit olacaktır ve o zaman İzmir ihracatı dört yüz bin tonda senede hiç olmazsa birkaç yüz bin ve belki de bir milyon lira yalnız navlundan istifade temin edecektir. Seyrisefainin programına bu koyulacak olursa diğer fazla navlun alan kumpanyalara rekabet edecektir.

İhracat siyasetimizin en kuvvetli noktasını teşkil eden bu halin her halde nazardan kaçmaması icap eder.

Kabulü muvakkat suretile zeytinyağı için variller, pamuk ve sair maddeler için de çuvalar ithal etmekteyiz. Zeytinyağı bizde bir sene olur bir sene olmaz. Binaenaleyh zeytinyağı ticaretille meşgul olan tüccar İzmirde 100 varil getirdiği vakit te ekseriya bunun birçoğunu o sene ihraç edemiyerek ertesi seneye bırakmak mecburiyetinde kalıyor, fakat böyle yapacak olursa kabulü muvakkat bir sene olduğu için onun gümrük resmini vermek mecburiyetindedir. Bu bir sene müddet olduğu için İzmirde yapılan zeytinyağı ihracatına ait variller İzmir karşısında Yunan adasının depolarında bulunduruluyordu. Çünkü İzmirde getirirse ve biraz vakti geçerse binlerce frank gümrük resmi verecekti. Binaenaleyh varilleri oraya çıkarıyor. Ve orada gümrük resmi vermediği için orada yalnız bir tahmil ve tahliye masrafı veriyor. Ve burası İzmirde yakın olduğu için Yunan adasından kaldırıyorlar, ihraç edeceği zaman İzmirde getiriyorlar, dolduruyorlar ve ihraç ediyorlar. Geçen sene bu meseleyi rica etmişik ve bir defaya mahsus olmak üzere bunların müddetini iki seneye çıkarmışlardı.

Palamut için de vaziyet aynıdır. Bir sene çok olur, bir sene az olur. İhraç edilir, ihraç edilemez. Daima çuvalar içinde bulunan palamut ihraç edilemezse çuvalara gümrük vermek mecburiyetindedir. Kabulü muvakkatle giren ve müddeti bir sene olan bu gibi zarflar için bu müddeti iki seneye iblâğ zarureti vardır. Aynı zamanda üzüm ve incir ambalajında kullanılan kalay varaklar, ve buna mümasil cilâli yapraklar, kâğıtlar ve saireler vardır ki bunların kabulü muvakkate girmesi lâzımgelir. Fakat meselâ, 5 kilo, 10 kilo radesinde bulunan bu kâğıtlar belki birkaç bin kutu içine konularak ihraç edilirken gümrük memurlarının bunu muayene etmesine imkân olmadığı için kabulü muvakkate girdiği halde ihracatçı bunun gümrüğünü vermek mecburiyetinde kalıyor.

Bu gayet kolaydır. İhraç edilen incir, üzüm bu gibi ambalajda kabulü

muvakkate bağı olan bunların ne dereceye kadar sarfedildiğini ticaret müdiriyeti vasıtasile tesbit etmek ve gümrüğe bir vesika vermek suretile meclisin kabul ettiği bir kabulü muvakkati fiil bir surette realize etmek, tahakkuk ettirmek imkânı vardır. Maalesef bu da henüz yapılamamıştır. Bizim dileklerimiz arasında, sırf ihracatı alâkadar eden bir memleketin en kuvvetli ve kudretli cephesini teşkil eden bu gibi işlerin gayet esaslı bir surette ve yakından (arzettiğim şekilde bürokratik bir şekilde değil fakat seri kararlarla) ve hakikatler gözle görülüp elle tutulduktan sonra en seri bir surette halledecek bir tesis ve teşekkülün mevcudiyetine kanaatim vardır, bilhassa bunu rica ederim (Alkışlar).

Ali Bey (Konya) — Muhterem Efendiler, sabahki celsede bir arkadaşımız ihracat emtiamızın en mühim şubesinden olan afyon işlerine temas ettiler. Bendeniz bu hususta birkaç söz söylemek isterim. Afyon memleketimizde dört yüz bin kilo miktarında istihsal edilir, vasatı bir hesapla bir çiftçinin beş kilo afyon istihsal ettiğini düşünecek olursak 80 bin çiftçi bu işle iştigal ediyor ve bu yüzden 600 bin vatandaş ekmeğini çıkarıyor. Afyon, harman kalktıktan on ay sonra istihsal edilir ki bu ayda çiftçinin parasının tükendiği ve fakat sayım vergisinin, yol vergisinin ve sair vergilerin istendiği zamana tesadüf eder.

Köylü lisanile süyliyeceğim. Afyon köylünün hesabına haziran içerisinde hızır gibi ulaşan bir maddedir. Afyonu heybesine koyup pazara Çıkarken köylünün bacaklarında derman, yüzünde beşâset görürsünüz. Çünkü tahsildarın karşısına çıktığı zaman, bakkalın karşısına vardığı zaman ona ödeyeceği borç mukabilinde bir kaç baş afyonu vardır.

Muhterem Efendiler, görürüz ki afyon, memleketimizde sekiz milyon lira soka ve altı yüz bin ailenin medarı maiyeti olan bir maddedir. Aynı zamanda haziran ayında hükümetin vergisini temin eden bir maddedir. Afyon işini ilk defa Avrupa eline aldığı zaman gûya Çini afyon afetinden kurtarmak maksadile hareket ediyordu. Birbirini takip eden konferanslar işin şeklini tamamen değiştirmiştir. Afyonda fazla kâr, fazla menfaat gören devletler (Doğru, doğru sesleri) menfaatlerini daha fazla takviye için bu maddeyi inhisar altına almışlardır (Çok doğru sesleri). Efendiler, şunu da nazarı itilainize arz edeyim ki, Cemiyeti Akvamın resmen 1926 senesinde tesbit ettiği istatistiklere istinaden söyliyeyim ki, bu efendiler mütemadi konferanslara rağmen afyon istihsalâtını tenkis değil, bilâkis arttırmışlardır. Bugün Hindistanı Hindi Çini, Birmanya, Japonya, resmen 1926 senesinde elli bin sandık ithal itmişlerdir. Keza İran ihracatına devam ediyor.

Efendiler, Çinde senede 12 bin tondan az afyon istihlâk edildiği yoktur. 12 bin ton afyon sekiz yüz vagon eder.

Resmen elli bin sandık, üç buçuk milyon kilo afyon ihraç edenler, Türkiyenin çıkardığı beş bin sandık afyonu menfaatlerine hâlel iras ettiğinden dolayı kaçakçılık sayıyorlar. Cemiyeti Akvamın bizzat oturduğu İsviçrede ayda 200 sandık afyon imal edilir, senede 2400 sandık eder. İsviçre bir dönüm afyon ekmez. Bizim memleketimiz İsviçreye nazaran haklıdır. Biz eken ve kaldıran bir memleketiz. Türkiyede bir iki fabrika açılmış, afyon imal ediyormuş, kaçakçılığa meydan veriyorsunuz diye bu tazyik nedir?

Almanya, Versay Muahedesile icbar edilmedikçe bu muahedelere yanaşmamıştır.

İsviçre kendisine bir menfaat temin etmedikten sonra keza, bu muahelelere yanaşmamıştır. Yakın zamanda Cemiyeti Akvamda memleketimizi, hükümetimizi temsil edecek zevatı âliyeden memleketin en mühim maddelerinden olan bu işte çok hassas davranmalarını rica ediyorum Efendim (Bravo sesleri).

Hasan Reşit Bey (Muş) — Beyfendiler, bendeniz muhterem arkadaşlarımızın izah ettikleri maddelerden yalnız yünle mahlep hakkında birkaç kelime söyleyeceğim.

Bizde yün, ihracat maddelerimizin başlıcalarındandır. Fakat bu maalesef cihan piyasasında beşinci-altıncı derecede kalıyor ve hatta bu beşinci ve altıncı derecede kalan yünlerin fiyatını bile tutmuyor. Ben ne ziraatçıyım ve ne de ziraat mütehassısıyım, fakat seyahatlerimde tetkik ettim öğrendim ki; bizim yünlerimiz pis olarak çıkarılıyor, yıkanmıyor, yünlerimiz iyi denk yapılmıyor, yünlerimiz mahallinde tasnif edilmiyor. Bu itibarla yünlerimiz hudut haricinde ve memleketimize yakın veya uzak bir yerde tasnif ediliyor, sonra yıkılıyor, yıkandıktan sonra da bu suretle sevkediliyor. İmine, vukufuna itimat ettiğim bir zat Varşova tüccarlarından birine, ne için bizden yün almıyorsunuz diye sormuş. Cevaben demiş ki: Sizin yünlerinizi satmadan evvel birkaç merkezde yıkamak ve temizlemek lâzımdır. Zira sizin yünleriniz temiz değildir, güzelce yıkanmıyor, iyi denk yapılmıyor. Bunun için bir vagona 30-40 balya yün doldurulduğu halde ancak sizin yünlerinizden 20 balya girebiliyor ve kirası da pahalıya mal oluyor. Bu sebepten 3 vagona bir vagon fazla kira vermiş oluyoruz. Şimdi bu sahada iş yapmak zararlı mıdır, değil midir tetkik buyrulsun. Memleketin yün ihracatı meselesini hudutlarımızdan, denizlerimizden oldukça uzak mesafelerde bunu yıkamak ve sevk etmek tahmin ederim ki kolay bir şeydir. Onu tasnif etmek te kolaydır. Belki tazyik makineleri getirerek küçük balyalar haline getirmek teknik bir iş olabilir. Fakat tahmin ederim ki o da basittir. Bunu tüccarlarımızdan, ufak iş aramakta olan idare sahiplerimizden istesek bu iş vücuda gelir tahmin ederim.

Hükümetin burada müdahalesi ancak o merkezleri tayin etmekten ibaret kalır. Karacadağdan veya Bingöl Ovasından inen sürülerin kırpa mahalleri neresi ise orada suyu bol bir yer bulunur, yıkama mahalli vücuda getirilir. Memleketin muhtelif yerlerinden gelmiş olan arkadaşlarımızdan eğer bu fikri muvafık görüyorlarsa gittikleri yerlerde bunu izah etmelerini rica ediyorum. Tarihte Akkoyunlu, Karakoyunlu namında iki aşiret var. Bu iki cemaatin totemi Akkoyun, Karakoyun olmuştur. Akkoyunlular sürülerinin içine Akkoyundan, Karakoyunlular sürülerinin içine karakoyundan maada koyun sokmazlarmış. Bundan maksat ta Bağdat veya Basra merkezlerinde kendi yünlerine vâsi mikiyasta tüccar bulabilmekmiş. Akkoyunluların yaptıkları bugünkü acem halıları bütün dünyada meşhurdur. Şu halde yine onların evlâdı olan bizler dejenere olmuş koyunlarımızı ıslah etmekle beraber bugünkü hali ile yünlerimizi böyle bir tasnife tâbi tutarsak iktisadiyatımıza ve bilhassa ihrac mevaddımıza çok büyük hizmet etmiş oluruz. Yüncülük hakkında böyle bir izahı bendeniz de lüzumlu gördüğüm için arz ediyorum.

Mahlebe gelince: Bunu iki kıymetli arkadaşım bize anlattılar. Mahlep bizim bildiğimiz yabancı kirazdır. Memleketin neresinde kiraz çıkarsa orada mahlep yetişebilir. Mahlep yetişen memlekelerin şeraiti iklimiyesile

işlenmiş ve ıslah edilmiş kirazların yerleri arasında biraz fark görülür. Mahlep sathı bahirden 200-600 metro irtifaındaki arazide yetişiyor. Suyu kökünden muhafaza edecek ratıp ve kayalı oprak ister. Tek başına yetişmez. Bunun için orman içinde yetişir. Dünyada bunun daima mahreci vardır. Mahlep hizmet istemez. Yalnız tohum halinde ekilmek lâzımdır. Muhtı de arzettiğim iklimde tâbidir. Ahali bundan çok faide görür.

Mahlebin müşterisi olduktan sonra, para elde edildikten sonra nerede yetişeceğini tesbit ederken zürrai teşvik ve terqip etmek hepimizin vazifesidir. Behçet Beyefendinin memleketinde 30-40 bin fidan dikildiğini bilirim. Amasya, Tokat ve diğer bazı yerlerde bu ağaçlardan vardır. İhracatımız 7-8 bin çuvaldır. Mardin ve Mezopotamyanın dağlık kısımlarında bu ağaçlara tesadüf ettim. Bu ağaç sahipleri hakikaten çok feyizli ve faideli olduğuna kanidirler.

Son zamanlarda orman idaresinin müdahalesinin şekli şudur. Orman sahalarında yetiştiği için orman idaresi, orman rütsumunu talep ediyor. Halbuki köylünün tarlasından çıkmıştır ve yerine sahip olmuştur. İdarenin müdahalesi büyük bir mâni teşkil ediyor. Heyeti muhteremimize arzettiğim gibi vekâleti aidesince de bu işin halledilmesini istirham ederim (Alkışlar).

Nabi Bey (Gümüşane) — Muhterem arkadaşlar, bendenizden evvel söz alan arkadaşlar memleketin muhtelif iktisadî mesaili üzerinde temas etmedik bir nokta bırakmadılar. Bendeniz yalnız günün en ziyade mevzuu münakaşa olmuş olan mühim bir meselesi üzerine söz almak istedim. Bu da damping hâdisesidir.

Efendiler; damping hâdisesi iki suretle vaki olmaktadır. Birisi memleketin dahili istihlâk pazarlarında diğeri ise harici sürüm pazarlarındadır. İstihlâk pazarlarında belki damping hâdisesi yoktur. Fakat harici pazarlarda damping hâdisesinin vukubulduğu kanaatindeyim ve esasen bütün mahsulümüzün satılmaması ve buğday mahsulâtımızın kıymetten düşmesi ve belki satılmaması bu hâdiseden ilerigelmıştır. Efendiler, bu mesele bütün cihan iktisadiyatını alâkadar ettiği için bütün milletler buna çare bulmak yoluna gitmektedir. Bizim dahili pazarlarımızda damping olmadığı için belki daha çabuk hareket etmeğe fırsat bulamadık. Fakat damping ister dahilde ve ister hariçte icrayı tesir etsin. Her iki şekli memleketi de şiddetle alâkadar etmektedir. Arkadaşlar dostluk malûmdur ki her sahada olduğu gibi menafii de ihlâl etmemesi lâzımgelir. Damping hâdisesinin husulü ve bunun halli çarelerine tevessül olunması cümlemizin malûmu olduğu veçhile Sovyet Rusyanın beş senelik iktisadî programından çıkmaktadır. Bu iktisadî programın mahiyeti hakkında bittabi hiçbirimizin malûmatı yoktur. Belki Vekâleti Celile bilhassa bizi alâkadar eden noktalar hakkında malûmat edinmişlerdir. Eğer böyle bir malûmatları varsa hiç şüphesiz bizi burada tenvir buyurlar. Dostlukta muavenet esası bulduğuna göre hiç olmazsa millî mücadeledenberi en müşkül zamanlarda ve her hususta dostumuz bulunan Sovyet Hükümetinin doğrudan doğruya damping hâdisesinde bizi hedef ittihaz etmemeleri icap ederdi. Meselâ bugün damping bilhassa şeker, tütün, buğday, kömür orman mamulâtı üzerinde vaki olmaktadır. Tütünden başka diğer kısmı bilhassa şeker bizi alâkadar etmez, nekadar damping yaparlarsa yapsınlar. Fakat tütünü daima Rusya hariçten ithal etmektedir. Rusyada yetişen tütün ihtiyacının belki nisfını temin etmemektedir.

Rusyanın tütününü cihan pazarlarında maliyet fiyatından dun bir fiatla satması, o pazarları evvelce kendi ihtiyaclarından fazla kalan tütünlerle elde etmiş milletlerin menafine mugayirdir ve gayrimesrudur ve dostlukla kabili telif değildir. Orman ve kömür mevaddı bizim ana servetlerimizimizin esasını teşkil eder. Bunlar üzerinde damping bu sene hernekadar bizi müteessir etmedi ise de Sovyetlerin programı beş senelik olduğuna göre ati senerde tesiratını gösterecektir. Bunlar hakkında bugünden tedabir alınmalıdır.

İkincisi : Bu sene İktisat Vekâleti bütçesinde bir ticareti hariciye ofisi teşkil edildi. Cihan piyasalarından ve iktisadî harekâttan tüccarlarımızı zamanında haberdar edecek bir teşekküldür. Bu itibarla memnuniyetbahşır. Fakat bir hariciye teşkilâtımız vardır ki bunların en büyük vazifelerini teşkil eden yegâne bir husus ta mühim iktisadî merakizde bulunan bu arkadaşlarımızın cihan iktisadî hareketlerinden, bunların piyasa temevvücatından raporlarile İktisat Vekâletini gñntü gñnüne haberdar etmeleri ve bu raporlar vasıtasile İktisat Vekâletinin de gerek tüccarı, gerek müstahsil ve gerekse bu meslek üzerinde çalışan diğer sınıfları haberdar etmesi lâzımgelirdi. Bu arkadaşlar, belki raporlarını gönderiyorlar. Fakat bendeniz şahsan bu raporların İktisat Vekâleti dosyasında kapalı kalmakla bir fayda temin edeceğine kani değilim, memleketimizin her sahasında servet fıkıralığı olduğu gibi matbuatta da meslekî yazılar fıkıralığı vardır (Bravo sesleri).

Binaenaleyh İktisat Vekâletinden rica ediyorum, bu raporları matbuat neşretmek istemese kendileri her ay bir broşür halinde neşretsınler. Bütçeye bar olmamak için maliyet fiatile satsınlar. Alâkadar olanlar alır ve okurlar.

Üçüncüsü : Cihan iktisadiyatı yine harbi umumîden sonra çok girift bir şekil aldığı için daha doğrusu herkes kazanç menfaatini başkalarının zararında ve yine devletler dahi kazançlarını başka devletlerin zararlarında aradıkları için hergün bir iktisadî hile, bir iktisadî hud'a tertip etmektedirler.

Efendiler, şunu da işaret etmek isterim ki iktisadî harekâtta yalnız sermaye ve sây müessir olamaz. Sermaye ve sây kadar da bilginin tesiri vardır. Biz bu hususta bittabi gerikalmış bir milletiz. İktisadî bilgilerimizi takviye etmek mecburiyetindeyiz ve her hususta olduğu gibi bu hususta da rehberliği yine hükûmetten bekliyoruz. Binaenaleyh son iktisadî temevvücat arasında Avrupa milletlerinin ekserisinde birer konjektür müesseseleri teşekkül etmektedir. Bunların gayei asliyeleri gerek istihsal ve gerek istihlâk ve piyasa temevvüçlerini gñnü gñnüne tesbit edip alâkadarları haberdar etmesidir. Herhangi bir müşteri bir malı görmeden mubayaa etmekle cihan piyasasını bilmeden mubayaa etmesi arasında hiçbir fark yoktur. Bizim tüccarlarımızın birçoğunun mutazarrır olmalarına yegâne sebep te budur. Meselâ: geçen sene afyon fiatları 22 liraya çıktı, piyasadan haberdar değillerdi. İstihlâkât istatistiklerinden de haberdar değillerdi. Onlar afyon kırk liraya kadar çıkacak diye bekleyip kapılarına kadar gelmiş olan müşterilere mallarını satmadılar. Halbuki biliyorsunuz, afyon birdenbire 12 liraya düştü ve diğerleri de ihtiyaclarını başka yerlerden ettiler.

Konjektür müessesesinin teşekkülünde bendeniz çok fayda mülâhaza ediyorum. M-ruzatım bu kadardır Efendim (Alkışlar).

Reis — Yarın sabah saat onda müzakereye devam edeceğiz.

Kapanma saati: 15,45

BEŞİNCİ İN'İKAT

BİRİNCİ CELSE

AÇILMA SAATİ 10,10

Reis — İsmet Paşa Hz.

Kâtipler : *Avni Bey (Yozgat), Cevedet Kerim Bey (İstanbul)*

Reis — Celse açıldı.

İktisat Vekâleti bahsinin müzakeresine devam ediyoruz. Söz alan arkadaşları dinlemeğe devam edeceğiz. Söz; Hakkı Tarık Beyindir.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Bendenizin söz alışım, Manisa Mümessili Haşim Beyle Kocaeli Mümessili Asım Beyin burada temas ettikleri tütün meselesini teyit içindir. Bu iki arkadaş, tütün vaziyetine dair bir mütalea dermeyan ettiler. Kendilerine tamamen iştirak ediyorum. Manisa taraflarında dolaştığımız sıralarda bilhassa o havalide ve tahsisen Kulada tütün ziraatının düştüğü sıkıntıyı gözümüzle görmüştük. Vaziyeti esasen daha evvel hükûmetin nazarı dikkate aldığını gördük ve acilen kençi salâhiyeti dahilinde ne şekil ve surette tedbir alınmak mümkün ise alındığını da bilâhare öğrendik. Hepinizin malûmudur ki, hükûmet bu tütün işlerine yardım etmek için bankalara rehin edilmiş olan tütünlerin satın alınmasına karar vermiştir. İtikadımca hükûmetin yapabileceği yardımın en büyüğü ve en mühimmi bundan ibaretti. Yalnız bu kararı almadan evvel İktisat Vekâletinin Heyeti Vekileye tevdi ettiği malûmatta bir eksiklik olduğu benim tetkikimle anlaşıldı. İşte bu iki arkadaş ta burada mevzubahs ettikleri mesele arasında buna temas ettiler. Öğrendik ki, Ticareti Hariciye Bürosu bu tütünlerin hangi bankalara merhun olduklarını öğrenirken — zuhul demek lâzımdır — bazı işimleri kaydetmemiştir. Bu cümleden olarak çok vazih malûmata sahip bulunuyoruz.

Akhisarda Tütüncüler Bankası gibi tahsisen tütüncülere yardım için vücut bulmuş müesseseye rehin edilmiş tütünler Heyeti Vekileye gönderilen listeye yazılmamıştır. Bittabi listeye dahil olmadığı için, onlar hakkında satınalma kararı verilmemiş bulunuyor. Asım Beyin verdiği malûmat bunun yalnız Akhisar Tütüncüler Bankasına rehin edilen tütünlere inhisar etmediğini teyit ediyor. O halde İktisat Vekili Beyefendiden ve İcra Vekilleri Heyeti Celilesinden şunu rica etmek istiyoruz ki, henüz karar tatbikata geçmeden muttali olduğumuz bu vaziyet üzerine ıslah edici bir tedbir alalım. Bazı yerlerde, bazılarının böyle bir karardan müstefit olarak öbürlerinin mahrum olması gibi bir vaziyet hâsil olmasına mâni ola-

lum. Aynı zamanda bunun bir istitaatı maliye meselesi olduğu hatırmızdadır. Ancak bu işlah edici mesele ne dereceye kadar haizi tesir olursa olsun mümkündür ki miktar üzerinde bir kayıt koyarak falan yerden on bin kilo alınacaksa bunu dokuz bin kiloya indirmek suretile bu kararın tashihi ile tamamen heryer için istifade etmek zeminini hazırlamış bulunalım, benim teyit etmek istediğim budur (Çok muvafık sesleri).

Doktor Namık Bey (Balıkesir) — Efeendim, bendeniz ziraî inzıbat noktasına temas ederek maruzatta bulunacağım; dün Çanakkale Murahhası Veli Bey arkadaşım çok müdellel malûmat verdiler; bendeniz de bu noktai nazara tamamen iştirak ediyorum. Bu hususta Balıkesir vilâyeti dileklerine zeytinlikler noktai nazarı tafsilâtile tesbit edilmiş ise de Lâyiha Encümeninin mazbatasında bu noktaya temas edilmediğini gördüğüm için maruzatımın mezkûr lâyhada bu nokta hakkında da yer tutması için maruzatta bulunuyorum. Binaenaleyh memleketimizde bilhassa Edremitte ziraî inzıbatın ne suretle tatbik edildiğinden bahsedeceğim. Malûmu âlinizdir ki Edremit zeytin ve zeytinyağı mıntakasıdır. Ve yegâne mahsulü de budur. Bu meta bütün zeytin mıntakası dahil olduğu halde memleketimize senede vasatı olarak on milyon lira varidat temin etmektedir. Hükûmeti Cümhuriyemizin zeytinin nev'ini işlah; yağların nefesetini ve randımanını yükseltmek için tesis etmekte oldukları ve yakında tesisini iftiharla göreceğimiz zeytin enstitüsünü burada şükranla kaydediyorum. Bu enstitü keyfiyeti memleketimizde zeytincilik için bir dönüm noktası teşkil edecektir. Yalnız arkadaşlar, burada ziraî inzıbatın ehemiyetini gösteren fennî bir bahse temas edeceğim. Avrupa devletlerinin zeytin tanesini fennî usuller dahilinde yetiştirmek üzere ne suretle çalıştıklarından bir nezbecik bahsetmeye müsaadenizi rica edeceğim. Zeytin istihsalinde ön safta bulunan Avrupa devletlerinden İspanya, İtalya ve komşumuz Yunanistanda en çok ehemmiyet atfedilen nokta zeytin istihsal miktarını yükseltmeğe çok yarayan ağaçları tımar keyfiyettir.

Bu memleketlerde zeytin ağaçlarını kuvvetli budama ameliyeleriyle bodur bir hale getirirler. Bu ağaçlar budanırken sivrilmek istidadını gösteren dalları keserler. Bu suretle dalların şemsiyevarı, yaygın olarak yetişmesine çalışırlar. Bu tarz budama keyfiyeti zeytin memleketlerinde ziraî inzıbatın idamesine müptenidir. Aksi takdirde onun teminine imkân yoktur. Arkadaşlar, bundan temin edilen gaye nedir? Bu gayenin başlıcası zeytinin kemale geldikten sonra toplanmasıdır ki bu memleketlerde zeytin bu bodur ağaçların mevcudiyeti hasebile etrafına kurulan ufacık sehparların üzerine binmek ve el ile toplamak keyfiyetini temin ediyor.

Zeytin bizde ne suretle toplanıyor? Arzettiğim gibi bizde ziraî inzıbatın yokluğu yüzünden ağaçlar sivrilmektedir. Bu şerait dahilinde tabiatın en iptidai bir tarzda yani sırıkla dövmek suretile ağaçların kuvvei hayatiyelerine büyük zarar iras etmek suretile toplanmaktadır.

Demek ki arkadaşlar, zeytin ağacının fennî usullerle nasıl yetiştirilmekte olduğu hakkında kısaca malûmat arzettim. Bizde ziraî inzıbat hemen yok gibidir. Bendeniz burada vakitlerinizi israf etmemek için fazla tafsilât verecek değilim. Yalnız kendi memleketimde hakikaten ziraî inzıbat yoktur. Bütün ağaçların altında mahsul zamanı olsun, tımar zamanı olsun mütemadiyen sürüler buralarda dolaşırlar.

Son Meclisi Âlimizin tanzim etmiş olduğu Belediye Kanunu bu ciheti

menettiği halde belediyeler bakmamaktadır ve alâkadar olmamaktadır'lar. Çünkü bu sürülerden birçoğu patronlardan bazılarının olduğu için ses çıkaramamaktadırlar. Binaenaleyh ziraî inzıbatın gerek biz zeytinciler ve gerek alelümüm ağaç yetiştirilen ziraatçiler için çok kuvvetli tedbirlerle temin edilmesini bendeniz istirham ediyorum.

Bu mesele ile alâkadar olan ziraat odaları bahsine gelince bendenizin noktai nazarını şudur: Ziraî inzıbatı ehemmiyetle takdir edecek oda teşkilâtı yapmak zaruridir.

Tarla fareleri bahsine dair Veli Beyefendi arkadaşımız çok güzel isabetli görüşlerle bu noktayı tasrih etmişlerdir. Bendeniz de aynen bu noktai nazara iştirak ediyorum. Maruzatım bundan ibarettir.

Reis — Sadeddin Bey.

Sadeddin Bey (İstanbul) — Efendim; mamulâtı dahiliyenin bitamamiha hükûmetten maaş alan efrat tarafından istimal edilmesi hakkında bir temennimiz vardı. Bunun için dünkü içtimamızda bendeniz maruzatı bulunmuştum. Yalnız bu temennimizin ehemmiyetini biraz azaltacak mikyasta Kocaeli Murahhası Asım Bey arkadaşımız biraz beyanatta bulundular. Bu sebeple meseleyi tekrar tenvir etmek mecburiyetinde kaldım. Bendeniz meselenin tavzihi çihetine fazla giremeyeceğim, yalnız bazı mühim noktaları arzedeceğim.

Asım Beyefendi arkadaşımız mevaddı iptidaiye meselesini mevzubahs ettiler. Mevaddı iptidaiye meselesi filhakika ehemmiyetlidir. Fakat sanayide yalnız mevaddı iptidaiye meselesi nazarı dikkate alınmaz; esasen beynelmile sanayide mevaddı iptidaiye %33 nisbetinde taayyün etmiştir. Diğer % 67 si doğrudan doğruya amortisman ve masarifi imaliye ve sermaye hakkı olarak ayrılmıştır. Şu hale nazaran bizim memlekete yabancı emtiası yani mevaddı iptidaiye vasatı olarak %33 nisbetinde girse bile %67si amorti hariç olmak üzere hariçte kalmış oluyor. Şu halde bu miktarı — Beyefendi arkadaşımızın söylediği gibi — bu noktayı pek istisgar etmek doğru değildir. Filhakika memlekette merinos yapağıları mevcut değilse bile bu kanunun tatbiki ile mümkün olduğu kadar yetiştirmek imkânı vardır. Ve zannediyorum ki bugün haralarda bu yapağı nüvesi hazırlanmaktadır. Kendilerinin tasrih buyurdıkları veçhile aşağı yukarı şayaklarda mütevassıt mensucat yerli yapağı yani Trakya, Marmara ve Bandırma yapağıları istimal edilmektedir. Kendilerine şunu arz etmek istiyorum ki mevaddı iptidaiye % 40 nisbetinde memleket mahsulâtından istihlâk edilmek suretile memlekette sarfedilmiş olacaktır. Maamafih en mühim nokta memlekette bu kanunun çıkarılması demek hem sermayeye hem de işçiye bu sayede hisse bırakmak demektir. Ve bu cihetin çok mühim olduğunu kendileri de takdir buyurlar. Hakikaten memlekette işsizlik çok şayanı dikkat bir vaziyet almıştır. Her halde dünkü maruzatımın ehemmiyeti izale edilmemesini rica edeceğim. Her halde bu arkadaşımız maruzatımızı daha iyi tetkik etseydiler noktai nazarımıza iştirak buyurlardı.

Hilmi Bey (Kastamonu) — Muhterem kardeşler! Memleketin umumi ve müşterek ihtiyaçlarını muhtelif vilâyetlerden gelen arkadaşlar beyan ettiler. Bizim ihtiyaçlarımız da aşağı yukarı aynıdır. Yalnız Kastamonuya ait bir iki ihtiyaçtan daha bahsedeceğim. Memleketin en kıymetli mahsullerinden birini teşkil eden kendir mamulâtı bizde çok nefis oluyor. Harbi

umumîden evvel on milyon kiloyu tecavüz eden bu mahsul şimdi dört beş milyona inmiştir. Fakat buğday fiatının bu sene tenakusu dolayısıyla kendir mahsulâtı üzerinde biraz daha gayret sarfedilmiştir ve bu nisbet yüzde yüz tezayüt edecektir. Aynı zamanda vilâyetimiz kendir mevaddı iptidaiyesini kendisi mamul bir hale ifrağ eder ve bu memleketin bir an'anesi halindedir. Ve ordunun ihtiyacını eskidenberi burası temin etmektedir.

Yalnız bu vesaiti iptidaiye eski şekildedir, eski usul alât ve edevat ile ve evlerde yapılıyor, bu böyle devam etmemelidir. Biliyorsûpuz ki Türkiyenin en büyük mahsulü olan tütünleri bağlamak için kullanılan kınap İtalyadan geliyor. Eğer Reji İdaresi burada bir kınap fabrikası yaparsa memleket için çok faydalı olacaktır. Burada kendirin okkası 65 kuruştur, halbuki İtalyanlar bize kınabın okkasını (8) - (10) liraya satıyorlar.

Tütüncülerin bizim malımızı tercih etmemelerinde hakları vardır. Bazı yerlerde kullanıyorlar, fakat piyasa malı olarak heryerde muntazaman aramıyor. Ve kendirin diğer büyük kısımları, halat gibi şeyler orada yapıyor. Fakat ufak bir yerden başlanılırsa büyüğe doğru gitmek daha muvafık olur. Reji İdaresinin bura ile alakadar olup bir kınap fabrikası yapmasını İktisat Vekili Beyden rica ediyorum. Bu milyonlarca sermayeye mütevakıf değildir. 100 bin 200 bin lira ile pek âlâ olabilir. Ve halk ta buna yardım eder. Bu kanaatheyim. Orada böyle bir fabrika yapılırsa aradaki mütevassıtlar da kalkar ve mevaddı iptidaiye ucuz bir fiatla alınır. Burası nisbeten İnebolu limanına yakındır. Şimendifer de 80 kilometre yakınından geçecektir. Ve binaenaleyh memleketin dahilinde yapılacak olan böyle bir fabrikadan her taraf istifade edecektir.

Sonra bizim memleketteki topraklar dört defa sürülmeyince mahsul vermez ve orada büyük azim ve gayret vardır. Çünkü bu gayret sarfedilmeyince mahsul ekmenin imkânı yoktur. Binaenaleyh biz topraklarımızı gübreleriz. Ve onun için fazla miktarda tiftik, koyun ve diğer hayvanları besleriz. Ve bunları sırf gübresi için besleriz. Sütünden ve sairesinden istifade için değil. Fakat son senelerde tiftik fiatının tenakusu yüzünden hayvanlarımızı bilmecburiye mezbahalara gönderiyoruz. Bu tiftik bizim memleket için damızlıktır. Fakat şimdi bunlar masrafını bile korumadıklarından dolayı arzettiğim gibi mezbahalara sevkolunuyor. Bu sene külliyyetli miktarda İstanbul mezbahasına gönderilmiştir. Yani tiftikleri himaye için bunun rüsumdan muafiyeti lâzımdır kanaatindeyim.

Üçüncü mesele; köyler civarındaki ormanların köylülere tevzii ve bu ormanlardan köylülerin istifadesi lâzımdır. Bizim memleket namütenahi ormanlarla çevrilmiştir.

Köylerimiz civarında ufak ormanlar vardır. Bunlara da devlet ormanı diyerek orman idaresi tarafından müdahale edilmektedir. Halbuki faraza Dâdaydan Cideye kadar 130 kilometroluk bir orman vardır. Bu çok kesiftir, insanın girmediği yerleri mevcuttur. Dünyanın en şirin yerlerindedir, içerisinde birçok ağaçlar devrilmiş bulunmaktadır. Orada bir iki fabrika vardır. Fakat 20 fabrika da olsa gene hiçbir. Bendenizce devlet ormanı budur. Köyün etrafında süs nev'inden bir iki hektarlık bir yerde bulunan ormanlara devlet ormanı diyerek orman idaresi müdahale etmemelidir. Bunların muhafazasını ve bunlardan ufak tefek ihtiyaçlarını tatmin etmeği köylülere bırakmalıdır. Esasen, devlet ormanı denildiği için

köylüler de bunu muhafaza etmiyor. Ormanlarımızı harap eden köylülerimizin bir iki baltasından ziyade yangınlardır. Bir yangında yüzlerce hektar arazi yanar. Orman teşkilâtı orman olmıyan vilâyetlerde ne ise bizim vilâyetlerde de aşağı yukarı odur. İktisat Vekili Beyefendiden çok rica ederiz. O vilâyetlerdeki teşkilâtı ya kaldırarak, ya azaltarak orman bulunan yerlerdeki teşkilâtı takviye etsinler. Teşkilât yapılınsın ve muhafaza temin edilsin, ondan sonra da orman benimdir denilsin. Yoksa, muhafaza bulunmıyan bir yerde orman benimdir demenin manası yoktur. Ormanın içine bir çoban veya herhangi bir adam geliyor, ateş yakıyor ve kalkıp gidiyor, orman da yanıyor. Muhafızı yoktur.

Sonra Efendim, köylülerin intifa hakkı meselesi vardır. Buna da arzettiğim gibi memurların az olması dolayısıyla ve bahusus direktifle mâni olunuyor, köylülerin ufaktefek ihtiyaçlarını tatmin eden kereste ticaretle meşgul küçük sanayi erbabını müşkülâta maruz bırakmaktadır. Halbuki, burada bir iki fabrikanın mevcudiyeti halkın böyle ufak tefek ticaretine mâni olmaması lâzımgelir.

Çünkü; bütün halk kerestecilikle iştilal etmektedir. Böyle iki noktadan keresteciliği menetmesi daha bugünlerde orman kenarında ufak arazi sahiplerinin ancak ihtiyacını 5-6 ay kadar temin edebilir. Bilâhare İstanbulla gidiyorlar. Orada ufak sanayi ile meşgul olduktan sonra tekrar memleketlerine döndüklerinde kerestecilik büsbütün harap bir hale geliyor. Vekil Beyefendiden rica ederiz, böyle ufaktefek ticaretle meşgul olan kimselerin hakkı intifalından istifade etmelerini temin etsinler.

Sonra Efendim bizim memleket orman memleketi olduğu gibi aynı zamanda meyvacılık memleketidir. İzmirin inciri, üzümü ne ise bizim memleketin de meyvacılığı noktasından elması odur. Elma ticareti beş sene sonra müthiş bir vaziyete girecektir. Bizim memlekette her sene 200 bin sandık doğrudan doğruya Mısır'a, Suriyeye ihracat yapılıyor. Aynı zamanda bizim elmalar son zamanda o kadar fazla nefasete yetişiyor ki; bunu anlayanlar Marsilya ve Mısır'a külliyyetli miktarda sevkiyat yapıyorlar. Bundan başka elimizdeki elma ağaçlarının hastalıktan muhafazası için bu hususta İktisat Vekilinin nazarı dikkatini celbeder ve burada bir elmacılık enstitüsü yapılmasını rica ederiz. Zaten tertibat hazır, fidanlıklar vardır. İdare-i hususiyenin burada bir fidanlığı vardır. Bu fidanlık takviye edilmek suretile bu mesele halledilmiş olur.

Tekrar ediyorum son aylarda o kadar güzel ve nefis elma yetişiyor ki; nefeset itibarile Amasya elmalarını geçiyor.

Sonra Efendim bizim memlekette en mühim meselelerden biri de yumurta meselesidir. Malûmu âliniz memleketimizin yumurtası gayet iyi olur. Yani tavukçuluk için de bir istasyon istiyoruz. Geçen sene yirmi bin sandığa çıkan yumurta miktarı bu sene «60» bin sandığa balığ olacaktır. En birinci ihracat malı olarak Marsilyaya gider. Halk diyor ki biz buğdaylarımızı yumurtaya kalbedeceğiz. Biz tavukçuluğun orada ıslahı için bir istasyon istiyoruz. Tabii ihracatımızın muntazam çıkması için İneboluda bir liman bulunması lâzımdır. İnebolu tarihi bir kıymeti haizdir. İnebolunun vaziyeti malûmdur. İhracat mevsiminde Karadeniz olanca şiddet ve azametle kendini gösterir, şiddetli dalgalarını İnebolu limanında teksif eder. Orada biz fazla bir şey istemiyoruz. Ufak bir mendirek istiyoruz. Ve zaten Nafia Vekâleti bundan 4 sene evvel yüz bin lira verecekti. Her

sene yirmi bin liradan 4, 5 sene zarfında «450» metro uzunluğunda bir mendirek yapacaktı. Yalnız her sene bu tahsisatı vermediği tekeffül etmediği için müteahhit bulunamamıştır. Bu usul kabul edilirse müteahhit bulunup liman yapılacaktır. Biz şimdi bunun taahhüt edilmesini temenni ediyoruz Maruzatım bundan ibarettir.

Fikri Bey (Mersin) — Arkadaşlar; iktisadiyatımız hakkında iki gündür birçok arkadaşlar burada çok kıymetli mütaaleat ve beyanatta bulundular. Bunlardan çok istifade ve tenevvür ettik. Bendeniz yalnız İktisat Vekâletine ait dilekler kısmının beşinci maddesi hakkında birkaç kelime söylemek istiyorum. Fırkamız programında ihracat emtiamıza hariç piyasalarda müşterileri bulacağını ve revacının teminine çalışacağını vait buyuruyorlar. Mukaddes Fırkamız şimdiye kadar yapamayacağını vadetmediği için bu vaitten biz çok memnun olduk ve çok ümit besledik. Yalnız ihracat emtiamızın mühim bir kısmını teşkil eden ve beynelmilel bir piyasaya tâbi olan ve kalite itibarile maatteessüf biraz engin olan pamuklarımız bugün maliyet fiyatından çok az ve çok güçlülükle satılmaktadır. İktisadiyatımızı büyük bir vukuf ile idareye çalışan Vekâletimizin ihracat emtiamızın bazı kalemleri üzerinde komşumuz ve dostumuz olan Rusya ile bir mukavele aktettiğini burada görüyoruz. Bendeniz, ihracat emtiamızdan pamuk ve yün hakkında bir şey düşünüyorum. Mukabelei emtia. Memleketimize en çok mensucat ithal eden İtalyadır. Acaba Vekâletimiz İtalya ile pamuğumuz ve yünümüz hakkında bir anlaşma yapamaz mı? ve böyle bir anlaşma yapabilirse memleketimize çok büyük bir faide temin edeceği aşikârdır.

İkinci bir nokta Tarsusta bir mensucat fabrikamız vardır. Bu fabrika Rasim Bey namında bir şahsa aittir. Harbi umumide ordunun büyük ihtiyacını bu fabrika temin etmişti. Adana ve havalisinde çıkan pamuğun mühim bir kısmını bu fabrika mamul bir hale koyabilecektir. Fakat maatteessüf bu fabrikamız parasızlık yüzünden muattal bir vaziyettedir. İktisat Vekâletimiz bu fabrikayı faal bir hale sokabilecek bir vaziyeti acaba temin edemez mi? Eğer bu fabrika faal bir hale ifrağ edilirse Adana havalisindeki pamuğun mühim bir kısmını mamul bir hale getirecektir. Dün bir arkadaşımız burada Adanada bulunan mensucat fabrika mamulâtının çok ağır satılmakta olduğunu beyan buyurdular. Bendeniz şükranla arz ve kaydedebilirim ki Adanada bulunan fabrika mensucatını müşterilerine vakti zamanında yetiştiremiyor ve vade ile satış yapıyorlar. Vekil Beyefendiden bu bir iki noktayı istirham ediyorum. Bunu temine çalışsınlar.

Asım Bey (Kocaeli) — Bendenizin dünkü maruzatım zannedirim biraz vazih olmadığı için Sadeddin Bey ile aramızda iştirak noktaları tamamile taayyün edememiş bulunuyor. Bendeniz sanayiın tamamile himayesi taraftarıyım, fakat aynı zamanda bu ziraat ile mütevazın gitmiyecek olursa maksadın tamamen hâsil olacağına kani değilim. Malımı âliniz himaye demek memleketin istikbalidir. Temin edeceği bir menfaat için bugünden yapılan bir fedakârlık demektir. Yoksa bu fedakârlık daimi bir mahiyet alırsa yani sırf hamiyeti milliyeye, hamiyeti vataniyeye istinat edecek olursa meşrutiyetten evelkilerde olduğu gibi Boykotlar ve saire gibi çok büyük galeyandı tezahürattan sonra büsbütün unutulması cihetine gideriz. Sonra bir cihet daha arzetmek istiyorum. O da bu fedakârlığın sırf hükû-

met memurlarına munhasır bırakılmayıp bütün memleket efradına bu hususta bir hisse ayrılması idi. Tasarruf Cemiyetinin bu husustaki mesaisi çok iyi neticeler vermiştir, ve çok şayanı şükrandır ki hanımlarımız bu hususta daha ziyade âlâka göstermişlerdir. Bilhassa kozacılığın inkişafı sahasında onu sanayiîni yetişemediği bir hale getirmişlerdir. Halbuki biz erkeklere bakacak olursak yerli malları kullanmaktaki ihmalimiz pek büyüktür. Yerli malı kullanırken mutlaka bunun nefaset ve ehveniyetini aramamalıyız. Başta kıralları olduğu halde köylüsüne kadar aba, şayak kullanan Bulgarlar gibi biz de memleketimizde imal edilmiş yerli mallarımızı kullanmak suretile işe başlamalıyız (Alkışlar). Bendeniz pamuktan bahsettiğim zaman bendeniz demek istemedim ki bu memleketteki pamuklu kumaşlar rağbete lâyık değildir. Bunlar bilâkis çok nefis mallardır. Fakat bunun, kabalığına göre iç çamaşırlarımızda kullanılmıyacak isek yatak bezlerinde, perdelerde ve sair bu gibi yerlerde pek âlâ kullanabiliriz. Biz pek âlâ biliyoruz ki memlekette ecnebi malı kullanılıyor. Ve yerli malına kâfi derece rağbet yoktur.

Dünkü gazetede gördüm Ford Fabrikasının yerli malı kullanması için teklif yapılmıştır. Bu çok güzel bir teşebbüstür. Diğer müessesatımız, meselâ Seyrisefain İdaresi vapurlarında, arabalarda ve sair yerlere de bunu teşmil edebiliriz.

Sonra gene dünkü gazetelerden birinde Bursa havalisinde kozacılık hakkında yapılan bir tetkikten bahsolunuyor. İşte benim maruzatım bu gibi hususata aittir. İki taraflı yürümek yalnız sanayiî himaye değil aynı zamanda mevaddı iptidaiyemizi de onunla beraber himaye edersek inkişafı temin ve memleket dahilinde çok miktarda yetişen mevaddı iptidaiyenin hariçten girmesine mâni oluruz.

Sadeddin Beyle aramızda başka bir nokta vardır. Beyefendi buyruyorlar ki birçok mevaddı iptidaiye hariçten geliyor. Fakat hariçten gelen mevat doğrudan doğruya ham maddelerdir. Bizimki gibi nimmamul derecelerdeki mevaddı iptidaiye değildir.

Sonra Vasıf Bey de çok iyi izah etmişlerdir. Bendenizce mevaddı iptidaiyeyi burada temin etmek imkânı mevcuttur. Meselâ sanayiimiz esaslı bir tetkikten geçirilirse birçok noksanları vardır. Bunları muhtelif şekillerde telâfi etmek imkânı mevcuttur. Meselâ, muntazam boyahanelerin olmaması bu noksanlardan biridir. Boyacılık sanayiimizin her türlü noksanını kendisinin telâfiye mecbur kalması memleket için büyük bir noksanıdır. Binaenaleyh bendenizin noktai nazarım şudur: memlekette memurin sınıfı küçük bir zümre teşkil eder. Ve bunlara kanunla bu mecburiyet tahmil edilebilir. Fakat fedakârlık olmazsa bunun devam edeceğine kani değilim. Çünkü memurin sınıfı arzettığım gibi küçük bir zümredir ve kazançları azdır. Bunun haricinde bizler hepimiz köylümüz ve hatta büyüklerimiz biraz kaba ve hatta hoş gitmeyecek derecede giyinirsek mesele kalmaz. Memurine ait olan şeyi kanunla yapmasak bile büyüklerimiz bir emirle, o tarzdaki hareketleriyle memurlara ve diğer halka nümune olabilirler. Fakat mesele yalnız memurlarla bitmez. Yalnız böyle Avrupalardan mevaddı iptidaiyesi gelen şeylerde değil, sırf yerli olan şeyler üzerinde ısrar edilmelidir. Yoksa biz bu şekilde yapmazsak hiçbir faide temin edemeyiz. Birakınız maddî cihetini, manevî noktai nazardan da bizim iptidai telâkki edilmemize imkân vardır. Avrupalının bugünkü terakkiyatını daha ziyade memleketinin bu

gibi asarı umranile göstermek istiyorlar. Binaenaleyh bizde de büyük fabrikalar husule gelirse ve bu fabrikalarda kendi mevaddı iptidaiyemizin kullanılmasında muvaffakiyet gösterirsek elbette bu bizim için şayanı iftihar olur. Maruzatım bundan ibarettir.

Refet Bey (Yozgat) — Beyler; Türkiyemizin meslekte millî vasfı çiftçiliktir. Dünderberi cereyan eden müzakeratta söz alan arkadaşlar bu meselenin muhtelif tahlilini yaptılar. Tebellür eden netice şu ki, çiftçiliğimiz çok zavallı bir vaziyettedir. Gerek istihsalindeki acemilik, gerek ihracındaki fakirlik bu mesleğin bize vereceği feyizli neticeyi tamamen vermese ne mâni oluyor. Söylenen sözlere fazla bir şey ilâve etmiyeceğim. Şöyliyecek bir nokta şu ki, türk köylüsünün mesleği olan çiftçiliği asrî ihtiyacat karşısında ona öğretebilmek için vilâyette bulunan ziraat müdür ve memurları vardır. Bendeniz ona temas edeceğim: Bu memurlar, türk köylüsüne çiftçilikte hocalık yapmaktan ziyade muhtelif vazifelerle işğal eden birer büro memurudurlar (Doğru sesleri). Bunlar, tapu idarelerinin keşiflerine giderler, idare heyetlerindeki mesaille alâkadar olur, valilere muavinlikten başka hiçbir şey yapmazlar. Köylünün farlasına atığı tohumda bir hastalık olur. Memura söylerler. Harcırâhım yok ki gideyim der. Bağın üzümlerine hastalık arız olur, istilâ etmeğe başlar, tehlike büyür, memura haber verirsiniz, alacağınız cevap yine aynidir, harcırâhım yok ki gideyim der.

Biliyorsunuz ki Beyler 3 — 4 senedenberi Anadoluyu kasıp kavuran bir tırtıl hastalığı var. Yemyeşil bahçeler, kupkuru sırıklarla dolmuş, bunlarla mücadele meselesini ehemmiyetle takip ettiğimiz halde İktisat Vekâleti bu işi omuzuna almadı. Mahallî meclisi umumlilere bıraktı. Ziraat memurları tahsisat istediler. Faraza milyonlarla ağaçtaki bu hasararla mücadele için meclisi umuminin verdiği tahsisat 300 liradan başka bir şey değildir. Bu 300 lira ile milyonlarca ağaçların tedavi edilip edilemeyeceğini takdirinize bırakıyorum. Binaenaleyh ziraat memurlarını böyle idarî işlerden alıp doğrudan doğruya köylüye çiftçi hocalığı yapmak vaziyetine sokulmasını İktisat Vekili Beyden rica ederim.

İkinci bir derdimiz daha var Efendim. Ankaranın komşu bir vilâyeti olan Yozgadın Yerköy istasyonu ile Çatılı, Caferli istasyonları arasında 50 kilometre mesafede Karanlıkdere namı verilen mevkide üç bin bağ vardır. Bu bağlar arzettığımız gibi tırtıl hastalığı tehlikesi altında güzelliğinden, feyzinden hergün mühim bir kısmını feda etmekte ve güzelim ağaçlar kurumak tehlikesine maruz kalmaktadır. Buradaki bağ sahipleri mahsullerinin kendi ihtiyaçlarından artakalan kısmını satamadıklarından dolayı bu bağcılıktan bıkmışlardır. Ve bağlar bu gidişle sönecektir. Halbuki Ankaranın hergün artan nüfusile fazla miktarda meyvaya ihtiyacı olduğundan bunlara bir rehberlik yapılarak fazla meyvaların Ankaraya sevk edilmesi temin edilirse hem Ankaranın meyva ihtiyacı temin edilmiş ve hem de mezkûr bağ sahiplerine bir ihracat membaı elde edilmiş olur. Aynı zamanda vesaiti nakliye için de bir sıkıntı çekilmez. Çünkü mükemmeldir.

İktisat Vekâleti bu rehberliği yaptığı takdirde binlerce bağ sahiplerini mahrumiyetten kurtarmış olur.

Sonra diğer bir mesele daha vardır. Sebze yetiştirmek çok mühim bir istifadeyi haizdir. İktisat Vekâletinin Delice Irmağının iki tarafını bağlarla dolduran bir vadide yapacağı bentlerle veyahut Nafia Vekâletinin yaptır-

çağı bentlerle bu bağlar da ihya edilmek fırsatını halk elde etmekle beraber mühim miktarda sebze yetiştirmek fırsatını da elde etmiş olacaktırlardır. Bunu da istirham ediyorum.

Üçüncü çok mühim bir mesele daha vardır ki; iktisadi mesailde üç senedenberi hali teşekkülde bulunan ve her senenin muayyen zamanlarında içtima eden bir İktisat Meclisi Âlimiz vardır. Mühim masraflar ihtiyar ederek vücuda gelen ve her içtimalı ağır masraflara müncer olan bu teşkilât acaba ne yapıyor, gayesi nedir? Bunun hakkında izahat vermesini İktisat Vekili Beyden rica ediyorum.

Emin Aslan Bey (Denizli) — Efendim; Balıkesir mümessili arkadaşlarımız asayiş ziraiyeden bahsettiler. Hakikaten memleketin en mühim derdidir. Bendeniz geçen senelerde kırk küsur vilâyet dahilinde yaptığım mesleki tetkik seyahatlerimde bu hususta köylülerden çok acı şikâyetler dinledim ve icap eden yerlere anlatmağa çalıştım. Bir bağcı diktiği bağın, bir meyvacı diktiği ağacın atisinden emin olamazsa memlekette ziraat nasıl inkişaf edebilir. Binaenaleyh bu hususta cezrî bir tedbir alınması zarurîdir. Geçen sene İktisat Encümeninden bir kanun çıktı: Ziraat Odaları Kanunu. Maatteessüf bu kanunu Dahiliye ve Adliye Encümenlerinden çıkaramadık. Çünkü bekçilerin vazife asliyelerini iade etmek ahkâmı vardı. Dahiliye hernelendense buna muvafakat etmiyor. Bizim emeliyiz ki, bu memleket çiftçiler memleketidir. Bu kanun çıkmazsa memlekette inkişafı zirainin teminine imkân yoktur. Binaenaleyh benzeniz her şeyden evvel mü. facelen bu kanunun çıkmasını, İktisat Vekili Bf. nin bunu takip buyurmasını istirham ederim.

Reis — Başka söz istiyen arkadaşlar?

Ali Rıza Bey (Denizli) — Muhterem Efendiler; vilâyetimizin; size ait olan dileklerinden bazı mühim kısımları vardır ki, Eşyâha Encümeninde nazarı itibara alınmamış, bunları ayrıca huzuru âlinizde muhtısan arz etmeyi faydalı addediyorum. Denizli vilâyetine hariçten giren mallardan transit suretile İzmirden geçerken oktruva resmi alınmaması hakkında mevcut kanun bulunmasına rağmen transitle İzmir belediyesince alınıyor. Alınan bu oktruva resminin tekrar iadesi için transit olduğu ispat edildiği takdirde, iadesi için görülen müşkülât belki oktruva resminin tutarından daha fazla para sarfını icap ettiriyor.

Vilâyetimiz dahilinde fare mücadelesi 2-3 aydanberi başlamış ise de yapılan mücadele memurinin fikdani ve mücadele için lâzım olan mevaddı kimyeviyeinin noksanlığı yüzünden mücadele yarım kalmıştır. Bu müca-delenin teşdidini rica ediyorum.

Sarayköyünün Dikme karyesinde gayet mebzul güherçile madeni vardır. Bu maden İmalâtı Harbiye Fabrikasına satılmak suretile bu köylüye esash bir menfaat temin ediyordu. Köylüye istihsalinde yardım eden bu güherçile madeni Barut İnhisarına satılmıyor. Binaenaleyh ziraate de el-verişli olan bu madenin istihsal edilmesini temenni ediyorum.

Karasabanla lâyıkı veçhile ziraat yapılamadığından dolayı köylüleri-mizce kullanılmakta olan (Oliver) pulluklarının maliyet fiatı 12 lira olmasına rağmen 22-23 lira gibi fahiş bir fiatla satılmaktadır. Binaenaleyh bu (Oliver) pulluklarının daha ucuz fiatla köylüye satılmasının teminini temenni ediyorum.

Tarlası olmiyan köylüye vilâyetimiz dahilinde mebzulen mevcut bulunan emlâki milliyeden Borçlanma Kanununa tevfikana arazi tevziini rica ediyorum.

Denizli vilâyeti dâhilinde Buldan, Güney ve Kadıköy gibi kasabaların çok güzel mensucatu vardır. Bu mensucatın yerli malları koruma ve himaye ve aynı zamanda sürümünü temin noktai nazarından hariç vilâyetlerimizden oktruva alınmasını rica ediyorum. Yine bu kasabalarda mensucatımızın imaline medar olacak iki türlü iplik vardır. Bir kısmı kendi memleketimizde çıkan kalın ipliklerdir. Fakat bu iplikler mensucatta kullanılamıyor. Mensucat imali için ince ipliklere de ihtiyaç vardır. Bu ince iplikler de hariçten celbedilmektedir. Binaenaleyh bu ince ipliklere ait rüsumun tenzilini mamulâtı dahiliyemiz noktai nazarından ehemmiyetli olduğu için Vekil Beyefendiden rica ediyorum.

Tahsin Bey (Aydın) — Şimdi bir iki arkadaşımız bizde çıkan ipliklerin kalın olduğundan dolayı bunlardan neşcedilen bezlerin rağbet bulmadığı yolunda bir mütalea serdettiler. Ötedenberi bizim pamukların elyafı kısa ve kalın olduğundan dolayı on altı numaradan incelikte iplik çıkaramadığımız iddia olunmaktadır. Bendeniz bu defa iktisat sergisinin pavilyonundaki yerli malları gezdiğim vakitte maaşşükran otuz numaraya kadar gayet ince pamuk iplikler çıkarılmış olduğunu gördüm. Otuz numaralı her türlü incelikte bez imalinde tülbent yapılmasına müsaittir. Ve o v dedim işte frenklerin pamuk ipliklerimiz hakkındaki serdettikleri şeyler pamuklarımızı ucuz almak ve bize ince iplik çıkaramadığımız fikrini vermek için ortaya atılmıştır.

Mensup olduğum Aydın vilâyetinin (Nazilli) kazasında amele yevmiyelerinin fahiş olması ve pamuk kozalarının fiatlarının gittikçe düşmesi orada ekseriyete pamuk ve mısır tarlalarının gayet ucuz olması halkı yeni bir mahsul zeretmek mecburiyetinde bıraktığından bir nevi pamuk tohumu getirdiler ve geçen sene yapılan tecrübede (400) okkaya kadar çekirdeksiz pamuk aldılar. Bu tohumlar iki nevidir. Bir nevi koza açılır açılmaz toplanmazsa mahvolur gider. Fakat diğer nevi böyle değildir. Yağmura ve rüzgârlara ve sair şeylere tahammülü vardır. Halbuki bu pamuk bizim ötedenberi ekmekte olduğumuz pamuklara göre, elyafı 18 santim kadar daha uzundur ve gayet ince olduğu için (30) numaraya kadar iplik çıkarmak istidadını haizdir. Memleketimizde sanayiî terakkisi için çok büyük bir heves vardır. Fakat tabiatile zamana ihtiyacı olan bir şeydir. Binaenaleyh bu yerli mensucattan elbise yapmak meselesi hakkındaki talep hakikaten pek muvafıktır.

Bulgarlar da bundan bir hayli sene evvel - memurlarına ve askerlerine, zabıterine ta kiralından başlayarak - kanunî mecburiyetle yerli mamulâtı giymeğe başlamışlardır.

Bu bizim için zarurî ve mübremdir. Ve bunu yapmamız behemehal lâzımdır. Amma şimdi o kadar nefis olmiyabilir. Biz mücadele senelerinde neler giyemedik. Hariciye Vekili Rüşti Beyefendi Rusyadan geldiği vakit kendisi gocuk gibi bir palto giyinmişti. Bunu hepimiz biliriz. Bunlar sayanı iftihar şeylerdir. Binaenaleyh bu yerli malı meselesi bizim için millî bir vazifedir. Bunu yapmağa mecburuz.

Meyvacılık meselesi mevzubahs olurken, asayışı ziraiyeden şikâyet ediyor. Bu doğrudur. Bendenizin Aydın vilâyetinde ufak bir arazim var-

dır. Orada yine kır bir arazi aldığım zaman içinde 70 - 80 kadar armut ağacı vardı. Bu ağaçları 30 sene evvel aşlamıştım. Fakat bugüne kadar birtak armudunu yemek nasip olmadı. Komşular ve saire alıyolar. Bina-naleyh bu şerait altında meyvacılık nasıl olur.

Bu defa Aydın ve İzmir'e gittiğim vakit orada işini gayet iyi bilen ve meclisi umumîde azalık yapan bir zatla görüşürdüm. Anlatıyordu. Bağında böyle bir hırsızlık vak'asını jandarmaya şikâyet etmiş, dinletememiş. Valiye şikâyet etmiş, benim böyle bir şeyden haberim yoktur demiş. Bir vali nasıl olur da haberdar edilmez. Bu sefer de valiye şikâyet etti diye jandarma zabiti kızıyor. Niçin valiye şikâyet ettin diyorlar. Pekî, sen benim derdime derman olmuyorsun, valiye şikâyet etmeyim de ne yapayım. İtfâf ederim, bugün jandarma zabitanımız orada kontluk ediyorlar. Bütün vazife köy bekçilerine kalmıştır. Ve köy bekçilerinin vazifei asliyelerini görememelerinin sebebi de budur. Jandarmanın işleriyle meşgul oluyorlar. Efrat iki dirhem bir çekirdek... Vakiâ böyle olmasını millet ister amma işin görülmesi de lâzımdır. Vekil Beyefendiler maiyetlerini istihdam etmeyi ve memurlarından randıman almayı bilmiyorlar, mesele budur (Bravo sesleri).

İhracat meselesi mevzubahs oluyordu. Bendeniz bir tarihte Kuşada-sında kaymakam bulundum. Oranın ahalişi tüccardır. Sonra burada bağ-lar çok olduğu için üzüm usaresinden helva yaparlar. Romanya, Rusya, Trablusgarp ve hatta Fasa kadar gönderirler. Bu san'at te gittikçe söndü. Geçen bir arkadaşımızın söylediği gibi bazı kapların ithalinde gördüğü müşkülâtın, birtakımı da rüsumu mütakâlifeden dolayı bu san'ati terketti-ler. Bu sebeple bağcılık ta sönmeye mahkûmdur.

Küçük orman memurlarının köylüye ika ettikleri müşkülât hakikaten tahammülün haricindedir. Meselâ mahlep hemen zamanında toplanır ve pazara sevkedilirse müşterisi bulunur ve satılır. Fakat bir orman memuru bunu hiç düşünmez. Memlekete bu yüzden birkaç bin lira gireceğini ak-lına bile getirmez. Köylüye yalnız müşkülât çıkarır. Eğer köylü mafevkin-den aldığı bir emirle orman memurluğuna müracaat ederse o zaman orman memuru: veririm amma ormanda yangın olursa mes'ulü sensin der ve bu suretle köylü de bu büyük mes'uliyeti üzerine alamyarak vazgeçer.

Memleketten çıkan mahlep, mehmuz gibi ihracat emtiamızın memle-kete temin ettiği parayı düşünmezler. Hakikat şudur ki arkadaşlar mem-lekete para girmesi yüzünden vatandaşların edeceği istifadeyi hiç düşün-müyorlar.

Ziraat memurlarının bürokrasi yapısı asıl mükellef oldukları ziraat va-zifelerini ihmal ettiklerinden, köylere gidip zürrai tenvir etmediklerinden ve tırtıl gibi hastalıkları imhaya çalışmadıklarından bahsettiler.

Evvelki gün Keçiören'de bir arkadaşımı ziyarete gitmiştim. Biz oturur-ken bağa tırtılları imha için tulumbalarla ağaçları dezenfenkte eden birkaç amele gelmişti. Amele ağaca daha mahlûlü sıkmadan o zat derhal bir ada-mını göndererek aman, bunları derhal dışarı çıkarın dedi. Sebebini sor-dum. Dedi ki: Bu adamlar geçen sene geldiler ve benim 20 ağacımı ku-ruttular, hafta geldikleri zaman köylüler bana dediler ki, aman Beyefendi bunları bırakmayın, bunlar ağaçları kuruturlar, ben nasıl olur dedim, bunlar fen memurudur ve kulak asmadım, kendilerine para ve yemek te verdim. Bunlar da bana daha iyi hizmet etmek için tulumba sandığını mahlûlle doldurdular. Fakat adamakıllı karıştırmadıklarından su üstte

kaldı ve suyu ağaçlara bastılar. Esas mahlûl altta kalmıştı. O mahlûlu sık-tıkları ağaçlarını tamamen kurudu.

Yani Beyefendiler, ziraat memurları kendileri gitmiyorlar. İşten anla-maz, amelenin, hamalın elinde bırakıyorlar ve binnetice bu amele de işi iyileştireceğine tahrip ediyor.

Bizim Nazilli kazasının yanında bir Sultanhisar vardır ki, portakal çıkartıyor. Oralarda birkaç senedenberi bir hastalık çıkmış. Bunu izale için gönderilen memurların tatbik ettikleri tedbirlerden fayda görmiyen ahali kendi başlarının çarelerini kendileri aradılar ve buldular. Hulâsa; ziraat memurlarımızın köylere gidip halkı tenvir etmeleri muzırdır (Handeler). Zaten halk ta dinlemiyor (Handeler). Ne diyorlarsa aksini yapıyor. Hatta daha bazı iddia edenler de vardır ki; bir ekin tarlasında olan ekin gösterildiğinde, buğday mıdır yoksa arpa mıdır diye sorulduğunda bunun ne olduğunu tefrik edemiyen ziraat memurlarımızın mevcut oldu-ğunu iddia ediyorlar.

Ormancılık meselesine gelince: Bizim memleketimizde en mühim meselelerden birini de ormancılık teşkil etmektedir. Bir arkadaşımız burada Kastamonu ormanlarının ahalinin ormanla iştilal etmelerini ve bunlarla hayatlarını temin etmelerini aynı zamanda bunların intifa etmeleri lüzumundan bahis ile bunu yalnız bir iki fabrikaya inhisar ettirilmemesi ve aha-linin ormanları muhafaza etmesi suretile hayatlarının temin olunmasından bahsetmişlerdir. Bendeniz maalesef arkadaşımın bu fikrine iştirak edemeyeceğim. Yalnız eski arkadaşlarımız hatırlarlar. Bundan 6 sene evvel İktisat Vekâleti bu orman meselesine pek ziyade ehemmiyet vermiş ve bu hususta Orman Baltalık Kanunu çıkarmıştı. Bu kanunu çıkarmak için tamam altı ay (maddeler üzerinde uzun uzun müzakere ve münakaşa edilerek) uğraşıldı. Hatta öyle zannediyorum ki Bolu Meb'usu Şükrü Bey bu kanun kabili tatbik değil diye iddiada bulunmuştu. Ben de Şükrü Beye iştirak ediyordum. Nihayet kanun yapıldı. Fakat icrası, kabiliyeti tatbikiyesi mümkün olmadığından tabiatile muattal kaldı. Hatta bidayette ben bu kanuna muteriz iken sonra terviç etmeğe başla-dım. Bir arkadaşımın benim bu vaziyetim nazarı dikkatini celbettiğinden bendenize siz evvelce muarızdınız. Şimdi ne için lehinde müdafaa ediyor-sunuz diye sordu. Ben de nasıl olsa bu kanun memleketin ihtiyacına kat-ıyın muvafık değildir. Nasıl olsa kabiliyeti tatbikiyesi olmadığı için mu-attal bir vaziyette kalacaktır. İyisi mi bir an evvel çıksın da kurtulsun de-dim. Çünkü bir kanun yapılırken her şeyden evvel o kanun memleketin hayatından ve ihtiyacından alınmalıdır. Aksi takdirde yapılan kanundan hiçbir netice elde edilmez.

Beyefendiler, hepimiz biliriz ki bizde ormancılığı hali hazırda muhafaza etmek fikri ya var veyahut yoktur. Eğer varsa biz fennî ormancılığı kabul etmek mecburiyetindeyiz. İki türlü zihniyet olmaz, zihniyet bir olur. Bugün medenî milletler ormancılığa çok, bilhassa pek fazla ehemmiyet vermişlerdir. Bir memleketin hayatı için ve hatta beşikten mezara kadar kereste lâzımdır.

Doğarken beşikten, ölürlen mezara kadar tahta ve kereste ihtiyacı insandan ayrılmaz. Bizim memleketimizin vaktile ihtiva ettiği ormanların bugün ancak $\frac{1}{3}$ i kalmıştır. Orman bir kere her köylünün eline baltasını alınca içine gireceği bir yer değildir. Orman amenajman denilen bir usul dairesinde yapılır. Bu ormanları fen dairesinde idare etmek demektir.

Bunun için ormanlarımızı idareye kâfi memur yetiştirmek ihtiyacındayız. Ormancılık deyin geçiyoruz. Fakat bugün Orman Mektebine gidilirse, onun muallimleri, müdürleriyle temas edilirse görülecektir ki bu bir der-yadır. İçinde birçok ulûm ve fûnunun mevki ahzettığı bir müessesedir. Bunun içinde balık avcılığından, konservencilikten tutunuz da Arazi Kanu-nuna kadar, avukatlığa, hâkimliğe kadar her şey var, cebir var, hendese var, var, var, var, (Gürültüler). Biz buna ormancılık deyin geçiyoruz. Bunun için adam yetiştirmek, birçok fedakârlık etmek lâzımdır. Taki ormanları-mız evvelâ bir amenajman plânı dairesine alınmış olsun. Zaten başka memleketlerde ormanlar yalnız hükûmet tarafından idare edilir. Hükûmet keser, biçer, lâzım olan mıntakaya indirir, isteyen tüccarlara istedikleri miktar ve uzunlukta gönderir. Bizde ise köylü ahırına bir kapı yapacak, gider on tane çam fidanı mahveder. Düşününüz biz bu çam fidanının bir tanesini yetiştirmek için ne kadar fedakârlık yapıyoruz. O yetişene kadar ne kadar zaman geçmiştir.

Deniliyor ki Kastamonu vilâyeti bir orman vilâyetidir. Ahalisi onunla geçinir. Arkadaşımız pek âlâ buyuruyor ki orada elmacılık son derece ileri gitmiştir. Hatta Marsilyaya da sevkediliyor. Ne için bu güzel mahsu-lâtı ziraiye tevsi edilmiyor.

Oyle arazisi olan yerlere hükûmet bunları sevketmeli. Orada mesken yapmalıdır. Mademki, müsait meyya çıkıyor. Bu san'atle işgal ettirsinler. Yer yer görüyoruz. Ankaramızın etrafında birçok meşe ormanlarının enkazı vardır. Vaktile demek bu sahalor ormanla dolu idi. Bugün kalmamıştır. Köylülerimiz bunların artık köklerini satıyorlar. Biz de yakıyoruz. Binaenaleyh tahribat, nereye kadar devam edecektir. Orman hakkında yapılan nizamnamenin yalnız Almanyadan getirilen mütehasıslarla değil, bizim memleketimizde de adam vardır. Bunları iş başına getirerek bu kanunun hükümlerini tatbik etmelidir. Bundan başka çare yoktur. Bundan başka maruzatım yoktur (Handeler).

Şimdiye kadar olan müşahedatım bendenizde bir kanaat hâsil etmiştir. Memurlar, bilhassa küçük memurlar taşralarda nefsi mütekellimi vahdeh kesilmişlerdir. Devlete hiçbir mazarratı olmadığı halde fıkara ahalinin ma-ışet tedarik etmesine imkân vermemek için bazı hususatta müşkülât çık-a-rırlar. Turgut Beyin söylediği gibi neler vardır, o ne manzaralardır bilse-niz. Vekâlete yazdığı bir iş için olan istidaya pul koymadığından dolayı on, yirmi gün işini geriye bırakırlar. Ne ihmaldir bu, ne lâkaydidir bu!

Bu ammenin hukukuna, memleketin ticaretine bu kadar lâkaydide bulunmak affolunan şeylerden değildir. Binaenaleyh artık vekil beyfen-dilerin bir senei kâmile zarfında icraatlarının muvazzah hesaplarını sormanın, öğrenmenin zamanı geldiğine kail olmalıyım. Maruzatım bundan ibarettir. (Alkışlar).

İhsan Paşa (Giresun) — Efendim, huzurunuzu ihlâl etmemek için gayet kısa bir surette fikri âcizanemi arzedeceğim. Bu maruzatıma saik olan 1929 senesinde nesredilen iktisat programının 21 ve 22 nci maddele-ridir. Aynı zamanda hatiplerin gayet müfit olan beyanatlarından da bu hususta ilham alınarak tebellül etmiş bir fikirdir.

Malûmu âllileridir ki — söylendiği gibi — memleketimizin en büyük iktisadi faaliyet sahası çiftçiliktir. Çiftçilikte çalışan unsurlar da malûmu âllileridir ki 9 milyon küsurdur. İktisat Vekâletinin tedrisatı ziraiye için gayet esaslı faaliyette bulunduğu ve meşkûr semereler elde eylediği görül-

mektedir. Fakat bu çiftçi halkının, toprak üzerinde bilfiil çalışan kısmının nisfından fazlası kadınlar ve kızlarımızdır. Halbuki mevcut olan müessesamızda bilhassa erkekler sınıfı yetiştirilmektedir. Tabiidir ki bu tedrisatı tedrisatı ziraiyenin orta ve daha yüksek dereceleridir ve bu tedrisatın buna müteferri olan birçok hizmeti mevcuttur. Fakat biz bu hizmetin vüs'atini temin için — nitekim arzettiğim gibi — gerek Fırka programımızda ve gerek İktisat Vekâletinin buna ait faaliyetlerinde istihsalin artırılması esbabını aramamız lâzımdır. Bunun hakkında teşebbüslerde de bulunuluyor.

Fakat bendeniz diyorum ki, ziraî faaliyette hizmeti pek büyük olan kız ve kadınlarımızın ameli bilgileri gayetle semereli olarak ve seri bir surette çoğaltılması için lâzımgelen tedbirlerin daha bariz bir surette tebellür ettirilmesi zaruridir. Bendeniz mütehasıs değilim, fakat gerek civar memleketlerin mûmasil faaliyetlerinden ve gerekse bu hususta çalışan mütehasıs arkadaşlarımızın maruzatından anlıyorum ki bu ehemmiyetli noktanın bir an evvel nazarı dikkate alınması behemehal lâzımdır.

Bu diğer memleketlerde mevcuttur. Meselâ maarifi umumiyemiz kadınlarımızın tevsiî malûmatı için enstitüler açtı, ziraî saha için de aynı temenni kabildinden muhtelif tedbirlere vâsil olacak kız ziraat enstitüleri açılmasını arzu ediyoruz. Bu suretle kızlarımızın toprak üzerinde ameli bilgileri çoğaltılmış olur. Tabii Ziraat ve İktisat Vekâletinin neşredeceği programlar dahilinde mahalli heyetlerin de alâkadar olması fâideli olur. İşte bu temennimi nazarı ithlanıza arz için kıymetli dakikalarınızı işgal ettim.

Besim Atalay Bey (Aksaray) — Aman Beyim okuyan çiftçi olmaz.

Refet Bey (Yozgat) — Ziraat amelîyat mektebinden çıkanlar köy muallimi oluyorlar ve Maarif Vekâleti hesabına çalışıyorlar. İktisat Vekâleti hesabına değil.

İhsan Paşa (devamla) — Maarifi umumiyemiz dahilinde dediğim için bu fikri verdim, yoksa Ziraat Vekâletinin emrinde ve idaresinde Orman, Baytar, Ziraat Mektepleri ve birçok lâboratuvarlar vardır. O halde demek dahilde bu tedrisatı ziraiyemiz mevcuttur. Maksadım bunlar değildir. Kadınlarımızın ameli bilgilerinin toprak üzerinde arttırmak için birtakım müessesat meydana getirmek ve bunu da heyeti aliyenze arzetmektir.

Hilmi Bey (Kastamonu) — Efendim, bu orman meselesi hakkındaki izahatımız yanlış anlaşılımıştır. Biz demedik ki köylüye bütün ormanları taksim edelim. Dedik ki devlet ormanlarile halk ormanlarını ayıralım ve köyler civarında bulunan ormanların bir kısmını halkın menfaati; halkın istifadesi için köylülere tevzi edelim. Yoksa bütün ormanlar köylüye tevzi edilsin demedik.

Necip Asım B. (Erzurum) — Efendim, bendeniz iktisadî ihtisas erbabından değilim. Fakat iki şey arzedeceğim. Birisi Yunanistanda her köy ve civarında bir aşı mütehasısı vardır. Zannedersem bizde de İktisat Vekâleti bunu yapabilir ve ayda yüz kuruşla bir amele bu iş için kullanabilir (Handeler). Herne olursa olsun bugün birçok ağaçlarımız aşılınmamıştır ve diyorum ki bu aşı lâzım mıdır, değil midir (Lâzımdır sesleri)? Mesele buradadır.

İkincisi; bir arkadaşımız kendinden bahsettiler ve İktisat Vekâletinin kendir için bir fabrika yapmasını arzu ettiler. Halbuki koskoca Kastamonu vilâyetinde beş on kişi bir araya gelip böyle bir fabrika yapamazlar mı? Bendenizce bu gibi şeyleri doğrudan doğruya halk kendisi yapmalıdır. Ve o memleketin Fırka âmirleri başlarında olursa bu işi pek âlâ başarabi-

lirler. Yani her şey için hükûmete yüklenmemelidir. Maruzatım bundan ibarettir.

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik B. (Çankırı) — Muhterem arkadaşlar; bendeniz geçen gün burada maruzatta bulunurken âşardan, doğrudan doğruya almakta olduğumuz âşar vergisinden 340 senesinde 35 buçuk milyon lira tahsil ettiğimiz halde bilâhare doğrudan doğruya vergilerden köylülere isabet eden miktarın ancak sekiz milyon liradan ibaret olduğunu arz etmiştim. Dün beyanatta bulunan Eskişehir Meb'usu Muhteremî Emin Beyefendi, maliye vekili ifadatta bulunurken yalnız doğrudan doğruya olan vergileri nazarı itibara aldılar. Bilvasita vergilerin köylüler üzerinde olan tesiratından bahsetmediler dediler. Görüyorum ki daima içimizde bulunan bir arkadaşımızda bile bu ukte kalmıştır. Onun için bütün arkadaşlara rakamla malûmatı mufassala vermek üzere bugün tekrar söz istedim. Henüz zannediyorum ki Mecliste tetkik edilmemiştir. Fakat hükûmet 340 hesabı kat'isini ve geçen senenin yani 929 senesi hesabı kat'isini Meclise takdim etmiştir. Bu hesabı kat'ileri bugün Bütçe Encümeninden aldım. Âşardan bahsederken yalnız bizim tahsil ettiğimiz miktarı arz ettim. Tahsil ettiğimiz miktar 340 hesabı kat'imizin 30 uncu sahifesinde 35,671,142 tahakkuk eden miktar o sene 39,987,000 liradır. Bu da iane ve maarıften gayrı olan hissemizdir. Mültezimlerin kazandığı kârdan gayrı olan hissemizdir. Heyeti celilenize bilhassa arz etmek isterim ki mültezim iki veya üç ay çalışır ve bütün bu müddet zarfında kazandığını yer. Bunların yüzde kaç kazandıklarını siz tasavvur ediniz (% 50 sesleri). Ben % 20 diyorum. Diğer teferruatı olan hesabı nazarı dikkate almayarak yalnız % 20 kâr ilâve edersek 340 senesinde köylünün cebinden çıkan (50) milyon liradır. Diğerleri banka ve maarıfe taallük eden paradır. Çünkü bugün arazi vergisinin bir kısmı da onlara aittir. Onun için bunu nazarı itibara almıyorum. Mültezimlerin aldıkları hisseye lâakal bu sene on milyon lira ilâve etmek lâzımdır.

Fırkamız âşarılâğvetmek kararını verdiği zaman büyük bir işe girişeceğimizi tahmin etmişti. Ve bu kararı da yalnız Fırkamız verebilirdi. 40 milyon lira varidattan sarfı nazar ediyordu. Hem de bu varidata hükûmetin hiç eli dokunmamaktadır. İltizama vermiş, sağlam teminatı var, takip eder ve alır. Para doğrudan doğruya kasaya girecektir. Masrafsız ve zahmetsiz olarak.

Emin Beyefendi bunu zikrettikten sonra tuza zammedilen miktar nazarı itibara alınmamış dediler. Yine 340 hesabı kat'isinin 32 inci sahifesinde tuzdan doğrudan doğruya tahsil ettiğimiz para 5,486,753 lira yani âşar mevcut iken tuzdan aldığımız haşılât 5,486,753 liradır. 929 hesabı kat'isinin 260 ıncı sahifesinde tuzdan aldığımız varidat 7,773,011 liradır. Zammettiğimiz miktar doğrudan doğruya 2,200,000 radesindedir. Bunu hepimiz hesap edelim: Nüfus nisbetinde hatta köylülerin daha çok hayvanı olduğuna nazaran daha fazla vermek suretile hesap yapalım ve bunu da geçen gün arzettiğim doğrudan doğruya vergilere zammedelim.

Şeker ve petrolden bahsettiler. 929 hesabı kat'isinde şeker varidatımız 6,237,408 liradır. Şekerin en çok müstehliki siz de bilirsiniz ki köylü değildir. Orada da nüfus nisbetinde bunu taksim edelim.

Petrol ve benzin varidatı 3,074,000 liradır. Her halde benzinden köylü şehirli kadar sarfetmez. Petrolden da o kadar sarfetmez. Pek âlâ biliriz ki, birçok köylerimizde hâlâ çıra aydınlık vazifesini görmektedir.

Bir de gümrüğü nazarı itibara alalım, onu da tetkik edelim: 340 taki gümrük varidatımız, 28,651,000 liradır. Geçen sene ki Tarife Kanunu çıkar-

cak diye herkesin en çok mal getirdiği senedir. Aldığımız varidat 41,116,000 liradır.

İşte bütün bilvasıta vergiler yekûnunu indirdiğimize nazaran bunu da zammedersek - gümrük varidatının kısmı azamı köylülere değil, şehirlie taallük ettiğini pek âlâ bilirsiniz - Köylülere isabet eden miktar ise eski lâğ-vedilen âşarın 3 te birinden pek az fazla olduğunu anlarız. Bunu arkadaşım rakamla söylediği ve kendi zihninde bir ukte olarak kaldığı için bütün arkadaşlar ve millet huzurunda bu rakamları zikretmek mecburiyetini hissettim (Bravo sesleri). Biz köylüye himaye sistemi koyduğumuz zamandan itibaren köylüyü hakikî bir surette himaye ettik ve esasen fırkamız yapamıyacağımız bir şeyi ilân etmez. Evvelâ âşarı ilga ederek, Köylüyü bütün bütün serbest bıraktık. Âşarın ilgasile büyük bir yekûn tutan varidattan sarfınazar, demin de arzettiğim gibi ayrıca da köylüye 339 senesinde Ziraat Bankası vasıtasile 8 milyon 880 bin lira ayrıca tevziat yaptık. Blâncolar tetkik edildiği zaman Ziraat Bankasının sermayesi 15 milyon lira görüldü. Fakat bu sermaye normal bir sermayedir. İstanbul hükûmetinin Ziraat Bankasından aldığı ve Damat Feridin Ziraat Bankasından alarak sarfettiği paralar da bu sermayeye dahildir. Hükûmeti Millie teessüs ettiği zaman ilk önce yani 339 senesinde Ziraat Bankasına bu paraları tamamile vermek için 395 Numaralı Kanun mucibince 900,000 lira ve 370 Numaralı Kanunla da 2,000,000 lira ve 395 Numaralı kanunla da 1,461,137 lira, 499 Numaralı Kanun mucibince de 340 senesinden 348 senesi nihayetine kadar her sene 555 bin lira tediye edilmek suretile 4,447,062 lira ki cem'an 8,608,199 lira Ziraat Bankasına nakten hazineden verdik. Ziraat Bankasının Blâncosunda bugün görülen 26 milyon lira paranın, nakten işletilmesinde hâsıl olan menfaat her sene sermayesine para ilâve etmek suretile yükselmesinden dolayıdır. Geçen celsede arkadaşlarımızdan birisinin bunu doğrudan doğruya çiftçi vermiştir demesi yanlıştır. Bu paralar, istibdatta olduğu gibi Damat Ferit Hükûmetinin de sarfettikleri bu paralar Millî Hükûmet teessüs ederken köylüyü himaye için hazineden tediye edilmiştir (Alkışlar).

Arkadaşlar; âşar kalkmazdan evvel biz kendi buğdayımızı, kendi unumuzu mu yiyorduk. Âşar kalkar kalkmaz milletin en büyük istifadesi doğrudan doğruya kendi mahsulâtını yemek oldu. İki sene evvel burada ekmeğin pahalılığından bahsedildiği zaman biraz gümrüklerin açılması cereyanı hâsıl olmuştu. Hükûmet reisi olan İsmet Paşa Hazretleri burada beyanatta bulunurken "Hayır milletin ekseriyetini köylüler teşkil ediyor. Gümrükleri açamam. Biraz pahalı da olsa ekseriyetin nefine akalliyet pahalı eklemek ziyecedir," dediler (Bravo sesleri ve alkışlar).

Biraz varidatımız tezayüt etmiştir. Bu tezayüt eden varidatı nerelere sarfettik. Onun için de hesap vermek mecburiyetindeyim ki, arkadaşlarımız bunun nerelere tediye edildiklerini görsünler.

Tediyeat rakamlardan fazla olabilir. Fakat filen hazineden çıkarları arzedeceğim.

Sihhiye için (Sahife: 229) 340 senesi hesabı ka'fisinde 2,245,153 lira, 929 senesi hesabı ka'fisinde 3,903,810 lira (Sahife: 205).

Adliye için (sahife: 336) 340 senesi hesabı ka'fisinde 4,541,257 lira, (sahife 210) 929 senesi 6,805,722 lira.

Maarif { 340 senesinde (6,089,525) lira (243 sahife),
929 senesinde (9,323,432) lira (216 sahife),

Nafia	}	340 senesinde (14,160, 439) lira (249 sahife),
		929 senesi hesabı kat'isinde (32,805,874) lira (221 sahife),
Ticaret		340 senesinde (1,347,021) lira (241 sahife),
Ziraat		340 senesinde (3,795,556) lira (271 sahife),
İktisat		929 senesinde (7,244,874) lira (228 sahife), tediyat yapılmıştır.
Müdafaa		340 senesinde (29,402,539) lira (257 sahife),
Bahriye		340 senesi (3,287,228) lira (262 sahife),
İmalâtı harbiye		340 senesinde (102,616) lira (274 sahife),
		340 senesindeki tediyatın yekûnu (32,792,483) liradır.
Müdafaa için		929 senesi (55,637,981) lira tediyat yapılmıştır. (Sahife 237)
Hava		929 senesi (1,013,866) lira tediyat yapılmıştır. (Sahife 241)
Deniz		929 " (5,653,570) lira " " (Sahife 246)
İmalâtı harbiye		929 " (4,302,133) " " " (Sahife 249)
Harita		929 " (573,335) " " " (Sahife 253)
Bunların yekûnu		(67,180,825) liradır.

340 tediyatına nazaran 929 da tediyat edilen fazla:

Sıhhiyede	1,858,000	lira
Adliyyede	2,264,000	"
Maarifte	3,243,000	"
Nafiada	18,645,000	"

İktisat, yani Ziraat ve Ticaret müştereken 2,102,000 lira

Müdafaa (bütün grupta) 34,400,000 lira

Fazlalık yekûnu 62,503,000 liradır.

(340)a nazaran bu altı gruba fazla nakten tediyat yapılmıştır.

İşte arkadaşlarım; harpten yıpranmış olan ordumuzu ve müdafaa vesaitimizi harpten çıktuktan sonra teçhiz etmek mecburiyetinde idik. Memlekette iyi geçinmek, refah ve huzurla yaşamak için haricden gelecek bütün tehlikelere karşıkoyabilmek için tezayüdün nisfını oraya vermek şartı (Alkışlar). Ve oraya verdik. Kalan nisfını da memleketin imarına sarfettik.

Bilvasıta ve bilâvasıta vergiler bunlardan ibarettir. Emin Beyefendi bu izahatı vermeğe sebep oldular bundan dolayı kendilerine bilhassa teşekkür ederim (Bravo sesleri, alkışlar).

Veli Bey (Çanakkale) — Muhterem arkadaşlar, Maliye Vekili Beyefendinin buyurdıkları gibi âşar, hakikaten çiftçi üzerinde bir afet, bir belâ idi. Bunu kaldırmak, memleket tarihinde mühim bir hatve olarak kaydedilecektir. Sark vilâyetlerinde müttegallibe ruhu ile birçok adamlar cenubi ve civar vilâyetlerimizde dahi bu mültezimler köylü üzerinde çok fena tesir ve nüfuz icra etmekte idiler (Müttegallibelik kaldırılmıştır, sesleri). (Bu vadide söz söylemeğe lüzum yoktur, âşarın iadesi mevzu bahis değildir sesleri, gürültüler). Bu yüzden köylülerimiz ağaçlarını bile kesmek mecburiyetinde kalırlardı (Gürültüler). Binaenaleyh çiftçi bu hususta minnettar ve müteşekkirdir ve daima minnetle yadedecektir.

Reis — Söz istiyen var mı Efendim (Hayır sesleri). Teklif mahiyetinde olan takrirleri arzedeceğim. Sonra İktisat Vekili Beyefendi söz söyleyecektir.

Denizli Murahhası Ali Rıza, Çanakkale Mümessili Veli, Kütahya Murahhası Alâeddin Beylerin takrirleri okundu :

C. H. F. B. K. YÜKSEK REİSLİĞİNE

Vilâyetimize haricden celbedilen ve Kadıköy, Buldan ve Güney kasabaları mamulât ve masnuatını himaye ve sürümüne noktai nazarından çok

mühim olan ince ipliklerden alınmakta olan resimlerin tadilini teklif ve rica ederim Efendim.

Denizli Murahhası
Dr. Ali Rıza

C. H. F. B. K. YÜKSEK REİSLİĞİNE

Aşağıdaki teklifimin dilekler meyanına ithalini istirham eylerim.

1 — Traktör Tazminatı Kanunu mürcaat müddetinin temdidini için Meclisi Âliye yeni bir kanun teklifi.

2 — Palamut ağaçlarının kesilmesinin men'i.

Çanakkale Mümessili
Veli

C. H. F. BÜYÜK KONGRESİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

Efendim;

Bugünkü modern devlet teşkilâtı iktisadî esaslar üzerine istinat ettiği malûmdur. Hepimizin kani olduğumuz veçhile hafta tatili günü olarak pazarın kabulünü teklif ederim. Bu hususun iktisadî faydeleri hakkında söz söylemekten kendimi varestede addeder ve hürmetlerimi arz ederim Efendim.

Kütahya Murahhası
Alâeddin

Reis — Muhtelif ihtiyacat için kongreye gelen telgraflar Lâyiha Encümenine havale edilmişti. Lâyiha Encümeninin bu husustaki hulâsası okunacaktır.

(Lâyiha Encümeninin hulâsası okundu).

YÜKSEK REİSLİĞE

1 — Afyon ihracı meselesi encümenimizde görüşülerek İktisat Vekili Beyefendinin izahları dinlendikten sonra bu hususta bir temenni izharına lüzum görülmemiştir.

2 — Balıkesir Vilâyetinin dilekleriyle Burdur murahhasının teklifi tetkik ve tasnif edilerek neticelerle beraber Kâtibi Umumilikçe takibi ve alınacak cevapların mahallî teşkilâtımıza bildirilmesi kararlaştırılmıştır.

3 — Dersim şakilerinin tedibini dileyen ve Erzincandan Reşadiye kazasının Tokada merbut kılması hakkında Reşadiyeden; ve askerî memnu mıntakalar hakkındaki kanunun birinci fıkrası hükmü mukabilinde mübadele suretile verilmiş olan gayrimenkullerin istirdadından mutazarrır olanlar namına Mordoğandan; ve aflarını dileyen İstanbul mahkûmları namına Arif Urfi imzasile İstanbuldan çekilen telgrafnamelerin, intacile alâkadarlara tebliği için ait oldukları vekâletlere tevdiî muvafık görülmüştür.

Umumî Heyetin nazarı tasvibine arz olunur.

Reis	M. M.	Kâ.	Aza	Aza	Aza
İstanbul	Malatya	İstanbul	İstanbul	İzmir	Van
Rana	Abdülmuttalip	Cevdet Kerim	Yaşar	Sadeddin	Remzi
Aza	Aza	Aza	Aza	Aza	
Çankırı	Yozgat	Erzurum	Maraş	Bolu	
Celâl	Refet	Rifat	Tevfik	Tahir	

Reis — Dilekler konuşulurken muhterem arkadaşlar tarafından verilen muhtelif takrirler itilâınıza arz edildi. Fakat heyeti celile bir karar

vermezden evvel müsaade buyurursanız bunların hepsini bir defa Lâyiha Encümenine gönderelim. Çıkan tekliflerin bir kısmı daha evvel vilâyet kongrelerinin temennileri meyanında vardır. Tetkik olunmuştur. Bir kısmı ise yoktur. Bunların hepsinin vekille birlikte Lâyiha Encümeninde de müzakere ve tetkik edilmesi lâzımdır ve bir hulâsa halinde tekrar gelir. O zaman heyeti celile bir karar verir (Muvafık sesleri).

Şimdi İktisat Vekili Bey söz alacak ve gerek Lâyiha Encümeninin esas mazbatası ve vilâyet kongrelerinin temennileri hakkında ve gerekse heyeti celilenizden varit olan sualler üzerinde izahat verecektir. Saat ikide toplanacağız ve müzakereye devam edeceğiz.

Kapanma saati: 12

BEŞİNCİ İNİKAT

İKİNCİ CELSE

AÇILMA SAATI: 14.10

Reis — İsmet Paşa Hazretleri

Kâtipler: *Avni B. (Yozgat) Ceydet Kerim B. (İstanbul) Hilmi B. (Bilecik)*

Reis — Celse açıldı Efendim.

İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey (Burdur) — Muhterem Beyefendiler, Büyük Kongrenin iktisadiyata gösterdiği alâka azası arasından 23 hatibin söz alması ve bunların iktisadiyatımızın hemen her şubesi üzerinde çok kıymetli ve faydabahş mütalea beyan etmelerile anlaşıldı.

Bütün dünyada hükümetlerin teşkilâtında devletlerin son manalarının anlaşılışında iktisadiyatın büyük mevkii nazarı itibara alınınca büyük kongrenin iktisadiyata verdiği bu ehemmiyeti görerek insanın göğsünün kabarmaması mümkün değildir.

Her halde büyük bir iffihar hissediyorum. Bendeniz bu iffitharla yapılan mütaleaları bilhassa icra mevkiinde bulunanları tenvir ve irşat mahiyetinde görerek muayyen noktalar üzerinde arzı cevap edeceğim. Bunu evvelden söylemekten maksadım; hatip beylerin umumî ifadelerinden devleti bir nevi her türlü iktisadî işlerde — hususî teşebbüslerin her türlü teminatını gösteren ve hususî teşebbüsleri yapabilecekleri hususlarda dahi — devletin onun yerine kaim olmasını arzu eden bir havanın anlaşılması için söyledim. Muhterem hatipler birçok hususlarda icra mevkiinde bulunanların yapmadıkları hususları tadat ettiler. Bunların heyeti umumiyesi nazarı itibara alınınca adeta teşebbüsü şahsiyi kaldırarak onun yerine devlet iktisadî faaliyetini ikame etmek gibi bir manzara görülmesi ihtimalini bertaraf etmek için bütün dinlediğim sözleri irşat mahiyetinde telâkki ettiğimi arzettim. Hatip beylerin temas ettikleri noktalara taallük ettikleri hâdiseler itibarile ayırarak cevap vermek her halde daha metotlu olurdu. Ancak beyan edilen mütalealarla hatibin mensup olduğu daire itibarile haiz olduğu hususiyeti muhafaza etmek için hatip beylerin mütalealarını sıra ile tetkik ederek hükümet noktai nazarından onların vaziyetini arzedeceğim. Başta Maliye Vekili Beyefendi izahat arzedecekleri sırada Aydın Meb'usu Tahsin Beyefendinin ortaya attıkları mesele geliyor. İktisadî hususları ve İktisat Vekâletini alâkalandıran ilk mesele Tahsin Beyin

ortaya koyduğu meseledir. O da Yunanistana sevkedilecek sahipsiz hayvanların İstanbulda mezbaha heyeti ve baytarlar tarafından karantinaya tâbi tutularak sevkına mümanaat edilmesi ve müşkülât çıkarılması meselesidir. Bu mesele İstanbul mezbaha heyetinin ve İstanbuldaki baytarların ihdas ettikleri mesele değildir. Memleketimizde bir senedenberi hükümünü icra eden sığır vebası hastalığının kanunlarla vekâlete tahmil ettiği vazifelerin tatbikından ibarettir. Filhakika geçen sene mayısında Erzurum vilâyetinde üç karyede hastalık görülmüş. Eylül nihayetlerinde garbe doğru intişar ederek Sivas vilâyetine kadar gelmiş, 240 karyeyi musap etmişti. Hastalık hemen şark vilâyâtı için müzmin bir hal irae etmektedir. Bunun sebebi bir kere komşumuz İranda baytari teşkilât bulunmaması, Kafkas tarafında Rusların asıl Rusyadan farklı hayvan sağlık zabıtası esasları tatbik eylemeleri hudutlarda iyi muhafaza tertibatı alınmadığı için daha ziyade ihtilâat bulunması. İlkbahar içinde bazı vatandaşlarımızın şark vilâyetlerimizden hayvan satınalarak garbe getirip köylerde istibdal etmeleri ve diğer suretle konserve yapmaları bunlara munzam olarak ta şark vilâyetlerinde sakin ahalimizin hastalığı ihbar hususundaki tekâsül ve terahisidir. Filhakika şarkta sığır vebası çok müzmin bir halde olduğu için sığırlar bu hastalığa adeta alışmışlar, mukavemetleri artmış, hastalık orada % 20 derecesinde tahribat yapmakta bulunmuştur.

Halbuki garp vilâyetlerinde hastalık hâdis olduğunda bu telefat % 80 derecesine varır.

Telefatın %20 derecesinde olması o halkı hastalığı ihbar etmeksizin hastalığın geçeceği ümidine düşürerek ihbardan sarfınazar ettiriyor. Çünkü ihbar edildiği takdirde hastalığın derecesine göre kıymetinin nihayet $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{3}$ i verilerek o hayvan itlâf edilir. İhbar edilmeyip te hayvan hastalıktan kurtulduğu takdirde hayvan sahibi tamamile hayvanına sahip olmuş bulunuyor. Bu gibi saiklerle hastalık geçen sene Sıvasa kadar sirayet etmişti. Vekâlet bütün elinde bulunan baytarları orada temerküz ettirdi. Fakat hastalıkla kuvvetli mücadelenin esasını hayvanın hareketini durdurmak teşkil ediyordu. Bu suretle şark vilâyetlerinden garbe ve İstanbula doğru hayvan nakliyatı tevkif edilmiştir. Hastalığın hafiflemesi üzerine bu yapılan mücadeleler dolayısıyla hastalık ârazını göstermemesi üzerine sırf İstanbul mezbahasına sevkedilmek üzere bir kısım hayvanların İstanbula getirilmesine müsaade edildi. Vekâletin bütün dikkati hastalığı garp vilâyetlerine sirayet ettirmemek. Çünkü; arzettiğim gibi sirayet ettiği takdirde %80 telefat verdiği için memleketin başına büyük bir badire açmış olacağından yalnız İstanbula verilen müsaade de mezbahaya kaydedilmek şartile mukayyetti.

Bir kısım vatandaşlar orada fiatın dun olduğunu görerek bunu Yunanistana çıkarmağı istediler. Halbuki hayvan hastalığı o mntakadan gelmiş olmadığı için Yunanistana çıkarılmasına müsaade edildiği takdirde bir kere; Yunan Hükümeti kabul etmeyecek ve hudutta tevkif ettirecek.

Sanien: bu hastalıklar herhangi bir âraz gösterdiği takdirde Yunanistan bütün kapılarını hayvan ihracatımıza karşı kapıyacaktı. Fakat Antalyadan ve diğer garp vilâyetlerinden birçok hayvanlar serbest olarak sevkedilmektedir. Garbi Trakyada sığır vebası birkaç kişinin hayvanında şap ârazı görülmüştür. Böyle bir vaziyet karşısında birkaç zatın mukavakat menfaatlerini temin etmek için bütün memleketin umumî menfaatini tehlike ihtimali altına atamazdık. Zaten bunu böyle yapmağımıza kanun da müsait değildi. Çünkü kanun hastalıklı olan hayvanların şehadetname verilerek

yahut hastalık mevkiinden gelmiş olan hayvanlara sağlık şahadetnamesi verilerek çıkarılması mâni idi. Bu suretle ihraç edilmemiş olduğunu için bu ihraca kanun müsait bulunmadığı içindir ki Tahsin Beyefendinin bahsettikleri vak'a hâdis olmuştur. Maamafih bugün hastalık altı karyeye inmiştir. Umît ediyoruz ki iki ay zarfında musap karyelerde tarama ameliyatı yapılarak hastalığın kat'î surette izale edileceğine kanaat hâsıl edeceğiz. Bu kanaati istihşal ettikten sonra tabiatile şark vilâyetlerinden gelen hayvanlar da serbest olarak Yunanistana çıkarılabilecektir. Onun için Tahsin Beyefendi arkadaşımızdan iki ay daha sabır buyurmasını, rica ederim, memleketin çok mühimmenfaatini temsil eden bu işte o büyük menfaatli haleldar edebilecek bir vaziyeti elbette arzu etmezler.

Yunanistana hayvan ihracatımız çok ehemmiyetli bir yekûn teşkil etmektedir: 930 senesinde "2,900,000,, liralık ihracat olmuştur. 931 senesinin iki ayında "506,000,, liralık ihracat olmuştur. Böyle mühim bir menfaatimizi temin eden mahrecimizi musap yerden gelen hayvanları çıkarmak suretile memleketin bütün hayvanatına karşı kapatmak doğru olamayacağı için o yolda karar almışlardır. Söz alan arkadaş beylerden İstanbul Muhterem Murahhası Sadi Beyefendidir. Sadi Beyefendi söz aldıklarında şahsım için sarfettikleri cemilekâr ve taltifkâr sözlerden dolayı kendilerine teşekkür etmeyi vacibe bilirim. Sadi Beyefendi ile Lâyiha Encümeninde müttefik kalamadığımız veyahut kendilerinin müttefik kalamadığımızı beyan ettikleri nokta, devlet bütçesinden maaş ve ücret alanların dahilî mamulât giymeleri için bir kanun çıkarılması keyfiyettir. Yani devlet bütçesinden maaş ve ücret alanların mecburî olarak dahilî mamulât giymelerinin tesisi keyfiyettir. Bendeniz bu hususta kendilerile müttefik olmadığımızı zannediyorum. Buradaki zahırlarından o yolda anlamış oldukları meydana çıktı. Teklif çok sıcaktır ve caziptir. Böyle bir teklifi reddetmek gayet güçtür. Yalnız her aklımıza gelen teklifi ilk hamlede kabul etmek atide memleketin iktisadiyatını alâkadar ettiği için doğru değildir. Kendilerine izah ettiğim nokta teklifi çok sıcak ve cazip bulduğumdur. Yalnız sureti tatbikte çıkacak mahzurlar ve yapacağı in'ikâslar üzerinde düşünmek, teklif üzerinde iyice işledikten ve çalıştıktan sonra karar almak lâzımdır.

Hemen teklifi görmüşteki cazibe ve sıcaklığa bakarak kabul edecek bir vaziyette değilim. Filhakika memlekette bu yolda mamulât yetiştiren altı fabrika vardır. Bunların 928 imalâtı (800,000)metre idi. 929 da (950,000) metreye çıkmıştır. Ve bugün bir milyonu da geçmiş olacağını tahmin ediyorum. Bu fabrikaların imal kabiliyetleri de bir milyon beş yüz altmış bin metro üzerindedir. Bunun altı yüz bin metrosu ciheti askeriyenin ihtiyacına sarfediliyor. Malûmu âliniz bir kanun vardır. Yine böyle devlet ve hususî bütçelerden maaş ve ücret alan müstahdemler için yapılacak elbiseler yüzde on noksanile olsa dahi dahilî mamulâtın alınacaktır.

Maarif Vekâleti de mektepler için dahilî mamulâtın almaktadır. Bunların hepsi ciheti askeriyenin 600 binine zammedildiği takdirde geriye kalan 350 bin nihayet 400 bin metrodur ki senevi ihtiyaçları— kaputlar da dahil olduğu halde — ancak kapatabilecek bir haldedir. Bunlar ciheti askeriyeye satışları haricinde bir milyon beş yüz altmış bin metre imal kabiliyetleri olduğu halde onu çıkarmamalarından harciâlem olan kumaşları imal edemedikleri anlaşılıyor. Bunun üzerine 60-70 bin raddesinde bulunan ve devlet bütçesinden maaş alanların da ihtiyacını ilâve suretile böyle bir mecburiyet tahmil ettiğimiz takdirde ilk bulunan mahzur nefaset hususunda

bunları lâübali olmağa sevkedebilmektir. Dahilî sanayiimizin inkişafını yalnız kemiyet itibarile değil keyfiyet itibarile de daima gözönünde tutmalıyız, kendisinden mecburî surette mahsulü alacak mahallî bulduktan sonra nefaset hususunda dikkat etmemeleri varit bir mahzurdur. Diğer taraftan eğer az zamanda ihtiyaca kâfi gelecek ve aralarında da rekabet tesis edecek kemiyeti imal edemezsek fiat hususunda da pahalılık itibarile bir mahzur hâsil olur. Bunun haricinde sivil memurunin ihtiyacı için de 4 milyon metro kumaş girmektedir. Bunların yerli kumaşları yerine kaim olmayacakları hususunda da esaslı bir kontrol tertibatı vücuda getirmek lâzımdır. İşte bu noktaların hepsi üzerinde çalışılacak ve işlenecek cihetler bunlardır. Sadi Beyefendinin tekliflerine karşı bunların hepsini derpiş ederek amelî surette tatbik edilecek şekiller bulup onun selâmetle tatbıkına kanaat getirdikten sonra karar verilebilir. Şimdiden alehtlak bir vait edilemez. Bunu söylemek arzulari reddedilecek demek değildir. Bilâkis arzulari nazarı itibara alınacak demektir. Binaenaleyh aramızda bir fark kalmamış oluyor.

Üçüncü derecede söz alan arkadaşımız Çanakkaale Murahhası Veli Beydir. Veli Beyefendi söze başladıkları sırada iktisat kelimesinin yeniliğinden ve son seneler iktisadiyatı üzerinde aldığı ehemmiyete binaen işitilmiş ve tamim edilmiş olduğundan bahsettikten sonra tasarrufu ifiyat haline getirmek için çalışmak lüzumunu dermeyer ettiler. Halbuki Fırka bir gün evvelki programının müzakeratında bunu nazarı itibara almış ve programında esaslı bir umde olarak tesis etmiştir. O itibarla zaten Halk Fırkası tasarruf fikrini tamamen benimsemiştir. Bunu içtimâî teşekküllerin hepsinde mutlak bir dikkatle tatbik edeceğine programına ilâye etmiştir. O itibarla bu sözlere o programı tenkit etmekten ibaret buluyoruz. Onu müteakıp ziraat teşkilâtımızın amelî sahada hiçbir faidesi olmadığını dermeyer ettiler. Bu noktâ nazardan fikirlerine tamamen iştirak ederiz. Ziraat memurları yüksek veya tâli ziraat mektebinden çıktuktan sonra tamamen bürokrat bir hayata dahil oluyorlar ve bürokrasinin bütün icapları içinde yuvarlanıp kalıyorlar. Bununla memleketimizde bir ziraatçi mesleği teessüs etmemiştir demek istemiyorum. Bilhassa 7 aydanberi mes'uliyetini kabul ettiğim vekâlette temaslarımla anladığım üzere memleketimize ziraat itibarile şeref verecek derecede o meslekte çalışmış ve yetişmiş birçok zevat ve arkadaşlarımız vardır. Fakat umumiyet itibarile Halkalı Mektebinden çıkıp za ziraat müdürlüğüne ve memurluğuna intisap etmiş olanlar zaten kanunların kendilerine tahmil ettikleri vazife icabı olarak hakikaten idarî bir memur haline inkılâp ediyorlar. İdare meclisleri, idare heyetleri azalıklarındaki vazifeleri ziraat hususunda fikirlerinden istifade etmekle kendilerini diğer idarî sahalarda çalışmağa sevk ediyor. Fakat Vekâlet birkaç senedenberi çok esaslı ve mühim bir istihale devresine girmiştir. Ziraat teşkilâtı hakikaten ziraatte devletin üzerine terettüp eden vazifeleri ifa etmek için ne gibi cihazlar kurmak lâzımgelirse onları kurmağa başlamış bir halde bulunmaktadır. Devlet ziraatte ferdin kendi başına elde edemeyeceği ilmin, tekniğin neticelerini istihsal edip tatbik için ferdin emrine amade bulundurmakla mükelleftir. Bunları ise enstitüler gibi, lâboratuvarlar gibi, islah istasyonları gibi ilim taharri müesseseleri yapar. Bu müesseseler son zamana kadar memleketimizde ancak kafalarda yaşıyordu. Evelce vaki olan teşebbüsler semerelerini vermeden vukuatı içinde kaybolmuş gitmiş, halbuki bu son senelerde bu hususu da nazarı itibara alarak Adanada pamuk ve (süne) için, İzmirde incir, üzüm için İzmir ve

Samsunda tütün ve fındık için haşarat mücadele istasyonları tesisine karar verilmiş ve bunların ilk hatveleri atılarak binaları tesis olunmuş ve mütehasısları da Avrupadan seçilmiştir. Ayvalıkta, Manisada, İzmirde, Samsunda, zeytinyağcılık, tütün üzerine enstitüleri tesisine karar verilmiştir.

Halkalı, Eskişehir ve Adapazarında ıslah istasyonları vücuda getirilmeğe başlanmıştır. Bunların haricinde birçok yerlerde de enstitüler, tesis edilmesi derpiş edilmiş ve programa konmuştur. Bundan maada ziraatle iştiğal edenlere filen yardım etmek üzere şimdi tadat ederek sizi yormamak için isimlerini geçeceğim, birçok yerlerde fidanlıklar tesis edilmiştir memleketin ziraat tekniği neyi icap ettiriyorsa onları ilmî bir surette istihsal eden asıl çiftçilerin tatbikına geçirmek için de bilhassa salâhiyetleri ve teşkilâtları itibarile mühim mevkileri olacak ziraat odaları vücuda getirmek istiyorum. Ziraat odaları zürrain müştereken menfaatlerine ait hususlarda hizmetler tesis edebileceği gibi devlet tarafından bu müesseselerin teknik itibarile verdikleri neticeleri asıl çiftçilerin tatbikatına isal edecektir. Çiftçiler ve bunlar arasında bir vasıl vazifesini görecektir devletin vücuda getirdiği müesseselerden çıkan neticeleri çiftçilere devrederek tatbikatını teshil edecektir.

Ziraat odaları zürrain mümessilleri olacağı için onlar arasından intihap edilecek, fakat umumî ve müşterek menfaatleri gördükleri için de orada hükümetin bir mümessili bulunacaktır. Nitekim bugün ticaret odalarında kâtibî umumilerin bulunması gibi.

İşte bugünkü memurlarımızı ziraat odalarına kâtibî umumî tayin ederek onları yalnız bürûkrasi vazifesi görmeğe mahkûm bulunmaktan kurtararak hakikaten mektepten aldıklarını asıl mesleklerine, mesleklerini takip eden kimselere götürecektir bir vaziyete koyacağız. Bu gün geldikten sonra Veli Beyin vaki olan itirazı zannederim, bertaraf olmuş olur. O vakit ziraat teşkilâtı ve ziraat memurları hakikaten ve filî surette zürraa hizmet eder bir şekil dahilinde çalışacaklar ve bürolarda bulunmaktan kurtulmuş olacaklardır. Bu münasebetle Veli Beyefendi fare mücadelesindeki istatistiklerin yanlış olduğundan ve memurların böyle noksan istatistikler tanzim etmekten başka bir şeye yaramadıklarından bahsettiler.

Fare hakikaten bir musibet şeklinde memlekette taammüm etmiş bir halde bulunuyor. Birkaç senedir kışın yumşak gitmesi bu mahlûkların üremesini badi olmuştu. Bunun için ayrıca teşkilât talimatnamesi vardır ki Veli Beyefendi o talimatnameyi okumuş olsalardı bu istatistiklerde ki hatayı memurlara atf ile lâalettayin mahkûm etmezlerdi. Çünkü; o talimatnamede memurlar valiler maiyetindedir. Asıl mücadele ile mükellef olan memurlar yüksek memurini mülkiyedir. Memleketin vilâyetlerde en yüksek mümessillerinin de eserlerini alelittak atacak olursak istinat edecek bir nokta bulamayız. Halbuki; Çanakkaleden aldığımız bir telgrafta mühim miktarda mücadelede muvaffak olduğunun vali bey yazıyor.

Diğer taraftan yine bu mevzu üzerinde Kocaeli Meb'usu Beyefendi de Bursada fare mücadelesinde muvaffak olunmadığını söylediler. Yine ora valisinden de alınan bir telgraftan da mevcut fare ile musap arazinin nisfından fazlası tathir edildiği ve bir kısmından da kesafetin azaltıldığı yazılmaktadır. Tabii böyle büyük mümessillerin verdikleri izahata itimat etmekten başka çaremiz yoktur.

Veli Beyefendi bağıcılık hususunda, şarap imalinde gösterilen merasimin ağırlığından dolayı yaş üzümünün çürüdüğünü mevzubahs ettiler. Bunun için malûmu âliniz bir kanun vardır. O kanun mucibince yaş üzümünden şarap imalinde bağıcılık mıntakaları serbesttir.

Bunlardan 15 kuruş resim alınıyordu. Bu resim 930 teşrinisanisinde 5 kuruşa indirildi. İhraç edenlere de kilo başında 3 kuruş ayrıca prim verilmektedir.

Diğer taraftan vekâlet asma fidanlıklarını arttırmıştır. Mevsiminde taliplere fidanlık yetiştirmek kabil olmuyor. Ve son senelerde bağ yapmak pek çok rağbete mazhar olmuş ve gündün güne tevessü etmekte bulunmuştur. Her halde bu husustaki beyanatların mahallî ve müferit hâdise şeklinde olduğunu zannediyorum. Böyle bir şey var da söylerlerse ayrıca tahkik ederiz.

Muzır hayvanat itlâfi belediyelere bırakılmıştır. Muvaffak olmamaktadır diyorlar. Bunlar için (340) tarihli bir kanun vardır. O kanun mucibince heryerde mevsimine göre süre avları tertip olunur. İktisat Vekâleti Müdafaai Milliyyeden silâh ve barut alır, köylülere tevzi eder. Bu süre avları ile bunlar takip edilir. Kanunda bunları avlamak üzere ruhsat isteyen hususi teşekküller olursa onlara müsaade edilmesine dair sarahat vardır. Böyle bir ciddî teşebbüs sahibi gelirse vekâlet onunla görüşmeğe ve bu işi tevdi etmeğe amadedir. Fakat şimdiye kadar böyle bir ciddî müracaatin karşısında bulunulmamıştır. Ağaç hasılatı çiftçinin yoktan bir kazancı olduğu halde ziraî asayiş olmadığından bundan istifade edilemiyor dediler.

Malûmu âliniz Dahiliye Vekili Beyefendinin jandarma münasebetile burada izah buyurdıkları veçhile Köy Kanununda her beş yüz nüfus için bir bekkî alınmak kabul edilmiştir. Ve her köyün de bekkîsi vardır. Bunların ne yolda istihdam edileceği, maaşlarının ne suretle verileceği, kendilerinin devlet zabıta belediyesinde imtiyazı haiz oldukları onlara karşı, gelmek, devlet zabıtasına karşı gelmek derecesinde olduğu o kanunda tasrih edilmiştir. Bekçilerin asıl korumakla mükellef oldukları köy sahasında çalışmamaları belki anı, geçici bir zaruret neticesidir. Fakat o zaruret geçtikten sonra bekçiler kendi köylerinde çalışabilmek suretile ziraî asayiş tamamen temin edeceklidir.

Veli Beyefendi pulluklar hariçten geliyor, bunları dahilden tedarik edebiliriz dediler. Büyük Millet Meclisi 931 haziranında bir kanun çıkardı. Bundan evvelki tecdidi intihap kararı verilmezden evvel, o kanun, nazarı itibara aldığı pullukların dahilde imali için teşvik sistemini tesis etti. Pulluk imalâthanelerini iki sınıfa ayırdı. Pulluk imal edip te köylülere sattıkları pulluk nisbetinde her pulluk için kıymetlerinin yüzde onu ile on beşi arasında müthevvil olmak üzere prim verilmesini kabul etti ve 931 bütçesine de yüz bin liralık bir tahsisat koydu. O zaman bunun müzakere edildiği encümenlerde ziraatte pulluk tatbikatını temin ettiği için çok iyi bir sistem ihdas ettiği söylenmişti. Biz bundan büyük neticeler bekliyoruz. Birkaç sene tatbik ettikten sonra dahilde memleketin ihtiyacı olan pulluğu yetiştirebilecek imalâthanelerin memleketimizde teessüs edeceğini ve esas teşvikî satış üzerine koymuş olduğumuz için köylülerin ayaklarına kadar götürülerek satılacağına ümidimiz vardır. Tohumlar bozulmuş vaziyettedir. İslahları için ne yapıyor diyorlar.

Şimdi biraz evvel tadat ettiğim veçhile hükümet muayyen merkezlerde tohum islah istasyonları tesis etmiştir. Bunlar çalışmaktadır. Şimdiden faydaları da iktifat edilmektedir. Meselâ Adanada pamuk tohumu tevziine iki senedenberi başlanmış bulunmaktadır.

Traktör Tazminatı Kanunundan bahsettiler. Bu kanunun mer'iyet mevkiine konulması ile kanun mucibince tazminat almak için traktörü bulunmadığını ihbar zamanı arasında az müddet konulduğunu ve bundan

kendileri de dahil olduğu halde birçok traktör sahiplerinin istifade edemediklerini beyan ettiler.

Beyefendiler; malûmu âliniz her kanun o kanunun hükmünden istifade edilmek için bir müddet tayin eder. Mâzeretsiz olarak o müddeti geçirilenler o kanundan istifade edemezler. İkidin hali değildir. Ya yeni bir kanun teşmil etmek lâzımdır yahut müddetin mâzeretli olarak geçirildiğini ispat etmek lâzımdır. Bu ispat ta idarî makamlar nezdinde olmaz. Kazâî makam nezdinde olur. Eğer müddeti mâzeretli olarak geçirmişlerse bunu kazâî makam nezdinde ispat ederler ve derhal paralarını alırlar. Eğer mâzeret mevcut değilse bu parayı alabilmesi için yeni bir kanunun teklifi icap eder. Halbuki bunun ise kendileri tarafından doğru olmadığı itiraf edilmiştir. Binaenaleyh fuzuli olarak para alıyor; bunun sebebini anlıyamadım dedikten sonra yeniden bir müddet temdidî ile o kanundan istifade etmek imkânı hâsıl olmaz. Kanunun manası kanun vazolunurken düşünülmüş esası üzerinden izah edeyim. Malûmu âliniz hükûmet memleket dahilinde traktörü tamim etmek için mevaddî müşteile muafiyetini tesis etmiştir. Bu mevât üzerinde inhisar resmi bulunduğuundan ve bugün ise inhisar gümrük resmine kalbedilmiş olduğundan gümrük resminin çok yüksek olduğundan o yüksek fiat ile mevaddî müşteile tedarikinde traktörü ziraat işlerinde kullanmak şartile istifade etmek imkânı yoktur. Hükûmet traktör alanlara karşı bir nevi taahhüt altına girdi. Siz traktör alırsanız size şu muafiyeti bahşedeceğim dedi. Ve Mevaddî Müşteile Kanunu diye bir kanun çıkardı. O kanun bilâhare kaldırılmak istendi. Çünkü bunun için mali ve iktisadî birçok esbab mevcuttu. Fakat kanun kaldırılırken karşımıza birtakım mahzurlar da çıktı.

Bir devlet kendisini teşkil eden efrada, vatandaşlara karşı şu işi yaparsanız şu muafiyeti bahşedeceğim der ve sonra da o muafiyeti kaldırdığı zaman o devletin taahhüdüne binaen traktör satılanlara açıkta kalmamak için bir tazminat vermek ister. Zaten tazminat daima bu gibi yerlerde caridir. İşte traktör tazminatı hakkındaki kanunun ruh ve manası budur.

Veli Beyefendiden sonra söz alan Tokat Muhterem Murahhası Behçet Beydir. Behçet Beyefendi mahlepten bahsettiler. Ve burada mahlebin ne olduğunu, nasıl toplandığını, nerelerde satıldığını izah ettiler. Âşar mevcut iken bu da âşar meyanında ihale ediliyordu. Âşar kalktıktan sonra orman memurları bunu menşe şehadetnamesine tâbi kılmışlardır. Yani devlet ormanlarından mı istihsal ediyor, yoksa tapulu araziden mi istihsal ediyor. Ormanlardan istihsal edildiği takdirde orman ruhsatnamesine tâbi olması lâzımdır. Mahallî araziden istihsal edildiği takdirde hiçbir şey vermemek lâzımdır. Âşar da kalktığı için resimsiz ihraç edilmek lâzımdır. Orman memurları birkaç sene evvel bir usul ihdas ederek bunu ruhsatnameye tâbi kılmışlardır. Nihayet ruhsatnameyi kaldırdık. Ve menşe şehadetnamesini aldık. Behçet Beyefendi bunların tapulu araziden çıktıklarını veyahut devlet ormanlarından çıktığı keyfiyetini mahallî sanayi ve ticaret odalarının tasdikile tesbit edilsin, ayrıca memurlar tarafından menşe şehadetnamesi istenmesini dediler. Bütün bu formaliteleri diğer arkadaşlarımız da bu noktalar üzerinde söyleyeceklerdir. Bir teminatür. Devletin koymuş olduğu rüsum cıbayet ediliyor mu; edilmiyor mu? bunlar teminatür. Bu teminata hâle gelmemekşartile o yolda teşkilât yapmak lâzımgelirse bunu yapmağa hükûmet hazırdır. Elverir ki teminat ihlâl edilmemiş olsun. Eğer beyan buyurdıkları husus kâfi gelecek olursa o yoldan yürümeği hükûmet te arzu eder.

Sonra yine Behçet Beyefendi, tütün ziraati için ruhsatname alınması lüzumundan bahsettiler. Bir kimse yarımşar dönümlükte muhtelif yerlerde tütün ekecek olursa ruhsatname almak salâhiyetini haiz olmadığı için ailesi için, çocuğu için ayrı ayrı ruhsatname almak mecburiyetindedir dediler. Tütün hakkında yeni çıkan kanunda bu merasimin hepsi kalkmıştır. Zannedersem bu husustaki ifadeleri sehve müstenittir.

Behçet Bey — Kalkmamıştır.

Mustafa Şeref Bey (devamla) — Kanun kaldırmıştır. Yalnız ruhsatname yoktur. İhbar edecektir. İhbarnameler de heyeti ihtiyariyeler nezdinde bulunacaktır. Ve bir kimse müteaddit yerlere ekirse bir beyanname verecektir. Meclisi Âliden bu yolda bir kanun çıkmıştır. Tatbik edilmiyorsa ait olan makamın nazarı dikkatini celbedersiniz.

Ondan sonra Eskişehir Meb'usu Emin Beyefendi söz aldılar, Emin Beyefendi izahlarında müphemiyetten kurtulamamakla beraber bazı esaslı noktalara temas etmek istediler. Bir kere dediler ki iki gün evvel tanzim edilen programı okudum. Onun her maddesinde İktisat Vekâletine tahmil edilmiş birçok vazifeler gördüm. İktisat Vekâleti bugünkü teşkilâtile bu vazifeleri göremez. Binaenaleyh İktisat Vekâletinin teşkilâtını değiştirmek lâzımdır.

Behçet B. (Tokat) — Bir sual soracağım Efendim. Hevenk tütün satışı hakkında bir şey söylemediniz Beyefendi.

İktisat Vekili Mustafa Şeref B. (devamla) — Zannedersem hevenk olarak satılmasının talimatnameye konulmasını teklif etmişsiniz.

Behçet B. (Tokat) — Evet Efendim. Yalnız bir de zürra arasında ferağ muamelesinin yapılmasını da istemişim.

İktisat Vekili Mustafa Şeref B. (devamla) — Bu da Rejiye havale edilir. Tütün İdaresi tetkikat yapar, imkânı olduğunu görürse kabul eder. Emin Bey İktisat Vekâletinin şeklini değiştirmek lâzımdır dediler. Bunun söylenmesi üzerine ilk defa hatıra vekâlet büroları teşkilâtında bazı tadilat yapılmasını istiyorum gibi geldi. Fakat bilâhare izahlarında dediler ki: İktisat Meclisi Âlisi vardır. Bu meclisi takviye etmek lâzımdır.

Vekâlet iktisadî meselelerde salâhiyetli, ilim itibarile değil ise de, işin içinde bulunmak itibarile salâhiyetli kimseleri ihtiva etmek üzere İktisat meclisinin şeklini değiştirelim, onun vasıtasile bu programın İktisat Vekâletine tahmil ettiği ağır vazifeleri gördürelim dediler.

Bu iki surette anlaşılır. Eğer istişari bir meclis mahiyetinde ise bugünkü İktisat Meclisi bu vazifeyi görmektedir. Ve hükûmetçe tevdi edilen meseleleri müzakere eder. Ve onların aldığı kararlar istişari mahiyette olmak üzere hükûmet tarafından mütalea kabûlinden tetkik olunur. Yalnız onu istemek o mukaddeme için kâfi değildir. Bendenizin anladığım, iktisadî menfaatleri temsil edecek bir iktisat meclisi teşkilini istiyorlardı ve bu kararlı bir meclis olacaktı. Eğer maksatları bu ise bu, devlet teşkilâtını büsbütün değiştirmeye müncer olur. Çünkü iktisadî menfaatleri temsil edebilecek kâfi mahiyeti haiz karar alacak bir meclisi teşkil etmek, Teşkilât Esasiyenin milletin yegâne-ve hakiki mümessilidir dediği Büyük Millet Meclisinin yanında karar almak salâhiyetini haiz ve iktisadî menfaatleri temsil eden ikinci bir meclis tesisine müncer olur, bu ise vaziyeti esasıyeyi büsbütün değiştirir. Hangisini kastettiklerini ve ne demek istediklerini lâyikile anlıyamadım. Lokantada kendisine tesadüf ettim, sordum. Orada da izah etmediler.

Fuat Bey (Rize) — O da anlamamıştır (Handeler).

Mustafa Şeref Bey (devamla) — Binaenaleyh buna vereceğim cevap ta bu kadardır. Yalnız bu sırada Emin Bey diğer bir meseleden bahsettiler. Dedî-

ler ki, bugün iktisadiyatta her devlet ithalât ve ihracatını tevazün ettirmek: kaygusunda olduğu için bir devletten ne alınrsa ona mukabil bir şey satmak şart koşulmaktadır. Bunu Emin Beyden bir iki defa daha işittiğim gibi bu defa söz alan hatiplerden bu noktaya birkaç defa temas edenler bulunduğuna için bu meselenin ayrıca tenvir edilmesini lüzumlu addettim.

Beyefendiler, bugünkü şekle göre bir ticaret mukavelesi yapmak demek, beynelmil pazarda rekabette müsavi şartlar temin etmek demektir. Eğer mümâsil eşya aynı pazarda aynı şartlar dahilinde bulunursa onun müstahsilleri tam boy ölçüşebilirler ve kim ucuz istihsal ediyorsa tabii o galip gelir. Yapılan mukavelelerin ilk hedefi budur. Mümasil eşyadan birisine herhangi bir suretle gerek gümrük, gerek nakliyat ve gerek dahilli rüsum suretile bir ağırlık konursa müsavi şart ihlâl edilmiş demektir. O vakit tabiatile onun pazarda mağlûp olması lâzımdır.

Binaenaleyh, ticaret mukavelesi yapılıırken ben senden 13 milyonluk mamulât alırsam, sen de benden buna mukabil 13 milyonluk mamulât al diye bir şart konamaz...

Şartın konabilecek mevkiileri ve mevzuları vardır ki; hükümet inhisar suretile veyahut menafii milliye imalâtı şekliyle doğrudan doğruya mevaddı iptidaiye alabilecek sağlam suretle bir şey satınalabilecek vaziyette bulunursa o vaziyet karşısında memleket eşyasından muayyen bir miktar alınması teklif edilir ve bu da kabul ettirilebilir.

Nitekim: yapılan ticaret mukavelelerinde buna ait birçok şerait konmuştur. Birçok memleketlerde tütün inhisara tâbi olduğu için o iş devlete ait ve devletin olmak şartile tütün almak vaziyetindedir. Bundan ticari muvazene temin etmek maksadile 3 milyon 5 milyon kilo tütün alınması şart konulur. Bu suretle Çekoslovakya ile yaptığımız mukavelede iki milyon tütün alınması şart konulduktan maada İskoda fabrikası Millî Müdafanın yaptığı siparişler münasebetile onun parasından tütün tediyesi suretile alınması şart konmuş ve tatbik edilmektedir. Ve buna mümâsil birçok mukaveleler mevcuttur. Rusya ile yaptığımız ticaret mukavelesinin bir de mütemmim kısmı vardır. O da Ruslar bizden 7 milyon dolarlık mahsul alınmasını taahhüt etmişlerdir. Bunun bir milyon dolarına portakal, zeytin, susam gibi muayyen eşyamızın satın alınması kararlaştırılmış ve yarım milyon dolarlık ta şark vilâyetlerinin mahsulâtı alınması şart konmuştur.

Bu suretle görülüyor ki; eğer karşımızdaki devlet bizzat satınalabilecek mevkiide ise bu şart konulabilir ve kabul ettirilebilir. Fakat o devlet bizzat satınalmak mevkiinde değilse bizim teklif ettiğimiz mevaddı iptidaiye, meselâ: pamuk gibi mevaddı iptidaiye hususî müteşebbislerin elinde ise o devlet tarafından bu teklifin kabulüne imkân yoktur ve edemez; çünkü; o devlet hususî teşebbüslerde bulunan hususî fabrikaların mevaddı iptidaiye almasına hâkim olamaz.

Bu hususî fabrika, imalâtında en ucuz en iyi maddei iptidaiyeyi nereden bulursa oradan alır. Çünkü o da ayrıca rekabet pazarında satış yapacaktır. Emin Beyefendi bu noktayı tasmin eder surette ortaya attılar. Onun için bu cihetin izahını lüzumlu gördüm.

Emin Beyefendiyi müteakıp Bolu Meb'usu Şükrü Beyefendi söz aldılar. Şükrü Beyefendinin mevzubahs ettikleri mesele memleketimiz için çok ciddi ve çok hayati bir meseledir. Memleketin ormanlarının usulü idaresine ve vaziyetine müteallik bir meseledir.

Beyefendiler, memleketin idaresi mes'uliyetini almış büyük bir kongrede, bir fırka kongresinde ormanlar hakkındaki noktai nazar açık olarak

tesbit edilmiş olmalıdır, bilhassa bizim memleketimizde. Ormanlar bir memlekette devlet hayatının teessüsü için aslı bir şarttır. Çünkü devlet klâsik tarif ve taksimi ile üç unsurun teşekkül eder. Ülke, millet, bir de otorite. Ülkede devlet ve millet bulunabilmek için o ülke iskân edilebilmek kabiliyetine dolmalıdır. Çölde ülkellik yoktur, devlet teessüs edemez. Orada seyyar aşiretler bulunur. Binaenaleyh bir devlette ülke hâsıl olabilmek için o ülkenin iskâna kabil olması lâzımdır, iskân kabiliyeti ise o ülkede orman bulunması ile olur. Akan sular eğer ormanlardan memba alıyorsa senenin her ayında akar. Ormandan memba almıyan sular senenin muayyen mevsimlerinde kesilecektir. Eğer bir memlekette ormanlar mütemadiyen tahrip edilerek gidiyorsa o memlekette iskân kabiliyeti refedilmiş demektir.

Maatteessüf Beyefendiler, bu vaziyet memleketimiz için tamamen vakidir. Bu hususta söz söylemeğe salâhiyeti olan yerli ve ecnebi birçok mühassıslar bu memlekette ormanlık yüzünden iskân kabiliyetinin eksilmekte olduğunu teessüf ve teessürle söylemektedirler.

Ormanlar millî bir servettir. Bu, evvelâ şunu ifade eder. O memlekette bulunan neslin gelecek nesillerin iskân edilebilmelerini temin eden menfaatlerdir. Ondan sonradır ki, bu ormanlarda topraklar ve ağaçları ile beraber ve fabrika olduğu takdirde onun mahsulünden de istifade ederler. Ormandan para çıkarmak meselesi ormanların muhafazası maksadiledir. Ormanın işletilmesi ilk gaye olarak para kazanmak için değil, ormanı ayrıca muhafaza etmek içindir. Çünkü ormandan esas gaye, ülkenin iskân edilebilmek kabiliyetinin muhafazası keyfiyettir. Binaenaleyh ormanların işletilmesi, bir plân üzerinedir. Plânsız işletme, ülkede iskân kabiliyetini kaldıran bir tahrip usulüdür. İlim ve fen uğraşmış, amenajman plânı diye bir usul icat etmiştir. Bu usul, ormanları muayyen maktalara taksim etmek usulüdür. Bu partiler, uzun seneler devam eder. Bir kısım, altmış sene devam edebilir. Yani altmış senede bir, bir maktaa sıra gelir. Bizde de arzettiğim gibi mütemadiyen balta ile tahrip edilmekte olan ormanların muhafazası ve yine lâkaydı yüzünden, ormanlara lâyük olduğu büyük ehemmiyet verilmemek yüzünden yangınlarla tahrip edilmelerine nihayet verilmesi için yangın hususunda muayyen tedbirler almak icap eder. Amenajman yani fennî işletme diye hususî bir kanun çıkmıştır. Bu amenajman bugün yapılacak iş değildir. Vekâletin dört grubu vardır. Dört grup mevsimi gelince muayyen mıntakalara gidip amenajman plânlarını yapmaktadırlar. Bunu sekiz grup yapmak mutasavverdir. Bu suretle amenajman plânları gruplar noksanından dolayı tam tesis edilemediği için kanun bir de muvakkat işletme plânı tasavvur etmiştir. Bu muvakkat işletme plânı orman mühendisleri tarafından muayyen zamanda tertip edilmektedir. İşte kat'i zaruret olarak ormanı amenajman plânı ile işletmeli ve olamadığı takdirde muvakkat plânla işletmek yoluna gitmelidir. Bunun aksine hareket ormanı kasten tahribe gitmekten başka bir şey değildir. Bu hususta İntifa Kanunu ve ona müzeyyel bir kanun çıkmıştır. İntifa Kanununda muvakkat işletme plânı mucibince hareket meşruttur. Müzeyyel kanunda keşif raporu tabiri vardır.

Şu arzettiğim izahat orman idaresinin kafasına iyice yerleştiği için keşif raporlu olarak muvakkat işletme plânı kabul edilmekte ve yapılmaktadır. Böylece kabul edildiği için aielhtlak bir görüşle burada ağaç vardır, kesilebilir diye verilecek keşif raporile ballayı ormana sokmağa müsaade etmek, talep birçok olduğu için ormanların tahribatına kasten hükümet mevkiindekiler için göz yummak demektir. Halbuki o kadar büyük ehemmiyeti haiz olan bir millî servetin bile bile bu suretle tahribine göz

yumulamaz. Bu kanun birçok arkadaşlarımızın ve Tahsin Beyefendi arkadaşımızın izah eylediği gibi kabili tatbik olmadığı için yeni yapılan Orman Kanununda bunun şekli değiştirilmiştir. İntifa Kanunu şudur Beyefendiler. Orman civarında bulunan köylüleri vazı kanun bu naktai nazardan derpiş etmiştir. Bir kere bunların mektep, mesçit gibi, heyeti ihtiyariye odası gibi muayyen müşterek hizmetleri görecek binaları vardır. Sonra kendi evleri, ahurları, ağulları, vardır. Sonra araba gibi, düğen gibi, ziraat aletleri mevcuttur. Bunlar için meccanen ormandan bunlara lâzım keresteyi vermek için ruhsatiye verilmelidir. Sonra bir kısım köylüler vardır ki kereste ticaretinden başka bir maışet vasıtasına malik değildir. Bunlar için yapılacak şey ya onları ormanların yanından alarak ovalara götürüp iskân ederek ziaate alıştırmak veyahut muayyen bir orman kütlesi ayırarak bunlardan yapılan tarife üzerinden müsaadesiz olarak orman kat'iyatına müsaade etmektir. Biz ikinci şıkkı tercih ettik. Bu mantıktır. Ve bu şekil muvakkat işletme plânı dahilinde tatbik edilmektedir. Yeni kanunda bunu daha rasyonel bir şekilde ifrağ etmek istedik. Ve iki hale tekabül edecek iki hüküm koyduk. Bir defa, maışetleri ziraate munhasır köylülerin, tadat ettiğim müşterek binaları, alât ve edevatı ziraiyesini yapmak ihtiyacına karşılık olmak üzere muayyen bir orman kendilerine tahsis yani mülkiyetlerine tevdi edilir. İkincisi eğer orman civarında bulunan bir köy yalnız kereste işletmekten başka maışet vasıtasına malik değildir bunlara da bir orman kıta'sı ayrılır. Bu kıtanın mahalli ihtiyar heyeti tarafından kıymeti takdir olunarak muhafazaları kendilerine verilir ve bu maışet iştigalleri, kendilerine ait ormanlardan yapılır. Bu suretle köylülerin devlet ormanlarına girerek zaruri sebepler tahtında olsa dahi herhangi bir suretle tahribat yapmasını menetmek istedik ve evveldenberi söylenildiği gibi bunların kendi ellerine ormanlar verilirse daha iyi muhafaza ederler prensipini bu suretle tatbik etmek istedik. Binaenaleyh o kanun çıktıktan sonra İntifa Kanununun da hükmü kalmıyacaktır.

Binaenaleyh bir iki sınıfın haricinde kalanların ve bin metre mikâbına kadar alıcıların alelittlak ormanlara girmesini serbest bırakmak caiz olamaz. Mes'uliyetini müdrük olan hiçbir kimse bunu böyle alelittlak kabul edemez (Alkışlar).

Bu suretle yeni kanun çıktığı takdirde İntifa Kanununun istihdaf ettiği gayeler daha iyi temin edilecek ve köylü ile orman memurları arasındaki mücadele de bertaraf edilmiş olacaktır.

Şükrü Beyefendiden sonra, Manisa Meb'usu Şefik Haşim Beyefendi söz aldılar. Haşim Beyefendi Akhisar Bankasına merhun olan tütünlerin hükümet tarafından satın alınması lüzumunu serdettüler. Tütün meselesi şudur Beyefendiler, Reji esas itibarile memleket dahilindeki tütün istihlâkini temin etmek ve o istihlâke lâzım olan tütün imalâtında bulunmak üzere vücut bulmuş bir teşekküldür. Reji İdaresi kendisine lâzım olan bu on, on buçuk milyon kiloluk tütünü iki yoldan tedarik eder. Yani tüccara müracaat edip almak, ve köylülerden almak suretile. Fakat bir memlekette çiftçiler en iyi tütünleri yetiştirirlerse, devlet inhisarının oraya bir de tüccar tavassutunu koyması anlaşılır bir keyfiyet değildir. Onun için Reji karar vermiştir. Kendisine lâzım olan tütünleri yalnız köylülerden, çiftçilerden alır. Memleketimizin tütün istihsalâtı dahilil istihlâkât nisbetinden birçok defa fazla olduğu için bunları hariçte satmak vazifesini de tüccar üzerine almıştır. Bu itibarla tüccarın Rejiye müracaat ederek elimdeki tütünü satın al demeye hakkı yoktur. Şayet hariçte satılmak üzere tüccarın aldığı

tütünleri Rejinin alelittlak satınalmasına müsaade edecek olursak tüccarı (spekülasyon) a sevk etmiş oluruz. Hatasız, emin mevzularda tüccar teşebbüsü şahsının alelittlak ticaret serbetisinin bayrağını çekmiştir. Meselede endişeyi mucip birkaç vaziyet, satışın teahhurunu mucip esbab ve avamıl gördüğü gibi arkasında daima hükümetin mevcudiyetini tevehhüm ederek tüccar lâıyk olan pazarları bulmak ve satışı aramak hususunu bertaraf ederek (spekülasyon) a düşer ve bir sıkıntıya geldiğinde hükümete: elimdeki malı satınalınız der. Bu, ticaretin gayei teessüsü ile kabili telif olmiyan ve anlaşılmiyan bir meseledir. Onun için tüccarın elindeki tütünleri kaftiyyen almamak hükümetin prensipidir. Ve bu prensipi tatbik etmekle tüccar üzerinde ticari terbiyeye hizmet etmiş olur.

Bu şekil böyle olmakla beraber son zamanda memleketimizde bir vaziyet hâsıl oldu. Elinde tütün bulunan birçok tüccar birkaç senedenberi tütünlerini bankalara terhin etmiş bulunuyorlardı. Umumi buhranın çıkması üzerine memleketin vaziyeti mahsusası bunların bankalarla tediyatını yapamıyacakları vaziyetini hâsıl etti. Devlet müdahale etmeseydi icraya konacaktı. O tütünlerin icraya konması bizim karşısında hakikaten çok tütredığımız bir vaziyeti gösterir gibi oldu. O da icraya konunca harıçten tütünü almiyanlar fakat bekleyenler gelip icradan ucuzca alacaklardı. Ucuz alınmak suretile zürran ve diğer hal ve vakti yerinde olanların tahammül edebilecekleri radde den fazla fiat düşeceğinden başka gelecek sene mahsulünün çiftçilerden ecnebler tarafından alınmasını da şüphe ve tereddüde düşürecek. İcra ile satmak demek, çok dun fiatla satmak demek olduğu için birçok iflâslara meydan vereceğini, bunun in'ikâsatının memleket dahilinde ölçüsü kabil olmiyan netayice sebep olacağını düşünerek evvelce arzettiğim mülâhazat karşısında şu noktanın ağırlığı Heyeti Vekileyi muayyen kimselerin tütünlerinin satınalınması lüzumuna kani kıldı. Bugün bu karar verilmiş ve tatbik olunmuştur. Arzettiğim tehlikeli vaziyet te kalkmıştır. Artık o tehlikeli vaziyet kalktıktan sonra tütün mubaayaasının teşmil ve devamına ne prensipler ne de Rejinin vaziyeti müsaittir.

Haşim Beyefendinin beyan ettikleri mesele, bugün evvelce arzettiğim bu vaziyeti devam ettirmek lüzum ve zarureti yokken tüccarın elindeki tütünün Rejice alınmasını istemektir.

Bundan sonra Asım Bey Kocaali söz aldılar.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Paşam bir sual soracağım.

Mustafa Şeref Bey (devamla) — Asım Beyefendi, yerli malların memurlar tarafından kanunî bir mecburiyetle giyilmesi hakkında noktai nazar beyan ettiler. Anıyabıldımse aramızda bu hususta çok fark yoktur, kendileri ne tamamen reş, ne de kaftî olarak kabul ettiler, birçok şerait toplanıldıktan sonra bu yola gidilebileceğini izah ettiler, o nokta üzerinde bir şey söyleyecek değilim.

Kooperatifler meselesi...

Reis — Efendim, Hakkı Tarık Bey sual soracaklardır...

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, Vekil Beyefendi muayyen kimselerden tütün alınmasına karar verildiğini ve bu kararın tatbik edildiğini beyan buyurdular. Bendeniz arzettiğim gibi bu muayyen kimselerin muayyen bir noktadan tütünleri alınırken bir eksiklik olmuştur. Bu eksiklik ne suretle telâfi edilecek ve bunun tatbiki ne dereceye kadar gelmiştir. Bendeniz Maliye Vekili Beyle de temas ettim. Bu tatbik henüz mevkii mer'iyyette bulunuyor mu?

İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey (Burdur) — Efendim, hükümet tüccar

elindeki tütünün satılmıŖ olmak için bu iŖi yapmamıŖtır. Arzettiğim gibi iŖte bir tehlikeli vaziyet görmüŖ ve bunun üzerine bu tehlikeyi bertaraf etmek için müdahale etmiŖtir. Muayyen kimselerden maksadım Ŗudur. Paralarını muayyen zamanında bankalara veremiyerek tütünlerinin icraya konulması çok muhtemel olan tüccarların listesini istedik. Bunu tabii hükümetin kendi bürosunda yapmasının imkânı yoktur. Bunların mercii olan meclisi idareye müracaat ettik. Ve müracaatımızda aldığımız listede Türkiye'de bu hususta bulunacakların % 90 nını ihtiva edecek derecede 82 kiŖinin beŖ milyon küsur kilo tütününü ihtiva ediyor. Zatı Âlînin buyurdıkları o sırada buraya gelmiŖ olsalardı onlar da alınacaklardı. Arzettiğim gibi bunun sebebi hâdisenin vahametinin geçmiŖ olmasıdır.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Muayyen kimseleri himaye etmek lüzumundan

Vekil Bey (devamla) — Kooperatiflerden bahsederken Asım Beyefendi kooperatif birliklerinin lüzumundan bahsettiler. Hakikaten ihraç için kooperatif Ŗeklinde ihracat için birlikler lâzımdır. O hususta kendisinin noktâ nazarını tamamen muvafık buldum.

Turgut Beyefendi söz aldılar. Orman mahsulünün fazla merasime tâbi tutulduğu için ihracın güçleŖtiđini mevzubahs ettiler. Bu meselede noktâ nazarımız Ŗudur: Orman mahsulünün çıkarılması için konan merasim mahsul üzerindeki rüsumun selâmetle istifasına dair bir teminatdır. O istifa-yı, o teminatı veren herhangi daha az bir merasimi kabul etmek ve bu suretle külfetleri azaltmak emelimizdir.

Asıl mevzubahs olan meseleye gelince: Orman mahsulleri iki Ŗekilde satılıyor. Birisi köylüler tarafından. Köylülere ruhsat usulü ile veriliyor. İkincisi tüccar tarafından. Tüccar alacak olursa müzayedeye ile ihale olunuyor. Tabii köylülere ruhsat usulü ile verilmesi, köylere karŖı daha az para ile bu mahsullerin menafiini temin etmek maksadından ilerigeliyor. Vaktile ruhsatı verilirken resim de istenirmiŖ. Bilâhare vaki olan müracaatlar üzerine tamim yapılarak ruhsatı veriliyor. Orman mahsulünü ormandan alıyor, tüccara satıyor. Tüccar ihraç ederken resim alıyor. Yani iŖ bu dereceye kadar kolaylaŖtırmıŖtır.

Turgut Beyefendi bu emrin tatbik olunmadığını buradan giderken yolda kuvvetini kaybettiğini beyan ettiler. Sordum, vekâlete bunun tatbik edilmediğine dair gelmiŖ bir Ŗikâyet yoktur. Tatbik edilmiyorsa müşkülâta maruz kalanlar Ŗikâyet etmelilerdi. Elbette Vekâlet bunu takip ederdi.

YaŖ meyvaların ihracına mahsus olan sepet meselesinden bahsettiler. Onu da dosyalar üzerinde tetkik ettim. Bir kere gümrükte ne kadar teminat istendiği ticaret odasının ilk ihbarında bildirilmediği için Vekâlete bir kere soralım deniyor. Ve oradan cevap geldikten sonra Maliye Vekâletine soruluyor, orası da İzmir gümrüğüne yazmıŖ. İzmir gümrüğü bir sepet numunesi celbetmiŖ, bu numuneyi celbettikten sonra fikrinde ısrar etmiŖ. Maliye Vekâletine yazmıŖ ve Maliye Vekâleti de İktisat Vekâletine yazmıŖ (Handeler). Yani Beyefendiler, devlet hayatında bu merasim ve bürokrasi daima vardır. Biz mümkün olduğu kadar bunu azaltmağa çalıŖmaktayız. Tarife Ederseniz mucibince Ŗikâyet ederseniz arbitraj usulile hakeme müracaat edersiniz. Turgut Beyefendinin mevzubahs ettiği tahin helvası ve Ŗekerlemelerinin gümrük resimlerinin iadesi meselesidir ki bunun için bir kanun çıkmıŖtır. Bu kanunun tatbiki için bir talimatname yapılacak denmiŖtir. Maliye Vekâleti tarafından bir talimatname yapılmıŖ ve bu talimatname İktisat Vekâletine gelmiŖ. İktisat Vekâleti talimatnamenin her maddesi üzerinde müttefik kalmıŖ yazmıŖ yalnız bir noktada kaydî ihtirazî beyan

etmiştir. O da talimatnamede harice çıkarılan helva ile şekerlemelerin hariçten gelmiş şekerlerden mamul olduğunun ispat edilmesidir. İktisat Vekâleti demiş ki, bunu koymıyalım. Çünkü hangisinin dahilden ve hangisinin hariçten geldiği bilinemez. İktisat Vekâletinin bu noktai nazarı kabul edilmiş olsa idi kanuna vüs'atli bir mana verilmiş olacaktı. Maliye Vekâleti, bu noktai nazar kanunun sarahati tammesine tevafuk etmiyor. Binaenaleyh kanuna vüs'atli bir mana veremem demiş.

Turgut Bey (Manisa) — Helvalar yerli şekerle imal edilirse daha ucuz mu olacaktır. Yerli şekerlerin fiatı gümrük fiatına ilâve edilmek suretile satılmaktadır. Belki helva şekerden değil başka bir şeyden de yapılabilir. Meselâ pekmezden yapıldığına göre fiatları yine aynı mi olacaktır?

Şeref Bey (devanla) — Hayır malûmu âliniz biraz fark vardır. Fakat mesele o değildir. Kanunda böyle anılmış hatta bir kelimesi hariçten gelen şekerden imal edilenlere mahsustur.

İzmirde dediğiniz gibi üç acentanın fiatı yükselten bir vaziyet aldıkların bize de şikâyet ettiler. Seyrisefainin son zamanlardaki Pire ve İskenderiye seferleri bunların üzerine müessir oldu. Dediğiniz gibi senenin bizim ihracat eşyamızın ihraç edildiği mevsimlerinde Seyrisefaine Marsilya ve diğer mahallere sefer ettirilmesini derpiş ediyorduk. Fakat takdir buyurursunuz ki bu iş kolay ve anında yapılacak bir iş değildir. Çünkü Seyrisefainin vaziyeti maliyesi müsait olmak lâzımdır. Zeytinyağı ve palamutların bir kısmı fiçı ve varillerin diğeri için çuvaların kabulü muvakkat müddetlerinin iki seneye iblâğına taraftarım.

Üzüm, incir, kalay varakaları, osolofin kâğıtları daha ziyade gümrük tatbikatına ait bir meseledir.

Turgut Beyefendiden sonra Ali Bey (Konya) söz aldılar. Afyon meselesini mevzubahs ettiler. Afyon meselesi bugün başlıbaşına beynelmilî bir mesele halini almıştır. Harbî umumîdenberi afyonunun bir mesele olarak çıkması hakikaten Çindeki afyonkçileri o hallerinden kurtarmak için insaniyet hissile hareket eden Amerika hayrî cemiyetlerinin teşviki ile meydana gelmiştir. Sonra Amerika Hükûmeti bunu eline almıştır. İptida Şanghayda on üç hükûmet toplanmış, afyonun bu suretle nesli beşere yapmakta olduğu tahribatın önüne geçmeği kendileri için bir emel edinmişler. 912 de Lâhide diğer bir konferans toplandı; oraya 27 devlet iştirak etti ve bunlar afyon sarfiyatının murakabesini kendî aralarında birbirlerine karşı taahhüt ettiler. Harbî umumî girdikten sonra bu mesele tabii tatbikat itibarile hatırlarına bile gelmedi. Fakat harbî umumî biterek muahedeler yapılmaya başlandığı zaman her devlet, o muahedelere imza koyan her devlet Lâhi afyon mukavelesine iltihak etmek taahhüdünü, sulh muahedelerine imza koyan devletlerden 912 de Lâhide aktedilen afyon mukavelesine iltihak etmek taahhüdünü aldılar. Lozanda da biz bu taahhüdü aldık, harbî umumîyi müteakiben mesele şeklini değiştirdi. Daha büyük bir şiddet kespetti, harbî umumîde yaraları, ağrıları durdurmak için morfin şiringa etmek yüzünden bunun istilâsı insanlığı endişeye düşürecek derecede arttı. Böyle iptida ağrıyı sıyı durdurmak suretile ilâç olarak kullanılan bu şey bilâhare geçilmez bir keyif itiyadını aldığı için kuvvetle taammüm etmeğe başladı. Hatta bunun için Akvam Cemiyetinin misakına bir kayıt kondu. Onda Akvam Cemiyeti bu meseleyi insanlık ve Akvam Cemiyetinin insanlık için müşterek menfaat olmak üzere üzerine aldığı bir hizmet meselesi addedti. 925 te Cenevrede

bir konferans yapıldı. O konferansta devletler birbirlerine karşı taahhütlerini takviye ettiler ve arttırdılar. Bu konferans mucibince hiçbir devlet kendi ülkesinden hiçbir alyon ve müştakkaundan bir şeyi diğeri bir devletin ülkesine o devletin ithal müsaadesi olmadıkça ihracına müsaade etmeyecekti ve o devlette ihrac müsaadesi olmadıkça kabul etmeyecekti. Devletler birbirlerine karşı bu taahhüdü almakla beraber 928 e kadar her devletin tıbbi ve ilmi morfin ve müştakkatı ihtiyacının ne kadar olduğunu tayin ve tesbit etmeği de üzerlerine vazife olarak aldılar. 928 de bu mukavele meriyete girdi. Bugün bu mukaveleye bizden ve İrandan başka iştirak etmemiş hiçbir devlet yoktur. 1925 teki konferansa murahas göndermiştik. Ali Beyefendinin izah ettikleri veçhile alyon işi bizim için çok mühim bir iştir. Yalnız iktisadi değil aynı zamanda içtimai bir iştir, çünkü lâakal 600—800 bin kişiyi alâkadar eder. Sonra salâhiyetli bir surette Ali Beyefendinin söyledikleri gibi gerek tohumu ile gerek mevsimi ile ve gerekse az sahalarda ekilip ailece üzerinde çalışabilmek kolaylığıle çok mühim bir membaı servettir. Bunu nazarı itibara alan hükümet bu mukaveleye imza koymamıştır.

(928) e yani tatbik zamanına kadar iyi, kötü vaziyet cereyan etmiştir. Fakat tatbik zamanı gelince devletler ciddi ve esaslı bir surette bunu tatbik etmeğe başlayınca şekil değişmiş ve Fransada birkaç fabrika ihrac ve ithal müsaadesi olmaksızın — ki bu mukavele ile buna gayrimeşru ticaret namı verilir — gayrimeşru ticarete bulundukları için kapatılmışlardır.

Bizde henüz bu hususta bir kanun bulunmadığı için buraya geldiler ve burada iki sene zarfında üç fabrika tesis ettiler. Bunlar bizdeki ham alyonu imal etmeğe başladılar. Fakat çok şiddetli takibata maruz kaldıkları için ve diğeri memleketlere gayrimeşru ticaret yaptıklarından dolayı çıkarıldıkları için daima göz önünde tutuldular. Bu iş bire bin kâr verecek derecede kârlı bir iştir. Kaçak suretile satmağa başladılar fakat arzettiğimi gibi İran ve bizden başka bütün devletler bu mukaveleye girmiş, birbirlerine karşı yaptıkları taahhüdü kemali şiddet ve takayyülle takip etmekte bulunmuş oldukları için bunları yakalamağa başladılar, her yakalandıkça — bunlar filhakika çok para kazanıyorlardı — Türkiye haysiyet ve şerefinden bunların kazandığı parayı tediye ediyordu. Çünkü, Türkiye Hükümeti — tabii aslı olmaksızın — birkaç milyon vergi almak behanesile bu fabrikaları himaye ediyor deniyordu. Halbuki, bizim esasen düşündüğümüz vaziyet memleket çiftçiliğinin istihsalâtı vaziyetini korumaktır. Diğeri taraftan bir kısım memleketlerde Türkiye ticaretinin muayyen bir limana getirilmesini alelihlak her limana çıkarılmamasını kaide tutacak derecede meyelanlar hâsıl oldu. Yani bu ticareti hariciyemiz üzerine in'ikâs yapacak bir vaziyet ihdas etti. Bunun üzerine hükümet zaten uyuşturucu maddeler kanununun müsaadesi bulunduğu için bir Heyeti Vekile kararile bunların ticaretini inzibat altına aldı. Vaziyet budur. 27 mayısta Cenevrede yeni bir konferans aktedilecektir. Bu konferansta her memleketin ihtiyacı tesbit edilmiş olduğundan ihtiyaç haricinde imalât yapılmaması müzakere edilecek ve mukavelenin esası teşkil edilecektir. Biz de oraya davetli bulunmaktayız. Bizim için iki mesele vardır. Birisi, normal senelerde çiftçilik istihsalimizin verdiğimiz azami randımanın makul ve mutedil fiatının teminat altına alınmasıdır. İkincisi de, dünyada bugün imal eden fabrikalar beş devlete mensesuptur. İngiliz, Fransız, İsviçre, Almanya, Hollanda. Bunların

kartel halindeki ticaretlerine mahsulâtımızın, zebun kalmamasıdır. Bu itibarla müstahsil olduğumuz için muayyen bir fabrikasyon hisse şayiasının bize verilmesini istiyecëğiz. Hiçbir vakit Türkiye insanlığın ati nesillerini alâkalandıran insanların ahlâkı, ruhiyatı, zekâsı ve sıhhati üzerinde tesiri olan bir mesele de insanlığın gittiği yoldan ayrılmak istemez. Ve onun en önünde mevki tutmak emelimizdir (Alkışlar). Bu yolda şimdiye kadar hareket etmişizdir. Yalnız insanlıkla alâkadar olan fedakârlığı karşılıksız bırakmak hakkını haiz değiliz. Bir milletin sırtında bütün fedakârlığın yapılmış olmasına hatta insanlık bile razı olmaz. Bunu müdafaa ederek söylüyorum. Evvelâ normal senelerdeki azamî istihsalâtımızın satışını temin etmeleri sonra kartelden alehtlak bize fabrikasyon vermelerini musırren istiyecëğiz ve bunamuvaffak olmak için çok kuvvetli olduğumuza kaniiiz.

Bugünkü afyon işi hakkında yapılacak ve alınacak tedbirlere gelince: Mayıs konferansının neticesine intizar etmekten başka çare yoktur.

Muş Meb'usu Hasan Reşit Bey mahlepten bahsettiler ki; buna cevap verdim. Orman mahsulünden bahis buyurdular. Ona dair de maruzatta bulundum. Yünümüz yıkanmadığından satılmıyor dediler. Bu hususta kendilerinin noktai nazarına ben de iştirak ediyorum. Zaten geçen sene tağşışın men'i hakkında bir kanun çıkmıştır. Bu kanunun tatbikını her madde için nizamnameler yaparak temin etmekteyiz. Şimdiye kadar fındık, afyon, peynir hakkında nizamnameler yaptık. Bunları haziranda toplanacak olan İktisat Meclisinde de tetkik ettireceğiz. Çünkü esaslı bir surette haricî ticaretimizi alâkadar etmektedir. Ve sırasile tiftik, yün gelecektir. Onlar hususunda da kendilerinin arzularını tatmin edecek nizamnameler vücuda getirilecektir.

Nabi Bey dampingden bahsettiler ve kendileri de teslim buyurdular ki Türkiye dahilinde damping mevcut değildir. Yani mümasili memleketimizde çıkan eşyayı memleketimize ithal ederek maliyet fiatının dununda satış yapmak keyfiyeti rakamlarla ifade edilir bir surette mevcut değildir. Yalnız haricî damping vardır. Burada haricî damping vardır vaziyeti, daha ziyade Rusyanın takip ettiği rejimin ifadesidir. Bir devlet iktisadî şekli itibarile Rusya vaziyetinde olursa o devlet için haricî ticaret baştan nihayetine kadar damping olarak görülebilir. Çünkü bugün artık damping ifadesinden, maliyet fiatı nazarı itibara alınmaksızın haricî pazarda rekabet etmek anlaşılıyor. Zaten baştan nihayete devlet siyasî bir teşekkül olmaktan çıkarak bizzat müstahsil olmak vaziyetine girmiş, binaenaleyh iktisadî bir teşekkül halini almış olduğu için maliyet fiatı mevzubahs olamaz. Bir taraftan o umumî küllün bir cüz'üdür ki küllün diğer cüzlerinin yaptığı istifadelerle diğer bir cüz'ünün yaptığı zararı kapatır. Elveriş ki küllünde zarar olmasın. Bu itibarla rus rejiminin esasına damping denir. Halbuki bir rejimin esası hakkında dampingdir diye o rejimin tasavvurâtı üzerinde müessir olmağa çalışmak ne hukukan, ne de iktisaden tecviz olunur husus değildir. Yalnız kendilerinin söyledikleri gibi bu bir dostluk meselesidir.

Fakat dostluk meselesi olmakla beraber bendenizin dün aldığım bir habere göre ona da, dostluk meselesinden müracaat etmek lüzumu kalmamıştır. Almanyada tütün satılanalardan mühim bir firmanın mümessili yakında İstanbula gelmiş ve Samsuna gitmiştir. Orada Samsun tütünlerini satınalmaktadır. Samsun Ziraat Bankası müdüründen naklen bana söylediler. Ruslardan aldıkları tütünler kalıp, koku ve şekil itibarile tamamen bizim Samsun tütünlerinin aynı imiş. Fakat içim itibarile fevkalâde fena olduğu için Ruslardan aldıkları tütünün yerine kaim olmak üzere Samsuna

tütün almağa gelmişler. Bu itibarla damping itibarile tütünde ısrar ediyorlardı. O mesele de bertaraf edilmiş demektir. Ticaret mümessillerinin raporlarının tab'ını istediler. Zaten buldukları mevkiilerin iktisadî vaziyetleri üzerinde esaslı malûmat vermektedirler. Bunların yaptıkları raporlar ekseriya on iki, on beş nüsha yapılarak ticaret odalarına ve alâkadar mahallere gönderilmektedir. Maamafih tab'edilmesi her halde faideyi muciptir. Vekâlet bu hususun teminine çalışacaktır.

Tesisini istedikleri konjektür meselesi üzerinde birçok arkadaşlarımız yaptığımız fare mücadelesi istatistiklerini tenkit etmektedirler. Halbuki konjektür meselesinde gayet sahih malûmat almağa ihtiyaç vardır. Bunları tedarik etmek kolay bir şey değildir. Zamanı gelince inşaallah bunu ikmal etmeğe çalışacağız. Hakkı Tarık Beyefendi de söz almışlardı arzettim.

Balikesir Murahhası Namık Beyefendi ziraat asayişinden bahsettiler.

Zeytin enstitüsü: Biraz evvel bahsettiğim veçhile hakikaten zeytin enstitüsü yapacağız. Bunun tesisinden sonra çok büyük neticeler ve faideler beklemekteyiz.

Bu sene iki budayıcı getiriyoruz. O budayıcılara bilhassa bizim memlekette usul ve lüzumu veçhile budamasını henüz öğrenmemiş olanlardan terfik ederek zeytin ağaçlarının hayatında pek büyük mevkii olan budama keyfiyetini memleketimizde tamim edeceğiz. Ziraî asayiş meselesini evvelce arzettiğim. Ziraat odalarından da bahsettim.

Hilmi Bey (Kastamonu) Kendir mahsulünün Kastamonuda hakikaten mühim bir mahallî servet olduğundan bahsederek bunun imalâtında kendilerine yardım edilmesini istediler, hakikaten kendire ait imalâtı temin edecek böyle mahallî bir şirket yani ora ahalisinin toplanarak vücuda getireceği bir anonim şirket veyahut müstahsiller kooperatifi teşkil etmek suretile işe başlamaları çok temenni olunur. Böyle bir teşebbüs vukuunda muvaffakiyetlerini temin etmek için Vekâlet elden gelen her türlü yardım ve muavenetini yapmağa amadedir.

Tiftik keçilerin sayımından muafiyetini istediler. Tabii Sayım Kanunu olduğu için bu mesele oraya aittir.

Ormanlardan bahsettiler, onları da arzettim. Yalnız bir iki fabrikanın mevcudiyeti köylülerin İntifa Kanunundan istifadelerine mâni olmamalıdır dediler. Böyle fabrikaların mevcudiyetinden dolayı köylülerin istifadesine engel olan haller varsa lütfen bildirsinsinler; ben zaten not aldım. Hepsinin izalesi çaresine tevessül edilecektir.

Tavukçuluk müessesesi istediler. Bu müessese için bir teşebbüs görürsek Vekâletçe elbette yardıma hazır bulunacağız. Kendileri teşebbüste bulunurlarsa o teşebbüslerini kükûmetin takviye edeceğini her halde kendilerine vad ederim.

Süleyman Faik Bey (Mersin) Rusya ile mukavele aktedildiği gibi pamuk ve yün için İtalya ile anlaşılabilir mi? dediler. Ticaret mukavelelerinin nasıl tanzim edildiğini arzettim. Rasim Beyin fabrikasından bahsettiler. Rasim Beyin fabrikası 324 tenberi, biraz evvel veyahut daha sonra Mısırda tesis edilmiştir. Meşrutiyetten sonra Tarsusa nakledilmiştir. Hakikaten harbi umumî ve istiklâl harbi esnasında faidebahş olmuş bir müessesedir. Kendisi bunun işletilmesi için sermaye istiyor. Benimle görüşmüştü. Tabii hükûmetin bütçesinde sermaye verebilecek bir fasıl yoktu. Sanayi ve Maadin Bankasını tavsiye ettim. Sanayi Bankası bu sermayeyi

tedarik ettiği takdirde bununla uzlaşacaktır. Fakat henüz Sanayi Bankası bu sermayeyi tedarik edemediği için de bu iş te öyle kalmıştı.

Refet Bey (Yozgat) memurlarımızın çiftçilerimize hocalık yapmadıklarından bahsettiler. Memurlarımızı nasıl bir tekâmüle doğru sevkettiğimizi arzettim.

Tırtıl hastalıklarından bahsettiler. Hastalıklarla mücadele esas itibarile bahçe sahiplerine aittir. Bunlar bizzat bağlarının ve ağaçlarının hastalıklarla mücadele etmeyecek olurlarsa kanun mucibince vilâyet idare-i hususiyesi bizzat işe müdahale eder. O hastalıkla mücadele eder, sarfettiği parayı da sahibinden alır. Kanunun tesis etmiş olduğu bir sistemdir. Zaten bunun haricinde herkesin bağındaki, bahçesindeki tırtılı itlâf için hükümet bütçeye para vazetmediği ve etmesine imkân hâsıl olmadığı için bundan başka yapılacak bir iş yoktur.

İktisat Meclisi Âlisi ne yaptı dediler, İktisat Meclisi Âlisi devlet mefhumunda vücut bulan yeniliğin çok tabii bir mahsulüdür. Devlet dediğimiz müessese harbi umumiden biraz daha evvelerine kadar politik bir müessese idi. Şimdi bir istihale devri geçirmekte, iktisadî mahiyeti günden güne daha ziyade tebarüz etmektedir. Devlet böyle bir iktisadî mahiyet aldığı ve bizde devletçilik sözile ifade ettiğimiz veçhile memleket dahilindeki iktisadî vaziyetler üzerinde nâzım ve uzlaştırıcı olduğu için yanında iktisadî menfaatleri temsil eden yeni bir teşekküle ihtiyaç hâsıl olmuştur. Bu ihtiyaç her memlekette iktisat meclisleri diye müesseseler vücuda getirmiştir.

Bunların salâhiyetleri, tarzı intihapları her memlekette başka başkadır. En kuvvetli olan yer Almanyadır. Almanyada iktisadî teşekküller çok olduğu için iktisadî teşekküllerin intihap ettikleri murahhaslar, mensup oldukları teşekküllerin menfaatlerini tam olarak temsil ediyorlar. Ve orada Teşkilât Esasiyede yeri olduğu için bunlar lâyiha yaparak asıl meclise yani Rayhştaga lâyiha tevdi etmek salâhiyetini haizdir. Yani iktisadî meclis, iktisadî teşekküllerden intihap edilmiş üç yüz küsur azadan müteşekkil büyük bir heyet olmakla beraber lâyiha yaparak müzakere edilmek üzere meclise vermek salâhiyetini haizdir. Bu hakikaten bir salâhiyettir. Devletin iktisadî sima almasında en bariz şekli o göstermiştir. İtalyanın vaziyetini biliyorsanız, orada kooperatif devlet şekli vücut bulmuştur. Yani tamamen iktisadî (propogasyonları) temsil eden devlet sistemi kurulmuştur. Fransada da iktisat sistemi vardır. Fakat Almanyadaki kadar vâsi değildir. Bizde de o zaruretle bir iktisat meclisi vücut bulmuştur. 24 azası vardır. Kanun mucibince iktisadiyata taallük eden lâyihalar hükümet tarafından iktisat meclisine verilerek müzakere ettirilebilir. Şimdiye kadar esaslı tettebbülde bulunmuştur. Malûmu âliniz evvelâ hayat pahalılığı üzerinde sonra, gümrük ve daha sonra tediye muvazenesi üzerinde tetkikatta bulunmuştur. Ve bu her sene devam etmektedir. Geçen sene ticareti hariciyemizin ilerlemesi esbabı üzerinde de tetkikatta bulunmuştur.

Hazırandaki toplanışlarında müzakere etmek üzere kendilerine üç mevzu verdik. Birincisi 928 tediye muvazenesi ikincisi biraz evvel arzettiğim veçhile tağşış işi diğeri de Türkiye limanlarının idare ve inkişafı esbabının tetkikidir. Bu suretle İktisat Meclisi Âlisi ilerlemektedir. Devlet hayatında iktisadî vasfı mümeyyizi daha ziyade tebellür ettikçe kuvvet alacak bir teşekkül, bir müessesedir.

Denizlinin muhterem murahhası, transitten okruva alınmamasını teklif ettiler, zannederim bu teklifleri Lâyiha Encümenine gitmiştir.

İhsan Paşa kadınlarımızın zirai tedrisatından bahis buyurdular. Hakikaten bu hususta tamamen hakları vardır. Yüksek ve orta tedrisatımızın kapıları hanımlarımızın girmesine açıktır. Oraya girebilirler. Fakat buyurdıkları gibi bizde halkımızın büyük çokluğu çiftçi olduğu ve bunda kadınların çiftçilikte çalışma itibarile büyük bir mevki bulunduğuna için Fransızların ekol menajeri dedikleri şekilde bunların okutulması ve bunlara zirai, iptidai malûmat verilmesi çok nafidir. Her halde bunun imkânlarını tetkik etmeği hükûmet kendisine bir vazife bilir.

Tahsin Beyefendi, müdahale ettiler: Orman meselesinden bahsettiler. Bendeniz de noktai nazarımı izah ettim. Nihayet vekillerden hesap sorulacak zamanın gelmiş olduğunu söylediler. Zaten kabul ediyoruz. Gelmiş değil, çoktanberi onun mevcudiyetine kani bulunuyoruz. O suretle bütün arkadaşlarımızın mütalealarını bir hesap sorma şeklinde kabul ettim ve arzı cevap eyledim (Alkışlar).

Sadeddin Bey (İstanbul) — söz istiyorum. (Kâfi kâfi sesleri)

Reis — Efendim, İktisat Vekili Beyin izahatını kabul edenler.. Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bu suretle İktisat Vekâleti kısmı da kabul edilmiş bulunuyor. Müsade buyurursanız Lâyiha Encümenine havale edilecek bir takrir vardır.

Birde Lâyiha Encümeninin bir mazbatası vardır. Evvelâ takriri okuyacağız.

(Bilecik Meb'usu Hayreddin Bey ve arkadaşlarının takrirleri).

YÜKSEK REİSLİĞE

Millî sanayi müesseselerinin inkişaf edebilmesi için millî emtiaya rağbet ve revaç verdirmek lâzımdır. Şimdiye kadar bu mevzu üzerinde söylenmemiş söz, yazılmamış yazı, verilmemiş konferans kalmamış olduğu halde matlup netayiş elde edilememiştir. Buna cazip bir cereyan vermek için başka türlü çare ve tedbirler aramak lâzımdır. Meselâ bir madün bir mafevkin huzuruna gittiği zaman üzerinde nekadar çok millî emtia taşırssa o kadar çok hürmet ifade etmesi millî emtianın sarf ve istimaline vâsi bir cereyan verebileceğinden Fırkamızca bunun düstur olarak kabul edilmesini arz ve teklif eyleriz.

Bilecik
Hayreddin

Bilecik
Hilmi

Bilecik
Hakkı

Yozgat
A. Hamdi

(Öyle şey olmaz sesleri).

Besim Atalay Bey (Aksaray) — Evvelâ biz giyelim, biz..

Reis — Lâyiha Encümenine, havale edilmiştir.

(Lâyiha Encümeninin mazbatası okundu).

YÜKSEK REİSLİĞE

1 — Afyon ihracı meselesi encümenimizde görüşülerek İktisat Vekili Beyefendinin izahları dinlendikten sonra bu hususta bir temenni izahına lüzum görülmemiştir.

2 — Balıkesir Vilâyetinin dilekleri Burdur murahhasının teklifi tetkik ve tasnif edilerek neticelerile beraber Kâtibi Umumilikçe takibi ve alınacak cevapların mahalli teşkilâtımıza bildirilmesi kararlaştırılmıştır.

3 — Dersim şakilerinin tedibini dileyen ve Erzincandan Reşadiye kazasının Tokada merbut kalması hakkında Reşadiyeden; ve askerî memnu.

mıntakalar hakkındaki kanunun birinci fıkrası hükmü mukabilinde mübadele suretile verilmiş olan gayrimenkullerin istirdadından mutazarrır olanlar namına Mordoğanda; ve afillerini dileyen İstanbul mahkûmları namına Arif Urfi imzasile İstanbuldan; çekilen telgrafnamelerin, intacile alâ-kadarlara tebliği için ait oldukları vekâletlere tevdiî muvafık görülmüştür.

Umumî heyetin nazarı tasvibine arz olunur.

Reis	M. M.	Kâ.	Aza	Aza	Aza
İstanbul	Malatya	İstanbul	İstanbul	İzmir	Van
<i>Rana</i>	<i>Abdülmuttalip</i>	<i>Cevdet Kerim</i>	<i>Yaşar</i>	<i>Sadeddin</i>	<i>Remzi</i>
Aza	Aza	Aza	Aza	Aza	
Çankırı	Yozgat	Erzurum	Maraş	Bolu	
<i>Celâl</i>	<i>Refet</i>	<i>Rifat</i>	<i>Tevfik</i>	<i>Tahir</i>	

Reis — Lâyiha Encümeninin mazbatasını kabul edenler... Etmeyenler... Mazbata kabul edilmiştir. Saat beşte içtima etmek üzere içtima fasıla veriyorum.

Kapanma saati: 16,20

BEŞİNCİ İNİKAT

ÜÇÜNCÜ CELSE

AÇILMA SAATI 5,20

Reis — İsmet Paşa Hazretleri.

Kâtipler — *Aoni Bey* (Yozgat), *Cevdet Kerim Bey* (İstanbul).

Reis — Celse açıldı. Müzakereye devam ediyoruz. Bir defa encümenin Ziraat Bankası için yazdığı mazbata okunarak heyeti umumiyeye arz edilecektir.

(Ziraat Bankası kısmı okundu):

ZİRAAT BANKASI

Ziraat Bankası mesaisi hakkında vilâyet kongreleri dilekleri sermaye tezeyüdü, şube küşadı, zirai ikrazatta faiz ve kumüsyonların tenzili ve nakli nokut işlerinde daha teshilkâr davranılması, bu sene mahsulâtının tenez-zülü fiatı hasebile zürraın borçlarının tecili hususatında toplanmaktadır.

Bu hususat hakkında Ziraat Bankası Müdürü Umumisinin izahatı:

Halen (26) küsur milyon liradan ibaret olan Ziraat Bankası sermaye-sinin tezeyidi için kanunda tahvilât ihracı hakkı Bankaya verilmiş olup iktisadi vaziyetin müsaadesizliğinden şimdilik bu ihraç keyfiyeti yapılmı-yorsa da hariçte tahvilât satılabileceği ümidile bu ihraç keyfiyetinin de tetkik edilmekte olduğu, maamafih, arazi vergisinin yüzde altısı nisbetinde olarak kanunen alınan senevî (400) bin lira menafi hissesi ve Bankanın kârı sermayesine zammedilmek suretile tedricî surette sermayenin tezeyüt ettiği ve şube küşadı talepleri de ancak masarifi koruyabilecek mahaller için her zaman Bankaca nazarı dikkatten dur tutulmadığı, maamafih, şube açılmıyan mahallerde ziraat kooperatifleri açtırmak sistemi son zamanlar-da Bankanın mesaisi cümlesinden olduğu, Bankanın kabili tenmiye ser-mayesinin iki misli miktarı zirai ikrazat yapılmış olup bir sene vadeli ke-faleti müteselsile ile ikrazattan % 12, ipotek mukabili (2000) liraya kadar % 10, ipotek mukabili ve (2000) liradan yukarı miktarı için % 13, ipotekli

hesabı cariler için % 10,5 olarak alınan faiz fazla bir faiz olmayıp Bankanın bir sene vadeli mevduata % 7 faiz vermesi ve mevduatın % 25 miktarını kasalarında faizsiz bırakması ve memleketin para piyasasının faizi tenzile müsait olmaması ve bir kısa müddet te mevduatın tamamının nemandırılmaması, yani valör zayıtı, ve bir kısım şube ve sandıkların sermayelerinin azlığı hasebile zarar etmekte olması ve ziraî muhitlerde bulunan bu şube ve sandıkların kapatılması istihsalâtı ziraiye itibarile caiz görülememesi yüzünden mevduata % 9 miktarı kadar faiz verildiği cihetle faizin tenzili cihetine gidilemeyeceği ve nakli nukut işlerinde de yeni yapılan tarife ile bu işe atfî ehemmiyet edilip posta ücretleri tenezzül ettiği takdirde bu ücretin tenzili kabil olabileceği; kısa vadeli ikrazatta 3-12 ay, orta vadeli ikrazatta 1-5 sene müddet olup Bankanın sermayesinin azlığı dolayısıyla daha uzun vadelerin simdilik kabil olamayacağı ve bazı mahallerde vaziyete göre tecil yapılmakta olduğu merkezindedir.

Encümenimizde, bu hususat hakkında cereyan eden münakaşat ve müzakerattan sonra Bankanın heyeti umumiyece musaddak 1929 blâncosuna göre ziraî ikrazatta 27 kûsur milyon matlubatı olmasına göre Banka ziraî ikrazatı, sermayesinden pek az fazla miktarda olmasına nazaran mevduata verilen yüzde 9 faiz miktarı bu meselede müessir olamaz ve bu bankanın harbî umumîden evvel uzun vadeliyelerden aldığı faiz miktarı kaydiye ile beraber yüzde yedi olup esasen cihanda tatbik edilen iskonto fiatlarına göre bu miktardan fazla faiz gayritabiî bulunmasına binaen ziraatin inkişafı maksadile teessüs eden bu Bankanın ziraî ikrazatta bugünkü faizlerle devamı doğru olamayacağından encümenimiz faiz ve kumüşyonların tenzili lüzumuna kani olmuştur. Bu kanaate varırken Banka masarifatında memur masrafları gibi hususatta vaziyeti iktisadiyenin ve bankacılığın icap ettirdiği tasarrufa riayetkâr olması, bu faiz tenezzülünden dolayı netayicin Bankanın zararına bir hâdise tevliit etmemesi için bir zarureti kat'iyeye olduğunu da hissetmiştir. Diğer mutalebatın bankanın muamelâtı dahiyyesinin icap ettireceği vaziyete göre Bankaca nazarı dikkate alınacağını kat'iyetle ümit etmekteyiz.

Reis — Söz istiyen var mı?

Veli Bey (Çanakkale) — Geçen gün Banka hakkında münakaşa yapılrken Ziraat Bankasının ticarî muamelâtla iştigal etmemesi hakkında biraz münakaşa yapıldı. Banka olmiyan mahallerde, Ziraat Bankasının diğer bankaların küşadı zamanına kadar tüccarla muamele yapmasında memleketin büyük bir menfaati vardır.

Ziraat Bankası kabili inkâr değildir ki, günden güne daha muntazam ve daha bankacılığa doğru yürümektedir. Bu, muhakkaktır. Yalnız ticarî iskontoda evvelce % 3 kumüşyon almakta iken bilâhare % 12 ye çıkarmıştir ki, bu hakikaten biraz fazladır (Hayır sesleri).

Mükerrer Bey (Isparta) — Hakikaten % 12 alıyor mu?

Şükrü Bey (Banka Müdürü Umumisi) — Ayda on paradır.

Veli Bey (devamla) — Evet, % 12 alıyor, bunu mesmuatıma göre değil bizzat müşahedeme nazaran iddia ediyorum ve bunu senetle de ispat ederim. En büyük temenniyatımız Bankanın böyle serbest bir şirket halinde kalması ve sermayesinin kısa bir zamanda yükselmesidir. Yalnız Bankada büyük bir noksan görüyoruz.

Banka heyeti umumiyesine vilâyetlerden iştirak edecek arkadaşların

harcırahları Bankaca kabul edilmemekte ve bunların belediye veya idareî hususiyelerden verilmesi iddia edilmektedir. Halbuki ne belediye ve ne de idareî hususiyelerin Bankadan hiçbir menfaatleri olmadığı için tabii bunları kabul etmiyor ve bu yüzden heyeti umumiyeye vilâyetlerden hiçbir arkadaş iştirak edemiyor. Halbuki vilâyetlerden heyeti umumiyeye iştirak eden arkadaşlar olursa her halde çok faydalı olacağı kanaatindeyim. Bu masarîfin Bankaca kabul edilmesini teklif ediyorum.

Sonra Çanakkale için ufak bir istirhamım var. Maydos kazasının sermayesi az olduğundan Çanakkaleye raptını rica ediyorum. Bir de Ayvacı kazası vardır. Bu lâğvedilerek, Edirneye ilhak edilmişti. Sonra, burada tekrar kaza teşkil edildi. Bu kazanın banka sermayesi Edirnenin sermayesinden fazladır. Halbuki orada banka şubesi küşat etmiyor. Köylü çok uzak köylerden oraya gitmek mecburiyetinde kalıyor. Bir de orada şube teminini rica ediyorum.

Kemal Turan Bey (Isparta) — Efendim, Ziraat Bankası hakkında o kadar söylenildi ki bundan sonra heyeti celilenizi tasdia lüzum yok zannederim. Bendeniz şimdiye kadar temas edilmeyen iki noktaya dokunacağım. Filhakika biliyoruz ki Bankada bir mevduat vardır. Ve bunun faiz getirmesi ve halkın tasarrufatından, buraya verdiği paralardan bir istifade görülmesi, Fırkamızın prensipleri dairesinde halkımızın tasarrufa riayetkâr olmasıdır. Halkın tasarruftan istifadesini temin etmezsek maksat hâsıl olmaz. Binaenaleyh Banka, ikrazat yaparken bilhassa ticarî sahada ziraat mahsulâtı üzerine muamele yapan tüccarlara hasretmelidir. Yün, afyon, kitle, hububat ve saire gibi ziraate taallük eden mahsulâtımızın toplanmasında, sevkında, ihracında çalışan naahiyelerimiz vardır. Manufatura ve bakkaliye ile meşgul olanlardan ziyade Banka bu tüccarlara versin. Bundan ziraat erbabı da fevkalâde istifade eder. İkinci nokta, istihsal kooperatifleridir. Bu, kabul ettiğimiz programın esaslarındanadır. Nitekim biz de kendi memleketimizde böyle bir kooperatif teşebbüsüne başladık. Bizi ilk defa endişeye düşüren nokta bu kooperatifin bankadan kısa bir vade ile muavenet göreceğidir. İstihsal deyince yalnız buğdayı ekip gelecek yazda onu toplamak değildir. Her memleketin hususiyetine göre birtakım şeraiti vardır. Bizde bilhassa gülcülük vardır. Gülcülük istihsali demek, çiçeklerin taktiri demektir. Bugün yapılan vesaitle taktir birçok tağ-şişata meydan veriyor ve mahsullerin aynı cinsten olmasını tevlit ediyor.

Bu yüzden piyasaya bir kalite olarak mal arz edilemiyor. Binaenaleyh bu vaziyet bir fabrika tesisini istilzam ediyor. Kooperatifleşmek esas olduğu için biz de bu işi kooperatifle yapacağız.

Bugünkü vasaitimizle on iki okkadan istihsal ettiğimiz miktarı Bulgarlar yedi okkadan istihsal ediyorlar. Biz de, fabrika tesis edeceğiz. Fakat devlet bütçesine bunun için yük olmak istemedik. Kooperatifimizle temin etmek istedik. Fakat bankanın kooperatife bir sene için ikrazat yapması, kooperatifin bir sene için ikrazatta bulunması ve bir fabrikanın bir sene de kendi bedelini iade edememesi hasebile maksadımıza muvaffak olmadık bilhassa istihsal kooperatiflerinde daha uzun vadeli ikrazat yapılmasını istirham ediyorum. Biz bunu kendi aramızda halledebiliriz. Fakat bir arkadaşımızın söylediği gibi bendeniz gülcülüğün ve gül menabîinin memleketin her tarafında bir alâka uyandırabileceğini ve bu suretle yeni bir mahsul ile yeni bir istihsal sahası elde edebileceğimizi ümit ediyorum ve bu sebeple bunu burada arzettim (İnşallah hallolunur sesleri).

Reis — Vekil Bey izahat verecektir.

İktisat Vekili Şeref Bey — Efendim, Veli Beyefendi senede %12 olmak üzere kumüsyon ücreti almıyor dediler. Halbuki müdürü umumî ayda azamî yirmi paradir ve normal olarak 10 para alındığını söylediler.

Veli Bey (Çanakkale) — Lütfen Çanakkale müdiriyetine bir telgraf çekerlerse daha iyi anlaşılmiş olur.

İktisat Vekili Şeref Bey (devamla) — Belki öyle bir yanlışlık olmuştur ve tashih edilmelidir. Sonra heyeti umumiyeye gelecek murahhasların harcırahlarının banka merkezi tarafından verilmesini istiyorsunuz. Bu, programa münafidir. Bugün sahipsiz heyulâ gibi bir banka kongresi vardır. Kongrenin vaziyetini değiştirip tesbit edeceğiz. Kanunî bir vaziyet vereceğiz, Bankayı sahiplendireceğiz.

Veli Bey (Çanakkale) — Bu, vilâyetlerden kimse gelmesin demektir.

İktisat Vekili Şeref Bey — (devamla) Onu şekil tayin edecektir.

Turan Bey mevduatın ziraat mahsulâtı üzerinde iş yapan tüccara verilmesini istediler. Zaten prensip itibarile bu tatbik edilmektedir. Beyan buyurduğunuz gibi manifatura tüccarına, bakkala ve saireye verilmemektedir. Mahsulât kooperatifi için tesis kredisi istiyor. Fakat uzun müddetli tesis kredisi vermek için sermayeden karşılık olmak lâzımdır. Halbuki bunları mevduattan verdikleri için az zamanda paraya kalbolunabilir. Olmalıdır. O itibarla tesis kredisi verilmesi hakkındaki arzunuz usule mugayirdir ve is'af imkânı yoktur.

İbrahim Bey (Isparta) — Usulü değiştirmesiz olmaz mı? (Handeler)

İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey (Burdur) — Sermayeden vermek lâzımdır.

Hamdi Bey (Yozgat) — Büyük Millet Meclisinin üçüncü devresinin son günlerinde bir kanun kabul edilmişti. Bu kanuna göre köye giderek köylülere istikraz ettikleri paralar tevdi olunacaktı. O kanunu Meclisi Âli alkışlarla kabul etmişti. Azamî teshilâtı haiz idi. Acaba tatbikatına başlandı mı?

Mustafâ Şeref Bey (Burdur) — 6 Haziran 930 tarihli kanundur. O kanuna göre seyyar ajanlar tesis edilecekti. Ve onlar vasıtasile tecrübe yapılıyordu. Ve muvaffak olduğu takdirde prensip haline konulacaktı.

Hamdi Bey (Yozgat) — Demek ki tatbikatına başlanılmadı.

Mustafa Şeref Bey — Başlanıldı. Tecrübesine devam olunuyor.

Çanakkale Murahhısı Veli Beyin 1 inci tavriri okundu.

C. H. F. B. K. YÜKSEK REİSLİĞİNE

Aşağıdaki teklifimin dilekler meyanaına ithalini istirham eylerim:

1 — Maydos kazası sermayesinin Gelibolu kazasından Çanakkale merkez kazası Z. Bankası sandığına nakli.

2 — Aycacık kazasında bir Z. Bankası şubesi açılması.,,

Çanakkale Mümessili
Veli

Çanakkale Murahhısı Veli Beyin 2 inci tavriri okundu.

C. H. F. B. K. YÜKSEK REİSLİĞİNE

"Ziraat Bankası heyeti umumiyesine vilâyetlerden iştirak edecek murahhasların harcırahlarının Banka tarafından verilmesi.,,

Maruzatının dilekler meyanaına ithalini istirham eylerim Ef.

Çanakkale Mümessili
Veli

Mustafa Bey (Tokat) — Buna cevap verildi.

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane)—Bu tahrir reye konamaz, programa muhaliftir. Çünkü programda koyduğumuz maddeye göre Ziraat Bankası kanunî murakabe altına alınacak ve faaliyeti zirai sahada teksif edilecektir denildikten sonra onun artık şekli hazırlını devam ettirici bir karar ittihaz edemeyiz.

Şekli hazırlını temadisini temenni eden bir tahririn reye vaz edilmesi doğru olamaz. (Doğru sesleri).

Veli Bey (Çanakkale) — Programda şirket halinden çıkarılacaktır diye bir kayıt yoktur.

Reis — Hasan Fehmi Bey; bu tahriri programa mugayir mi adde diyorsunuz?

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Evet, müsaade buyurursanız esas hakkında arz edeyim. Beyefendi arkadaşımız buyuruyorlar ki kanunî murakabe altına almak demek, anonim şirket halinde kalmasına mâni değildir.

İtiraf ederim ki benzeniz maksatlarını anlyamadım. Şirketler de kanunî murakabe altındadır. Ticaret Kanununun murakabesi altındadır. Program eğer bugünkü şekli ipka etmeyi murat etseydi evvelce arzettiğim veçhile heyeti celilenizce kabul edilen prensipi kabul etmeye lüzum kalmazdı. Kanunun murakabesi altına alınması demek doğrudan doğruya alâkadar bir vekâletin mes'uliyeti altına verilmesi demektir. Ve binnetice onun muamelâtı umumiyesini murakabe umumiye ile salâhiyettar Millet Meclisinin murakabesi altına vazetmek demektir.

Burada maksut olan da budur. Ve zaten ondan başka bir şekil tasavvur edilemez. On iki senedenberi anonim şirketi olarak idare edilen Ziraat Bankası, hakikatte bir anonim şirketi mi oldu.

Bu sermaye hangi şahsa aittir. O sermayeyi veren kimdir ve bu sermayeyi kim verebilir. Tahsili Emval Kanunu ile husule gelen bu sermaye elbette heyeti içtimaiyenindir. Heyeti içtimaiyenin bilhassa ziraatle meşgul bir kütlenin kesesinden çıkmış bir sermayedir. Bunu vilâyetlerden gelen murahhaslar da murakabe ediyorlar. Bu usulden memnun değilsek programımıza bu prensipi neden vaz ettik? Ve Ziraat Bankası hakkında gerek vilâyet kongrelerinden gelen temenni lâyhıhalarında, gerek heyeti celileniz tarafından söylenen bu kadar mütaleat ve mülâhazatın aksi olmak lâzımgelirdi. Demek ki, kanunî murakabede faide mülâhaza ettik ve kanunî murakabenin tevliit edeceği bütün avakıp ve netayici bilerek, düşünerek ona göre karar ittihaz ettik. Prensip kabul edildikten sonra anonim şirketi halinde kanunî murakabe altına alacağız demenin ne demek olduğunu benzeniz anlyamadım.

Bu bahis için esas hakkında söz almak fikrinde değildim. Fakat bahis açıldığı için çok istirham ederim ki beş dakikanızı daha israf etmeme müsaade ediniz.

Beyefendiler! Ziraat Bankasının ilk tesisinde Mithat Paşa merhumun namını nasıl tebcil ile yadedersek harbi umumiden sonra adeta yok olmak vaziyetine düşen Ziraat Bankasını yeniden bugünkü mevkie çıkaran Halk Fırkasının namını da öylece tebcil etmek lâzımdır (Alkışlar, bravo sesleri). Harbi umumî ilân edildiği zaman Ziraat Bankasının on milyon küsur lira sermayesi vardı, küsuratı arzetmiyorum. Biliyorsunuz ki, bu arazii münfekkeye de şamil olmak üzere (Irak, Suriye ve sair mahallerde) sermaye bu rakam idi. Harbi umumî mevcut paraları nasıl kâğıda inkişâp ettirdise, Ziraat Bankasının bütün matlubatını da kâğıda inkişâp ettirdi. Aynı zamanda harbi umumî ilân edildiği zaman Ziraat Bankasının İstanbul merkezinde ve vilâyet şubelerinde bir milyon altın mevcudu

vardı, dokuz milyonu matlubatta idi. Dört milyon küsur da vaktile Abdülhamit zamanında maliye üzerine geçen paralardan ibaretti.

Bu sermaye tamamen kâğıda inkılâp etti. Alacak ta, verecek te. Yalnız kasadaki para kaldı. Harbî umumünün son senelerine doğru Mondros Mütarekesinde hükûmetsiz vaziyette bulunulduğu bir zaman Ziraat Bankasını idare edenler maalesef o zamanki meclisi idare de, müdürü umumî de kendi ücreti huzurlarının ve maaşlarının muayyen bir kısmını kasadan altın olarak aldılar ve nihayet idarei milliye, Ankara hükûmeti İstanbul Ziraat Bankasına vaziyet ettiği zaman seksen bin altın bulmuştur.

İşgal zamanında Ferit Hükûmeti Ziraat Bankasını tazyik ederek bir milyon 6 yüz bin lira aldı. İlk Ankarada idare teşekkül ettiği zaman bir milyon dört yüz bin lira da Ankara Hükûmeti almıştır (Maliyeye ufak bir muavenet olmak üzere). Bu sırada Büyük Millet Meclisi Ziraat Bankasının nakit olarak 300 küsur bin lirasına hiçbir suretle ebediyen dokunmamak üzere fevkalâde bir asabiyet gösterdi. Harekâtı milliye bitti. İstiklâl mücadelesi azamî muvaffakiyetle neticelendikten sonra Ankara Hükûmeti almış olduğu bir milyon dört yüz bin lirayı faizile beraber Bankaya iade etti. İstanbul Hükûmetinin de almış olduğu bir milyon altı yüz bin lirayı da hukukan, kaideten verilmesi lâzımgelmezken mahza Bankayı takviye etmek maksadile Bankaya vermiştir. Bundan maada 2 milyon lira da 39 nihayetinde Ziraat Bankasına ikrazattan toplayıp verdi ve bu suretle de aşkıtan 2 milyon lira vermiş oldu.

Abdülhamit zamanında, 24 tarihinde neşredilen bir kanunla dünyu gayrimuntazamaya dahil olan Ziraat Bankasına ait dört milyon lira bu kanunun çerçevesine girdiği halde gene Cümhuriyet Halk Fırkası Hükûmeti bu dört milyon lirayı da bir kanunu mahsusla dünyu gayrimuntazamadan çıkararak senede yarımşar milyon lira vermek şartile Ziraat Bankasına verdi.

Åşarın ilgasından sonra da tamamen Ziraat Bankasını membasız bırakmamak için millî hükûmetimiz arazi vergisinin bir mislinin doğrudan doğruya Ziraat Bankasına tediye edilmesi için bir kanun çıkardı.

İşte, şimdiye kadar bütün bu arzettiğim sermayeler, bugünkü Ziraat Bankasının maaşşükran gördüğümüz 26 milyon lira sermayesini meydana getirdi. Hakikatte o zamanki kayıtlere bakılırsa zürra üzerinde şüpheli matlubat hariç olmak üzere 380 küsur bin lira Bankanın parası kalmıştı.

Cümhuriyet Halk Fırkası ve onun hükûmeti ve meclisleri Bankayı o vaziyetten alarak bugünkü vaziyetine çıkarmışlardır. Zannedirim ki bu mucibi şükrandır. Bankanın hukukî vaziyetini, daha ciddi murakabelerini, zürraa daha fazla ehemmiyet verilmesi için bir kanun yapılmasını ve kanunî murakabe altına alınmasını Fırka bir umde addetmişse bunu bütün netayici hukukiyesile beraber mülâhaza etmiştir. Artık böyle ne Ticaret Kanununa, ne de devlet emvalini idare ve murakabe edecek usul ve kaidelere uymıyan şekilde kongre yapmanın mana ve mahiyeti kalmaz. Bu itibarla programdaki esasî muhafaza ederek tekrar kongre azasına harcırah verilir mi, verilmez mi? Kongre azasından burada bahsetmek zannedirim ki programdaki umde ve prensipin kıymetini, mahiyetini tahfiif eder. Bu itibarla buna lüzum yoktur. Arkadaşım bu takrirlerini geri alsınlar (Pek doğru sesleri).

(Takrir gerialındı).

Reis — Bir takrir daha okuyacağım.

(Cebelibereket Mümessili Abbas Hilmi Beyin takriri okundu)

C. H. F. BÜYÜK KONGRESİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

Dört senedenberi süne haşeresi ve kuraklık yüzünden ihtiyaç ve ıstırap içinde bulunan Çukurova zırrına su sıra acil bir yardımda bulunulması aksi takdirde bu Ova sakinlerinin çiftçiliği ebedi veda edeceklerini, binaenaleyh bu sene şimdiden Ziraat Bankasının harekete gelerek halkın ıstıraplarının mümkün olduğu kadar tahfifine çalışmasını teklif ve ıstırham ederim Ef. H.

Cebelibereket Mümessili

Abbas Hilmi

Reis — Bir defa tetkik edilmek üzere Lâyiha Encümenine vereceğiz. Ziraat Bankası hakkındaki izahatı kâfi görenler.... Kâfi görmiyenler... Ziraat Bankası hakkındaki izahat kâfi görülmüştür.

(Sihhiye Vekâletine ait encümen raporu okundu)

SIHHAH VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKÂLETİ

1 — Sıtmanın memleketimizdeki tahribatı halk tarafından da ehemmiyetle takdir olunarak birçok bataklıkların ve derelerin kurutulması, temizlenmesi arzu edilmekte ise de yalnız İzmir muntakası için (20) milyon lira lâzım olduğundan bütçeden ayrılan para ile yapılabilecek işlerin yapılmakta olduğu,

2 — Sıtma mücadelesinin (24) vilâyette devam ettiği, daha ziyade teşmili için para ve vesait ihtiyacı bulunduğu ve bütçe vaziyeti müsait bulunduğu takdirde bütün sıtmalı yerlerde mücadele yapılması vekâletçe de arzu edildiği, vekâlet programına dahil olduğu,

3 — Frengi mücadelesi için de bütçeye mevzu (350) bin liralık tahsisat nisbetinde mesai sarfedilmekte olduğu, daha geniş mücadeleye girişmek için bu tahsisatın tezyidi zarurî bulunduğu,

4 — Hiç olmazsa her kazada bir doktor bulundurabilmek üzere daha (100) hekim tayini lâzımgeldiği ve doktorlar için mecburi hizmetin konulduğu, müteakıflerin ücretle istihdamlarına karar verildiği ve diğer taraftan memlekette doktor adedinin artması için çalışıldığı ve bu tedbirlere müracaatle doktor ihtiyacının teminine gayret edildiği,

5 — Dispanser küşadı dileklerine karşı her kazada beşer yataklı dispanser yapmak vekâletçe musammem bulunduğu ve fakat her dispanser için (11) bin lira masraf yapmak lâzımgeldiği ve bugünkü dispanser mevcudunun (350) ye iblâğı için daha (150) dispanser açılmak icap eylediği ve fakat malî vaziyetin ne bu dispanserlere ve ne de hastane açılmasına müsait bulunmadığı ve malî imkânın husulü takdirinde bu dileklerin nazarı itibara alınacağı,

6 — Men'i Fuhuş Talimatnamesinin Emrazı Zühreviye Nizamnamesile Umumî Hıfzıssıhha Kanununun hükümlerine göre tatbiki ve bu suretle fuhşun sıkı bir kontrol altına alınması hususuna çalışılmakta olduğu Sihhiye Vekili Beyefendi tarafından ifade edilmiş ve bu izahat encümenimizce de muvafık görülmüştür.

Süleyman Sırrı Bey (Yozgat) — Bir şey hatırlatacağım. Küçük sıhhiye memurlarına memlekette çok ihtiyaç vardır. Hatırma bir şey geldi. Her sene mükellef efrat bölüklere taksim ediliyor. Bu bölüklerde sıhhiye bölükleri de vardır. Bir köyden bir iki kişi bu bölüklere düşebilir. Binaenaleyh her köyden bir nefer alarak bu bölüklere tefrik edilecek olursa, askerî teşkilâtta sıhhiye çavuşları ve sıhhiye neferleri sıhhi hizmetlerde büyük işler görebiliyorlar, bunların da bilâhare memlekete büyük yardımları olur. Vekil Beyler buradadır. Bunu tatbik ederlerse memleketin sıhhati namına büyük bir hizmet olur zannındayım.

Sıhhiye Vekili Doktor Refik Bey (İstanbul) — Bu mesele Müdafaai Milliye Vekâleti ile aramızda halledilmiştir. Vekâlet orduya girmiş olanlar için sıhhiye zabıtları ve sıhhiye küçük memurları tedris programlarını kabul etmişlerdir.

Oradan çıkanları biz alıp istihdam edeceğiz (Muvafık sesleri).

Reis — Başka söz istiyen var mı (Hayır sesleri)?

Sıhhiye Vekâletine ait mazbatayı kabul edenler lütfen el kaldırsın.. Kabul etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

Reis — Banka açılmasını istiyen yerler okunacaktır.

BANKA AÇILMASINI İSTİYEN YERLER

Çankırı, Giresun, Muğla vilâyetleriyle Yalova, Menemen ve Tarsusta Emlâk Bankasının şube açması istenilmiş ise de Ankara, İstanbul, İzmir ve Samsundan başka yerde şube açılmamasına banka heyeti umumiyesince karar verilmiş olduğundan bu yerlerde bankanın şube açılmıyacağı Emlâk Bankası Umum Müdürlüğünden bildirilmiştir.

İş Bankası şubesi istiyen yerlerden Malatya, Fatsada birer şube açıldığı, Fethiye ile Cebelibereket için tetkikat yapılmak lâzımgeldiği; Bergama şubesinde istifadesi mesafe yakınlığı itibarile mümkün olan Dikilide şube açılması icap etmediği ve muamelâtının azlığı itibarile Osmaneli kazasında şube açılmıyacağı İş Bankası Müdürü Umumisî ve İzmir Meb'usu Celâl Beyefendi tarafından beyan edilmiştir.

Reis — Mazbatanın bu kısmını kabul edenler lütfen el kaldırsınlar... Etmeyenler... Kabul olunmuştur.

(Tayyare Cemiyeti kısmı okundu).

TAYYARE CEMİYETİ

Çorum, Samsun ve Yozgat Kongrelerinde:

İnanenin bir tek mahrece hasrı, tütünden başka mahsulâtı arziyeden iane alınmaması ve halkın fazla tazyik edilmemesi, suüstimallerin men'î dileklerine karşı encümenimize gelen Rize Meb'usu ve Tayyare Cemiyeti Reisi Fuat Beyefendi Tayyare Cemiyetinin vatan müdafaasına çalışan cemiyetlerden olduğunu, ianelerde halkın asla tazyik edilmediğini ve iktisadî vaziyetlere göre cemiyetin halka yardımında bulunduğu ve en ufak suüstimaller için hemen mâni tedbirler alındığını; teftişlerin sıklaştırıldığını söylemiş, bu beyanat encümenimizce de muvafık görülmüştür.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler... Kabul olunmuştur.

Lâyiha Encümeni mazbatasında zikrolunan temenniler bitmiştir. Bu müzakere esnasında muhterem aza tarafından müteferrik takrirler ve teklifleri Lâyiha Encümenine ayrıca havale ettik. Onlar ayrıca reyinize arz edilecektir. Bu mazbata ile arzedilen hususları heyeti umumiyesi ile reyinize arzedeceğim. Kabul edenler lütfen el kaldırsın... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Ruznamemizde Nizamname Encümeninin nizamname hakkındaki mazbatası vardır. Okunacaktır (Okundu).

NİZAMNAME VE PROGRAM ENCÜMENİNİN NİZAMNAME HAKKINDAKİ MAZBATASI

C. H. F. BÜYÜK KONGRESİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

Fırkamız nizamnamesini yeni baştan kaleme almak suretile vücade getirilen lâyiha, encümenimizce, Fırka Kâtibi Umumisinin huzuru ve Büyük

Kongre azasından birçok zatlerin iştirakile tetkik edildi ve Bursa, Çorum, İstanbul, İzmir, Kayseri, Mersin, Samsun, Şebın Karahisar, Trabzon vilâyet kongreleri dilek lâyhalarının eski nizamnameye göre bazı maddelerin tadili mütaleasında bulunan kısımlarile Aydın Meb'usu Fuat Şahin ve İstanbul Mümessilleri ve Kocaeli Mümessillerinden Asım Beylerin Büyük Kongreye arzettikleri takrirlerde bu tetkik ve müzakereler de gözden geçirildi.

Tetkikimize tevdi edilmiş olan lâyihanın birinci farikası Firkanın prensipleri olmak üzere nizamnamenin başında yazılı maddeleri Fırka programına bırakarak onların yerine teşkilât ruh nefhedecek başka esas maddeler konulmuştur. Bu esaslarla Fırkayı kuran Gazi Hazretlerinin daimî umumî reislikleri altında, Fırkaya mensup vatandaşların karşılıklı samimiyet, itimat ve arkadaşlık duygularile biribirine bağlı bir kütle teşkil ederek Fırka prensiplerini, Fırka programını usanmaksızın bütün vatandaşlara, her vesile ve fırsattan istifade ile söylemek ve anlatmak vazife olmakta ve Firkanın muhtelif maksatlarla vücutlanmış hayırlı ve faydalı teşebbüslerin ve teşekküllerin hayırhahı olduğu kaydedildikten sonra henüz siyasî meşguliyet çağına gelmemiş olan bütün türk gençlerinin de Firkanın tabii namzedi sayıldığı ifadesile cümhuriyetin muhafazası kendilerine emanet edildiği yolunda hâlâ hafızalarımızı heyecanlandıran yüksek manalı tavsiye burada bir kere daha teyit edilmektedir.

Elimizdeki nizamname Fırka teşekküllerini ilk ocak kongrelerinden başlayarak ve bunların hepsini sabit bir merkez etrafından toplayarak yukarıya doğru inkişaf ve tekemmül ettirmek esasına istinat ediyorsa da hemen her teşekküllü yukardan tayin edilen bir uzvun idaresine vermek suretile Fırka hareketlerine iştirak için merkez muhitin daha uzak noktalarına kadar gidiyordu.

Lâyihanın ikinci farikası işte bu iştirak noktasını demokrat bir firkanın prensiplerine daha kuvvetli bir intubak ifade edecek mahiyette tanzim etmesindedir.

Nizamname hükümlerinden alınmış salâhiyetleri kullanarak Umumî Reislik Divanının isabetli olan rey ve tedbirile daha evvel tecrübe ve tatbika çıkardığı bu idare suretfinin verdiği muvaffakiyetli ve feyizli neticeler görüldükten sonra nizamname maddeleri halinde tesbit edilen bu yeni şekli encümenimiz bittabi umumî bir kanaat birliği ile muhafaza ve teyit ve onu inkişafımızın devamına zamân telâki etmiştir.

Bu tadiller neticesinde mutemet tayinleri ve müfettiş teşkilâtı kaldırılmakta ve bunlara ayrılan vazifeler teşkilâtın vilâyetlerde idare heyetleri, merkezde umumî idare heyeti gibi intihap ile vücut bulan uzuvlarına verilmektedir; ancak bu nevi siyasî teşekküllerin seciyesine göre muhit-ten merkezde doğru büyüyüp gelen teşekküllerin mühim bir merhalesinde merkezden muhite gidecek cereyanın mümessilini de temas halinde bulundurmamak icap edebileceğine göre Umumî İdare Heyetinin lüzumunda Umumî Reislik Divanı kararile vilâyet heyetleri başlarına reis salâhiyetini haiz bir zat getirebilmesi de muvafık görülmüştür.

Birkaç mahalle veya köyü bir ocakta toplamak veya bir yerde nahiye ve kaza teşekküllü bulundurmamak hususunda Umumî İdare Heyetine bir takdir hakkı vermek, vilâyet kongrelerini iki yılda bir yapmak, idare heyetleri azalarının adetlerini artırmak noktalarından başka yapılan tedbirlerle teşkilâtın esasına ve çalışma yollarına bir değişiklik gelmemekle beraber dört yıllık tatbik ve tecrübelerle nizamnamede sarahat alması icap

eden bütün ihtiyaç noktaları, hususile Umumî Reislik Divanı kararı olmadıkça bütün intihaplarda namzet gösterilmemekliğin asıl olduğu tesbit, Fırka meb'uslarının fırka teşkilâtı ile yakın temas ve aynı teşkilâtın mesaisine iştiraki iltizam edilmiş, teşkilâtta ve teşekküllerdeki vazifelerin mümkün olduğu kadar Fırka mensupları arasında dağılmasını gerek bu vazifelerin iyi yürümesi gerek her türlü icraya karşı murakabenin ve Fırka mensupları arasındaki tesanüdün müteessir olmaması esası kadar Fırka mensuplarını yetiştirmek noktasından da, muvafık gören bir madde bu tadilleri ikmal etmiştir.

İnzibat maddeleri de müdafaa hakkını kabul eden bir kayıt ile ihtiyaca göre tadil ve takviye edilmiştir.

Nizamname Büyük Kongreden çıkınca lâik cümhuriyetçi, halkçı, devletçi, milliyetçi ve inkılâpçı olan Fırkamızın bu ruh ve gayesine ve teşekkülle üzerine aldığı büyük hizmete en elverişli bir çalışma tarzı gelmiş olacağına kaniz. Teşkilâtımıza giren vatandaşların teşekküle hakikî merkez olan bu gayeler etrafını saracak ruh cevvaliyetine ve yeni bir esasımız olarak başına yazılan gençlik alâka ve faaliyetine karşı bu nizamnamenin aldığı vazife onlara hiçbir engel bırakmaksızın yeni ve devamlı bir inkişaf ve muvaffakiyet yolu açmak oluyor.

Büyük Kongrenin kabulüne arz ederiz.

Reis	Bü. M. M.	Kâtip	Aza	Aza	Aza
Muğla	Giresun	Zonguldak	Aksaray	Çorum	Denizli
Yunus Nadi	Hakkı Tarık	Celâl Sahir	A. Süreyya	İsmet	Necip Ali
	Aza	Aza	Aza	Aza	Aza
	Gümüşane	İzmir	Manisa	Samsun	Yozgat
Fırka mensuplarının münte- hap heyetlerde vazife alma- ları maddesine muhalifim.		Vasfı	Refik Şeket	Emin	Süleyman Sırrı
	Hasan Fehmi				

Reis — Nizamnamenin made madde müzakeresine geçeceğiz. Ondan evvel heyeti umumiyesi hakkında söz söylemek istiyen zevat varsa bu yursunlar.

Alâeddin Bey (Kütahya) — Muhterem arkadaşlar; iki gün evvel yaratılan, inkılâbın (Amentü) sü olan programı kabul ettik. Hakikaten türk inkılâbına yarışacak kadar vecizdir. Ve bir fırka programında aranılması icap eden esaslar bu programda nazarı dikkate alınmıştır. Malûmu âlinizdir ki bir fırka programında aranılacak şey o programın hayatı hakikiyeye mutabik olması ve politik nokta nazarından yine programın esasları tarafından müdafaa edilebilmesi hassasıdır. Bundan başka programımız şimdiye kadar yazılı olmıyan türk inkılâbının ideolojisini ifade eder mahiyettedir. Bilhassa Cümhuriyet Halk Fırkası ana hatları kısmında, Fırka inkılâp için yapılan hareketleri müdafaa etmeği bir prensip addeder deniliyor.

Arkadaşlar; program nekadar kuvvetli ise onun mekanizması demek olan nizamname de o kadar zayıftır. Malûmdur ki fırkanın teknik teşkilâtı nekadar güzel olursa program da o kadar kuvvetli tatbik edilir ve verimli bir netice verir. Nizamname programdan mülhem olan prensiplerden ayrılırsa tıpkı gayet mükemmel kanunları olup ta adliye teşkilâtı çok zayıf olan memleketlere benzer. Evvelâ nizamnamemizin yedinci maddesile siyasi haklara malik her Türk, Fırkamızın azası olabilir. Vaktî inkılâpçı olmıyan ve nihayet bütün emeli mevkii iktidara gelmekten ibaret olan fırkalarda bu usul çok güzeldir. Fakat Fırkamız her şeyden evvel inkılâpçı ve inkılâbın doğurduğu ideolojiyi, mefkûreyi memlekette tatbik etmeğe azmet-

miş bir fırkadır. Bu ideolojiyi memlekette tatbik etmek gibi mühim bir vazife-yi deruhde etmiştir. Yolunda yürürken Fırkamızda ufak bir zâfın zannederim tarih karşısında mes'uliyeti çok ağırdır. Cümhuriyet Halk Fırkası bir fırka siyasiyedir. Fırkalar bir milletin heyeti mecmuası demek değildir. Fırkalar milletler için ayrılan muayyen prensiplere sahip zümrelerdir. Heyeti umumiye itiraz etse bile prensiplerini tatbikle mükkleffirler. Malûmu âliniz Büyük Şefin de geçen gün söylediği gibi fırka demek, muayyen kanaat ve prensipe sahip ve birbirlerini seven bir topluluk ve bir şiyasi aile demektir. Arkadaşlar, sinesinde daha dün bir Kubilây yaşatan Cümhuriyet Halk Fırkası hukuku siyasiyesi vardır diye içinde bir Şeyh Mehmet yaşatamaz. Böyle bir fırka tasavvur etmiyorum. Vakîâ her vatandaşın Fırkaya girmek hakkı kendisinden nezedilmez. Bu çok doğru bir harekettir. Demokrasiye yakışan şey de budur. Fırkamızca şüphesiz ki her vatandaşın bir hak verilmek lâzımdır. Ve hepimiz biliyoruz ki inkılâp çok geridir. Ve hepimiz biliyoruz ki daha başlarında fesi taşıyan köylerimiz vardır. Bugün Ankara şehrinde de çarşafli, peçeli kadınlar vardır. Öyle bir fırka tasavvur etmiyorum ki velevki en küçük olsa bile bu kadar bir şeye müsamaha edebilsin.

Şimdi müzakere edeceğimiz nizamnameye takip edilen ruh, espri aşağıdan yukarı gelen bir teşkilâttir. Şüphe yok ki demin arzettiğim gibi çok güzel bir idealdir. Ancak çok tehlikeli olabilir. Dün daha memlekette halk hakimiyetinin bir ifadesi olan jüriyi teklif ettiğimiz zaman memleketteki seviye daha bunu kabul edecek raddeye gelmemiştir diye bağırдыңız. Şu halde bu ruhtaki bir nizamnameyi nasıl kabul edebilirsiniz. Nizamname-mizde sırası geldikçe maddelerdeki fikirlerimi arzedeceğim.

Azmi B. (Trabzon) — Şu halde hakimiyeti millîye esasına riayet edebilmek için valileri de intihapla yapalım.

Alâeddin B. (devamla) — Müsaade ediniz.

Arkadaşlar, nizamnameyi bu şekilde kabul edecek olursak yani her vatandaşın kapılarımızı açarsak yani hukuku siyasiyesine malik Türk olduktan sonra her vatandaş Fırkaya bilâkaydû şart girerse bu millet olur, bir fırka olmaz. Şu halde nüfus defterlerini getirelim, hukuku siyasiyeye malik her vatandaşın Fırkaya kaydedelim.

Bunu kabul ettikten maada onlara öyle bir hak veriyoruz ki bir inkılâp fırkasına hiç yaraşmıyacak bir şeydir. Bu şerait altında öyle heyeti idarelere tesadüf edilebilir ki değil bir inkılâbî benimsemiş hatta anlamamış vatandaşlar kazalarda heyeti idarelere seçilebilirler.

Arkadaşlar, milletleri yükselten inkılâplar Fransada olduğu gibi yalnız aşağıdan yukarı gelen inkılâplar olamaz. Öyle inkılâplar vardır ki bazan da yukardan aşağıya olur.

Bir milletin inkılâbî tarihi teşekkülüne göre değişir. Bilhassa daha 50 sene evvel merdiven bilmiyen alman köylüsünü medeniyete ve bugünkü terakki ve tekâmüle erıştiren aklı selim ile, takip ile, otorite ve rejimdir. Müsaade ederseniz hatırlama gelen bir hikâyeyi arzedeyim. Bir gün Üçüncü Napolyon ile Bismark (Tüleri) bahçesinde gezerken Napolyon Bismarka sormuştur :

— Siz nasıl oluyor da böyle (otoriter) bir hükûmet kuruyorsunuz, halk ses çıkarmıyor.

Bismark verdiği cevapta (Bu, bir milletin tarihi teşekkülüne göre değişir bir hâdisedir) demiştir.

Her halde halkçı diye bugün şuurulu bir inkılâbın ideolojisini doğrudan

doğruya onların eline teslim etmek arzettiğim gibi bir inkılâp fırkası için tehlikeli olabilir.

Arkadaşlar; inkılâpları yaratan cebirler her zaman gayriiçtimai, gayriahlâki değil milletleri kurtaran cebir bazan ahlâki, içtimaidir. Bu da bugünün idâalistlerine düşen en haklı bir vazifedir.

Arkadaşlar, hepimizin aşağı, yukarı kafamızda olan birçok prensipler vardır. Mekteplerde okuduğumuz prensipler, hukuku siyasiye kitapları, demokrasi daha birçok formüller vardır. Fakat harbi umumiden sonra milletlerin tarihi büsbütün değişmiştir. Bütün dünya milletlerinin memleketlerine baktığımız zaman birçok içtimai ihtilâllere tesadüf ediyoruz.

Fırka şekli bir şekil üzerinde duramaz. Her millet kendine göre bir takım şekiller bûlmuştur. Binaenaleyh bugünün millefferinin ve teşekküllerinin ihtiyacı da bambaşka bir şekildedir. Binaenaleyh mekteplerde okuduğumuz prensip prensip olamaz. Biz inkılâbımızın prensipini istiyoruz. Bizim arzu ettiğimiz ideolojidir, nizamname idare heyetleri intihap salâhiyetini halka vermiştir. Hepiniz bilirsiniz ki bu usul neticede eyi olmaz.

Dünyanın hiçbir memleketinde kütlede irade yoktur. Bunu Fransızlar güzel bir formülle ifade etmişlerdir (*Foule*'de irade vardır denirse yalandır).

Arkadaşlar; bu yoktur. Namzet usulünü kaldırırsak, Anadolu'dan gelen arkadaşlarımız iyi bilirler, Anadolu'da demagoji büyük rol oynar. Bu namzet usulünü kaldırdığımız gün inkılâbı benimsemiş tek bir genci namaz kılmıyor, oruç tutmuyor gibi propagandalar neticesi idare heyetine girmiş görmeyeceğiz.

Besim Atalay Bey (Aksaray) — Haklısın arkadaş.

Âbedüñ Bey (devamla) — Besim Atalay Beyi şahit gösterebilirim, beş sene evvel oruç yemiştir diye memleketinden kalkmıştır, böyle mi Besim Atalay Bey... (Alkışlar... Handeler).

Arkadaşlar; Cümhuriyet Halk Fırkası yolunda yürürken şüphe yok ki gayrimemnunları dinlemek zarurettir. Fakat, gayrimemnunları teşkilâtı içerisine alıp ihtilâlin prensiplerini onlarla tatbik etmeye kalkışmakta çok tehlike görüyorum. Son Serbest Fırka çıktığı zaman Garbî Anadolu'da birçok galeyana şahit olduk. Bilhassa Halk Fırkasının tabii azası olması lâzımgelen birçok doktor ve avukatların karşı tarafa geçtiğini gördük. Bu hâdiseyi bendenizin kanaatime göre eski nizamnamede aramak tansa, o zamanki Fırka teşkilâtının biraz lâübali hareket etmesinde aramak lazımdır. Çünkü, birçok münevveran o zaman gücendiren hal arzettiği gibi örgânlardaki zevattı. Biliriz ki, birçok mutemetler, eski ağalardı. Nereye gidersek karşımıza bir mutemet, eski devrin bir mütegalibesi olarak çıkıyordu. Bu gibi hadisat Firkadan avukatlar ve doktorlar gibi münevveranı söğutmuş olabilir.

Yine arkadaşlar, daha bundan iki ay evvel Garbî Anadolu'da — ki bizim ihtilâlimizi en ziyade benimsiyen bir muhittir, çünkü daha münevverdir — orada sinesinde bir Kubilây hâdisesi yaşatırken bugün bu şekilde serbestiye doğru gitmek doğru değildir. Bu şekildeki bir nizamname inkılâbı müdafaa edemez. Bizim vazifemiz ve Cümhuriyet Halk Fırkasının vazifesi herkesi memnun etmek değildir. Muayyen prensiplerin tatbikında bilâkaydû şart memleketi yükseltmektir. Nizamnamenin maddesi geldiği sırada her maddede fikirlerimi ayrıca arzedeceğim. Şuurlu bir otorite ve enerjiye doğru gitmek lazımdır. Bugün başımızda hakikaten tarihte bile birçok milletlere nasip olmiyan bir şahsiyet vardır. Onun da bir prestiji vardır.

Memlekette inkılâp yaratılmış fakat bunun tatbik kısmı kalmıştır. Biz bunu tatbik için çekinmemeliyiz ve bu prestijden millet namına da istifade etmek zaruretinin takdir etmeliyiz. Demin arzettiğim gibi Anadolunun köylerinde ve hatta benim memleketime dört saat uzak köylerde fes giyen çocuklar, çarşaf ve peçe giyen kadınlar vardır. Bu imazı ayn inkılâp için tehlikeli bir şekildir. Eski nizamnamenin doğrudan doğruya kabul edilmesi veyahut ta merkeze fazla salâhiyet verilmesi hususunun nazarı dikkate alınması lâzımdır.

Reşit Bey (Gazi Ayıntap) — Efendim, bendeniz nizamnameyi biraz okudum. Nizamnamenin yeni şeklinin çok muvafık olduğu kanaatindeyim. Binaenaleyh mesele arkadaşımın dediği gibi değildir. Köylünün melon ve frak, şapka almasına imkân yoktur. Mesele bundan ibarettir. Köylüde fes değil bilâkis melon, fôtr şapkası olmadığını gördüm. Çünkü keçeden yapıyorlar, giyiyorlar. Mesele bundan ibarettir. Gelelim karıların duvak, peçe meselesine (Gürültüler), rica ederim silsilei kelâmımı kesmeyiniz, sonra söylersiniz. Kadınların peçe meselesine gelince: Efendiler; bu zaman zemin meselesidir. Yakın bir zamanda kendileri atacaktlardır. Fırkamız cümhuriyet fırkasıdır. Hükûmetimiz cümhuriyet fırkamızın hükûmetidir. Kanun hilâfında kimseyi icbar edemez, ancak kanun hâkimdir. Yoksa başka türlü kanun hilâfında arzuya tâbi muamele yapmaz. Çünkü bunu yapmak Fırkamızın prensipine mugayirdir. Fırkamız cümhuriyet fırkasıdır. Kimseyi icbar etmez, kanun dairesinde kanunu tatbik eder. Yoksa kimseyi icbar etmez (Alkışlar).

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, genç arkadaşım Alâeddin Bey'in gerek Fırkaya, Fırka faaliyetine ve gerek Fırka programına gösterdiği bu yakın alâkadan çok memnun ve mütehasşisim. Hususile şahsî olarak bir fikir arz etmek lâzımgelirse aramızda böyle biraz hocalık, talebelik münasebeti geçmiş bir gencin böyle bir sual cevap mevkiinde bırakmış olması her halde beni hususî surette memnun, müteheyyic etmeğe kâfi gelir. Bu fes, peçe meselesine ait noktayı Lâyiha Encümenine bırakmak fikrindeyiz. Zannediyorum ki nizamname ile alâkası olmamak lâzımgelen bir bahistir. Ancak Alâeddin Bey'in nizamnamenin heyeti umumiyesi hakkında bir ret talebinde bulunmadığımı zannediyorum. Çünkü maddelere geçildiği takdirde mütalea beyan edeceklerini söylediler. O halde aynı noktaya cevap olmak üzere kabul ederler. Arkadaşımızın tereddüdünü yedinci madde tamamile izah eder. Müsaade ederseniz bir cümlesini okuyacağım. Fırkaya aza yazılabilmek için birtakım kanunî vasıflar ve şartlar vardır. Onlar zikredildikten sonra bu madde Fırkaya yazılacak olanların millî mücadelede karşı bir rol oynaması olmalarını kaydeder. Ve ondan sonra da türk kültürünü Fırkanın bütün umdelerini benimsemiş olmaları lâzımgeldiğini kaydeder. Türk kültürünün, Fırkanın bütün umdelerinin kabul edilmiş olması şartı arkadaşımızın kâfi derece tatmin eder. Bundan başka sekizinci madde kapıları açık bırakan bir madde değildir. Küçük bir dikkatle anlaşılır ki Halk Fırkasına girmek isteyen her vatandaşın Fırkaya yazılı iki arkadaş tarafından ocağa takdim edilmiş olması lâzımdır. Kendisinin bu lüzumlu vasıfları haiz olduğu bu takdim işinde zikredilmiş olması lâzımdır.

Bundan başka kendisinin Fırka esaslarile program ve nizamnamesini kabul ettiğine ve hükümlerinden ayrılmıyacağına dair ocağa bir taahhütname vermesi lâzımdır. Bundan başka formalite devam eder. Fırka, lâ-

zımgelen tetkiklêri yapmak ve icap ederse kabul etmemek hakkını haizdir. Kabul edilmiyen vatandaş ta bunun mafevki bir idare heyetine müracaat hakkını haizdir. Zannediyorum ki bu kadar kuyut Alâeddin Beyin Fırkaya girmek için aradıkları kaydı tamamen temin eder bir mahiyettedir.

Namzet usulü kalmış olursa vaziyet bizim için mühlîk olur. Gençler iş başına gelemezler buyurdular. Bendenize öyle geliyor ki bizzat kendilerinin çağındaki gençlerin idare heyeti reisi oluşları ve bilhassa kendilerinin son zamanda serbest intihap neticesinde iş başına gelmiş olmaları, doğrudan doğruya kendilerinin teşkil ettiği bir misal ile hükümlerini iskat etmişlerdir. Kendilerini halka sevdiren gençler için iş başları mutlak mütemmendir denilebilir. Bundan başka 124 üncü maddeye bakılırsa görölür ki namzetlik hususunda umumî reislik divanına bir hak ve bir salâhiyet verilmiştir. Umumî Riyaset Divanının kararı olmadıkça intihaplarda namzet gösterilemez; intihap serbest yapılır deniliyor. Kabul edilir ki buradaki intihabın Fırka dahil ve haricinde her intihaba şamil addolunması lâzımdır. Zannediyorum ve madde de kendilerini tatmin eder ve binaenaleyh nizamnamede münakaşa edilecek bir şey yoktur. Heyeti celilenizden maddelere geçilmek üzere müsaade istiyorum.

Alâeddin Bey (Kütahya) — Muhterem hocam Hakkı Tarık Beyin hakkındaki lütüfkâr sözlerine teşekkür ederim; yalnız malûmu âliniz eski bir talebenin hocasını böyle sorguya çekmesi hakikaten zevkli bir iştir. Eğer bu şekilde muvaffak olabiliyorsam hocam olmaları itibarile iftihar etmeleri lâzımdır. Çünkü beni kendileri yetiştirmiştir.

Birşey buyurdular. Dediler ki yedinci madde de kendilerini tatmin eder, çünkü birtakım şerait vardır, hatta millî mücadeleye aleyhtar olan kimse alınmıyacaktır. Çok doğrudur arkadaşlar, yalnız Hakkı Tarık Beyefendi ile aramızda bir noktai nazar farkı vardır. Millî mücadele doğrudan doğruya vatan meselesi olduğu için milletin heyeti mecmuası iştirak etmişti ve iştirak etmek zarureti vardı. Çünkü damarlarında türk kanı olanlar için bir namus meselesi idi. Halbuki inkılâp bir prensip meselesidir. Diyebilir misiniz ki türk vatani için seve seve kanını döken bir hoca türk inkılâbı için canını verir.

Hakkı Bey (Van) — Hâşa.

Alâeddin Bey (devamla) — Bunların içinde mürteciler de vardır. Mücadelei milliyeye aleyhtar olmyabilir; fakat türk inkılâbının ideolojisine aleyhtar olabilir. İşte ayrıldığımız 'nokta burasıdır.

„Sonra (8)inci maddede dediler ki Cümhuriyet Halk Fırkasına girmek isteyen her vatandaş Fırkaya girmiş iki aza tarafından takdim edilir diyor. Bendenizin bu maddeden anladığım mana, Cümhuriyet Halk Fırkasına giren her fert ideolojiyi tamamen kavramış mıdır kavramamış mıdır, mesele budur. Bilhassa namzet usulü ile merkezden gelen mürebbilerin, mutemetlerin filân kaza ve filân nahiyedeki Fırka reisimizden ziyade Cümhuriyet Halk Fırkasının prensiplerini müdafaa edebilir kanaatinde olur. Halbuki Cümhuriyet Halk Fırkasına girmiş olan birçok azalar Fırka ideolojisini anlamamış olurlarsa ve türk vatandaşı olmak itibarile — firkaçı olmak itibarile demiyorum — Fırkaya girecek ne olacaktır. Arkadaşlar, bendeniz birkaç tanesine şahidim. Belki dün nakşi şeyhi idi. Nasıl müdafaa edebilir? Dün nakşiliğe söz vermiş olan bu adam nasıl olur da Halk Fırkasına hizmet eder? Buna bendenizin aklım ermiyor. Bunda ya bir kanaat vardır, ya yoktur. Eğer Fırkamız hakkında bir kanaati yoksa o halde bizi aldatmak için içimize giriyor. Bendeniz Fırkaya kimseyi sok-

mıyalım demiyorum. Fakat Fırkanın her yerde ayrı ayrı cüzütam halinde başına getireceği zevat merkezin muhakkak itimadını kazanmış olsun diyorum. Sonra Hakkı Tarık Bey namzet usulünden bahsettiler ve dediler ki; namzet usulü bûsbütün ortadan kalkmış değildir. Riyâset Divanı karar verirse namzet olabilir. Fakat bir nahiye merkezi için mevzubahs olmamalıdır, bir vilâyet için mevzubahs olabilir. O halde her nahiye için biz Divanı Riyaset kararı almak mecburiyetinde kalacağız. Bençe, nahiyeler ne kadar kuvvetli olursa o kadar iyi olur. Çünkü bir vilâyette kuvvetli bir reisin bulunması o kadar faide vermez. Çünkü vilâyetler merkezle muhabere edebilir. Fakat nahiyeler kuvvetli olursa halkla yakından temas edecek ve Halk Fırkasının mefkûresini halka doğrudan doğruya anlatacak nahiye reisleridir. Binaenaleyh her nahiye için namzet koymak için Divanı Riyâsetten karar almak güçtür. Rica edeceğim nokta namzet usulünün iadesidir. Maruzatım bundan ibarettir.

Muhtar Bey (Gazi Ayıntap) — Efendiler, demin söz söyleyen genç hatip arkadaşımız burada inkılabımızın yarattığı idareyi muhafaza etmek ve bunu sıkı bir takayyüt altında bulundurmamak hususlarından bâhssettileh Bittabi çok doğru fakat bendeniz zannediyorum ki şu nizamname kendilerinin arzu ettiği şeyi tamamilen temin etmiştir. Çünkü Hakkı Tarık Beyin de buyurdıkları gibi burada birtakım merasım vardır. Biz dükkâncıları birer birer kolundan yakalayıp Halk Fırkasının defterine kaydedecek değiliz. Tabii memleketin içinden sorulacak, etkik edilecek ve birtakım merasimden geçecek ve iki aza tarafından prezante edilecektir. Bunu da elimizdeki nizamname gösteriyor. Fırkaya kaydolacak zat ocağa müracaat ediyor. Evraki oradan nahiyeye, nahiyeden kazaya gerekerek etkik ediliyor.

Binaenaleyh nizamnamede bütün türk vatandaşları Fırkamızın tâbiî azasıdır denmesinden maksat, Fırkamızın halka karşı alâka ve teveccühünü göstermekten ibarettir. Yoksa Fırka, kapılarını bilâkaydû şart herkese açmamıştır.

Bendeniz bu husustaki müzakerenin hitamına karar verilmesini ve maddelere geçilmesini teklif ediyorum.

Veli Bey (Sivas) — Muhterem arkadaşlar! Bendeniz bu nizamnamenin heyeti umumiyesi üzerine birkaç söz söyleyeceğim. Bir fırkanın nizamnamesinde ana hatlarını esaslar teşkil eder ve elimizdeki proje halinde bulunan nizamnamede Fırkanın ana hatlarını tesbit eder hiçbir madde yoktur.

Programda gösterildiği üzere deniyor, malûmu âliniz program, bir kongreden diğer kongreye kadar tanzim edilen mütehavvil esaslardır. Bu, Fırka esasatı olamaz. Bendeniz bu esasların doğrudan doğruya nizamnameye geçmesini arz ediyorum. Nasıl ki, evvelki nizamnamedeki 2 inci ve 3 üncü maddeler Fırkanın ruhunu teşkil ediyordu. Bunların yalnız programda kalması kâfi değildir. Bunlar buraya geçmelidirler. Bilhassa Fırkanın, halkçı, milliyetçi, mefkûreci olduğunu gösterir bir madde mutlaka buraya geçmelidir.

Sonra eski nizamnamede bir madde vardı ki, (işbu umumî esaslar hiçbir vechile tebeddül edemez) deniyor. Bunun değişmesinin sebebi nedir bunu anlıyamadım, eğer her kongrede bir esas ihzar edilecekse Fırkanın mütehavvil esaslar üzerinde yürümesi 10 sene evvel teşekkül eden ve bütün azası tarafından esasları taahhüt edilen bir Fırkanın esasatının her zaman tahavvüle maruz kalacağı anlaşılır.

Sonra bendeniz, bu nizamnamede Fırkanın hususiyetini gösterir bir maddeye tesadüf etmedim. Vaktâ içinde güzel, ideal maddeler vardır.

Bütün milleti, bütün gençliği Fırka namzedi olarak tanıyor. Bu, temenni olunur bir idealdir. Fakat, bu bir fırka için evsafı mümeyyizeden olamaz. Bütün Fırka arkadaşlarının yekdiğerini sevmesi ; yekdiğerile mütesavi olması temenni olunur. Bir idealdir. Fakat fırkaya esas olacak kadar kuvvetli bir madde değildir. Bunun için son maruzatım evvelki nizamnamedeki umumî esasların aynen kabulünü rica ediyorum.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, Alâettin Bey arkadaşımızın sözlerine karşı tekrar bu yedinci ve sekizinci maddeleri hatırlatmak isterim.

Birinci kültür: Fırka, umdelerini benimsemiş olması şarttır.

Zannediyorum ki; bu tabir en kuvvetli tabir olmak suretile seçilmiş bir tabirdir. İkinci ve sekizinci ise program; kelime suretile muhakkak ve mukayyet bulunuyor, ancak o programın kabul etmiş olduğu esası kabul etmek lâzımdır. Bu programı kabul etmekle beraber arzettiğim gibi benimsenmiş olması da lâzımdır. Bunlar tamamen idare heyetlerinin derece derece süzgeçinden geçirildikten sonra takdirlerle bırakılmış bir kayıttır.

Namzetlik meselesine gelince: kendilerinin yanlış telâkkilerini bir kere tashih etmiş olmak için namzet olarak serbest intihaba doğru gitmek lâzımdır. Bizim de inandığımız ve onun yüksek şahsiyetine kani bulunduğumuz şahsiyet ki; aynı noktai nazarı iltizam etmektedir. Ancak her nahiyeye intihabında bir namzet göstermek için bir karardan bahsettikler, böyle bir karar yoktur.

Umumî Riyaset Divanının kararla gösterilir deniyor. Umumî Reislik Divanı bir talimat yapar ve icabında da her şekli tadil edebilir. Binaenaleyh serbest bir salâhiyeti vardır. Bu madde bu şekilde maksadı temine kifayet eder. Maddelere geçilmesini rica ederken diğeri bir arkadaşımın da sualine cevap vermek istiyorum; o da esas maddeleri değiştirerek eski nizamnamedeki maddelerin ipkısını ve buraya naklini iltizam ediyorlar. Burada gördüğü esas maddeler nizamnamenin esaslarıdır. Fırkanın kendi teşkilâtı dahilindeki faaliyetine esas olacak noktalar. Halbuki öbür tarafı hükümet icraatına mesnet teşkil edecek olan maddelerdir. Bu bittabi bütün fırka teşkilâtının da ruhunu teşkil eder. Ancak ikisi birbirinden ayrı değildir. İkisini birer birer mütalea etmek lâzımgeldiği bu 7 ve 8 inci maddelere koyduğumuz ibarelerden tamamen anlaşılacaktır. İkisini ayırarak olursak teselsülî kaybetmiş oluruz. Onun için bunların bu şekilde muhafazasını rica ediyorum.

Refik Şevket Bey (Manisa) — Efendim; genç simasile genç ruhunu bu kürsüden ifade eden Alâeddin Bey arkadaşımızın dermeyeran ettiği mütaleatı ben kendi şahsıma heyeti umumiyenin bir gün evvel kabul ettiğiniz programına tamamen münafi buluyorum. Hakimiyetini bilâkaydû şart milletin reyinde bulan Cümhuriyet Halk Fırkasına tepeden inme emirlerle mutavaatı takyit eden genç ruhu ben burada protesto ederim. Arkadaşlar, yaptığı programın başında cümhuriyetçi, milliyetçi şu veya bu vasıflarla tavsif ettiğimiz Halk Fırkasının alâmeti farikası reyin hakimiyetini göstermekle ifade edilebilir. Nizamnamenin heyeti umumiyesini alttan gelecek âra ile yukarda verilecek direktiflerin heyeti umumiyesi mütevazın olarak nazarı mütaleaya almıştır. Eğer Alâeddin Bey arkadaşımızın noktai nazarını bir dakika için kabul etmek lâzımgelirse aleyhinde bulunduğu hoca zihniyetlerini kendi aramızda çoğaltmaktan başka bir şey yapmaz.

Arkadaşlar, herhangi bir zamanda kendi reyimizi istimal etmek salâ-

hiyetini görüp dururken şu veya bu takyidata maruz kaldığımız zaman, maruz kaldığımız azabı vicdaniyi bir an için düşünmek, şu veya bunu ithihap edeceğimiz şeklinde verilecek emirlerin acılığını hissettirir. Onun içindir ki, bendeniz demokrasi denilen reye sahip olmanın ilk terbiye ocağı olan Halk Fırkası teşkilâtında ve teşekkülâtında bu reyleri iyi kullanmak için azamî tedabir itihaz eden bu nizamnamenin esas itibarile kabulü lâ-zımdır. Fakat tefferuat ve tatbikat itibarile tadile sebep yoktur. Maddelere geçilmesini teklif ediyorum (Alkışlar).

Alâeddin Bey (Kütahya) — Bendeniz demin maksadımı ya yanlış ifade ettim veya arzedemedim. Sekizinci maddede bir bahis var. Programı kabul etmiş olacak. Prensip çok doğrudur. Yalnız ufak bir misal arzede-yim. Kütahya vilâyeti dahilinde otuz bin azamî vardır. Arkadaşlar, üç biri azamîz ihtilâlin ideolojisini kavramışsa mesele yoktur. İhtilâl prensip-leri, memlekette, açık konuşalım arkadaşlar! Biribirimizi aldatmağa lüzum yoktur. Refik Şevket Beyefendi bendenizi bu kürsüde protesto ettiler, arkadaşlar, köyden gelen bir arkadaşınızm. Hepsini açıkça gördüm ve biliyorum, demin fes, peçe ve çarşaf dediğim zaman samimiyetten söyledim. Açık ve samimî olarak söyledim. Demokrasi, memleket için gayet güzel fikirlerdir. Hepimizce ideal budur. Firkamız buna doğru gidiyor. Memlekette münevver azdır. Benim memleketimde gördüğüm'e göre gençlik iki kısımdır. Daha açık konuşalım; benim prensipimce memlekette iki kısım münevver vardır. Birisi büyük şehirlerdeki mü-nevverlerdir. Bunlar maalesef arzededeğim— Fransaya gitmiştir. Fransaya giden saçından tırnağına kadar Fransızdır. Almanya giden Almandır. Amerikaya giden Amerikandır.

Arkadaşlar, ikinci kısım küçük şehirlerdeki münevverlerdir. Bunlar Anadolunun ikinci kısım şehirlerinde bulunur. Zannetmeyin ki memleketin atisini bunların eline mi bırakalım demek istiyorum. Bunlar da Araptır. Bunlar arap kültürü altında kalmışlardır. Bunlar da sakal kestirmiyor. Ceket, yelek giymiyor; hulâsa tamamen arap zihniyeti güdüyorlar. Binaenaleyh ihtilâlin yetiştireceği gençlik bambaşka bir gençliktir. Bugün biz türk köy-lüsünün içinden çıkmış bir gençlik istiyoruz. Benim noktai nazarım budur. Binaenaleyh protestoyu kabul etmiyorum (Alkışlar).

(Celâl Nuri Beyin maddelere geçilmesi hakkındaki teklifi okundu).

YÜKSEK REİSLİCE

Müzakere kâfi, maddelere geçilmesini teklif ederim. *Celâl Nuri*

Reis — Maddelere geçilmesini kabul edenler... Etmeyenler.. Maddelere geçilmesi kabul olunmuştur.

Birinci madde okundu.

ESASLAR

1— Cümhuriyet Halk Fırkası, Cemiyetler Kanununa göre kurulmuş, programındaki esaslar üzerinde çalışan siyasi bir cemiyettir. Merkezi Ankaradadır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul olunmuştur.

İkinci madde okundu.

2 — Cümhuriyet Halk Fırkasının daimî Umumî Reisi, Fırkayı kuran Gazi Mustafa Kemal Hazretleridir.

Celâl SahirBey (Zonguldak)—Bu fıkranın “Cümhuriyet Halk Fırkasının daimî Umumî Reisi Fırkayı kuran Gazi Mustafa Kemal Paşadır,” şeklinde ifade edilmesini teklif ederim. Yani daimî evvelâ, umumî sonra gelecektir.

Reis — Bu şekilde kabul edenler.. Kabul edilmiştir.

Üçüncü madde okundu.

3 — Fırkaya mensup vatandaşlar karşılıklı samimiyet, itimat ve arkadaşlık duygularile birbirine bağlı bir kütle teşkil ederler.

Fırka mensupları Fırkanın programını, prensiplerini bilecek, onları müdafaa edecektir.

Reis — Söz isteyen var mı? Üçüncü maddeyi kabul edenler.. Etmeyen-Kabul edilmiştir.

Dördüncü madde okundu.

4 — Prensiplerimizi, usanmaksızın, bütün vatandaşlara her vesile ve fırsatla söylemek ve anlatmak Fırka teşkilât ve mensuplarının mühim vazifesidir.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.
Beşinci madde okundu.

5 — Fırka memlekette muhtelif maksatlarla vücutlanmış olan hayırlı ve faydalı teşebbüslerin ve teşekküllerin hayırhahıdır.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.
Altıncı madde okundu.

6 — Fırka henüz siyasi meşguliyet çağına gelmemiş olan bütün türk gençlerini Fırkanın tabii namzedi sayar.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler. Kabul edilmiştir.

BİRİNCİ KISIM

FIRKAYA KABUL EDİLME

7 — Cümhuriyet Halk Kırksına :

A) On sekiz yaşını bitiren,

B) Halkça fena tanınmamış olan,

C) Şeref ve haysiyeti kıran bir suç yüzünden hapis, ağır hapis ile ve bunun yerine bu derecede bir ceza ile mahkûm olmamış bulunan ve mahcur olmıyan,

Ç) Millî mücadeleye aleyhtar bir vaziyet almamış ve bu gibi taazzilere dahil olmamış olan ve siyasi seciyeleri itibarile menfi bir ruh taşımamış oldukları mütebariz bulunan her türk vatandaş, türkçe konuşmakta bulunmuş, türk kültürünü ve Fırkanın bütün umdelerini benimsemiş ise, girebilir.

Hasan Fehmi Bey (Kastamonu) — Bendeniz benimsemiş tabiri yerine kendine maletmiş şeklinde maddenin tadilini teklif ediyorum (Gürültüler).

Besim Atalay Bey (Aksaray) — Benimsemiş demek “benim saymak, demektir. Daha türkçedir.

Vasfi Raşit Bey (Şebın Karahisar)— C fıkrasındaki bu derece manası nedir?

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Amme hizmetlerinde mahkûmiyet gibi, ağır para cezası gibi demektir.

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — Fazladır fazla! tayyini isteriz. Hepsı, ağır hapisle demek kâfidir. “Bu derece bir ceza,” nedir diye sorduk hidematı ammeden mahrumiyet diye Hakkı Tarık Bey cevap verdiler. Zaten mücazâtı fer’iyedendir. Zaten ona mahkûm olan buna da mahkûm olur. O itibarla bu cümle fazladır. Hapis ile mahkûm olmamış bulunan demek kâfidir.

Reis — Encümen ne diyor ?

Hakkı Tarık Bey (Gireson) — Encümen iştirak etmiyor ve bunun tasrihinde faide buluyoruz Efendim.

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — İzah edilmeyen bir şeyde faide olmaz. Lûtfen izah ederler, kani olursak biz de kendilerine iştirak ederiz. Fakat burada verdikleri cevap kâfi değildir. “Bu derecede bir ceza ile, den birşey anlıyamadık, bunun adı nedir.

Tevfik Fikret Bey (Konya) — Sürgün olur.

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — Daimi sürgün yoktur, muvakkat sürgün vardır.

Hüsameddin Bey (Tokat) — Ağır cezayınaktı yok mudur?

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — O hangi fiil için tertip edilmiş ona bakmamız lâzımdır. Fakat bütün hukukundan mahrumiyeti icap ettirmez.

Hüsameddin Bey (Tokat) — Bir memur ağır cezayınaktı ile mahkûm olursa bir daha cevazı istihdam kararı alamaz.

Hakkı Tarık Bey (Gireson) — Efendim, encümen bu fıkranın ipkasını ve tasrihini faideli buluyor.

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — Bilâ esbabı mucibe.

Süreyya Bey (Aksaray) — Beyefendiler, zannediyorum Encümen burada bu maddeyi muayyen bir maksatla koymuştur. Filhakika bunun bir manası vardır. Çünkü ağır hapsi müstelzim bazı cürümler olur. Bu cürümlerde esbabı muhaffefe bulunur. Kanunen esbabı muhaffefe bulunabilir ve bu takdirde hafif hapis cezası verilir. Bir adamın esbabı muhaffefe dolayısıyla ağır hapis cezası, hafif hapis cezasına tahvil edilse bile onun cürmü yine ağır cürümdür. Bunun derecesini hâkim takdir eder. Ve bu takdirde bu kabil adamlardan istifade etmek gibi bir neticeye varılabilir. Onun için bu maddenin aynen kalması doğrudur.

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — Efendim malûmu âliniz dünyada bir mesele vardır. Hayatta istidlâl ile hareket edilemez. Bu ceza meselesidir. Bir kimsenin herhangi bir haktan mahrum olması mutlaka hâkimin hükümüne iktiran etmiş ve kitapta yeri olan bir kaidedir ve bunu hâkimler tatbik etmekle mükelleftir. Şimdi söz söyliyien arkadaşımın buyurduğu gibi eğer hâkim bir kimsenin hareketinden dolayı kendisine mürettep cezayı salâhiyeti kanuniyeye binaen tadil etmiş ise muteber olan tadilen verilen hükümdür. Onun hakkında tatbik olunacak. Bunun filine bu dahî temas eder diye gerek esbabı kanuniye, gerek esbabı muhaffefe takdiri-yeden dolayı onun cezası arttırılmış diye hüküm verilmek olamaz. Hâkimin ağzından ne hüküm çıkmışsa, ilâmda ne gösterilmişse o adamın mahrumiyeti, o adam üzerinde yapılacak tetkik ederek kimse arttıramaz. O itibarla şöyle de olur, böyle de olur gibi ihtiyatî bir tedbir olmak üzere bu cümlelerin kanunî esaslara, cezaî nazariyelere muhalif olarak büyük bir fırcanın nizamnamesinde yer tutması doğru değildir.

Kâzım Paşa (Diyarbakir) — Nisbeti askeriyesi kat’olunmuş bir asker hakkında ne buyrulur?

Vasfi Raşit Bey (Şebın Karahisar) — Halkça fena tanınmıştır demektir. (Salâhaddin Beyin takriri okundu).

YÜKSEK REİSLİÇE

7 inci maddenin C fıkrasındaki (ve bunun ilâ) cümlesinin tayyını teklif ediyorum.

(Doğru sesleri).

Salâhaddin

Encümen namına Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, encümen yazdığı maddenin aynen kabulünü rica ediyor, şu sebebi de ilâve etmek istiyoruz ki, bu madde mucibince kaydı lâzımgelen kimseler yalnız bugün mevkii tatbikte olan Türk Ceza Kanununa göre değil, bundan evvelki kavanine göre de mahkûm edilmiş olabilir. Elbette onlar da tetkik olunacaktır. Sonra, İstiklâl Mahkemesi çıkmıştır, bir nefiy cezası vermiştir, buna mahkûm olan, fırkaya ithalini isterse elbette bu da tetkik edilir. Bu maddenin bu şekil ve surette yazılmasında isabet vardır, kabulünü rica ederim.

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — İstiklâl Mahkemesi, keyfi hareket eden bir mahkeme değildir. Salâhîyetini milletin mümessili olan şu meclisten iktisap ederek kaza hakkını yine o meclisçe kendisine tevdi edilen eşhas ve deavi hakkında kullanarak mevzuatı mevcudeye göre hüküm verir. Bugün ortadan kalktı diye verdiği hükmün mahkûmlar üzerindeki tesirâtı zail olamaz. Binaenaleyh bugünkü Ceza Kanunu ve saire diyerek karıştırmak gibi esas nazariyelere muhalif bir fikrin büyük bir fırkanın programında yer alması doğru değildir, bütün hukukçu arkadaşları işhat ederim. Ve mütaalealarımı beyan etmelerini rica ediyorum. Bu da fenni, ilmi bir meseledir.

Süreyya Bey (Aksaray) — Efendim, Nizamname Encümeni namına söz söyleyen Hakkı Tarık Beyin izahlarını ve buna takaddüm eden Salâhaddin Beyin itirazlarını ve muahharen vaki olan itirazatı dinledik. Bunlardan anladığım kanaat şudur. Salâhaddin Beyefendi diyorlar ki; bu maddenin C fıkrası şeref ve haysiyeti kıran bir suç gözeten ağır hapis ile hapis ve bunun yerine bu derece bir ceza ile mahkûm olmamış bulunan (mahcur olana itiraz etmiyorlar) şeref ve haysiyeti kıran bir suçta ağır hapis veya hapis cezası denmeğe lüzum yoktur.

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — Hayır oraya kadar var.

Süreyya Bey (Aksaray) (devamla) — Ve yahut aksini, böyle bir kaziyeye buraya kadar sahih ise mütebakisinin de sahih olması iktiza eder. Bundan sonra burada herhangi şeref ve haysiyeti kırmıyan ve fakat ahkâmı umumiye kanuniyemize göre ağır hapsi veya hapis cezasını müstelzim efali cürmiye de vardır. Bunları zikretmemek lâzımdır. Şeref ve haysiyeti kıran ağır hapis veya hapis cezasını müstelzim efal ile mahkûm olan bir adamı Fırkaya almayacakmışız. Şeref ve haysiyeti kırmıyan ağır hapis veya hapis efalinden mahkûm olanı alacakmışız, bunu mu kastediyorlar?

Salâhaddin B. (Kocaeli) — Hapis mutlaktır.

Süreyya Bey (...) — İkinci fıkra bu noktaya işaret için konmuş ise binaenaleyh her fıkraya lüzum olduğu ve birinci fıkranın kaldırılmamasile yazılmasında şeref ve haysiyeti muhıl ağır hapis veya hapis cezasını müstelzim efal Fırkaya girmemek noktai nazarından Fırkamızın ehemmiyet atfetmiş olması esasına müstenittir. Bu kanuna bunun konup ta diğerinin konmaması şerefi haysiyeti kırmıyan ağır hapsi müstelzim efal mürtekiplerinin, mahkûmiyeti bulunan eşhasın Fırkaya girebileceği zehabını uyandırabilir.

Düşünmeliyiz ki fırkamızın nizamnamesinin Fırka teşkilâtımızın köylere kadar giden teşekküllerine konacak ve anlaşılması icap eden ahkâmı ihtiva eden bir fıkradır. Sarahatte hiçbir vakit zarar yoktur, faide vardır.

Salâhaddin B. (Kocaeli) — Efendim; Süreyya Bey arkadaşımız mülahazatımı belki bendeniz izah edemediğim için başka türlü anlıyarak izah buyurmak istiyorlar. Ağır hapis mutlaktır Efendim. Ağır hapse mahkûm olanların birçok hukuktan mahrumiyeti aşikârdır. Binaenaleyh

onlar da bir hukuku medeniye iddia ederek böyle bir cemiyete giremezler. Hatta burada kayıt olmasa dahi Cemiyetler Kanununun ahkâmı umumiyesi de kâfidir. Umumi kanunun sarahatine istinat edilerek aza olmazlar.

Diğeri muhilli haysiyet hapislerdir. Muhilli haysiyet olmayan hapsilere mahkûm olanlar kabul edilebilir. Çünkü malûmu âliniz ceza tertip edilen fiillerin bazıları redaei ahlâkiyeden mütevellittir. Artık orada cezanın miktarı nazarı dikkate alınmaz. Bir adam tehevür eder, hiddetine mağlûp olur, iftinalını muhafaza edemez ve birisinin kafasına bastonu indirir, bundan kendisine bir mahkûmiyet teveccüh edebilir. Fakat o çok namuslu bir adamdır ve bu adam; ben nasılsa itidali demimi kaybedip böyle bir harekette bulundum der ve ondan dolayı tecili ceza ve daha hafif fiillerde tevbihi adli ile, iktifa gibi kanun ceza hâkimine birçok salâhiyet vermiştir. Fakat hiçbir yankesici elim şöyle idi, yanlışlık oldu da cebine girdi ve onu aldı diyemez (Handeler). Teşebbüs derecesinde kalmış olsa bile haysiyeti ihlâl edilmiştir. Cemiyeti medeniyede yeri yoktur. Ağır hapisle mahkûmiyet, mutlak memnuiyeti kaydediyor. Bizim bir iki arkadaşla şurada nazarımıza çarpan bir cümle vardır, bunun yerine bu derecede bir ceza diye ne olduğu kolay tasrih edilmiyen bir cümlelerin burada yeri yoktur. Mesele tamamen tavazzuh ettiği için bir takrir takdim ettik. Reyî âlinize arz edilmesini riyasetten rica ederim.

Halil Bey (Zonguldak) — Muhterem Efendiler, Fırkaya kaydetmek meselesinde bir şahsın şahsiyetinde olan şeref ve haysiyeti ölçü ittihaz etmek lâzımdır. Fakat suç ile cezayı nazarı dikkate almıyor. Maddenin şeref ve haysiyeti ihlâl eder demesine nazaran fili nedir, suçu nedir? Şahsın şahsiyetine taallûk eden bir keyfiyeti nazarı dikkate alıyor. Bu husustaki kanaatimi arz edeyim. Şeref ve haysiyeti ihlâl eden suçtan dolayı ağır hapis ve hapisle mahkûm olan fıkra maddede sarıhtir. Bunun diğer fıkrası, bu derecede mahkûm olan ikinci fıkrası vazih değildir. Bundan maksat nedir? Bunun yerine demek ne demek? Bu derece demek ne demek? Ağır hapisle hapis arasında derece kullanılamaz. Ağır ceza ile hapis derece addedilemez. Bir arkadaşımızın dediği gibi ağır ceza hükmü cezayınaktı ise esbabı kanuniye ve muhaffedem dolayı tenzili ile verilmiş ise o adamın şeref ve haysiyetini ihlâl etmemesi lâzımdır. Mademki bir adam bir suç işlemiştir. Ve esbabı muhaffefe takdir buyrulmuş cezayınaktı vermiştir. Binaenaleyh şeref ve haysiyeti ihlâl edilmemiştir. Binaenaleyh ya ağır cezayınaktı ile denilmesi veyahut fıkranın tayyini teklif ediyorum.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Maddenin encümene havalesini teklif ediyorum.

Azmi Bey (Trabzon) — Noksandır, yalnız iflâs edip te iadei itibar etmemiş kaydinin ilâvesi lâzımdır.

Reis — Bu fıkra hukuki bir mevzudur. Encümende hukukçu arkadaşların daha geniş konuşmaları muvafıktır. 7 nci maddenin encümene havalesini kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir

Reis — Saat 22 de toplanmak üzere celseye nihayet veriyorum.

Kapanma saati: 19

BEŞİNCİ İNİKAT DÖRDÜNCÜ CELSE

AÇILMA SAATI : 22,10

Reis — İsmet Paşa Hz.

Kâtipler — Avni Bey (Yozgat) Cevdet Kerim Bey (İstanbul)

Reis — Celse açıldı.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, yedinci maddeyi encümene almıştık, teklif sahipleriyle beraber müzakere yapıldı ve şu metin üzerinde anlaşmıştık, arz ediyorum. C fıkrası şöyle olacaktır: Ağır hapis veya bu derecede bir ceza ile veya şeref ve haysiyeti kıran bir suç yüzünden hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunan ve mahcur olmayan.. Yani eski maddede küçük bir takdim ve tehirle iktifa edilmiştir.

Reis — Salâhaddin Bey var mı bir diyeceğiniz?

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — Hayır Efendim.

Reis — Encümenin mutabık olduğu şekilde C maddesini okuyorum.

Cümhuriyet Halk Fırkasına:

A — On sekiz yaşını bitiren,

B — Halkça fena tanınmamış olan,

C — Ağır hapisle veya bu derecede bir ceza ile veya şeref ve haysiyeti kıran bir suç yüzünden hapis cezasile mahkûm olmamış bulunan ve mahcur olmayan.. İlaahir.

7 inci maddeyi bu şekilde reye arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmiyenler.. Kabul edilmiştir.

BİRİNCİ KISIM

FIRKAYA KABUL EDİLME

7 — Cümhuriyet Halk Fırkasına:

A) On sekiz yaşını bitiren,

B) Halkça fena tanınmamış olan,

C) Ağır hapis veya bu derecede bir ceza ile veya şeref ve haysiyeti kıran bir suç yüzünden hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunan ve mahcur olmayan,

Ç) Millî Mücadeleye aleyhtar bir vaziyet almamış ve bu gibi taazzilere dahil olmamış olan ve siyasi seciyeleri itibarile menfi bir ruh taşımamış oldukları mütebariz bulunan her Türk vatandaş, türkçe konuşmakta bulunmuş, türk kültürünü ve Fırkanın bütün umdelerini benimsemiş ise, girebilir.

Reis — Kabul edenler.. Etmiyenler.. Kabul edilmiştir..

(Sekizinci madde okundu).

8 — Cümhuriyet Halk Fırkasına girmek isteyen her vatandaş, Fırkada yazılı iki arkadaş tarafından bulunduğu yerin ocağına takdim ve lüzumlu vasıfları haiz olduğu ilâve edilir ve kendisi de fırka esaslarıyla program ve nizamnamesini kabul ettiğine ve hükümlerinden ayrılmıyacağına dair ocağa bir taahhüt kâğıdı verir.

Reis — Kabul edenler.. Etmiyenler.. Edilmiştir.

(Dokuuuncu madde okundu).

9 — Bir ocak heyetinin böyle bir istek üzerine verdiği karar bir derece yukarı heyetin tasdikı ile tekemmül eder ve bu muamele en çok bir ay içinde bitirilir.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Bir tashih var Paşam!

Efendim, maddede bir iki küçük tashih vardır arz ediyorum. “Bir vilâyet heyetinin böyle.. verdiği bir dereceden yukarı yerine,, “kaza idaresi heyetinin tasdikile tekemmül eder,, suretinde yazılacaktır. Ve bu muamele bir ay yerine iki ay olacaktır. Kaza derecesi dahi kabul edildiği için ancak iki ayı Encümen kâfi görmüştür. Buraya bir fıkra da ilâve olunuyor “ve alâkadarlara bildirilir,,.

Reis — Hakkı Tarık Bey, maddeyi bir daha okur musunuz?

(Madde 9 — Bir ocak heyetinin böyle bir istek üzerine verdiği karar kaza idare heyetinin tasdiki ile tekemmül eder ve bu muamele en çok iki ay içinde bitirilir ve alâkadarlara bildirilir).

Refet Bey (Yozgat) — Alâka yerine talipler desek olmaz mı?

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, bu kelimeden maksut olan mana yalnız ocağa girmek isteyenler için değildir.

Refet Bey (Yozgat) — İki ay içinde haber verilmezse o adam kabul edilmiş olur mu?

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Bittabi olmaz ve ondan sonra kendisinin takip etmesi ve yukarı heyete müracaat etmesi lâzımdır.

Alâeddin Bey (Kütahya) — Muhterem arkadaşlar, bu nizamnameye göre idare heyetlerini tamamen serbest bırakıyoruz. O itibarla bendeniz programımızı ve prensipimizi müdafaa edebilmek veya daha iyi müdafaa edebilmek için müsaade buyurursanız şöyle bir kayıt koyuyorum. Bir ocak heyetinin böyle bir istek üzerine verdiği kararlar kaza merkezinin kâtibi umumilikçe yalnız aza kaydine mahsus ve yalnız bu hususta müzakere için yeni aza halkın seçeceği üç kişilik bir heyet tarafından tasnif edilsin (Handeler).

Efendim bu bir tekliftir (Böyle şey olmaz sesleri).

Cevdet Kerim Bey (İstanbul) — E’endim bu madde heyeti aliyenin de tasvibine iktiran ederse iki kaydın ilâvesi hususunda maruzatta bulunacağım. Bütün teşkilâtle meşgul olan arkadaşlar Fırkaya girmek için yapılan herhangi bir talebin evrakı evvelâ ocaktan ve sırasile, nahiyeden, kazadan geçiriliyor. Ve muamelesi yapıyor ve bundan sonra tekrar ocağa kadar gidiyor. Ve ocaklar da defterlerine kaydediyorlar. Fakat Fırkaya kaydedildiğine dair talibe haber verilmiyor ve bir merasim de yapılmıyor. Ekseri ocaklarda muntazam içtimalar olmadığı için derhal bir içtima çağrılarak Fırka azası olduğu haber verilerek lâyıkı veçhile tebarüz ettiremiyorlar. Ancak o ocak taahhüdünü toplamakta dikkatli ise birkaç ay sonra bir makbuzla taksitini almak için müracaat ediyor ve o adam Cümhuriyet Halk Fırkasına kaydının o günden itibaren icra edildiğini anlıyor. Ve Fırkaya girdiğine dair hiçbir merasim yapılmıyor. Binaenaleyh kaydı ikmal edilen taliplerin Fırka arkadaşlarına takdim edilmek üzere ocak azasının bir içtima çağrılması ve bu gibi zevatın hususî bir merasimle Fırka arkadaşlarıyla tanıştırılması lâzımdır. Halbuki öyle olmadığı için Fırkaya intisabın kıymeti de kalmıyor (Doğru sesleri).

İkinci nokta da şudur: Her ocak noktasında birçok kıymetli arkadaşlar vardır. Şu veya bu tesirle gelip girmemiştir. Ocakları aynı zamanda bir madde ile bununla tazviz edelim ki, mıntakalarında nizamnamemizdeki şeraiti haiz fırka için faydalı olacak arkadaşları arayıp kaydetsinler.

Azmi B. (Trabzon) — Zaten vazifesidir.

Cevdet Kerim B. (devamla) — Fakat Beyefendi, tatbikatta böyle olmu-

yor. Her ocak mıntakasında birçok kıymetli vatandaş ocağa şu veya bu sebeple alınmamakta ve dışarda bırakılmaktadır. Bunları tatbikatta görmeliyiz. Onun için bu kadar büyük yorgunluktan sonra çok iyi esas koymakla meşgulüz, bunları korsak çok faydalı olur (Doğru sesleri).

Encümen namına Hakkı Tarık B. (Giresun) — Efendim, dokuzuncu maddeye ilâvesini rica ettiğimiz fıkra, Cevdet Kerim Beyin mütaleasına iştirak neticesidir. (Alâkadarlara bildirilir) şekil ve suretinde bir fıkra ilâvesini arzetmiştik. Zannediyoruz ki ocağa girmek isteyen arkadaşlar bu suretle haberdar olurlar. Eğer bir merasim meselesi behemehal iltizam olunuyorsa, kongre faslında bir fıkra olmak üzere ayrıca mütalea edebiliriz. Burada yeri olmadığını arzeylerim. Ocak azasını artırmak hususunda esas vazifeler malûmdur. Eğer bunun tasrihi de lâzımgeliyorsa, onun da yeri idare heyetleri faslı olduğu mütaleasındayız. Maddenin arzettığımız veçhile kabulünü rica ediyoruz (Doğru sesleri).

Reis—Diğer kısımları okunacak. Şimdi maddeyi reyinize arzedeceğim. Amma yazılı olanı değil, encümen namına Hakkı Tarık Bey tarafından dikte edilen yani muaddel şekli okunacak ve reyinize arzedecektir.

Dokuzuncu maddenin muaddel şekli :

9 — Bir ocak heyetinin böyle bir istek üzerine verdiği karar kaza idare heyetinin tasdikile tekemmül eder, ve bu muamele en çok iki ay içinde bitirilir ve alâkadarlara bildirilir.

Reis — Dokuzuncu maddeyi muaddel şeklele kabul edenler... Etmiyenler. Kabul edilmiştir.

(Onuncu madde okundu)

10 — Fırka mensupları Fırkaya az veya çok bir yardım parası verirler. Ayda veya altı ayda veya on iki ayda bir ödenmek şartile Fırkaya ne kadar yardım parası vereceklerini kendileri tayin ve tesbit ederek yazı ile buldukları yerin ocak heyetlerine bir taahhüt kâğıdı ile bildirirler. Ödeme makbuz mukabilinde yapılır.

Taahhüdü yapmamak, siyasi mevcudiyetin esası olan Fırka rabitasına karşı lâübali hareket etmek manasına gelir.

Bir kere yapılan aidat taahhüdatı miktarı üstünden bir sene geçemez.

Azanın taahhüt edecekleri miktardan fazla teçiyeleri ayrı makbuzla kabul olunur.

Hakkı Tarık B. (Giresun) — Efendim, onuncu maddede küçük bir tashih daha vardır. Onuncu maddenin satrında yazı ile terkihi vardır. Bu tayyolunacaktır, fazladır. Bir kere diye başhyan ibarede bir kere yapılan aidat taahhüdatı yerine (yardım taahhüdü) tabiri konacaktır. Satır sonunda sene var. Burada bir iki kelime düşmüştür. Arzedeğim. (Bir sene geçmedikçe değiştirilemez) ibare şu şekli alıyor. (Bir kere yapılan yardım taahhüdü miktarı üstünden bir sene geçmedikçe değiştirilemez).

Ali Bey (Afyon) — “Ödeme makbuz mukabilinde yapılır, ibaresi var. Bu makbuz hangi kademe tarafından verilecektir.? Ocaklardan bahsediliyor, eğer ocak tarafından verilecekse doğru olmadığını zannediyorum.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, bu para işlerinin bir talimatname ile idare edilmesi nizamnamenin mali hükümler faslına konulmuştur. Binaenaleyh orada umumî idare heyeti lâzımgelen kaydı gösterecektir.

—Taahhüdünü yapmayanlara bilâzaruret kaydinin ilâvesini rica ediyorum.

... (Bir ses) — “Lâübali, tabirinin yerine “lâkayit, tabiri konya olmaz mı Efendim ?

Encümen namına Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Buraya en münasip tabir olarak o bulunmuştur Efendim.

Besim Atalay Bey (Aksaray) — Ėfendim, saygısızlık tabirini koysanız daha iyi olur.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, encümen saygısızlık tabirini kabul ediyor. Zaruret meselesinde encümen bir kayıt ilâvesine lüzum görmüyor. Çünkü zaten yardım parasının miktarını tayin etmekte kendisi tamamille serbesttir. İstedığı kadar, verebileceği kadar bir miktarı tayin, tesbit etsin deniliyor.

“Lâtübalı, tabiri yerine ikame olunacak tabir: (taahhüdü yapmamak siyasi mevcudiyetine esas olan...

Besim Atalay Bey (Aksaray) — Siyasi varlığına temel olan (Handeler). Hakkı Tarık Bey (devamla) — Fırka rabitasına karşı saygısızlık sayılır. Reis — Onuncu maddeyi tadili veçhile tekrar okuyoruz Efendim.

10 — Fırka mensupları fırkaya az veya çok bir yardım parası verirler. Ayda veya altı ayda veya on iki ayda bir ödenmek şartile Fırkaya ne kadar yardım parası vereceklerini kendileri tayin ve tesbit ederek buldukları yerin ocak heyetine bir taahhüt kâğıdı ile bildirirler.

Ödeme makbuz mukabilinde yapılır.

Taahhüdü yapmamak, siyasi mevcudiyetin esası olan fırka rabitasına karşı saygısızlık sayılır.

Bir kere yapılan yardım taahhüdü miktarı üstünden bir sene geçmeden değiştirilemez.

Azanın taahhüt edecekleri miktardan fazla tediye ayrı makbuzla kabul olunur.

(On birinci madde okundu).

11 — Bir yerden başka bir yere giden Fırka azası, mensup olduğu heyetten Fırka azası olduğunu ve taahhütlerini yaptığını bildiren bir kâğıt alır ve bunu gittiği yerdeki heyete gösterir; bu suretle kaydı oraya geçirilir.

Reis — Encümenin bir teklifi var mı?

11 inci maddeyi kabul edenler.. Kabul etmeyenler.. 11 inci madde kabul olundu.

(On ikinci madde okundu).

İKİNCİ KISIM

FIRKA TEŞKİLÂTI

12 — Fırka teşkilâtı, başında, merkezde umumî reis bulunmak, vilâyetlerde ocaklardan başlamak üzere, şunlardan vücut bulur.

- a) Umumî Reislik,
- b) Umumî Reislik Divanı,
- c) Büyük Kongre ve Umumî İdare Heyeti,
- ç) Vilâyet, kaza, nahiye, ocak idare heyetleri ve kongreleri,
- d) Fırka grubu,
- e) Fırka Divanı.

Besim Atalay Bey — Kongre kelimesi yerine kurultay denilmelidir. Teklif ediyorum (Ret sesleri).

(Besim Atalay Beyin takririni okundu).

BÜYÜK REİSLİĞE

(Kongre) kelimesinin yerine (kurultay) kelimesinin konulmasını feklif ederim Ėfendim.

Aksaray Meb'usu
Besim Atalay

(Ret sesleri).

Reis — On ikinci maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(On üçüncü madde okundu).

13 — Teşkilâtın ilk basamağı şehir ve kasabalarda mahalle ocakları ve köylerde köy ocaklarıdır.

Reis — On üçüncü maddeyi kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(On dördüncü madde okundu).

14 — Bir yerde bir ocak heyeti teşkil edecek azalar birleşirse orada ocak kurulur.

Reis — On dördüncü maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(On beşinci madde okundu).

15 — Ocaklar iki türlü çalışır: kongre halinde ve idare heyeti vasıtasıyla.

Reis — On beşinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(On altıncı madde okundu).

16 — Mahalle, köy ocakları nahiye idare heyetlerine, nahiye idare heyetleri kaza, kaza idare heyetleri vilâyet, vilâyet idare heyetleri umumî idare heyetine bağlıdır.

Reis — On altıncı maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(On yedinci madde okundu).

17 — Buldukları yerlerin münasebet ve vaziyetlerine bakılarak birden fazla mahalle ve köy tek bir ocağa bağlanabilir ve bunlara semt ocağı denir.

Gene mahallî vaziyet ve mesafe icabı gibi mecburî hallerde nahiye teşkilâtı ve vilâyet merkezlerinde de kaza teşkilâtı yapılmıyabilir. Bu takdirde ocaklar bir başka nahiye veya doğrudan doğruya kaza idare heyetlerine, nahiye idare heyetleri ile vilâyet merkezindeki ocaklar da doğrudan doğruya vilâyet idare heyetine bağlanabilir.

Ancak bu madde hükümlerini tatbik etmek için umumî idare heyetinden karar alınır.

Reis — On yedinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(On sekizinci madde okundu.)

ÜÇÜNCÜ KISIM

MERKEZDE

I — UMUMİ REİSLİK

A. UMUMİ REİS

18 — Umumî reis Fırkanın yüksek idaresini elinde tutar ve Fırkayı temsil eder. Fırka namına söz söylemek salâhiyeti ancak umumî reistedir; umumî reis, lüzum görürse, bu hak ve salâhiyetini umumî reis vekiline veya Fırka kâtibi umumîsine bırakır.

Reis — On sekizinci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(On dokuzuncu madde okundu.)

B. UMUMİ REİSLİK DİVANI

19 — Umumî reis ile vekili ve umumî idare heyeti azası arasından umumî reisin seçeceği Fırka kâtibi umumîsi, Umumî Reislük Divanını vücuda getirirler.

Reis — On dokuzuncu maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yirminci madde okundu).

20 — Umumî Reislik Divanı Büyük Millet Meclisine aza seçilmesini idare eder, fırkanın meb'us namzetlerini kararlaştırır.

Divan, namzetler ile intihap işleri hakkında Grup İdare Heyetinin ve Umumî İdare Heyetinin reyini yoklayabilir.

Namzetler umumî reis tarafından ilân olunur.

Reis — Yirminci maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yirmi birinci madde okundu).

21 — Umumî İdare Heyetinde münhal vukuunda yerine münasibini Umumî Reislik Divanı seçer.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yirmi ikinci madde okundu).

22 — Umumî Reislik Divanının vereceği kararlara bütün

Fırka azalarının kayıtsız ve şartsız itaat olunur.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yirmi üçüncü madde okundu).

C. KÂTİBİ UMUMÎ

23 — Kâtibi umumî, Umumî reis namına vazife görür.

Kâtibi umumî, Umumî Reislik Divanının, Umumî İdare Heyetinin ve Fırka Divanının kararlarını tebliğ eder. Bunları neticelendirir, Fırka teşkilâtı ile muhabere ve Fırka işlerini takip eder. Fırkaya ait müracaatların kabul vasıtasıdır.

Kâtibi Umumîlik Fırkaya bağlı başka hükmi şahsiyetlerin de bağlantı yeridir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yirmi dördüncü madde okundu).

II — BÜYÜK KONGRE

24 — Büyük Kongre, dört yılda bir umumî reisin gös-
tereceği yer ve bildireceği zamanda toplanır. Umumî reis
lüzum görürse Büyük Kongreyi daha evvel toplayabilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yirmi beşinci madde okundu).

25 — Büyük Kongrenin azaları şunlardır:

a) C. H. Fırkasına mensup bütün meb'uslar.

b) Her vilâyetten vilâyet kongrelerince seçilen ikişer ve
Fırka azalarının sayısı on bini geçen vilâyetlerden her on bin
aza için ayrıca gene kongrelerce seçilen birer mümessil.

Fırkaya bağlı olduğu Umumî Reislik Divanınca tasdik
edilmiş hükmi şahsiyetler bulunduğu takdirde, onlar da kon-
greye birer mümessil gönderirler.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yirmi altıncı madde okundu).

26 — Büyük Kongre, mürettep azaların mutlak ekseriyetle
açılıp müzakereye başlar. Bu ekseriyet yoksa ve kongre fevka-
lâde olarak toplanmamışsa müzakere üç gün sonraya bırakılır.

Hilâfına kayıt bulunmayan yerlerde kongre mevcudun
ekseriyeti ile karar verir. Müsavi reylerde reisin bulunduğu
taraf ekseriyet sayılır. Program mevcudun üçte iki ekseriye-

tile değiştirebilir. Büyük Kongrede intihaplar gizli rey ile yapılır; meğerki açık rey yahut işaretle olmasına üçte iki ekseriyetle karar verilmiş bulunsun.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.
(Yirmi yedinci madde okundu).

27 — Kongre umumî reisinin veya umumî reis vekilinin reisliği altında toplanır ve açılınca iki reis vekili ile dört kâtip ve on beşer azalı program ve nizamname, hesap ve yirmi beş azalı lâyiha encümenlerini seçer.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.
(Yirmi sekizinci madde okundu).

28 — Büyük kongre encümenlerine merkez teşkilâtında bulunan zatler seçilemez.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.
(Yirmi dokuzuncu madde okundu).

29 — Kongre teşkilâtı vücuda geldikten sonra umumî reis geçen yıllara ait icraat hakkında bir nutuk söyler, yahut bir beyanname okutur.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.
(Otuzuncu madde okundu).

30 — Her encümen, azalarından birini reis, birini mazbata muharriri, birini kâtip ayırır.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.
(Otuz birinci madde okundu).

31 — Program ve Nizamname Encümeni, program ve nizamnamede lüzumu anlaşılan tadilleri tesbit eder.

Lâyiha Encümeni vilâyet kongrelerinden gelen dilek lâ-yihalarını ve azalar tarafından yapılmış teklifleri tetkik eder.

Hesap Encümeni merkez ve lüzumunda vilâyet hesaplarına bakar.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.
(Otuz ikinci madde okundu).

32 — Her encümen, aldığı işler hakkındaki kararlarını sebeplerile Büyük Kongreye arzeder. Bunlar kongrede müzakere edilerek bir karara bağlanır ve icabında mesele yeniden encümene gönderilebilir.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.
(Otuz üçüncü madde okundu).

33 — Büyük Kongre müzakeresine lüzum görülen mevzu- lar üzerinde tetkiklerde bulunmak için ayrıca encümenler de ayrılabilir.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.
(Otuz dördüncü madde okundu).

34 — Büyük Kongre müzakereleri alenîdir. Köfgre, müzakereleri yalnız Fırka azalarına açık bulundurmaya ve icabında gizli celse yapmaya karar verebilir.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.
(Otuz beşinci madde okundu).

35 — Büyük Kongrenin müzakereleri ve kararları zaptolunur. Bu zabıt reis ve kâtipler tarafından imzalanarak kongrede bulunmuş olan azaların adları yazılı bir defterle birlikte saklanır.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

(Otuz altıncı madde okundu).

36 — Kongre kapanırken, umumî reis, kongrenin açılmasından elde edilen neticelerle Fırkaya verilen yeni istikamet hakkında bir nutuk söyler veya kongre kapandıktan sonra bir beyanname neşreder.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Otuz yedinci madde okundu).

III. UMUMİ İDARE HEYETİ

37 — Umumî idare heyeti Büyük Kongre tarafından seçilmiş 14 azadan toplanır.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Otuz sekizinci madde okundu).

38 — Umumî idare heyetinin tabii reisi, umumî reis veya vekilidir. Reislerin bulunmadığı zamanlarda da kâtibî umumî reislik yapar.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Otuz dokuzuncu madde okundu).

39 — Umumî İdare Heyeti en az haftada bir toplanıp çalışır.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Kırkıncı madde okundu).

40 — Umumî İdare Heyeti Umumî Reislik Divanına ait vazifelerden başka Fırka işlerinin hepsile meşgul olur.

Fırka teşkilâtının nizamnameye göre işleminde ve Fırka programının bütün asılları ve teferruatı tatbik sahasına çıkmasında lâzım gelen tetkik ve takibi yaparak bu hususlarda müzakerelerde bulunur ve vaziyeti tesbit eder, tedbirler düşünür, icabına göre kararlarını Umumî Reislik Divanından geçirerek tatbik eder. Fırkayı alâkalandıran millî teşekkülleri ve Fırkanın hesaplarını, kongrelerden alınan kararların ne dereceye kadar tatbik edildiğini tetkik eder. Umumî konferans mevzuları tayin, Fırkanın umumî programı hakkında icap ve ihtiyaca göre risaleler tertip eder. Büyük Kongre encümenlerine ait lâyihaları hazırlar ve Umumî Reislik Divanından geçirerek kongreye verir.

Vilâyet teşkilâtında semt ocakları yapmak ve ocaklarla nahiyelerin irtibatlarını değiştirmek için gelen teklifleri tetkik ve uygun bulursa tasdik eder.

Vilâyet idare heyetleriyle reislerinin ve kaza reislerinin intihaplarını tasdik eder ve icabında bozar. Tasdikî salâhiyeti kendisinde olan idare heyetleriyle reislerinin intihabını icabında yenilettirir.

Nizamnamenin iyi tatbiki için icap eden talimatnameleri yapar.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Kırk birinci madde okundu).

41 — Lüzumuna göre, Umumî İdare Heyeti karare, muayyen işler için Fırka meb'us veya mensuplarının yardımından istifade edilir ve bunlardan muvakkat encümenler teşkil olunur. Bizzat Umumî İdare Heyeti azalarından yahut yukarıda yazılı diğer zatler ile muhtelit encümenler de yapılabilir.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Kırk ikinci madde okundu).

42 -- Fırka teşkilâtının teftiş ve murakabesine Umumî İdare Heyeti azaları memur olabileceği gibi Fırka meb'us ve ya mensupları da bununla tavzif edilebilir. Teftiş vazifeleri ve zamanları, lüzumuna göre Kâtibi Umumilikçe tayin edilir. Bunun için bir talimatname yapılır.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Kırk üçüncü madde okundu).

43 — Umumî İdare Heyeti azaları kendilerini Fırka teşkilâtının mesaisine bağlarlar.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Kırk dördüncü madde okundu).

44 — Umumî İdare Heyeti, azalarından birini Fırkanın muhasipliğine ayırır. Muhasip bütçeye uygun olarak yapılacak sarfiyatı tasdik eder.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Kırk beşinci madde okundu).

45 — Umumî İdare Heyetinin, maaşlı bir başkâtibi ile bir muhasebecisi, lüzumu kadar maaşlı kâtipleri, memurları, müstahdemleri bulunur. Bunlar Kâtibi Umumilik emrindedir.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir..

(Kırk altıncı madde okundu).

DÖRDÜNCÜ KISIM

VİLÂYETLERDE

1 — KONGRELER

46 — Mahalle, köy (veya semt) ve nahiye kongreleriyle kaza kongreleri yılda bir, vilâyet kongreleri iki yılda bir toplanır. Kongreler vilâyet idare heyetinin kâtibi umumilikçe tasdik olunmuş kararile icabında fevkalâde olarak ta toplanabilir.

Kaza teşkilâtı olmiyan vilâyet merkezlerinde vilâyet kongresi yapılmıyan seneler, kongre faaliyeti mahalle, köy (veya semt) ve nahiye kongrelerine munhasır kalır.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Kırk yedinci madde okundu).

47 — Kongrelerin toplanma zamanı, mahalle, köy (veya semt) ve nahiye ocaklarından başlamak üzere eylül ile şubat ayları arasındadır. Toplanma zamanları vilâyet idare heyetlerince tesbit ve teşkilât kademelerine tebliğ edilir; Fırka kâtibi umumsine de bildirilir.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Kırk sekizinci madde okundu).

48 — Her mahalle köy (veya semt) ocağında yazılı Fırka azası kendi ocak kongresinin azasıdır.

Gelemiycek derecede sıhhi mazereti olmiyan ocak azalarının bu kongrelerde bulunmak vazifesidir.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Kırk dokuzuncu madde okundu).

49 — Kongrelerde mümessiller şöyle seçilir:

Her ocak kongresinde, ocağın üç yüze kadar azası için iki, bundan fazla her yüz elli aza için birer mümessil;

Her nahiye kongresinde, nahiyedeki ocakların beş yüze

kadar azası için iki, bundan fazla her beş yüze için birer mümessil;

Her kaza kongresinde, kazadaki ocakların bine kadar azası için üç, bundan fazla her bin için birer mümessil.

Sayıları, seçilecek mümessillerin sayısını tayinde esas tutulan Fırka azalarının o kongreler aktolunmazdan en az üç ay evvel kayıt muamelesi tekemmül etmiş bulunmak şarttır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Ellinci madde okundu).

50 — Ocakların seçtiği mümessiller nahiye merkezinde nahiye, nahiyelerin seçtiği mümessiller kaza merkezinde kaza, kaza kongrelerinin seçtiği mümessiller de vilâyet merkezinde vilâyet kongresini yaparlar.

Asıl mümessilin mazereti olursa yerine yedek gönderilir.
Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Elli birinci madde okundu).

51 — Mahalle, köy (veya semt) ocaklarının mümessilleri ocaklarının doğrudan doğruya kaza teşkilâtına bağlı olması yüzünden nahiye kongresi yapamıyorlarsa bakılır: Ya kaza teşkilâtında bir başka nahiye teşekkülü yoktur, o takdirde bu mümessiller doğrudan doğruya kaza kongresini yaparlar; yahut bir başka nahiye teşekkülü vardır, bu takdirde bu mümessiller, bir nahiye kongresinde aranacak nisbet üzerinden, mümessil seçerler, kaza kongresine bunlar iştirak eder.

Ocakların doğrudan doğruya vilâyet teşkilâtına bağlı olmaları yüzünden bu mümessiller de kaza kongresi yapamıyorlarsa onlar da, kaza kongrelerinde şart olan nisbet üzerinden, mümessil ayırırlar, vilâyet kongresine bu mümessiller iştirak eder.

Doğrudan doğruya vilâyet teşkilâtına bağlı olması yüzünden kaza kongresinde bulunmayan mevcut bir nahiye mümessilleri de aynı intihabı yaparak kendilerini vilâyet kongresinde temsil ederler.

Bu madde mucibince yapılacak ikinci veya üçüncü mümessil intihabları kaza veya vilâyet heyetleri tarafından idare olunur.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Elli ikinci madde okundu).

52 — Kongreler, idare heyetlerinin reisleri tarafından açılır.
Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Elli üçüncü madde okundu).

53 — Kongrelerde kendiazasının yarısından bir fazlası hazırsa müzakereye başlanır, değilse toplanma bir gün sonra birakılır ve o gün gelen aza bu kadar olmasa da kongre açılır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Elli dördüncü madde okundu).

54 — Her kongre açılınca ilkin bir reis, bir ikinci reis, iki kâtip seçilir.

İcabında kaza ve vilâyet kongreleri reisi, bir derece yukarı teşkilât tarafından da gösterilebilir.

Reis, kongre müzakerelerini idare eder. Kâtipler, müzakerelerin hulâsa ve neticelerini kaydederler.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir,

(Elli beşinci madde okundu).

55 — Kongre müzakerelerinin aynıle tutulması için icabında ayrıca zabıt kâtipleri çalıştırılır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Elli altıncı madde okundu).

56 — Kongrelerin müzakerelerini bütün Fırka azaları dinleyebilirler. Kongreler isterlerse bir meseleyi gizli müzakere veya Fırka haricinden sami kabul etmeye karar verebilirler.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Elli yedinci madde okundu).

57 — Kongreler, konuşulacak işleri önceden sıraya korlar ve idare heyetlerinin olan biten şeyler hakkındaki rapor ve sözlerle müzakereye başlarlar.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Elli sekizinci madde okundu).

58 — Kongrelerde kararlar, hazır bulunan azanın yarısından bir fazlasının reyi ile verilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Elli dokuzuncu madde okundu).

59 — Kongrelerde intihaplar gizli rey ile yapılır; meğer ki açık olmasına veya işaretle yapılmasına üçte iki ekseriyet karar vermiş olsun. İntihaplarda ilk defa mutlak ekseriyet olmazsa ikinci defasında en çok rey alanlar kazanır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Altmışınca madde okundu).

60 — Kongreler, hesap bakma ve bütçe yapma işlerinde 3-7 kişilik birer encümen ayırırlar ve bu encümenlerin raporları üzerinde görüşürler. Kongreler gerek verilen raporlar gerek azalarının teklifleri üzerine müzakereyi kolaylaştırmak için başkaca 3-7 kişilik encümenler de yapabilirler.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Altmış birinci madde okundu).

61 — Kongre encümenleri, içlerinden bir reis bir zabata muharriri, bir kâtip seçerek işe başlar. Yarısından bir fazlasile müzakere eder. Mevcudun ekseriyeti ile karar verir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Altmış ikinci madde okundu).

62 — İdare heyetlerinde bulunanlar encümenlere seçilemezler.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Altmış üçüncü madde okundu).

63 — Kongreler, kendi sahalalarında Fırka işleri için her türlü karar ve murakabe uzvudur. Kongre açık oldukça ve lüzum gördükçe idare heyetlerinin bütün salâhiyetlerini kendisi kullanabilir.

Başlıca yapacakları şunlardır:

A) Ocak kongresinde mahallenin, köyün (veya semtin) Fırkası teşkilâtı, köy meclisi, belediye veya şehir meclisi veya umumî vilâyet meclisi ve böyle müesseseler vasıtasile yapılmasını yahut yapılmamasını veya nahiye kongresinde konuşulmasını istediği şeyleri, nahiye kongresinde, nahiye, kaza kongresinde kazayı, vilâyet kongresinde vilâyeti, memleket ve Fırka noktasından, alâkalandıran gene o gibi meseleleri, gerek verilen raporlar, gerek azalarının teklifleri üzerinde konuşmak ve herbirinin

sonunda olması veya olmaması istenilen şey ne ise onu bir teklif halinde kararlaştırıp icabına göre, ya kendi idare heyetine yapılmasını tevdi etmek veya bir derece yukarı idare heyetile kongre mümessillerine bu kararlar üzerinden yürütülmesini bildirmek;

B) Vilâyet kongresinde bütün vilâyetin Fırka teşkilât ve faaliyetini tetkik etmek;

C) Kendi ve icabında kendine bağlı idare heyetlerinin hesaplarına bakmak ve yıl sonu hesap hulâsalarını tasdik etmek;

Ç) Ocak kongresinde ocak, nahiye kongresinde ocak ve nahiye, kaza kongresinde nahiye ve kaza, vilâyet kongresinde kazaların ve vilâyetin geliriine giderine göre idare heyetlerinin hazırlayıp getirdiği bütçeleri müzakere etmek, icabında düzeltmek, denkleştirmek, sonra bir derece aşağı teşkilâtın bütçelerini tasdik etmek, diğerlerini tasdik için bir derece yukarı heyete göndermek;

D) Her yıl ocak kongresinde ocak, nahiye kongresinde nahiye, kaza kongresinde kaza, vilâyet kongresinde vilâyet idare heyetini ve birer misli yedeklerini seçmek;

E) Ocak kongresinde nahiye, nahiye kongresinde kaza, kaza kongresinde vilâyet, vilâyet kongresinde Büyük Kongre için mümessillerini ve birer misli yedeğini seçmek;

F) Her kongrede kendisine bağlı idare heyetleri ile reislerinin intihaplarını lüzumunda tetkik etmek ve bir uygunsuzluk olduğuna kanaat gelirse uygunsuz olan noktadan başlanarak yenilenmesine karar vermek.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, vilâyet umumî meclisi olacaktır. Ve her müzakere sonunda birinin olmayacak.

“Ç.” Fıkрасında ocak kongresinde ocak nahiye kongresinde ocak ve nahiye, kaza kongresinde nahiye yazılmıştır. Nahiyeler olacaktır.

Aynı fıkrada son satırda (diğerlerini) yerine kendi bütçesini tabiri ikame edilecektir.

“D.” Başında (her yıl) silinecektir Efendim.

Reis—Altmış üçüncü maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir Kabul edilen şekil :

63 — Kongreler, kendi sahalarında, Fırka işleri için her türlü karar ve murakabe uzvudur. Kongre açık oldukça ve lüzum gördükçe idare heyetlerinin bütün salâhiyetlerini kendisi kullanabilir.

Başlıca yapacakları şunlardır.

A) Ocak kongresinde mahallenin, köyün (veya semtin) Fırkası teşkilâtı, köy meclisi, belediye veya şehir meclisi veya vilâyet umumî meclisi ve böyle müesseseler vasıtasile yapılmasını yahut yapılmamasını veya nahiye kongresinde konuşulmasını istediği şeyleri, nahiye kongresinde nahiyeyi, kaza kongresinde kazayı, vilâyet kongresinde vilâyeti, memleket ve Fırka noktasından, alâkalandıran gene o gibi meseleleri gerek verilen raporlar, gerek azalarının teklifleri üzerinde konuşmak ve her müzakere sonunda olması veya olmaması istenilen şey ne ise onu bir teklif halinde karşılaştırıp, icabına göre, ya kendi idare heyetine yapılmasını tevdi etmek veya bir derece yukarı idare heyetile kongre mümessillerine bu kararlar üzerinden yürütülmesini bildirmek;

B) Vilâyet kongresinde bütün vilâyetin Fırka teşkilât ve faaliyetini tetkik etmek;

Ç) Kendi ve icabında kendine bağlı idare heyetlerinin hesaplarına bakmak ve yılsonu hesap hulasalarını tasdik etmek ;

Ɔ) Ocak kongresinde ocak, nahiye kongresinde ocak ve nahiye, kaza kongresinde ocak ve nahiyeler ve kaza, vilâyet kongresinde kazaların ve vilâyetin gelirine giderine göre idare heyetlerinin hazırlayıp getirdiği bütçeleri müzakere etmek, icabında düzeltmek, denkleştirmek, sonra bir derece aşağı teşkilâtın bütçelerini tasdik etmek, kendi bütçesini tasdik için bir derece yukarı heyete göndermek;

D) Ocak kongresinde ocak, nahiye kongresinde nahiye, kaza kongresinde kaza, vilâyet kongresinde vilâyet idare heyetini ve birer misli yedeklerini seçmek;

E) Ocak kongresinde nahiye, nahiye kongresinde kaza, kaza kongresinde vilâyet, vilâyet kongresinde büyük kongre için mümessillerini ve birer misli yedeğini seçmek ;

F) Her kongrede kendisine bağlı idare heyetleri ile reislerinin intihaplarını lüzumunda tetkik etmek ve bir uygun-suzluk olduğuna kanaat gelirse uygunsuz olan noktadan başlanarak yenilenmesine karar vermek.

(Altmış dördüncü madde okundu.)

64 — Kongrelerin idare heyeti azası veya mümessil veya bunlara yedek yapacakları zatlerin o kongrede aza olarak bulunması şart değildir.

Reis — Kabul edenler... Kabul edilmiştir.

(Altmış beşinci madde okundu.)

65 — Fırka meb'usları yazılı buldukları ocağın vilâyeti kongre müzakeresine iştirak edebilirler; ancak mümessil olmadıkça rey veremezler.

Celâl Sahir Bey — Efendim; benzeniz kendi namıma arz ediyorum, encümen namına değil. Bu fırka meb'uslarının yalnız yazılı buldukları ocağın ve onun da mensup olduğu vilâyet kongresi müzakeresine iştirak edebileceğini söylüyör. Mümessil olmadıkça rey de veremiyecek. Bendeniz Fırka mümessillerinin rey vermek hakkı olmamak şartile bütün kongrelere iştirak edebilmek hakkının verilmesini rica ediyorum. Bu bapta bir de takrir takdim ediyorum.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim; ocakların bütün dilekleri, kararları nihayet vilâyet kongresinde toplanacağı için encümen, meb'usların vilâyet kongresinde müzakerelere iştirak etmelerini kâfi buluyor. Mümessil olarak intihap edildiği takdirde herhangi bir kongreye bittabi iştirak edebilir. Mümessil olmadığı takdirde reye iştirak edemez.

Yusuf Bey (Denizli) — Yani söz söylemek hakkını haizdir.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Ocağa yazılı ise o ocak hangi vilâyete merbut ise o vilâyetin kongresinde müzakereye iştirak etmek hakkı burada tesbit edilmiştir.

Reis — Celâl Sahir Beyin takririni okuyacağız.

YÜKSEK REİSLİĞE

Madde 65 — Fırka meb'usları kongrelerin müzakerelerine iştirak edebilirler. Ancak mümessil olmadıkça rey vermezler.

Celâl Sahir

Recep Bey (Kütahya) — Arkadaşlar; bu madde ince bir maksadı ihtiva eder. Onun için bu madde bütün manasile anlaşılncıya kadar reye konulmamasını rica edeceğim. Biz diyoruz ki, meb'us olan zevat bittabi Cümhuriyet Halk Fırkasının uzvudur ve her halde bir ocağa kayıtlıdır. Meb'usluk daimî bir vazife değildir.

Bu itibarla her meb'us esasen bir nahiyeye ocağında veya bir mahalle ocağında kaydı olmak lâzımdır. Meb'uslar Fırkanın tabii azası olduğundan ocak kongrelerine iştirak ediyorlar. Burada Fırkaya mensup bütün vatandaşlar gibi hem rey hem de söz sahibidirler. Bundan sonra o ocağın mensup olduğu bir vilâyet vardır. O vilâyetin kongresinde de kendisi Fırkaya mensup olması hasebile bulunabilir. Burada dahi ocağın daimî azası olmak ve Fırkanın meb'usu olmak hasebile esaslı fikirlere sahip olduğu için kongrenin müzakeratına iştirak ederse iyi olur ve kongrede cereyan edecek yanlışlıkların önüne geçebilir. Bir mümessil olarak vilâyetin kongresine iştirak etmek üzere intihap olunup gönderilmiş bir aza gibi o da söz söylemek hakkını haiz olur. Yalnız rey veremez. Çünkü bu hak, vilâyet kongresine intihap olunan mümessillerindir.

Arkadaşımız diyorlar ki: Fırka meb'usları ocaktan vilâyete kadar kendi vilâyeti içerisinde nekadere kongre varsa ocak, nahiyeye, kaza, vilâyet kongrelerine iştirak etsin; bence buna lüzum yoktur. Malûmu âliniz bütün muntakaların temennileri zaten vilâyet kongresinde toplanır. İşler orada derli toplu müzakere edilir. Bir meb'us kendi ocağının mensup olduğu vilâyet kongresinde rey vermeksizin yalnız müzakereye iştirak ederse hem temsil hakkı mahfuz kalır hem de beklenen faide hâsıl olur.

İkinci bir sebep, meb'us oldu diye kendisinin temsil sıfatı olmaksızın her kongreye iştirak etmesi oradaki mümessilleri meb'usluk hakkında yanlış ve zararlı telâkkilere düşürebilir. Bundan iştirak lâzımdır.

Meb'usun vilâyet kongresine iştirak etmesi ile muhterem arkadaşımızın talep ettiği faide tamamen temin edilmiş olur. Meb'usun her kongreye iştirakinde ameli bir faide de tasavvur edilemez, binaenaleyh aynen kabulünü sureti mahsusada rica ederim.

Reis — Evvelâ takriri reye arzedeceğim. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

65 inci maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Kabul edilen şekil)

65 — Fırka mensupları yazılı buldukları ocağın vilâyeti kongre müzakeresine iştirak edebilirler; ancak mümessil olmadıkça rey veremezler.

(Altmış altıncı madde okundu).

66 — Kongrelerde bulunan azaların adları bir deftere yazılır ve gerek bu defterin, gerek müzakere ve kararların altı kongre reis ve kâtipleri tarafından imzalanır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Altmış yedinci madde okundu).

67 — Kongreler kapandıktan sonra verilen kararların yapılması ve yaptırılması idare heyetlerine vazife olur.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Altmış sekizinci madde okundu).

II. İDARE HEYETİ

68 — Her ocağın, ocak kongresince seçilen 3-5 kişilik bir idare keyeti olduğu gibi, ocakları idare etmek için de nahiye merkezinde nahiye kongresince seçilen 3-5 nahiyeleri idare etmek için de kaza kongresince seçilen 5-7 kişilik bir idare heyeti bulunur.

Vilâyet idare heyetinin azası 7-9 kişidir. Vilâyet kongresince seçilir. Kazalar teşkilâtını idare eder. Müddetleri, intihaplarını takip eden mutat Kongre içtimasında seçilecek yenilerinin devir almalarına kadar devam eder.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, burada biraz tashihat var. (İdare heyeti) (idare heyetleri) olacak.

(Ocakların teşkilâtını idare etmek için) ibaresinde (de) mevcuttur. Bu fazladır kaldırılacaktır. (Üç ilâ beş ve nahiyeler) denecektir. Yani bir (v) ilâve edilecektir.

(Müddetleri) tabirinden evvel (umumiyetle idare heyetlerinin müddetleri) denecek.

Reis: Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

(Kabul edilen şekil)

II. İDARE HEYETLERİ

68 — Her ocağın, ocak kongresince seçilen 3-5 kişilik bir idare heyeti olduğu gibi, ocaklar teşkilâtını idare etmek için nahiye merkezinde nahiye kongresince seçilen 3-5 ve nahiyeleri idare etmek için de kaza kongresince seçilen 5-7 kişilik bir idare heyeti bulunur.

Vilâyet idare heyetinin azası 7-9 kişidir. Vilâyet kongresince seçilir. Kazalar teşkilâtını idare eder. Umumiyetle idare heyetlerinin müddetleri, intihaplarını takip eden mutat kongre içtimasında seçilecek yenilerinin devir almalarına kadar devam eder.

(Altmış dokuzuncu madde okundu).

69 — Bir kongrece seçilen bir idare heyeti, muamele bir taraftan hiçbir itiraza uğramamışsa, hemen vazifeye başlıyabilir. Şu kadar ki, bu heyetlerin intihapları bir derece yukarı idare heyetince tasdik olduğu zaman tekemmül eder. Tasdik edilmediği halde buna memur olan bir derece yukarı makamın esbabı mucibesile keyfiyet Kâtibî Umumiliğe bildirilir. Netice Umumî İdare Heyeti kararile hallolunur.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

(Yetmişinci madde okundu).

70 — İdare heyetleri, kendi azalarından birini reis, birini kâtip ve muhasip olarak ayırır. İcabında muhasip üçüncü bir zat ta olabilir, reis, gaybubetinde, idare heyeti azalarından birini kendine vekil eder.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

(Yetmiş birinci madde okundu).

71 — İdare heyetinin mümessili reisidir. Fırkaya ait işler için Fırkanın teşkilâtı veya mıntakasındaki hükûmet ve başka müesseseler mümessillerle temas eder ve bunlarla olan muhabere evrakını imzalar. Hesaba dokunan yerlerde muhasip ikinci bir imza kor.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

(Yetmiş ikinci madde okundu).

72 — Kâtip ve muhasip eski idare heyetinden devralmaktan, muhasip talimatına göre hesap evrak ve defterlerini, kâtip bundan başka evrak ve defterleri ve hususile ocak idare heyetinde Fırka azalarının atlarıyla Fırkaya girdikleri tarihleri gösterir defteri, her idare heyetinde bu heyetin kararlarını, muhaberelelerini, tebliğlerini gösterir defter ve dosyaları kaza ve vilâyet heyetlerinde ocaklara yazılı azalar defterlerinin suretlerini eksiksiz tutmaktan ve iyice saklamaktan mes'uldür.

Reis: — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Yetmiş üçüncü madde okundu).

73 — İdare heyetleri en aşağı haftada bir defa toplanır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yetmiş dördüncü madde okundu).

74 — İdare heyetlerinin müzakereye başlamalarında, nısap, mürettep azaların ve karar verilmesinde de hazır bulunan azaların yarısının bir fazlasıdır. Reyler müsavi çıktığı zaman reisin bulunduğu taraf ekseriyet alır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yetmiş beşinci madde okundu)

75 — İdare heyetleri kendi mıntakalarında Fırka işlerinin merciidir. Kendilerinin merkez gösterdikleri yerlerde toplanırlar. İdare heyetleri başlıca şunları yaparlar:

A) Fırkaya yazılmak isteyen azanın ocak idare heyetine yapacağı müracaatları bu heyette bir karara bağlayıp nahiye idare heyetine, nahiye idare heyetince de mütaleasile kaza idare heyetine gönderilmek, kaza heyetinde de bu kararı tetkik ile kabul etmek veya icabında bozmak;

B) Ocak idare heyeti Fırka azalarının yardım paralarını ve her idare heyetinin bütçesinde yazılı gelirlerini elverişli vasıtalarla toplamak ve bütçe için devamlı gelir kaynakları düşünüp göstermek;

C) Bütçenin kabul ettiği masrafları yapmak;

Ç) Kongrelerin kendilerine bıraktıkları kararları yerine getirmek;

D) Fırkanın maksadına ulaşmak için daha yukarı Fırka makamlarından verilen emirleri yapmak ve bu maksatla düşündüklerini bir derece yukarı teşkilâta yazmak;

E) Bütün intihaplarda Fırka namzetlerini, Fırka azalarını kazandırmak;

F) Bir intihap içinde Fırkaca namzet gösterilmeden evvel yoklama yapılması lâzımgelen hallerde o intihapta rey sahibi olan Fırka azalarını toplamak ve meyillerini anlamak;

G) Talimatnamesine göre icap eden yerlerde halk evleri açmak ve idare etmek;

H) İcabında bütçeye göre kullanacakları memurları, Fırka azası olmak şartile tayin etmek ve lüzumunda hizmetlerinden affetmek;

İ) Kendi dairelerinde Fırkanın vaziyetini ve aza mevcudunu bildiren ve nihayet üç ayda bir kere verilmesi lâzımgelen raporları yukarı teşek-

küllere vermek ve muhitine tasarruf misali olacak vasıfta olarak kendi bütçesini ve hesap hulâsasını her yıl hazırlayıp kongrelere arz etmek ;

1) Kongrelere verilmesi lâzımgelen meselelerin arzına vasıta olmak. Encümen namına Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim; Cevdet Kerim Bey tarafından daha evvel bir ocağın kendi mıntakasında aza yazması için bir vazife tahmil edilmesi düşünülmüş, teklif edilmiştir.

Müsaade buyurursanız bu fıkrada uygun bir yere böyle bir ibare ilâve edelim. Encümen bununla meşgul olur ve bilâhare teklif eder, reyinizi alırız. Şimdi burada silinecek bir terkip vardır: A fıkrasında « yazılmak istiyen azanın Ocak İdare Heyetine yapacağı müracaatları » ibaresindeki « müracaatları » « müracaati » olacaktır. Ondan sonra gelen « bu » da silinecektir.

“B, fıkrasının ikinci satırındaki « her idare heyetinin » ibaresi « her idare heyeti » olacaktır.

“A, Fıkrasında üçüncü satırın başındaki « gönderilmek » kelimesi de « göndermek » olacaktır.

“İ, Fıkrasının sonundaki « her yıl » ibaresi kalkacaktır.

Efendim, “I, fıkrasından sonra bir “J, fıkrası ilâve olunacaktır. Fıkra şudur: « Fırka mensupları arasında hususî bir ihtilâf çıktığı takdirde aralarını bulmak için âlaka göstermek ».

Cevdet Kerim Beyin teklifi A fıkrasının baş tarafına encümenin ilâvesini muvafık bulunduğu ibare şudur Efendim: « Nizamnamede yazılı şartlara uygun Fırka azasını çoğaltmağa çalışmak » ve ilâ... fıkrâ devam ediyor.

Asım Bey — Efendiler! Vakit geç. Fakat birkaç kelime arz etmek istiyorum. Encümende de bu maddenin ilâvesini rica etmiştim. Bu mesele bilhassa son intihapta nazarı dikkatimi celbetti. Fırka azaları intihap sırasında oluyor. İntihaptan biraz evvel azalar toplanıyor. Bazı tertibat alınıyor. Ondan evvel azaların bir araya toplanmaları adeta derecata tâbidir. Meselâ kaza kongrelerinde nahiyelerin intihap ettiği üçer beşer zevat aza olarak bulunur. Fakat bu mümkün olamıyor. Yani azanın gelmesi müşküldür. Halbuki birçok maksatlar vardır ki bunları anlatmak ve görüşmek lâzım. Bunu muhtelif vesilelerle temin etmek için Fırkanın teşkilâtı meyanında birçok kayıtlar vardır. Fakat kaza ve nahiyelerin heyetlerine vesaiti anlatmak lâzımdır. Yani maksat iyice anlaşılmalıdır. Fırka mensuplarının âlâkalarını artırmak için hiç olmazsa zaman zaman karar mahiyetinde değil, tenvir için, tanışmak için bir araya toplanmak lâzımdır. Bendenizin bu meydana bir teklifim vardı, arzu buyurursanız Fırka heyetinin mukarreatı meyanına ithal edilebilir.

Recep Bey (Kütahya) — Lütfen okur musunuz?.

Asım Bey (devamla) — Teklifim Lâyiha Encümenine gönderilen evrak arasında mevcuttur.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, Asım Beyefendi arkadaşımızın teklifi şudur. (Fırkanın program ve icraatı hakkında azayı tenvir ve ikaz etmek, konferanslar vermek ve sık temaslara rabita ve tesanüd artırarak) ancak esaslarda bulunan madde itibarile bunu tasrih etmeği lüzum görmemişti. Tasvibinize arz ediyoruz. Muvafık bulursanız idare heyetinin vazifeleri arasına bunu da katarız (İlâvesi muvafıktır sesleri). 75 inci maddeye (K) fıkrası olarak ilâvesini encümen kabul eder.

Reis — Arkadaşlar, bir fıkrâ ilâvesi teklif edilmiştir. Bu fıkranın ilâve-

sini encümen heyeti celilenizin takdirine bırakmıştır. Tensip buyurursanız 75 inci maddeye K fıkrası olarak kabul edilecektir. Fıkra şudur: (Fırkanın program ve icraatı hakkında azayı tenvir ve ikaz etmek, konferanslar vermek ve sık temaslarla rabita ve tesanüdü artırmak). Bu fıkranın ilâvesini kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Reis — Yetmiş beşinci maddeyi tadil edilmiş şekilde reyinize arz ediyorum.

(Kabul edilen şekil).

75 — İdare heyetleri kendi muntakalarında Fırka işlerinin merciidir. Kendilerinin merkez gösterdikleri yerlerde toplanırlar.

İdare heyetleri başlıca şunları yaparlar:

A) Nizamnamede yazılı şartlara uygun Fırka azasını çoğaltmak ve Fırkaya yazılmak istiyen azanın ocak idare heyetine yapacağı müracaatı bir karara bağlayıp nahiye idare heyetine, nahiye heyetine de mütaleasile kaza idare heyetine gönderilmek, kaza heyetinde de bu kararı tetkik ile kabul etmek veya icabında bozmak;

B) Ocak idare heyeti Fırka azalarının yardım paralarını ve her idare heyeti bütçesinde yazılı gelirlerini elverişli vasıtalarla toplamak ve bütçe için devamlı gelir kaynakları düşünüp göstermek;

C) Bütçenin kabul ettiği masrafları yapmak;

Ç) Kongrelerin kendilerine bıraktıkları kararları yerine getirmek;

D) Fırkanın maksadına ulaşmak için daha yukarı Fırka makamlarından verilen emirleri yapmak ve bu maksatla düşünderiklerini bir derece yukarı teşkilâta yazmak;

E) Bütün intihaplarda Fırka namzetlerini, Fırka azalarını kazandırmak;

F) Bir intihap içinde Fırkaca namzet gösterilmeden evvel yoklama yapılması lâzımgelen hallerde o intihapta rey sahibi olan Fırka azalarını toplamak ve meyillerini anlamak;

G) Talimatnamesine göre icap eden yerlerde halk evleri açmak ve idare etmek;

H) İcabında bütçeye göre kullanacakları memurları, Fırka azası olmak şartile, tayin etmek ve lüzumunda hizmetlerinden affetmek;

I) Kendi dairelerinde Fırkanın vaziyetini ve aza mevcudunu bildiren ve nihayet üç ayda bir kere verilmesi lâzımgelen raporları yukarı teşekküllere vermek ve muhitine tasarruf misali olacak vasıfta olarak kendi bütçesini ve hesap hulâsasını hazırlayıp kongrelere arz etmek;

J) Kongrelere verilmesi lâzımgelen meselelerin arzına vasıta olmak;

K) Fırka mensupları arasında hususî bir ihtilâf çıktığı takdirde aralarını bulmak;

L) Fırka program ve icraatı hakkında azaları tenvir ve ikaz etmek, konferanslar verdirmek ve sık temaslarla rabita ve tesanüdü arttırmak.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yetmiş altıncı madde okundu).

76 — Biribiri ardısıra bir idare heyetinin üç toplanmasına, mazereti olmaksızın, gelmiyen azanın bir derece yukarı

heyetçe müdafaası dinlenir ve makul görülmezse idare heyetinden istifa etmiş sayılır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yetmiş yedinci madde okundu).

77 — İdare heyetlerindeki açıklara aldıkları rey sırasile yedekler çağrılır, reyler müsavi olursa kuraya müracaat edilir ve yedek kalmazsa bir derece yukarı idare heyeti münhal yere aza tayin eder.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yetmiş sekizinci madde okundu).

78 — Lüzum görülen vilâyetlerde teşkilâtın başında reis vazifesile ve Umumî İdare Heyeti kararı ve Umumî Reislik Divanı tasdikiyle fahrî veya aylıklı bir zat çalıştırılır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yetmiş dokuzuncu madde okundu).

79 — Fırka teşkilâtı, muhaberelelerini daima kendinden bir derece yüksek veya bir derece aşağı teşkilât kademesile yapar. Tehiri caiz olmyan mühim meseleleri derece atlayarak yazabilirlerse de bunu ve sebebini söyleyerek aşağı veya yukarı makama da yazı ile bildirirler.

Bir idare heyeti haklı ve faydalı bir meseleyi bağlı olduğu heyete anlatamazsa bir derece yukarı heyete yazabilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Sekseninci madde okundu).

80 — Bütün Fırka teşkilâtının hükûmet teşkilâtı ile teması Umumî Reislik Divanınca tasdik olunacak bir talimatname ile tayin olunur.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Reis — Beş dakika istirahat etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Kapanma saati : 24

BEŞİNCİ CELSE

AÇILMA SAATI 1,15

Reis — İsmet Paşa Hazretleri

Kâtipler: *Avni Bey* (Yozgat), *Cevdet Kerim Bey* (İstanbul)

Reis — Devam ediyoruz.
(Seksen birinci madde okundu).

BEŞİNCİ KISIM

MECLİSTE

1 — CÜMHURİYET HALK FIRKASI GRUPLU

81 — Fırkaya mensup meb'usların umumî heyetine Fırka grubu denir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Seksen ikinci madde okundu).

82 — Fırka grubunun tabii reisi, Fırkanın umumî reisi veya onun vekilidir. Fırkaya mensup olan başvekil Fırka grubunun reisidir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

1 üçüncü madde okundu.)

83 — Meclis içtima halinde bulunduğu zaman grup haftada bir gün mutlaka toplanır, icabında ayrıca umumî reisın veya vekilinin, grup reisinin istemesile veya idare heyeti kararile yahut grupa mensup azalardan en az onunun taktırir vermesile toplanır.

Meclis toplu olmadığı zaman da Umumî Reisliğin davetile grup toplanır.

Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

(Seksen dördüncü madde okundu.)

84 — Umumî reis reislik etmediği halde, reisliğe grup reisi veya reis vekilleri geçerler. Grup kâtipleri grup müzakerelerinin esaslarını ve kararlarını kaydederler.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

(Seksen beşinci madde okundu.)

85 — Grup toplanmalarında grupa ait umumî meselelerle reislikten, idare heyetlerinden, yahut azalar tarafından ileri sürülen meseleler müzakere edilir ve kararlaştırılır.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

(Seksen altıncı madde okundu.)

86 — Grup toplanmalarında müzakereler, içtima evvelinden hazırlanmış ruznamesi üzerine geçer. Fevkalâde ve teahhur götürmeyen hallerde teklif olunan bir madde aynı içtimaın en aşağı on beş dakika sonra yapılacak ikinci bir celsesine bırakılır.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

(Seksen yedinci madde okundu.)

87 — Grup müzakerelerinde, grup azaları içtihat ve reylerinde tamamiyle serbesttirler, grupa mensup vekillerle meb'uslara ait veyahut zuhûr eden devlet ve hükûmet meseleleri hakkında kayıtsız ve şartsız fikirlerini söylerler. Sual serbesttir. Vekillerin her hangi birinden izahat talep edebilirler.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, maddenin sonuna birkaç cümle ilâve edilecektir: "Talep edebilirler," den sonra "ancak istizah Fırka kararile Fırka grupunda cereyan eder. İstizahın meclise intikali grup kararile olur. Grup kararı olmadan sual istizaha kalbedilemez,"

Reis — 86 ıncı maddenin numarası yukarıda gelen numara tashihi ile (87) olmuştur. İlâvesi ile birlikte okunacaktır.

(Madde ilâvesile birlikte okundu.)

87 — Grup müzakerelerinde, grup azaları içtihat ve reylerinde tamamiyle serbesttirler, grupa mensup vekillerle meb'uslara ait veyahut zuhûr eden devlet ve hükûmet meseleleri hakkında kayıtsız ve şartsız fikirlerini söylerler. Sual serbesttir. Vekillerin herhangi birinden izahat talep edebilirler. Ancak istizah Fırka kararı ile Fırka grupunda cereyan eder, istizahın Meclise intikali grup kararı ile olur, grup kararı olmadan sual istizaha kalbedilemez.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenler... İlâvesile kabul edilmiştir.

(Seksen sekizinci madde okundu.)

88 — Grupta müzakere edilerek kabul olunan kararlara grupa mensup bütün azalarca itaat olunur. Grup müzakeresinde ekalliyette kalanlar ekseriyet kararına tâbi olurlar.

Reis — Kabul edenler... Etmiyenle... Kabul edilmiştir.

(Seksen dokuzuncu madde okundu).

89 — Grup müzakeresi esnasında hazır bulunmayan azalar grubun kararından haberdar olmakla mükelleftirler. Grup azaları grup kararına karşı istinkâf reyî vermez ve hazır olduğu halde reye iştirakten kaçınmaz.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Doksanıncı madde okundu).

90 — Gurup azaları Meclis müzakerelerinde Fırka program ve esaslarını ve Fırka grubu kararlarını gütmek ve kuvvetlendirmekle mükellef oldukları gibi Meclis Reisliğine, Meclis Reislik Divanı azalıklarına, encümen azalıklarına intihap sırasında Fırka mensuplarının seçilmesini temin vazifesindedirler. Bunlar grupça kararlaştırılmış ise grup azaları grup kararına uymakla mükelleftirler.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Doksan birinci madde okundu).

91 — Grupça müzakere edilip kararlaştırılmamış meselelerde grup azaları rey ve içtihatlarında serbesttirler.

Meclis müzakerelerinde grup namına reislerden ve kâtibî umumîden başka kimsenin söz söylemek salâhiyeti yoktur; meğerki grupça tazvif edilmiş olsunlar.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Doksan ikinci madde okundu).

92 — Fırka meb'usları grup idare heyetinden evvelce müsaade almaksızın mezuniyet alamazlar. Ankaradan ayrılırken ve avdetlerinde Fırka kâtibî umumîsile temas ederler.

Reis — Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Doksan üçüncü madde okundu).

93 — Fırka azaları Fırkanın esasları ve kararları aleyhinde ne beyanat ve neşriyatta bulunurlar, ne de böyle beyanat ve neşriyatı tahrik ederler. Mahrem tutulması lâzım gelen Fırka müzakereleri Fırkaca karar altına alınır. Grup içtimalarından sonra neticenin bir tebliğ ile veya zabıtların aynen neşri yolu ile ilânı da kararlaştırılabilir.

Reis — Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Doksan dördüncü madde okundu).

94 — Fırka meb'usları yazılı olacakları ocaklara taahhüt ettikleri yardım parasından başka, grup veznesine de kendi tayin ve tesbit edecekleri yıllık bir miktar yardım parası taahhüt ederler ve tayin edecekleri taksitlerle öderler.

Reis — Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Doksan beşinci madde okundu).

95 — Bu maddelere riayet etmeyenlere, birinci defasında rica edilir; ikinci defasında ihtar, üçüncü defasında, grup kararı ve Umumi Reislik Divanının tasdikıyla Fırkadan çıkarma cezası tatbik olunur. Bununla beraber herhangi bir azanın Fırka kararına karşı işlediği hata hemen Fırkadan çıkarılmasını icap edecek derecede ağır görülürse grupun umumi heyetinin mutlak ekseriyetile vereceği karar üzerine Fırkadan çıkarılır. Her halde suçlunun sıfahî veya yazı ile müdafaaı dinlenir.

Süleyman Sırrı Bey (Yozgat) — Efendim bu faslın nihayetine bir madde ilâvesini istirham ediyorum. Malûmu âliniz belediye reisleri avukatlık ya-

paınıyorlar. Halbuki meb'uslar için böyle bir hüküm yoktur. Birinci Büyük Millet Meclisinin meb'usların taahhüdatta hulunamamaları ve avukatlık yapmamaları hakkında bir kararı vardır. Taahhüdât meselesini reyî âlilerine bırakıyorum. Yalnız avukatlık yapmamaları muvafık olur. Hükümetin kendilerinden istifade için kendilerine bir vazife tevdi edeceği hususat müstesna olmak şartile meb'uslar avukatlık yapamazlar diye bu faslın nihayetine bir maddenin ilâvesini istirham ediyorum.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Süleyman Sırrı Beyefendinin mevzu-bahs ettiği mesele encümünde konuşulmuştur ve nizamnamenin 108 inci maddesile başlıyan maddelere taallük ettiği için eğer münasip görürseniz bu teklifin müzakeresini oraya bırakalım. Şayet heyeti celile orada dercolunan madde bu maksadı temin etmiyor mütaleasında bulunursa o vakit nasıl tensip ederseniz madde öyle tadil edilir.

Süleyman Sırrı B. (Yozgat) — O maddenin müzakeresine talikına muvafakat ediyorum.

Reis — O maddede Fırka azasının neler yapıp yapamayacağı vardır. Binaenaleyh o maddenin müzakeresi gelince orada müzakere ederiz.

(Doksan beşinci madde okundu).

95 — Bu maddelere riayet etmeyenlere, birinci defasında rica edilir; ikinci defasında ihtar, üçüncü defasında grup kararı ve Umumî Reislik Divanının tasdikıyla Firkadan çıkarma cezası tatbik olunur. Bununla beraber herhangi bir azanın Fırka kararına karşı işlediği hata hemen Firkadan çıkarılmasını icap edecek derecede ağır görülürse grupun umumî heyetinin mutlak ekseriyetile vereceği karar üzerine Firkadan çıkarılır. Her halde suçlunun şifahî veya yazı ile müdafaası dinlenir.

Reis — Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Doksan altıncı madde okundu).

II — GRUP İDARE HEYETİ

96 — Fırka grubu iki reis vekili ile dokuz azadan ibaret bir idare heyeti seçer ve idare heyeti kendi arasından iki kâtip ile bir veznedar ayırır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Doksan yedinci madde okundu).

97 — İdare heyeti, azalarının yarısından bir fazlasile müzakereye başlayabilir ve mutlak ekseriyetle karar verir. Kararlar Umumî Reislik Divanına yazılı olarak bildirilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Doksan sekizinci madde okundu).

98 — İdare heyeti intihabı her yıl yenilenir. Yılbaşı Millet Meclisinin içtima senesi başıdır. Eski aza heyete yine seçilebilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Hakkı Tarık B. (Giresun) — Bir kelime ekşiği vardır. Efendim malûmu âliniz eski nizamnamede bu maddeye idare heyeti intihabı kelimesi ilâve olunmuştu. Manaya taallük eden bir tashih değıldir. (İdare heyeti intihabı her yıl yenilenir). Bir de maddenin sonunda eski aza heyete yine seçilebilir. Sondaki Fıkra istisnaî bir mahiyet almamak için encümence tayyedilmiştir. Zira bu nizamname içinde geçen idare heyeti intihaplarına taallük eden maddelerde yeniden seçilebilecekleri hakkında bir fıkra yoktur. Binaenaleyh

ilerde böyle bir fıkra görülürse istisnaî bir mahiyet alır. Onun için encümence bunun buradan tayyini karar verilmişti. Münasip görürseniz bu fıkra da buradan tayyedilsin.

Reis — Encümen reisi kongrede izahat verdi. Burada bir kayıt bulunması diğer yerlerde zımî bir mahiyeti haiz olmadığına kâfi bir delildir. Madde kabul olunmuştur.

(Doksan dokuzuncu madde okundu).

99 — İdare heyeti haftada en az bir kere toplanır, gruba ait işleri konuşur. Grup binasına, grup kütüphanesine nezaret eder.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Hakkı Tarık Bey (Ciresun) Encümen namına — Efendim, yüzüncü maddeyi lütfen şöyle tashih etmenizi rica ediyoruz. İdare heyeti elinizdeki mazbatalarda (tarafından intihap olunan gözcüler) kelimesi çıkacaktır. İdare heyeti grup azalarının Meclise devamlarına grup kararlarına uygun hareket etmelerine nezaret ve Mecliste meselelerin müzakeresi esnasında azaların toplu bulunmalarını, toplu rey vermelerini temin ederler (ederler) kelimesi silinecektir. (Temin için tedbirler alır) cümlesi ilâve olunacaktır.

(Yüzüncü madde tashih edilmiş olarak okunmuştur).

100 — İdare heyeti grup azalarının Meclise devamlarına grupun kararlarına uygun hareket etmelerine nezaret ve Mecliste meselelerin müzakeresi esnasında azaların toplu bulunmalarını, toplu rey vermelerini temin için tedbirler alır.

Reis — Maddeyi tashih edildiği şekilde kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

III — HAYSİYET DİVANI

(Yüz birinci madde okundu).

101—Grup azaları arasında çıkacak hususî ihtilâflarla azaların mensup oldukları grupun şerefi, haysiyeti ile uzlaşmıyacak halleri olduğu iddialarına bakmak üzere bir haysiyet divanı kurulur.

Reis — Kaubl edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz ikinci madde okundu).

102 — Haysiyet divanı, grupun umumî heyetince grup azaları arasından seçilecek yedi zatten toplanır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz üçüncü madde okundu).

103 — Haysiyet divanı en aşağı beş aza ile müzakere eder.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz dördüncü madde okundu).

104 — Haysiyet divanının reisi kendi aralarından mutlak ekseriyet ve gizli rey ile seçilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz beşinci madde okundu).

105 — Haysiyet divanı ya azanın müracaati üzerine, yahut göreceği lüzuma göre kendi kendine faaliyete gelir. Umumî reislik divanı veya grup reisi de böyle bir meseleyi divana verebilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz altıncı madde okundu).

106 — Divanın kararları alâkası olanlara divan tarafından yazılı olarak tebliğ edilir. Bu kararın bir sureti de malûmat alması için Fırka Grubu Reisliğine verilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yüz yedinci madde okundu).

107 — Tebliğ tarihinden üç gün geçinceye kadar itiraz olmazsa karar kat'ileşir. Alâkası olanların itirazları sebeplerile, yazılı olarak grup reisliğine verilir. İtiraz reis tarafından on gün içinde grup umumî heyetine arz edilir.

Umumî heyet alâkası olanları dinledikten ve azalardan, biri aleyhte olmak üzere, en aşağı iki zate söz verildikten sonra reye konulur. Grup umumî heyetinin ekseriyetle verdiği karar kat'idir.

Reis — Grup umumî heyetinden maksat Fırka grupunun umumî içti-maidir. Tashih olunduğu şekilde kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz sekizinci madde okundu).

IV — FIRKA MEB'USLARININ RİAYET EDECEKLERİ NOKTALAR

108 — Meb'usların hususî hayatlarında, ticaret ve ziraat ve sanayi ve sairedeki faaliyetleri devletin resmî kanunlarına tâbidir. Fakat Cümhuriyet Halk Fırkasına mensup meb'usların meb'usluk sıfatını hususî menfaatleri için istismar edememelerine Fırka Umumî Reisliği de hususî bir itina gösterir.

Şükrü B. (Bolu) — Efendim, devletin resmî kanunlarına deniyor. Bunda bir hata vardır. Devletin gayriresmî bir kanunu yoktur ki, resmî densin, resmî kelimesinin kaldırılması lâzımdır.

Encümen namına Hakkı Tarık B. (Giresun) — Encümen kabul ediyor Efendim.

Reis — Süleyman Sırrı Beyin tavrını okuyacağız.

Encümen namına Hakkı Tarık B. (Giresun) — Efendim, demin arzetmiştim ki, Süleyman Sırrı Beyin teklif ettiği nokta encümende uzun uzadıya münakaşa edildi. 108 inci rakam ile yazılı olarak gördüğünüz madde nizamnamenin eski şeklinde 119 uncu madde olarak mukayyettir. Müsaa denizle okuyayım.

Arzettiğim münakaşanın neticesinde bu okuduğum maddenin içinde geçen iki kaydı tay ile çare bulundu. (İktisadî ve malî faaliyetleri) kaydindeki (iktisadî ve malî) tabiri silindi ve elimizdeki nizamnamede gördüğümüz gibi yalnız faaliyetler tabiri bırakıldı.

Şükrü B. (Bolu) — Meslekî faaliyetler dense olmaz mı?

Hakkı Tarık B. (Giresun) — Umumî olmak itibarile faaliyet kelimesini daha muvafık bulduk ve tercih ettik. Öyle zennediyorum ki, Süleyman Sırrı Beyefendinin maksadı bu tabirle hâsıl oluyor. Matlubu aslî Fırka meb'uslarının meb'usluk sıfatını istismar etmemeleridir. Meb'usların herbiri kendilerine ait, kendilerinin salık oldukları mesleklerle meşgul olup dururken avukatları onlardan istisna etmek inkânı görülemedi. Bu noktâ nazardan encümen Süleyman Sırrı Beyefendinin teklifine iştirak edemeyecekiir.

Vasfî Raşit B. (Şebîn Karakisar) — Muhterem Beyefendiler! Süleyman Sırrı Beyefendi avukat arkadaşlarımızı mesleklerinden mahrum etmek istiyor. Demek ki, Halk Fırkasına mensup olmanın meb'us avukatlar vazifelerini ifa edecekler, yalnız Fırkaya mensup olanlar bu vazifeyi yapamayacaklar.

Bir kere, bir kimseyi mesleğinden mahrum etmek kanununun bile çok güçlülkle muvafakat eylediği bir cezadır. Bu cezayı Halk Fırkasının kendi

mensuplarına vermesi çok ağırdır. Dört sene sonra meb'us olamayacak bir arkadaş yazıhanesini kapatmış, işini dağıtmış bulunursa ne ile taayyüş edecektir. Bir de misal arzedeiyim...

Yusuf Kemal B. baroya müracaat ettiği zaman baro sen meb'ussun. Seni baroya kaydedemeyiz dedi. Bunun üzerine Meclise müracaat edildi. Tefsirî bir kanun ile meb'usların avukatlığı kabul edilmiş oldu ve bu kanuna istinaden İstanbul Barosuna kaydedilmişlerdir.

Beyefendilerim! İtiraf ederim ki; çünkü saklamam kendi Fırkamdır. Çok hassas olan avukatlık siyasete büyük rol oynamasına namzet olduğu için avukatlar içerisinde Şerole gibi çekilen avukatla Puankare gibi reisi-cümhur olduğu halde avukatlık edenler vardır.

Avukatlıkta tehlikeli olan şey kanunî bir muamelede suiistimal etmek avukatlık mesleğiyle kabili telif değildir. Avukatlık her hangi bir müssese maliyede ücretli avukat olmak veyahut Müskirat İdaresi gibi bir şirkette ücretli avukatlık vazifesini yapması demek oraya kendisini satmış mevkiinde kalacağı ve bu hal ise meb'usluk şerefine kabili telif olmayacağı için bu gibi hususatta kendi menafiiini istismar etmeleri Fırka disiplini noktai nazarından doğru değildir.

Fakat mahkemeye çıkıp ta herhangi bir vatandaşın hürriyetini, hayatını müdafaa etmek şerefinden mahrum edilmesi zannederim hiçbir zaman doğru değildir. Bundan başka avukat ve meb'us olmayarak devletin mes'uliyeti altında bulunan hâkim veya müddeiumumiye nasıl tesir icra edebilir? Bunun imkân ve ihtimali yoktur. Encümenin nok ai nazarının Meclisin kabul etmesi gazetecilerin gazete çıkarması, doktorların hastalarını tedavi etmesi çiftçilerin çiftliğini işlettiği bir zam nda bir avukatın yazıhanesini kapatmak o arkadaşların tekrar meb'us olmadıkları takdirde devletin kabı-sına bırakmak ve süründürmek olur. Bu cihette encümenin noktai nazarını kabul etmenizi istirham ederim.

Süleyman Sırrı Bey (Yozgat) — Efendim, Hakkı Tarık Beyefendi Süleyman Sırrı Beyin arzusu maddede hâsıldır dedi ten sonra encümen de kabul etmedi dedi. Yani maddede hâsil olmadığını iki. ci ifadede teyit etmiş oldular. (Hakkı Tarık Bey) — Sarih Efendim.

Süleyman Sırrı Bey (devamlı) — Bendeniz Birinci Büyük Millet Meclisinin vermiş olduğu muhterem bir kararın burada teyit edilmesine taraf-tarım. Kanaatimce meb'us ancak şu sakın altında meb'ustur. Evet bir vekâlet deruhde eder fakat her halde kanaatine muhalif ol rak aldığı bir hükümden müteessir olur mu olmaz mı? Elbette olur.

Şu halde bir gün gelir adliye vekilini istizaha kalkışır. İdare edemezse meb'usluğunu bırakın, avukatlığını yapın. Zorla getirip te meb'ussun demiyorlarya, arzu ediyor geliyor. Birinci Mecliste iki avukatın karşı karşıya münakaşa, mücadele ettiğinin şahidiyiz. Binaenaley yine rica ediyorum meb'usluk müddetince avukatlık edemez.

Encümen namına Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, encümen noktai nazarında sabittir. Vasfi Raşit Bey de izah ettiler ki Büyük Millet Meclisinden çıkan karar evveleminde umumî idi, bütün meb'uslara şamil-di. Sanien bu karar ikinci bir kaydı kanunî ile bertar. f olunmuş vaziyettedir. Binaenaley biz şimdi yalnız kendi hududumuzun avukatları hakkın-da ittihazı karar edecek mevkiide kalmıyoruz. Maksat meb'usluk hakkını

istismar ve suiistimal etmemektir. Fırkanın kendi meb'usları hakkında koyduğu manî kayıtları bunu umumen temin edecek vaziyettir. Ve umumî reis bunu nazarı dikkate almak gibi bir vazifeyi üzerine almış bulunmaktadır. Bundan başka bir kayıt ilâvesine lüzum görmüyoruz.

Süleyman Sırrı Beyin (Yozgat) takriri okundu.

YÜKSEK REİSLİĞE

Fırka meb'usları Fırka hükûmetinin kendilerine tevdi edecekleri hususat müstesna olmak üzere meb'usluklarının devamı müddetince dava ve killiği veya avukatlık yapamazlar.

Yukardaki maddenin 96 ıncı madde olmak üzere ilâvesini teklif eylerim.

Yozgat

S. Sırrı

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Takrir kabul edilmemiştir.
(Yüz sekizinci madde okundu).

IV — FIRKA MEB'USLARININ RİAYET EDECEKLERİ NOKTALAR

108 — Meb'usların hususî hayatlarında, ticaret ve ziraat ve sanayi ve sairedeki faaliyetleri devletin resmî kanunlarına tâbidir. Fakat Cümhuriyet Halk Fırkasına mensup meb'usların meb'usluk sıfatını hususî menfaatleri için istismar edememelerine Fırka Umumî Reisliği de hususî bir itina gösterir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yüz dokuzuncu madde okundu).

109 — Sermayesinin ekseriyeti devlete ait olan müesseseler ve şirketlerle amme hizmetlerine ait ve hususî mukaveleye bağlı veya mutlak olarak imtiyazlı şirketler ve inhisar idarelerinde hükûmet tarafından idare meclislerine tayin olunan azalar ve bu müesseseleri temsil vaziyetinde bulunanlar Fırkaya mensup meb'uslardan olmayacaktır. Bunlardan başka şirket ve müesseselerde idare meclisi azalığı umumî kaidelere tâbidir. Umumî ve hususî ve mülhak bütçelerle menfaatli devlete ait müesseseler bütçelerinden para ödemeği tazammun edecek mahiyette olan bir ticaret muamelesini Fırka meb'usları yapamaz.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.
(Yüz onuncu madde okundu).

110 — Büyük Millet Meclisinin reisi, reis vekilleri ve icra vekilleri ile Fırka kâtibi umumisi ve umumî idare heyeti azası ve Fırka grupunun reisi ve reis vekilleri gerek devletin alâkası olan müesseselerde, gerek devletin alâkası olmayan hususî şirket ve müesseselerde müdürlük ve idare meclisi azalığa gibi idare ve temsil vaziyetlerinden hakiki surette ferâğat ederler. Müdürlük ve idare meclisi azalığı gibi bir idare vaziyeti olmaksızın hususî müesseselerde hissedar olmak umumî kaidelere tâbidir.

Reis — kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.
(Yüz on birinci madde okundu).

111 — Meb'usların vazifeye devam bakımından vaziyetleri Büyük Millet Meclisinin hususî kaidelerine bağlıdır. Fırkaya mensup meb'usların Büyük Millet Meclisinde devamları ve başkaca vazife almıyanların her yıl intihap dairesine gitmeleri ve tam bir intihap devresinde en aşağı iki defa bütün kaza merkezlerini dolaşmaları noktasından bulunacakları vaziyet Firkanın umumî reisliğince hususî bir ehemmiyeti haiz olacaktır.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.
(Yüz on ikinci madde okundu).

V — FIKRA DİVANİ

112 — Fırka Divanı, Umumî Reislik Divanından, Firkanın kabine azalarından, umumî idare heyeti ile Fırka grubu idare heyetinden teşekkül eder. Fırka Divanı lüzumunda Umumî Reislik Divanı tarafından içtimaa çağrılır. Fırka Divanına umumî reis veya umumî reis vekili, bulunmadığı zamanlarda tevkil edecekleri zat reislik eder.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.
(Yüz on üçüncü madde okundu).

113 — Fırka Divanı Umumî Reislik Divanından gönderilen meseleleri müzakere eder. Nizamnamenin tefsiri Fırka Divanına aittir.

Divan kararları umumî reisin tasdiki ile tekemmül eder.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.
(Yüz on dördüncü madde okundu).

ALTINCI KISIM

MALİ HÜKÜMLER

114 — Firkanın geliri şunlardır:

- A) Fırka azalarından alınacak yardım paraları;
- B) Teşkilâtın menkul ve gayrimenkul mallarının iradı;
- C) Müsamere, konser, balo, temsil gibi teşebbüslerden artan paralar;
- Ç) Fırkaca yapılan neşriyattan kalan paralar;
- D) Fırka teşkilâtının himaye ettiği kültür, millî terbiye, spor ve sair hayır hizmetlerine karşılık umumî ve mahallî bütçelerle belediye bütçelerinden ayrılacak yardım paraları;
- E) Fırkaya (A) fıkrası haricinde yapılacak yardımlar;

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.
(Yüz on beşinci madde okundu).

115 — Fırka paraları talimatnamesine göre alınır, sarfolunur, kaydedilir.

Aylık ihtiyaçtan fazla paralar banka olan yerlerde bankaya yatırılır.

Reis — Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

(Yüz on altıncı madde okundu).

116 — Teşkilâtın her kademesi yıllık ihtiyaçlardan artacak paraları merkezin müsaadesi olmadıkça sarfedemez.

Reis kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.
(Yüz on yedinci madde okundu).

117 — Fırka manevî şahsiyetine ait olmak üzere gayrimenkul mallar tasarruf eder. Bunların menfaatlerinde asıl olan buldukları yerlere ait olmaktadır. Bunlardan değiştirilmesi yahut lüzumsuz olduğu için satılması icap edenler olursa, bu işler derece derece idare heyetleri kararı ve umumî reisliğin tasdikıyla yapılır.

Reis — Kabul edenler.. Etmiyenler.. Kabul edilmiştir.
(Yüz on sekizinci madde okundu).

118 — Fırkanın tetkik ve teftiş ve sair vazife seyahatlerinde harcırah, seyahat ve ikamet yevmiyesi tediyesi şu esaslara göre yapılır.

1) Fırka memur ve müstahdemlerine, aldıkları tahsisa nazaran aynı yekünü alan hükümet memurlarının maaşlarına ve Harcırah Kanunundaki esaslara göre;

2) Fırkaca tavzif edilecek meb'uslara, filen sarfettikleri nakliye ücretlerinden başka meb'usların harcırahları hakkındaki kanunda yazılı maaş esasına göre;

3) Fırkaca tavzif olunacak başka zatlar, kâtibî umumî ile Umumî İdare Heyetinin muhasip azası arasında takdir olunacak esasa göre.

Reis — Kabul edenler.. Etmiyenler.. Kabul edilmiştir.

Cevdet Kerim Bey (İstanbul) — Efendim, bu Fırka nizamnamesinin malî ahkâmı bitmek üzere olduğu şu sırada maddelere bir şey ilâvesi ve ihracı noktasından değil Fırka teşkilâtının malî noktai nazardan heyeti aliyenizde maruzatta bulunulması ve bu husus üzerinde biraz imali fikredilmesini istirham edeceğim:

Malûmu âliniz Fırka teşkilâtının yaşaması ancak bugüne kadar azanın verdiği taahhüdata bağlı kalmıştır. Bununla, değil böyle mıntakalarımızda esaslı Fırka hareketleri ve feyizli semereler göstermek kulüplerin yevmî ihtiyaçlarını temin bile kabil olamamaktadır. Filhakika biz şimdi bu yeni nizamname kabul edildikten sonra bazı yerlerde ocakları birleştirerek semt ocakları yapacağız ve lüzûm görmediğimiz yerlerde nahiyeleli kazaları kaldırarak teksif ederek hafifleteceğiz. Bu takdirde bile aza taahhüdâtını temine imkân görülememektedir. Onun için programımızda ve nizamname-mizde tesbit ettiğimiz esaslarda, bu memlekette yapılacak olan inkılâbî yürütme esaslarını yapabilecek olan ve yapmak vazifesini almış olan Fırkanın her halde hiç olmazsa birkaç sene için esaslı bir paraya ihtiyacı vardır.

Aksi takdirde kulüpler heyeti idareleri mafevk teşkilâtından aldıkları emirleri tatbik için, bir görüşmek için haftada bir içtimalarından ibaret kalacaktır. Halbuki her tarafta Fırkamızın kaza nahiye ve ocak merkezlerinin muhite feyiz verecek birer merkez haline gelmeleri lâzımdır. Aksi takdirde haftada bir bu toplanacak heyetler mafevkten bir şey var mı? yok mu? diye toplanacaklar ve kilidi vurup dağılacaklar.

Şimdi her taraftan salâhiyyettar arkadaşlar gelmiştir. Meb'uslarımız buradadır, en büyük âmirlerimiz buradadır. Bu defa bu mühim mevzua teması lüzumlu gördüğüm için bu maruzatta bulundum.

Reis — Söz istiyen var mı?

Salâhaddin Bey (Kocaeli) — Encümen ne düşünür ?

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, teslim buyurursunuz ki bir fırka nihayet kendi malî membalarile yaşamak mecburiyetindedir. Nizamnamenin malî hükümleri bu hususta tasrihat yapmıştır. Fırkaya girecek azadan para alındığı gibi bilhassa azasının hariçten bazı işleri olacaktır. Onlar da ne artırırsa sarfedecektir. Ve idare heyetlerine bu nizamname ile yeni bir vazife daha verilmiştir. Kendi işleri için malî kaynaklar bulacaktır. Bundan başka bir şeyin nizamnamede nazarı dikkate alınmasına ve ifade edilmesine bilmem imkân var mıdır?

(Yüz on dokuzuncu madde okundu).

119 — Merkez teşkilâtının bütçesi Umumî Reislik Divanı tarafından tanzim olunur.

Reis — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz yirminci madde okundu).

YEDİNCİ KISIM

İNZIBAT HÜKÜMLERİ

120 — Umumî esaslara, Büyük Kongrenin kararlarına, Umumî Reislik Divanının tebliğlerine, Umumî İdare Heyetinin kararlarına riayet etmeyenler, bütün intihaplarda Fırka namzet ve azalarına rey vermeyen veya bunların aleyhinde çalışan veya muarız bir teşekkülün namzetliğini kabul eden veya açıkça red-etmeyen veya Fırkaca nemzet gösterilen yerlerde kendisini kendi başına namzet gösteren veya gösterilmesine karşı göz yuman, veya intihaplara mazeretsiz iştirak etmeyen veya muarız bir namzet lehinde gizli, açık çalışanlar ve kendi müesseselerinde bulunanların böyle hareket ve faaliyetlerine müsamaha gösterenler, Fırka kongrelerinin program, Fırka gruplarının karar olarak kabul ettiklerini vazife sahibi iken yapmayanlar, Fırka vazifelerini yaparken bilerek nizamnameye uymayanlar, Fırka mensup ve memurlarından Fırkanın şerefini, haysiyetini kıranlar yaptıklarının derecesine ve yapılan suçtaki alâkalarına göre ihtar, ikinci ihtar, muvakkat ihraç ve tart cezası ile cezalandırılır. Bu cezalar sırasile verileceği gibi sıra takip edilmeden birden de verilebilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edildi.

(Yüz yirmi birinci madde okundu).

121 — İhtar cezaları kaza, ihtar ve ikinci ihtar cezaları vilâyet ve ihtarlarla muvakkat ihraç cezaları Umumî İdare Heyetince ve tart cezası Fırka Umumî Reislik Divanınca verilir. İntihaplar esnasında idare heyetlerinin bu salâhiyetleri birer derece yükselir. Eğer bir idare heyeti tensip ettiği cezayı kendi salâhiyetinden yüksek görürse keyfiyeti tasdika salâhiyetli makama arz edilmek üzere bir derece yukarı idare heyetine arzeder.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, maddenin ikinci fıkrasında umumî idare heyetlerine tabiri vardır. Heyetçe olacaktır.

Reis — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz yirmi ikinci madde okundu).

122 — Bir inzıbat cezası alanın bu hali mensup olduğu teşkilâta bildirilir.

Reis — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz yirmi üçüncü madde okundu).

123 — İhtar cezası almak Fırka teşekküllerinden bir yıl uzaklaşmayı mucip olur. Böyleleri teşkilâta iseler çekilirler. Muvakkat ihraç cezası alanların bir yıl müddetle Fırkadan alâkaları kesilir. Büyük Millet Meclisi grupundan çıkarılan, Fırka azalığından da çıkarılmış olur.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, maddenin başındaki (ihtar) ikinci ihtar olacaktır (teşkilâta iseler çekilirler) fıkrasından sonra bir Fıkra daha ilâve edilecektir.

(Muvakkat ihraç cezası alanların bir yıl müddetle Fırkadan alâkaları kesilir). Bundan sonra madde devam ediyor.

Reis — Madde tashihi ile okunacaktır.

123 — İkinci ihtar cezası almak Fırka teşekküllerinden bir yıl uzaklaşmayı mucip olur. Böyleleri teşkilâta iseler çekilirler. Muvakkat ihraç cezası alanların bir yıl müddetle Fırkaдан alâkaları kesilir.

Büyük Millet Meclisi grupundan çıkarılan, Fırka azalığından da çıkarılmış olur.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz yirmi dördüncü madde okundu).

124 — Hakkında bu cezalardan herhangi birisi verilecek olan Fırka arkadaşının şifahen veya yazı ile kendisini müdafaa etmek hakkı vardır. Yalnız intihaplar esnasında yapılan suçların cezaları müdafaa hakkı kullanılmadan verilebilir. Bu takdirde intihap bittikten sonra hüküm yiyen zatin yazı ile müdafaa alınır ve haklı olduğu anlaşılırsa ceza kaldırılır.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) encümen namına — Dördüncü satırdaki müdafaa hakkını kullanmadan kelimesi [müdafaa hakkı kullanılmadan] şeklinde tashih edilecektir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz yirmi beşinci madde okundu).

SEKİZİNCİ KISIM

NAMZETLİĞİN ŞAHTLARI

125— Umumi Reislik Divanı kararı olmadıkça intihaplar da namzet gösterilmez, intihaplar serbest yapılır. Bu takdirde Fırka mensupları hususî teşebbüslerle namzet gösterilebileceği gibi Fırka idare heyetleri de intihaptan maksut olan iyi neticeyi temin edecek surette Fırka mensuplarının kazanması için 75 inci maddenin F fıkrası mucibince hareketle intihabı idare edebilirler.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz yirmi altıncı madde okundu).

126 — Vilâyet ve kaza Fırka idare heyetleri aza ve reislikleri ile vilâyet umumî meclisi ve belediye meclisi encümenlerinin azalıkları ve belediye ve ticaret odası reislikleri bir zat üzerinde toplanamaz.

Fırka teşkilâtında çalışan diğer zatler uhdesinde de Fırkadaki vazifelerile beraber vilâyet umumî meclisi ve belediye meclisi ve ticaret odaları azalıkları ve sair kazanç getiren vazifelerden birden fazlası toplanamaz; hatta bu vazifelerden biri üzerlerinde ise Himayeî Etfal, ve Hilâli Ahmer idare reis ve azalıkları gibi başka fahrî bir vazife de alamazlar.

Umumî İdare Heyetinin zaruret gördüğü bazı yerlerde bu madde ile birleşmesi menedilen vazifelerin kabulüne cevaz verilebilir.

Hakkı Tarık B. (Giresun, encümen namına)— Sonndan ikinci satırda (zaruret gördüğü) kelimesinden sonra gelen (bazı) kelimesi tayyedilecektir.

Hasan Fehmi B. (Gümüştane) — Arkadaşlar, bendeniz bu madde ile fazla ifrata gittiğimizi zannediyorum ve madde ile de Fırka teşkilâtımızın çok yerlerde biraz zâfa uğrayacağı zannındayım, böyle bir kaydı şart olmadığı zamanlarda muayyen ve mahdud yerlerde bazı zevat uhdesinde müteaddit vazifeler toplanması nasıl nazarı dikkati calip bir vaziyet aldı ise birdenbire bir usulden bir usule geçmekte de daha ziyade mahuzur çıkacağını zannediyorum. Malûmu âliniz Fırka mensupları ve idare heyetinde bulunan arkadaşlarımız, buldukları mahaldeki teşkilâtın en kuvvetli anasını olmak lâzımgelir ve hiç şüphe yok ki öyledir. Bu zevatın kaza veya vilâyet idare azası veya reisi olması muayyen ücretli veya tahsisatlı herhangi bir vazifede bulunmasına mâni teşkil ederse lâzımgelir ki çok yerlerde biz Fırka reislerini ve idare azahklarını Fırka tarafından ücretli veya maaşlı tavzif lüzumunu hissedelim. Halbuki kabul ettiğimiz ahkâmı maliyeye göre Fırkamızın vaziyeti maliyesi muvazzaf arkadaş istihdam edecek kadar geniş değildir. Birkaç vazifenin bir zat üzerinde toplanması nasıl caiz değilse, muayyen ücret veya tahsisatlı bir vazifenin o zat uhdesinde bulunmasını kabul ve tecviz eylemekte de o kadar fayda vardır.

Bekir Lûtfi B. (Tokat) — Bir tanesine müsaade var.

Encümen namına Hakkı Tarık B. (Giresun)— Efendim, zaruret gördüğü yerlerde diye bir kayıt vardır.

Hasan Fehmi B. (devamla) — Çok rica ederim Hakkı Tarık Bey. Biz bu meseleyi uzunuzadıya mükerreren aramızda mevzubahs ettik. Neticede bendeniz işaret ettim ki, serbestimi muhafaza ediyorum. Kongre Heyeti Umumiyesinde kanaatimi arzedirim. Onun vereceği reye ittiba edilir ve isabet te ondadır. Binaenaleyh vardır veya yoktur demek fazladır. Bendeniz maddeyi çok iyi biliyorum. Evvelâ menediyoruz. Sonra şu parasız, bu paralı toplanmaz, Umumî İdare Heyeti zaruret gördüğü yerlerde tecviz eder diyoruz. Asıl olan, ekserî yerlerde bu zaruretin olması binnetice vazifenin tecvizidir. Vazifelerin içtimanda mecburiyet hissediliyorsa o zaman idare heyetinin takdirine bırakılmadan birleşir. Bugün pek âlâ biliyoruz ki meclisi umumî azalıklarında, belediye azalıklarında bulunanlar serseri birer, ikişer reyle bizim muarızımız ve muhalifimiz olanlardır.

Eğer bu maddeyi tam bir şekilde tatbik edersek çok yerlerde Fırka arkadaşlarımıza diyeceğiz. Encümen azalığını mı, yoksa Fırka azalığını mı tercih edersin? Tabii birini tercih edecektir. Şayet Fırka azalığını kabul

ettiği takdirde encümen azalığına bir muhalif zat getirmek mecburiyetinde kalmacaktır.

Bunun için hiçbir vakit mecburiyet ve zaruretimiz yoktur. Çünkü memleketimiz zengin bir memleket değildir. Bizim arkadaşlar hasbî ve fahri olarak mefkûre uğrunda çalışan adamlardır. Bunun için, eğer intihapta kazanmış ise muayyen ücretli ve muayyen tahsisatla tek bir vazife o zat uhdesinde (iki demiyorum) esas itibarile ipka etmekte Fırka noktai nazarından faide vardır. Fırkanın milli hükûmetin teşekküllerde takip edeceği noktai nazarından da faide vardır. Yine bir arkadaşımızı biraz yaşatmak ve onun hayat ve maişetile alâkadar olmak Fırka tesanüdü noktai nazarından da faidelidir. Bendeniz bu madde yerine şöyle kısa bir formül arzedeğim. O da şundan ibarettir :

Bu, şekil itibarile burada bu maddeye uygun; muarızımız, muhalifimiz ve muvafıkımız olacak fikir şudur. Güya ki, Halk Fırkası bütün paralı parasız işleri kendi mensuplarına hasrû tahsis etmiştir, ve bu işi 5 i, 8 i 10 nu gibi bir zat uhdesinde ipka ederek Fırka bunun mahzurunı bertaraf etmiş gibi birtakım hükümler ve buna ait fikirler, itirazlar ve yaygaralar hâsıl olmuş olur. Halbuki; hakikatte böyle değildir. Bu yaygaralar memlekette yalnız mensuplarına vazife vermesi şeklinde olmaktan ibaret bir çok yaygaralar yapılır ve bunlara bakarak Fırka arkadaşlarını her işten tecrit edecek bir vaziyete düşmüş oluruz. Bu ise Fırkamızın teşkilâtı için bir zâf ifade eder, bendeniz bu muaddel maddenin yerine daimî veya tahsisât hakkında iki hizmetin Halk Fırkası mensupları uhdesinde birleşmesi Umumi İdare Heyetinin müsaadesine bağlıdır. İkinci birleşmesine Umumi İdare Heyeti müsaade eder. Fakat bir işi hiç bahsetmek doğru olmaz. O tabii bir haktır. İdare Heyeti de, Reisi de Fırka mensubudur. İdare Heyetinden olmıyan Fırka mensubunun uhdesinde muhtelif işlerin birleşmesinde elbette mahzur vardır. Fakat birini tecviz edelim. Birden fazlasını Umumi İdare Heyetinin müsaadesine terkedelim. Hem madde münekkah olur hem de dolaşık yoldan güya ki bütün vesaiti Fırka mensuplarına hasrû tahsis edilmiş gibi bir fikir ve manzara da vermez. Bendeniz bu madde ile Fırka teşkilâtının kuvvet bulacağını değil, zâf bulacağı zannındayım. Vakıâ Fırka arkadaşlarımız ferağati göze alarak çalışabilirler. Fakat Fırka tesanüdü noktai nazarından onların biraz vaziyeti hususiyelerini de mütalea etmek vazifesi de bize düşer arkadaşlar.

Encümen namına Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim; maddeyi biraz encümen namına, biraz da kendi namına müdafaa edeceğim. Hasan Beyefendi'nin tekliflerinden şunu anlıyorum. Bir kere bir zat üzerinde teşkilâtta olan veya olmıyan bir zat üzerinde birden fazla vazife, hizmet toplanması hususunda bir noktai nazar sahibidirler. Bunun elbette esbabı mucibesi vardır. Bu esbabı mucibeyi tahlil ettiğimiz zaman ve iyi tahlil ettiğimiz zaman encümenin verdiği maddeyi kabul etmek zarureti hâsıl olur. Geçen zamanları unutmamak iktiza eder.

Maddede öyle bir ibare varmış ki eğer bunu okurlarsa hariçte şöyle ve böyle tercüme edecek olurlarsa Türkiyede Halk Fırkası mensupları kendi uhdesinde birçok vazifeler toplamışlardır kanaati peyda ederlermiş. Efendim; kabul buyurduğunuz nizamname içinde Halk Fırkası meb'uslarının meb'usluk sıfatını istismar etmemeleri hakkında bir madde kaydetmiş ve kabul etmişizdir. Bunu okuyanlar da Halk Fırkası meb'uslarının

heyeti umumiyesinin hususî hayatlarında meb'usluk sıfatını istismar ettikleri hakkında böyle bir maddenin girdiğine mi zahip olacaktırlar. Biz birçok vaziyetler ve icaplar neticesi olarak kayıtlar koyuyoruz. Büyük Millet Meclisinin reisleri, reis vekillerinin hiçbir encümenine girmemesini kabul etmişizdir. Acaba böyle bir kayıt onların vaziyetlerinden şüpheyi mi icap ettirir?

Şimdi Hasan Beyefendi söylerken kendilerine asıl maddenin lütfen tam ve kâmil olarak okumasını hatırlatmak isterim — madde maksatlarını tamamen temin eder mahiyette yazılmıştır — aramızda ne için ihtilâf olduğunu anlamıyorum. Olsa olsa bir ibare ve yazılış farkı olsa gerektir. Tekrar okuyayım. Şu veya şu vazifeler toplanamaz, umumî idare heyetinin zaruret gördüğü yerlerde toplanamaz, umumî idare heyetinin zaruret gördüğü yerlerde bu madde ile birleşmesi menedilen vazifelerin kabulüne cevaz verilebilir. Eğer maksatları müspeti mefi, menfiyi müspet yapmak ise aramızda hiçbir ihtilâf yoktur. Denebilir ki Umumî İdare Heyeti bunların kabul edilmemesini söyleyebilir. Evvelâ kabul edilir fakat kabul edilmemesi hakkında da salâhiyet sahibi olur. Aramızda hiçbir fark olmaz. Yani maksat Umumî İdare Heyetine bir salâhiyet vermek ise o salâhiyet aynı şekil ve surette kaydolunabilir. Niçin ihtilâf üzereyiz anlamıyorum. Bendeniz kendilerine hususî olarak ta arz etmişim ki bu maddenin esas maksadı Fırka mensupları veya Fırka teşkilâtına mensup olanlar üzerinde bir vazife içtimasında herhangi bir noktai nazardan bir suitesir hâsıl etmesi ihtimaline karşı bizim teşkilâtımızın yüksek mevkilerinin bir tahdit kararı almakta serbest kalması hakkında bir fıkranın ilâvesidir. Maksat ta budur. Bu herne şekil ve surette ifade olunacak ise o ifade tesbit edilir. Kendileri zaten bir vazifenin kabul edilmesi, fakat birden fazlasının kabul olunmaması hakkında Umumî İdare Heyetine bir takdir salâhiyeti vermektedir. Demek ki esbabı mucibe münakaşasında birleştiğimiz bir nokta vardır. Şimdi kendilerinin buyurdıkları esbabı mucibeyi tahlil edeceğim. Eğer nizamnamede tasrihan bir tahdit maddesi konulacak olursa böyle fena bir hava hâsıl olacaktır mütalesandayım, bir kere arzedeceğim tarzı ifade değiştirilmesi, eğer bunun men'ine kâfi geliyorsa derhal bir teklif ile bunu halletmek mümkündür.

Heyeti idaresi bedava vazife görmek mevkiinde buluyor buyuruyorlar. Efendiler, ya verdiğimiz kararlarda samimiyiz, ya değiliz. Aksini mülâhaza fazla imkân yoktur. Kabul buyurduğunuz nizamname her intihabın aslen serbest olduğunu ifade etmiştir. Muhterem arkadaşlar, bir idare meclisi vaziyeti, bir encümen intihabı vaziyeti bir idare heyeti intihabı bir kere gözünüzün önüne getirilsin. Mutlaka aslen idare heyetinde olan filân ve filân kimseye behemehal encümeden bir vazife tevdi etmekte böyle bir intihabın serbest olduğu imkânı hâsıl olur mu? Efendim, bu heyetler böyle bir intihabı vaziyetlerinde yoklama yapmakla vazifedar değil midir? Böyle bir vazife üzerindeki idare heyetlerinin her halde bitaraf şekilde vazife yapmalarına imkân tasavvur idilebilir mi? Böyle yerlerde bizim Fırka azasına ferağat tevsiye ettiğimi zannetmiyesiniz. Asla! Vakıâ ben hiç şüphe yok tamamen zâf tari olduğunu ifade etmiyorum. Belki bu nokta üzerinde fazla mısır olmayacağı. Asla. Ferağat tavsiye etmiyeceğim. Ancak mevzubah olan iş şudur: Fırka azasından birisi belediye reisi olmuştur. Yine Fırkaya intisabı ile beraber pek âlâ belediye reisliğine muhassas parayı alır ve fakat belediye reisinin behemehal Fırka İdare Heyetinde mevki almasına sebep nedir? (Gürültüler).

Efendim, müsaade buyurunuz, bir arkadaşınız sıfatile kürsüye çıkmıştımdır, ve encümenin noktai nazarını müdafaa etmek için kürsüye çıkmıştımdır. Gürültü ederek beni kürsüden indirmek istiyen arkadaşlardan bilhassa rica ediyorum. Zannediyorum ki noktai nazarımızı müdafaa etmek hakkımızdır. Burada şu ve bu arkadaşın çehresini asla hatırıma getirmiyorum ve hiçbir arkadaş bu yoktur zannında bulunanlar ve Fırkanın teşkilâtı içinde herhangi bir yerde belediye reisinin Fırka reisinin yerine ikinci bir uzvun ikamesi imkânsızlığına düşen arkadaşların noktai nazarına asla iştirak etmiyorum. Belki bu fıkranın içerisinde vilâyet mevzubahstir, kaza mevzubahstir, idare meclisi, belediye mevzubahstir. Herhangi bir noktai nazardan diyebilirsiniz ki bu noktada kazayı kaldıralım, vilâyeti bırakalım ve burada vilâyet umumî meclisini kaldıralım ve yalnız filân ve filân noktaya hasre delim. Herhalde bu noktai nazar üzerinde mülâhaza yürütmek kabildir. Hangi noktaya iştirak etmiyoruz.

Bu fıkranın birçok hükümleri vardır. Birtakım noktalara temas etmiş bir arkadaşınız sıfatile maruzatta bulunmak isterim. Gittiğim yerlerde belediye reisiğini uhdelerinde muhafaza eden Fırka arkadaşları gördüm. Bunlar behemehal Fırka idare heyetlerine girmek için benim üzerinde ibram ve ısrarda bulunmuşlardır. Halbuki oraya ikame edilecek birçok arkadaşlar vardı.

Nebzade Hamdi Bey (Trabzon) — Efendim, onu oradakiler düşünsün. (İntihap serbestir sesleri).

Hakkı Tarık Bey (devamla) — Evet, intihap serbesttir. Fakat diyorum ki, o intihabın yoklamalarını yapacak aynı idare heyetleridir. Sonra acaba İstanbulda, İzmirde buyurduğunuz zaruret var mıdır. Böyle bir zaruret mülâhaza olunabilir mi? (Olunabilir sesleri).

Efendim, o zaman bütün bu teşkilâtın hakikaten kuvvet membaı olması lâzımgelen kemiyetinden şüphe etmek iktiza eder ve hükûmetin elbette hayatı bir kuvvet ve nüfuzu olduğu malûm olan bir şeydir. O nüfuzun membaı lâzımdır. Nüfuzun membaı ve kemiyeti olduğunu teslim ediyorum, fakat her kaza ve her vilâyette bir üçüncü uzvun ikame edilmesine imkân yok mudur? Yoksa son fıkra bu maksadı temin etmiyor mu?... Zaruret görülen yerlerde idare heyeti bunu tedvir eder demiyor mu?... O halde bütün noktai nazarlara hâsıl olmuştur.

Bendeniz şu noktai nazardayım: Buradaki müzakerenin bir cümlesini teşkilâtımızın vaziyeti hakkında çok ehemmiyetli görüyorum. Biz vazifeleri taksim ve tevzi hususunda bilhassa Fırkanın yüksek salâhiyetlere böyle bir açık kapı bırakılmıyacak olursak benim müşahedelerime nazaran Fırkaya yeni aza ilâve etmekte fevkalâde müşkülâta uğrarız. Alâeddin Beyin daha evvel burada söylediği ve birçok noktai nazardan tasvip gördüğü sözleri tekrar hatırlatırım. Onun için benim bu noktai nazardan ricam; hem İdare Heyetine ve hem de Riyaset Divanına bir tahdit hakkı vermemizdir. Bu tahdit hakkını yeni vermiş olmuyorsunuz. Talimatnamenin bir fıkrası sarahaten bu hükmü ihtiva ediyordu. Diyordu ki: Lüzum ve zaruret görülen veyahut görülmeyen yerlerde bir uhdede birden fazla vazife toplamağı birtakım arkadaşlarımız şu suretle anlادılar.

İdare Heyetini vazife telâkki edenler... İdare Heyetindeki azalıklar ve reislikleri vazife telâkki etmeyenler, onlara bir ikinci vazife vermekte mü-

saadekâr oldular. Bu suretle bazı yerlerde bir ikilik hâsıl oldu. Benim bu mütalealarım ve encümendeki mütalealarım kendi şahsî fikrim olmaksan biraz daha ileri gitmiş, Fırkanın yüksek salâhiyetlerinin temyizinden geçmiş bir fikir olmuştur.

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Öyle şey yok Efendim.

Hakkı Tarık Bey (devamla) — Kendi fikrim olarak arz ediyorum. Yani kendi müdafaa ettiğim fikrin kuvvetini bir başka temyizden geçmiş olması itibarile daha ziyade kuvvetlendirilmiş olduğunu arz ediyorum. Yoksa encümenin şu veya bu tesirle karar verdiğini arzetmek istemiyorum. Hikâyesini yapmak istediğim mesele zaten emrinize arz edilen matbu varaklarda kendisini gösteriyor. Bu varaklardaki ibareler gösteriyor ki, burada meclisi umumî, belediye, ticaret odaları azalıkları idare heyeti azalıkları birleşemez diye bir fıkra vardır. Bu, yalnız benim fikrim değildir, teşkilât heyetinin fikri de budur demek istiyorum, yani bu fikirde yapayalnız kalmış bir adam değilim. Böyle de olsa, yüksek huzurunuzda çıkıp fikrimi müdafaa etmek salâhiyetini haizim. Fikrime muarız olan zevatın hepsinin reyine elbette kıymet veririm ve hürmet ederim. Hürmet ederim amma, reylerine hürmet ettiğim bu zevatın bu kanaat ve içtihatlarında hatalı olduklarını kendilerine söylemek isterim.

Hamdi B. (Yozgat) — Onlar da sizin hatalı olduğunuzu...

Hakkı Tarık B. (devamla) — Elbette, müteakiben! İstedğim şey Fırka teşkilâtı içine yeni, genç anasır ilâve etmektir. Bendeniz düşünüyorum; belediye reisi, fırka reisi ojan zat oradan gittiği zaman yerine kimi bırakır? Elbette birisini, reislik yapabilen birisini. Vazife ağırdır diyorlar, bedava yapılamaz. Uhdesinde ağır bir vazife olan bir zata başka bir vazife nasıl verilebilir? (Bravo Hakkı Tarık Bey sesleri). Hangisini yapacaktır.

Yusuf B. (Denizli) — İkisini de yapar.

Hakkı Tarık B.(devamla)—Sonra Hasan Fehmi Beyefendi buyuruyorlar ki, Fırkayı takviye edelim. İstirham edrim, hepiniz hatırlıyorsunuz, kaç tane de vazife vardır? Belediye reisi, encümen azalığı... Aza olan arkadaşların hepsile temas ettim ve kendi malûmatım da vardır. Alaşehirde gördüm. Bir buçuk lira hakkı huzur verirler. Ayda sekiz, on içtima olur. 10-15 lira alırlar. İşte Efendim, paralı diyen gelir vazifeye. Şimdi iki tane vazifeyi saydım. Dört tane vilâyet encümen azalığı vardır. Oldu 6-7. Mevzu bahs olan şey budur. Şimdi soruyorum muhterem arkadaşlar. Hepsinize teşkilât içinde lâzımgelen ancak 6-7 arkadaşımız mıdır? Bundan başka idare heyetleri reisi, sonra kaza idare heyeti reislerinin hiç hizmet ve gayreti yok mudur? Onlara bu vazifelerin hepsini tahmil edersek nasıl muvaffak olur? İçlerinden bir tanesini de vazifelerin hepsini verdiğimiz zaman acaba ayrılık ve birbirlerinden farklı bir vaziyet hâsıl olmaz mı? Bütün bundan başka ehemmiyet verdiğimiz diğer bir nokta belediyeler, umumî vilâyet heyetleri, encümenleri ve meclisleri ayrı ayrı bir heyet icra eder, istedikleri gibi karar verir ve istedikleri gibi sarfederler. Orada belediye reisi, burada fırka reisi gibi büyük bir yüksekte teşkilât, nasıl doğru ve hakikî malûmat alabilecekler. Reis doğrudan doğruya muhabere salâhiyetini haizdir. Binaenaleyh muhterem arkadaşlarım, hepinizden itidal ile meselenin muhakeme edilmesini rica ederim. İstedğim şey asla şahsî değildir. Benim de birçok hizmet sepkeden akraba ve arkadaşlarım vardır. Bunlara şükran borcumuzdur. Benim istediğim şey himayeye çok lâyük ve güzide arka-

daşlarımız olduğunu unutmamalıyız. Teşkilâtımıza karşı böyle itimatsızlık, emniyetsizlik ifade edecek söz söylememeliyiz.

Efendiler, bir haftadanberi bu mecliste, bu Büyük Kongrede bıraktığınız intibai size hatırlatmak, söylemek isterim. Bu kürsüye çıkan bütün genç, yeni hatiplerin hepsi de kendilerini yeni tanıyanlar üzerinde birer hayret hissi, takdir hissi bırakmışlardır (Bravo sesleri alkışlar).

Efendiler, işte bugünkü bu Büyük Kongre bu genç fikirli kongre bu hararetili kongre ancak 3 - 5 aylık bir yeni fikir üzerine kurulmuş bir eserdir. Eğer o fikir üzerinde yürümemiş olsaydık muhakkaktır ki, bu kürsü bu hatiplerden mahrum kalırdı (Bravo sesleri alkışlar).

Geniş olmanızı rica ediyorum. Kabul buyurduğunuz nizamnamenin ilk maddesine dikkatinizi celbediyorum. Karşılıklı itimat hisleriyle müte-hassis olacaksınız. Bir vilâyette ikinci bir fırka reisi bulamadığınız zaman biz kendi hakimiyetimiz üzerine istinat ediyoruz, size sorarım (Bravo sesleri). Madde bir taraflı değildir maddenin tarafları çoktur. Reislik taraftarı vilâyet, kaza, encümen, meclis tarafları vardır. Bir hakikati ifade etmek istiyorum ve yürekten gelen bir hakikati ifade etmek istiyorum, Fırkamızı kuvvetlendirmek, gençleştirmek istiyorum (Alkışlar bravo sesleri). Nereye gittikse fırka başında 25 senelik İttihadü Tarakkinin anasını gördük.

Arkadaşlar, 25 senedir bir fikir olarak bir yeni arkadaş peyda edememişsek yazık bize (Bravo sesleri, alkışlar). Bir ikinci adam yoktur, Fırkamızı muhayyel olacak, çürüyecek, zâfa düşecek diyoruz. Hayır Efendiler hayır kat'iyen hayır. Bir çöküntü sesi yoktur, asıl çöküntü sesini siz beş altı ay evvel kulaklarınızı tirmalyarak duymuşsunuzdur. O bir hayal değil bir hakikattir. Fakat bu teşkilâtı bu şekli surette büyük salâhiyetlere kuvvet verdiğiniz zaman asıl bir çöküntü sesi değil, belki bir dülgerin sesi, belki bir mamureden akseden mamure sesi duyacaksınız. Fırkanızı daha kuvvetli göreceksiniz. Tekrar edeyim Fırka arkadaşlarınıza karşı o kadar samimi olarak yardım etmek fikrindedir ki bu nizamnameye bunu takip eden bir madde koymak suretile tesanüt fikrini en kuvvetli en son had-dine çıkarmış bulunuyoruz. Diyoruz ki, her fırka mensubu diğer fırka mensubuna behemehal iktisadi, malî hayatında zahir olmak icap eder. Fırka arkadaşlığının icabı budur diyoruz. Tesanüt bunu icap ettiriyor. Asıl olan budur. Çok kuvvetli ve genç cevherlerle dolu olduğumuzu göreceksiniz. İçimizde her şey vardır. Genç anasır var, bunlara dayanacağız. Bunun için Efendiler muhtelif intihapları dikkatinize arzederim. Bu Fırka içinde en büyük kazanç arzederim ki, ancak Gazinin bayrağı altında çalışmış olmak şerefidir. Bu şeref hangi bir behaya değer, (Alkışlar, sürekli alkışlar) hangi bir behaya değer...

Recep Bey (Kütahya) — Muhterem arkadaşlar, bendenizin noktai nazarıma göre bu meselede hakikat iki muhterem arkadaşımızın mütalealarının ortasındadır. Hasan Fehmi Bey arkadaşım Cümhuriyet Halk Fırkası teşkilâtında çalışacak arkadaşların uhdesinde birden fazla kazanç getiren işlerin cemedilmesinin Umumi Heyeti İdare kararına bağlı olmasına dair teklif verdi.

Tarik Bey arkadaşım encümen namına söylerken kendi necip hislerini de ilâve buyurarak herhangi bir kazanç getiren vazifenin fırka teşkilâtında bulunmaması lâzımgeldiğini söylediler.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Demedim.

Recep Bey (devamla) -- Evet öyle dediniz. Biraz sonra arzedeceğim. Encümenin teklif ettiği şekil Fırka teşkilâtında çalışanların hiçbir vazifede bulunmaması ve yalnız buna lüzum olursa Umumi Heyeti İdarenin karar vermesidir. Bunda esas karar selbidir. Yani herhangi bir teşkilât ta çalışacak hiçbir arkadaş esas olarak az çok kazanç getiren hiçbir vazife kabul etmeyecektir. Fakat diğer bir vazife kabul etmek meselesi için merkez karar verecektir. Hasan Beyefendinin buyurdıkları gibi fırka işleriyle alâkadar olacak kimselerin Fırka teşkilât ve vazifesinden gayri para getiren bir vazifeyi kabule muhtaç oldukları bence muhakkaktır. Gerçi nazari olarak bu işlerle alâkadar kimselere para getiren hiçbir vazife verilmemelidir demek doğrudur. Amelî vaziyet ve ihtiyaç bunun aksinedir. Bu ihtiyacın tesiri altında bazılarının bir vazife kabulü cevazına dair Umumi Heyeti İdarenin karar vermesi de hakikatte güçtür. Çünkü mes'uliyet Umumi Heyeti İdarenin şahsiyeti maneviyesi üzerinde kalıyor. Malûmu âliniz altmış küsur vilâyetimiz ve dört yüz dadar kaza vardır. Binaenaleyh (500) cüzütam üzerinde bu kaidenin uzaktan hakkaniyetle tatbiki kabil olamaz. İhtimal ki bizim burada uzaktan meselâ bir kaza hakkında vereceğimiz bir karar başka bir kazanın Fırka teşkilâtı için memnuniyeti mucip olmaz. Ve bu suretle Umumi Heyeti İdarenin hususî kararlarıyla umumî işleri suistimal ettiği zannı hâsıl olabilir. Bunun için tap etmek ve meseleyi prensip olarak nizamnamede sarahaten halleylemek lâzımdır.

Heyeti muhteremenize ilk takdim ettiğimiz nizamnamede bizim teklifimiz de bu idi. Encümende okunan esas teklif te bu idi. O teklif arzettiğim gibi mütevassıt bir tekliftir ki o da şudur: Biz diyoruz ki Cümhuriyet Halk Fırkası teşkilâtında çalışan arkadaşlar belediye aza ve reisliği, meclisi umumî ve encümen azalığı ve saire gibi az çok para getiren vazifelerden yalnız bir tekini üzerlerinde cemedebilirler (Alkışlar).

¹ Yine encümenin fikrini arz ediyorum. Encümen bunu demiyor demiyor. Encümen bir defa ka'fiyyen olmaz diyor. Fakat Umumi Heyeti İdarenin karar vermesindeki, teşkilâtındaki müşkülâtı tebarüz ettirmek mecburiyetindeyim. Biz ise, hiçbir karara muallak olmadan her yerde aynı kaide olarak Fırka işi ile yalnız bir vazife alınabilir ve hatta fahrî de olsa da ikinci vazife alınmaz diyoruz. Fark bundan ibarettir. Diğer bir şey vardır ki yalnız fahrî dahi olsa (meselâ Hilâli Ahmer, Himaye-i Etfal gibi müesseselerdeki vazifeler gibi) birden fazla vazife almamak lâzımdır.

Çünkü zati şöhret temin etmek maksadile işgal edilen bu fahrî makamlardan para alınmasa bile bu vaziyet azanın her yerde arzularını infaza vesile oluyor. Ve şurada burada zati işini görmeğe sebep oluyor diye şikâyetler vardır. Çok heyecanlı cevap veren muhterem arkadaşım Hakkı Tarık Beye hakikaten hak veriyorum. Bizim memleketimizde adam yoktur fikri hakikaten batıldır. Bir Fırka için bu fikir hakikaten çok fenadır. Adam yetiştirmek lâzımdır. Fakat arkadaşlar bizim teklifimiz de hep aynı adamların daima heyeti idarelerde kalması demek değildir. Arkadaşımızın buyurdıkları genç anasını mütemadiyen faal teşkilâta sokmak fikri asla kapanmıyor. Eğer biz teklifimizde olduğu gibi az veya çok para getiren bir tek vazifeyi de tecviz etmezsek asıl dedikleri mahzur o vakit hâsıl olur. Bu yüzden daima kendi iradile geçinen mahdud arkadaşları teşkilâtımızın faal kısmı başında ipkaya mecbur oluruz.

Memleketimizin hali malûmdur. Gönül arzuları ile her fedakârlığı yaparık Fırkada çalışmak isteyenler olsa bile parasız yaşamak mümkün olamayacağından biz bir tek vazifenin de yolunu kapadığımız takdirde güzide hizmetlerinden istifade edilecek unsurları kaybederiz. Bundan Fırka ve memleket zarar görür. Hulâsa memleketimizin haline en uygun olan arzettiğimiz gibi bir tek vazifeyi tecviz etmeli ve paralı olsun, fahır olsun iki vazifeyi ka'fiyyen reddetmeliyiz.

Hasan Fehmi Beyefendinin teklifleriyle encümenin teklifi arasında mütevasıt olan bizim evvelce kongreye arzettiğimiz teklif budur. Böyle kabul buyurmanız münasip olur.

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Bendeniz Recep Beyefendinin tekliflerine iltihak ediyorum (Alkışlar).

Reis — Bu maddede tadil teklifi var mı ?

Recep Bey — Esasen bizim Kongreye takdim ettiğimiz teklif Kongre tarafından encüme tevdî edilmişti. Encümen şimdi Hakkı Tarık Beyin ifade buyurdıkları şekilde tadil etti. Bendeniz de şimdi arzettiğim şekilde kınmasını teklif ediyorum.

(Kabul edilen şekil).

126 — Fırka teşkilâtında çalışanlar uhdesindeki Fırka vazifelerile beraber vilâyet umumî meclisi, belediye meclisi ve encümenleri ve ticaret odaları gibi kazanç getiren vazifelerden birden fazlası toplanamaz. Hatta bu vazifelerden biri üzerlerinde bulunanlar Hilâli Ahmer ve Himayei Etfal gibi diğer fahır bir vazife dahi alamazlar.

Süleyma Sırrı Bey (Yozgat) — Encümen de iltihak eder.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz yirmi yedinci madde okundu).

127 — Fırka idare heyetlerinde veya Fırka namına bir işte bulunabilmek için yardım paralarını vermiş olmak şarttır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz yirmi sekizinci madde okundu).

128 — Fırka mensubu olanların ehliyet ve liyakatlerine göre yapabilecekleri hizmetlere o hizmetlerin kaideleri daire-sinde ve müsavi vaziyetlerde tercih edilerek yerleştirilmeleri için Fırka teşkilât ve azaları hususî bir âlaka gösterirler.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz yirmi dokuzuncu madde okundu).

DOKUZUNCU KISIM

VİLÂYETLERDE FIRKA GRUPLARI

129 — Rey sahibi azalarının hepsi Fırka mensubu olma-yan mahallî meclislerdeki Fırka azaları bir grup teşkil ederler.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz otuzuncu madde okundu).

130 — Grup çağrıldığı vakit Fırkanın oradaki idare heyeti reisinin reisliğinde toplanır.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Yüz otuz birinci madde okundu).

131 — Gruplar kongre kararlarını ve Fırkayı yakından âlâkalandıran meseleleri konuşmak için yapılan içtimalarda idare heyeti de birlikte bulunur.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Yüz otuz ikinci madde okundu).

132 — Vilâyet ve kazalardaki Fırka gruplarının nasıl çalışacakları talimatnamesinde gösterilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
Muaddel madde: Muvakkat maddelerden birinci madde.

MOVAKKAT HÜKÜMLER

1 — Bütün teşkilâtta intihap mebdelerini aynı devrede birleştirmek maksadile, Umumi İdare Heyeti, mevcut heyetlerin müddetleri bitmemiş te olsa intihaplarını yeniliyebilir veya kongreleri tehir ederek müddetleri bitenlerin vazife ve salâhiyetlerini devam ettirebilir.

Reis — Tadil veçhile kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(İkinci madde okundu).

2 — Henüz Fırka teşkilâtı olmıyan yerler için aza kayıt, idare heyetlerini tasdik veya icabında ilk defaya mahsus olmak üzere bu heyetleri kendi teşkil etmek salâhiyetile, Umumi İdare Heyeti, müteşebbis bir zate veya bir heyete teşkilât kurmak vazifesini verebilir.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
(Üçüncü madde okundu).

3 — 126 inci maddeye uymıyan vaziyetler ilk kongrelerde yapılacak intihaplara kadar devam eder.

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, heyeti umumiyesi reye konmazdan evvel 128 inci madde bir sebkü rapt tashihi yapacağız. O maddede azalarının kelimesinde kinin silinecek ve gösterirler kelimesinin mabadi de kaldırılacaktır.

Reis — Nizamname hakkında söz istiyen var mı?

Hamdi Bey — Efendim, dokuzuncu maddede (bir ocak heyetinin böyle bir istek üzerine verdiği karar bir derece yukarı heyetin tasdikıyla tekemmül eder).

17 inci maddede (nahiye idare heyetleriyle vilâyet merkezindeki ocaklarda doğrudan doğruya idare heyetine bağlanabilir). Merkez idare heyeti lâğvediliyor. Binaenaleyh bunun tekemmülü için bir tasdik makamı olmak üzere vilâyet idare heyetinin yapılması lâzımdır. Maddede bir sarahat yoktur. Zühul olsa gerektir.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim bu noktaya dikkat olunmuş. Bu doğrudan doğruya vilâyetlerin ocaklara raptolunması istisnâi bir haldir. Böyle bir vaziyette kaza idare heyeti yerine kaim olacaktır. Ayrıca bir kayıt ilâvesine lüzum görmedik ve bu şekli kâfi gördük.

Reis — Nizamnamenin heyeti umumiyesini reyinize arz ediyorum.

Kabul edenler... Etmeyenler.. Alkışlarla kabul edilmiştir.

(Cümhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumisi Kütahya Meb'usu Recep Beyin Türk Ocağının lâğvı münasebetile tezkeresi okundu).

C. H. F. ÜÇÜNCÜ KONGRESİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

10-4-931 tarihinde Ankarada toplanan Türk Ocakları kurultayının ocakların feshile Firkamıza intikali hakkında vermiş olduğu kararın suretini

bağlı olarak takdim ediyorum. Fırkamız kongresi tarafından bu mesele üzerinde yapılacak muamelenin tayin ve tesbitini tazimatımla reyî devletlerine arz ederim Efendim.

C. H. F. Kâtibi Umumisi
Kütahya Meb'usu

Recep

Raporlar Tetkik Encümeninin Rapor Suretidir

Merkez Heyetinin raporunu tetkik için ayrılan encümenimiz toplanarak bu vazifesini yapmış ve raporun icraattan bahseden kısımları üzerinde bir mütalea kaydine lüzum görmemiştir.

Yalnız Büyük Milli Reis tarafından gelen ve kurultayın fevkalâde olarak toplanmasına esas sebep olan davete şükran ile şitap edilmesini heyeti umumiyenize teklife karar vermiştir.

Büyük Reisin bu arzularının vücut bulması için can atmayı biz yasaımızın kâğıt üzerine çizdiği değil, türk gönüllülerine yazdığı mefkûrenin tahakkukuna doğru atılmış en kuvvetli adımlardan biri sayarız. Encümenimiz kurultayın bu yolda bir karar alması için yasa ve kanun hükümlerini de tamamiye müsait buluyor. Merkez Heyetinin davetile toplanmış ve Türk Ocaklarının intihabile gelmiş en büyük heyet olan ve bu cemiyetin (kanun ifadesile en yüksek merciini teşkil eden kurultayımız Kanunu Medenî mucibince bir cemiyet kendisini feshetme zamanı karar verebileceği için, Türk Ocakları Cemiyetinin de feshine karar verebilir. Ve yine salâhiyetli olan bu kurultayın kabul edeceği bu karar ile bütün Türk Ocakları ve merkez heyetinin hükmî şahsiyetinde toplanan bütün haklar ve vecibeler Cümhuriyet Halk Fırkasının hükmî şahsiyetine nakil ve devredilebilir.

Encümenimiz bütün ocaklı kardeşlerimizi bu yeni çalışma zemininde ve mefkûre etrafında daha ateşli bir şevkle daima beraber ve çalışmalarının feyizli neticelerile kendilerini ve milleti bahtiyar görmek istediğini ifade ederek kurultayın;

1 — Türk Ocakları Cemiyetinin feshine;

2 — Bu Cemiyetin haiz olduğu bütün hakların bütün vecibelerile birlikte Cümhuriyet Halk Fırkasına devrine;

Karar vermesini arz ve teklif eder.

Raporları Tetkik Encümeni:

Çine Murahhası

Gördes Murahhası

Kırklareli Murahhası

Reşî: Galip B.

Hakkı Tarık B.

Dr. Fuat B.

Denizli Murahhası

Segirkent Murahhası

Necip Ali B.

Mükerrrem B.

Reis — Kongrenin reyine arz ediyorum. Tasvip edenler lütfen el kaldırsın. Etmeyenler... Müttefikane tasvip edilmiştir.

Lâyiha Encümeninin - bazı temenni takrirleri hakkındaki - mazbatası okundu.

YÜKSEK RİYASETE

Muhtelif dileklere müteallik encümenimize havale buyrulan takrirler vekâletler sırasile tefrik ve tasnif edilerek tetkik olundu.

Maliye Vekâleti:

1 — Ameleden kazanç vergisi alınmaması hakkındaki İstanbul Meb'usları Hamdi ve Hayrullah Beylerin teklifleri yeni kanun lâyihası hükümlerine tâbi olup Büyük Meclisçe muayyen bir hadde kadar çalışanlar

müstesna tutulduğu takdirde nazarı dikkate alınmış olacağı, lâalettayın ameleden kazanç vergisi alınmaması imkânsız bulunduğu;

2 — Tokat Murahhası Behçet Beyin teklifine karşı; İnhisar İdaresi tarafından yaprak tütün satışının zarurî ve faydalı olduğu;

3 — Bilecik Murahhasları Hakkı, Hilmi Beylerle Van Murahhası Remzi Beyin tekliflerine karşı; arazi ve müsakkafat için Büyük Meclîse takdim edilen lâyhada mükellefler lehine mühim hükümler bulunduğu; kıymetlerde %20 den fazla veya noksan tahavvül bulunduğu takdirde hükümet veya alâkadarların müracaatı ile tadilât yapılabilmesi, ve fesat karıştırılmış olan tahrirlerin tekrar icra edilebilmesi mezkûr tadilâta dahil bulunduğu;

4 — Denizli Murahhası Ali Rıza Beyin tahririndeki: köylülere arazi tevzii teklifine karşı; devlete ait arazinin mukadder bedellerle köylüye tevzi edilmekte bulunduğu ve devlet elinde varidat getiren bu gibi arazi bırakılmaması bir prensip olduğu Maliye Vekili Beyefendi tarafından heyeti umumiye müzakeresinde beyan edildiği gibi encümenimizde de ayrıca izah edilmiş ve bu beyanlar encümenimizce kâfi görülmüştür.

5 — Artvin Murahhası Osman Bey tarafından Artvinde bulunan emvali metruke hakkında verilmiş olan tahririn hükümetçe tetkiki icap ettiği Maliye Vekili Beyefendi tarafından beyan edilmiş olduğundan muktazi tetkikatın icrasından sonra netice Kâtibi Umumilikçe Artvindeki teşkilâtımıza bildirilmek üzere tahririn Kâtibi Umumiliğe tevdiî kararlaştırılmıştır.

Dahiliye Vekâleti:

Denizli Murahhası Ali Rıza Beyin tahririndeki maddelerden dahilî mamulâtın ve İzmirden transit suretile gelen eşyadan oktruva resmi alınmaması hakkındaki tekliflerine karşı, Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu tadil olunca bu tekliflerin tetkik edileceği Dahiliye Vekili Beyefendi tarafından ifade edilmiş ve encümenimizce muvafık görülmüştür.

Maarif Vekâleti:

1 — On bin nüfuslu kaza merkezleri yerine köylerle beraber nüfusu elli binden fazla olan beş bin nüfuslu kaza merkezlerinde ortamektep açılması hakkında Tokat Murahhası Behçet Beyin teklifi üzerine; Fırka programında izah edildiği veçhile gündüzlük ve yatı ortamektepleri adefleri artırıldııkça bu teklifin nazarı dikkate alınacağı;

2 — Muallim verilemeyen yerlerde köylülere ücretli muallim bulunduğu takdirde tedrisatı müsaade olunması hakkında Çanakale Murahhası Veli Beyin teklifine karşı; muallim verilemeyen köylerde mahallî maarif idarelerine müracaatle, muallimlik şeraitini haiz buldukları musadık, muallim tedariki muvafık olacağı; Maarif Vekili Beyefendi tarafından bildirilmiş ve encümenimizce de muvafık görülmüştür.

Nafia Vekâleti:

1 — Münakasalarda ihaleden evvel mühendis talep edilmemesi hakkında Çanakale Murahhası Veli Beyin teklifine karşı; mühendis iraesı keyfiyetinin ihale sonuna taliki kabil olamayacağı çünki uhdesine ihale edilen herhangi bir iş için bilâhare mühendis gösteremiyen bir müteahhide karşı yapılacak muamele, ihaleyi feshederek yeniden o işi münakasaya koymak ve başka talip aramak olacağı ve bundan da hem birinci talibi mutazarrır etmek ve hem de zaman kaybetmek gibi mahzurlar çıkacağı;

2 — Çanakale setlerle Kumkale civarındaki bataklıkın kurutulması için vekâletin icap eden tetkikati icra edeceği Nafia Vekili Beyefendi tarafından ifade edilmiş ve bu izahlar encümenimizce de muvafık görülmüştür;

3 — Trabzon Murahhası Azmî Beyin takriri, yol vergisinin kazanç ile mütenasip olması esasî doğru olmadığı için müzakereye devam edilmeyecek reye konulması hakkında umumî heyet müzakeresini intaç maksadile verilmiş bir takrir olduğundan, encümenimizce müzakeresine lüzum görülmemiştir;

4 — Yol vergisi hakkında evvelce encümenimizce tesbit edilmiş olan esaslar meyanında Nafia Vekâletince alınacak azamî % 15 hissenin tahsilâtta alınacağı ve mahallî ihtiyaçlar için meclisi umumilerce alınabilecek (2) liraya kadar zam miktarından Nafia Vekâletince % 15 alınacağı, tasrihi hakkında Bolu Murahhası Tahir ve Yozgat Murahhası Refet Beyler tarafından verilen takrir Dahiliye ve Nafia Vekili Beyefendilerin huzurile müzakere ve kabul edilmiştir.

İktisat Vekâleti:

1 — Millî emtiaya rağbet celbi hakkında Bilecik Murahhasları tarafından verilen takrir encümence müzakere edilmiş: Vekil Beyefendi, millî emtiaya rağbet celbi için çalışılmakta olduğunu gerek heyeti umumiyede ve gerek encümende izah etmiş, bu izahlar encümenimizde hazır bulunan teklif sahiplerince de kâfi görülmüştür;

2 — Traktör tazminatı için kanundaki mürcaat müddetinin temdidî hakkında Çanakkale Murahhası Veli Beyin teklifi Maliye ve İktisat Vekili Beyefendilerin huzurile tetkik olunmuş ve müddetin temdidine lüzum olmadığı kararlaştırılmıştır;

3 — Denizli Murahhası Ali Rıza Beyin teklifleri maddelerinden fare mücadelesinin teşdidî hakkındaki tekliflerine karşı, İktisat Vekili Beyefendi tarafından heyeti umumiyede fare mücadelesi hakkında verilmiş olan izahat; encümenimizce kâfi görülmüştür;

4 — Mülhakatta birer ziraat memuru ve baytar bulundurulmasının bütçeye müteallik olduğu ve imkân görülürse temin edileceği ve pulluk tedariki için Ziraat Bankasınca kolaylık gösterileceği ve memleketimize lâzım olan ince iplikler için gümrük tarifesinin müsait olduğu beyan edilmiş, encümenimizce de tasvip olunmuştur.

Ziraat Bankası:

1 — Çanakkale Murahhası Veli Beyin tekliflerinden; Maydos sermayesinin Geliboludan Çanakkaleye nakli hakkındaki teklifinin Ziraat Bankası Müdiriyeti Umumiyesinde tetkik edileceği;

2 — Ayvacık kazasında bir banka şubesi açılması hakkındaki teklif te müzakere edilerek burada yapılacak kooperatif teşkilâtının bu maksadı temin edeceği Ziraat Bankası Müdürü Umumîsi tarafından beyan edilmiş ve encümenimizce de muvafık görülmüştür;

3 — Süne haşeresinden mutazarrır olan Çukurova çiftçilerine acilen muavenet yapılması hakkında Cebelibereket Murahhası Abbas Hilmi Beyin teklifi tetkik edilmiş ve Banka Umumî Müdürü mahalline yazılacağını ve tediye kabiliyeti olanlara yardım yapılacağını bildirmiş, encümenimizce de tasvip edilmiştir.

**

Cuma tatili yerine pazar tatili yapılması hakkında Kütahya Murahhası Alâeddin Bey tarafından verilen takrir tetkik ve müzakere olundu.

Bu teklifin muhtelif noktai nazarlardan esaslı bir tetkik mevzuu bulunduğu ve bu tetkikatın icrasından evvel bu yolda bir karar ittihazi doğru olamayacağı mülâhaza olunmuştur.

**

Van Murahhası Remzi Beyin Van Vilâyet Kongresi dileklerinin mazbataya derci hakkındaki tavrı müzakere edilmiş ve lâyiha Encümeni azasından olan Remzi Bey Encümende Van Kongresinin raporundaki maddeleri de mevzu bahis ederek diğer dilekler arasında bu maddeler de tetkik edilmiş ve umumî kararlara bağlanmış olmakla encümenimize havale buyrulmuş olan bu tavrı hakkında ayrıca karar itihazına lüzum görülmemiş ve dosya meyanına konulması münâsıf görülmüştür.

**

Bu mazbatada yazılı maddeler umumî heyetin nazarı tasvibine arz olunur.

Lâyiha E. Reisi	M. M. Malatya	Aza	Aza	Kâtip
İstanbul M.	Meb'usu	Bolu M.	İstanbul Meb'usu	İstanbul M.
<i>Rana</i>	<i>Muttalip</i>	<i>Tahir</i>	<i>Yaşar</i>	<i>Cevdet Kerim</i>
Aza	Aza	Aza	Aza	Aza
Van M. İzmir	Meb'usu	Erzurum Meb'usu	Çankırı M. Yozgat M.	Maraş M.
<i>Remzi</i>	<i>Sadeddin</i>	<i>Rifat</i>	<i>Celâl</i>	<i>Refet</i>
			<i>Tevfik</i>	

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) — Muhterem arkadaşlarım, bu temenni tavrılarında muhtelif işlerden bahsediliyor, bendenizce bunlar üzerinde kongrece kat'î karar almak imkânı yoktur. Çünkü bir kısmı kanunların tadilatına taallük ediyor. Ve o tadilat Millet Meclisine teklif edilmiş burada gösterilen temenniler, şekiller, mahiyetlerden belki daha dün bir dereceye, belki daha ileriye çıkması tetkikat neticesinde anlaşılacak bir iştir. Diğer bir kısmı icraya taallük ediyor ki temenni mahiyetindedir. Bunun için böyle geniş bir tetkikata taallük eden hususatı kat'î bir karar ile bağlamak tabii imkânsızdır. Bu noktâ nazardan arz ediyorum ki bu, lar temenni tavrırlıdır. Ve bunları temenni mahiyetinde olmak üzere İcra Vekilleri Heyetine tevdi etmekte faide vardır. Eğer kat'î karar alınırsa çıkmaz bir yola sapmış oluruz. Ve kanunların tetkikâtı esaslı bir surette icra edilemez. Çünkü kongrenin kararı budur denilince onu şekil olarak kabul etmek zarureti hâsıl olur. Binaenaley İcra Vekillerine tevdi zarureti vardır. Eğer böyle yapmazsak herbirini burada haftalarca tetkik etmek icap eder.

Reis — Lâyiha Encümenine havalesini kabul buyurmuş olduğunuz tavrırlar üzerine encümenin yaptığı mazbatayı tasdik edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Esasen yarın öğle vakti tam 12 de içtimamız vardır. Yarın öğle vakti tam 12 de nizamnameye göre Umumî Heyeti İdare intihabı yapılacaktır. Celseye hitam vermeden evvel iki tavrırlı vardır. Reylerinize arzedeceğim. (Manisa Murahhası Hâmit ve rûfekası Beylerin tavrırlı okundu).

YÜKSEK REİSLİĞE

Kongrenin bir hatıra şükran ve minneti olmak üzere Büyük Reisimiz Gazi Hz. ine hitaben bütün aza tarafından mumza bir tazimatname yazılmasını ve İsmet Paşa Hz. leri vesatitle Müşarüniley Hz. ine takdim edilmesini teklif ederiz Efendim.

Manisa Murahhasları
S. Hamit Haşim

Reis — Tavrırlı kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Azmi B. (Trabzon) un tavrırlı okundu.

Tavrırlı mucibince Gazi Hazretlerine takdimi kabul edilen tazimatname sureti şudur:

“En Büyüğümüz;

Kongremizi açarken, Türkün hafızasında azmin heykeli gibi dikili du-

ran Sivas Kongresinin heybetli hatrasını andın. İç ve dış düşmanlarımız elele üzerimize saldırıp zulmün ve hiyanetin süngüleri millet derdile çarpan göğüslere nişan alırken, mukaddes vatan çatısı cankulağını tirmahyan acı seslerle çatırdarken etrafı saran karanlığı gözlerinin şimşegile delerek yakın istikbalin büyük ışığını gördüğün günleri gözlerimizde tekrar canlandırdın.

On iki yıllık zaman mesafesi içinde, senin izinde koşanlara mahsus alışkanlıkla, bir anda başlarımızla yol alarak bizi nereden alıp nereye getirdiğini heyecanla gördük.

Sen her kuvvet karşısında dik duran yüce başını büyük millet önün de aşk ve hürmetle iğerken heyeti umumiyemizde temsil ettiğimiz milletin vefalı ve duygulu kalbi göğüslerimizde minnet ve şükranla çarpıyordu.

Herzaman olduğu gibi bugün de bize gösterdiğin yolda yürüdük. Vatanın dört bucağından gelerek milletin bağ ve engel tanımaz buyruğunu yürüttüğü şu yüksek çatı altında toplanan bizler vicdanlarımızdan başka hiçbir tesire uymadan; vatan ve millet dertlerini, tıpkı senin dilediğin gibi, doğru öz ve açık sözle ortaya döktük ve konuştuk. İhtiyaçlara çare düşünüp bulmak mevkiinde olan Fırka kardeşlerimize gördüklerimizi ve düşündüklerimizi söyledik. Bütün zorlukların devrileceğini, her güç için başarılacağını sarsılmaz bir iman halinde içimizde taşıyarak dönüyoruz. Gittiğimiz yerlerde bizden haber soran vatandaşlara:

O var. Samsun iskelesine çıktığı gün gibi, Sivas Kongresini açtığı gün gibi var. Ve nihayet türk zaferinin doğuşile yırtılan 30 Ağustos gecesinde olduğu gibi var, diyeceğiz.

Onlara diyeceğiz ki: Vatanı yaşatmak ve yükseltmek için olduğu kadar onu başımızda görmek bahtıyarlığına hak kazanmak içinde ellerimiz ve kalplerimiz birbirine kenetli, gözlerimiz onun izine dikilmiş ileriye doğru yürümeliyiz. Millî kurtuluşa olduğu gibi yükselişe de böyle ve bu yoldan varılır. Ve hepimiz gittiğimiz yerlerde her muvaffakiyetin başı olan millî kenetleşmenin ve dün olduğu gibi bugün de tarihi şarttan bir hamle ile yükselip ilerlemenin canla başla çalışır gönüllü işçisi ve büyük türk yarınının yorulmaz yapıcılarını olacağız.

Senden ayrılırken son sözümler ne olabilir? Sana karşı duyduklarımızı tamamille söyleyip anlatamayız. Kelimelerin manası okadar geniş değil. Yalnız şunu bil ki, azmin ve iraden nasıl her zaman bizimle ve bizimse sevgimiz, saygımız ve kopmaz bağlılığımız da her zaman senindir ve seninle.,,

C. H. F. BÜYÜK KONGRE: İ YÜKSEK REİSLİĞİNE

İnkılâp fırkası olan Fırkamızın inkılâbin aziz evlâdı bulunan şehit Kubilâyın hatrasını takdisen inşa edilecek olan abidenin masarifine iştirak ve bu suretle hissiyatı hürmetkâranesini maddeten izhar emrinde muavenet eylemesi ve bunun şekli ile derecesini tayin ve komisyonu mahsusuna itası için Yüksek Umumî Riyaset Divanına salâhiyet verilmesini arz ve teklif ederim Ef. Hz.

Trabzon
Azmi

Reis — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.
Yusuf B. (Denizli) nin takriri okundu.

YÜKSEK REİSLİĞE

Millî mücadelede şehit düşen mefkûre kardeşlerimizin hatrasını tebci-
len bir dakika ayakta durmaktığımızı teklif ederim.

Denizli
Yusuf

Reis — Takriri kabul edenler... (Bir dakika ayakta durulmuştur).
Celse hitam bulmuştur. Kongremiz, yarın 12 de in'ikat edecektir.

Kapanma Saati : 3

ALTINCI İNİKAT

18-5-931 PAZARTESİ

AÇILMA SAATİ, 12,10

Reis — İsmet Paşa Hz.

Kâtipler — *Avni Bey (Yozgat), Cevdet Kerim Bey (İstanbul) Hilmi Bey (Bilecik)*

Reis — Celse açıldı: Ruznamemizde Umumî Heyeti İdarenin intihabı vardır.

Recep Bey (Kütahya) — Arkadaşlar; eski nizamnamemizde olduğu gibi yeni kabul buyurduğunuz nizamname mucibince dahi Büyük Kongre toplantısını bitirip işleri burada daimî çalışacak heyete terkederek gideceği zaman Umumî Heyeti İdareyi intihap eder. Umumî Heyeti İdare dört sene bir arada çalışacak ve yeni kongre toplanıncaya kadar Fırkanın bütün işlerini elbirliği ile bu umumî heyeti idare merkezden idare edecekler.

Yeni nizamnamenin kendisine verdiği hakka istinaden Umumî Reislik Divanı Umumî Heyeti İdareyi teşkil edecek arkadaşların namzet göstermek usulile seçilmesini tensip etti ve bir liste hazırladı, bu liste tevzi olunacaktır. Listeyi mütalea buyurarak takdirinize göre reylerinizi lütfen istimal edersiniz.

İkinci bir nokta: Dün akşam kabul buyurduğunuz takrir mucibince Umumî Reisimiz Hazretlerine bütün kongre azası tarafından imza olunmak üzere takdimini arzu buyurduğunuz arızanın metni hazırlanmıştır. Hepimizin imzası ile takdim edilebilmek için hemen imzalanması lâzımgelir. Arkadaşlardan bazıları belki bugün Ankaradan ayrılacaklardır. Takrir mucibince biz istiyoyuz ki bu arızada bütün kongre azalarının imzaları bulunsun. Bilâhare kendilerine imza için göndermek mecburiyeti hâsıl olmamak için lütfen gerek meb'us ve gerek mümessil arkadaşlarımızın Umumî Kâtiplik dairesine uğrayarak bu hazırlanan imza yerlerini imza buyurmalarını rica ederim (Muvafık sesleri). Güzel bir yazı ile arızanın hazırlanması meselesi ayrıca bir iştir. Biz bununla sonra meşgul olacağız.

Ali Saip Bey (Urfa) — İntihabın reyî işaret ile yapılmasını teklif ediyorum Efendim.

(Muvafık sesleri).

Reis — İntihabın reyî işaret ile olmasını mı istiyorsunuz arkadaşlar?

(Evet sesleri).

Umumî Heyeti İdare intihabının işaret ile reye konmasını arzu buyuranlar.. Arzu etmiyenler.. İşaretle reye konması müttefikân kabul olunmuştur.

Şimdi namzetlerin esamisi okunacaktır.

UMUMİ REİSLİK DİVANININ

CÜMHURİYET HALK FIRKASI UMUMİ İDARE HEYETİ NAMZETLERİ

<i>Recep</i>	<i>Bey</i>	Kütahya	<i>Hasan Cemil</i>	<i>Bey</i>	Bolu
<i>Saffet</i>	"	Erzincan	<i>Memduh Şevket</i>	"	Elâziz
<i>Abdûlmuttalip</i>	"	Malatya	<i>Muhlis</i>	"	Kütahya
<i>Reşit Galip</i>	"	Aydın	<i>Dr. Fikri</i>	"	Erzurum
<i>Hakkı Tarık</i>	"	Giresun	<i>Mustafa Fevzi</i>	"	Manisa
<i>Dr. Cemal</i>	"	Antalya	<i>Hasan Reşit</i>	"	Muş
<i>Esat</i>	"	Amasya	<i>Kâzım Hüsnü</i>	"	Konya

Fırkamızın umumî idare heyetine bu namzetlerin tayin edilmesini arzu buyuranlar... Arzu etmeyenler... Müttefikan kabul olunmuştur (Allah muvaffakiyet versin sesleri).

Muhterem Efendiler : Büyük Kongrenin ruznamesinde mevcut olan mesailin müzakeresi bitmiştir. Büyük Kongrenin faaliyeti yalnız Fırka hayatımızda değil, millî hayatımızda da kıymetli bir hatıra olarak kalacaktır.

Müzakerenin cereyanı, Kongre azalarının kanaatlerini millet ve memleket menfaati için nekadar serbesti ile ve inanarak ortaya koyduklarını vazih bir surette gösterir. Büyük Reisin dediği gibi, millet ve memleket işlerinde vazife alanların fikirlerini her türlü kayitten azade olarak istifade sahasına koymalarından memleket, yalnız faide görür.

Bu müzakere tarzının hayırlı neticelerini bugün burada iktifat ettik, memlekette de iktifat edeceğiz.

Bir nokta sureti mahsusada iftiharımızı tahrik etti : Kongrede bulunan arkadaşların millet işlerinde gösterdikleri alâkadarlık ve vukuf ve vazifelerini ifa için mücehhez oldukları iktidar ve kifayet; hakikaten şayanı iftihar bir örnek olmuştur.

Bu kongreye Fırka teşkilâtımızın atfettikleri kıymet ve ehemmiyet Fırka teşkilâtımızın vazife ifası için gösterdiği ciddi takayyüdün canlı bir misalidir. Burada vazife ifa eden arkadaşların gösterdikleri bu ciddiyetten ve sırası gelip te birbirleriyle fikir münakaşası yaparken muhabbetlerini ve itimatlarını daima muhafazada gösterdikleri samimiyetten dolayı bilhassa teşekkür ederim. Büyük Reismiz kongrenin cereyanını ve Fırka teşkilâtının alacağı istikameti çok dikkatle ve çok yakından takip ettiler ve neticede hâsil ettikleri fahrû memnuniyeti ifade ederken kongrede vazife alan bütün arkadaşlara ve bunlar vasıtasile bütün teşkilâtımıza muhabbetlerinin ve muvaffakiyetlerinin iblâğına da beni sureti mahsusada memur ettiler. Büyük Kongrenin vücuda getirdiği eserler pek mühimdir.

Evvelâ Fırkamızın hesap işlerini ariz ve amik tetkik etti ve verdiği kararlar Fırka hesaplarının muntazam ve tasvibe lâyük olduğunu ilân etti.

Dilekler için Büyük Kongrenin mesaisi bütün memlekette dikkat ve alâkayı tahrik edecektir. Vilâyet kongrelerinin millet ve memleket işleri için dilekleri daha evvel İcra Vekilleri nezdinde ayrı ayrı, birer birer tetkik olunmuştur. Dileklerin nasıl yapılmakta olduğu ve eğer halen yapılmamakta ise niçin yapılmamakta olduğu her vekil tarafından ayrı ayrı esbabile izah edilmiştir.

Bundan başka bütün vilâyet kongrelerinin dilekleri; burada muhterem arkadaşlarımızın halin icabına göre serdettikleri yeni fikirlerle beraber ayrı

ayrı Dilek Encümeninde tetkik olundu; bu müzakerelerde İcra Vekilleri gerek encümende gerek heyeti umumiyede daimî hizmet etmek için emre amade olmuşlardır.

Dilekler heyeti umumiyede birer birer mevzubahs olarak arkadaşlar yeniden fikirlerini söylediler. Ve atı için bunların nasıl bir istikamet takip edeceğini burada vazihan tebarüz ettirdiler. Memleket idaresinde ekseriyet ve mes'uliyet sahibi olan Fırkanın dilekler sahasında atiyen alınacak yeni tedbirlerin mahiyetleri hakkında mana ve işaretler çıkarmak kolaydır.

Burada karar altına alınan ve İcra Vekilleri Heyetile mutabık kalınan birçok müşterek dilekler önümüzdeki senelerde peyderpey mevkii tabika konacaktır.

Büyük Kongre Fırkamızın nizamnamesini tadil ederken, Fırka arkadaşları arasında, millete karşı vaziyetlerini temin ve tarsin edecek ve kendi aralarında muhabbet ve rabtayı kuvvetlendirecek bir nizamname vücade getirmek için gösterdiği himmet bilhassa zikre şayandır. Ümit ediyoruz ki yeni nizamname Fırka teşkilâtımızın tesanüdünü, inkişafını ve hizmetlerini teshil edecektir. Büyük Kongrenin bu sene vücade getirdiği eserlerden bilhassa dikkate şayan ve mühim olanı, programını vazih ve mazbut olarak ifade etmiş olmasıdır. Senelerdenberi bu memlekette birçok mes'uliyetlere girmiş ve birçok büyük işler başarmış olan bu, büyük Fırkanın noktai nazarları, fikirleri programda tesbit olunmuştur. Programın bizzat hepimize tahmil ettiği bir vezifeyi burada nazarı dikkate tekrar arz etmek isterim. O da, programdaki maksatları, fikirleri bizzat kendimiz anlamış, tetkik etmiş olmak ve bugün Fırka arkadaşlarımızın programımızı herkese karşı anlatacak ve müdafaa edecek vaziyette bulunmak için deruhde ettiğimiz vazifedir. Muhterem arkadaşlarımız, ve Fırka teşkilâtımız; programımızın mümkün olduğu kadar geniş sahalara, anlaşılarak, yayılmasına dikkat ve himmet edeceklerdir (Elbette sesleri). Nizamnameye göre Büyük Kongreden sonra umumî riyaset bir program beyannamesi olarak ayrı bir vesika Kongrenin vücade getirdiği Fırka programı hal ve istikbale ait yakın ve uzak noktai nazarlarımızı cemetmiş bir eserdir. Ve bilhassa bu sene bu eser üzerinde efkârı umumiyenin nazarı dikkatini temerküz ettirmek istiyoruz. Onun için program beyannamesi olarak ayrı bir vesika neşretmeyeceğiz. Kabul buyurduğunuz program, Büyük Kongrenin bu sene için aynı zamanda program beyannamesi yerini tutacaktır.

Muhterem arkadaşlar; mevcudiyetimizin hikmeti ve bütün emellerimizin hedefi sevgili ve aziz milletimize hizmet etmektir (Doğru sesleri).

Fırkamızın bütün azasının her türlü faaliyetinden; büyük milletimizin muhaabebetini muhafaza etmek ve artırmak gayesi, gözlerimizi diktiğimiz en mühim hedef olacaktır (Bravo sesleri, şiddetli alkışlar).

Muhterem Efendiler; Cumhuriyet Halk Fırkasının Üçüncü Büyük Kongresi kapanmıştır.

Kapanma saati: 12,40